

ZBIÓR
AUTORÓW RZYMSKICH,

OBJAŚNIONYCH
PRZEKŁADEM DWOJAKIM, SŁOWNYM I WOLNYM,
Z DODATKIEM
OBJAŚNIEŃ GRAMATYCZNYCH I RZECZOWYCH

przez

STANISŁAWA SOBIESKIEGO.

TOM I.

CORNELIUS NEPOS.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

WARSZAWA.

LESMAŃ I ŚWISZCZOWSKI,

14. Mazowiecka. 14.

1883.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 15 Января 1883 года.

23.840

Druk Noskowskiego, Mazowiecka Nr. 11.

CORNELII NEPOTIS

Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium.

AUCTORIS PRAEFATIO. MILTIADES.

ZAMIAST PRZEDMOWY.

„Ponieważ tłumaczenie *gramatyczne* (słowne) najlepiej i najjaśniej pokazuje naturę obcego języka, a jest ze wszystkich tłumaczenia gatunków najłatwiejsze, od niego więc z dziećmi poczynać należy.“

„Tak w czytaniu samém wszelkiego pisma, jako w tłumaczeniu onegoż z jednego na drugi język, przedniejszym zawsze jest celem poznanie myśli, a pośledniejszym poznanie słów. Przed rozpoczęciem tedy tłumaczenia z dziećmi, powiedzieć im mamy jak najłatwiejszemi słowy myśl autora. Sposób ten przygotowania dzieci do uważniejszego myślenia nad przedsięwziętym do tłumaczenia kawałkiem, nazwać się może pierwszym gatunkiem tłumaczenia *historycznego*. Mającym w głowie dzieciom treść rzeczy kilka lub kilkanaście razy według potrzeby wprzód powtórzoną, łatwiej będzie w tłumaczeniu gramatyczném domyśleć się i znaczenia wyrazów szczególnych i onych na polszczyznę przekładania. Nadto, treść ta rzeczy prostemi ale prawdziwie po polsku słowy powiedziana, ostrzeże nieznacznie dzieci, że w tłumaczeniu gramatyczném czyli słowném mus jakiś i gwałt polszczyźnie zadaje się, od którego się uwolnić i można i trzeba przez przystosowanie się do prawdziwego sposobu mówienia po polsku, bez naruszenia prawdziwej myśli autora łacińskiego, t. j. przez tłumaczenie historyczne. Jakoż, po wytłumaczeniu gramatyczném jednego peryjodu powiedzieć go trzeba dzieciom historycznie, t. j. prawdziwym po polsku mówienia sposobem, nie uważając ani na ścisłe znaczenie każdego szczególnego wyrazu, ani na liczbę wyrazów, ani na tychże wyrazów szykowanie, ani na samą całkowitą treść myśli.“

Onufry Kopczyński. Przypisy do gramat. łacińskiej.

CORNELII NEPOTIS
LIBER DE EXCELLENTIBUS DUCIBUS
EXTERARUM GENTIUM.

PRAEFATIO.

Non dubito fore plerosque, Attice, qui hoc genus scripturae leve et non satis dignum summorum virorum personis iudicent, cum relatum legent, quis musicam docuerit Epaminondam, aut in eius virtutibus commemorari, saltasse eum commode scienterque tibiis cantasse, sed ii erunt fere, qui expertes litterarum Grae-

Bez wątpienia, Attykusie, znaczna część moich czytelników uważać będzie niniejszy sposób pisania lekkim i niedość godnym wielkich ludzi, skoro czytać będzie podanie, kto Epaminondasa uczył muzyki, albo, że wymieniam między jego zaletami, iż tańczył wdzięcznie i grał po mistrzowski na flecie; lecz będą to przeważnie tacy, którzy nie obznajomieni z literaturą grecką niczego nie

KORNELIJUSZA NEPOSA
KSIĘGA O WIELKICH WODZACH
NARODÓW OBCYCH.

PRZEDMOWA.

Non dubito, Attice,	Nie wątpię, Attykusie,
fore plerosque (<i>Acc. c. Inf.</i>	że będzie wielu,
<i>rzadki po non dubito).</i>	
qui iudicent (<i>Conj. qui = ut ii</i>),	(takich), którzy osądzą,
hoc genus (<i>Acc.</i>) scripturae	ten rodzaj pisania
leve et non satis dignum (<i>Acc.</i>)	lekkim i niedość godnym
personis (<i>Abl. po dignus</i>)	osób
summorum virorum, [<i>stant.</i>],	bardzo wielkich mężów,
cum legent relatum (<i>zam. sub-</i>	gdy czytać będą podane,
quis docuerit (<i>Conj. w pyt.</i>	kto uczył
<i>ubocz.</i>)	
musicam Epaminondam (<i>Acc.</i>)	muzyki Epaminondasa,
aut commemorari (<i>Inf. od le-</i>	albo że się wspomina
in virtutibus eius, [<i>gent</i>]	w zaletach jego,
eum saltasse commode (<i>Acc. c.</i>	że tańczył zgrabnie
<i>Inf. od commemorari).</i>	
scienterque tibiis cantasse.	i umiejętnie na flecie grał.
Sed ii erunt fere, [<i>(ditto)</i>].	Lecz takimi będą prawie (ci),
qui expertes [<i>od experts.</i>]	którzy obcy
litterarum Graecarum (<i>Gen.</i>	literatury greckiej

carum nihil rectum, nisi quod ipsorum moribus conveniat, putabunt. hi si didicerint non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia maiorum institutis iudicari, non admirabuntur nos in Graiorum virtutibus exponendis mores eorum secutos. neque enim Cimoni fuit turpe, Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimonio, quippè cum cives eius eodem uterentur instituto. at id quidem nostris moribus nefas habetur. nulla Lacedaemoni vidua tam est nobilis, quae non ad cenam eat mercede conducta. magnis in laudibus tota fere fuit Graecia victorem Olympiae eitari, in scaenam vero prodire ac populo esse

uznają za dobre, prócz tego, co się z ich własnymi obyczajami zgadza. Jeżeli się dowiedzą, że nie to samo dla wszystkich jest zarówno przyzwoitém jak i szpetném, lecz, że wszystko podlega sądowi zwyczajów po przodkach, dziwić się nie będą, iż w krésleniu cnót greckich poszliśmy za tychże zwyczajami. Jakoż Cymonowi, najdzielniejszemu z Ateńczyków mężowi, nie poczytano za występki, że miał za żonę swą siostrę przyrodną, a to, ponieważ współobywatele jego tego samego używali zwyczaju; a jednak to podług naszych zwyczajów uważają za występki. Niéma w Sparcie żadnej tak dostojnej wdowy, któraby nie poszła na ucztę za zapłatę. Wielką było w całej prawie Grecyi sławą, być w Olympii zwycięzcą obwołanym, pokazać się zaś na scenie i słu-

putabunt, nihil rectum,	nie nie będą uważali przyzwoi-
nisi quod conveniat	jak tylko co przystoi [tém,
moribus ipsorum.	obyczajom ich samych.
Si hi didicerint (<i>Fut. ex.</i>),	Jeżeli ci dowiedzą się,
non eadem esse (<i>Acc. c. Inf.</i>)	że nie to samo jest [wszystkich,
honestataque turpia omnibus,	przyzwoitém i szpetném dla
sed omnia iudicari (<i>Acc. c. Inf.</i>)	lecz że wszystko bywa sędzo-
instituti maiorum,	urządzeniami przodków, [ném
non admirabuntur [<i>Inf.</i>]	nie będą się dziwili,
nos secutos (<i>roz. esse Acc. c.</i>)	że poszliśmy
in exponendis virtutibus Gra-	w wyłożeniu obyczajów grec-
riorum	kich (Greków)
eorum mores (<i>Acc. od sequor.</i>)	za tychże obyczajami.
Neque enim fuit turpe	Nie było bowiem szpetném
Cimoni, summo viro Athenien-	dla Cym. największego męża
sium,	Ateńczyków,
habere in matrimonio	mieć w małżeństwie
sororem germanam,	(swoję) siostrę przyrodną,
quippe cum [<i>quippe c.</i>]	zwłaszcza że
cives eius uterentur (<i>Conj. po</i>	współobywatele jego używali
eodem instituto (<i>Abl. od utor.</i>)	tego samego zwyczaju.
At id quidem	A to przecież
habetur nefas	ma się za występpek
nostris moribus.	podług naszych obyczajów.
Nulla vidua	Żadna wdowa
Lacedaemoni (<i>zam. -ne</i>)	w Lacedemonie (Sparcie)
est tam nobilis	(nie) jest tak dostojną,
quae non eat (<i>Conj. quae=ut ea</i>)	kótóraby nie poszła
ad cenam	na ucztę
conducta (<i>Nom.</i>) mercede.	najęta za zapłatę.
Fuit in magnis laudibus	Było w wielkiej sławie
fere tota Graecia,	prawie w całej Grecyi,
citari victorem Olympiae,	być obwołanym zwycięzcą
	w Olympii,
prodire vero in scaenam,	wystąpić zaś na scenę,
ac (<i>et</i>) esse spectaculo (<i>Dat.</i>)	i być (wystawiać się) na wido-
populo (<i>Dat.</i>)	wisko ludowi,

spectaculo nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini, quae omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. contra ea ple-raque nostris moribus sunt decora, quae apud illos turpia putantur. quem enim Romanorum pudet uxorem ducere in convivium? aut cuius non mater familias primum locum tenet aedium atque in celebritate versatur? quod multo fit aliter in Graecia. nam neque in convivium adhibetur nisi propinquorum, neque sedet nisi in interiore parte aedium, quae gynaeconitis appellatur, quo nemo accedit nisi propinqua cognatione coniunctus. sed hic plura persequi cum ma-

żyć za widowisko ludowi, u tychże samych narodów dla nikogo nie było niesławą. Te wszystkie zwyczaje u nas bądź nie mają dobrego imienia, bądź uważane są za poniżające i dalekie od przyzwoitości. Przeciwnie, wiele rzeczy podług naszych obyczajów jest przyzwoitych, jakie u tamtych uważają za szpetne. Któryż bowiem Rzymianin zawaha się wprowadzić swą żonę na ucztę? albo, czyjaż matka rodziny nie zajmuje najprzedniejszych w domu komnat i nie zabawia się w towarzystwie? W Grecyi to wszystko o wiele inaczej się dzieje. Albowiem ani nie bierze udziału w ucztach, chyba tylko krewnych, ani nie zajmuje innój, jak tylko więcej odosobnioną część domu, zwaną gynaeconitis czyli niewieścią, do której wstępu nikt niema, prócz bliskich krewnych. Lecz wyliczać tu-

nemini (<i>Dat.</i>) fuit turpitudini	nikomu (nie) było hańbą
in eisdem gentibus.	[(<i>Dat.</i>) u tych samych narodów.
Quae (<i>et ea</i>) omnia apud nos	A to wszystko u nas
ponuntur	kładzie się (uważa się)
partim infamia (<i>od infamis, e</i>)	częścią jako niesławne
partim humilia	częścią jako niskie
atque remota ab honestate.	i jako dalekie od przyzwoitości.
Contra ea	Przeciwnie
pleraque sunt decora	wiele rzeczy jest przyzwoitych
nostris moribus,	podług naszych zwyczajów,
quae putantur turpia	które są uważane szpetnymi
apud illos.	[<i>partit.</i>] u tamtych.
Quem enim Romanorum (<i>Gen.</i>	Któż bowiem z Rzymian
puDET ducere uxorem	wstydzi się prowadzić (swoją)
in convivium?	na ucztę? [żonę
aut cuius mater familias	lub czyja matka rodziny
non tenet	nie zajmuje
primum locum aedium,	pierwszego (najprzedniejszego)
	miejsca domu,
atque versatur	i nie przebywa
in celebritate?	w towarzystwie (liczném)?
Quod (<i>et id</i>) fit multo aliter	A to dzieje się o wiele inaczej
in Graecia.	w Grecyi.
Nam neque adhibetur	Ponieważ ani (nie) używa się
	(nie bywa przypuszczaną)
in convivium	do uczy,
nisi propinquorum (<i>roz. convi-</i>	chyba tylko krewnych,
neque sedet	[<i>vium</i>) ani (nie) siedzi
nisi in parte interiore aedium	jak tylko w części wewnętrznej
	domu,
quae appellatur gynaeconitis,	która zwie się g. (kobiecą),
quo nemo accedit,	dokąd nikt (nie) przystępuje,
nisi coniunctus	jak tylko połączony
propinqua cognatione.	bliskiem pokrewieństwem.
Sed plura persequi hic	Lecz więcej rzeczy śledzić tutaj
prohibet	zabrania (nie pozwala)
cum magnitudo voluminis,	już-to rozmiar pisma,

gnitudo voluminis prohibet, tum festinatio, ut ea explicem, quae exorsus sum. quare ad propositum veniemus et in hoc exponemus libro de vita excellentium imperatorum.

taj więcęj szczegółów nie tylko nie pozwalają rozmiarom niniejszego pisma, ale także i chęć wyłożenia tego, od czego zacząłem. Dlatego wróćmy do założenia i w tęg księdze opowiemy żywoty wielkich wodzów.

I. MILTIADES.

I. Miltiades, Cimonis filius, Atheniensis, cum et antiquitate generis et gloria maiorum et sua modestia unus omnium maxime floreret eaque esset aetate, ut non iam solum de eo bene sperare, sed etiam confidere cives possent sui, talem eum futurum, qualem cognitum iudicarunt, accidit ut Athenienses Chersonesum colonos

I. MILCYJADES.

I. Milcyjades, syn Cymona, urodzony w Atenach, gdy i starożytnością swego rodu i sławą swych przodków, i swoim dobrém zachowaniem się z pomiędzy wszystkich swych obywateli nadzwyczajnie się odznaczał, i właśnie w tym znajdował się wieku, że nietylko o nim dobrą mieć nadzieję, ale nawet to zaufanie w nim pokładać mogli obywatele, że takim będzie, za jakiego go poznali i osądzili; właśnie wydarzyło się, że Ateńscy zamierzali wysłać osadników do Chersonesu. Gdy ta-

tum festinatio,
 ut explicem ea,
 quae exorsus sum.
 Quare veniemus
 ad propositum
 et exponemus
 in hoc libro
 de vita
 excellentium imperatorum.

już-to pośpiech,
 abym wyłożył to,
 co zacząłem.
 Dlatego przejdziemy
 do założenia,
 i wyłożymy
 w tej książce
 o życiu
 znakomitych wodzów.

I. MILTIADES.

1. Cum Miltiades,
 filius Cimonis, Atheniensis,
 maxime floreret (*Conj. po cum*)
 unus omnium (*Gen. partit.*)
 et antiquitate generis
 et gloria maiorum
 et sua modestia,
 eaque aetate (*Abl. qual.*) esset,
 ut sui cives possent
 non iam solum
 bene sperare de eo,
 sed etiam confidere,
 eum futurum (*esse*) talem (*Acc.*
 qualem iudicarunt [*c. Inf.*]
 cognitum (*postquam est cognitus*);
 accidit,
 ut Athenienses vellent mittere
 colonos Chersonesum (*na pyt.*
dokąd?).

I. MILCYJADES.

1. Gdy Milcyjades,
 syn Cymona, Ateńczyk,
 najbardziej kwitł (odznaczał się)
 jeden z wszystkich
 i starożytnością (swego) rodu
 i sławą przodków (swoich)
 i swoją skromnością,
 a w takim wieku był,
 że jego współobywatele mogli
 nie już tylko
 dobrze spodziewać się po nim,
 ale także ufać,
 że (on) będzie takim,
 jakim (go) osądzili
 poznanego (poznawszy go raz);
 wydarzyło się,
 że Ateńczycy chcieli wysłać
 osadników do Chersonezu.

vellent mittere. cuius generis cum magnus numerus esset et multi eius demigrationis peterent societatem, ex iis delecti Delphos deliberatum missi sunt, qui consulerent Apollinem, quo potissimum duce uterentur. namque tum Thraces eas regiones tenebant, cum quibus armis erat dimicandum. his consulentibus nominatim Pythia praecepit, ut Miltiadem imperatorem sibi sumerent: id si fecissent, incepta prospera futura. hoc oraculi responso Miltiades cum delecta manu classe Chersonesum profectus cum accessisset Lemnum et incolas eius insulae sub potestate redigere vellet Atheniensium, idque Lemnii sua sponte facerent postulasset, illi iridentes responderunt tum id se factu-

kich ludzi liczba była wielka, i wielu pragnęło brać udział w tém wychodźtwie, wybrano z pomiędzy nich kilku, i posłano dla porady do Delf, aby zapytali się Apolina, kto ma być ich przewodzącą. Wtedy bowiem Trakowie zajmowali owe kraje, z którymi trzeba było bronią się rozprawić. Na ich zapytanie Pytyja wyraźnie nakazała, aby Milcyjadesa sobie za wodza wzięli, dodając, że jeżeli to uczynią, przedsięwzięcie pomyślnie wypadnie. Wskutek téj odpowiedzi wyroczni Milcyjades z dobraną garstką udał się do Chersonesu z flotą. Przybił do Lemnu i chciał téj wyspy mieszkańców zająć pod panowanie Ateńskie; lecz, gdy zażądał, aby to Lemnijczycy uczynili dobrowolnie, wyśmieli go i odpowiedzieli, że wtedy to uczynią, gdy on z domu

Cuius generis cum (*cum eius ge-* Gdy tego rodzaju
 esset magnus numerus, [*neris*] była wielka liczba,
 et multi peterent i wielu domagało się
 societatem eius demigrationis, udziału tego wychodźstwa,
 delecti ex iis [*kqd?*] wybrani z nich
 missi sunt Delphos (*na pyt. do-* posłani zostali do Delf
 deliberatum (*Sup.*), [*nem,*] dla rozważenia,
 qui (*ut ii*) consulerent Apolli- aby się zapytali Apolina,
 quo duce uterentur (*Conj. pyt.* jakiegoby wodza użyli (użyć
 potissimum. [*ubocz.*] przedewszystkiem. [*mieli*)
 Namque tum Thraces tenebant Albowiem wtedy Trakowie
 eas regiones, owe okolice (kraje), [*dzierżyli*
 cum quibus [*Indic.*] z którymi
 erat dimicandum (*właściwy łac.* trzeba było walczyć
 armis. [*hi consulerent*] bronią.
 His consulentibus (*Dat.*) (*cum* Tym pytającym (radzącym) się
 Pythia praecepit nominatim, Pytyja rozkazała imiennie,
 ut sumerent sibi aby wzięli sobie
 Miltiadem imperatorem: Milycjadesa za wodza:
 si fecissent (*Conj. z Fut. ex.* jeżeli to uczynią,
w orat. obl.) id, [*dnie*] pomyślne.
 incepta futura (*esse*) prospera. przedsięwzięcie będzie (wypa-
 Cum hoc responso (*Abl. abs.*) Gdy potój odpowiedzi wyroczni
 oraculi
 Miltiades cum delecta manu M. z dobraną garstką,
 profectus classe (*Abl. modi*) wyruszywszy z flotą
 Chersonesum (*dokqd?*) do Chersonezu,
 accessisset Lemnum, przybił do Lemnu,
 et vellet redigere i chciał poddać
 incolas eius insulae mieszkańców tej wyspy
 sub potestate Atheniensium, pod władzę Ateńczyków,
 postulassetque i zażądał,
 id (*ut id*) facerent Lemnii aby to zrobili Lemnijczycy
 sua sponte, z własnej woli, [*się,*
 illi responderunt irridentes, ci odpowiedzieli wyśmiewając
 se facturos (*esse*) id (*Acc. c. że* (oni) uczynią to wtedy,
Inf.) tum,

ros, cum ille dōmo navibus proficiscens vento aquilone venisset Lemnum. hic enim ventus ab septentrionibus oriens adversum tenet Athenis proficiscentibus. Miltiades morandi tempus non habens cursum direxit, quo tendebat, pervenitque Chersonesum.

II. Ibi brevi tempore barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierat, potitus, loca castellis idonea communiit, multitudinem, quam secum duxerat, in agris collocavit crebrisque excursionibus locupletavit. neque minus in ea re prudentia quam felicitate adiutus est. nam cum virtute militum devicisset hostium exercitus, summa aequitate res constituit atque ipse ibidem manere decrevit. erat enim inter eos dignitate regia,

wyruszając do Lemnu przybędzie z wiatrem północnym. Ten bowiem wiatr, wiejąc od północy, przeciwnym jest, jeżeli się z Aten płynie. Nie mając czasu do zatrzymania się dłuższego, skierował bieg ku swemu celowi, i do Chersonezu przybył.

II. Tam rozproszywszy wojska barbarzyńców, w krótkim czasie cały kraj, który miał zająć, opanował, miejsca do twierdz sposobne zabezpieczył, a wszystkich, których ze sobą przyprowadził, osadził na roli, a do tego przysporzył mienia im licznemi w głąb kraju wycieczkami. W téj sprawie nietylko pomogła mu jego roztropność, ale także szczęście; bo kiedy walecznością swoich żołnierzy pokonał wojska nieprzyjacielskie, sprawy osadników urządził z największą słusnością, a do tego postanowił sam tam pozostać. Używał bowiem

cum ille venisset (*Conj. w or. gdy (on) przybędzie,*
obl. z Fut. ex.)

proficiscens domo navibus
Lemnum (*dokąd?*)
vento aquilone.

Hic enim ventus,
oriens ab septentrionibus
tenet adversum
proficiscentibus (*Dat.*)

Athenis (*Abl. z kąd?*).

Miltiades non habens tempus
morandi
direxit cursum
quo tendebat
pervenitque Chersonesum.

2. Ibi brevi tempore (*Abl.*
copiis disiectis (*Abl. abs.*) [*temp.*])
barbarorum,

potitus tota regione (*Abl. od po-*
quam petierat, [*tior*],
communiit

loca castellis (*Dat.*) idonea,
multitudinem,

quam duxerat secum,
collocavit in agris
et locupletavit

crebris excursionibus.

Neque adiutus est minus
in ea re

prudencia quam felicitate.

Nam cum devicisset

exercitus hostium

constituit res

summa aequitate

atque decrevit

manere ipse ibidem.

Erat enim inter eos (*colonos*)

wyjeżdżając z domu na okrę-
do Lemnu [tach

wiatrem północnym.

Ten bowiem wiatr

powstając od północy

zachowuje przeciwny kierunek
podróżującym

z Aten.

M. nie mając czasu

zatrzymania się

skierował bieg (swój)

dokąd dążył,

i przybył do Chersonezu.

2. Tam w krótkim czasie

wojska rozperszywszy

barbarzyńców,

zawładnąwszy całym krajem,

którego zapragnął (miał zająć),

zabezpieczył (obwarował)

miejsca zdadne do fortec,

tłum,

który ze sobą przyprowadził,

pomieścił na rolach

i wzbogacił

częstemi wycieczkami.

I nie był wspomagany mniej

w tej sprawie [szczęściem.

swoją przezornością jak swoim

Albowiem gdy zwyciężył

wojska nieprzyjacielskie (nie-

urządził sprawy [przyjaciół])

z największą słusnością

i postanowił

zostać sam tamże. [dnikami]

Był bowiem między nimi (osa-

quamvis carebat nomine, neque id magis imperio quam iustitia consecutus. neque eo secius Atheniensibus, a quibus erat profectus, officia praestabat. quibus rebus fiebat ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, cum quibus erat profectus. Chersoneso tali modo constituta Lemnum revertitur et ex pacto postulat ut sibi urbem tradant. illi enim dixerant, cum vento borea domo profectus eo pervenisset, sese dedituros, se autem domum Chersonesi habere. Cares, qui tum Lemnum incolabant, etsi praeter opinionem res ceciderat, tamen non dicto, sed secunda fortuna adversariorum capti

między nimi godności królewskiej, chociaż tytułu mu brakowało, a tego stanowiska nietyle swém naczelnictwem dostąpił ile sprawiedliwością. Ale nie mniejszą wyświadczył swoim współobywatelom, Ateńczykom, przysługę. Wskutek tego zatrzymał niemniej za zgodą i wolą tych wieczystą władzę, którzy go wysłali, jak i tych, z którymi wyruszył. Urządziwszy w ten sposób Chersonesz, wraca do Lemnosu, i żąda podług własnej ich umowy, aby mu miasto wydali. Albowiem powiedzieli, że się poddadzą, jeżeli, z wiatrem północnym ruszywszy z domu, do nich przybędzie, on zaś ma właśnie dom swój w Chersonesie. Karyjczycy, którzy wtedy wyspę Lemnos zamieszkiwali, lubo rzecz nie po ich myśli wypadła; przecież, widząc się nie słowem daném lecz szczęściem swych przeciwników pobitymi, nie

dignitate regia (<i>Abl. qual.</i>),	godności królewskiej,
quamvis carebat nomine (<i>regis</i>),	choć obywał się (nie miał)
	imienia (króla),
neque consecutus id	a nie osiągnął tego
magis imperio	więcej (swém) panowaniem,
quam iustitia.	niż swą sprawiedliwością.
Neque eo secius	Lecz przez to niemniej
praestabat officia	wyświadczał przysługę
Atheniensibus,	Ateńczykom,
a quibus profectus erat.	od których był wyjechał.
Quibus (<i>his</i>) rebus fiebat,	Przez to się działo,
ut obtineret imperium	że zatrzymał naczelnictwo
perpetuo	ciągle
non minus voluntate eorum	nie mniej za wolą tych,
qui miserant,	którzy (go) wysłali,
quam illorum,	jak tych,
cum quibus profectus erat.	z którymi wyruszył.
Chersoneso constituta (<i>Abl.</i>	Urządziwszy Chersones
tali modo	[<i>abs.</i>] w taki sposób
revertitur Lemnum	powraca do Lemnosu
et postulat ex pacto,	i żąda z umowy,
ut tradant urbem sibi.	aby wydali miasto jemu.
Illi enim dixerant	[<i>Inf.</i>] Oni bowiem powiedzieli,
sese dedituros (<i>esse</i>) (<i>Acc. c.</i>	że się poddadzą,
cum pervenisset (<i>Conj. w or.</i>	jeżeli przybędzie tam
<i>obl. z Fut. ex.</i>) eo	
profectus domo	wyruszywszy z domu
vento borea,	z wiatrem północnym,
se autem	on zaś
habere domum Chersonesi,	ma dom w Chersonesie.
Cares, qui incolebant [<i>gdzie?</i>].	Karyjczycy, którzy zamieszki-
tum Lemnum,	wtedy Lemnos, [wali
etsi res ceciderat	choć rzecz wypadła
praeter opinionem,	przeciw ich myśli, [wiedzianém.
tamen capti non dicto	wszelako złapani nie słowem po-
sed secunda fortuna adversa	lecz szczęściem przeciwników,
riorum,	

resistere ausi non sunt atque ex insula demigrarunt. pari felicitate ceteras insulas, quae Cyclades nominantur, sub Atheniensium redegit potestatem.

III. Eisdem temporibus Persarum rex Darius ex Asia in Europam exercitu traiecto Scythis bellum inferre decrevit. pontem fecit in Istro flumine, quo copias traduceret. eius pontis, dum ipse abesset, custodes reliquit principes, quos secum ex Ionia et Aeolide duxerat: quibus singulis ipsorum urbium perpetua dederat imperia. sic enim facillime putavit se Graeca lingua loquentes, qui Asiam incolerent, sub sua retenturum potestate, si amicis suis oppida tuenda tradidisset, qui-

śmieli się opierać i z wyspy ustąpili. Nie mniej szczęśliwie podbił Milcyjades pod panowanie Ateńskie i resztę wysp, zwanych Cykladami.

III. W tych samych czasach, król perski Daryjusz przeprowadził swe wojska z Azyi do Europy i postanowił wydać wojnę Scyptom. Zbudował most na rzece Istrze dla przeprawy swego wojska; a podczas swój niebytności straż mostu powierzył przedniejszym obywatelom, których ze sobą z Jonii i Eolidy był przyprowadził, a z których każdemu wieczystą był nadał władzę nad własnymi ich miastami. Sądził bowiem, że tym sposobem najłatwiej utrzyma Greków, Azyję zamieszkujących, w swój władzy, jeżeli swoim przyjaciołom powierzy obronę miast; albowiem gdyby on zginął,

non ausi sunt resistere,
atque demigrarunt
ex insula.
Redegit sub potestate
Atheniensium
pari felicitate
ceteras insulas,
quae nominantur Cyclades.

3. Eisdem temporibus (*Abl.*
rex Persarum, Darius [*temp.*],
exercitu traiecto (*Abl. abs.*)
ex Asia in Europam
decrevit
inferre bellum Scythis.
Fecit pontem
in flumine Istro,
quo (*ut eo*) traduceret copias.

Reliquit
custodes eius pontis,
dum ipse abesset
principes,
quos duxerat secum
ex Ionia et Aeolide,
quibus singulis
dederat imperia perpetua
urbium ipsorum.
Putavit enim,
se retenturum (*esse*) sic
facillime
loquentes Graeca lingua
qui Asiam incolerent
sub sua potestate,
si tradidisset oppida tuenda
suis amicis,
quibus (*Dat.*) se oppresso (*Abl.*
abs.)

nie śmieli się opierać,
i wyszli
z wyspy.
Podbił pod władzę
Ateńczyków
z równem szczęściem
resztę wysp,
które zowią się Cykladami.

3. W tychże samych czasach
król perski, Daryjusz,
wojsko przepawiwszy
z Azji do Europy
postanowił
wydać wojnę Scytom.
Zrobił most [*ju*]
na rzece Istrze (dolnym Duna-
aby tamtędy przeprowadził
wojska (swoje).

Zostawił
jako strażników tego mostu,
póki by sam był nieobecny,
książąt,
których przyprowadził ze sobą
z Jonii i Eolidy,
którym każdemu
nadał był naczelnictwa wie-
miast ich własnych. [*czyste*
Sądził bowiem,
że (on) zatrzyma tak
najłatwiej
mówiących greckim językiem
którzy Azyję zamieszkują
pod swoją władzą,
jeżeli odda miast obronę
swoim przyjaciółom,
którym, gdyby go zabito.

bus se oppresso nulla spes salutis relinqueretur. in hoc fuit tum numero Miltiades (cui illa custodia crederetur). hic cum crebri afferrent nuntii, male rem gerere Darium premique a Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne a fortuna datam occasionem liberandae Graeciae dimitterent. nam si cum iis copiis, quas secum transportarat, interisset Darius, non solum Europam fore tutam, sed etiam eos, qui Asiam incolebant Graeci genere, liberos a Persarum futuros dominatione et periculo: id et facile effici posse: ponte enim rescisso regem vel hostium ferro vel inopia paucis diebus interiturum. ad hoc consilium cum plerique acce-

żadna onym nie pozostawała nadzieja zbawienia. Milcyjades znajdował się wtedy między tymi, (którym ową straż powierzono). Gdy podczas tego częste przynoszono wiadomości, że Daryjuszowi niepomyślnie się wiedzie, że go Scytowie napiérają, Milcyjades zachęcał straż mostową, aby nie opuszczali sposobności, którą szczęście nastęrcza, do uwolnienia Grecyi: jeżeli Daryjusz zginie z temi wojskami, które ze sobą przeprowił, nie tylko Europa będzie bezpieczną, ale także i ci, którzy z pochodzenia Grecy zamieszkują Azyję, uwolnieni zostaną od panowania perskiego i niebezpieczeństwa; a można to łatwo zrobić; bo jeżeli most zburzą, to król albo orężem nieprzyjaciół albo z niedostatku żywności w kilku dniach zginie. Gdy wielu zgadzało się na to

<p> nulla spes salutis relinqueretur. Miltiades fuit tum in hoc numero, cui crederetur illa custodia. Cum hic crebri nuntii afferrent Darium gerere (<i>Acc. c. Inf.</i>) rem male, premique a Scythis, Miltiades hortatus est pontis custodes, ne dimitterent occasionem datam a fortuna liberandae Graeciae. Nam si Darius interisset (<i>Con.</i> <i>z Fut. ex. w orat. obl.</i>) cum iis copiis, quas transportarat secum, non solum Europam fore tutam (<i>Acc. c. Inf. w orat.</i> sed etiam eos [<i>obl.</i>], qui Graeci genere (<i>Abl. orig.</i>) incolerent (<i>Conj. w or. obl.</i>) Asiam, [<i>Inf. w or. obl.</i>] futuros (<i>esse</i>) liberos (<i>Acc. c.</i> a dominatione Persarum et periculo; [<i>Inf. w or. obl.</i>], et id posse facile effici (<i>Acc. c.</i> ponte enim rescisso (<i>Abl. abs.</i>) regem interituram (<i>esse, Acc.</i> <i>c. Inf. w or. obl.</i>) paucis diebus (<i>Abl. temp. na</i> <i>pyt. w jakim przeciągu czasu?</i>) vel hostium ferro vel inopia. Cum plerique accederent </p>	<p> żadna nadzieja ratunku nie pozostawała. Milcyjades był wtedy w téj liczbie (w liczbie tych), której powierzono ową straż. Gdy tutaj częste wieści donosiły, że Daryjusz prowadzi rzecz źle, i jest party od Scytów, Milcyjades zachęcał mostu strażników, aby nie wypuszczali sposobno- danej od losu [<i>ści</i> uwolnienia Grecyi. Bo jeżeli Daryjusz zginie z tém wojskiem, które przeprowadził ze sobą, nie tylko Europa będzie bezpieczną, ale także i ci, którzy Grecy z rodu zamieszkują Azyję, będą wolnymi od panowania perskiego i niebezpieczeństwa; a to może łatwo być wykonane, jeżeli bowiem most zburzony król zginie [<i>zostanie</i> w kilku dniach albo nieprzyjaciół żelazem albo niedostatkiem. [<i>piła</i> Gdy największa część przystą- </p>
--	--

derent, Histiaeus Milesius, ne res conficeretur, obstitit, dicens non idem ipsis, qui summas imperii tenerent, expedire et multitudini, quod Darii regno ipsorum niteretur dominatio: quo extincto ipsos potestate expulsos civibus suis poenas duros. itaque adeo se abhorere a ceterorum consilio, ut nihil putet ipsis utilius quam confirmari regnum Persarum. huius cum sententiam plurimi essent secuti, Miltiades non dubitans tam multis consciis ad regis aures consilia sua perventura, Chersonesum reliquit ac rursus Athenas demigravit. cuius ratio etsi non valuit, tamen magno opere est laudanda, cum amicio omnium libertati quam suae fuerit dominationi.

zdanie, Histryjeusz z Miletu oparł się wykonaniu, mówiąc, że przecież im samym, dzierżącym w ręku najwyższe władze, nie przystoi to samo, co prostemu gminowi, albowiem własna ich potęga opiera się na panowaniu Daryjusza; skoro ten zginie, to oni sami wyczuci z władzy popadną karze swoich współobywateli. Dla tego jest on tak dalece przeciwnym zdaniu innych, że nic nie uznaje korzystniejszego dla nich samych, jak utwierdzenie tronu Daryjusza. Miltiades, będąc pewnym, że jego plany wobec tylu uczestników dojdą uszu króla, Chersones opuścił, i znowu do Aten wrócił. Chociaż zdanie jego nie przeważało, wszelako zasługuje na wielką pochwałę, gdyż okazał on się większym przyjacielem powszechnej wolności, niż swój własnej władzy.

ad hoc consilium,	do tego planu,
Histiaeus Milesius obstitit,	Histyjensz z Miletu oparł się, [na
ne res conficeretur	aby ta rzecz nie została wykonana-
dicens [Inf. or. obl.)	mówiąc [dla nich samych,
non idem expedire ipsis (Acc. c.)	że nie to samo korzystnym jest
qui tenerent (Conj. or. obl.)	którzy (przecież) dzierżą naj-
imperii summas	władze, [wyższe
et (zwykłejsze ac) multitudini,	(jak to) co gminowi,
quod dominatio ipsorum [Darii,	ponieważ panowanie ich własne
niteretur (Conj. or. obl.) regno	opiera się na królowaniu Da-
quo (eo) extincto (Abl. abs.)	skoro ten zginie, [ryjusza,
ipsos potestate expulsos	(oni) sami z władzy wypędzeni
datturos (esse, Acc. c. Inf. or.	dozwolą ukarania swoim współ-
obl.) poenas civibus suis.	obywatelom.
Itaque se abhorrere (Acc. c. Inf.	Dla tego (on) różni się tak da-
[or. obl.) adeo	lece
a consilio ceterorum,	od zamysłu reszty,
ut putet	iż sądzi,
nihil utilius ipsis (esse)	że nic korzystniejszego dla nich
quam confirmari	jak umocnić [samych mie ma,
regnum Persarum.	królestwo perskie.
Cum plurimi	Gdy największa część
secuti essent	poszła
sententiam (Acc. po sequor)	za zdaniem jego, [pewnym),
Miltiades non dubitans,	Milcyjades nie wątpiąc (będąc
tam multis consciis (Abl. abs.)	że przy tylu uczestnikach
perventura (esse) sua consilia	dojdą jego zamysły
ad aures regis,	do uszu króla,
reliquit Chersonesum,	opuścił Chersones,
ac demigravit rursus	i przeniósł się znowu
Athenas. (dokąd?)	do Aten.
Cuius ratio etsi (etsi eius ratio)	Chociaż jego zdanie
non valuit,	nie przemogło, [dzo,
tamen laudanda est magno	przecież należy je chwalić bar-
cum fuerit amicior [opere,	ponieważ był przyjaźniejszym
libertati omnium	wolności wszystkich [wania,
quam suae dominationi.	niż swojego (własnego) pano-

IV. Darius autem, cum ex Europa in Asiam redisset, hortantibus amicis, ut Graeciam redigeret in suam potestatem, classem quingentarum navium comparavit eique Datim praefecit et Artaphernem, hisque ducenta peditum, decem equitum milia dedit, causam interserens, se hostem esse Atheniensibus, quod eorum auxilio Iones Sardis expugnassent suaque praesidia interfecissent. illi praefecti regii classe ad Euboeam appulsa celeriter Eretriam ceperunt omnesque eius gentis cives abreptos in Asiam ad regem miserunt. inde ad Atticam accesserunt ac suas copias in campum Marathona deduxerunt. is est ab oppido circiter milia passuum decem. hoc tumultu Athenienses tam pro-

IV. Daryjusz zaś, powróciwszy z Europy do Azji, gdy przyjaciele zachęcali go, aby podbił Grecyję pod swoje panowanie, flotę z 500 okrętów uzbroidł, i oddał pod dowództwo Datysowi i Artafernesowi, nadto dodał im 200,000 piechoty i 10,000 jazdy, podając za powód swych kroków nieprzyjacielskich przeciw Ateńczykom, że za tychże pomocą Jończycy miasto Sardes zdobyli i jego załogę wycięli. Wodzowie królewscy przybiwszy z flotą do Eubei, zajęli szybko Eretryję, wszystkich tamtejszych mieszkańców uprowadzili i do Azji do króla wysłali. Stąd podążyli do Attyki i wojska swoje sprowadzili na równinę Maratońską. Jest ona odległą od miasta około 10,000 kroków. Ateńczycy przerażeni tą tak bliską i tak wielką wrzawą wojen-

4. Darius autem
cum redisset
ex Europa in Asiam,
amicis hortantibus (*Abl. abs.*)
ut redigeret Graeciam
in suam potestatem,
comparavit classem
quingentarum navium (*Gen.*
eique praefecit [*qual.*)
Datim et Artaphernem,
hisque dedit
ducenta milia peditum
decem (*milia*) equitum,
interserens causam,
se esse hostem (*Acc. c. Inf.*)

Atheniensibus,
quod auxilio eorum
Iones expugnassent Sardis
interfecissentque [*(zam.-es.)*
sua praesidia.

Illi praefecti regii
classe appulsa (*Abl. abs.*)
ad Euboeam
ceperunt Eretriam celeriter
miseruntque in Asiam
ad regem

omnes cives eius gentis
abreptos.
Inde accesserunt
ad Atticam
ac deduxerunt suas copias
in campum Marathona.
Is est ab oppido (*Athenis*)
circiter decem milia passuum,
Athenienses

permoti hoc tumultu
tam propinquo
tamque magno,

4. Daryjusz zaś
gdy wrócił
z Europy do Azji,
gdy przyjaciele zachęcali,
aby podbił Grecyję
pod swoją władzę,
uzbroił flotę
500 okrętów,
i téj zrobił dowódcami
Datysa i Artafarnesa,
i tym dał
200,000 pieszych
dziesięć (tysięcy) jeźdźców,
podsuwając przyczynę,
że (on) jest nieprzyjacielem

Ateńczyków (dlatego),
że pomocą ich
Jończykowie zdobyli Sardes
i zabili
jego zalogę.

Ci dowódczy królewscy
z flotą przybiwszy
do Eubei
zajęli Eretryję szybko
i wysłali do Azji
do króla

wszystkich obywateli tegoż po-
porwanych. [*chodzenia.*

Stąd podstąpili
do Attyki
i sprowadzili swoje wojska
na równinę Maratonu.
Ta jest od miasta,
około 10,000 kroków.
Ateńczycy
przerażeni tym hałasem
tak bliskim
i tak wielkim,

pinquo tamque magno permoti auxilium nusquam nisi a Lacedaemoniis petiverunt Phidippumque cursorem eius generis, qui hemerodromi vocantur, Lacedaemonem miserunt, ut nuntiaret, quam celeri opus esset auxilio. domi autem creant decem praetores, qui exercitui praeesent, in eis Miltiadem. inter quos magna fuit contentio, utrum moenibus se defenderent, an obviam irent hostibus acieque decernerent. unus Miltiades maxime nitebatur, ut primo quoque tempore castra fierent; id si factum esset, et civibus animum accersurum, cum viderent de eorum virtute non desperari, et hostes eadem re fore tardiores, si animadverterent auderi adversus se tam exiguis copiis dimicari.

ną, jedynie tylko od Lacedemończyków żądali pomocy, i do Lacedemonii posłali Fidipusa, gońca takiego, który się zowią hemerodromami, aby onych zawiadomił, jak śpiesznej potrzeba pomocy. U siebie zaś wybierają dziesięciu pretorów, jako wodzów wojennych, a między tymi Milecjadesa. Zacięty wszczął się między nimi spór, czy mają bronić się za murami czy też wyruszyć naprzeciw nieprzyjacielowi, i w otwartym polu bitwę stoczyć. Sam tylko Milecjades nastawał usilnie, aby bez zwłoki obóz polny założyć; przez to współobywatele nabędą otuchy, widząc, że się nie wątpi o ich waleczności, i nieprzyjaciele zaczną się namyślać, jeżeli zobaczą, że z tak szczupłą garstką ma się odwagę przeciw nim walczyć.

nusquam petiverunt auxilium nigdzie (nie) prosili pomocy
 nisi a Lacedaemoniis, jak tylko od Lacedemonńczyków;
 miseruntque i wysłali
 Lacedaemonem (*dokąd?*) do Lacedemonii (Sparty)
 Phidippum, Fidippusa,
 cursorem eius generis, gońca tego gatunku,
 qui vocantur hemaerodromi, którzy zowią się h.,
 ut nuntiaret, [*opus est.*] aby powiadomił,
 quam celeri auxilio (*Abl. po* jak szybkiej pomocy
opus esset (*Conj. pyt. ub.*) potrzeba.
 Domi autem W domu (u siebie) zaś
 creant decem praetores, wybierają dziesięciu pretorów,
 qui (*ut ii*) praeessent exercitui, aby (ci) dowodzili wojskiem,
 in eis Miltiadem, między tymi Miltiadesa.
 Inter quos (*hos praetores*) Między nimi
 fuit magna contentio, był wielki spór,
 utrum se defenderent (*Conj.* czy się bronić mają
moenibus, [*w pyt. ub.*] murami (za . . .) [*jaciół*
 an irent obviam hostibus, czy też iść naprzeciw nieprzy-
 acieque decernerent. i bitwą otwartą rozstrzygnąć.
 Miltiades unus Miltiadesa jedynie
 maxime nitebatur, najmocniej nastawał,
 ut castra fierent aby obóz zrobiono
 primo quoque tempore; w pierwszej zaraz chwili;
 si id factum esset (*Con. or.-ob.* jeżeli to się stanie,
z Fut. ex.),
 et animum accessurum (*esse;* i otucha przystąpi
 civibus, [*Acc. c. I.*] obywatelom,
 cum viderent gdy zobaczą,
 non desperari że się nie wąpi
 de virtute eorum, o mężtwie ich,
 et hostes i nieprzyjaciele
 fore tardiores będą (staną się) powolniejszy-
 eadem re, z tej samej rzeczy, [*mi*
 si animadverterent jeżeli zobaczą,
 auderi dimicari że się śmie walczyć
 adversus se przeciw nim
 copiis tam exiguis. wojskiem tam szczupłym.

V. Hoc in tempore nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeenses. ea mille misit militum. itaque horum adventu decem milia armatorum completa sunt, quae manus mirabili flagrabat pugnandi cupiditate. quo factum est ut plus quam collegae Miltiades valeret. eius ergo auctoritate impulsus Athenienses copias ex urbe eduxerunt locoque idoneo castra fecerunt. dein postero die sub montis radicibus acie regione instructa non apertissima proelium commiserunt (namque arbores multis locis erant rariae), hoc consilio, ut et montium altitudine tegerentur et arborum tractu equitatus hostium impediretur, ne multitudine clauderentur. Datis, etsi non aequum locum videbat suis.

V. W tém trudném położeniu żadne państwo, prócz Platejczyków, nie przyszło Ateńczykom w pomoc, to państwo tysiąc posłało żołnierzy. Z ich przybyciem dopełniła się liczba dziesięciu tysięcy zbrojnych, a garstka ta dziwną pałała żądzą walki. Stało się tedy tym sposobem, że zdanie Milcyjadesa więcej niż jego kolegów zaważyło. Za jego więc radą Ateńczycy wojska swe wyprowadzili z miasta, i w miejscu dogodnym założyli obóz. Potém nazajutrz uszykowawszy wojsko u stóp góry w położeniu nie zbyt otwartém, bitwę stoczyli (były bowiem w wielu miejscach drzewa z rzadka rozsiane), a to w tym celu, aby wysokie góry i ich samych zakrywały, i szereg drzew jazdę nieprzyjaciela wstrzymywał, by nie zostali przemagającą liczbą otoczeni. Chociaż Datis poznał, że położenie dla jego wojska nie jest dogodnym,

5. In hoc tempore
 nulla civitas
 fuit auxilio Atheniensibus
 praeter Plataeenses.
 ea (*civitas*) misit mille militum.
 Itaque adventu eorum
 completa sunt
 decem milia armatorum,
 quae (*et haec*) manus flagrabat
 mirabili cupiditate
 pugnandi.
 Quo factum est,
 ut Miltiades valeret
 plus quam collegae.
 Impulsi ergo
 auctoritate eius
 Athenienses
 eduxerunt copias ex urbe,
 feceruntque castra
 loco idoneo.
 Dein die postero
 sub radicibus montis
 acie instructa (*Abl. abs.*)
 regione non apertissima (*Abl.*
 commiserunt proelium, [*loci*)
 namque arbores erant raras
 multis locis,
 hoc consilio,
 ut et tegerentur (*ipsi*)
 altitudine montium,
 et equitatus hostium
 impediretur tractu arborum,
 ne clauderentur multitudine.
 Etsi Datis videbat
 locum non aequum suis (*esse*)

5. W tém (trudném) położe-
 żadne państwo [niu
 nie było pomocą Ateńczykom
 oprócz Platejczyków.
 To posłało 1000 żołnierzy.
 I tak przybyciem ich
 dopełnione zostało
 dziesięć tysięcy zbrojnych;
 a ta garstka pałała
 dziwną żądzą
 walczenia.
 Tém stało się,
 że Milticyjades ważył
 więcej niż towarzysze (jego).
 Skłonieni tedy
 powagą jego
 Ateńczycy
 wyprowadzili wojska (*sue*) z
 i założyli obóz [z miasta,
 w miejscu dogodném.
 Potém dnia następnego
 u stóp góry
 szyk bojowy urządziwszy,
 w położeniu nie bardzo otwar-
 stoczyli bitwę, — [tém
 bo drzewa były rzadkie
 w wielu miejscach, —
 w tym celu,
 aby i (sami) byli zasłonięci
 wysokością gór,
 i jazda nieprzyjaciół
 mogła być wstrzymaną szere-
 giem drzew, [gością.
 aby nie zostali otoczeni mno-
 Choć Datis widział,
 że położenie niedogodném jest
 dla jego wojska

tamen fretus numero copiarum suarum configere cupiebat, eoque magis, quod, priusquam Lacedaemonii subsidio venirent, dimicare utile arbitrabatur. itaque in aciem peditum centum, equitum decem milia produxit proeliumque commisit. in quo tanto plus virtute valuerunt Athenienses, ut decemplicem numerum hostium profligarint, adeoque eos perterruerunt, ut Persae non castra, sed naves petierint. qua pugna nihil adhuc exstitit nobilius: nulla enim umquam tam exigua manus tantas opes prostravit.

VI. Cuius victoriae non alienum videtur quale praemium Miltiadi sit tributum, docere, quo facilius intellegi possit eandem omnium civitatum esse naturam.

wszelako ufny w przewagę liczebną swych wojsk, pragnął się zmierzyć, a to tém więcéj, że za korzystną rzecz uznał, stoczyć bitwę, zanimby Lacedemonczycy w pomoc przybyli. Jakoż wyprowadził w pole 100,000 piechoty i 10,000 jazdy, i rozpoczął bitwę. W niej Ateńczycy taką rozwinęli przeważną waleczność, że dziesięć razy liczniejszych nieprzyjaciół pobili, i takiéj nabawili trwogi, że Persowie nie do obozu uciekali lecz na okręty. Niéma dotąd nic świetniejszego nad tę bitwę; nigdy bowiem żadna tak mała garstka nie pokonała tak znacznych sił.

VI. Nie od rzeczy będzie, zdaje się, podać, jakiéj nagrody za to zwycięztwo udzielono Milcyjadesowi, a to, aby tém łatwiej można zrozumieć, że wszystkie rzeczypospolite kierują się jednym duchem. Jak bowiem da-

tamen cupiebat configere fretus numero (<i>Abl. po fretus</i>) copiarum suarum; eoque magis (<i>roz. cup. confl.</i>), quod arbitrabatur utile dimicare, priusquam Lacedaemonii venirent subsidio. Itaque produxit in aciem centum milia peditum, decem (<i>milia</i>) equitum, commisitque proelium. In quo (<i>proelio</i>) Athenienses valuerunt tanto plus virtute, ut profligarint [stium; numerum decemplicem ho-	jednak pragnął bić się, ufny w liczbę wojsk swoich; a tém więcéj, ile że uważał za rzecz korzy- walczyć [stną nimby Lacedemończycy przyszli w pomoc. Dla tego wyprowadził w pole 100,000 pieszych, 10,000 jezdnych, i stoczył bitwę. W której Ateńczycy przeważyli o tyle więcéj walecznością, że pobili liczbę dziesięciokrotną nieprzy- jaciół; i przestraszyli tak dalece, iż Persowie uciekali nie do obozu lecz na okręty. Nad tę bitwę nie ma nic świetniejszego do- żadna bowiem garstka [tąd, tak szczupła (nie) powaliła nigdy tak wielkich sił.
perterrueruntque adeo, ut Persae petierint non castra (<i>Acc. po sed naves. peto</i>) Qua (<i>hac, Abl. compar.</i>) pugna nihil est nobilius adhuc; nulla enim manus tam exigua prostravit umquam tantas opes.	uciekali nie do obozu lecz na okręty. Nad tę bitwę nie ma nic świetniejszego do- żadna bowiem garstka [tąd, tak szczupła (nie) powaliła nigdy tak wielkich sił.
6. Non videtur alienum docere, quale praemium eius victoriae [Miltiadi, tributum sit (<i>Conj. pyt. ub.</i>) quo (<i>ut eo</i>) possit intellegi fa- cilius, naturam esse eandem (<i>Acc. c.</i> omnium civitatum. <i>Inf.</i>)	6. Nie wydaje się od rzeczy opowiedzieć, jakiéj nagrody tego zwycięztwa udzielono Milcyjadesowi, aby można rozumić tém la- twiej, że natura jest jedna i ta sama wszystkich państw.

ut enim populi Romani honores quondam fuerunt rari et tenues ob eamque causam gloriosi, nunc autem effusi atque obsoleti, sic olim apud Athenienses fuisse reperi-mus. namque huic Miltiadi, qui Athenas totamque Graeciam liberarat, talis honos tributus est in porticu, quae Poecile vocatur, cum pugna depingeretur Marathonia, ut in decem praetorum numero prima eius imago poneretur isque hortaretur milites proeliumque committeret. idem ille populus, posteaquam maius imperium est nactus et largitione magistratuum corruptus est, trecentas statuas Demetrio Phalereo decrevit.

VII. Post hoc proelium classem LXX navium Athe-nienses eidem Miltiadi dederunt, ut insulas, quae bar-

wniej zaszczyty u narodu rzymskiego były rzadkie i pro-ste, a z tego samego powodu chlubne, teraz zaś są ko-sztowne i pospolite, tak niegdyś, jak się dowiadujemy, było u Ateńczyków. Albowiem temu Milcyjadesowi, który Ateny i całą Grecyję wybawił, taki zaszczyt od-dano, że gdy w portyku, zwanym Poecile, malowano bi-twę Maratońską, wizerunek jego pomiędzy dziesięciu pretorami umieszczono na czele, jak zagrzewa żołnierzy i bitwę rozpoczyna. Ten sam lud, skoro urósł w wię-kszą potęgę, i dał się popsuć hojnem rozdawnictwem swych zwierzchności, uchwalił trzysta posągów dla De-metryjusza z Falery.

VII. Po tej bitwie Ateńczycy powierzyli temuż Milcyjadesowi flotę 70 okrętów dla zawojowania tych

Ut enim honores
 populi Romani
 fuerunt quondam rari
 et tenues
 ob eamque causam
 gloriosi,
 nunc autem (*sunt*) effusi atque
 obsoleti:
 sic reperimus
 fuisse olim
 apud Athenienses.
 Namque talis honos
 tributus est huic Miltiadi,
 qui liberarat Athenas
 totamque Graeciam,
 ut imago eius
 poneretur prima
 in numero decem praetorum,
 cum pugna Marathonica
 depingeretur in porticu,
 quae vocatur Poecile,
 isque hortaretur (*Conj. po ut*)
 milites

commiteretque proelium.
 Ille idem populus,
 posteaquam nactus est
 maius imperium
 et corruptus est
 largitione magistratum,
 decrevit trecentas statuas
 Demetrio Phalereo.

7. Post hoc proelium
 Athenienses dederunt
 eidem Miltiadi
 classem septuaginta navium,
 ut persequeretur bello
 insulas,

Jak bowiem zaszczyty
 narodu rzymskiego
 były niegdyś rzadkie
 i proste,
 a z téj przyczyny
 chlubne,
 teraz zaś (są) kosztowne i po-
 spolite,
 tak znajdujemy,
 że było niegdyś
 u Ateńczyków.
 Albowiem takiego zaszczytu
 udzielono temu Milcyjadesowi,
 który wyswobodził Ateny
 i całą Grecyję,
 że wizerunek jego
 położono pierwszy
 w liczbie dziesięciu pretorów,
 gdy bitwę Maratońską
 malowano w portyku,
 który zwie się Poecile,
 i że on zagrzewa żołnierzy

i rozpoczyna bitwę.
 Ten to sam naród,
 skoro dostąpił
 większego panowania
 i zepsuty został
 hojnością zwierzchności (swo-
 uchwalil 300 posagów [ich])
 dla Demetryjusza z Falery.

7. Po téj bitwie
 Ateńczycy dali
 temuż Milcyjadesowi
 flotę 70 okrętów,
 aby trapił wojną
 (te) wyspy,

baros adiuverant, bello persequeretur. quo in imperio plerasque ad officium redire coegit, nonnullas vi expugnavit. ex his Parum insulam opibus elatam cum oratione reconciliare non posset, copias e navibus eduxit, urbem operibus clausit omnique commeatu privavit, dein vineis ac testudinibus constitutis propius muros accessit. cum iam in eo esset, ut oppido potiretur, procul in continenti lucus, qui ex insula conspiciebatur, nescio quo casu nocturno tempore incensus est. cuius flamma ut ab oppidanis et oppugnatoribus est visa, utrisque venit in opinionem signum a classiariis regiis datum. quo factum est ut et Parii a deditone deter-

wysp, które wspomagały barbarzyńców. Na czele tej floty zmusił wielką część do posłuszeństwa, kilka siłą zdobył. Między temi, nie mogąc dumnej wyspy Paros na swe siły, łagodnymi środkami do posłuszeństwa przyprowadzić, wojsko wysadził na ląd, otoczył miastodzielami oblężniczemi i odciął jej wszelki dowóz; następnie ustawił parkany ruchome i żółwie szopy i bliżej murów podstąpił. Już bliskim był opanowania miasta, gdy odległy las na lądzie, którego z wyspy można było widzieć, niewiedziąc jakim przypadkiem w nocy się zajął. Gdy pożar tegoż dostrzegli mieszczenie i oblegający, obie strony wpadły na domysł, że to znak dany przez flotę królewską. Następstwem tego było, że i Pa-

quae adiuverant barbaros (*Acc.* które pomagały barbarzyńcom.
 In quo (*hoc*) imperio [*po adiuvo*] W tém dowództwie
 coëgit plerasque zmusił największą część
 redire ad officium, powrócić do obowiązku,
 expugnavit nonnullas vi. zdobył niektóre szturmem.
 Ex his, Z tych,
 cum non posset gdy nie mógł
 reconciliare oratione nawrócić mową
 insulam Parum, wyspy Paros,
 elatam opibus, dumną na (swe) bogactwa,
 eduxit copias e navibus, wyprowadził (swe) wojsko z
 okrętów, [żniczemi),
 clausit urbem operibus, zamknął miasto dziełami (obleg-
 privavitque omni comœatu i pozbawił (je) wszelkiego do-
 dein [(*Abl. po privo*), potem [wozu,
 vineis ac testudinibus consti- parkany ruchome i szopy żół-
 tutis (*Abl. abs.*) wie ustawiwszy
 accessit propius muros. podstąpił bliżej murów.
 Cum iam esset in eo, Gdy już był w tém,
 ut potiretur oppido (*Abl. po aby opanować miasto,*
 lucus, [potior) las,
 qui conspiciebatur który był widziany
 ex insula z wyspy
 procul in continenti daleko na lądzie stałym,
 nescio quo casu nie wiedzieć jakim przypad-
 incensus est zapalił się [kiem
 tempore nocturno. porą nocną.
 Cuius ut (*ut eius*) flamma Skoro tegoż płomień
 visa est widziany był,
 ab oppidanis przez mieszkańców miasta
 et oppugnatoribus, i przez oblegających
 venit utrisque przyszło obu (jednej i dru-
 in opinionem, na myśl, [gięj stronie)
 signum datum (*esse*) że (to) znak dany
 a classariis regis. przez marynarzy królewskich.
 Quo factum est, Czém stało się,
 ut et Parii że i Paryjczycy

rerentur et Miltiades, timens ne classis regia adventaret, incensis operibus, quae statuerat, cum totidem navibus, atque erat profectus, Athenas magna cum offensione civium suorum rediret. accusatus ergo est proditionis, quod, cum Parum expugnare posset, a rege corruptus infectis rebus discessisset. eo tempore aeger erat vulneribus, quae in oppugnando oppido acceperat. itaque cum ipse pro se dicere non posset, verba fecit frater eius Stesagoras. causa cognita capitis absolutus pecunia multatus est, eaque lis quinquaginta talentis aestimata est, quantus in classem sumptus factus erat. hanc pecuniam quod solvere in praesentia non poterat,

ryjczycy cofnęli się od poddania, i Milecjades obawiając się nadejścia floty królewskiej, dzieła swe spalił, które był zbudował, i z taką samą liczbą okrętów, z jaką wyruszył, wrócił do Aten ku wielkiemu oburzeniu swych obywateli. Oskarżono go w skutek tego o zdradę, że mogąc Paros zdobyć, przekupiony przez króla bez niczego ustąpił. Właśnie wtedy chory był na rany które przy oblężeniu miasta otrzymał. Ponieważ więc sam swój sprawy nie mógł bronić, bronił go brat jego Stesagoras. Po zbadaniu sprawy, darowano mu życie, ale skazano go na grzywnę, a tę sprawę oceniono na 50 talentów; takie bowiem koszta wyłożono na flotę. Ponieważ nie był w stanie złożyć zaraz téj kwoty, wtrą-

deterrentur a deditioe,
 et Miltiades
 timens,
 ne classis regia adventaret,
 operibus incensis (*Abl. abs.*),
 quae statuerat,
 rediret Athenas
 cum totidem navibus
 atque profectus erat,
 cum magna offensione
 civium suorum.
 Accusatus ergo est
 proditiōis (*Gen. crininis*),
 quod corruptus a rege
 discessisset rebus infectis (*Abl.*
 cum posset [*abs.*]
 expugnare Parum.
 Eo tempore
 aeger erat vulneribus,
 quae acceperat
 in oppugnando oppido.
 Itaque,
 cum ipse non posset
 dicere pro se,
 frater eius Stesagoras
 fecit verba.
 Causa cognita (*Abl. abs.*) [*po*]
 absolutus capitis (*Gen. po absol.*
 multatus est pecunia (*Abl.*),
 eaque lis aestimata est
 quinquaginta talentis (*Abl. ceny*
 oznaczonėj),
 quantus (*tantus enim*) sumptus
 factus erat in classem.
 Quod non poterat
 solvere hanc pecuniam
 in praesentia,

odstraszyli się od poddania,
 i Milcyjades
 obawiając się,
 że flota królewska przybywa,
 dzieła (obłęźnicze) spaliwszy,
 które był wystawił,
 wrócił do Aten
 z tylu okrętami
 jak był wyruszył,
 z wielkiem zgorzeniem
 współobywateli swoich.
 Oskarżony więc został
 o zdradę,
 że przekupiony przez króla
 ustąpił rzeczy nie dokonawszy,
 chociaż mógł
 zdobyć Paros.
 W tym czasie
 chory był na rany,
 które otrzymał
 przy oblężeniu miasta.
 Dla tego,
 ponieważ sam nie mógł
 przemawiać za sobą,
 brat jego Stesagoras
 czynił słowa (bronił go).
 Po sprawie rozpoznanej
 uwolniony od kary śmierci
 ukarany został grzywną,
 a ta sprawa oceniona została
 na 50 talentów,
 taki bowiem koszt
 zrobiony był na flotę.
 Ponieważ nie mógł
 złożyć tych pieniędzy
 natychmiast,

in vincula publica coniectus est ibique diem obiit supremum.

VIII. Hic etsi crimine Pario est accusatus, tamen alia causa fuit damnationis. namque Athenienses propter Pisistrati tyrannidem, quae paucis annis ante fuerat, omnium civium suorum potentiam extimescebant. Miltiades, multum in imperiis magistratibusque versatus, non videbatur posse esse privatus, praesertim cum consuetudine ad imperii cupiditatem trahi videretur. nam Chersonesi omnes illos quos habitarat annos perpetuam obtinuerat dominationem tyrannusque fuerat appellatus, sed iustus. non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate, eamque potestatem bonitate re-

cono go do więzienia publicznego, i tam życie zakończył.

VIII. Lubo go oskarżono o zbrodnię, tycząca się wyspy Paros, inna jednak była przyczyna jego potępienia. Albowiem Ateńczycy z powodu tyranii Pizystrata, która lat temu kilka minęła, obawiali się przewagi wszystkich swoich obywateli. Zdawało się, że Milcyjades, długo zajęty piastowaniem dowództwa i urzędów, nie będzie mógł ograniczyć się na pozostaniu prostym obywatelem, osobliwie, gdy z nawyknięcia do przewodnictwa zdawał się skłaniać ku pożądaniu panowania. Bo w Chersonesie przez wszystkie lata, które tam przebył, wieczną w swym ręku dzierżył władzę i miał imię tyрана, ale sprawiedliwego. Nie dostąpił on bowiem jej przemocą, lecz z wolnej woli swoich obywateli, i do-

coniectus est
in vincula publica,
ibique obiit diem supremum.

8. Etsi hic accusatus est
crimine Pario,
tamen causa damnationis
fuit alia.
Namque Athenienses
propter tyrannidem Pisistrati,
quae fuerat
paucis annis ante (*Abl. jak da-
wno przed?*)

extimescebant potentiam
omnium suorum civium.

Miltiades
multum versatus
in imperiis
magistratibusque,
non videbatur
posse esse privatus (*Nom. c.*
praesertim [*Inf.*]
eum videretur trahi

consuetudine
ad cupiditatem imperii.
Nam omnes illos annos (*Acc.*
quos habitarat [*temp.*]
Chersonesi (*gdzie?*),
obtinuerat
dominationem perpetuam,
appellatusque fuerat tyrannus
sed iustus.
Non enim consecutus erat
vi
potestatem,
sed voluntate suorum
eamque retinebat bonitate.

rzucony został
do więzienia publicznego,
i tam umarł.

8. Chociaż (on) oskarżony
o zbrodnię Paryjską, [był
jednak przyczyna potępienia
była inna.

Albowiem Ateńczycy
z powodu tyraństwa Pizystra-
które było [ta,
kilka lat przedtém,

obawiali się potęgi
wszystkich swoich obywateli.

Milcyjades
wiele obracając się
w naczelnictwach
i urzędach,
nie zdawał się
móć być (pozostać) prywa-
osobliwie [tym (człowiekiem),
ponieważ zdawał się być wie-
dziony

przez przyzwyczajenie
do żądzy panowania.

Bo wszystkie owe lata,
które mieszkał
w Chersonezie,
dzierzył
panowanie ustawiczne,
i nazwany był tyranem
lecz sprawiedliwym.

Albowiem nie dostąpił
przemocą
potęgi,
lecz wolą swoich,
i takową utrzymał dobrocią.

tinebat. omnes autem et dicuntur et habentur tyranni, qui potestate sunt perpetua in ea civitate, quae libertate usa est. sed in Miltiade erat cum summa humanitas, tum mira communitas, ut nemo tam humilis esset, cui non ad eum aditus pateret; magna auctoritas apud omnes civitates, nobile nomen, laus rei militaris maxima. haec populus respiciens maluit illum innoxium plecti quam se diutius esse in timore.

brocią swą takową utrzymał. Wszystkich bowiem nazywają tyranami i za takich uważają, którzy wieczystą dzierżą władzę w państwie, używającem wolności. Lecz, co do Milcyjadesa, ten posiadał i najwyższą ludzkość, i dziwne współczucie, iż nikt nie był tak niskim, które-muby nie był wstęp do niego otwarty; wielka powaga u wszystkich państw, imię świetne, sława wojenna bardzo wielka. Bacząc na to wszystko, naród wolał raczjć potępić go niewinnego, niż zostawać dłużej w obawie.

Omnes autem,	Wszyscy zaś,
qui sunt potestate perpetua	którzy są (ludźmi) władzy usta-
in ea civitate, [(Abl. qual.)	w takim państwie, [wicznój
quae usa est libertate (Abl. po	które używało wolności,
et habentur tyranni [utor),	i uważani są tyranami
et dicuntur (tyranni).	i nazywani.
Sed erat in Miltiade	Lecz była w Milcyjadesie
cum summa humanitas,	i najwyższa ludzkość,
tum mira communitas,	i dziwne współczucie,
ut nemo esset	że nikt (nie) był
tam humilis,	tak niskim,
cui (ut ei) non pateret	aby mu nie stał otwartym
aditus ad eum;	wstęp do niego;
magna auctoritas	wielka powaga
apud omnes civitates	u wszystkich państw,
nomen nobile, [erat).	imie świetne, [jennyh.
maxima laus rei militaris (roz.	bardzo wielka sława spraw wo-
Populus, respiciens haec,	Lud, uwzględniając to,
maluit	wolał,
illum plecti innoxium	aby on potępionym był niewin-
quam se esse	niż aby on (lud) był [ny.
diutius in timore.	dłużej w bojaźni.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

PRZEDMOWA.

Attice; Titus Pomponius Atticus, znakomity Rzymianin, którego żywot Kornelijusz w tém dziele opisał.

Saltasse. Taniec u Rzymian uważano za rzecz nieprzyzwoitą, Cycero mówi: Nikt po trzeźwemu nie tańczy, chyba że zmysły stracił.

Graii; wyraz zwykle u poetów używany zamiast Graeci.

Soror germana; siostra rodzona z jednego ojca i matki, tudzież jednę matki, albo jednego ojca.

Olympiae; był to święty powiat w Elidzie, ze słynną świątynią Jowisza; tu odprawiano co cztery lata (olympiada) igrzyska. Zwycięzcę obwoływano publicznie, aby od sędziów otrzymał nagrodę, t. j. wieniec zwycięztwa.

In scenam prodire. Aktorów Grecy wysoko cenili i poważali, przeciwnie, Rzymianie zawód aktorów uważali za poniżający.

Primum locum aedium. Główną częścią domu rzymskiego było atrium, które mieściło się zaraz za ostium, czyli sienią.

In hoc libro. Nie posiadamy tego dzieła całego; z drugiej księgi (liber) doszły nas tylko urywki.

MILTIADES.

1. *Antiquitate generis*. Milcyjades ród swój wyprowadzał od Eakusa (Aacus), syna Jowiszowego.

- Accidit, ut Athenienses etc.* To co tutaj Kornelijusz opowiada, jakoteż w rozdziale drugim, z wyjątkiem zdobycia Lemnosu, mylnie odniósł do Milecyjadesa. Uczynił to bowiem jego wuj Milecyjades. Po tym nastąpił jego synowiec Stesagoras, a po tym dopiero nasz Milecyjades, którego brat starszy nazywał się Stesagoras.
- Chersonesus*, półwysep między morzem Egejskim a Hellespontem (Thracia).
3. *Scythis*. Scytowie europejscy mieszkali między Donem (Tanais) i Jaksartem.
- Liberandae Graeciae*. Tyczy się to Grecy azyjatyckiej, t. j. osad greckich w Azji Mniejszej.
- Hist. Milesius*, był również namiestnikiem swego miasta ojczystego, Miletu.
4. *Sardis expugnassent*, to jest gdy powstałi Jończykowie i inni Grecy azyjatyccy przeciw Persom; wtedy im pomagały Ateny i Eretryja, miasto na wyspie Eubei.
- Ad regem*, który wówczas mieszkał w Zuzie (Susa).
- Milia passuum*. Mila rzymska miała 1000 kroków (passus). Krok rzymski miał 5 stóp rzymskich, a stopa 10 cali; krok rzymski miał 1·471 m., a mila 1471·232 metrów. Maraton więc był oddalony około dwie mile geograficzne od Aten.
- Hemerodromi*. Byli to gońcy, używani do śpiesznych posyłek, którzy byli w stanie ogromne przestrzenie bez trudu przebiegać.
- Praetores*. Kornelijusz nazywa ich po rzymsku pretorami, Grecy nazywali ich *strateges*, których 10 co rok obierali w Atenach.
5. *Praeter Plataeenses*. Lacedemończyków wstrzymały od wysłania posiłków religijne względy, które nie dozwalały wojska wysłać przed nowiem księżycem.
6. *Pocile*, był to portyk ozdobiony malowidłami, wykończonemi przez słynnego malarza Polygnota. Wyraz pochodzi od greckiego *ποικίλη*, t. j. różnokolorowy. Kornelijusz nie wspomina o innej nagrodzie Milecyjadesa; wystawiono mu bowiem z łupów nieprzyjacielskich po-

mnik zwycięstwa; który jak powiadano usnąć nie dał Temistoklesowi.

Largitione magistratum; zwierzchności płaciły za udział w zgromadzeniu ludowém, w sądach; wydawały na teatry i igrzyska, i ofiary publiczne.

Demetrio Phalereo. Demetryjusz z Falery, nazwany tak od bliskiego portu niedaleko Pyreju Ateńskiego, znakomity mówca, po Kassandrze, królu Macedońskim, objął rządy w Atenach. Panował lat dziesięć bardzo dobrze i skończył na wygnaniu. Statuy jego, których było około 350, zburzono.

Insulas, roz. Cyclades.

7. *Quinquaginta talentis.* Talent attycki wówczas znaczyl tyle co złp. 11.700, więc Milcyjades skazany został na zapłacenie 585,000 złp.
8. *Paucis annis ante,* t. j. około dwadzieścia lat przed bitwą pod Maratonem.
9. *Tyrannus,* tytuł ten u starożytnych powszechnie nadawano panującym, i nie miał znaczenia złego.

II.

THEMISTOCLES.

II.

THEMISTOCLES.

II. THEMISTOCLES.

1. Themistocles,
filius Neocli (*zam. Neoclis*)
Atheniensis.
Vitia
adulescentiae ineuntis
huius
emendata sunt
magnis virtutibus,
adeo ut nemo
anteferatur huic,

(*et ut*) pauci putentur pares.

Sed ordiendum est
ab initio.
Pater eius, Neocles
fuit generosus.
Is duxit uxorem
civem Halicarnassam,
ex qua natus est Themistocles.

Qui cum (*cum hic*) probatus
parentibus

II. TEMISTOKLES.

1. Temistokles,
syn Neoklesa,
Ateńczyk.
Błędy
młodości początkowej
tegoż
naprawione zostały
wielkimi cnotami,
tak dalece, że nikt
nie był przynoszonym nad
niego,

(i że) nie wielu uważano za rów-
nych.

Lecz zacząć należy
od początku.
Ojciec jego, Neokles
był z dobrego rodu.
Ten wziął za żonę
obywatelkę Halikarnaską,
z której urodził się Temisto-
kles.

esset probatus parentibus, quod et liberius vivebat et rem familiarem neglegebat, a patre exheredatus est. quae contumelia non fregit eum, sed erexit. nam cum indicasset sine summa industria non posse eam exstingui, totum se dedit rei publicae, diligentius amicis famaeque serviens. multum in iudiciis privatis versabatur, saepe in contionem populi prodibat; nulla res maior sine eo gerebatur, celeriter quae opus erant reperiēbat, facile eadem oratione explicabat. neque minus in rebus gerendis promptus quam excogitandis erat, quod et de instantibus, ut ait Thucydides, verissime iudicabat et de futuris callidissime coniciebat. quo factum est ut brevi tempore illustraretur.

bardzo go lubili, bo żył zbyt lekkomyślnie i sprawy domowe zaniedbywał, ojciec go wydziedziczył. Wszelako to poniżenie nie złamało jego ducha, lecz podniosło. Rozważywszy, że bez nadzwyczajnego wysilenia nie może go zmazać, całkiem się oddał sprawom publicznym, ubiegając się troskliwiej o zaskarwienie stosunków przyjacielskich i dobrego imienia. Zajmował się wiele procesami prywatnymi, często odwiedzał zgromadzenia ludowe; żadna sprawa ważniejsza nie odbywała się bez niego, bo nietylko miał na pogotowiu środki zaradze, ale także z łatwością je ustnie rozwijał. Niemniej sprytnym był w wykonaniu jak w pomysłach; ponieważ, jak mówi Thucydides, nietylko o sprawach toczących się wydawał sąd najprawdziwszy, ale także o przyszłych jaknajbiegłej wnioskował. Tym sposobem w krótkim czasie zasłynął.

minus,	mniej,
quod et vivebat liberius,	bo i żył za wolno,
et negligebat rem familiarem,	i zaniedbywał mienie rodzinne,
exheredatus est a patre.	wydziedziczony został przez
Quae (<i>sed haec</i>) contumelia	Lecz ta hańba [ojca.
non fregit eum,	nie złamała go,
sed erexit.	lecz podniosła.
Nam cum iudicasset,	Albowiem gdy rozważył,
non posse eam exstingui (<i>Acc. c.</i> że nie można jój zmazać	
sine summa industria, [<i>Inf.</i>) bez największej pracy,	
dedit se totum reipublicae,	oddal się cały rzeczypospo-
	litój,
serviens diligentius	służąc pilniej
amicis famaеque.	przyjaciolom i sławie.
Multum versabatur	Wiele obracał się
in iudiciis privatis,	w procesach prywatnych,
saepe prodibat	często chodził
in contionem populi,	na zgromadzenie ludowe,
nulla res maior	żadna rzecz większa
gerebatur sine eo,	(nie) działa się bez niego,
reperiebat celeriter	wynajdywał szybko,
quae opus erant (<i>tub quibus op.</i>	czego było potrzeba,
explicabat facile [<i>erat</i>), wyluszczał łatwo	
eadem (<i>Acc.</i>) oratione.	to samo mową.
Neque erat minus promptus	I nie był mniej zręczny
in rebus gerendis	w wykonaniu rzeczy
quam excogitandis,	jak w wymyśleniu,
quod, ut ait Thucydides,	Ponieważ, jak mówi Tucydi-
	des,
iudicabat verissime	sądził bardzo prawdziwie
de instantibus (<i>rebus</i>)	o (rzeczach) toczących się
et coniciebat callidissime	i wnosił bardzo dowcipnie (by-
	stro)
de futuris (<i>rebus</i>).	o przyszłych.
Quo factum est,	Czém stało się,
ut illustraretur	że wsławił się
tempore brevi.	w czasie krótkim,

II. Primus autem gradus fuit capessendae reipublicae bello Corcyraeo: ad quod gerendum praetor a populo factus non solum praesenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. nam cum pecunia publica, quae ex metallis redibat, largitione magistratum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium aedificaretur. qua celeriter effecta primum Corcyraeos fregit, deinde maritimos praedones consectando mare tutum reddidit. in quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. id quantae salutis fuerit universae Graeciae, bello cognitum est Persico. nam

II. Pierwsza zaś sposobność zajęcia się sprawami publicznymi nadarzyła mu się w wojnie Korcyrejskiej. Wybrany przez naród pretorem do prowadzenia jej, nietylko w tej właśnie wojnie, ale także i na przyszłość państwo swoje uczynił bitniejszém. Albowiem, gdy dochody publiczne, które wpływały z kopalń, corocznie w skutek rozdawnictwa zwierzchności marnowały się, on skłonił naród do tego, aby za te pieniądze zbudowano flotę ze stu okrętów. Gdy takową w krótkim czasie wystawiono, najprzód pokonał Korcyrejczyków, potem, uganiając się za rozbójnikami morskimi, morze uczynił bezpiecznym. W ten sposób nietylko Ateńczykom bo-gactw przysporzył, ale także uczynił ich bardzo wprawnymi w wojowaniu na morzu. Dopiero w wojnie Perskiej poznano, jak dalece to było zbawienném dla

2. Primus autem gradus
 capessendae reipublicae
 fuit bello Corcyraeo (*kiedy?*),
 ad quod gerendum
 praetor factus a populo
 reddidit civitatem
 ferociorem
 non solum praesenti bello,
 sed etiam reliquo tempore.
 Nam,
 cum pecunia publica,
 quae redibat ex metallis,
 interiret quotannis
 largitione magistratum,
 ille persuasit populo (*Dat. od*
persuad.)

ut ea pecunia
 classis centum navium
 aedificaretur.
 Qua effecta (*Abl. abs.*) celeriter
 primum fregit Corcyraeos,

deinde reddidit mare tutum
 consecrando praedones.

In quo
 cum ornavit divitiis
 Athenienses,
 tum etiam fecit peritissimos

belli navalis (*Gen. po peritus*).
 Cognitum est bello Persico,
 quantae salutis (*Dat. com.*) id

fuerit
 universae Graeciae.
 Nam cum Xerxes

2. Pierwszy zaś stopień
 objęcia rzeczypospolitój
 był w wojnie Korcyrejskiej,
 do której prowadzenia
 pretorem wybrany od ludu
 uczynił państwo
 bitniejszym
 nietylko w obecnej wojnie,
 ale także w następnym czasie.
 Albowiem,
 gdy pieniądze publiczne,
 które wpływały z kopalń,
 ginęły corocznie
 rozdawnictwem zwierzchności,
 on naklonił lud,

aby za te pieniądze
 flotę 100 okrętów
 wybudowano.

Gdy była wystawiona szybko,
 najprzód zламаł Korcyrejczy-
 ków

potem uczynił morze bezpie-
 cznym
 ściganiem rozbójników mor-
 skich.

W czem
 nietylko ozdobił bogactwem
 Ateńczyków,
 ale także uczynił bardzo bie-
 glymi

w wojnie morskiej.

Poznano w wojnie perskiej,
 jak wielkiem dobrodziejstwem
 to było

dla wszystkiej Grecyi.
 Albowiem gdy Kserkses

cum Xerxes et mari et terra bellum universae inferret Europae cum tantis copiis, quantas neque ante nec postea habuit quisquam: huius enim classis mille et ducentarum navium longarum fuit, quam duo milia onerariarum sequebantur, terrestris autem exercitus DCC peditum, equitum CCC milia fuerunt:—cuius de adventu cum fama in Graeciam esset perlata et maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quidnam facerent de rebus suis. deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent. id responsum quo valeret cum intellegeret nemo, Themistocles persuasit consilium esse

całej Grecyi. Bo kiedy Kserkses całej Europie na morzu i lądzie wydał wojnę z takim wojskiem, jakiego ani przed nim ani po nim nikt nie posiadał;—flota bowiem jego składała się z 1200 okrętów wojennych, za którą szło 2000 okrętów ładownych, zaś armija lądowa składała się z 700,000 piechoty i 400,000 jazdy;—kiedy o jego zbliżaniu się wieść doszła do Grecyi, a mówiono, że ten napad szczególnie tyczy się Ateńczyków w odwet za bitwę Maratońską, wysłano do Delf z zapytaniem, co mają począć (ze sobą) w takim położeniu. Na zapytanie Pytyja odpowiedziała, aby się bronili murami drewnianymi. Gdy nikt nie pojmował znaczenia téj odpowiedzi, Temistokles przekonał swoich obywateli, że

inferret bellum	wydał wojnę
universae Europae	całej Europie
et mari et terra,	i na morzu i na lądzie,
cum tantis copiis,	z tak ogromnemi wojskami,
quantas neque antea	jakich ani przedtém
neque postea	ani potém
quisquam habuit:	ktoś miał (nikt nie miał):
classis enim huius	flota bowiem jego
fuit mille et ducentarum na-	była 1200 okrętów
longarum [vium (<i>Gen. qual.</i>)	długich,
quam (<i>Acc. po sequor</i>) seque-	za którymi szły
bantur	
duo milia onerariarum (<i>navium</i>),	2000 ładownych (okrętów),
exercitus autem terrestris	wojska zaś lądowego
fuerunt	było
septingenta (<i>milia</i>)	700,000
peditum (<i>Gen. po milia</i>),	pieszych,
quadringenta milia equitum:	400,000 jezdnych:
de cuius (<i>cum de eius</i>) adventu	o którego przybyciu
cum fama perlata esset	gdy wieść doniesiono
in Graeciam,	do Grecyi,
et dicerentur [peti (<i>c. Inf.</i>)	i mówiono, [padani
Athenienses (<i>Nom.</i>) maxime	że Ateńczycy osobliwie są na-
propter pugnam Marathoniam,	z powodu bitwy Maratońskiej,
miserunt Delphos (<i>dokąd?</i>).	posłali do Delf
consultum (<i>Supinum</i>),	dla zapytania się,
quidnam facerent (<i>Conj. pyt.</i>	co zacz mają czynić
de suis rebus. [ub.)	względem swoich spraw.
Pythia respondit	Pytyja odpowiedziała
deliberantibus,	pytającym się,
ut se munirent	aby się obwarowali
moenibus ligneis.	murami drewnianymi.
Cum nemo intellexeret,	Gdy nikt (nie) rozumiał,
quo id responsum	do czego ta odpowiedź
valeret (<i>Conj. pyt. ub.</i>),	zmierza,
Themistocles persuasit [linis,	Temistokles przekonał,
consilium esse (<i>Acc. c. I.</i>) Apol-	że radą jest Apollina,

Apollinis, ut in naves se suaque conferrent: eum enim a deo significari murum ligneum. tali consilio probato addunt ad superiores totidem naves triremes suaque omnia, quae moveri poterant, partim Salamina, partim Troezena deportant: arcem sacerdotibus paucisque maioribus natu ad sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt.

III. Huius consilium plerisque civitatibus displicebat et in terra dimicari magis placebat. itaque missi sunt delecti cum Leonida, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent longiusque barbaros progredi non paterentur. ii vim hostium non sustinuerunt eoque loco omnes interierunt. at classis commu-

radą Apolina jest, żeby się ze wszystkiém przenieśli na okręty; bo te są owymi murami drewnianymi, wskazanymi przez boga. Przyjęli ten plan, dodali do poprzednich okrętów tyleż trzywiosłowych, i wszystkie swoje ruchomości częścią na wyspę Salaminę, częścią do Trezeny przenieśli; gród powierzają kapłanom i kilku starcom dla pilnowania obrzędów świętych, a resztę miasta opuszczają.

III. Plan jego wielu państwom się nie podobał, przenosiły one raczėj walkę lądową. Dlatego wysłano wybrany zastęp z królem Spartańskim, Leonidasem, aby zajęli Termopile i dalszego pochodu barbarzyńcom wzbronili. Ci jednak nie wytrzymali nawału nieprzyjacielskiego, i na tém miejscu wszyscy polegli. Tymczasem

ut conferrent in naves
se suaque:
a deo enim
eum murum ligneum (*Acc.*)
significari (*c. Inf.*)
Tali consilio probato (*Abl. abs.*)
addunt ad superiores (*naves*)

totidem naves triremes,
deportanque omnia sua,
quae poterant moveri
partim Salamina (*dokąd?*)
partim Troezena (*dokąd?*)
tradunt sacerdotibus
paucisque maioribus natu
arcem
ad sacra procuranda,
relinquunt
reliquum oppidum.

3. Consilium huius
displicebat
plerisque civitatibus,
et placebat magis
dimicari in terra.
Itaque delecti
missi sunt cum Leonida,
rege Lacedaemoniorum,
qui (*ut ii*) occuparent Thermo-
pylas

neque (*et non*) paterentur
barbaros longius progredi (*Acc.*
c. Inf.)

Si non sustinuerunt
vim hostium,
omnesque interierunt
eo loco.
At classis communis

aby znieśli na okręty
siebie i swoje (mienię);
przez boga bowiem
ten mur jako drewniany
jest oznaczony.
Gdy taką radę przyjęto,
dodają do poprzednich (okrę-
tów)

tyleż okrętów trzywiosłowych,
i przenoszą wszystko swoje,
co można było ruszyć
częścią na Salaminę,
częścią do Trezeny;
oddają kapłanom
i małej liczbie starszych
gród
dla świętości pielęgnowania,
opuszczają
resztę miasta.

3. Plan jego
nie podobał się
większej części państw,
a podobało się więcej
aby walczone na lądzie.
Dla tego wybrani
wysłani zostali z Leonidasem,
królem Lacedemończyków,
którzyby zajęli Termopile

i nie dozwolili,
aby barbarzyńcy dalej postą-
pili.

Ci nie wytrzymali
przemocy nieprzyjaciół,
i wszyscy zginęli
w tém miejscu.
Lecz flota wspólna

nis Graeciae trecentarum navium, in qua ducentae erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Euboeam continentemque terram cum classariis regiis confluit. angustias enim Themistocles quaerebat, ne multitudine circumiretur. hic etsi pari proelio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere, quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Euboeam superasset, ancipiti premerentur periculo. quo factum est ut ab Artemisio discederent et exadversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent.

IV. At Xerxes Thermopylis expugnatis protinus accessit astu idque nullis defendentibus interfectis sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit.

wspólna flota grecka, składająca się z 300 okrętów, z których 200 było Ateńskich, naprzód stoczyła bitwę z flotą królewską pod Artemizyjum między Eubeą a lądem. Temistokles bowiem szukał cieśniny, aby przewagą liczebną nie został otoczony. Chociaż tutaj rozeszli się po nierozstrzygniętej bitwie, jednak nie śmieli tego samego zatrzymać stanowiska, bo obawiali się, że z dwóch stron jednocześnie będą mieli do czynienia, jeżeli część floty nieprzyjacielskiej Eubeę opłynie. Ustąpili tedy z pod Artemizyjum i stanęli ze swą flotą naprzeciw Aten pod Salaminą.

IV. Tymczasem Xerkses, po zdobyciu Termopilów bez zatrzymania się podstąpił pod miasto, wymordował kapłanów, których znalazł w grodzie, a nie napotkawszy żadnego oporu, takowe ogniem w perzynę obrócił. Po-

Graeciae
trecentarum navium, (*Gen.*
in qua erant [*qual.*)
ducentae Atheniensium,
confluxit primum
cum classariis regiis
apud Artemisium
inter Euboeam
continentemque terram.
Themistocles enim
quaerebat angustias,
ne circumiretur multitudine.
Etsi discesserant hic
pari proelio,
tamen non ausi sunt
manere eodem loco,
quod erat periculum,
ne premerentur
ancipiti periculo,

si pars
navium adversariorum
superasset Euboeam.
Quo factum est,
ut discederent
ab Artemisio,
et constituerent
suam classem
exadversum Athenas,
apud Salamina.

4. At Xerxes

Thermopylis expugnatis (*Abl.*
protinus accessit astu, [*abs.*)
idque delevit incendio
nullis defendentibus (*Abl. abs.*),
interfectis sacerdotibus (*Abl.*
quos invenerat in arce. [*abs.*)

Greyci
300 okrętów,
w której było
200 (okr.) Ateńczyków,
walczyła naprzód
z marynarzami królewskimi
pod Artemizyjum
między Eubeą
i stałym lądem.
Temistokles bowiem
szukał cieśniny,
aby nie został otoczony mno-
Choć ustąpili tutaj [gością.
z równą walką,
przecież nie ważyli się
pozostać w témsamém miejscu,
bo było niebezpieczeństwo,
aby nie byli napierani
dwustronném niebezpieczeń-
stwém,
jeżeliby część
okrętów przeciwników
opłynęła Eubeę.
Czém się stało,
że ustąpili
z pod Artemizyjum,
i ustawili
swoją flotę
naprzeciw Aten
pod Salaminą.

4. Lecz Kserkses

Termopile zdobywszy
natychmiast postąpił ku miastu
i je zniszczył pożarem,
ponieważ żadni (nie) bronili,
zabiwszy kapłanów,
których znalazł na zamku.

cuius flamma perterriti classarii cum manere non audent et plurimi hortarentur, ut domos suas discederent moenibusque se defenderent, Themistocles unus restitit et universos pares esse posse aiebat, dispersos testabatur perituros, idque Eurybiadi, regi Lacedaemoniorum, qui tum summae imperii praeerat, fore affirmabat. quem cum minus quam vellet moveret, noctu de servis suis, quem habuit fidelissimum ad regem misit, ut ei nuntiaret suis verbis, adversarios eius in fuga esse: qui si discessissent, maiore cum labore et longinquiore tempore bellum confecturum, cum singulos consecrari cogeretur: quos si statim aggrederetur, brevi universos

zar tegoż przeraził żołnierzy na flocie; nie chcieli pozostać na morzu i bardzo wielu namawiało, aby wrócić do domu i bronić się za murami. Jeden tylko Temistokles oparł się temu, mówiąc, że połączeni mogą sprostać nieprzyjacielowi, a zapewniając, że rozproszeni ulegną; to samo przedstawiał królowi Spartańskiemu, Eurybiadesowi, który wtedy był głównodowodzącym. Nie mogąc go zupełnie do swój myśli nakłonić, nocną porą niewolnika swego najwierniejszego wysłał do króla, aby temuż w jego imieniu doniósł, że przeciwnicy jego zamierzają pierzchać. Jeżeli się rozproszą, z większym trudem i w dłuższym czasie zakończy wojnę, gdyż zmuszony będzie uganiać się za każdym z osobna; jeżeli zaś zaraz na nich uderzy, w krótkim czasie wszyst-

Cuius flamma (<i>Abl.</i>) perterriti classiarii cum non auderent manere, et plurimi hortarentur, [<i>kad?</i>] ut discederent domos suas (<i>do-</i> <i>seque defenderent moenibus,</i> Themistocles unus restitit et aiebat, universos posse (<i>Acc. c. Inf.</i>) pares esse, testabatur dispersos perituros (<i>esse Acc.</i> <i>c. Inf.</i>) affirmabatque Eurybiadi, regi Lacedaemoniorum, qui tum praeerat summae imperii, id fore (<i>Acc. c. Inf. po affirm.</i>) Quem cum (<i>et cum eum</i>) move- minus quam vellet, misit noctu ad regem de servis suis quem habuit fidelissimum, ut nuntiaret ei suis verbis, adversarios eius esse in fuga (<i>Acc. c. I.</i>) [<i>or. obl. z Fut. ex.</i>] qui si (<i>si hi</i>) discessissent (<i>Conj.</i> (<i>eum</i>) confecturum (<i>esse</i>) bel- cum maiore labore [<i>lum</i> et longinquiore tempore, cum cogeretur consectari singulos; quos si (<i>si eos autem</i>) aggrede- retur statim (<i>Conj. or. obl.</i>) oppressurum (<i>esse</i>) brevi uni- versos.	którego plomieniem przestraszeni marynarze, gdy nie odważali się pozostać, a bardzo wielu zachęcało, aby odeszli do domów swoich, i się bronili murami, Temistokles jedynie oparł się i rzekł, że wszyscy razem mogą sprostać, zaręczał, że rozproszeni zginą, i zapewniał Eurybiadesa, króla Lacedemończyków, który wtedy był przewodzcą najwyższego naczelnictwa, że to się stanie. A gdy go wzruszył [ret] mniej niż pragnął, posłał w nocy do króla z niewolników swoich, którego miał najwierniejszego, aby doniósł temuż jego słowami, że przeciwnicy jego są (znaj- dują się) w ucieczce, jeżeli (oni) się rozejdą, (on) skończy wojnę [lum z większym trudem i w dłuższym czasie, skoro będzie zmuszony ścigać każdego z osobna; jeżeli ich zaś napadnie zaraz, zgniecie wkrótce wszystkich razem.
--	--

oppressurum. hoc eo valebat, ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. hac re audita barbarus, nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus adeo angusto mari conflictit, ut eius multitudo navium explicari non potuerit. victus ergo est magis consilio Themistocli quam armis Graeciae.

V. Hic etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam tum iis opprimere posset hostes. iterum ab eodem gradu depulsus est. nam Themistocles verens ne bellare perseveraret, certiore eum fecit id agi, ut pons, quem ille in Helles-

kich pokona. Zamiarem jego było, aby wszystkich mimo woli zmusić do stoczenia boju. Otrzymawszy taką wiadomość, nie przypuszczając żadnego podstępu, barbarzyniec nazajutrz stoczył bitwę w najniegodniejszym dla siebie, a najdogodniejszym dla nieprzyjaciół położeniu, na morzu w tak ciasnym miejscu, że liczne jego okręty nie mogły się rozwinąć. Zwyciężony tedy został raczej fortem Temistoklesa niżeli orężem Grecyi.

V. Chociaż tutaj mu się niepowiodło, pozostały mu jednak takie siły, że nawet wtedy jeszcze mógł niemi zgnieść nieprzyjaciół. Lecz powtórnie ténże sam pokrzyżował mu wszystkie zamysły. Temistokles bowiem, obawiając się, żeby nie nastawał uparcie na dalsze prowadzenie wojny, zawiadomił go, że zamyślają zburzyć most, który był zrobił na Hellesponcie, i od-

Hoc valebat eo,
ut omnes cogereantur
ingratis ad depugnandum.

Hac re audita (*Abl. abs.*)
barbarus credens
nihil doli (*Gen. po nihil*) subesse

(*Acc. c. Inf.*),
confluxit postridie
loco alienissimo sibi,

contra
opportunitissimo hostibus,

mari adeo angusto (*Abl. abs.*),
ut multitudo navium eius
non potuerit explicari.

Victus est ergo
magis consilio Themistocli

quam armis Graeciae.

5. Etsi hic gesserat rem
male,

tamen habebat
tantas reliquias copiarum,
ut etiam tum iis (*Abl. czém?*)
posset opprimere hostes.

Iterum depulsus est
gradu (*skąd?*) ab eodem.
Nam Themistocles verens,

ne perseveraret bellare,

fecit eum certiozem,

id agi,
ut pons, quem ille fecerat
in Hellesponto

To zmierzało do tego,
aby wszyscy byli zmuszeni
wbrew woli do stoczenia bitwy.

Tę rzecz usłyszawszy,
barbarzyniec sądząc,
że nic podstęp nego (w tém)
niéma,

stoczył bitwę nazajutrz,
w miejscu najniegodniejszym
dla siebie,

przeciwnie zaś
najdogodniejszym dla nieprzy-
jaciół,

bo morze tak było ciasne,
że mnogość okrętów jego
nie mogła rozwinąć się.

Zwyciężony został tedy
raczej podstępem Temisto-
klesa,

niż bronią Grecyi.

5. Chociaż tu prowadził rzecz
źle,

jednak miał
takie resztki wojsk,
że nawet wtedy niemi
mógł zgnieść nieprzyjaciół.

Powtórnie spędzony został
ze stanowiska przez tegoż.
Albowiem Temistokles obawia-
jąc się,

aby nie upierał się wojnę to-
czyć,

uczynił go pewniejszym (za-
wiadomił go),

że to się knuje,
aby most, który on zrobił
na Hellespencie

ponto fecerat, dissolveretur ac reditu in *Asiam* excluderetur, idque ei persuasit. itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in *Asiam* reversus est seque a Themistocle non superatum, sed conservatum iudicavit. sic unius viri prudentia Graecia liberata est Europaeque succubuit Asia. haec est altera victoria, quae cum Marathonio possit comparari tropaeo. nam pari modo apud Salamina parvo numero navium maxima post hominum memoriam classis est devicta.

VI. Magnus hoc bello Themistocles fuit neque minor in pace. cum enim Phalerico portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, huius consilio triplex Piraei portus constitutus est iisque moenibus

ciąć mu odwrót do Azyi; i zdołał tém trafić do jego przekonania. Jakoż tą samą drogą, którą w sześć miesięcy był odbył, nie całkiem w 30 dniach powrócił do Azyi,—a Temistoklesa uważał nie jako swego zwycięzcę, lecz zbawcę. Tak to roztropnością jednego męża Grecyja została ocalona, a Europa nad Azyją tryumf odniosła. To jest drugie zwycięztwo, które można porównać z trofeami Maratońskimi. Bo téż tak samo pod Salaminą największa, odkąd ludzie zapamiętają, flota pokonaną została przez małą liczbę okrętów.

VI. Wielkim był Temistokles w téj wojnie, jednak nie mniejszym w pokoju. Kiedy bowiem port Faleryjski, którym Ateńczycy zadawali się, nie był ani obszerny ani dobry, za jego radą wybudowano potrójny port Pyrejski i murem go otoczono, tak że swą

dissolveretur,	zburzony został,
ac excluderetur (<i>ille</i>)	i wykluczony (on)
reditu (<i>Abl. separat.</i>) in Asiam,	od powrotu do Azji,
idque persuasit ei. (<i>Dat. po per-</i>	i o tém przekonał go.
Itaque	[<i>suad.</i>] Tak więc
minus triginta diebus	mniej niż w 30 dniach
reversus est (<i>zwykle: revertit</i>)	wrócił do Azji
in Asiam	
eadem,	tędy,
qua fecerat iter	kędy odbył marsz
sex mensibus,	w sześciu miesiącach,
iudicavitque,	i sądził,
se non superatum (<i>esse</i>)	że (on) nie został pokonanym
a Themistocle, sed conserva-	przez Temistoklesa, lecz ocalo-
tum.	nym.
Sic prudentia (<i>Abl.</i>) unius viri	Tak przezornością jednego mę-
Graecia liberata est,	Grecyja ocaloną została, [za
Asiaque succubuit Europae.	a Azycja uległa Europie.
Haec altera victoria est,	To drugie zwycięztwo jest,
quae possit comparari	które może być porównane
cum tropaeo Marathonio.	z tryumfem Maratońskim.
Nam pari modo	Albowiem równym sposobem
apud Salamina	pod Salaminą
maxima classis	największa flota
post memoriam hominum	po pamięci ludzi
devicta est	zwyciężoną została
parvo numero navium.	małą liczbą okrętów.
6. Themistocles fuit ma-	6. Temistokles był wielkim
in hoc bello,	[<i>gnus</i> w téj wojnie,
nec minor in pace.	ale nie mniejszym w pokoju.
Cum enim Athenienses	Gdy bowiem Ateńczycy
uterentur portu Phalerico	używali portu Faleryjskiego
neque magno neque bono,	ani wielkiego ani dobrego,
consilio huius	za radą tegoż
triplex portus Piraei	potrójny port Pyrejski
constitutus est,	urządzony został,
isque circumdatus moenibus,	i ten otoczony murami,

circumdatus, ut ipsam urbem dignitate aequipararet, utilitate superaret. idem muros Atheniensium restituit praecipuo suo periculo. namque Lacedaemonii causam idoneam nacti propter barbarorum excursiones, qua negarent oportere extra Poloponnesum ullam urbem muros habere, ne essent loca munita, quae hostes possiderent, Athenienses aedificantes prohibere sunt conati. hoc longe alio spectabat atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia et Salamini, tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intellegerent Lacedaemonii de principatu sibi cum iis certamen fore. quare eos quam infirmissimos esse

wspaniałością dorównywał miastu, a użytecznością przewyższał. On też odbudował mury Ateńskie ku swemu największemu nieszczęściu. Lacedemończycy bowiem usiłowali wzbronić Ateńczykom tej budowy. Powód stosowny do tego wysnuli z napadów barbarzyńców, twierdząc że niema potrzeby, żeby jakie miasto poza granicami Peloponezu miało mury, aby nie było żadnego miasta obwarowanego, w którémby mógł nieprzyjaciel się usadowić. Lecz to wcale do innego celu zmierzalo, aniżeli oni chcieli dać do poznania. Ateńczycy bowiem przez swe dwa zwycięstwa, pod Maratonem i Salaminą, taką sławę zyskali u wszystkich ludów, że Lacedemończycy przeczuwali, iż o przewodnictwo (w Grecyi) czeka ich z tamtymi walka rozstrzygająca. Dlatego pragnęli, aby ci byli jak najslabszymi. Kiedy

ut urbem ipsam (<i>Acc. po aequip.</i>)	aby miastu samemu
aequipararet dignitate	dorównywał godnością,
superaret utilitate.	przewyższał korzyścią.
Idem restituit	Ten także odbudował
muros Atheniensium	mury Ateńczyków,
suo praecipuo periculo (<i>Dat. incomm.</i>)	dla własnego szczególnego niebezpieczeństwa.
Namque Lacedaemonii	Albowiem Lacedemończycy
nacti causam idoneam	osiągnawszy pozór stosowny
propter excursiones barbarorum,	z powodu napadów barbarzyńców,
qua (<i>ut ea</i>) negarent,	którymby zaprzeczyć mogli,
oportere (<i>Inf. po negare</i>),	żeby było potrzeba,
ullam urbem habere (<i>Acc. c. I. po oport.</i>)	iżby jakie miasto miało mury
extra Peloponnesum,	poza Peloponezem, [nych,
ne essent loca munita,	aby nie było miejsce obwarowa-
quae (<i>ut ea</i>) hostes possiderent	któreby nieprzyjaciele zajęli,
(<i>od possido</i>),	
conati sunt	starali się
prohibere Athenienses	przeszkodzić Ateńczykom
aedificantes.	budującym.
Hoc spectabat longe alio	To zmierzało daleko indziej
atque volebant videri.	niż chcieli aby się zdawało.
Athenienses enim	Ateńczycy bowiem
duabus victoriis,	dwoma zwycięztwami,
Marathonia et Salamina,	Maratońskim i Salamińskim
consecuti erant	dostąpili
tantam gloriam (<i>Acc. po conse-</i>	takię sławy
apud omnes gentes, [<i>quor</i>)	u wszystkich ludów,
ut Lacedaemonii intellegerent	że Lacedemończycy rozumieli,
certamen fore (<i>Acc. c. Inf.</i>)	że walkę będą mieli (oni) z tam-
bi (<i>Dat. po sum.</i>) cum iis	tymi
de principatu.	o przewodnictwo.
Quare volebant	Dlatego chcieli,
eos esse quam infirmissimos	aby ci byli jak najslabszymi.
(<i>Acc. c. Inf.</i>).	

volebant. postquam autem audierunt muros strui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. his praesentibus desierunt ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. hanc legationem suscepit Themistocles et solus primo profectus est: reliqui legati ut tum exirent, cum satis alti tuendo muri exstructi viderentur, praecepit: interim omnes, servi atque liberi, opus facerent neque ulli loco parcerent, sive sacer sive profanus sive privatus esset sive publicus, et undique, quod idoneum ad muniendum putarent, congererent. quo factum est ut Atheniensium muri ex sacellis sepulchrisque constarent.

VII. Themistocles autem, ut Lacedaemonem ve-

zaś usłyszeli, że się mury budują, posłów do Aten wysłali dla wzbronienia téj roboty. Zawiesili roboty w ich obecności, i oświadczyli, że przyszlą posłów do nich w téj sprawie. Poselstwa tego podjął się Temistokles, i naprzód sam pojechał; poleciwszy, aby reszta posłów wtedy wyruszyła z domu, gdy już dość wysoko dla obrony mury zdawać się będą wyprowadzone; tymczasem, aby wszyscy niewolnicy i wolni wzięli się do pracy i żadnego miejsca nie oszczędzali, czy ono świętém czy nieświętém, prywatném czy publiczném, i aby ze wsząd wszystko sprowadzali, coby uważali zdatném do obwarowania. Wskutek tego mury Ateńskie składały się ze świątyń i grobowców (zburzonych).

VII. Temistokles zaś, przybywszy do Lacedemo-

Postquam autem audierunt	Skoro zaś usłyszeli,
muros strui (<i>Acc. c. Inf.</i>),	że mury się budują,
miserunt legatos Athenas (<i>do-</i>	posłali posłów do Aten,
qui (<i>ut ii</i>) vetarent [<i>kqd?</i>],	aby ci zakazali,
id fieri (<i>Acc. c. Inf.</i>).	iżby to się (nie) działo.
His praesentibus (<i>Abl. abs.</i>)	Gdy ci byli obecni,
desierunt (<i>roz. Athenienses mu-</i>	zaprzestali (Ateńscy mury
<i>ros struere</i>),	budować)
ac dixerunt	i powiedzieli,
se missuros (<i>esse</i>) legatos	że przysłał posłów
ad eos de ea re.	do nich względem téj rzeczy.
Themistocles suscepit	Temistokles podjął
hanc legationem,	to poselstwo,
et primo profectus est solus:	i najpierw pojechał sam:
praecepit,	nakazał,
ut reliqui legati	aby reszta posłów
tam exirent,	wtedy wyszła,
cum muri (<i>Nom.</i>) viderentur	gdy mury będą się zdawały
exstructi (<i>esse, c. Inf.</i>)	być wyprowadzone
satis alti tuendo:	dość wysokie dla bronienia:
(<i>ut</i>) interim omnes	(aby) podczas tego wszyscy
facerent opus	robili dzieło
servi atque liberi,	niewolnicy i wolni,
neque parcerent ulli loco (<i>Dat.</i>	i nie oszczędzali jakiego (za-
<i>po parco</i>),	dnego) miejsca
sive esset (<i>Conj. or. obl.</i>) sacer,	czy jest świętém,
sive profanus,	czy nieświętém,
sive privatus sive publicus,	czy prywatném czy publiczném,
et (<i>ut</i>) cogere undique	i (aby) sprowadzali zewsząd
quod putarent idoneum	co będą uważali zdrotném
ad muniendum.	do obwarowania.
Quo factum est,	Czém stało się,
ut muri Atheniensium	że mury Ateńczyków
constarent ex sacellis	składały się z kaplic
sepulchrisque.	i grobowców.

7. Ut autem Themistocles 7. Skoro zaś Temistokles
venit Lacedaemonem (*dokqd?*), przybył de Lacedemonu,

nit, adire ad magistratus noluit et dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, causam interponens se collegas expectare. cum Lacedaemonii quererentur opus nihilo minus fieri eumque in ea re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti. a quibus cum audisset non multum superesse munitionis, ad ephoros Lacedaemoniorum accessit, penes quos summum erat imperium, atque apud eos contendit falsa iis esse delata: quare aequum esse illos viros bonos nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent: interea se obsidem retinerent. gestus est ei mos, tresque legati functi summis honoribus Athenas missi sunt.

nu, nie miał zamiaru szukać zwierzchności, i starał się jaknajdłużej zwlekać, podając za przyczynę, że oczekuje swoich kolegów. Gdy Lacedemończycy mu wyrzucali, że roboty wcale nie ustają, i że on w tej sprawie chce im oczy zamydlić, podczas tego reszta posłów nadciągnęła. Gdy się od nich dowiedział, że już niewiele brakuje do obwarowania, udał się do Lacedemońskich eforów, w których ręku spoczywała najwyższa władza, i tam przed nimi utrzymywał, że fałszywe doniesiono im wiadomości, że z tego powodu byłoby rzeczą słuszną, aby posłali mężów zacnych i znakomych, zasługujących na zaufanie, którzyby tę rzecz zbadałi; tymczasem zaś żeby jego samego zatrzymali jako zakładnika. Stało się podług jego życzenia, i wysłano do Aten trzech posłów, ludzi piastujących najwyższe

noluit adire ad magistratus,	nie chciał udać się do zwierzch-
et dedit operam,	i starał się, [ności,
ut duceret tempus quam lon-	aby przewlekał czas jaknaj-
gissime,	dłużej,
interponens causam	podając za przyczynę,
se exspectare (<i>Acc. c. Inf.</i>) col-	że (on) oczekuje kolegów (swo-
legas.	[tur ich). [li,
Cum Lacedaemonii quaereren-	Gdy Lacedemończycy wyrzuca-
opus nihilo minus fieri (<i>Acc. c.</i>	że dzieło mimo to prowadzi
eumque conari fallere [<i>Inf.</i>)	i że on stara się ludzić [się,
in ea re,	w tej rzeczy,
interim reliqui legati	tymczasem reszta posłów
consecuti sunt.	przybyła.
A quibus cum (<i>cum ab his</i>) au-	Gdy od tych usłyszał,
non superesse [disset	że nie pozostaje
multum munitionis,	wiele obwarowania,
accessit ad ephoros Lacedae-	udał się do eforów Lacede-
moniorum,	mończyków,
penes quos erat	przy których był
summum imperium,	najwyższy rząd,
atque contendit apud eos	i utrzymywał przed nimi,
falsa delata esse (<i>Acc. c. I.</i>) iis:	że fałszywe (rzeczy) doniesio-
	no im:
quare aequum esse (<i>Acc. c. Inf.</i>) (że) dlatego słuszném jest,	
<i>or. obl.</i>)	
illos mittere (<i>Acc. c. Inf.</i>)	aby oni wysłali
viros bonos nobilesque,	mężów dobrych i znakomitych,
quibus fides haberetur (<i>Conj.</i>	którymby wiarę miano,
<i>or. obl.</i>)	
qui (<i>ut ii</i>) explorarent rem:	aby ci zbadali rzecz:
intera retinerent (<i>Conj. or. obl.</i>	tymczasem niech zatrzymają
se obsidem. [<i>z Imperat.</i>)	jego jako zakładnika.
Mos gestus est ei (<i>Dat. po mo-</i>	Usłuchano go,
tresque legati, [<i>rem gerere</i>)	i trzój posłowie,
functi honoribus summis (<i>Abl.</i>	piastujący godności najwyższe,
<i>po fungor</i>)	
missi sunt Athenas (<i>dokąd?</i>).	posłani zostali do Aten.

cum his collegas suos Themistocles iussit proficisci iisque praedixit, ut ne prius Lacedaemoniorum legatos dimitterent quam ipse esset remissus. hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratus senatumque Lacedaemoniorum adiit et apud eos liberrime professus est: Athenienses suo consilio, quod communi iure gentium facere possent, deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris saepsisse neque in eo quod inutile esset Graeciae fecisse. nam illorum urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam iam bis classes regias fecisse naufragium. Lacedaemonios autem male et iniuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum

godności; Temistokles kazał swoim kolegom z nimi pojechać, i polecił im, aby posłów Lacedemońskich wcześniej nie puścili, póki jego samego nie odeszłą. Gdy przypuszczał, że ci stanęli już w Atenach, poszedł do zwierzchności i do senatu Lacedemońskiego, i przed nimi zupełnie otwarcie oświadczył: że Ateńczycy za jego radą, jak to im podług powszechnego prawa narodów uczynić przysługiwało, bogów narodowych jakoteż własnych, ojczystych i domowych, aby ich tém łatwiej obronić przed nieprzyjacielem, murami otoczyli i tém nie niekorzystnego dla Grecyi nie uczynili. Ich bowiem miasto, stoi w drodze barbarzyńcom, jako przedmurze, pod którym już dwa razy rozbiły się floty królewskie. Lacedemończycy przeciwnie postępują sobie źle i niesłusznie, myśląc raczój o tém, co ich własnemu panowa-

Themistocles jussit	Temistokles kazał,
collegas suos proficisci (<i>Acc. c.</i>)	aby koledzy jego pojechali
cum his;	[<i>Inf.</i>] z tymi;
eisque praedixit,	i im polecił,
ut ne dimitterent	aby nie wypuścili
legatos Lacedaemoniorum	posłów Lacedemończyków
prius quam ipse	pierwój nim sam
remissus esset (<i>Conj. z Fut. ex.</i>)	odesłany zostanie.
Postquam ratus est	Skoro domyślał się,
hos pervenisse (<i>Acc. c. Inf.</i>)	że ci przybyli do Aten,
Athenas,	
adiit ad magistratus	udał się do zwierzchności
senatumque Lacedaemoniorum	i senatu Lacedemończyków
et professus est liberrime	i wyznał całkiem otwarcie
apud eos:	przed nimi:
Athenienses (<i>Acc.</i>) suo consilio,	że Ateńczycy za jego radą,
quod possent (<i>Conj. or. obl.</i>) fa-	co mogli uczynić
iure communi gentium, [cere	prawém powszechném naro-
saepsisse (<i>c. Inf.</i>) muris	dów,
deos publicos suosque	otoczyli murami
patrios ac penates,	bogów publicznych i własnych,
quo (<i>ut eo</i>) facilius possent	ojczystych i domowych,
defendere ab hoste, [in eo,	aby tém łatwój mogli
neque fecisse (<i>Athenienses Acc.</i>)	bronić od nieprzyjaciela,
quod esset inutile Graeciae.	i nie uczynili w tém,
	coby było niekorzystném dla
	Grecyi.
Nam urbem illorum	Albowiem miasto ich
esse oppositum barbaris	jest położone naprzeciw bar-
	barzyńców
ut propugnaculum,	jako przedmurze,
apud quam iam bis	pod którym już dwa razy
classis regia	flota królewska
fecisset naufragium.	uczyniła rozbicie (rozbiła się).
Lacedaemonios autem	Lacedemończycy zaś
facere male et iniuste,	czynią źle i niesprawiedliwie,
qui intuerentur potius id,	k którzy patrzą raczój tego,

dominationi quam quod universae Graeciae utile esset. quare, si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, *cum* aliter illos numquam in patriam essent recepturi.

VIII. Tamen non effugit civium suorum invidiam. namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testularum suffragiis e civitate eiectus Argos habitatum concessit. hic cum propter multas virtutes magna cum dignitate viveret, Lacedaemonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, quod societatem cum rege Perse ad Graeciam opprimendam fecisset. hoc crimine absens proditionis damnatus est.

niu, aniżeli co Grecy całój może być korzystném. Przeto, jeżeli chcą powrotu swoich posłów, których posłali do Aten, niech jego odeszłą, ponieważ inaczej tamtych nigdy w ojczyźnie nie zobaczą.

VIII. Mimo tego wszystkiego nie uszedł on nienawiści swoich obywateli. Albowiem z téj samój obawy, dla której potępiono Milcyjadesa, wyrokiem sądu skorupkowego wygnany z kraju, przeniósł się na mieszkanie do Argos. Gdy tutaj dla swych licznych cnót żył w wielkiém poważaniu, Lacedemończycy posłów do Aten posłali, celem oskarżenia go w nieobecności, że zawarł związek z królem perskim na zgubę Grecyi. Wskutek tego oskarżenia w nieobecności skazany został za zdradę stanu. Dowiedziawszy się o tém, nie

quod esset ulile
 dominationi ipsorum
 quam quod (*esset utile*)
 Graeciae universae.
 Quare, si vellent
 recipere succs legatos,
 quos miserant Athenas,
 remitterent se,
 cum aliter
 numquam recepturi essent
 (*właśc. esse recepturos*)
 illos in patriam.

8. Tamen non effugit
 invidiam (*Acc. po effugio*)
 civium suorum.
 Namque ob eundem timorem,
 quo Miltiades
 damnatus erat,
 eiectus e civitate
 suffragiis testarum,
 concessit Argos (*dokąd?*)
 habitatum (*Sup.*).
 Cum hic viveret
 cum magna dignitate
 propter multas virtutes,
 Lacedaemonii miserunt
 legatos Athenas
 qui (*ut ii*) accusarent
 eum absentem,
 quod fecisset (*Conj. or. obl.*) so-
 cietatem
 cum rege Perse (*Nom. rex Per-*
ses zam. Persarum)
 ad opprimendam Graeciam.
 Hoc crimine
 absens
 damnatus est proditionis (*Gen.*

co jest korzystnym
 panowaniu ich własnemu,
 niż co (jest korzystnym)
 Grecyi całej.
 Dlatego, jeżeli chcą
 otrzymać napowrót swoich po-
 których wysłali do Aten, [słów,
 niech odeszłą jego,
 bo inaczej
 nigdy (nie) otrzymają
 ich do ojczyzny.

8. Jednak nie uszedł
 nienawiści
 obywateli swoich.
 Albowiem z powodu téj saméj
 którą Milecyjades [obawy,
 potępiony został,
 wyrzucony z kraju
 głosowaniem skorupiek
 przeniósł się do Argos
 dla mieszkania.
 Gdy tutaj żył
 z wielkim poważaniem
 dla wielu (swych) cnót,
 Lacedemończycy posłali
 posłów do Aten,
 aby ci oskarżyli
 go nieobecnego,
 że zrobił związek
 z królem Persów
 dla pognębienia Grecyi.
 Wskutek tego oskarżenia
 [crim.] nieobecny
 skazany został za zdradę.

id ut audivit, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. ibi cum eius principes animadvertisset timere, ne propter se bellum iis Lacedaemonii et Athenienses indicerent, ad Admetum, Molossum regem, cum quo ei hospitium erat, confugit. huc cum venisset et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur caerimonia, coniecit. inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet, quam praestitit. nam cum ab Atheniensibus et Lacedaemoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit monuitque ut

czując się dosyć bezpiecznym w Argos, przeniósł się na Korcyrę. Tam widząc, że przedniejsi téj wyspy obywatele obawiają się, aby im z powodu jego osoby Lacedemończycy i Ateńczycy wojny nie wypowiedzieli, schronił się do króla Molossów, Admetusa, z którym go łączyły związki gościnności. Skoro tam przybył, a król właśnie był nieobecnym, aby z tém większą sumiennoscia go przyjął i chronił, córeczkę tegoż porwał i rzucał się z nią do kaplicy, którą otaczano nadzwyczajną czcizą. I nie wyszedł z niej wcześniej, póki król podaniem swéj prawicy nie zapewnił go o swéj opiece; której istotnie dotrzymał. Gdy bowiem Ateńczycy, i Lacedemończycy w imieniu państwa żądali jego wydania, nie zdradził tułacza, lecz radził mu, aby się ratował;

Ut id audivit,	Skoro to usłyszał,
demigravit Coreyram (<i>dokąd?</i>),	przeniósł się na Korcyrę,
quod videbat	bo widział
senon satistutum Argis (<i>gdzie?</i>)	się nie dość bezpiecznym w Ar-
	gos.
Cum ibi animadvertisset	Gdy tam spostrzegł,
principes (<i>Acc.</i>) eius (<i>roz. Cor-</i>	że pierwsi téjże (Korcyry)
<i>cyrae</i>)	
timere (<i>c. Inf.</i>), ne propter se	obawiają się, żeby z powodu
	jego
Lacedaemonii et Athenienses	Lacedemończycy i Ateńczycy
indicerent bellum iis,	(nie) wypowiedzieli wojny im,
confugit ad Admetum,	schronił się do Admetusa,
regem Molossum (<i>zan. Molos-</i>	króla Molossów,
cum quo fuerat ei [<i>sorum</i>],	z którym miał
hospitium.	związek gościnności.
Cum huc venisset,	Gdy tu przybył,
et rex abesset in praesentia,	a króla niebyło właśnie,
arripuit filiam eius parvulam,	porwał córkę jego maleńką,
quo maiore religione	aby z tém większą sumienn-
	ością
se receptum tueretur,	jego przyjętego bronił,
et se coniecit cum ea	i się rzucił z nią
in sacrarium,	do świątyni,
quod colebatur	która czczoną była
summa caerimonia.	z największą czcią.
Inde egressus est	Stąd (nie) wyszedł
non prius quam	pierwój nim
rex dextra data (<i>Abl. abs.</i>)	król prawicę podawszy
reciperet eum in fidem,	(nie) przyjął go w opiekę,
quam (<i>et eam</i>) praestitit.	a téj dotrzymał.
Nam cum exposceretur	Bo gdy go zażądano
ab Atheniensibus et Lacedae-	od Ateńczyków i Lacedemoń-
moniis publice,	czyków publicznie,
non prodidit supplicem,	nie zdradził proszącego,
monuitque	i napomniął.

consuleret sibi: difficile enim esse in tam propinquo loco tuto eum versari. itaque Pydnam eum deduci iussit et quod satis esset praesidii dedit. hic in navem omnibus ignotus nautis escendit. quae cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. hac necessitate coactus domino navis, quis sit, aperit, multa pollicens, si se conservasset. at ille clarissimi viri captus misericordia diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris neque quemquam ex ea exire passus est. inde Ephesum pervenit ibique Themistoclen exponit: cui ille pro meritis postea gratiam rettulit.

że jest trudną rzeczą, aby w takiéj bliskości nieprzyjaciół mógł przebywać bezpiecznie. Kazał więc go odwieść do Pydny, dając mu dostateczną obronę. Tutaj przez żadnego żeglarza niepoznany wsiadł na okręt. Gdy wielka burza niosła go ku wyspie Naksus, gdzie wtedy stało wojsko Ateńskie, Temistokles przeczuwał, że jeżeli tam stanie, zginąć musi. Zmuszony tą okolicznością odkrył dowódcy okrętu, kim jest, przyrzekając mu wielką nagrodę, jeżeli go ocali. Ale ten litością zdjęty nad sławnym mężem, dzień i noc okręt swój trzymał na kotwicy daleko od wyspy i nikomu wydalić się z niego nie pozwolił. Stąd dostał się do Efezu i tam na łąd wysadził Temistoklesa, który później za te usługi wywdzięczył mu się.

ut consuleret sibi (*Dat. po con-* aby starał się o siebie:
sul.): [*or. obl.*]
 difficile (*Acc.*) enim esse (*c. I.* trudno bowiem jest
 eum versari (*Acc. c. Inf. po* żeby on przebywał bezpiecznie
diff. est.) tuto
 in tam propinquo loco. w tak bliskim miejscu.
 Itaque iussit Pydnam (*dokąd?*) Dlatego kazał
 eum deduci (*Acc. c. I. po jubeo*) aby (on) był przeprowadzony
 et dedit (*roz. tantum*) [*po satis*], i dał (tyle) [do Pydny,
 quod esset satis praesidii (*Gen.* ileby było dosyć osłony.
 Hic escendit in navem Tutaj wszedł na okręt
 ignotus omnibus nautis. nieznanym wszystkim żeglarzom.
 Quae cum (*cum haec*) ferretur Gdy ten niesiony był
 maxima tempestate Naxum, największą burzą ku Naksus,
 ubi tum exercitus erat gdzie wtedy wojsko było
 Atheniensium, Ateńczyków,
 Themistocles sensit, Temistokles czuł,
 pereundum esse sibi (*Acc. c. I.*) że zginąć musi,
 si pervenisset (*Conj. z Fut. ex.*) jeżeli przybędzie do niego.
 Coactus hac necessitate [*eo.* Zmuszony tą koniecznością
 aperit domino navis, odkrył właścicielowi okrętu,
 quis sit (*Conj. pyt. ub.*) kim jest,
 pollicens multa, [*z Fut. ex.*] obiecując wiele,
 si se conservasset (*Conj or. ob.* jeżeli go ocali.
 At ille captus misericordia Lecz ten zdjęty litością
 clarissimi viri (*Gen. obiect.*) nad najslawniejszym mężem
 tenuit navem trzymał okręt
 in ancoris diem noctemque na kotwicach dzień i noc
 in salo (*jak długo?*) na morzu,
 procul ab insula, daleko od wyspy,
 neque passus est [*ex ea.* i nie pozwolił,
 quemquam exire (*Acc. c. Inf.*) żeby kto wyszedł z niego.
 Inde pervenit Ephesum (*dokąd?*) Stąd przybył do Efezu,
 ibique exponit Themistoclem: i tam wysadził Temistoklesa:
 cui ille któremu ten
 rettulit gratiam postea złożył podziękę później
 pro meritis. za zasługi.

IX. Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclen Xerxe regnante in Asiam transisse. sed ego potissimum Thucydidi credo, quod et aetate proximus de iis, qui illorum temporum historiam reliquerunt, et eiusdem civitatis fuit. is autem ait ad Artaxerxen eum venisse atque his verbis epistolam misisse: „Themistocles veni ad te, qui plurima mala hominum Graiorum in domum tuam intuli, quam diu mihi necesse fuit adversum patrem tuum bellare patriamque meam defendere. idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse et ille in periculo esse coepit. nam cum in Asiam reverti vellet, proelio apud Salamina facto litteris eum certio-

IX. Wiem, że wielu historyków podaje, jakoby Temistokles przeniósł się do Azji za panowania Kserksesa. Lecz ja najwięcej wiary pokładam w Tucydysesie, ponieważ i żył w czasie najwięcej zbliżonym z pomiędzy tych, którzy dzieje owych czasów pozostawili, i pochodził z tego samego miasta. Ten zaś mówi, że przybył do Artakserksesa, i do tegoż téj treści list napisał: „Ja, Temistokles, przyszedłem do ciebie; ja, co największe klęski z wszystkich Greków na twój dom zwałem, jak długo z konieczności musiałem walczyć przeciw ojcu twojemu i ojczyzny mojej bronić. Lecz ja także uczyniłem dla niego daleko więcej dobrego, skoro sam w bezpieczeństwie, on zaś zaczął się w niebezpieczeństwie znajdować. Kiedy bowiem chciał wracać do Azji po bitwie pod Salaminą, zawiadomiłem go li-

9. Scio	[ita,	9. Wiem,
plerosque scripsisse (<i>Acc. c. I.</i>)	że	bardzo wielu pisało tak,
Themistoclen transisse (<i>Acc. c.</i>)	iż	Temistokles przeszedł
in Asiam	<i>Inf.</i>)	do Azji
Xerxe regnante (<i>Abl. abs.</i>),	za	Kserksesa panowania.
Sed ego credo potissimum	Lecz	ja wierzę najwięcej
Thucydidi,	Tucydydesowi,	
qui et fuit proximus aetate	który i	był najbliższym co do
(<i>Abl. relat.</i>)	wieku,	
de iis, qui reliquerunt	z	tych, którzy zostawili
historiam temporum illorum,	historiją	czasów tamtych,
et (<i>fuit</i>) eiusdem civitatis. (<i>Gen.</i>)	i	był tegoż samego państwa.
Is autem ait,	[<i>qual.</i>)	Ten zaś mówi,
eum venisse (<i>Acc. c. Inf.</i>)	że	on przybył
ad Artaxerxen,	do	Artakserksesa,
atque misisse	i	posłał
epistolam his verbis:	list	temi słowy;
„Themistocles veni ad te,	„(Ja)	Temistokles przyszedłem
	do	ciebie,
qui hominum Graiorum (<i>Gen.</i>	który	z ludzi Greków
<i>part.</i>)		
intuli plurima mala	sprowadziłem	najwięcej nie-
in domum tuam,	na	dom twój,
quam diu necesse fuit mihi	jak	długo trzeba było mnie
bellare adversum tuum patrem,	wojować	przeciw twemu ojcu
patriamque meam defendere.	i	ojczyzny mojej bronić.
Idem feci	Również	uczyniłem
multo plura bona,	daleko	więcej dobrego,
postquam ipse (<i>ego</i>)	skoro	sam (ja)
in tuto (<i>coepi esse</i>)	w	bezpieczeństwie (zacząłem
et ille	a	on
coepit esse in periculo.		[<i>być</i>)
Nam cum vellet	zaczął	być w niebezpieczeń-
reverti in Asiam	Albowiem	gdy chciał [stwie.
proelio facto (<i>Abl. abs.</i>)	wrócić	do Azji
apud Salamina,	po	bitwie stoczonej
feci eum certiozem litteris,	pod	Salaminą,
	zawiadomiłem	go listem,

rem feci, id agi ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur atque ab hostibus circumiretur: quo nuntio ille periculo est liberatus. nunc autem confugi ad te exagitatus a cuncta Graecia, tuam petens amicitiam: quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis quam fortem inimicum ille expertus est. te autem rogo, ut de iis rebus, quas tecum colloqui volo, annum mihi tempus des eoque transacto ad te venire patiaris."

X. Huius rex animi magnitudinem admirans cupiensque talem virum sibi conciliari veniam dedit. ille omne illud tempus litteris sermonique Persarum dedit: quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse quam ii poterant, qui

stem, że nieprzyjaciel zamyśla most, zbudowany na Hellesponcie zburzyć i otoczyć go. To doniesienie wybawiło go z niebezpieczeństwa. Dziś zaś schroniłem się do ciebie, wygnany przez całą Grecyję, prosząc o twoją przyjaźń. Jeżeli jój dostąpię, będziesz miał we mnie nie mniej dobrego przyjaciela, jak dzielnego nieprzyjaciela tamten doświadczył. Ciebie zaś proszę, abyś mi udzielił rok czasu dla zastanowienia się nad temi sprawami, o których z tobą chcę pomówić, i pozwolił po upływie tegoż stawić się przed tobą."

X. Król pełen podziwienia tego wielkiego ducha, pragnąc zaskarbić sobie takiego męża, dał swe zezwolenie. Temistokles wszystek ów czas poświęcał literaturze i językowi perskiemu, w czém doszedł do takiej biegłości, że daleko wprawniej miał wyrażać się przed kró-

id agi (*Acc. c. Inf.*),
 ut pons disolveretur,
 quem fecerat in Hellesponto,
 atque circumiretur (*Conj. po ut*)
 ab hostibus:

quo nuntio
 ille liberatus est periculo.
 Nunc autem
 confugi ad te
 exagitatus a cuncta Graecia,
 petens tuam amicitiam:
 quam si (*si eam*) adeptus ero,
 habebis me
 non minus bonum amicum
 quam ille expertus est
 fortem inimicum.

Rogo autem te,
 ut des mihi
 annum tempus
 de his rebus,
 quas volo colloqui tecum,
 eoque transacto (*Abl. abs.*)
 patiaris
 (*me*) venire (*Acc. c. Inf.*) ad te.

10. Rex admirans
 magnitudinem animi huius,
 cupiensque
 talem virum conciliari (*Acc. c.*
 dedit veniam. [*Inf.*] sibi,
 Ille dedit
 omne illud tempus
 litteris sermonique Persarum:
 quibus eruditus est adeo,
 ut dicatur
 fecisse (*Inf. c. Nom.*) verba
 apud regem
 multo commodius,
 quam poterat ii,

że się knowa,
 aby most zburzono,
 który zrobił na Hellespencie,
 i aby został otoczony
 przez nieprzyjaciół:
 którą wiadomością
 on wybawiony został z niebez-
 Teraz zaś [*pieczeństwa.*
 schronilem się do ciebie
 wypędzony przez całą Grecyję,
 prosząc twojój przyjaźni:
 jeżeli jój osiągnę,
 będziesz miał mnie (we mnie)
 nie mniej dobrego przyjaciela,
 jak tamten doświadczył
 dzielnego nieprzyjaciela.
 Proszę zaś ciebie,
 abyś dał mi
 roczny czas
 względem tych spraw,
 które chcę omówić z tobą,
 a skoro ten przeminie,
 abyś dozwolił,
 abym przyszedł do ciebie.

10. Król podziwiając
 wielkość ducha jego,
 i pragnąc,
 aby taki mąż był zobowiązany
 dał zezwolenie. [*jemu,*
 Ten poświęcił
 wszystek ów czas
 literaturze i językowi Persów:
 w czém wykształcił się tak da-
 że podają, [*lece,*
 iż mówił
 przed królem
 daleko bieglej
 niż mogli ci,

in Perside erant nati. hic cum multa regi esset pollicitus gratissimumque illud, si suis uti consiliis vellet, illum Graeciam bello oppressurum, magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit domiciliumque Magnesiae sibi constituit. namque hanc urbem ei rex donarat, his quidem verbis, quae ei panem praeberet (ex qua regione quinquagena talenta quotannis redibant), Lampsacum autem, unde vinum sumeret, Myunta, ex qua obsonium haberet.

Huius ad nostram memoriam monumenta manserunt duo: sepulchrum prope oppidum, in quo est sepultus, statua in foro Magnesiae. de cuius morte multis modis apud plerosque scriptum est, sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus, qui illum

lem, aniżeli rodowici Persowie. Gdy tutaj wiele czynił obietnic królowi, a najprzyjemniejszą tę, że jeżeli chce korzystać z jego rad, to Grecyję swym orężem zgniecie, wtedy obsypany przez Artakserksesa hojnymi darami wrócił do Azyi Mniejszej i urządził sobie mieszkanie w Magnezyi. Albowiem to miasto król mu darował, a to temi słowy, aby mu chleba dostarczało (skąd rocznie dochodu było 50 talentów), Lampsak zaś, aby stamtąd wino otrzymywał, i Myuntę, skądby miał żywności. Dwie pamiątki po nim pozostały do naszych czasów: grób jego w pobliżu miasta, w którym był pogrzebany, i posąg na rynku w Magnezyi. O jego śmierci rozmaicie u wielu pisarzy podają, my jednak przynosimy świadectwo tegoż Tucydydesa, który mówi, że

qui nati erant in Perside.	którzy urodzili się w Persyi.
Cum hic pollicitus esset multa	Gdy ten przyrzekł wiele
regi	królowi,
illudque gratissimum,	a to najprzyjemniejsze,
illum oppressurum (<i>esse</i>)	że on zgniecie
Graeciam bello,	Grecyję wojną,
si vellet uti suis consiliis,	jeżeli zechce użyć jego rad,
donatus magnis muneribus	obdarzony wielkimi darami
ab Artaxerxe	od Artakserksesa
rediit in Asiam	wrócił do Azji,
constituitque domicilium sibi	i urządził mieszkanie sobie
Magnesiae (<i>gdzie?</i>).	w Magnezyi.
Namque rex	Albowiem król
donarat ei hanc urbem	darował mu to miasto,
his quidem verbis,	tými mianowicie słowy,
quae (<i>ut ea</i>) praeberet ei pa-	aby to dostarczało mu chléba,
(<i>ex qua regione</i>)	[<i>nem</i> , (z którego kraju
redibant ei quotannis	wpływało mu rocznie
quingena talenta),	50 talentów),
Lampsacum autem,	Lampsak zaś,
unde (<i>ut inde</i>) sumeret vinum,	aby stąd dostawał wina,
Myunta,	Myuntę,
ex qua (<i>ut ex ea</i>) haberet opso-	aby z niéj miał potrawy.
Duo monumenta huius [nium.	Dwa pomniki jego
manserunt	zostały
ad nostram memoriam:	do naszéj pamięci:
sepulchrum prope oppidum,	grób blisko miasta,
in quo sepultus est,	w którym pogrzebany był,
statua in foro Magnesiae.	posąg na rynku w Magnezyi.
De cuius (<i>eius</i>) morte	O jego śmierci
scriptum est	pisano
apud plerosque multis modis,	u bardzo wielu na wiele spo-
	sobów,
sed nos probamus potissimum	lecz my przyjmujemy najwię-
eundem auctorem	tegoż samego pisarza [cój
Thucydidem,	Tucydydesa,
qui ait,	który mówi,

ait Magnesiaie morbo mortuum neque negat fuisse famam, venenum sua sponte sumpsisse, cum se, quae regi de Graecia opprimenda pollicitus esset, praestare posse desperaret. idem ossa eius clam in Attica ab amicis sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus, memoriae prodidit.

umarł w Magnezyi wskutek choroby, chociaż nie przeczy, że było podanie, jakoby dobrowolnie zażył truciznę, w rozpacz, że nie mógł dotrzymać przyrzeczenia królowi, które mu był uczynił względem ujarznienia Grecyi. Ten sam historyk podaje, że zwłoki jego przyjaciele pogrzebali w Attyce potajemnie, ponieważ prawa na to niepozwalaly, gdyż był skazany za zdradę stanu.

illum mortuum (<i>esse</i>)	że on umarł
morbo Magnesiaie (<i>gdzie?</i>)	na chorobę w Magnezyi,
neque negat	i nie przeczy,
famam fuisse (<i>Acc. c. Inf.</i>)	że wieść była,
(<i>eum</i>) sumpsisse (<i>Acc. c. Inf.</i>)	że on zażył truciznę
sua sponte,	[venenum z własnej woli,
cum desperaret,	gdy zwątpił,
se posse (<i>Acc. c. I.</i>) praestare,	żeby mógł dotrzymać,
quae pollicitus est regi	co przyrzekł królowi
de Graecia opprimenda.	względem ujarznienia Grecyi.
Idem prodidit memoriae	Tenże podaje pamięci,
ossa eius sepulta (<i>esse, Acc. c.</i>	że kości jego pochowane zo-
clam in Attica	<i>Inf.</i>) potajemnie w Attyce [stały
ab amicis,	przez przyjaciół,
quoniam non concederetur	ponieważ nie było dozwoloném
legibus,	podług praw,
quod damnatus esset (<i>Conj. or.</i>	gdyż skazany był
proditionis.	[<i>obl.</i>) za zdradę.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

TEMISTOKLES.

- I. *Halicarnassiam*, Halicarnassus, miasto w Dorydzie w Małej Azji, dziś Budrun.
- II. *Bello Corcyraeo* (wyspa Korfu). Wzmianka Kornelijusza o tej wojnie polega na pomyłce; radę do zbudowania floty dał Temistokles jako archont (nie praetor) w wojnie przeciw Eginie r. 482. prz. Chr.
Ex metallis; obliczono, że dochody z kopalń srebra w górach Laurion wynosiły rocznie około 1.380,000 złp.
Bello Persico, to jest w drugiej wojnie perskiej roku 480. przed Chr.
Naviun longarum, onerariarum; długimi, nazywano okręty wojenne podług ich budowy, zaś onerariae były szerokie; na tamte wsadzano wojsko, na te potrzeby wojenne.
Delphos. Delfy miasto w Foeydzie, w środkowej Grecyi, z najslawniejszą wyrocznią Apolina. Apollo Delphicus.
Salamina, Troezena. Salamis, wyspa na zachodniem wybrzeżu Attyki naprzeciw Aten. Troezen, miasto w północno-wschodniej części Peloponezu.

- III. *Omnes interierunt*; to jest Spartanie i Tespijczycy.
Artemisium; przylądek na północnym wybrzeżu Eubei,
 (dzisiejszego Negropontu).
- IV. *Astu* z greckiego, oznacza *urbs*, *Athenae*, jak *urbs*,
 Roma.
Regi Lacedaemoniorum; właściwie był wodzem naczelnym.
- V. *Gradu depulsus est*; *gradu depellere* wyrażenie z szermier-
 skięj sztuki, wyparować kogo z miejsca.
Sex mensibus, właściwie tylko 4 miesiące.
- VI. *Triplex Piraei portus*, obejmował trzy porty: właściwy Pi-
 raeus, Munychia i Zea.
Principatus, czyli hegemonia, przewodnictwo i naczel-
 ne dowództwo w wojnie, które wtedy było w rękę Lacede-
 monończyków.
- VII. *Ephoros*; tak nazywali się najwyżsi urzędnicy, których
 było pięciu; mieli nadzór nad sprawami państwa.
Senatum, tak nazywa Kornelijusz zebranie starszych, ge-
 rusia, składające się z 28 starców i dwóch królów.
Bis, dwa razy, to jest pod Maratonem i pod Salaminą.
- VIII. *Testarum suffragio*; tak zwany sąd skorupkowy. Wyro-
 kiem tego sądu mógł być z kraju wydalony obywatel,
 którego potęga stawała się dla państwa niebezpieczną.
 O pewnych przeznaczonych czasach można było wnio-
 sek na ostracyzm postawić w zgromadzeniu narodo-
 wém; skoro go tam przyjęto, wtedy obywatele składa-
 li swe głosy i pisali na czerepach nazwisko obywatela;
 6000 skorup zapisanych jego nazwiskiem wystarczało,
 a osoba bez utraty czci i mienia musiała iść na wy-
 gnanie.
- Argi*, stolica Argolidy na wschodniem wybrzeżu Pelo-
 ponezu.
Molossi; mieszkańcy okolicy w Epirze.
Pydna, miasto w Macedonii.
Naxus, jedna wyspa z Cyklad.

Athen. exercitus; wojsko Ateńskie właśnie oblegało tamtejsze miasto, które odpadło było od związku.

Ephesus, miasto w Jonii (Azyi Mniejszej).

- IX. *Artaxerxes*, z przydomkiem Macrochir, Długoręki, syn Kserksesa.

Hellespontus, cieśnina między morzem Środiemnym, a Propontydą (Marmara).

- X. *Magnesia*, miasto w Karyi nad rzeką Meander, na południowo-zachodnim wybrzeżu Małej Azji.

Urbem donarat. U Persów był zwyczaj, osobom dostojnym, mianowicie z rodziny królewskiej, dawać w darze miasta, dla zaspokojenie potrzeb życia.

III.

ARISTIDES.

III. ARISTIDES.

I. Aristides, Lysimachi filius, Atheniensis, aequalis fere fuit Themistocli. itaque cum eo de principatu contendit: namque obtrectarunt inter se. in his autem cognitum est, quanto antestaret eloquentia innocentiae. quamquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quem quidem nos audierimus, cognomine Iustus sit appellatus, tamen

III. ARYSTYDES.

I. Ateńczyk Arystydes, syn Lizymacha był prawie rówieśnikiem Temistoklesa; i stąd to z nim o pierwsze stanowisko w państwie się ubiegał; bo téż przeciwnými kierowali się zasadami. Na tych to mężach poznano, o ile wymowa potężniejszą jest od charakteru prawego. Chociaż bowiem Arystydes tak dalece odznaczał się nieskazitelnością, że odkąd ludzie zapamiętają, a przynajmniej myśmy słyszeli, on jeden nazwany był przydomkiem Sprawiedliwego, jednak przez Temisto-

III. ARISTIDES.

1. Aristides, filius Lysimachi,
Atheniensis,
fuit fere aequalis
Themistocli. (*Gen. lub Dat.*)
Itaque contendit cum eo
de principatu;
namque obtréctarunt
inter se.
Cognitum est autem in his,
quāto (*Abl. mensurae*) elo-
quentia
antestaret (*Conj. pyt. ubocz.*)
innocentiae.
Quamquam enim Aristides
adeo excellebat abstinentia,

ut unus
post memoriam hominum,
quem (*zam. de quo*) quidem nos
audierimus,
appellatus sit
cognomine Iustus,
tamen collabefactus

III. ARYSTYDES.

1. Arystydes syn Lizymacha,
Ateńczyk,
był prawie rówieśnikiem
Temistoklesa.
Dlatego walczył z nim
o pierwszeństwo;
albowiem byli przeciwnikami
między sobą.
Poznano zaś na nich,
o ile wymowa
przewyższa
niewinność.
Chociaż bowiem Arystydes
tak dalece odznaczał się umiar-
kowaniem,
iż jeden
po pamięci ludzi
o jakim przynajmniej my
słyszeliśmy
nazwany był
przydomkiem Sprawiedliwy,
przecież obalony

a Themistocle collabefactus testula illa exilio decem annorum multatus est. qui quidem cum intellexeret reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadvertisset quendam scribentem, ut patria pellere-
tur, quaesisse ab eo dicitur, quare id faceret aut quid Aristides commisisset, cur tanta poena dignus duceretur. cui ille respondit se ignorare Aristiden, sed sibi non placere, quod tam cupide laborasset, ut praeter ceteros Iustus appellaretur. hic decem annorum legitimam poenam non pertulit. nam postquam Xerxes in Graeciam descendit, sexto fere anno quam erat expulsus, populi scito in patriam restitutus est.

II. Interfuit autem pugnae navali apud Salamina,

klesa obalony i przez znany ów sąd skorupkowy na dziesięcioletnie wygnanie został skazany. Widząc, że nie może uspokoić podburzonego ludu i ustępując, spostrzegł kogoś piszącego, aby go wygnano z ojczyzny; zapytać go miał, z jakiego powodu to czyni, lub co Arystydes zawinił, iżby go uznano godnym tak ciężkiej kary. Ten zaś mu odpowiedział, że wprawdzie nie zna Arystydesa, ale że mu się wcale nie podoba, iż tak usilnie nad tém pracował, aby przed innymi Sprawiedliwym był zwany. Nie wytrwał on prawem wymierzonej kary dziesięcioletniej. Bo gdy Kserkses wkroczył do Grecyi, w szóstym prawie roku swego wygnania, za uchwałą narodu wrócony został ojczyźnie.

II. Albowiem był już obecnym w bitwie morskiej

a Themistocle illa testula exilio decem annorum multatus est. Qui quidem, cum intellexeret, non posse reprimi multitudinem concitatam, cedensque animadverteret quendam scribentem, ut pelleretur patria, dicitur quaesisse ab eo, quare id faceret (<i>Conj. pyt. ub.</i>) aut quid Aristides commisisset, cur duceretur (<i>Conj. pyt. ub.</i>) dignus tanta poena (<i>Abl. po dignus</i>) Cui ille respondit se ignorare Aristiden (<i>Acc. c.</i>) sed non placere sibi, [<i>Inf.</i>] quod laborasset (<i>Conj. or. obl.</i>) tam cupide, ut appellaretur Iustus praeter ceteros. Hic non pertulit poenam legitimam decem annorum. Nam, postquam Xerxes descendit in Graeciam, fere sexto anno (<i>roz. post</i>) quam expulsus erat, restitutus est in patriam populi scito.	przez Temistoklesa ową skorupką wygnaniem dziesięciu lat ukarany został. Który (quidem nie tłum.), gdy poznał, że nie można uspokoić tłumu podburzonego, i ustępując spozrzęł pewnego zapisującego, aby był wygnany z ojczyzny, miał pytać się go, dlaczegoby to czynił albo co Arystydes popelniał, dlaczego ma być uznany go- dnym tak wielkiej kary. Któremu ten odpowiedział, że (on) nie zna Arystydesa, [<i>Inf.</i>] ale (że) nie podoba się mu, iż pracował tak usilnie, aby nazwany był Sprawiedli- przed innymi. [<i>wym</i>] Ten nie wytrwał kary prawnej dziesięciu lat. Albowiem, skoro Kserkses spuścił się do Grecyi, prawie w szóstym roku odkąd wygnany został, przywrócony był do ojczyzny za uchwałą narodu.
2. Interfuit autem pugnae navali (<i>Dat. po interf.</i>)	2. Był obecnym zaś w bitwie morskiej

quae facta est prius quam poena liberaretur. idem praetor fuit Atheniensium apud Plataeas in proelio quo Mardonius fusus barbarorumque exercitus interfectus est. neque aliud est ullum huius in re militari illustre factum quam huius imperii memoria, iustitiae vero et aequitatis et innocentiae multa, in primis, quod eius aequitate factum est, cum in communi classe esset Graeciae simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedaemoniis transferretur ad Athenienses: namque ante id tempus et mari et terra duces erant Lacedaemonii. tum autem et intemperantia Pausaniae et iustitia factum est Ari-

pod Salaminą, którą przed uwolnieniem go od kary stoczono. Był również pretorem Ateńskim w bitwie pod Plateami, w której Mardonijusza pobito i wojsko barbarzyńskie zgładzono. Jakoż żadnego po nim niema w sztuce wojennej sławnego czynu, jak tylko wiadomość o tém dowództwie; sprawiedliwości zaś jego, słusności i nieskazitelności wiele jest przykładów; przede wszystkim, że, gdy się na wspólnej flocie Greków razem znajdował z Pauzanijaszem, pod którego dowództwem pobito Mardonijusza, naczelne na morzu dowództwo od Lacedemończyków przeniesiono do Ateńczyków: bo przedtém naczelne dowództwo i na morzu i na lądzie było w rękach Lacedemończyków. Wtedy zaś i wskutek wyniosłości Pauzanijusza i wstrzemięźliwości

apud Salamina,
 quae facta est prius
 quam liberaretur
 poena.
 Idem fuit praetor
 Atheniensium
 in proelio apud Plataeas,
 quo Mardonius
 fusus est
 exercitusque barbarorum
 interfectus.
 Neque est aliud
 ullum factum illustre
 huius in re militari
 quam memoria
 huius imperii,
 iustitiae vero
 et aequitatis et innocentiae
 multa (roz. facta),
 in primis,
 quod factum est
 aequitate eius,
 cum esset in communi classe
 Graeciae simul cum Pausania,
 quo duce (Abl. abs.)
 Mardonius fugatus erat,
 ut summa imperii maritimi
 transferretur
 ab Lacedaemoniis
 ad Athenienses:
 namque ante id tempus
 Lacedaemonii erant duces
 et mari et terra.
 Tum autem factum est
 et intemperantia Pausaniae
 et iustitia Aristidis,

pod Salaminą,
 która stoczona była wprzód
 nim był uwolniony
 od kary.
 Również był pretorem
 Ateńczyków
 w bitwie pod Plateami,
 w której Mardoniusz,
 pobity był
 i wojsko barbarzyńców
 zabite.
 (I) niema innego
 żadnego czynu świętego
 jego w sztuce wojennej
 jak pamiątka
 tego naczelnictwa,
 sprawiedliwości zaś
 i słuszności i prawości
 wiele (czynów),
 przedewszystkiém,
 co stało się
 słusnością jego,
 gdy był na wspólnej flocie
 Grecyi razem z Pauzanijaszem,
 pod którego dowództwem
 Mardonijusz pobity został,
 że naczelne dowództwo mor-
 skie
 przeniesiono
 od Lacedemończyków
 do Ateńczyków:
 albowiem przed tym czasem
 Lacedemończycy byli dowódcz-
 i na morzu i na lądzie. [cami
 Wtedy zaś stało się [jasza
 i nieumiarkowaniem Pauzani-
 i sprawiedliwością Arystydesa,

stidis, ut omnes fere civitates Graeciae ad Atheniensium societatem se applicarent et adversus barbaros hos duces deligerent sibi.

III. Quos quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur, ad classes aedificandas exercitusque comparandos quantum pecuniae quaeque civitas daret, Aristides delectus est qui constitueret, eiusque arbitrio quadringena et sexagena talenta quotannis Delum sunt collata: id enim commune aerarium esse voluerunt. quae omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus praefuisset, in tanta paupertate decessit, ut qui efferretur

Arystydesa do tego przyszło, że wszystkie prawie państwa greckie połączyły się przymierzem z Ateńczykami, i tych właśnie dowódcami przeciw barbarzyńcom wybrali.

III. Dla łatwiejszego odparcia ich, gdyby odważyli się przypadkiem wojnę wznowić, wybrano Arystydesa, aby zarządził, ile pieniędzy każde państwo złożyć ma dla zbudowania floty i wystawienia wojska. Za jego postanowieniem corocznie składano 460 talentów w Delos; tam bowiem uchwalono mieć wspólny skarb publiczny. Te wszystkie pieniądze później przeniesiono do Aten. Jak dalece był bezinteresownym, najpewniejszym tego jest dowodem, że lubo stał na czele tak ważnych spraw, w takim umarł ubóstwie, iż zaledwie

ut fere omnes civitates Grae-	że prawie wszystkie państwa
ciae	Greyci
se applicarent	się przyłączyły
ad societatem Atheniensium,	do związku Ateńczyków,
et deligerent hos	i wybierały ich (właśnie)
duces sibi	wodzami sobie
adversus barbaros.	przeciw barbarzyńcom.
3. Quos quo (<i>ut eo</i>) facilius	3. Których aby tém łatwiej
repellerent,	odparli,
si forte conarentur	gdyby przypadkiem śmieli
bellum renovare,	wojnę wznowić,
Aristides delectus est,	Arystydes wybrany został,
qui (<i>ut is</i>) constitueret,	aby ustanowił,
quantum pecuniae (<i>Gen. part.</i>)	ile pieniędzy,
quaeque civitas daret (<i>Conj.</i>	każde państwo miałyby dać
<i>pyt. ub.</i>)	
ad classes aedificandas	dla wybudowania flot,
exercitusque comparandos,	i wystawienia wojsk,
eiusque arbitrio	i za jego postanowieniem
collata sunt	zebrane zostały
quadringena et sexagena ta-	(po) 460 talentów
lenta	
quotannis Delum (<i>dokąd?</i>):	rocznie do Delos;
voluerunt enim	chcieli bowiem
esse id (<i>zgadza się z aerarium</i>)	aby był (Delos)
aerarium commune.	skarbem wspólnym.
Quae omnis pecunia	Które wszystkie pieniądze
translata est Athenas	przeniesiono do Aten
postero tempore.	następnego czasu.
Qua abstinentia (<i>Abl. qual.</i>)	Jakiś powściągliwości
hic fuerit (<i>Conj. pyt. ub.</i>)	on był,
nullum indicium certius est,	żadnego dowodu pewniejszego
quam quod,	jak, że,
cum praefuisset	choć stał na czele
tantis rebus,	tak wielkich spraw,
decessit in tanta paupertate,	umarł w takim ubóstwie,
ut vix reliquerit,	że ledwie tyle zostawił,

vix reliquerit. quo factum est ut filiae eius publice alerentur et de communi aerario dotibus datis collocarentur. decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

na opędzenie kosztów pogrzebowych pozostawił. Stąd wynikło, że córki jego utrzymywano kosztem publicznym i wyposażono ze związkowego skarbu. Umarł zaś prawie w cztery lata po wygnaniu z Aten Temistoklesa.

qui (<i>Adv.</i>) efferretur.	czémby go pochowano.
Quo factum est,	Czém się stało,
ut filiae eius	że córki jego
alerentur publice,	utrzymywano kosztem publi-
	cznym,
et collocarentur dotibus	i wydano posagami
datis de communi aerario.	danymi ze wspólnego skarbu.
Decessit autem	Umarł zaś
fere post annum quartum	prawie po czwartym roku,
(= <i>anno quarto post</i>)	
quam Themistocles	odkąd Temistokles
expulsus erat Athenis.	wygnany był z Aten.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

ARYSTYDES.

- I. *Scribentem ut.* Głosujący obywatele pisali na czerepach nazwisko tego, kto miał być wygnany; 6000 skorup z jego nazwiskiem było dostateczną liczbą dla skazania go na wygnanie.
- II. *Interfuit*, rozumie się jako wygnaniec nie był na flocie Ateńskiej; zdobył jednak na własną rękę wyspę małą Psyttaleę i wyciął w pień znajdujących się tam Persów. *Praetor*, tak zwykle po rzymsku nazywa Kornelijusz greckich strategów.
- III. *Quadringena et sexagena talenta*, około 6.000,000 złp. *Quae omnis pecunia . . . translata est.* Kornelijusz niedokładnie tutaj mówi o całym skarbcu czyli kasie związkowej, gdyż przedtém nie o nim mówił, lecz o rocznym tegoż dochodzie.

IV.

PAUSANIAS.

IV. PAUSANIAS.

I. Pausanias Lacedaemonius magnus homo, sed varius in omni genere vitae fuit: nam ut virtutibus eluxit, sic vitiis est obrutus. huius illustrissimum est proelium apud Plataeas. namque illo duce Mardonius, satrapes regius, natione Medus, regis gener, in primis omnium Persarum et manu fortis et consilii plenus, cum cc milibus peditum, quos viritim legerat, et xx equitum haud ita magna manu Graeciae fugatus est, eoque

IV. PAUZANIJASZ.

I. Pauzanijasz, rodem z Lacedemonu, wielkim był wprawdzie człowiekiem lecz zmiennego charakteru we wszystkich życia stosunkach; albowiem o ile zasłynął wielkimi zaletami, o tyle pograżył się w występkach. Najświetniejszym jego czynem jest bitwa pod Plateami. Albowiem pod jego dowództwem Mardonijusz, królewski satrapa, rodem Med, a zięć króla, odznaczający się między wszystkimi Persami i odwagą osobistą i wielką roztropnością, pobity został z 200,000 piechoty doborowej i 20,000 jazdy przez wcale niewielką garstkę

IV. PAUSANIAS.

IV. PAUZANIJASZ.

1. Pausanias, Lacedaemonius,
fuit magnus homo,
sed varius
in omni genere vitae:
nam, ut eluxit virtutibus,
sic obrutus est vitiis.

Proelium huius
apud Plataeas
est illustrissimum.
Namque illo duce (*Abl. abs.*)

Mardonius, satrapes regius,

Medus natione (*Abl. limit.*)
gener regis,
et manu fortis
et consilii plenus
in primis omnium Persarum,

cum CC milibus peditum,
quos legerat viritim,
et XX (*roz. milibus*) equitum
fugatus est
manu haud ita magna Graeciac,

1. Pauzanijasz, Lacedemonczyk,
był wielkim człowiekiem,
lecz różnym
w każdym rodzaju życia:
albowiem, jak odznaczył się
zaletami,
tak dał się zasypać występka-
mi.

Bitwa jego
pod Plateami
jest najslawniejszą.
Albowiem pod jego dowództwem

Mardonijusz, satrapa królewski,

Med z rodu,
zięć króla,
i osobiście waleczny,
i rady pelen
pomiędzy wszystkimi Persami,

z 200,000 piechoty,
których wybrał po jednym,
i 20 (tysięcy) jazdy
wypędzony został
garstką wcale niewielką, Grecy,

ipse dux cecidit proelio. qua victoria elatus plurima miscere coepit et maiora concupiscere. sed primum in eo est reprehensus, quod ex praeda tripodem aureum Delphis posuisset epigrammate inscripto, in quo haec erat sententia: suo ductu barbaros apud Plataeas esse deletos eiusque victoriae ergo Apollini donum dedisse. hos versus Lacedaemonii exsculpsērunt neque aliud scripserunt quam nomina earum civitatum, quarum auxilio Persae erant victi.

II. Post id proelium eundem Pausaniam cum classe communi Cyprum atque Hellespontum miserunt, ut ex his regionibus barbarorum praesidia depelleret. pari felicitate in ea re usus elatius se gerere coepit ma-

Greków, i sam wódz w téj bitwie poległ. Dumny z tego zwycięztwa zaczął rozmaite knowania i roszczenia do wyższego stanowiska. Ale naprzód z tego powodu ściągnał na siebie nagana, że ze zdobyczy pochodzący trójnożek złoty złożył w Delfach z napisem téj treści: że pod jego dowództwem pod Plateami barbarzyńców zniesiono, i że z powodu tego zwycięztwa składa dar ten Apolinowi. Te wiersze Lacedemończycy wydłubali i napisali jedynie tylko nazwiska tych państw, za których pomocą nieprzyjaciół zwyciężono.

II. Po téj bitwie tegoż Pauzanijasza wysłali z flotą wspólną do Cypru i Hellespontu, aby z owych krajów wyparł załogi nieprzyjacielskie. Również i w téj sprawie posłużyło mu szczęście, i zaczął postępować

eoque proelio	i w téj bitwie
ipse dux cecidit.	sam wódz poległ. [ny
Qua victoria elatus	Którém zwycięstwem wyniesio-
coepit miscere plurima	zaczął mącić bardzo wiele
et concupiscere maiora.	i pożądać wyższego.
Sed primum	Lecz najpiérw
reprehensus est in eo, [obcój]	zganiono go z tego powodu,
quod posuisset (Conj. z myśli że złożył	
Delphis tripodem aureum	w Delfach trójnóg złoty
ex praeda [abs.]	ze zdobyczy
epigrammate inscripto (Abl. napis napisawszy,	
in quo erat haec sententia:	w którym była ta treść:
suo ductu	(że) pod jego dowództwem
barbaros deletos esse (Acc. c. barbarzyńcy zniszczeni zostali	
Inf. or. obl.)	
apud Plataeas	pod Plateami
eiusque victoriae ergo (= cau-	i (że) z powodu tego zwycięz-
dedisse (roz. se) [sa]	dał (on) [twa
donum Apollini.	dar Apolinowi.
Lacedaemonii exsculperunt	Lacedemónczycy wycięli
hos versus	te wiersze
neque aliud scripserunt	i nic innego (nie) napisali
quam nomina	jak nazwiska
earum civitatum,	tych państw,
quarum auxilio	których pomocą
Persae victi erant.	Persowie zwyciężeni zostali.
2. Post id proelium	2. Po téj bitwie
miserunt	posłali
eundem Pausaniam	tegoż Pauzanijasza
cum classe communi	z flotą wspólną
Cyprum atque Hellespontum	do Cypru i Hellespontu,
ut depelleret [(dokąd?),	aby wypędził
praesidia barbarorum	załogi barbarzyńców
ex his regionibus.	z tych krajów. [szczęścia
Usus pari felicitate (Abl. po	Doświadczywszy równego
in ea re [utor)	w téj sprawie [slój
coepit se gerere elatius,	zaczął się zachowywać wynio-

ioresque appetere res. nam cum Byzantio expugnato cepisset complures Persarum nobiles atque in iis nonnullos regis propinquos, hos clam Xerxi remisit, simulans ex vinclis publicis effugisse, et cum iis Gongylum Eretriensem, qui litteras regi redderet, in quibus haec fuisse scripta Thucydides memoriae prodidit: „Pausanias, dux Spartaë, quos Byzantii ceperat, postquam propinquos tuos cognovit, tibi muneri misit seque tecum affinitate coniungi cupit: quare, si tibi videtur, des ei filiam tuam nuptum. id si feceris, et Spartam et ceteram Graeciam sub tuam potestatem se adiuvante te redacturum pollicetur. his de rebus si quid geri voveris, certum hominem ad eum mittas face, cum quo

dumnie i dążyć do wyższego. Gdy bowiem po zdobyciu Byzancyjum wielu znakomitych Persów wziął w niewolę, a między tymi kilku krewnych króla, potajemnie ich Kserksesowi odesłał, udając, że z więzienia publicznego uciekli, a z nimi razem Gongylusa z Eretryi, z listem do króla, w którym, jak Tucydydes podaje, to było napisane: „Pauzanijasz, wódz Spartański, odsyła ci w darze tych, których wziął w Byzancyjum w niewolę, poznawszy w nich twoich krewnych, i pragnie połączyć się z tobą węzłami pokrewieństwa. Dlatego, jeśli twym zamysłem nie jest przeciwném, daj mu twą córkę w małżeństwo. Jeżeli to uczynisz, przyrzeka, że Spartę i resztę Grecyi z twoją pomocą podbije pod twoje panowanie. Gdybyś w téj sprawie chciał coś przedsięwziąć, pewnego człowieka przyslij do niego, z którym-

maioresque res appetere.	i wyższych rzeczy pożądać.
Nam cum Byzantio expugnato	Bo gdy po zdobyciu Byzancy-
cepisset complures [(Abl. abs.)	pojmał wielu [jum
nobiles Persarum	znakomitych z Persów,
atque in iis	a między nimi
nonnullos propinquos regis,	kilku krewnych króla,
remisit hos clam Xerxi,	odesłał tych tajemnie Kserkse-
simulans effugisse (roz. eos)	udając, że (oni) uciekli [sowi,
ex vinculis publicis,	z więzienia publicznego,
et cum iis (roz. misit)	a z nimi
Gongylum Eretriensem, [gi,	Gongilusa Eretryjczyka,
qui (ut is) redderet litteras re-	aby ten wręczył list królowi,
in quibus [dit w którym	
Thucydides memoriae prodi-	Tucydides pamięci podał,
haec scripta fuisse (Acc. c. I.):	że to napisane było:
„Pausanias, dux Spartaë,	„Pauzanijasz, naczelnik Spar-
misit tibi muneri,	przysłał ci w darze, [ty,
quos ceperat Byzantii (gdzie?),	których pojmał w Byzancyjum,
postquam cognovit (roz. eos)	skoro poznał (ich)
propinquos tuos,	krewnymi twoimi,
cupitque	i pragnie
se coniungi tecum	się połączyć z tobą
affinitate:	pokrewieństwem:
quare, si videtur tibi,	przeto, jeżeli wydaje się tobie,
des ei filiam tuam nuptum.	daj mu córkę swoją w mał-
(Sup.)	żeństwie.
Si id feceris,	Jeżeli to uczynisz,
pollicetur,	przrzeka,
se redacturum (roz. esse)	że (on) podbije
te adiuvante (Abl. abs.)	z twoją pomocą
et Spartam et cet. Graeciam	i Spartę i resztę Grecyi
sub tuam potestatem.	pod twoje panowanie.
Si volueris	Jeżeli zechcesz
quid geri de his rebus,	aby coś ułożono względem
[mitte) tych rzeczy,	
face (zam. fac) mittas (zam. chciéj posłać	
ad eum certum hominem,	do niego pewnego człowieka,

colloquatur". rex tot hominum salute tam sibi necessariorum magno opere gavisus confestim cum epistola Artabazum ad Pausaniam mittit, in qua eum collaudat, petit, ne cui rei parcat ad ea efficienda; quae polliceretur: si perfecit, nullius rei a se repulsam laturum. huius Pausanias voluntate cognita alacrior ad rem gerendam factus in suspicionem cecidit Lacedaemoniorum. quo facto domum revocatus, accusatus capitis absolvitur, multatur tamen pecunia: quam ob causam ad classem remissus non est.

III. At ille post non multo sua sponte ad exercitum rediit et ibi non callida, sed dementi ratione cogitata patefecit: non enim mores patrios solum, sed etiam

by się rozmówił". Król uradowany ocaleniem tyłu sobie tak bliskich osób, natychmiast wysłał Artabazę do Pauzaniasza z listem, w którym pochwała jego uczynek; prosi go, aby niczego nie zaniedbał do spełnienia swego przyrzeczenia; jeżeli je dotrzyma, w żadnej rzeczy nie dozna od niego odmowy. Zrozumiałwszy zamiary króla, Pauzaniasz skorszym stał się do podjęcia rzeczy, ale wpadł u Lacedemończyków w podejrzenie. Wskutek tego powołany do ojczyzny, oskarżony, uwolniony wprawdzie od kary śmierci, skazany został na grzywnę; i z tego powodu nie odesłano go napowrót do floty.

III. Jednakże wkrótce sam wrócił do wojska, i tam już nie sposobem skrytym, lecz bezczelnym, odkrył swoje zamysły; albowiem już nietylko obyczaje ojczyste

eam quo (<i>ut cum eo</i>) colloqua-	aby z nim się rozmówił".
Rex magnopere gavisus [tur".	Król wielce uradowany
salute tot hominum	ocaleniem tylu ludzi
tam necessariorum sibi,	tak bliskich sobie,
confestim mittit Artabazum	natychmiast posłał Artabaza
ad Pausaniam	do Pauzanijasza
cum epistola,	z listem,
in qua collaudat eum,	w którym pochwała go,
petit, ne parcat cui rei (<i>Dat.</i>	prosi, by nie szczędził żadnej
<i>po parco</i>)	rzeczy
ad perficienda	do dokonania
ea quae polliceretur:	tego co przyrzeka:
si perfecerit (<i>Conj. or. obl. Fut.</i>	jeżeli dokona
laturum a se	[<i>ex.</i>] nie poniesie od niego
repulsam nullius rei.	odmowy żadnej rzeczy.
Voluntate huius cognita (<i>Abl.</i>	Zamysły tego poznawszy
Pausanias	[<i>abs.</i>] Pauzanijasza
factus alacrior	stawszy się ochotniejszym
ad rem gerendam,	do prowadzenia rzeczy,
cecidit in suspicionem	wpadł w podejrzenie
Lacedaemoniorum.	Lacedemończyków.
Quo facto	Wskutek czego
revocatus domum,	powołany do domu,
accusatus capitis (<i>Gen. crim.</i>)	oskarżony o sprawę gardłową
absolvitur (<i>roz. capitis</i>)	uwolniony zostaje,
tamen multatur pecunia:	jednak ukarany grzywną;
ob quam causam	dla której przyczyny
non remissus est	nie został wysłany napowrót
ad classem.	do floty.
3. At ille non multo post	3. Jednak niedługo potem
rediit sua sponte	wrócił z własnej woli
ad exercitum	do wojska,
et ibi patefecit cogitata	i tam odkrył swe zamysły
ratione non callida	sposobem nieroztropnym
sed dementi:	lecz szalonym;
mutavit enim	zmienił bowiem
non solum mores patrios	nie tylko obyczaje ojczyście

cultum vestitumque mutavit. apparatu regio utebatur, veste Medica; satellites Medi et Aegyptii sequebantur: epulabatur more Persarum luxuriosius, quam qui aderant perpeti possent: aditum petentibus [conveniundi] non dabat, superbe respondebat, crudeliter imperabat. Spartam redire nolebat: Colonas, qui locus in agro Troade est, se contulerat: ibi consilia cum patriae tum sibi inimica capiebat. id postquam Lacedaemonii rescierunt, legatos cum clava ad eum miserunt, in qua more illorum erat scriptum: nisi domum reverteretur, se capitis eum damnaturos. hoc nuntio commotus, sperans se etiam tum pecunia et potentia instans periculum posse depellere, domum rediit. huc

zmienił, ale także sposób życia i ubranie. Otaczał się przepychem królewskim, strój nosił medyjski; orszak za nim postępował z Medów i Egipcyan; biesiady wyprawiał podług zwyczajów perskich wystawniej, niżeli to obecni goście znieść mogli, przystępu proszącym posłuchania nie udzielał, dawał odpowiedzi dumne, a srogie rozkazy. Do Sparty wrócić nie chciał, przeniósł się do Kolon, miejscowości w ziemi trojańskiej; tam kuł plany i dla ojczyzny i dla siebie nieprzyjazne. Gdy się o tém dowiedzieli Lacedemończycy, posłów z buławą (scytalą) do niego posłali, na której, podług ich zwyczaju było napisano: jeżeli nie powróci do domu, to go na śmierć skażą. Zaniepokojony tą wiadomością, spodziewając się, że jeszcze i wtedy grożące niebezpieczeństwo swymi pieniędzmi i potęgą usunąć

sed etiam cultum
 vestitumque.
 Utebatur apparatu regio,
 veste Medica;
 satellites Medi et Aegyptii
 sequebantur;
 epulabatur more Persarum
 luxuriosius,
 quam possent perpeti
 qui aderant;
 non dabat aditum
 petentibus [conveniundi]
 respondebat superbe,
 imperabat crudeliter.
 Nolebat redire Spartam:
 contulerat se Colonas (*dokąd?*),
 qui locus
 est in agro Troade:
 ibi capiebat consilia
 inimica cum patriae
 tum sibi.
 Postquam Lacedaemonii
 id rescierunt,
 miserunt legatos ad eum
 cum clava,
 in qua more illorum
 scriptum erat:
 nisi reverteretur domum (*Conj.*
or. obl.)
 se damnaturos (*roz. esse*)
 eum capitis (*Gen. po verb. damn.*)
 Commotus hoc nuntio,
 sperans, se posse (*Acc. c. Inf.*)
 depellere
 etiam tum
 instans periculum
 pecunia et potentia,

ale także sposób życia
 i ubiór.
 Używał przepychu królewskie-
 stroju Medyjskiego, [go
 dworzanie Medowie i Egipcy-
 postępowali; [janie
 obiadował zwyczajem Persów
 wystawniej,
 niżeli mogli znieść,
 którzy byli obecni;
 nie dawał posłuchania,
 proszącym [zejścia się]
 odpowiadał dumnie,
 rozkazywał okrutnie.
 Nie chciał wrócić do Sparty:
 przeniósł się do Kolon (Colo-
 która miejscowość [nae],
 jest w ziemi trojańskiej;
 tam przedsiębrał plany
 nieprzyjazne tak ojczyźnie
 jak sobie.
 Skoro Lacedemończycy
 tego się dowiedzieli,
 posłali posłów do niego
 z buławą (scytalą),
 na której podług zwyczaju ich
 napisane było:
 jeżeli nie powróci do domu
 (oni) skazą
 go na śmierć.
 Zaniepokojony tą wiadomością,
 spodziewając się, że może od-
 pędzić
 nawet wtedy
 zbliżające się niebezpieczeń-
 stwo
 pieniędźmi i potęgą, [stwo

ut venit, ab ephoris in vinela publica est coniectus: licet enim legibus eorum cuivis ephoro hoc facere regi. hinc tamen se expedivit, neque eo magis carebat suspicione: nam opinio manebat eum cum rege habere societatem. est genus quoddam hominum, quod **Hilotae** vocatur, quorum magna multitudo agros Lacedaemoniorum colit servorumque munere fungitur. hos quoque sollicitare spe libertatis existimabatur. sed quod harum rerum nullum erat apertum crimen, quo argui posset, non putabant de tali tamque claro viro suspicionibus oportere iudicari et exspectandum, dum se ipsa res aperiret.

zdola, wrócił do domu. Skoro tylko przybył, eforowie wtrącili go do więzienia publicznego; każdemu bowiem eforowi przysługiwało prawo podług ich ustaw tak postąpić z królem. Jednakże wydobył się stąd wprawdzie, lecz wcale nie usunął podejrzeń; utrzymywało się bowiem zdanie, że jest w związku z królem. Jest pewna klasa ludzi, których Helotami zowią, a których wielka część uprawia rolę Lacedemończyków i pełni służbę niewolników. Podejrzowano, że i tych podburza nadzieją usamowolnienia. Lecz ponieważ nie było jasnego dowodu względem tych spraw, na podstawie którego możnaby go było przekonać, mniemali, że o takim i tak dostojnym mężu nie należy z podejrzeń sądzić, lecz czekać, póki sama rzecz się nie wykryje.

rediit domum.	wrócił do domu.
Ut venit huc,	Skoro przybył tam,
coniectus est ab ephoris	rzucony został przez eforów
in vincla publica:	do więzienia publicznego:
legibus enia eorum	podług praw bowiem ich
licet cuivis ephoro	wolno każdemu eforowi
facere hoc regi.	czynić to królowi.
Tamen expedit se hinc,	Jednak uwolnił się stąd,
neque eo magis	ale przez to nie więcej
carebat suspicione (<i>Abl. po ca-</i>	uwolnił się od podejrzenia:
nam opinio manebat [<i>reo</i>):	ponieważ wieść pozostała,
eum habere (<i>Acc. c. Inf.</i>)	że (on) ma
societatem cum rege.	związek z królem.
Est quoddam genus	Jest pewien gatunek
hominum,	ludzi,
quod vocatur Hilotae (<i>zam. qui</i>	którzy zowią się Helotami,
<i>H. vocantur</i>)	
quorum magna multitudo	których wielkie mnóstwo
colit agros Lacedaemoniorum	uprawia rolę Lacedemończy-
	ków,
fungiturque munere (<i>Abl. po</i>	i pełni obowiązki
servorum. [<i>fung.</i>])	niewolników.
Existimabatur	Sądzone
sollicitare (<i>Inf. c. Nom.</i>) hos	że (on) podburza tych
quoque spe libertatis.	również nadzieją wolności.
Sed quod nullum erat	Lecz że żadnej nie było
crimen apertum	zbrodni jawnej
harum rerum,	tych rzeczy,
quo posset argui,	któraży mógł być przekonany,
non putabant	nie mieli
oportere iudicari	żeby należało sądzić
suspicionibus	z podejrzeń
de viro tali	o takim człowieku
tamque claro,	i tak sławnym,
et expectandum (<i>roz. esse</i>),	i czekać,
dum res ipsa	póki rzecz sama
se aperiret.	się wyjaśni.

IV. Interim Argilius quidam adolescentulus, quem puerum Pausanias dilexerat, cum epistolam ab eo ad Artabazum accepisset, eique in suspicionem venisset aliquid in ea de se esse scriptum, quod nemo eorum redisset, qui super tali causa eodem missi erant, vincla epistolae laxavit signoque detracto cognovit, si pertulisset, sibi esse pereundum. erant in eadem epistola quae ad ea pertinebant, quae inter regem Pausaniamque convenerant. has ille litteras ephoris tradidit. non est praetereunda gravitas Lacedaemoniorum hoc loco. nam ne huius quidem indicio impulsus sunt, ut Pausaniam comprehenderent, neque prius vim adhibendam putaverunt, quam se ipse indicasset. ita-

IV. Tymczasem pewien młody człowiek, Argilijusz, którego Pauzanijasz dzieckiem był polubił, gdy list od niego do Artabaza otrzymał, i wpadł na podejrzenie, że może tam jest coś o nim napisano, gdyż nikt z tych nie wrócił, których w takiej sprawie tam wysłano, zwolnił węzły listu, a ściągawszy pieczęć, dowiedział się, że gdy go przyniesie, musi zginąć. W tymże liście było i to, co się tyczyło tych spraw, jakie między królem i Pauzanijaszem ułożono. Ten list oddał on efrom. Nie można przy tej sposobności pominąć niewzruszonej powagi Lacedemończyków. Bo nawet tém doniesieniem nie dali się skłonić do pochwylenia Pauzanijusza, i postanowili nie pierwój użyć przemocy, dopóki się sam nie oskarży. Dlatego temu donosicielowi

4. Interim Argilius
 quidam adolescentulus,
 quem Pausanias
 dilexerat puerum,
 cum accepisset epistolam
 ab eo ad Artabazum,
 eique venisset in suspicionem,
 esse in ea (roz. epistola)
 scriptum aliquid
 de se,
 quod nemo eorum (*Gen. part.*)
 redisset (*Conj. or. obl.*)
 qui missi erant eodem
 super tali causa,
 laxavit vincla epistolae,
 signoque detracto (*Abl. abs.*)
 cognovit,
 pereundum sibi esse,
 si pertulisset (roz. eam).
 In eadem epistola
 erant, quae pertinebant
 ad ea, quae convenerant
 inter regem Pausaniamque.

Ille tradidit has litteras
 ephoris.
 Non est praetereunda
 gravitas Lacedaemoniorum
 hoc loco.
 Nam ne huius quidem indicio
 impulsi sunt,
 ut comprehenderent Pausa-
 niam,
 neque putaverunt
 vim adhibendam (*esse*) prius
 quam ipse se indicasset.
 Itaque praeceperunt

4. Tymczasem Argilijusz
 pewien młodzieniec,
 którego Pauzanijasz
 polubił był dzieckiem,
 gdy otrzymał list
 od niego do Artabaza,
 i jemu przyszło w podejrzenie,
 że jest w nim
 napisane coś
 o nim,
 o nim,
 (nie) wrócił,
 którzy posłani byli tamże
 w takiej sprawie,
 zwolnił węzły listu,
 a pieczęć ściągnąwszy
 dowiedział się,
 że zginąć musi,
 jeżeli przeniesie (go).
 W tymże liście
 było, co się odnosiło
 do tego, co ułożono
 między królem a Pauzanija-
 szem.

On wydał ten list
 eforom.
 Nie może być pominięta
 powaga Lacedemończyków
 w tém miejscu.
 Bo nawet tegoż doniesieniem
 nie dali się skłonić,
 aby pochwycić Pauzanijusza,
 i nie uważali za stosowne
 przemocy użyć pierwej
 nim sam się wyda.
 Dlatego polecili

que huic indici, quid fieri vellent, praeceperunt. fanum Neptuni est Taenari, quod violari nefas putant Graeci. eo ille [index] confugit in araque consedit. hanc iuxta locum fecerunt sub terra, ex quo posset audiri, si quis quid loqueretur cum Argilio. huc ex ephoris quidam descenderunt. Pausanias ut audivit Argilium confugisse in aram, perturbatus venit eo. quem cum supplicem dei videret in ara sedentem, quaerit, causae quid sit tam repentini consilii. huic ille, quid ex litteris comperisset, aperit. modo magis Pausanias perturbatus orare coepit, ne enuntiaret nec se meritum de illo optime proderet: quodsi eam veniam sibi dedisset tan-

dali swoje polecenia. Jest świątynia Neptuna w Tenarum, której obrazę Grecy uważali za świętokradztwo. Do niej to skrył się on (donosiciel) i usiadł na ołtarzu. Około tego zrobiono podziemny loch, z któregooby słyseć można było, jeżeliby ktoś rozmawiał z Argilijuszem. Tutaj kilku z eforów się spuściło. Skoro Pauzanijasz się dowiedział, że Argilijusz schronił się na ołtarzu, zaniepokojony tam przybył. Gdy go zobaczył w opiece boga siedzącego na ołtarzu, zapytał się, co za powód tak niezwykłego postanowienia. Na to mu ten odkrył, co się z listu dowiedział. Wtedy Pauzanijasz tém więcej przerażony, zaczął go prosić, aby nie odkrywał tego i aby jego, który tak wielkie przysługi mu wyświadczył, nie zdradził; jeżeli na to przystanie i jego wplątanego w tak

huic indici, quid vellent (<i>Conj. pyt. ub.</i>) fieri.	temu donosicielowi, co chcą, aby się stało.
Est Taenari fanum Neptuni, quod violari Graeci putant nefas. Ille (index) confugit eo, conseditque in ara. Juxta hanc fecerunt locum sub terra, ex quo (<i>ut ex eo</i>) posset audiri, si quis loqueretur quid cum Argilio. Huc quidam ex ephoris descenderunt. Ut Pausanias audivit Argilium confugisse in aram,	Jest w Tenarum świątynia Neptuna, którą obrazć Grecy uważają za grzech. Ten (donosiciel) schronił się tam, i usiadł na oltarzu. Koło tego zrobili miejsce pod ziemią, z któregooby można słyszeć, jeśliby kto mówił co z Argilijuszem. Tu niektórzy z eforów zstąpili. Skoro Pauzanijasz usłyszał, że Argilijusz schronił się na oltarz,
venit eo perturbatus. Quem cum videret supplicem dei sedentem in ara, quaerit, quid causae sit (<i>Conj. pyt. ub.</i>) consilii tam repentini. Ille aperit huic, quid comperisset (<i>Conj. pyt.</i> <i>ub.</i>) ex litteris.	przyszedł tam niespokojny, Którego gdy widział proszącego boga siedzącego na oltarzu, zapytuje, co za przyczyna jest postanowienia tak nagłego. Ten odkrywa mu, czego dowiedział się z listu.
Modo magis perturbatus Pausanias coepit orare, ne enuntiaret nec proderet se, meritum optime de illo: quodsi dedisset (<i>Conj. or. obl.</i>) sibi eam veniam	Teraz więczej zaniepokojony Pauzanijasz zaczął prosić, aby nie wypowiedział i nie zdradził jego, zasłużonego najlepiej około [niego: [<i>Fut. ex.</i>] mu to zezwolenie

tisque implicatum rebus sublevasset, magno ei praemio futurum.

V. His rebus ephori cognitis satius putarunt in urbe eum comprehendi. quo cum essent profecti et Pausanias placato Argilio, ut putabat, Lacedaemonem reverteretur, in itinere, cum iam in eo esset ut comprehenderetur, ex vultu cuiusdam ephori, qui eum admoneri cupiebat, insidias sibi fieri intellexit. itaque paucis ante gradibus, quam qui eum sequebantur, in aedem Minervae, quae Chalccioicos vocatur, confugit. hinc ne exire posset, statim ephori valvas eius aedis obstruxerunt tectumque sunt demoliti, quo celerius sub divo interiret. dicitur eo tempore matrem Pausaniae vixisse

ciężkie sprawy wydobędzie, natenczas wyjdzie mu to na wielką korzyść.

V. Słyszając te rzeczy eforowie uznali za rzecz bezpieczniejszą pochwycić go w mieście. Gdy się tam udali, a Pauzanijasz, uspokoiwszy, jak mniemał, Argilijusza, wracał do Lacedemonu, w drodze, właśnie w tej chwili, gdy go miano schwytać, poznał po wyrazie twarzy jednego efora, który mu chciał uczynić uwagę, że to na niego się zasadzają. Dlatego o kilka kroków wcześniej od tych, którzy go ścigali, schronił się do świątyni Minerwy, zwanój Chalccioicos, czyli zajmującej dom miedziany. Eforowie dla przeszkodzenia mu wydostania się natychmiast drzwi tej świątyni zatarasowali i dach znieśli, aby tém prędzej pod gołém niebem zginął. Powiadają, że wówczas żyła jeszcze matka Pauza-

sablevassetque
 implicatum tantis rebus,
 futurum (*esse*) ei
 magno praemio.

5. Ephori,
 his rebus cognitis (*Abl. abs.*)
 putaverunt satius
 eum comprehendi in urbe.
 Quo cum profecti essent,
 et Pausanias,
 Argilio placato (*Abl. abs.*),
 ut putabat,
 reverteretur Lacedaemonem,
 in itinere,
 cum iam esset in eo,
 ut comprehenderetur,
 intellexit ex vultu
 cuiusdam ephori,
 qui cupiebat
 admoneri eum,
 insidias sibi fieri (*Acc. c. I. po
 intell.*).

Itaque paucis ante gradibus,
 quam (*ii*) quisequebantur eum,
 confugit in aedem Minervae,
 quae vocatur Chalccioicos.
 Ne posset hinc exire,
 ephori statim
 obstruxerunt valvas
 eius aedis
 tectumque demoliti sunt,
 quo (*ut eo*) celerius
 interiret sub divo.
 Dicitur
 matrem vixisse (*rzadki Acc. c.*
Inf. zam. Nom.)

Pausaniae eo tempore,

i wydobędzie
 wplątanego w tak ciężkie sprą-
 będzie dla niego [wy,
 wielką nagrodą.

5. Eforowie
 tych rzeczy dowiedziawszy się,
 uznali stosowniej
 jego schwytać w mieście.
 Dokąd gdy się udali,
 a Pauzaniasz,
 Argilijusza uspokoiwszy,
 jak mniemał,
 wracał do Lacedemonu,
 w drodze,
 gdy już był w tém,
 aby go schwytano,
 zrozumiał z oblicza
 pewnego efora,
 który chciał
 aby był przestrzeżonym,
 że zasadzki na niego się dzieją.

Dlatego kilka kroków pierwój
 niż (ci) którzy szli za nim,
 skrył się do świątyni Minerwy,
 która zwie się Chalccioicos.
 Aby nie mógł stąd wyjść,
 eforowie natychmiast
 zatarasowali drzwi
 téj świątyni
 i dach znieśli,
 aby tém prędzej
 zginął pod gołém niebem.
 Mówią,

że matka żyła

Pauzaniasza w owym czasie,

eamque iam magno natu, postquam de scelere filii comperit, in primis ad filium claudendum lapidem ad introitum aedis attulisse. sic Pausanias magnam belli gloriam turpi morte maculavit. hic cum semianimis de templo elatus esset, confestim animam efflavit. cuius mortui corpus cum eodem nonnulli dicerent inferri oportere, quo ii, qui ad supplicium essent dati, displicuit pluribus, et procul ab eo loco infoderunt, quo erat mortuus. inde posterius dei Delphici responso erutus atque eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat.

nijasza, i staruszka, dowiedziawszy się o zbrodni syna, jedna z najpierwszych dla zamknięcia syna kamień przyniosła do wejścia świątyni. Tak to Pauzanijasz swoją wielką sławę wojenną splamił haniebną śmiercią. Gdy na pół żywego wyniesiono ze świątyni, natychmiast ducha wyzionął. Gdy niektórzy utrzymywali, że ciało zmarłego tam należy pochować, gdzie grzebią się skazani na śmierć, większej części to się nie podobało; jakoż, pochowano go daleko od tego miejsca, gdzie umarł. Później wskutek polecenia boga delfickiego wykopany i w tém miejscu pochowany został, gdzie życie stracił.

eamque iam magno natu (*zwy-* i że ona już w podeszłym wieku
kle: grandem natu),

postquam comperit
de scelere filii,
attulisse lapidem in primis
ad introitum aedis
ad claudendum filium.

Sic Pausanias
maculavit turpi morte
magnam gloriam belli.
Cum hic semianimis
elatus esset de templo,
confestim efflavit animam.

Cuius mortui corpus
cum nonnulli dicerent
oportere inferri,
quò ii (*roz. inferuntur*),
qui dati essent

ad supplicium,
displicuit pluribus,
et infoderunt
procul ab eo loco,
quo mortuus erat.

Erutus inde posterius
responso dei Delphici,

atque sepultus eodem loco
ubi posuerat vitam.

gdy się dowiedziała
o zbrodni syna,
przyniosła kamień między pier-
do wniścia świątyni [wszymi
dla zamknięcia syna.

Tak Pauzanijasz
splamił haniebną śmiercią
wielką sławę wojenną.
Gdy on na pół żywy
wyniesiony został ze świątyni,
natychmiast wyzionął ducha.

Którego zmarłego ciało
gdy niektórzy mówili,
że należy zagrzebać,
gdzie ci (się grzebią),
którzy oddani zostali
na karę śmierci,
niepodobało się większej ilości,
i zakopali -
daleko od tego miejsca
gdzie umarł.

Wykopany stąd później
wskutek odpowiedzi boga Del-
fickiego,

i pochowany w tém samém miej-
gdzie życie położył. [scu

OBJAŚNIENIA RZECZY.

PAUZANIJASZ.

- I. *Pauzanijasz*, syn Kleombrota, pochodził z królów spartańskich, był opiekunem i zastępcą nieletniego króla. *Mardonius*, był Persem, i nie zięciem owoczesnego króla *Kserksesa*, lecz jego ojca *Daryjusza*.
Viritim legerat. Wybór ten u Persów tak się odbywał, że wódz wybierał pewną liczbę szlachetnych mężów, z tych każdy wybierał innych; a ci wszyscy z ludu wybierali sobie wojsko.
Haud ita magna Graeciae. Greków w tej bitwie (*Lacedaemonczyk*ów, *Tegejczyk*ów i *Ateńczyk*ów) było 61.000.
Epigrammate inscripto. Zwycięzcy mieli zwyczaj składać bogom wota; nie dar, lecz treść napisu oburzyła Spartan. *Simonides* tak ułożył ten napis. Podajemy go po łacinie:
Graecorum dux postquam exercitum delevit Medorum,
Pausanias Phaebo monumentum posuit hoc.
- II. *Cyprum*, wyspa grecka; *Hellespontus*, 1) cieśnina między m. Śródziemnym i Propontydą (*Marmara*); 2) kraje wzdłuż wybrzeża tych mórz położone.
Byzantium, miasto w Tracji (dziś *Konstantynopol*, *Carogród*).
Artabazus był satrapą Frygii w Hellesponcie.
- III. *Sua sponte*, więc udał się bez upoważnienia.
Veste Medica, wówczas był to strój perski.

Troas (-adis) *ager*, kraina Troas, w Eolidzie, gdzie w dawnych czasach leżała Troja.

Clava. Eforowie w Sparcie mieli drzewo w formie walca, a takie same i tych samych rozmiarów posiadali wodzowie w obozie. Chcąc im coś donieść, nawijali pergamin w paski krajany na walec ciasno i pisali wzdłuż drzewa. Zapisany pasek bez drzewa posyłali dowódcy, który nawijając go na swój walec odczytywał. I drzewo i pismo nazywano *scytale*, z czego łaciński wyraz *clava*, buława, laska.

Regi. Pauzanijasz królem nie był, tylko opiekunem młodego króla Pleistarcha i tegoż zastępcą.

IV. *Vincta epistolae laxavit*. Rozwolnił węzeł, którym list (tabliczki) był obwiązany, aby tém łatwiej ściągnąć pieczęć, która końce sznurka na liście trzymała.

Taenarum, miasto na przylądku tak samo zwaném w Lakonie.

V. *Chalcioicos*; świątynia pokryta była płytami miedzianými. *Dei Delphici* t. j. *Apollinis*.

V.

C I M O N .

V. CIMON.

I. Cimon, Miltiadis filius, Atheniensis, duro admodum initio usus est adulescentiae. nam cum pater eius litem aestimatam populo solvere non potuisset ob eamque causam in vinclis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus erat, solvisset. habebat autem in matrimonio sororem germanam suam, nomine Elpinicen, non magis amore quam

V. CYMON.

I. Cymon, syn Milcyjadesa, rodem z Aten, w pierwszej swój młodości doświadczył bardzo ciężkiego losu. Albowiem gdy ojciec jego ustanowionej grzywny złożyć narodowi niebył w stanie, i wskutek tego umarł w więzieniu publiczném, trzymano Cymona w tém samym więzieniu. Podług praw bowiem Ateńskich nie mógł być uwolniony, jeżeliby pieniędzy nie złożył, na które ojciec jego był skazany. Miał zaś w małżeństwie swoją siostrę przyrodnią, nazwiskiem Elpinicę, powodując się w tym związku nie tyle miłością jak zwyczajem; al-

V. CIMON.

1. Cimon,
filius Miltiadis,
Atheniensis,
usus est
admodum duro initio
adulescentiae.
Nam cum pater eius
non potuisset
solvere populo
litem aestimatam,
ob eamque causam
decessisset
in vinclis publicis,
Cimon tenebatur
eadem custodia,
neque poterat emitti
legibus Atheniensium,
nisi solvisset
pecuniam,
qua pater multatus erat.
Habebat autem
in matrimonio
suam sororem germanam,
nomine Elpinicen,
ductus
non magis amore
quam more:

V. CYMON.

1. Cymon,
syn Milcyjadesa,
Ateńczyk,
używał
bardzo twardego początku
(swój) młodości.
Albowiem gdy ojciec jego
nie mógł
złożyć narodowi
grzywny ocenionój,
i z téj przyczyny
umarł
w więzieniu publiczném,
Cymon trzymany był
w tém samym więzieniu,
i nie mógł być wypuszczony
podług praw Ateńczyków,
jeżeli by nie zapłacił
pieniędzy,
na które ojciec skazany był.
Miał zaś
w małżeństwie
swoją siostrę przyrodnią,
imieniem Elpinicę,
skłaniając się (ku niéj)
nietyłe z miłości
ile ze zwyczaju:

more ductus: namque Atheniensibus licet eodem patre natas uxores ducere. huius coniugii cupiosus Callias quidam, non tam generosus quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. is cum talem condicionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram Miltiadis progeniem in vinclis publicis interire, quoniam prohibere posset, sequae Calliae nupturam, si ea quae polliceretur praestitisset.

II. Tali modo custodia liberatus Cimon celeriter ad principatum pervenit. habebat enim satis eloquentiae, summam liberalitatem, magnam prudentiam cum

bowiem u Ateńczyków wolno jest córki tego samego ojca pojąć za żony. Niejaki Kalliasz, nie pochodzący ze znacznego rodu ale majątny, który z kopalń wielkiej dorobił się fortuny, pragnąc z nią związku małżeńskiego, układał się z Cymonem, aby mu ją odstąpił za żonę; jeżeli się na to zgodzi, to on za niego złoży pieniądze. Gdy ten taką propozycją odrzucił, Elpinice oświadczyła, że nie zniesie, ażeby potomek Milcyjadesa ginął w więzieniu, zwłaszcza, że w jej mocy jest temu przeszkodzić, i dodała, że pójdzie za Kalliasza, jeżeli obietnicy dotrzyma.

II. Tym sposobem z więzienia uwolniony Cymon szybko dobił się najpięrszego w państwie stanowiska. Posiadał bowiem i dostateczną wymowę, i nadzwyczajną uprzejmość, wielką znajomość praw swego

namque Atheniensibus licet
ducere uxores
natas (*filiās*) eodem patre.
Quidam Callias
cupidus huius coniugii,
non tam generosus
quam pecuniosus,
qui fecerat magnas pecunias
ex metallis,
egit cum Cimone,
ut daret eam sibi
uxorem:

si impetrasset (*Con. Fut. ex. or. obl.*) id,

se soluturum (*esse*)
pecuniam pro illo.

Cum is aspernaretur

talem condicionem,

Elpinice negavit,

se passuram (*esse*),

progeniem (*Acc.*) Miltiadis

interire (*c. Inf.*)

in vinclis publicis,

quoniam posset (*Con. or. obl.*)

prohibere,

seque nupturam (*esse, roz. di-*

Calliae (*Dat. po nubo*) [xit]

si praestitisset ea

quae polliceretur.

2. Tali modo

liberatus custodia (*Abl.*)

Cimon pervenit celeriter

ad principatum.

Habebat enim

satis eloquentiae (*Gen. part.*)

summam liberalitatem,

magnam prudentiam

albowiem Ateńczykom wolno
brać za żony

córki z tegoż samego ojca.

Niejaki Kalliasz

pragnąc tego małżeństwa,

nie tyle z dobrego rodu

ile bogaty,

który zrobił wielkie pieniądze

z kopalń,

czynił z Cymonem,

aby dał ją jemu

za żonę:

jeżeli uzyska to,

zapłaci

pieniądze za niego.

Gdy on odrzucił

taki warunek,

Elpinice przeczyła,

żeby zniosła,

aby potomstwo Milcyjadesa

ginęło

w więzieniu publiczném,

kiedy zwłaszcza może

przeszkodzić,

i że pójdzie za mąż

za Kalliasza,

jeżeli dotrzyma to

co przyrzekł.

2. Tym sposobem

uwolniony z więzienia

Cymon doszedł szybko

do pierwszego stanowiska.

Miał bowiem

dość wymowy,

bardzo wielką uprzejmość,

wielką znajomość

iuris civilis tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitibus fuerat versatus. itaque hic et populum urbanum in sua tenuit potestate et apud exercitum plurimum valuit auctoritate. primum imperator apud flumen Strymonā magnas copias Thracum fugavit, oppidum Amphipolim constituit eoque decem milia Atheniensium in coloniam misit. idem iterum apud Mycalen Cypriorum et Phoenicum ducentarum navium classem devictam cepit eodemque die pari fortuna in terra usus est. namque hostium navibus captis statim ex classe copias suas eduxit barbarorumque maximam vim uno concursu prostravit. qua victoria magna

państwa i sztuki wojennej, bo téż od maleńkości z ojcem w wyprawach wojennych brał udział. Tym sposobem i lud miejski miał w swém ręku i u wojska bardzo znacznej używał powagi. Zostawszy dowódcą, naprzód nad rzeką Strymonem pobił wielkie wojska Traków, miasto Amfipolis założył i posłał tam na osiedlenie 10,000 Ateńczyków. Następnie znowu pod Mykale zwyciężył i zabrał w niewolę flotę Cypryjską i Fenicką, składającą się z 200 okrętów, i tegoż samego dnia z równém szczęściem stoczył bój na lądzie. Albowiem zajmwszy okręty nieprzyjacielskie natychmiast wojsko swoje wysadził na ląd, i za jedném natarciem ogromne siły barbarzyńców rozproszył. Gdy po tém

cum iuris civilis (<i>Gen. obiect.</i>)	tak prawa obywatelskiego.
tum rei militaris,	jak sztuki wojennej,
quod a puero cum patre	ponieważ od chłopca z ojcem.
versatus fuerat (<i>zan. erat</i>)	bywa
in exercitibus.	przy wojskach.
Itaque hic	Dlatego on
et tenuit in sua potestate	i trzymał w swój władzy
populum urbanum	lud miejski
et valuit plurimum	i znaczył bardzo wiele
apud exercitum	u wojska
auctoritate.	(swą) powagą.
Primum, imperator,	Naprzód, gdy był wodzem,
fugavit	rozpędził
magnas copias Thracum	wielkie zastępy Traków
apud flumen Strymona,	nad rzeką Strymonem,
constituit	założył
oppidum Amphipolim,	miasto Amfipolis,
eoque misit	i tam posłał
10,000 Atheniensium	10,000 Ateńczyków
in coloniam.	na osiedlenie.
Idem iterum	Tenże znowu
apud Mycalen	pod Mykale
devictam cepit	zwycięzoną zabrał
classem	flotę
ducentarum navium	dwustu okrętów
Cypriorum et Phoenicum,	Cypryjczyków i Fenicyjan,
eodemque die	i tegoż dnia
usus est fortuna pari (<i>Abl. po</i>	używał szczęścia równego
in terra.	[<i>utor</i>] na lądzie.
Namque	Albowiem
navibus captis (<i>Abl. abs.</i>) ho-	okręty zabrawszy nieprzyjaciół
statim eduxit	[<i>stium</i> natychmiast wyprowadził
suas copias	swoje wojsko
ex classe,	z floty,
prostravitque uno concursu	i powalił jedném natarciem,
maximam vim barbarorum.	bardzo wielkie siły barbarzyń-
Qua victoria	Przez które zwycięstwo [ców.

praeda potitus cum domum reverteretur, quod iam nonnullae insulae propter acerbitatem imperii defecerant, bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coegit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserant, vacuefecit, sessores veteres urbe insulaque eiecit, agros civibus divisit. Thasios opulentia fretos suo adventu fregit. his ex manubiis arx Athenarum, qua ad meridiem vergit est ornata.

III. Quibus rebus cum unus in civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam quam pater suus ceterique Atheniensium principes: nam testarum suffra-

zwycięztwie z wielką zdobyczą wracał do domu, wyspy niektóre, dobrze usposobione utwierdził w wierném poddaństwie; te zaś, które z powodu przykrego ucisku były odpadły, zmusił do posłuszeństwa. Wyspę Scyrus, zamieszkałą wówczas przez Dolopów, ponieważ trwali w swym uporze, spustoszył, dawno osiadłych jój mieszkańców z miasta i wyspy wypędził, a grunta między swoich obywateli rozdzielił. Tasyjczyków, ufnych w swoją zamożność samém zjawieniem się swoim pokonał. Z tych to wszystkich łupów południowa strona grodu Ateńskiego otrzymała swoje ozdoby.

III. Gdy wskutek tych czynów z pomiędzy wszystkich w państwie nadzwyczajnej dostąpił przewagi; naraził się na tę samą nienawiść, co ojciec jego i inni znakomici Ateńczycy: albowiem głosowaniem skorup-

potitus magna praeda (*Abl. po* zająwszy wielkie łupy
potior),

cum reverteretur domum,
quod iam nonnullae insulae
defecerant

propter acerbitatem
imperii,
confirmavit

bene animatas,
coegit redire ad officium
alienatas.

Vacuefecit Scyrum,
quam Delopes incolebant
eo tempore,
quod se gesserant
contumacius,
eiecit urbe insulaque
sessores veteres,

divisit agros civibus.

Fregit suo adventu
Thasios

fretos opulentia (*Abl. po fre-*
Ex his manubiis [*tus*].
ornata est

arx Athenarum,
qua vergit ad meridiem.

3. Quibus rebus

cum unus
floreret maxime
in civitate

incidit in eandem invidiam
quam (*in quam*) pater suus (*eius*)
ceterique principes
Atheniensium:

nam multatus est

gdy wracał do domu,
ponieważ już niektóre wyspy
odpadły

z powodu przykrości
panowania,
umocnił

dobrze usposobione,
zmusił wrócić do obowiązku
odpadłe.

Spustoszył Scyrum (wyspę),
którą Dolopowie zamieszkiwali
w owym czasie,

ponieważ się zachowali
zbyt uparto,

wyrzucił z miasta i wyspy
osiadłych (mieszkańców) da-
wnych,

podzielił grunta współobywa-
telom.

Złamał swoim przybyciem
Tasyjezyków,

ufnych w zamożność.

Z tych łupów
ozdobiony został
gród Aten

kędy zwraca się ku południowi.

3. Którymi sprawami

gdy jeden (on)
kwitnął najwięcej
w państwie,

upadł w tę samą nienawiść,
w którą ojciec jego
i reszta odznaczających się
z Ateńczyków:

albowiem ukarany został

giis (quod illi ostracismum vocant) decem annorum exilio multatus est. cuius facti celerius Athenienses quam ipsum paenituit. nam cum ille animo forti invidiae ingratorum civium cessisset bellumque Lacedaemonii Atheniensibus indixissent, confestim notae eius virtutis desiderium consecutum est. itaque post annum quintum, quam expulsus erat, in patriam revocatus est. ille, quod hospitio Lacedaemoniorum utebatur, satius existimans *concedere quam armis* contendere, Lacedaemonem sua sponte est profectus pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. post, neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, cum

kowém (co oni ostracyzmem zowią) skazany został na wygnanie dziesięcioletnie. Atoli postanowienia tego wcześniéj pożałowali Ateńczycy, aniżeli on sam. Albowiem gdy on z niezłamanym umysłem ustąpił przed nienawiścią niewdzięcznych swoich współobywateli, a Ateńczykom Lacedemończycy wojnę wypowiedzieli, wnet objawił się brak doświadczonej jego dzielności. Dlatego już w piątym roku wygnania powołano go do ojczyzny. Cymon, który używał gościnności Lacedemończyków, sądząc, że lepiej jest pogodzić się, niż orężem rozprawić, z własnej woli udał się do Lacedemonu, i pokój między dwoma najpotężniejszymi narodami ułożył. Następnie, i to nie o wiele później, wysłany jako dowódzca z 200 okrętami do Cypru, gdy już wię-

exilio decem annorum
suffragiis testarum,
quod illi vocant
ostracismum.

Cuius facti (*Gen. rzeczy*)

paenituit Athenienses (*Acc. żałowali Ateńczycy*

[*osoby*])

celerius quam ipsum.

Nam cum ille

animo forti

cessisset invidiae

civium ingratorum,

Lacedaemoniique

indixissent bellum

Atheniensibus,

confestim desiderium

virtutis notae eius

consecutum est.

Itaque

post annum quintum

quam expulsus erat,

revocatus est in patriam.

Ille quod utebatur

hospitio Lacedaemoniorum,

existimans satius (*esse*)

concedere

quam armis contendere,

profectus est Lacedaemonem

sua sponte,

conciliavitque pacem

inter duas civitates

potentissimas.

Post, neque ita multo (*roz. post.*)

missus imperator Cyprum (*do-*

cum ducentis navibus, [*kqd?*]) z 200 okrętami,

cum devicisset

maiorem partem

wygnaniem dziesięciu lat

głosowaniem skorupiek,

co oni nazywają

ostracyzmem.

Którego czynu

(*Acc.* żałowali Ateńczycy

prędzej niż on sam.

Albowiem gdy on

z dzielnym umysłem

ustąpił nienawiści

współobywateli niewdzię-

a Lacedemończycy [*cznych,*

wypowiedzieli wojnę

Ateńczykom,

wnet żądanie

dzielności znanej jego

nastąpiło.

Dlatego

po roku piątym

odkąd wygnany był,

powołany został do ojczyzny.

On (zaś) ponieważ używał

gościnności Lacedemończyków,

sądząc, że lepiej jest

ustąpić

niż orężem walczyć,

udał się do Lacedemonu

z własnej woli,

i ułożył pokój

między dwoma państwami

najpotężniejszymi. [*źniej*])

Później, lecz nie tak o wiele (*pó-*

posłany jako wódz do Cypru

z 200 okrętami,

gdy zawojował

większą część

eius maiorem partem insulae devicisset, im morbum implicitus in oppido Citio est mortuus.

IV. Hunc Athenienses non solum in bello, sed etiam in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis praedia hortosque haberet, ut numquam in eis custodem imposuerit fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quo minus eius rebus, quibus quisque vellet, frueretur. semper eum pedissequi cum nummis sunt secuti, ut, si quis opis eius indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare. saepe, cum aliquem offensum fortuito videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. cotidie sic cena ei eoquebatur, ut, quos invocatos

kszą część téj wyspy był zawojował, wpadł w chorobę i umarł w mieście Cocyjum.

IV. Długo brak było tego człowieka Ateńczykom nietylko podczas wojen -ale także podczas pokoju. Był on bowiem tak niezwykłej szczodrobliwości, że chociaż w różnych okolicach miał posiadłości ziemskie i ogrody, nigdy w nich nie ustanawiał dozorców dla strzeżenia owoców, aby nikomu nie wzbronić używania wszystkiego podług woli. Zawsze szli za nim słudzy z pieniędzmi, aby miał pod ręką dla każdego potrzebującego gotowy dar, i aby nie wydawało się, że przez zwłokę odmawia. Często, jeżeli kogo ciężko losem nawiedzonego a mniej dostatnio przyodzianego zobaczył, dawał mu swój własny płaszcz. Codziennie tak gotowano u niego obiad, że wszystkich, których tylko

eius insulae,
implicitus in morbum
mortuus est
in oppido Citio.

4. Athenienses desiderave-
hunc diu.

non solum in bello
sed etiam in pace.

Fuit enim

tanta liberalitate (*Abl. qual.*)

ut, cum haberet

praedia hortosque

compluribus locis,

numquam imposuerit

custodem in eis

fructus servandi gratia,

ne quis impediretur,

quominus frueretur

eius rebus (*Abl. po fruor*),

quibus quisque vellet (*roz. frui*).

Semper pedissequi

secuti sunt eum

cum nummis,

ut, si quis

indigeret opis eius,

haberet,

quod daret statim,

ne videretur negare

differendo.

Saepe, cum videret

aliquem fortuito offensum

minus bene vestitum,

dedit suum amiculum.

Cotidie coquebatur

ei cena sic,

ut devocaret omnes,

téj wyspy,
wpadłszy w chorobę
umarł
w mieście Cocyjum.

4. Ateńscy pragnęli

[runt go długo

nie tylko podczas wojny

ale także podczas pokoju.

Był bowiem

takięj uprzejmości,

że, chociaż miał

posiadłości i ogrody

w wielu miejscach,

nigdy nie ustanawiał

nadzorcy w nich,

dla strzeżenia owoców,

aby nikt nie był tamowany,

ażeby używał

jego rzeczy,

jakich kto chciał (używać).

Żawsze śludzy

szli za nim

z pieniędzmi,

aby, jeśli by kto

potrzebował pomocy jego,

miał,

coby dał zaraz,

aby nie zdawał się odmawiać

zwlekaniem.

Często, gdy widział

kogo przez los obrazonego,

mniej dobrze odzianego,

dał swój płaszcz.

Codziennie gotowano

u niego obiad tak,

że zapraszał wszystkich,

vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullo die praetermittebat. nulli fides eius, nulli opera, nulli res familiaris defuit: multos locupletavit, complures pauperes mortuos, qui unde efferrentur non reliquissent, suo sumptu extulit. sic se gerendo minime est mirandum, si et vita eius fuit secura et mors acerba.

zobaczył na rynku niezaproszonych, do siebie zapraszał; a tego czynić żadnego dnia nie omieszkał. Nikt nie doznał zawodu w jego obronie, nikt w jego pieczy, nikt w jego zamożności domowej; wielu doprowadził do majątku, bardzo wielu ubogich zmarłych, którzy nie pozostawili na pogrzeb, własnym kosztem kazał pogrzebać. Przy takiém zachowaniu się, wcale nie trzeba się dziwić, jeżeli i życie jego było spokojném i śmierć bolesną.

quos vidisset in foro
 invocatos;
 quod facere
 nullo die praetermittebat.
 Fides eius defuit nulli,
 opera nulli,
 res familiaris nulli:
 locupletavit multos,
 extulit suo sumpto
 complures pauperes mortuos,
 qui non reliquissent,
 unde efferrentur.
 Sic se gerendo
 mirandum minime est,
 si et vita eius
 fuit segura
 et mors acerba.

których zobaczył na rynku
 niezaproszonych:
 czego czynić
 żadnego dnia (nie) zaniedbał.
 Obrona jego nie brakowała ni-
 piecza nikomu, [komu,
 majątek nikomu:
 wzbogacił wielu,
 pogrzebał swoim kosztem
 wielu ubogich zmarłych (takich),
 którzy (że oni) nie zostawili
 skądby ich pogrzebano.
 Takiem się zachowaniem
 dziwić wcale się nie trzeba,
 jeżeli i życie jego
 było bezpiecznem (dla niego)
 i śmierć przykra (dla pozosta-
 łych).

OBJAŚNIENIA RZECZY.

CIMON.

- I. *Cimon eadem custodia tenebatur.* Nie zupełnie zgadza się to z prawdą. Według praw Ateńskich mógł Cymon jedynie pozbawionym być praw politycznych, t. j. nie mógł wykonywać przysługujących praw każdemu obywatelowi.
- Sororem germanam;* patrz Praef.
- II. *Iuris civilis,* są to prawa i ustawy każdego państwa, którym przeciwne jest *ius naturale* czyli *gentium*, prawo natury czyli narodów.
- Flumen Strymon (onis),* rzeka w Tracyi, wpadająca do morza Egejskiego, w północno-zachodniej tegoż części.
- Thracēs,* Trakowie, zamieszkiwali Trację, t. j. północny wschód Grecyi.
- Amphipolim,* r. 476. prz. Chr. Piérwsza ta próba założenia tego miasta niepomyślnie się skończyła, gdyż osadnicy wszyscy wyginęli; dopiéro później r. 439. lepiej się powiodła, lecz już nie pod kierownictwem Cymona.
- Apud Mycalen;* przylądek w Jonii na zachodniem wybrzeżu Małej Azyi. Pod Mykale Grecy r. 479. pod dowództwem Ateńczyka Ksantypa i Spartańczyka Leotychidesa odnieśli zwycięztwo nad Persami. Cymon zaś zwycięzko walczył nad rzeką Eurymedon, w Małej Azyi w Pamfilii niedaleko Cypru.

Cypriorum et Phoenicum classem; była to flota perska, składająca się z okrętów podległych królowi perskiemu narodów.

Acerbitatem imperii, roz. Ateńczyków, którzy ich uciskali.
Scyrum, wyspa między Eubeą a Lesbos.

Dolopes, lud pochodzący z Tesalii.

Thasii, mieszkańcy wyspy Thasus, położonej koło południowego wybrzeża Tracji; słynnej wybornem winem, marmurem i kopalniami srebra i złota.

Hospitio Laced. utebatur. Prawie każde państwo greckie miało w drugim państwie obywatela jako swego publicznego przyjaciela gościnności, który podejmował gościnnie przybyłych, wspierał, bronił. Cymon właśnie był takim przyjacielem gościnności dla państwa spartańskiego.

III. *Pacem . . . conciliavit*. Cymona powołano z wygnania r. 458. pokój zaś z Lacedemończykami zawarto w trzy lat później.

In oppido Citio, raczej przy tegoż oblężeniu.

IV. *Devocaret*. Rzeczywiście Cymon dawał obiady uboższym, lecz tylko swojej gminy (*demos*) wiejskiej, którzy do miasta przybyli.

VI.

LYSANDER.

VI. LYSANDER.

I. Lysander Lacedaemonius magnam reliquit sui famam, magis felicitate quam virtute partam: Athenienses enim cum Peloponnesiis sexto et vicesimo anno bellum gerentes confecisse apparet. id qua ratione consecutus sit, haut latet. non enim virtute sui exercitus, sed immodestia factum est adversariorum, qui, quod dicto audientes imperatoribus suis non erant, dispersati in agris relictis navibus in hostium venerunt po-

VI. LIZANDER.

I. Lacedemończyk Lizander wielką po sobie zostawił sławę, którą raczėj szczęśliwemu losowi, aniżeli swėj dzielności zawdzięczał: wiadomo bowiem, że on pokonał Ateńczyków, którzy z Peloponezem już dwudziesty szósty rok wojnę prowadzili. Również nie tajno, jakim sposobem tego dokonał. Albowiem nie stało to się mężstwem jego wojska, lecz niekarnością przeciwników, którzy nieposłuszni na rozkazy swoich wodzów, opuściwszy swoje okręty rozsypali się po polach i wpa-

VI. LYSANDER.

1. Lysander Lacedaemonius
 reliquit
 magnam famam sui (*Gen. obi.*)
 partam felicitate magis
 quam virtute:
 apparet enim
 (*eum*) confecisse (*Acc. c. Inf.*)
 Athenienses (*Acc.*) gerentes
 bellum
 cum Peloponnesiis
 sexto et vicesimo anno.
 Haut latet,
 qua ratione
 consecutus sit (*Conj. pyt. ub.*) id.
 Factum est enim
 non virtute sui (*eius*)
 exercitus
 sed immodestia
 adversariorum,
 qui, quod non erant
 audientes dicto (*Abl.*)
 imperatoribus suis,
 dispalati in agris
 navibus relictis (*Abl. abs.*)
 venerunt
 in potestatem hostium.
 Quo facto

VI. LIZANDER.

1. Lizander Lacedemończyk
 zostawił
 wielką sławę swój osoby
 zrodzoną szczęściem raczej
 niż dzielnością:
 wiadomo bowiem,
 że (on) pokonał
 Ateńczyków prowadzących
 wojnę,
 z Peloponezyjczykami
 w dwudziestym szóstym roku.
 Nie tajno,
 jakim sposobem
 dokonał tego.
 Stało się bowiem
 nie mężstwem jego
 wojska,
 lecz bezkarnością
 przeciwników,
 którzy, ponieważ nie byli
 posłusznymi na rozkaz
 wodzom swoim
 rozproszeni po polach
 okręty opuściwszy
 dostali się
 w władzę nieprzyjaciół.
 Skoro się to stało,

testatem. quo facto Athenienses se Lacedaemoniis dediderunt. hac victoria Lysander elatus, cum antea semper factiosus audaxque fuisset, sic sibi indulisit, ut eius opera in maximum odium Graeciae Lacedaemonii pervenerint, nam cum hanc causam Lacedaemonii dicitassent sibi esse belli, ut Atheniensium impotentem dominationem refringerent, postquam apud Aegos flumen Lysander classis hostium est potitus, nihil aliud molitus est, quam ut omnes civitates in sua teneret potestate, cum id se Lacedaemoniorum causa facere simularet. namque undique, qui Atheniensium rebus studuissent, eiectis, decem delegerat in unaquaque civita-

dli w ręce nieprzyjaciół. Wskutek téj klęski Ateńczycy uznali zwierzchnictwo Lacedemończyków. Lizander uniesiony tém zwycięstwem, lubo przedtém już zawsze był skłonnym do knowań i bezwzględny, teraz tak sobie pozwalał, że z powodu niego Lacedemończycy ściągnęli na się największą nienawiść Grecyi. Albowiem chociaż Lacedemończycy utrzymywali, że przyczyną wojny, którą podjęli, jest, aby Ateńczyków nieumiarkowane panowanie złamali, to jednak Lizander, skoro nad rzeką Aegos flotę nieprzyjacielską wziął w niewolę, nic innego nie pragnął, jak ażeby wszystkie państwa mieć w swój władzy, chociaż udawał, że to czyni dla Lacedemończyków. Albowiem wypędziwszy z wszystkich państw tych, którzy Ateńczykom sprzyjali, w każdym państwie ustanowił dziesięciu, którym najwyższe do-

Athenienses
 se dediderunt
 Lacedaemoniis.
 Lysander
 elatus hac victoria,
 cum antea semper
 fuisset factiosus audaxque,
 indulsit sibi sic,
 ut opera eius (*per eum*)
 Lacedaemonii
 pervenerint
 in maximum odium
 Graeciae.
 Nam cum Lacedaemonii
 dicitassent
 hanc causam belli
 esse sibi,
 ut refringerent
 dominationem impotentem
 Atheniensium,
 Lysander, postquam
 potitus est classis (*zam. zwy-*
hostium [*klego classe*])
 apud flumen Aegos,
 nihil aliud molitus est,
 quam ut teneret
 in sua potestate
 omnes civitates,
 cum simularet
 se facere (*Acc. c. Inf.*) id
 Lacedaemoniorum causa.
 Namque undique
 eiectis (*iis, Abl. abs.*)
 qui studuissent
 rebus Atheniensium,
 delegerat decem
 in unaquaque civitate,

Ateńczycy
 poddali się
 Lacedemończykom.
 Lizander
 uniesiony tём zwycięstwem,
 chociaź przedtём zawsze
 był knuającym i bezczelnym,
 pozwalał sobie tak,
 że przez niego
 Lacedemończycy
 wpadli
 w największą nienawiść
 Grecyi.
 Albowiem chociaź Lacedemoń-
 mawiali, [*czycy*]
 że ta przyczyna wojny
 jest dla nich,
 aby złamali
 panowanie nieumiarkowane
 Ateńczyków,
 Lizander, skoro
 opanował flotę
 nieprzyjaciół
 nad rzeką Aegos,
 nic innego nie zamierzał,
 jak aby trzymał
 w swój władzy
 wszystkie państwa,
 chociaź udawał,
 że czyni to
 dla Lacedemończyków.
 Albowiem zewsząd
 wyrzuciwszy (*tych*),
 którzy sprzyjali
 sprawom Ateńczyków,
 wybrał dziesięciu
 w każdym państwie,

te, quibus summum imperium potestatemque omnium rerum committeret. horum in numerum nemo admittebatur, nisi qui aut eius hospitio contineretur aut se illius fore proprium fide confirmarat.

II. Ita decemvirali potestate in omnibus urbibus constituta ipsius nutu omnia gerebantur. cuius de crudelitate ac perfidia satis est unam rem exempli gratia proferre, ne de eodem plura enumerando defatigemus lectores. victor ex Asia cum reverteretur Thasumque divertisset, quod ea civitas praecipua fide fuerat erga Athenienses, proinde ac si non iidem firmissimi soleant esse amici, qui constantes fuissent inimici, perver-

wództwo i władzę nad wszystkiém poruczył. Do grona tych nikt nie był dopuszczony, jak tylko albo ten, który należał do jego związku gościnnego, albo przysięgą zatwierdził, że zupełnie się odda jego rozkazom.

II. Gdy ustanowił tym sposobem władzę dziesięciu władców we wszystkich państwach, wszystko działo się podług jego skinienia. Dostateczną będzie rzeczą dla przykładu jego okrutnych i niesumiennych rządów jedną tylko okoliczność przytoczyć, aby obfitszém wylizczeniem nie znużyć czytelnika. Gdy z Azyi wracał jako zwycięzca, i po drodze zawinął na wyspę Tasus, chciał ją zniszczyć, ponieważ obywatele jój ze szczególną wiernością przywiązani byli do Ateńczyków, jakoby tacy nie zwykli być najsilniejszymi przyjaciółmi, którzy

quibus (*ut iis*) committeret
 summum imperium
 potestatemque
 omnium rerum (*Gen. obj.*)
 Nemo admittebatur
 in numerum horum,
 nisi qui aut contineretur
 hospitio eius
 aut confirmarat fide
 se fore
 proprium illius.

2. Ita potestate decemvirali
 constituta (*Abl. abs.*)
 in omnibus urbibus
 omnia gerebantur
 nutu ipsius.
 De cuius crudelitate
 ac perfidia
 satis est
 proferre unam rem
 exempli gratia,
 ne defatigemus lectores
 enumerando plura
 de eodem.
 Cum reverteretur
 victor ex Asia
 divertissetque Thasum (*do-*
 concupivit [*kqd?*],
 pervertere eam,
 quod ea civitas
 fuerat fide praecipua (*Abl.*
 erga Athenienses, [*qual.*)
 proinde ac si
 non solerent
 iidem esse
 amici firmissimi,
 qui fuissent

którymby poruczył
 najwyższe dowództwo
 i władzę
 nad wszystkimi sprawami.
 Nikt nie był przypuszczony
 do liczby tych,
 jak tylko kto albo objęty był
 gościnnością jego
 albo potwierdził przysięgą,
 że będzie
 oddanym jemu (własnym jego).
 2. Tak władzę dziesięciu mę-
 ustanowiwszy [*zów*
 we wszystkich miastach
 wszystko działa się
 podług skinienia jego.
 O którego okrucieństwie
 i niesumienności
 dość jest
 przytoczyć jedną rzecz
 dla przykładu,
 abyśmy nie znużyli czytelników
 wyliczaniem liczniejszych
 o tym samym.
 Gdy wracał
 jako zwycięzca z Azji
 i zboczył do Tasu,
 usilnie pragnął
 zburzyć ją,
 ponieważ to państwo
 było wierności szczególniej
 ku Ateńczykom,
 tak jakgdyby
 nie zwykli
 ci sami być
 przyjaciółmi silnymi,
 którzy byli

tere eam concupivit. vidit autem, nisi in eo occultasset voluntatem, futurum ut Thasii dilaberentur consulerentque rebus suis

III. Itaque hi decemviralem (illam) potestatem ab illo constitutam sustulerunt. quo dolore incensus iniit consilia reges Lacedaemoniorum tollere. sed sentiebat id se sine ope deorum facere non posse, quod Lacedaemonii omnia ad oracula referre consueverant. primum Delphicum corrumpere est conatus. cum id non potuisset, Dodonam adortus est. hinc quoque repulsus dixit se vota suscepisse, quae Iovi Hammoni solveret, existimans se Afros facilius corrupturum. hac spe cum

stałymi byli nieprzyjaciółmi. Widział zaś, że jeżeli przy tém nie ukryje swoich zamysłów, Tasyjczycy wymkną mu się z rąk i sami o siebie będą mieli staranie

III. To było powodem, że oni (Lacedemończycy) znieśli ową władzę dziesięciu mężów przez niego ustanowioną. Oburzony tém zarządzeniem, powziął plan zniesienia władzy królewskiej u Lacedemończyków. Przewidując jednak, że tego bez pomocy bogów wykonać nie zdoła, bo Lacedemończycy z wszystkiemi swojemi sprawami odnosili się do wyroczeni: naprzód starał się wyrocznię Delficką przekupić. Gdy mu się to tutaj nie udało, próbował w Dodonie. Również i tutaj otrzymawszy odprawę, oświadczył, że uczynił śluby, które musi spełnić Jowiszowi Hammońskiemu, sądząc, że Afrykańskich kapłanów łatwiej przekupi. Gdy w téj

<p> inimici constantes. Vidit autem, nisi occultasset voluntatem in eo, [suam] futurum (esse) ut Thasii dilaberentur consulerentque suis rebus.... 3. Itaque hi (Lacedaemonii) sustulerunt illam potestatem decemvira- ab illo constitutam. [lem Quo (cuius facti) dolore incensus iniit consilia tollere reges Lacedaemoniorum. Sed sentiebat se non posse facere id sine ope deorum, quod Lacedaemonii consuerant referre omnia ad oracula. Primum conatus est corrumpere Delphicum (oracu- Cum id (Delphicum) [lum). non potuisset (corrumpere), adortus est Dodonam (zam. Dodonaeum ora- Hinc quoque repulsus [culum). dixit se suscepisse vota, quae solveret Iovi Hammoni, existimans se corrupturum (esse) Afros facilius. Cum profectus esset </p>	<p> nieprzyjaciółmi stałymi. Widział zaś, jeżeli nie ukryje zamiaru (swe- w tém, [go) że się stanie iż Tasyjczycy się rozproszą i będą mieli staranie o swoich sprawach.... 3. Dlatego ci (Lacedemoń- znieśli [czycy) ową władzę dziesięciu mężów, przez niego ustanowioną. Którą (którego zarządzenia) zapalony [boleścią powziął zamiar znieść królów Lacedemończyków. Lecz przewidywał, że nie może dokonać tego bez pomocy bogów, gdyż Lacedemończycy zwykli byli odnosić wszystko do wyroczni. Najpierw próbował przekupić Delficką (wyrocznię). Kiedy téj (Delfickiej) nie mógł (przekupić), natarł na Dodonę. Stąd również odprawiony powiedział, że postanowił śluby, które musi spełnić Jowiszowi Hammońskiemu, sądząc, że przekupi Afrykańczyków łatwiej. Gdy udał się </p>
---	--

profectus esset in Africam, multum eum antistites Iovis fefellerunt. nam non solum corrumpi non potuerunt, sed etiam legatos Lacedaemonem miserunt, qui Lysandrum accusarent, quod sacerdotes fani corrumpere conatus esset. accusatus hoc crimine iudicumque absolutus sententiis, Orchomeniis missus subsidio occisus est a Thebanis apud Haliartum. quam vere de eo foret iudicatum, oratio indicio fuit, quae post mortem in domo eius reperta est, in qua suadet Lacedaemoniis, ut regia potestate dissoluta ex omnibus dux deligatur ad bellum gerendum, sed sic scripta, ut deum videretur congruere sententiae, quam ille se habiturum pecunia

nadziei udał się do Afryki, bardzo ciężkiego zawodu doznał od przełożonych Jowisza. Albowiem nie tylko nie dali się przekupić, ale nawet wysłali posłów do Lacedaemonu z oskarżeniem Lizandra, że odważył się kapłanów świątyni przekupić. Oskarżony o tę zbrodnię, wyrokiem sędziów uwolniony, wysłany został w pomoc Orchomeńczykom i przez Tebańczyków zabity pod Haliartusem. Jak słusznie go oceniono, dowodem była mowa, którą znaleziono w jego pomieszkaniu po śmierci, w której radzi Lacedaemonczykom, aby po zniesieniu władzy królewskiej z pomiędzy wszystkich obrano wodza do prowadzenia wojny, ale tak ułożona, że zdawała się zgadzać z przychylnym wyrokiem bogów, który, ufny w swe pieniądze, z pewnością spodziewał

hac spe
 in Africam,
 antistites Iovis
 multum fefellerunt eum.
 Nam non solum
 non potuerunt corrumpi,
 sed etiam miserunt
 legatos Lacedaemonem,
 qui (*ut ii*) accusarent
 Lysandrum,
 quod conatus esset
 corrumpere
 sacerdotes fani.
 Accusatus hoc crimine
 absolutusque
 sententiis iudicum
 missus subsidio
 Orchomeniis
 occisus est a Thebanis
 apud Haliartum.
 Quam vere
 foret (*zam. zvykl. esset*) iudica-
 de eo, [tum o nim,
 indicio fuit oratio,
 quae reperta est
 post mortem
 in domo eius,
 in qua suadet
 Lacedaemoniis, [*(Abl. abs.)* Lacedemończykom, [szy
 ut potestate regia dissoluta aby władzę królewską zniósł-
 dux deligatur ex omnibus wódz wybrany został z wszyst-
 ad bellum gerendum, do prowadzenia wojny, [kich
 sed scripta sic,
 ut videretur congruere
 sententiae deum (*zam. deorum*) ze zdaniem bogów,
 quam ille,
 fidens pecunia
 non dubitabat

w téj nadziei
 do Afryki,
 przełożeni Jowisza
 bardzo zawiedli go.
 Albowiem nie tylko
 nie mogli być przekupieni,
 ale nawet posłali
 posłów do Lacedemonu,
 którzyby oskarżyli
 Lizandra,
 że odważył się
 przekupywać
 kapłanów świątyni.
 Oskarżony o tę zbrodnię
 i uwolniony
 wyrokiem sędziów
 posłany w pomoc
 Orchomeńczykom
 zabity został przez Tebańczy-
 pod Haliartusem. [ków
 Jak prawdziwie
 sądzono
 [tum o nim,
 dowodem była mowa,
 która znaleziona została
 po śmierci
 w domu jego,
 w której radzi
 Lacedemończykom, [szy
 aby władzę królewską zniósł-
 wódz wybrany został z wszyst-
 do prowadzenia wojny, [kich
 ale pisana tak,
 że zdawała się zgadzać
 ze zdaniem bogów,
 które on
 ufny w pieniądze
 nie wątpił

fidens non dubitaret. hanc ei scripsisse Cleon Halicarnassius dicitur.

IV. Atque hoc loco non est praetereundum factum Pharnabazi, satrapis regii. nam cum Lysander praefectus classis in bello multa crudeliter avareque fecisset, deque iis rebus suspicaretur ad cives suos esse perlatum, petiit a Pharnabazo, ut ad ephoros sibi testimonium daret, quanta sanctitate bellum gessisset sociosque tractasset, deque ea re accurate scriberet: magnam enim eius auctoritatem in ea re futuram. huic ille liberaliter pollicetur: librum grandem verbis multis conscripsit, in quibus summis eum effert laudibus. quem

się osiągnąć. Podają, że napisał mu ją Kleon z Halikarnasu.

IV. Przy téj sposobności nie można pominąć milczeniem uczynku Farnabaza, królewskiego satrapy. Gdy bowiem Lizander, jako dowódzca floty, w wojnie dopuszczał się wielu okrucieństw i grabieży, a przypuszczał, że o tych sprawach jego współobywatelom doniesiono, prosił Farnabaza, aby mu do eforów dał świadectwo, z jak wielkiém umiarkowaniem wojnę prowadził, i ze sprzymierzeńcami się obchodził, i aby o téj rzeczy szczegółowo się rozpiisał: gdyż jego poważne świadectwo w téj sprawie mocno zaważy. Ten z uprzejmością mu przyrzeka: ogromne pismo zapełnia licznemi słowy, w których najwyższemi go pochwałami wynosi.

se habiturum (*esse*).
 Cleon Halicarnassius
 dicitur
 scripsisse hanc ei.

4. Atque hoc loco
 non praetereundum est
 factum Pharnabazi,
 satrapis (*niezwykła forma Gen.*
podobnie satrapem Conon. 2, 1.)

Nam cum Lysander [regii.
 praefectus classis
 fecisset multa
 in bello
 crudeliter avareque,
 suspicareturque
 perlatum esse
 de iis rebus
 ad cives suos,
 petiit a Pharnabazo,
 ut daret sibi
 testimonium
 ad ephoros,
 quanta sanctitate
 gessisset bellum
 tractassetque socios,
 scriberetque accurate
 de ea re:
 auctoritatem enim eius
 futuram (*esse*) magnam
 in ea re.
 Ille pollicetur haec
 liberaliter:
 conscripsit
 multis verbis
 librum grandem,
 in quibus effert
 eum summis laudibus.

że mieć będzie.
 Kleon z Halikarnasu
 miał (mówią że)
 napisać ją mu.

4. A w tém miejscu
 nie trzeba pominąć
 uczynku Farnabaza,
 satrapy królewskiego.

Albowiem gdy Lizander
 jako dowódzca floty
 czynił wile
 w wojnie
 okrutnie i chciwie,
 a podejrzywał,
 że doniesiono
 o tych rzeczach
 do współobywateli jego,
 żądał od Farnabaza,
 aby dał mu
 świadectwo
 do eforów,
 z jak wielkiém umiarkowaniem
 prowadził wojn
 i traktował sprymierzeńców,
 i (aby) napisał dokładnie
 o téj rzeczy,
 (że) powaga (bowiem) jego
 będzie wielką
 w téj rzeczy.
 Ten przyrzekł mu
 chętnie:
 zapisał
 licznými słowy
 pismo ogromne,
 w którém wynosi
 jego najwyższemi pochwałami.

cum legisset probassetque, dum signatur, alterum pari magnitudine, tanta similitudine, ut discerni non posset, signatum subiecit, in quo accuratissime eius avaritiam perfidiamque accusarat. Lysander, domum cum redisset, postquam de suis rebus gestis apud maximum magistratum quae voluerat dixerat, testimonii loco librum a Pharnabazo datum tradidit. hunc summoto Lysandro cum ephori cognoscent, ipsi legendum dederunt. ita ille imprudens ipse suus fuit accusator.

Gdy je przeczytał i pochwalił, podczas pieczętowania tegoż, drugie pismo równej wielkości i tak podobne, że trudno było odróżnić, już zapieczętowane podsunął, w którym jaknajdokładniej chciwość jego i niesumienność piętnuje. Lizander wróciwszy do domu, gdy o swoim działaniu przed najwyższą zwierzchnością, jak mu się podobało, zdał sprawę, dla dowodu dane mu od Farnabaza pismo złożył. Skoro je eforowie, rozkazawszy Lizandrowi ustąpić, rozpatrzyli, dali mu je samemu do przeczytania. Takto mimowoli stał się własnym oskarżycielem.

Quem cum legisset	Które, gdy przeczytał
probassetque (roz. <i>Lysander</i>)	i pochwalił,
dum signatur,	podczas gdy pieczęć przykła-
subiecit (roz. <i>Pharnabazus</i>) al-	podsunął drugie [dano
signatum [terum (roz. <i>librum</i>)	zapieczętowane
pari magnitudine (<i>Abl. qual.</i>),	równiej wielkości
tanta similitudine (<i>Abl. qual.</i>),	i takiego podobieństwa,
ut non posset discerni,	iż nie można było odróżnić,
in quo accusarat	w którym oskarżał
accuratissime	jaknajdokładniej
avaritiam	chciwość
perfidiamque eius.	i niesumienność jego.
Cum Lysander	Gdy Lizander
redisset domum,	wrócił do domu,
postquam dixerat	skoro opowiedział
apud maximum magistratum	przed najwyższą zwierzchno-
de suis rebus gestis	o swoich czynach, [ścią
quae voluerat,	co chciał,
tradidit testimonii loco	złożył w miejsce świadectwa
librum	pismo
datum a Pharnabazo.	dane od Farnabaza.
Cum ephori	Gdy eforowie,
Lysandro summoto (<i>Abl. abs.</i>)	Lizandra wydaliwszy
hunc (<i>librum</i>) cognossent,	to (pismo) rozpatrzyli,
dederunt legendum ipsi.	dali do czytania jemu samemu.
Ita ille	Takto on
imprudens	nieroztropny
fuit ipse	był sam
suis accusator.	swoim oskarżycielem.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

LYSANDER.

- I. *Lysander* był synem *Arystoklitesa* i wyprowadzał swój ród od *Haraklidów*.

Sexto et vicesimo anno; właściwie w dwudziestym siódmym, bo wojna peloponeska rozpoczęła się r. 431. prz. Chr. a walna bitwa nad rzeką *Aegos* przypadła r. 405.

Dispalati; czasownik *dispalari* zastarzały, zwykle *palantes*.

Athenienses . . . se dediderunt, t. j. uznali zwierzchnictwo, hegemoniją *Lacedemończyków*.

Factiosus jest ten, który skłonny jest tworzyć stronnictwa, *audax* (w znaczeniu politycznym), który niema poszanowania dla praw i zwierzchności.

Aegos flumen, *Kozia* rzeka; mała rzeka na wschodniem wybrzeżu *Chersonezu trackiego* (półwyspu między morzem *Egiejskiem* a *Hellespontem*).

Classis hostium t. j. *Atheniensium*.

Decem delegerat. W *Atenach* panowało trzydziestu tyranów; *Pireus* miał ich dziesięciu, inne miasta tyłuż.

- II. *Thasum*, patrz *Cimon 2*.

Thassii dilaberentur consulerentque rebus suis . . . W miejscu tém brak można tak dopełnić: *Itaque his in sanctissimo Herculis fano fidem dedit neminem a se violatum iri. Qui cum sine metu in publico versarentur, post paucos dies maximam caedem fecit. Qua re Lacedaemonem perlata, cum in ceteris civitatibus non minus atro-*

cia per Lysandri factiones gererentur, reges potentiae eius infensi suaserunt Lacedaemoniis, ut civitates dominatione Lysandri liberarent. (Dlatego zaręczył im w najświętszej Herkulesa świątyni swém słowem, że nikogo nie naruszy. Kiedy więc ci bez obawy znajdowali się na ulicach, po kilku dniach straszną rzeź wyprawili. Doniosła się ta rzecz do Lacedemonu, a gdy w innych państwach noszono się za poduszczeniem stronnictw Lizandrowych nie z mniejszemi okrucieństwami, królowie (Spartańscy) oburzeni jego gwałtami, radzili Lacedemończykom, aby uwolnili państwa od rządów Lizandrowych.

- III. *Delphicum (oraculum)*. Delphi, miasto w Focydzie (w środkowej Grecyi) z najslawniejszą wyrocznią Apolina.—*Dodona*, miasto w Epirze (na zachodniém wybrzeżu Grecyi północnej), ze sławną wyrocznią Jowisza.—*Hanmon (-onis)*; *Iuppiter Hanmon*; wyrocznia jego była na rozgraniczu Cyrenaiki (krainy w północnej Afryce, z miastem Cyrene), i Egiptu.

Orchomeniis missus subsidio. *Orchomenii* są mieszkańcy miasta Orchomenos w Beocyi. W r. 395. posłano Lizandra w pomoc Focejczykom przeciw Tebańczykom; on to wtedy skłonił Orchomeńczyków do odpadnięcia od Tebańczyków.

Haliartus, miasto w Beocyi.

Ut dux deligatur; dux jest podmiotem nie orzeczeniem. Lizander spodziewał się, że jego obiorą.

Cleon Halicarn. prawdopodobnie znakomity retor.

- IV. *Pharnabazi, satrapis regii*. Farnabaz był namiestnikiem perskim Frygii nad Hellespontem (do którego również schronił się był Alcybiades; patrz Alcib. 9).

Maximum magistratum, t. j. przed eforami, o których już wspomiano.

VII.

ALCIBIADES.

VII. ALCIBIADES.

I. Alcibiades, Cliniae filius, Atheniensis. in hoc quid natura efficere possit, videtur experta. constat enim inter omnes, qui de eo memoriae prodiderunt, nihil illo fuisse excellentius vel in vitiis vel in virtutibus. natus in amplissima civitate summo genere, omnium aetatis suae multo formosissimus, ad omnes res aptus consiliique plenus (namque imperator fuit summus et mari et terra), disertus, ut in primis dicendo valeret,

VII. ALCYBIADES.

I. Alcybiades, syn Klinijasza, był rodem z Aten. Co natura w swoim tworzeniu zdoła uczynić, na nim, zdaje się, dowiodła. Wszyscy bowiem historycy, którzy o nim wspominają, na to zgadzają się, że nie było nikogo, ktoby go prześcignął bądź w przywarach bądź w zaletach. Urodzony w najznaczniejszym państwie z najszlachetniejszego rodu, bez porównania najprzy- stojniejszy pomiędzy swoimi rówieśnikami, do wszystkiego zdolny, pełen rozumu (był bowiem dzielnym wodzem na morzu i lądzie); wymowny. tak że osobliwie żywem

VII. ALCIBIADES.

1. Alcibiades,
 filius Cliniae,
 Atheniensis.
 In hoc natura
 videtur experta (*esse, Nom. c.* quid possit (*Pyt. zawisle*), effi-
 Constat enim [cere. Zgodną bowiem jest rzeczą
 inter omnes, między wszystkimi,
 qui prodiderunt którzy podali
 memoriae de eo: pamięci o nim:
 nihil (*silniej od neminem*) fuis- że nic (nikogo) nie było
 se (*Acc. c. Inf.*)
 excellentius illo (*Abl. compar.*) znakomitszego od niego,
 vel in vitiis ani w wadach
 vel in virtutibus. ani w cnotach.
 Natus Urodzony
 in amplissima civitate w najznacniejszém państwie,
 genere summo (*Abl. orig.*) z rodu bardzo wysokiego, [szy
 multo formosissimus bezwzględnie najprzystojniej-
 omnium (*Gen. part.*) aetatis z wszystkich wieku swojego,
 aptus ad omnes res, [suae, zdolny do wszystkich rzeczy,
 plenusque consilii, i pelen rozsądku
 (namque fuit (albowiem był
 imperator summus wodzem bardzo dzielnym
 et mari et terra), i na morzu i na lądzie),
 disertus, wymowny,
 ut valeret dicendo że wpływał żywą mową
 in primis, osebliwie,

VII. ALCYBIADES.

1. Alcybiades,
 syn Klinijasza,
 Ateńczyk.
 [Inf.) Na nim natura
 zdaje się że doświadczyła,
 co może wykonać.
 Zgodną bowiem jest rzeczą
 między wszystkimi,
 którzy podali
 pamięci o nim:
 że nic (nikogo) nie było
 znakomitszego od niego,
 ani w wadach
 ani w cnotach.
 Urodzony
 w najznacniejszém państwie,
 z rodu bardzo wysokiego, [szy
 bezwzględnie najprzystojniej-
 z wszystkich wieku swojego,
 zdolny do wszystkich rzeczy,
 i pelen rozsądku
 (albowiem był
 wodzem bardzo dzielnym
 i na morzu i na lądzie),
 wymowny,
 że wpływał żywą mową
 osebliwie,

quod tanta erat commendatio oris atque orationis, ut nemo ei posset resistere, dives, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita quam victu, affabilis, blandus, temporibus callidissime serviens: idem, simul ac se remiserat neque causa suberat quare animi laborem perferret, luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur, in uno homine tantam esse dissimilitudinem tamque diversam naturam.

II. *Educatus est in domo Pericli (privignus enim eius fuisse dicitur), eruditus a Socrate. socerum habuit Hipponicum, omnium Graeca lingua loquentium di-*

słowem porywał, bo téż wysłowienie się jego i sposób wygłaszania takie budziły zajęcie, że nikt mu się oprzeć nie zdołał; bogaty; gdy czas wymagał, pracowity, wytrwały; hojny i błyszczący w powszedniém życiu, jak i w codziennych potrzebach; przystępny, ujmujący, stosujący się jaknajtrafniej do okoliczności; skoro zaś sobie sfołgował, i nie było powodu do podejmowania pracy umysłowej, był rozrzutny, rozpustny, namiętny, niepowściągliwy, iż wszyscy się dziwili, że w jednej osobie skupiła się taka różnorodność i tak przeciwne usposobienia.

II. Wychowany w domu Peryklesa (miał bowiem być jego pasierbem) nauki pobięrał u Sokratesa; teściem jego był Hipponikus, najbogatszy z wszystkich

quod tanta commendatio
 erat oris
 atque orationis,
 ut nemo posset
 resistere ei,
 dives,
 cum tempus posceret,
 laboriosus, patiens,
 liberalis, splendidus,
 non minus in vita
 quam (*in*) victu,
 affabilis, blandus,
 serviens temporibus
 callidissime:
 idem,
 simul ac se remiserat
 neque suberat causa.
 quare perferret (*Conj. pyt. ub.*)
 laborem animi,
 reperiebatur luxuriosus,
 dissolutus, libidinosus,
 intemperans,
 ut omnes admirarentur
 esse (*Inf.*)
 tantam dissimilitudinem (*Acc.*
 tamque diversam naturam (*c.*
 in uno homine.

2. Educatus est
 in domo Pericli (*zam.—is*)
 (dicitur enim
 privignus fuisse (*Nom. c. Inf.*)
 eruditus a Socrate. [*eius*],
 Habuit socerum
 Hipponicum,
 ditissimum
 omnium loquentium (*Gen part.*)
 Graeca lingua,

bo takie zalecenie się
 było jego ust
 i wygłoszenia,
 że nikt nie mógł
 oprzeć się jemu,
 bogaty,
 gdy czas wymagał,
 pracowity, wytrwały,
 hojny, błyszczący,
 nie mniej w życiu
 jak w potrzebach,
 rozmowny, pochlebny,
 ulegający okolicznościom
 jaknajroztropniej:
 równie
 skoro się opuścił
 i nie było przyczyny,
 dłaczegoby miał znosić
 pracę umysłową,
 znajdowany był zbyt kowoty,
 rozwieżły, namiętny,
 niepowściągliwy,
 iż wszyscy dziwili się,
 że jest
 taka różnorodność
 i taka przeciwna natura
 w jednej osobie.

2. Wychowany był
 w domu Peryklesa,
 (powiadają bowiem
 że pasierbem był jego),
 nauczany przez Sokratesa.
 Miał za teścia
 Hipponikusa,
 najbogatszego
 z wszystkich mówiących
 greckim językiem,

tissimum, ut, si ipse fingere vellet, neque plura bona eminisci neque maiora posset consequi, quam vel natura vel fortuna tribuerat. ineunte adulescentia amatus est a multis more Graecorum, in eis a Socrate, de quo mentionem facit Plato in symposio. namque eum induxit commemorantem se pernoctasse cum Socrate neque aliter ab eo surrexisse, ac filius a parente debuerit. posteaquam robustior est factus, non minus multos amavit, in quorum amore, quoad licitum est otioso, multa delicate iocoseque fecit: quae referremus, nisi maiora potiora haberemus.

III. Bello Peloponnesio huius consilio atque auc-

Greków: słowem, gdyby sam chciał wymyśleć, nie mógłby ani więcej dóbr wymarzyć ani większych dostąpić, aniżeli udzieliła mu natura i los. W początkach jego młodości kochało go wielu, obyczajem u Greków przyjętym, między tymi Sokrates; o czém wspomina Platon w swojej „Uczcie”. Albowiem wprowadza go, jak opowiada, że spędził noc z Sokratesem, i że nie inaczej wstał od niego, jak syn powinien od ojca. Urosłszy w siły sam wielu miłował, a podczas tych ściślejszych stosunków, o ile czas wolny pozwalał, broił wiele dowcipnych i żartobliwych figlów; opowiedzielibyśmy je, gdybyśmy nie uważali większych jego uczynków za ważniejsze.

III. Podczas wojny Peloponeskiej za jego radą

ut, si ipse
 vellet fingere,
 posset neque eminisci
 plura bona,
 neque consequi maiora (*bona*),
 quam tribuerat
 vel natura vel fortuna.

Amatus est
 ineunte adulescentia (*Abl. abs.*)
 a multis
 more Graecorum,
 in eis a Socrate,
 de quo Plato
 facit mentionem
 in symposio.

Namque induxit
 eum commemorantem
 se pernoctasse (*Acc. c. Inf.*)
 cum Socrate,
 neque surrexisse
 ab eo aliter,
 ac (*quam*) filius debuerit (*sur-*
a parente. | *gere*)

Posteaquam factus est
 robustior,
 non minus multos
 amavit,
 in quorum (*Gen. obi.*) amore,
 quoad licitum est
 otioso,
 multa fecit
 delicate iocoseque:
 quae referremus,
 nisi haberemus
 maiora potiora.

3. Bello Peloponnesio
 consilio

tak że, gdyby sam
 chciał wymyśleć,
 nie mógłby ani wymarzyć
 więcej dóbr,
 ani dostąpić większych,
 aniżeli udzieliła
 już-to natura już-to los.

Kochany był
 w początkach (swój) młodości
 od wielu
 obyczajem Greckim,
 między tymi od Sokratesa,
 o czém Platon
 czyni wzmiankę
 w „Uczcie.”

Albowiem wprowadził
 go opowiadającego,
 że spędził noc
 z Sokratesem,
 i nie podniósł się
 od niego inaczej,
 jak syn powinienby
 od ojca.

Skoro stał się
 silniejszym,
 nie mniej wielu
 kochał,
 w których miłości,
 o ile wolno było
 mającemu czas wolny,
 wiele czynił
 dowcipnie i żartobliwie;
 co opowiedzielibyśmy,
 gdybyśmy nie mieli
 większe czyny za ważniejsze.

3. W wojnie Peloponeskiej
 za radą

toritate Athenienses bellum Syracusanis indixerunt: ad quod gerendum ipse dux delectus est, duo praeterea collegae dati, Nicias et Lamachus. id cum appararetur, prius quam classis exiret, accidit ut una nocte omnes Hermae, qui in oppido erant Athenis, deiicerentur praeter unum, qui ante ianuam erat Andocidi. itaque ille postea Mercurius Andocidi vocitatus est. hoc cum appareret non sine magna multorum consensione esse factum, quae non ad privatam, sed ad publicam rem pertineret, magnus multitudini timor est iniectus, ne qua repentina vis in civitate existeret, quae libertatem opprimeret populi. hoc maxime convenire in Alci-

i powodem Ateńczycy Syrakuzanom wypowiedzieli wojnę. Właśnie jego wybrano wodzem do prowadzenia jej dodając mu za towarzyszy Nicyjasza i Lamachusa. Podczas przygotowań do niej wydarzyło się, że przed odpłynięciem floty w jednej nocy wszystkie słupy Hermesa znajdujące się w Atenach obalono, z wyjątkiem jednego, który stał naprzeciw drzwi Andocydesa. Stąd to później ten posąg nazywano Merkurym Andocydesa. Ponieważ było widocznym, że to stało się nie bez wzajemnego porozumienia się wielu ludzi, które już nie stosunki prywatne, ale publiczne miało na celu, wielki postrach padł na obywateli, ażeby w państwie nie zrobiono zamachu nagłego, któryby podkopał wolność narodu. Sprawa ta właśnie najwięcej zdawała się

atque auctoritate huius
 Athenienses
 indixerunt bellum
 Syracusanis:
 ad quod gerendum
 ipse delectus est dux,
 praeterea
 duo collegae dati (*sunt*)
 Nicias et Lamachus.
 Cum id (*bellum*) appareretur,
 prius quam classis exiret,
 accidit,
 ut una nocte
 omnes Hermae,
 qui erant
 in oppido Athenis,
 deicerentur,
 praeter unum,
 qui erat ante ianuam
 Andocidi (*Gen. także—is*).
 Itaque ille postea
 vocitatus est
 Mercurius Andocidi.
 Cum appareret
 hoc non factum esse
 sine magna consensione
 multorum,
 quae pertineret
 non ad rem privatam
 sed ad publicam (*rem*),
 magnus timor
 iniectus est multitudini,
 ne qua vis repentina
 existeret in civitate,
 quae opprimeret
 libertatem populi.
 Hoc videbatur convenire

i wpływem jego
 Ateńczycy
 wypowiedzieli wojnę
 Syrakuzanom:
 do której prowadzenia
 sam wybrany został wodzem,
 prócz tego
 dwaj koledzy dodani (zostali)
 Nicyjasz i Lamachus. [no (się),
 Kiedy tę (do téj) przygotowywa-
 pierwój niż flota wyruszyła,
 zdarzyło się,
 że jednéj nocy
 wszystkie Hermy,
 które były
 w mieście Atenach,
 obalone zostały,
 z wyjątkiem jednego,
 który był przed drzwiami
 Andocydesa.
 Dlatego ten później
 zwany był
 Merkuryem Andocydesa.
 Gdy się okazywało,
 że to nie stało się
 bez wielkiego porozumienia się
 wielu,
 które tyczyło się
 nie sprawy prywatnéj
 lecz sprawy publicznej (pań-
 wielki postrach [stwa),
 rzucił się na ludność,
 aby (przypadkiem) jaki nagły
 nie powstał w państwie, [gwałt
 któryby stłumił
 wolność narodu.
 To zdawało się stosować

biadem videbatur, quod et potentior et maior quam privatus existimabatur: multos enim liberalitate devinxerat, plures etiam opera forensi suos reddiderat. quare fiebat ut omnium oculos, quotienscumque in publicum prodisset, ad se converteret neque ei par quisquam in civitate poneretur. itaque non solum spem in eo habebant maximam, sed etiam timorem, quod et obesse plurimum et prodesse poterat. aspergebatur etiam infamia, quod in domo sua facere mysteria dicebatur: quod nefas erat more Atheniensium, idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur.

rzucać podejrzenia na Alcybiadesa, ponieważ uważano go za człowieka większy wpływ mającego i znacznie-szego, niż prywatnego obywatela; bo téż wielu sobie zobowiązał swoją hojnością, a wielu więcéj jeszcze przez działania swoje na forum swoimi stronnikami uczynił. Stąd poszło, że kiedykolwiek zjawił się na miejscu publiczném, wszystkich oczy zwracał na siebie i nikogo mu za równego nie uważano w całym państwie. Dlatego nie tylko pokładali w nim wielką nadzieję, ale także obawę, ponieważ mógł być i bardzo pożytecznym i szkodliwym. Rzucano na niego także oszczerstwo, że w swoim mieszkaniu naśladuje święte tajemnice; to podług obyczajów Ateńskich było świętokradztwem, i przypuszczano, że to nie stoi w związku z religiją ale z jakimś sprzy siężeniem.

maxime in Alcibiadem,
quod existimabatur
et potentior et maior
quam privatus:

devinxerat (*sibi*) enim multos

liberalitate,
reddiderat etiam plures
suos
opera forensi.
Qua re fiebat,
ut converteret ad se
oculos omnium,
quotienscumque prodisset
in publicum,
neque quisquam in civitate
poneretur pari.
Itaque habebant in eo
non solum
maximam spem,
sed etiam timorem,
quod poterat
et obesse plurimum
et prodesse.
Aspergebatur etiam
infamia,
quod dicebatur
facere mysteria

in domo sua;
quod erat nefas
more Atheniensium,
idque existimabatur
pertinere
non ad religionem
sed ad coniurationem.

najwięcej do Alcibiadesa,
ponieważ uważano go
i za potężniejszego i większego
aniżeli za prywatnego (czło-
wieka):

zobowiązał (sobie) bowiem
wielu

hojnością,
uczynił także wielu
swoimi (stronnikami)
przez pomoc na forum (w są-
Przez co się działo, [dach].
że zwracał na siebie
oczy wszystkich,
ile razy wyszedł
na publiczne miejsca,
i nikt w państwie
nie był miany za równego je-
Dlatego mieli w nim [mu,
nie tylko
bardzo wielką nadzieję,
ale także obawę,
ponieważ mógł
i szkodzić bardzo
i być pożytecznym.
Obryzgiwany był także
oszczerstwem,
bo mówiono,
że odprawia tajemnice (reli-
gijne)
w domu swoim;
co było grzechem
podług obyczaju Ateńczyków,
i uważano, że to
odnosi się
nie do religii,
lecz do sprzysiężenia.

IV. Hoc crimine in contione ab inimicis compellabatur. sed instabat tempus ad bellum proficiscendi. id ille intuens neque ignorans civium suorum consuetudinem postulabat, si quid de se agi vellent, potius de praesente quaestio haberetur, quam absens invidiae crimine accusaretur. inimici vero eius quiescendum in praesenti, quia noceri ei non posse intellegebant, et illud tempus exspectandum decreverunt, quo exisset, ut absentem aggredierentur, itaque fecerunt. nam postquam in Siciliam eum pervenisse crediderunt, absentem, quod sacra violasset, reum fecerunt. qua de re cum ei nuntius a magistratu in Siciliam missus esset,

IV. Względem tego występku pociągali go jego nieprzyjaciele na zgromadzeniu ludowém do odpowiedzialności. Zbliżała się jednak chwila wyruszenia na wojnę. Zważając to i dobrze znając usposobienie swoich współobywateli, żądał, jeżeli mają zamiar coś z nim przedsięwziąć, żeby raczój w jego obecności śledztwo wytoczyli, aniżeli żeby w swój nieobecności na podstawie nienawistnego zarzutu był oskarżony. Tymczasem nieprzyjaciele jego postanowili na teraz wyczekiwać, widząc, że mu szkodzić nie mogą, i czekać chwili jego odjazdu, aby go w nieobecności zaczepić; i właśnie tak sobie postąpili. Albowiem, skoro przypuszczali, że dopłynął do Sycylii, nieobecnego oskarżyli o świętokradztwo. Gdy w téj sprawie wysłano do niego do Sycylii zawiadomienie od zwierzchności, aby wrócił do domu

4. Compellabatur
hoc crimine in contione
ab inimicis.
Sed instabat tempus
proficiscendi ad bellum.
Ille intuens id,
neque ignorans
consuetudinem
civium suorum,
postulabat, ut,
si quid vellent (*Conj. or. obl.*)
agi de se,
quaestio haberetur
de praesente potius,
quam (*ut*) accusaretur
absens crimine invidiae (*Gen.*
subj.)
Inimici vero eius
decreverunt
quiescendum (*esse*) in praesen-
quia intellegebant [ti,
nos posse noceri ei,
et exspectandum (*esse*)
illud tempus,
quo exisset,
ut aggrederentur absentem;
itaque fecerunt.
Nam, postquam crediderunt
pervenisse eum
in Siciliam,
fecerunt absentem
reum,
quod violasset sacra.
Qua de re
cum nuntius missus esset
a magistratu
ei in Siciliam,

4. Pociągany był [niu
o ten występki na zgromadze-
przez (swych) nieprzyjaciół.
Lecz zbliżał się czas
wyruszenia na wojnę.
On widząc to
i dobrze znając
usposobienie
obywateli swoich,
żądał, aby,
jeżeli co chcą
czynić względem niego,
śledztwo miane było
z obecnym raczej,
aniżeli (aby) oskarżony był
nieobecny na podstawie zarzu-
tu z nienawiści.
Nieprzyjaciele zaś jego
postanowili, [się na teraz,
że należy spokojnie zachować
ponieważ rozumieli,
że nie można szkodzić mu,
i czekać
tego czasu,
w którym wyruszy,
aby napaść na nieobecnego;
i tak uczynili.
Albowiem, skoro sądzili,
że przybył (on)
do Sycylii,
uczynili nieobecnego
winnym,
że naruszył święte obrzędy.
O której rzeczy
gdy wiadomość wysłano
od zwierzchności
jemu do Sycylii,

ut domum ad causam dicendam rediret, essetque in magna spe provinciae bene administrandae, non parere noluit et in triremem, quae ad eum erat deportandum missa, ascendit. hac Thurios in Italiam pervectus, multa secum reputans de immoderata civium suorum licentia crudelitateque erga nobiles, utilissimum ratus impendentem evitare tempestatem, clam se ab custodibus subduxit et inde primum Elidem, dein Thebas venit. postquam autem se capitis damnatum bonis publicatis audivit, et, id quod usu venerat, Eumolpidas sacerdotes a populo coatos ut se devoverent, eiusque devotionis quo testatior esset memoria, exemplum in pila

dla swój obrony przed sądem, chociaż wielką miał nadzieję pomyślnego spełnienia nałożonego na się obowiązku, nie chciał opierać się rozkazowi i wsiadł na okręt trzywiosłowy, posłany dla jego przewiezienia. Dopłynąwszy na nim do Turyi w Italii, rozważając w swym duchu rozmaicie nad nieumiarkowaną swoich obywateli samowolą i srogością przeciw szlachcie, uznając za rzecz najlepszą usunąć się przed zagrażającą burzą, potajemnie wymknął się swoim nadzorcom i stąd naprzód do Elidy przybył, a następnie do Teb. Skoro zaś posłyszał, że go na śmierć skazano i majątek na rzecz skarbu zabrano, nadto, że lud podług zwyczaju zmusił ród kapłanów Eumolpidów, aby go wykleli, i dla tém trwalszój tego wyklecia pamięci, odpis tegoż na

ut rediret domum
ad causam dicendam,
essetque in magna spe

bene administrandae
provinciae,
noluit non parere
et ascendit in triremem,
quae missa erat
ad eum deportandum.

Pervectus hac
Thurios in Italiam,
reputans multa secum
de immoderata licentia
civium suorum

(de) crudelitateque
erga (contra) nobiles,
ratus utilissimum
evitare tempestatem
impendentem,
subduxit se clam
ab custodibus,
et venit inde
primum Elidem,
dein Thebas.

Postquam autem audivit
se damnatum (esse) capitis
(Gen. kary śmierci),

bonis publicatis (Abl. abs.),
et, id quod usu (zam usui) ve-
sacerdotes Eumolpidas [nerat,
coactos (esse) a populo,
ut se devoverent,
exemplumque
eius devotionis,
quo testator
esset memoria,

aby wracał do domu
dla swój obrony,
i (choć) był w wielkiej na-
dziei,

dobrego wywiązania się
z (danego) polecenia,
nie chciał być nieposłusznym,
i wsiadł na trójwiosłowiec,
który posłany był
dla jego przewiezienia.

Przybywszy na nim
do Turyi w Italii,
rozmyślając wiele ze sobą
o nieumiarkowanej swawoli
obywateli swoich

i o okrutności
przeciw szlachcie,
uważając za najkorzystniejsze
uniknąć burzy
zagrożającej,
usunął się potajemnie
od (swoich) strażników,
i przybył stamtąd
naprzód do Elidy,
potém do Teb.

Skoro zaś posłyszał,
że skazany został na śmierć

[go),
po zabraniu na skarb dóbr (je-
i, co ze zwyczaju wynikało,
kapłani Eumolpidzi
zmuszeni zostali przez lud,
aby go wyklęli,
i odpis
tój klątwy,
aby tém trwalszą
była pamiętka,

lapidea incisum esse positum in publico, Lacedaemonem demigravit. ibi, ut ipse praedicare consuevit, non adversus patriam, sed inimicos suos bellum gessit, quod eidem hostes essent civitati: nam cum intellegerent se plurimum prodesse posse rei publicae, ex ea eiecisse plusque irae suae quam utilitati communi paruisse. itaque huius consilio Lacedaemonii cum Perse rege amicitiam fecerunt, dein Deceleam in Attica munierunt praesidioque ibi perpetuo posito in obsidione Athenas tenuerunt. eiusdem opera Ioniam a societate averterunt Atheniensium, quo facto multo superiores bello esse coeperunt.

V. Neque vero his rebus tam amici Alcibiadi sunt

kamiennym słupie wryty wystawiono na miejscu publiczném, do Lacedemonu się przeniósł. Tam, jak zwykł się wyrażać, prowadził wojnę nie przeciw swój ojczyźnie, lecz przeciw swoim nieprzyjaciołom, ponieważ oni zarazem byli nieprzyjaciółmi państwa; chociaż bowiem zrozumieli, że on może bardzo być użytecznym rzeczypospolitéj, wypędzili go z niéj, powodując się więcej swoją osobistą zawziętością niż powszechném dobrem. Dlatego za jego radą Lacedemończycy zawiązali stosunki przyjazne z królem Perskim, następnie w Attyce otoczyli obwarowaniami Deceleję, a rzuciwszy tam stałą załogę trzymali Ateny w stanie oblężenia. Za jego również sprawą odwiedli oni Joniję od przymierza z Ateńczykami, i wskutek tego zaczęli brać daleko większą przewagę w wojnie.

V. Wszelako te usługi nie tyle natchnęły ich przy-

incisum in pila lapidea
positum esse in publico,

demigravit Lacedaemonem.
Ibi, ut ipse
consuerat praedicare,
gessit bellum
non adversus patriam
sed (*adversus*) inimicos suos,
quod eidem
essent (*Conj. or. obl.*) hostes
civitati:

nam cum intellegerent
se posse (*Acc. c. Inf. or. obl.*)
prodesse

plurimum rei publicae
(*eos*) eiecisse (*se*) ex ea,
plusque paruisse suae irae
quam utilitati communi.

Itaque, consilio huius
Lacedaemonii fecerunt
amicitiam cum rege Perse,
dein munierunt
Deceleam in Attica,
praesidioque posito (*Abl. abs.*)
ibi perpetuo
tenuerunt Athenas
in obsidione.

Opera eiusdem
averterunt Ioniam
a societate Atheniensium.
Quo facto
coeperunt esse bello
multo superiores.

5. Neque vero his rebus
facti sunt tam amici
Alcibiadi

wyryty na słupie kamiennym
ustawiony został na miejscu
publiczném,

przeniósł się do Lacedemonu.
Tam, jak sam
zwykł był mawiać,
prowadził wojnę
nie przeciw ojczyźnie
lecz przeciw wrogom swoim,
ponieważ oni również
byli nieprzyjaciółmi państwa:

albowiem chociaż zrozumieli,
że on może użytecznym być

bardzo rzeczypospolitęj,
(oni) wyrzucili (go) z niej,
i więcej słuchali swojej zawiści
niż dobra powszechnego.

Dlatego, za radą jego
Lacedemończycy zawarli
przyjaźń z królem Perskim,
potém obwarowali
Deceleję w Attyce,
a załogę umieściwszy
tam stałą
trzymali Ateny
w oblężeniu.

Za staraniem jego
odwrócili Joniję
od przymierza Ateńczyków.
Co uczyniwszy,
zaczęli być w wojnie
o wiele wyższymi. [czy

5. Lecz nawet przez te rze-
nie stali się tak przyjaznymi
dla Alcibiadesa

facti quam timore ab eo alienati. nam cum acerrimi viri praestantem prudentiam in omnibus rebus cognoscerent, pertimuerunt, ne caritate patriae ductus aliquando ab ipsis descisceret et cum suis in gratiam rediret. itaque tempus eius interficiundi quaerere instituerunt. id Alcibiades diutius celari non potuit: erat enim ea sagacitate, ut decipi non posset, praesertim cum animum attendisset ad cavendum. itaque ad Tisaphernem, praefectum regis Darii, se contulit. cuius cum in intimam amicitiam pervenisset et Atheniensium male gestis in Sicilia rebus opes senescere, contra Lacedaemoniorum crescere videret, initio cum Pisandro

jaźnią ku Alcybiadesowi, ile raczej odstreczyły od niego pewną obawę. Albowiem skoro poznali tego energicznego człowieka znakomity rozsądek we wszystkich sprawach, obawiali się, aby z miłości ku ojczyźnie kiedyś ich nie porzucił i nie pogodził się ze swoimi. Postanowili tedy szukać stosownej pory do jego zamordowania. To nie mogło zbyt długo ukryć się przed Alcybiadesem; miał on bowiem tak przenikliwy umysł, iż go nie można było podejść, osobliwie gdy usiłował mieć się na baczności. Udał się zatem do namiestnika króla Daryjusza Tissafernas. Gdy wszedł z nim w najścislejszy stosunek przyjacielski, i zobaczył, że potęga Ateńczyków po niepomyślniej wyprawie na Sycylię zaczyna upadać, zaś Lacedemończyków wzrastać, z początku z pretorem Pi-

quam alienati ab eo timore. Nam cum cognoscerent prudentiam praestantem viri acerrimi in omnibus rebus, pertimuerunt, ne ductus caritate patriae descisceret aliquando ab ipsis et rediret cum suis in gratiam. Itaque instituerunt quaerere tempus eius interficiundi. Id non potuit Alcibiades (<i>Nom. po celor</i>) ce- erat enim [lari diutius: ea sagacitate (<i>Abl. qual.</i>), ut non posset decipi, praesertim cum attendisset animum ad cavendum. Itaque se contulit ad Tissaphernem, praefectum regis Darii. Cuius in intimam amicitiam cum pervenisset, et videret opes senescere (<i>Acc. c. Inf.</i>) Atheniensium male gestis rébus (<i>Abl. abs.</i>) in Sicilia, contra Lacedaemoniorum (<i>o-</i> crescere, [pes) wzrasta, [(potęga) initio colloquitur per internuntios	jak odstrężeni od niego obawą. Bo gdy poznali rozsądek znakomity męża energicznego we wszystkich rzeczach, obawiali się, ażeby wiedziony miłością oj- nie odpadł kiedyś [czyzny od nich i powrócił ze swoimi do zgody. Dlatego postanowili szukać pory jego zamordowania. To nie mogło przed Alcibiadesem ukrywać był bowiem [się zbyt długo: takięj przenikliwości, że nie mógł być oszukany, osobliwie, gdy natężył umysł do bacności. Dlatego się udał do Tyssafernesa, namiestnika króla Daryjusza. W którego najścislejszą przy- gdy wszedł, [jaźń i widział, że potęga starzeje się (upada) Ateńczyków po źle dokonanych czynach w Sycylii, przeciwnie Lacedemończyków z początku porozumiewa się przez pośredników
--	--

praetore, qui apud Samum exercitum habebat, per internuntios colloquitur et de reditu suo facit mentionem. erat enim eodem quo Alcibiades sensu, populi potentiae non amicus et optimatium fautor. ab hoc destitutus primum per Thrasybulum, Lyci filium, ab exercitu recipitur praetorque fit apud Samum, post suffragante Theramene populi scito restituitur parique absens imperio praeficitur simul cum Thrasybulo et Theramene. horum in imperio tanta commutatio rerum facta est, ut Lacedaemonii, qui paulo ante victores vigerant, perterriti pacem peterent. victi enim erant quinque proeliis terrestribus, tribus navalibus, in quibus ducen-

zandrem, który pod wyspą Samos stał z wojskiem, znosi się przez pośredników i czyni wzmiankę o swoim powrocie. Ten bowiem był tego samego przekonania politycznego, nieprzychylnym przewadze ludowej a stronnikiem szlachty. Opuszczony przez tego naprzód przez zabiegi Trazybula, syna Likusowego, przyjęty został od wojska i otrzymał dowództwo pod Samos, następnie za wstawieniem się Teramenesa uchwałą narodu przywrócony w swe prawa mianowany został w swój nieobecności dowódcą w równym stopniu wspólnie z Trazybulem i Teramenesem. Podczas ich dowództwa taka zmiana położenia nastąpiła, że Lacedemończycy, którzy niedawno jako zwycięzcy dumnie się zachowywali, przerażeni prosili o pokój. Ponieśli bowiem klęski w pięciu bitwach lądowych i trzech morskich, w których 200 okrę-

cum praetore Pisandro,
 qui habebat exercitum
 apud Samum,
 et facit mentionem
 de reditu suo.
 Erat enim
 eodem sensu (*Abl. qual.*)
 quo Alcibiades,
 non amicus potentiae populi,
 et fautor optimatum.
 Destitutus ab hoc
 primum per Thrasybulum,

filium Lyci,
 recipitur ab exercitu,
 fitque praetor apud Samum,
 post
 Theramene suffragante (*Abl.*
abs.)

restituitur populi scito,
 absensque
 praeficitur pari imperio

cum Thrasybulo
 et Theramene.
 In imperio horum
 tanta commutatio rerum
 facta est,
 ut Lacedaemonii,
 qui paulo ante
 victores viguerant,
 peterent pacem perterriti.
 Victi enim erant
 quinque proeliis terrestribus,
 tribus navalibus,
 in quibus amiserant
 ducentas naves

z pretorem Pizandrem,
 który miał wojsko
 pod Samos,
 i czyni wzmiankę
 o powrocie swoim.
 Był bowiem
 tegoż samego przekonania
 co Alcybiades,
 nieprzychylny potędze naro-
 a stronnik możnych. [du,
 Opuszczony od tego
 najpiérw za pośrednictwem
 Trazybula,
 syna Likusa,
 przyjęty zostaje od wojska,
 i staje się pretorem pod Sa-
 następnie [mos,
 za Teramenesa wstawieniem się
 [ła,
 przywrócony za narodu uchwa-
 i w swój nieobecności
 przełożony równemu naczel-
 nictwu
 z Trazybulem
 i Teramenesem.
 Podczas dowództwa ich
 taka zmiana rzeczy
 stała się,
 że Lacedemończycy,
 którzy niedawno przedtém
 jako zwycięzcy kwitnęli,
 prosili o pokój przestraszeni.
 Zwyciężeni bowiem zostali
 w pięciu bitwach lądowych,
 w trzech morskich,
 w których utracili
 200 okrętów

tas naves triremes amiserant, quae captae in hostium venerant potestatem. Alcibiades simul cum collegis receperat Ioniam, Hellespontum, multas praeterea urbes Graecas, quae in ora sitae sunt Asiae, quarum expugnarant complures, in his Byzantium, neque minus multas consilio ad amicitiam adiunxerant, quod in captos clementia fuerant usi. ita praeda onusti, locupletato exercitu, maximis rebus gestis Athenas venerunt.

VI. His cum obviam universa civitas in Piraeum descendisset, tanta fuit omnium expectatio visendi Alcibiadis, ut ad eius triremem vulgus conflueret, proinde ac si solus advenisset. sic enim populo erat

tów trzywiosłowych stracili, które zabrane, dostały się w ręce nieprzyjaciół. Alcybiades wspólnie ze swoimi kolegami odzyskał Joniję, Hellespont, prócz tego wiele miast Greckich położonych na wybrzeżu Azyjatyckim, z których wiele zdobyli, między niemi Byzancyjum; nie mniejszą liczbę roztropném postępowaniem do związku przyłączyli, gdyż z jeńcami obchodzili się po ludzku. I tak zdobyczą obładowani, z wojskiem wzbogaconém, po dokonaniu ważnych czynów przybyli do Aten.

VI. Kiedy całe obywatelstwo wyszło im naprzeciw do Pireju, taka u wszystkich wzbudziła się ciekawość oglądania Alcybiadesa, że do jego okrętu tak płynęło pospółstwo, jakoby on sam tylko przybywał. Lud

triremes,
 quae captae
 venerant in potestatem
 hostium.

Alcibiades
 simul cum collegis
 receperat Ioniam,
 Hellespontum,
 praeterea
 multas urbes Graecas,
 quae sitae sunt
 in ora Asiae,
 quarum (*Gen. part.*) complures
 expugnant,
 in his Byzantium,
 neque minus multas
 adiunxerant ad amicitiam
 consilio,
 quod usi fuerant
 clementia (*Abl. po utor*)
 in captos.

Ita onusti praeda,
 exercitu locupletato (*Abl. abs.*)
 rebus maximis gestis (*Abl. abs.*)

venerunt Athenas.

6. Cum civitas universa
 descendisset in Piraeum
 obviam his,
 expectatio omnium
 Alcibiadis visendi
 fuit tanta,
 ut vulgus conflueret
 ad triremem eius,
 proinde ac si
 advenisset solus.
 Sic enim persuasum erat

trzywioslowych,
 które pojmane
 przyszły w moc
 nieprzyjaciół.

Alcybiades
 wspólnie z kolegami
 odzyskał Joniję,
 Hellespont,
 prócz tego
 wiele miast Greckich,
 które położone są
 na wybrzeżu Azyi,
 z których wiele
 zdobyli,
 między nimi Bizancyjum,
 i nie mniej wiele
 przyłączyli do przyjaźni
 postępowaniem roztropném,
 gdyż użyli
 litości
 na jeńcach.
 Tak obladowani zdobyczą,
 wojsko zbogaciwszy,
 rzeczy największych dokona-
 wszy

przybyli do Aten.

6. Gdy obywatelstwo całe
 zeszło do Pireju
 naprzeciw nich,
 ciekawość wszystkich
 Alcybiadesa oglądania
 była tak wielka,
 że lud zbierał się
 do trójwiosłowca jego,
 zupełnie jakoby
 przybył sam.
 Tak bowiem przekonany był

persuasum, et adversas superiores et praesentes secundas res accidisse eius opera. itaque et Siciliam amisam et Lacedaemoniorum victorias culpaе suae tribuebant, quod talem virum e civitate expulissent, neque id sine causa arbitrari videbantur. nam postquam exercitui praeesse coeperat, neque terra neque mari hostes pares esse potuerant. hic ut e navi egressus est, quamquam Theramenes et Thrasybulus eisdem rebus praefuerant simulque venerant in Piraeum, tamen unum omnes illum prosequiebantur, et id quod numquam antea usu venerat nisi Olympiae victoribus, coronis laureis taeniisque vulgo donabatur. ille lacrumans talem benivolentiam civium suorum accipiebat,

bowiem był przekonany, że i poprzednie niepomyślne wypadki i obecne pomyślne za jego sprawą się stały. Przypisywali więc i utratę Sycylii i zwycięstwa Lacedaemonczyków własnej swojej winie, że takiego męża z kraju wygnali. Jakoż nie bez podstawy zdawało się utrzymywać to mniemanie. Albowiem, skoro tylko zaczął wojskiem dowodzić, ani na lądzie ani na morzu nieprzyjaciel nie mógł im placu dotrzymać. Kiedy więc zeszedł z okrętu, lubo Teramenes i Trazybulus mieli równy udział w tychże samych czynach i razem z nim przybywali do Pireju, przecieź wszystkich wzrok zwrócił się na niego jednego, i co nigdy przedtém nie bywało w zwyczaju oprócz zwycięzcom Olimpijskim, zewsząd obdarzono go wieńcami wawrzynowými i przepaskami. Wśród potoków łez przyjmował takie objawy przychyl-

populo,	naród,
et superiores res adversas	że i poprzednie niepowodzenia
et praesentes secundas [(Acc.)	i obecne powodzenia
accidisse (c. Inf.)	wydarzyły się
opera eius.	za staraniem jego.
Itaque tribuebant	Dlatego przypisywali
culpaē suae	winie własnej
et Siciliam amissam	i Sycyliję utraconą
et victorias Lacedaemoniorum,	i zwycięztwa Lacedemończy-
	ków,
quod expulissent (Conj. obcēj	że wypędzili
talem virum e civitate. [myśli)	takiego męża z państwa.
Neque videbantur	I nie zdawali się
arbitrari id sine causa.	mniemać tego bez przyczyny.
Nam postquam coeperat	Albowiem skoro zaczął
praesesse exercitui,	przewodniczyć wojsku,
hostes potuerant	nieprzyjaciele nie mogli
esse pares	być równymi
neque terra neque mari.	ani na lądzie ani na morzu.
Ut hic egressus est e navi,	Skoro on wyszedł z okrętu,
quanaquam Theramenes	chociaż Teramenes
et Thrasybulus	i Trazybulus
praefuerant eisdem rebus	kierowali temi samemi spra-
venerantque simul	i przybywali razem [wami,
in Piraeum,	do Pireju,
tamen omnes	jednak wszyscy
prosequabantur	ścigali
illum unum,	jego jednego,
et id, quod numquam antea	i to, co nigdy przedtém
venerat usu (usui)	nie było w zwyczaju
nisi victoribus Olympiae,	jak tylko zwycięzcom w Olym-
donabatur vulgo	obdarzano zewsząd [pii,
coronis laureis taeniisque.	wiencami wawrzynowymi i
	przepaskami.
Ille accipiebat lacrumans	On przyjmował, łzy wylewając,
talem benevolentiam	taką przychylność
civium suorum,	obywateli swoich

reminiscens pristini temporis acerbitatem. postquam in astu venit, contione advocata sic verba fecit, ut nemo tam ferus fuerit, quin eius casui illacrumarit inimicumque iis se ostenderit, quorum opera patria pulsus fuerat, proinde ac si alius populus, non ille ipse, qui tum flebat, eum sacrilegii damnasset. restituta ergo huic sunt publice bona, eidemque illi Eumolpidae sacerdotes rursus resacrare sunt coacti, qui eum devoverant, pilaeque illae, in quibus devotio fuerat scripta, in mare praecipitate.

VII. Haec Alcibiadi laetitia non nimis fuit diuturna. nam cum ei omnes essent honores decreti tota-

ności swoich ziomków, przypominając sobie dawne czasy gorzkie. Przyszędłszy do miasta, zwoławszy zgromadzenie ludowe, taką miał mowę, że nikt nie był tak nieczułym, żeby nie zapłakał nad jego losem, i nie stał się wrogiem tych, za których poduszczeniem z ojczyzny został wygnany; tak jakgdyby zupełnie inny naród potępił był go za świętokradztwo, nie ten sam, który wtedy płakał. Zwrócono mu zatem publicznie jego majątek, i zmuszono tych samych kapłanów Eumolpidów, którzy go przeklęli, aby odwołali przekleństwo, a owe słupy, na których klątwa była wypisana, rzucono do morza.

VII. Atoli radość ta nie trwała zbyt długo dla Alcibiadesa. Albowiem chociaż wszelakie mu przyznano

reminiscens acerbitatem
temporis pristini.
Postquam venit astu,
contione advocata (*Abl. abs.*)
fecit verba sic,
ut nemo fuerit tam ferus,
quin illacrumarit
casui (*Dat. po illacr.*) eius,
seque ostenderit inimicum

iis, quorum opera
pulsus fuerat patria (*Abl. se-*
par.),

proinde ac si
alius populus,
non ille ipse,
qui flebat tum,
damnasset eum
sacrilegii (*Gen. po damnare*).
Ergo bona
restituta sunt huic
publice,
eidemque illi sacerdotes
Eumolpidae,
qui devoverant eum,
coacti sunt
rursus resacrare,
piliaeque illae,
in quibus
scripta fuerat devotio,
praecipitatae (*sunt*) in mare.

7. Haec laetitia
non fuit nimis diuturna
Alcibiadi.
Nam cum omnes honores
decreti essent ei

przypominając sobie cierpkość
czasu dawnego.
Skoro przybył do miasta,
zgromadzenie zwoławszy
taką miał mowę,
że nikt nie był tak dzikim,
żeby nie zapłakał
nad losem jego,
i się (nie) okazał nieprzyja-
cielem
tych, których usiłowaniem
wypędzony został z ojczyzny,

zupełnie jakgdyby
inny naród,
nie ten sam,
który płakał wtedy,
potępił jego
za świętokradztwo.
Więc dobra
oddano napowrót jemu
publicznie (od rządu),
i ci sami kapłani
Eumolpidzi,
którzy przekleli go,
zmuszeni zostali,
napowrót odkląć,
a słupy owe,
na których
wypisana była kłątwa,
wrzucone zostały do morza.

7. Ta radość
nie była zbyt długa
dla Alcibiadesa.
Albowiem chociaż wszystkie
zaszczyty
uchwalone zostały jemu

que res publica domi bellicue tradita, ut unius arbitrio gereretur, et ipse postulasset, ut duo sibi collegae darentur, Thrasybulus et Adimantus, neque id negatum esset, classe in Asiam profectus, quod apud Cymen minus ex sententia rem gesserat, in invidiam recidit: nihil enim eum non efficere posse ducebant. ex quo fiebat ut omnia minus prospere gesta culpae tribuerent, cum aut eum neglegenter aut malitiose fecisse loquerentur, sicut tum accidit: nam corruptum a rege capere Cymen noluisse arguebant. itaque huic maxime putamus malo fuisse nimiam opinionem ingenii atque virtutis: timebatur enim non minus quam diligebatur, ne secunda

zaszczyty i oddano rządy rzeczypospolitėj tak w wojnie jak w pokoju, aby wszystko toczyło się podług jednej myśli, a on sam zażądał dodania dwóch kolegów, Trazybula i Adimantusa, czego mu nie odmówiono, ściągnął nienawiść na siebie, ponieważ wyruszywszy z flotą do Azyi, pod Cyme nie zupełnie pomyślnie rzeczy poprowadził. Sądził bowiem, że niema rzeczy, którójby nie był w stanie wykonać. Stąd poszło, że wszystkie niepomyślne wypadki jego winie przypisywano, utrzymując, bądź, że niedbale, bądź, że ze złą wolą działał. Tak téż i wtedy się stało. Podejrzewali bowiem, że przekupiony przez króla nie chciał zdobyć Cyme. Biorąc to na uwagę, sądzimy, że największém jego nieszczęściem było przesadzone mniemanie o jego zdolnościach i zaletach. Bano go się bowiem nie mniej jak

totaque res publica
 domi bellique
 tradita (*esset ei*),
 ut gereretur
 arbitrio unius,
 et (*cum*) ipse postulasset,
 ut duo collegae
 darentur sibi,
 Thrasybulus et Adimantus,
 neque id negatum esset,
 profectus classe
 in Asiam,
 quod apud Cymen
 gesserat rem
 minus ex sententia (*roz. Athe-*
recidit in invidiam: [niensium]),
 ducebant enim
 nihil non posse (*Inf.*)
 eum (*c. Acc.*) efficere.
 Ex quo fiebat,
 ut omnia
 minus prospere gesta
 tribuerent culpae (*eius*),
 cum loquerentur
 eum fecisse
 aut neglegenter aut malitiose,
 sicut accidit tum:
 nam arguebant
 noluisse (*eum*) capere Cymen
 corruptum a rege.
 Itaque putamus
 nimiam opinionem (*Acc.*)
 ingenii atque virtutis
 fuisse (*c. Inf.*) maxime
 huic malo (*Dat. incomn.*):
 timebatur enim
 non minus

i cała rzeczpospolita
 w pokoju i w wojnie
 oddana,
 aby była kierowana
 wolą jednego,
 a (chociaż) on sam zażądał,
 aby dwaj towarzysze
 dodani byli jemu,
 Trazybulus i Adimantus,
 a tego (mu) nie odmówiono,
 wyruszywszy z flotą
 do Azji,
 ponieważ pod Cyme
 poprowadził sprawę
 mniej po myśli,
 wpadł w nienawiść:
 mniemali bowiem,
 że nic niepodobnym nie jest
 mu do wykonania.
 Z czego poszło,
 że wszystkie
 mniej pomyślne czyny
 przypisywali winie (jego),
 albowiem mówili,
 że działał
 albo niedbale albo złośliwie,
 jak wydarzyło się wtedy:
 albowiem podejrzewali,
 że nie chciał zdobyć Cyme
 przekupiony przez króla.
 Dlatego sądzimy,
 że zbyt czyste mniemanie
 o (jego) zdolnościach i dzielno-
 było najwięcej [ści
 dla niego nieszczeni-
 bano się bowiem go
 nie mniej

fortuna magnisque opibus elatus tyrannidem concupisceret. quibus rebus factum est ut absentem magistratum abrogarent, et alium in eius locum substituerent. id ille ut audivit, domum reverti noluit et se Pactyen contulit ibique tria castella communiit, Ornos, Bizanthen, Neontichos, manuque collecta primus Graecae civitatis in Thraciam introiit, gloriosius existimans barbarorum praeda locupletari quam Graiorum. qua ex re creverat cum fama tum opibus, magnamque amicitiam sibi cum quibusdam regibus Thraciae pepererat.

VIII. Neque tamen a caritate patriae potuit recedere. nam cum apud Aegos flumen Philocles, praetor Atheniensium, classem constituisset suam neque longe

kochano, aby przypadkiem uniesiony szczęściem i wielkim swoim majątkiem nie pokusił się o tyraństwo. Wskutek tego wszystkiego w jego nieobecności odjęli mu władzę i drugiego w jego miejsce ustanowili. Dowiedziawszy się o tém, nie chciał wrócić do domu i udał się do Paktyje, i w tamtéj okolicy uzbroidł trzy zamki, Orni, Bizante i Neontichos, a zebrawszy garstkę zbrojnych, piérwszy z Greków wtargnął w głąb Tracyi, uważając za rzecz chwalebniejszą bogacić się zdobyczą barbarzyńców, niż Greków. Wskutek tego wzrastał w sławę i potęgę, i wielką przyjaźń z niektórymi królami Trackimi zawiązał.

VIII. Ztemwszystkiém przywiązania do ojczyzny nie mógł się wyrzec. Kiedy bowiem nad rzeką Aegos pretor Ateński, Filokles, uszykował był swoją flotę,

quam diligebatur,
 ne concupisceret
 tyrannidem
 elatus fortuna
 magnisque opibus.
 Quibus rebus factum est
 ut abrogarent magistratum
 absenti,
 et substituerent alium
 in locum eius.
 Ut ille audivit id,
 noluit reverti domum,
 et se contulit Pactyen,
 ibique communiit
 tria castella,
 Ornos, Bizanthen, Neontichos,
 manuque collecta (*Abl. abs.*)
 introiit in Thraciam
 primus civitatis Graecae,
 existimans gloriosius
 locupletari
 praeda barbarorum
 quam Graiorum.
 Ex qua re
 creverat cum fama (*Abl.*)
 tum opibus,
 pepereratque sibi
 magnam amicitiam
 cum quibusdam regibus
 Thraciae.

8. Neque tamen potuit
 recedere a caritate patriae.
 Nam cum Philocles,
 praetor Atheniensium,
 constituisset classem suam
 apud flumen Aegos,
 neque Lysander,

jak kochano,
 aby nie pożądał
 tyraństwa,
 uniesiony szczęściem
 i wielkim majątkiem.
 Którymi rzeczami stało się,
 że odjęli władzę
 nieobecnemu,
 i ustanowili innego
 w miejsce jego.
 Skoro on usłyszał to,
 nie chciał wrócić do domu,
 i się udał do Paktyje,
 i tam obwarował
 trzy zamki,
 Orni, Bizante i Neontichos,
 i zebrawszy garstkę
 wpadł do Tracji,
 pierwszy państwa Greckiego,
 uważając chlubniejszém
 wzbogacać się
 zdobyczą barbarzyńców,
 niż Greków.
 Z czego
 wzrastał i w sławę
 i dostatki,
 i wyrobił sobie
 wielką przyjaźń
 z niektórymi królami
 Tracji.

8. Jednak nie mógł
 odstąpić od miłości ojczyzny.
 Albowiem gdy Filokles,
 pretor Ateńczyków,
 ustawił był flotę swoją
 nad rzeką Aegos
 a Lizander,

abesset Lysander, praetor Lacedaemoniorum, qui in eo erat occupatus, ut bellum quam diutissime duceret, quod ipsis pecunia a rege suppeditabatur, contra Atheniensibus exhaustis praeter arma et naves nihil erat super, Alcibiades ad exercitum venit Atheniensium ibique praesente vulgo agere coepit: si vellent, se coacturum Lysandrum dimicare aut pacem petere spondit: Lacedaemonios eo nolle classe configere, quod pedestribus copiis plus quam navibus valerent: sibi autem esse facile Seuthem, regem Thracum, adducere ut eum terra depelleret: quo facto necessario aut classe conflicturum aut bellum compositurum. id etsi vere dictum Philo-

a Lizander, pretor Lacedemoński, nie był daleko, który na tém wszystko zasadzał, aby wojnę jaknajdłużej przewlekać, bo król dostarczał im pieniędzy, Ateńczykom zaś, którzy zupełnie już się wyczerpali, prócz broni i okrętów nic nie pozostawało; Alcybiades przybył do wojska Ateńskiego, i w przytomności żołnierzy zaczął robić przedstawienia: zaręczył im, że jeżeli chcą, zmusi Lizandra albo do stoczenia bitwy albo do żądania pokoju: Lacedemończycy dlatego nie chcą stoczyć bitwy na morzu, ponieważ w wojsku lądowym mają większą przewagę, niż w okrętach; dla niego zaś jest rzeczą łatwą króla Trackiego, Seutesa, skłonić do tego, aby go wyparł z lądu; po czém z konieczności albo rozprawi się na morzu, albo wojny zaniecha. Chociaż Filokles

praetor Lacedaemoniorum, longe abesset, qui occupatus erat in eo, ut duceret bellum quam diutissime, quod pecunia suppeditabatur ipsis a rege, contra nihil erat super (<i>supere-</i> Atheniensibus exhaustis [<i>rat</i>]) praeter arma et naves: Alcibiades venit ad exercitum Atheniensium, ibique, praesente vulgo (<i>Abl.</i> coepit agere: [<i>abs.</i>) spondit, si vellent, se coacturum (<i>Acc. c. Inf. or.</i> Lysandrum aut dimicare [<i>obl.</i>) aut petere pacem: Lacedaemonios (<i>Acc.</i>) nolle (<i>c. Inf. or. obl.</i>) con- fligere classe eo, quod valerent (<i>Conj. or. obl.</i>) copiis pedestribus plus quam navibus: esse autem sibi facile (<i>Acc. c.</i> adducere Seuthem, [<i>I. or. obl.</i>) regem Thracum, ut eum (<i>Lysandrum</i>) terra depelleret: quo facto necessario aut conflicturum (<i>eum esse</i>) aut bellum compositurum. Etsi Philocles animadvertibat	pretor Lacedemończyków nie daleko był, który zajęty był tém, aby przewlekał wojnę jaknajdłużej, albowiem pieniądze dostarczane były im samym od króla, przeciwnie nie nie pozostawało Ateńczykom wyczerpanym prócz broni i okrętów: Alybiades przyszedł do wojska Ateńczyków, i tam w obecności żołnierzy zaczął przedstawiać: zareczył, jeżeli chcą, że on zmusi Lizandra albo walczyć albo prosić o pokój: Lacedemończycy nie chcą walczyć flotą dlatego, bo przeważają wojskami lądowymi więcej, niż okrętami: jest zaś jemu łatwo skłonić Seutesa, króla Traków, aby go z lądu spędził; po czém koniecznie albo bić się będzie albo wojnę zakończy. Chociaż Filokles widział,
--	--

cles animadvertēbat, tamen postulata facere noluit, quod sentiebat se Alcibiade recepto nullius momenti apud exercitum futurum et, si quid secundi evenisset, nullam in ea re suam partem fore, contra ea, si quid adversi accidisset, se unum eius delicti futurum reum. ab hoc discedens Alcibiades: „quoniam, inquit, victoriae patriae repugnas, illud moneo, iuxta hostem castra habeas nautica: periculum est enim, ne immodestia militum vestrorum occasio detur Lysandro vestri oprimentī exercitus.” neque ea res illum fefellit. nam Lysander, cum per speculatores comperisset vulgum Atheniensium in terram praedatum exisse navesque paene

poznał prawdę tych słów, jednak nie chciał jego żądaniu zadość uczynić, przewidując, że przyjąwszy Alcybiadesa, żadnego nie będzie miał znaczenia u wojska, nadto, że w razie powodzenia, on w niēm żadnego udziału mieć nie będzie, przeciwnie zaś, w razie jakiego niepomysłnego wypadku, on jeden poniesie winę błędnego zarządzenia. Alcybiades rozstając się z nim rzekł: „Ponieważ opiérasz się zwycięztwu ojczyzny, zwracam twoję uwagę, abyś, będąc tak blisko nieprzyjaciela, miał obóz dla obrony okrętów: jest bowiem obawa, ażeby bezkarność waszych żołnierzy Lizandrowi nie nastreczyła sposobności do zniesienia waszego wojska.” Jakoż, nie omylił się. Albowiem Lizander, dowiedziawszy się przez szpiegów, że wojsko Ateńskie wyszło na ląd dla zdobyczy, a okręty zostawiono prawie bez straży, stosownej

id vere dictum (<i>esse</i>),	że prawdę powiedział,
tamen noluit	jednak nie chciał
facere postulata,	uczynić żądań,
quod sentiebat	ponieważ przeczuwał,
nullius momenti (<i>Gen. qual.</i>)	że żadnego znaczenia
se futurum (<i>esse</i>)	on nie będzie
apud exercitum	u wojska
Alcibiade recepto (<i>Abl. abs.</i>)	po Alcybiadesa przyjęciu,
et, si quid secundi (<i>Gen. part.</i>)	i, jeśliby coś szczęśliwego
evenisset,	wypadło,
suam partem in ea re	jego udział w tej rzeczy
nullam fore,	żaden (nie) będzie,
contra ea,	[disset przeciwie zaś, [wydarzyło,
si quid adversi (<i>Gen. part.</i>)	jeźliby coś niepomysłnego się
se unum futurum (<i>esse</i>) reum	on jeden będzie winnym
eius delicti.	tego błędu.
Alcibiades	Alcybiades,
discedens ab hoc:	ustępując od niego:
„Quoniam, inquit,	„Ponieważ, rzekł,
repugnas victoriae patriae,	opierasz się zwycięztwu ojezy-
moneo illud,	napominam (cię) na to, [ny
(<i>ut</i>) habeas castra nautica	abyś miał obóz okrętowy
iuxta hostem:	niedaleko nieprzyjaciela:
est enim periculum,	jest bowiem niebezpieczeństwo,
ne detur occasio	aby nie była dana sposobność
Lysandro	Lizandrowi
opprimendi vestri exercitus	zgniecenia waszego wojska
immodestia (<i>Abl.</i>)	przez niesforność
militum vestrorum.”	żołnierzków waszych.”
Neque ea res fefellit illum.	I ta rzecz nie zawiodła go.
Nam Lysander,	Albowiem Lizander,
cum comperisset	gdy się dowiedział
per speculatores	przez szpiegów,
vulgum Atheniensium	że wojsko Ateńczyków
exisse praedatum (<i>Sup.</i>)	wyszło na zdobycz
in terram	na ląd,
navesque relictas (<i>esse</i>)	i że okręty zostały opuszczone

inanes relictas, tempus rei gerendae non dimisit eoque impetu bellum totum delevit.

IX. At Alcibiades, victis Atheniensibus non satis tuta eadem loca sibi arbitrans, penitus in Thraciam se supra Propontidem abdidit, sperans ibi facillime suam fortunam oculi posse. falso. nam Thraces, postquam eum cum magna pecunia venisse senserunt, insidias fecerunt: qui ea, quae apportarat, abstulerunt, ipsum capere non potuerunt. ille cernens nullum locum sibi tutum in Graecia propter potentiam Lacedaemoniorum, ad Pharnabazum in Asiam transiit: quem quidem adeo sua cepit humanitate, ut eum nemo in

chwili do działania nie pominął, i tym jednym zamachem całą wojnę zakończył.

IX. Alcybiades zaś, uważając te okolice po klęsce Ateńczyków za niedość bezpieczne dla siebie, cofnął się w głąb Tracyi nad Propontydą w nadziei, że tam najłatwiej da się jego los ukryć. Lecz omylił się. Albowiem Trakowie zmiarkowawszy, że przybył z wielkim majątkiem, zasadzili się na niego; zrabowali to co przywiózł ze sobą, samego zaś schwytać nie mogli. Widząc, że dla niego niema w Grecyi żadnego miejsca bezpiecznego z powodu wpływu Lacedemończyków, przeniósł się do Farnabaza do Azji, i tak go swoim miłym obcowaniem ujął, iż go nikt w tym stosunku przyjacielskim

paene inanes,
non dimisit
tempus rei gerendae
eoque impetu
delevit totum bellum.

9. At Alcibiades,
Atheniensibus victis (*Abl. abs.*)
arbitrans
eadem loca (*esse, Acc. c. Inf.*)
non satis tuta sibi,
abdedit se penitus
in Thraciam
supra Propontidem,
sperans
posse oculi
suam fortunam
facillime ibi.
Falso.

Nam Thraces,
postquam senserunt
eum venisse (*Acc. c. Inf.*)
cum magna pecunia,
fecerunt insidias:
qui (*atque hi*) abstulerunt
ea quae apportarat,
capere ipsum
non potuerunt.
Ille cernens
nullum locum in Graecia
tutum (*esse*) sibi
propter potentiam
Lacedaemoniorum,
transiit in Asiam
ad Pharnabazum:
quem quidem cepit adeo
sua humanitate,
ut nemo antecederet eum (*tak-*

prawie próżne,
nie opuścił
czasu do działania,
i tym napadem
zakończył całą wojnę.

9. Lecz Alcybiades,
po zwyciężeniu Ateńczyków
sądząc,
że te same miejsca (są)
niedość bezpieczne dla niego,
ukrył się w głębi
w Tracyi
nad Propontydą,
spodziewając się,
że można ukryć
swój los
najłatwiej tam.
Mylnie.

Albowiem Trakowie
skoro poczuli,
że on przybył
ze znacznemi pieniędzmi,
robili zasadzki:
jakoż oni zrabowali
to co przywiózł,
pochwycić samego
nie mogli.
On widząc,
że żadnego miejsca w Grecyi
bezpiecznego niéma dla niego
z powodu potęgi
Lacedemończyków,
przeszedł do Azji
do Farnabaza:
którego zaś ujął tak
[*że ei*] swoją uprzejmością,
że nikt nie przewyższał go

amicitia antecederet. namque ei Grynium dederat, in Phrygia castrum, ex quo quinquagena talenta vectigalis capiebat. qua fortuna Alcibiades non erat contentus neque Athenas victas Lacedaemoniis servire poterat pati. itaque ad patriam liberandam omni ferebatur cogitatione. sed videbat id sine rege Perse non posse fieri, ideoque eum amicum sibi cupiebat adiungi neque dubitabat facile se consecuturum, si modo eius conveniundi habuisset potestatem. nam Cyrum fratrem ei bellum clam parare Lacedaemoniis adiuvantibus sciebat: id si aperuisset, magnam se initurum gratiam videbat.

X. Hoc cum moliretur peteretque a Pharnabazo,

nie przewyższał. Dał mu bowiem gród we Frygii, Grynijum, z którego otrzymywał 50 talentów rocznego dochodu. Atoli z tego położenia Alcybiades nie był zadowolony, i nie mógł znieść, ażeby zwyciężone Ateny ulegały Lacedemończykom. Dlatego wszelka myśl jego zwracała się ku wyswobodzeniu swojej ojczyzny. Widział jednak, że to bez pomocy króla perskiego stać się nie może, i dlatego pragnął zawiązać z nim stosunek przyjaźni, będąc pewnym, że łatwo to osiągnie, skoro tylko będzie miał sposobność otrzymania u niego posłuchania. Wiedział bowiem, że brat jego Cyrus potajemnie z pomocą Lacedemończyków gotuje się do wojny przeciw niemu; przypuszczał tedy, że gdy mu to odkryje, wielką sobie u niego łaskę zaskarbi.

X. Podczas tych zamysłów, gdy zażądał od Farna-

in amicitia.	w przyjaźni.
Namque dederat ei	Albowiem dał mu
Grynium, castrum in Phrygia,	Grynijum, zamek we Frygii,
ex quo capiebat	z którego pobierał
50 talenta vectigalis.	50 talentów podatku.
Qua fortuna (<i>Abl. po content.</i>)	Którym losem
Alcibiades non erat contentus,	Alybiades nie był zadowolony,
neque poterat pati	i nie mógł znieść,
Athenas victas (<i>Acc.</i>)	żeby Ateny zwyciężone
servire (<i>c. Inf.</i>) Lacedaemoniis.	służyły Lacedemończykom.
Itaque ferebatur	Dlatego unosił się
omni cogitatione	wszelką myślą
ad patriam liberandam.	do uwolnienia ojczyzny.
Sed videbat	Lecz widział,
id non posse (<i>Acc. c. Inf.</i>) fieri	że to nie może stać się
sine rege Perse,	bez króla Perskiego,
ideoque cupiebat	dlatego pragnął
eum adiungi sibi	tego zobowiązać sobie
amicum,	za przyjaciela,
neque dubitabat	i nie wątpił,
se consecuturum (<i>rzadki Acc. c.</i>	że osiągnie (to) łatwo,
<i>I. po non dubito, por. Praef.</i>)	
facile,	
si modo	jeżeli tylko
habuisset (<i>Conj. Fut. ex. z obcój</i>	mieć będzie
<i>myśli</i>)	
potestatem eius conveniundi.	możność zejścia się z nim.
Nam sciebat	Albowiem wiedział,
Cyrum fratrem (<i>eius</i>)	że Cyrus brat (jego)
parare ei bellum clam	gotuje mu wojnę tajemnie
Lacedaemoniis adiuvantibus:	z pomocą Lacedemończyków:
si aperuisset (<i>jak habuisset</i>) id,	jeśli odkryje to,
videbat	przewidywał,
se initurum (<i>esse</i>)	że wejdzie
magnam gratiam.	w wielką łaskę.
10. Cum hoc moliretur	10. Gdy to zamyśliwał
peteretque a Pharnabazo,	i żądał od Farnabaza,

ut ad regem mitteretur, eodem tempore Critias ceterique tyranni Atheniensium certos homines ad Lysandrum in Asiam miserant, qui eum certiozem facerent, nisi Alcibiadem sustulisset, nihil earum rerum fore ratum, quas ipse Athenis constituisset: quare, si suas res gestas manere vellet, illum persequeretur. his Laco rebus commotus statuit accuratius sibi agendum cum Pharnabazo. huic ergo renuntiat, quae regi cum Lacedaemoniis essent, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum sibi tradidisset. non tulit hunc satrapes et violare clementiam quam regis opes minui maluit. itaque misit Susamithren et Bagaem ad Alcibiadem interfi-

baza, aby go wyprawil do króla, Krytyjasz i reszta tyranów Ateńskich w tym samym czasie wyprawili pewnych ludzi do Lizandra do Azyi z zawiadomieniem, że jeżeli Alcybiadesa nie sprzątnie, żadne jego zarządzenie nie utrzyma się w Atenach: dlatego, jeżeli chce, aby jego dzieła się utrzymały, ma on Alcybiadesa ściagać. Temi wiadomościami zaniepokojony Lakończyk postanowił poważniej porozumieć się z Farnabazem. Donosi mu tedy, jaka jest umowa między królem a Lacedemończykami, gdyby mu Alcybiadesa żywego lub umarłego nie wydał. Nie oparł się temu żądaniu satrapa, i wolał raczej naruszyć obowiązek ludzkości, aniżeli uszczuplić potęgę króla. Wysłał tedy Suzamitresa i Bageusza w celu zamordowania Alcybiadesa, gdy ten

ut mitteretur ad regem,	aby wysłany był do króla,
eodem tempore Critias	w tym samym czasie Krytyjasz
ceterique tyranni	i reszta tyranów
Atheniensium	Ateńczyków
miserunt ad Lysandrum	wysłali do Lizandra
in Asiam	do Azji
homines certos,	ludzi pewnych,
qui (ut ii) facerent	kórtzyby uczynili
eum certiozem,	go pewniejszym (zawiadomili),
nisi sustulisset (Conj. Fut. ex.	jeżeli nie sprzątnie
Alcibiadem,	[or. obl.] Alcibiadesa,
nihil earum rerum (Gen. part.)	że nic z tych rzeczy
fore ratum,	nie będzie trwałém,
quas ipse constituisset Athenis:	które sam ustanowił w Atenach:
quare, si vellet (or. obl.)	przeło, jeżeli chce,
manere suas res gestas (Acc.	aby utrzymały się jego zarzą-
c. Inf.)	dzenia,
persequeretur illum.	niech ściga jego.
Laco commotus his rebus	Lakończyk poruszony temi rze-
	czami
statuit	uważał,
agendum (esse) sibi accuratius	że należy mu porozumić się
	dokładniej
cum Pharnabazo.	z Farnabazem.
Renuntiat ergo huic,	Zawiadamia więc go,
quae essent regi (Conj. pyt. ub.)	jakie (układy) ma król
cum Lacedaemoniis,	z Lacedemończykami,
nisi tradidisset sibi	gdyby nie wydał jemu
Alcibiadem vivum	Alcibiadesa żywego
aut mortuum.	lub umarłego.
Satrapes non tulit hunc	Satrapa nie wytrzymał jego
et maluit	i wolał
violare clementiam	naruszyć ludzkość [króla.
quam minui opes regis.	niż dać zmniejszyć się potędze
Itaque misit Susamithren	Dlatego posłał Suzamitresa
et Bageaum	i Bageusza,
ad interficiendum Alcibiadem,	dla zamordowania Alcibiadesa,

ciendum, cum ille esset in Phrygia iterque ad regem compararet. missi clam vicinitati, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium ut eum interficiant. illi cum ferro aggredi non auderent, noctu ligna contulerunt circa casam, in qua quiescebat, eamque succenderunt, ut incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. ille autem ut sonitu flammae est excitatus, etsi gladius ei erat subductus, familiaris sui subalare telum eripuit. namque erat cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui numquam discedere voluerat. hunc sequi se iubet et id quod in praesentia vestimentorum fuit, arripit. his in ignem coniectis flammae vim transiit. quem ut barbari incendium effugisse viderunt, telis emi-

bawił we Frygii i gotował się w drogę do króla. Wysłańcy dali tajemne polecenie sąsiedztwu, w którym wtedy Alcybiades przebywał, aby go zamordowali. Ci, nie mając odwagi rzucić się na niego z bronią, w nocy, około domu, w którym spoczywał, drwa pozosili i podpalili, aby go ogniem zgładzić, ponieważ sobie nie ufali, że zdołają pokonać go w walce ręcznej. On zaś obudzwszy się na trzask ognia, chociaż mu miecz usunięto, wyrwał z pochwy kordelas swego przyjaciela. Przebywał bowiem z nim pewien gość z Arkadyi, który go nigdy nie chciał odstąpić. Temu każe iść za sobą, i chwyta co było z ubrania na doręczu. Rzuciwszy je w ogień przedarł się przez żar płomieni. Kiedy barbarzyńcy zobaczyli, że uszedł pożaru, zabili go pociskami

cum ille esset in Phrygia
 iterque ad regem
 compararet,
 Missi dant negotium
 vicinitati,
 in qua tum Alcibiades erat,
 ut interficiant eum.
 Illi cum non auderent
 ferro aggredi (*eum*),
 contulerunt noctu ligna
 circa casam,
 in qua quiescebat,
 eamque succenderunt,
 ut conficerent incendio (*eum*),
 quem diffidebant
 posse superari manu.
 Ille autem
 ut excitatus est
 sonitu flammae,
 etsi gladius
 subductus erat ei,
 eripuit telum subalare
 familiaris sui.
 Namque erat cum eo
 quidam hospes ex Arcadia,
 qui numquam
 discedere voluerat.
 Iubet hunc sequi (*Acc. c. Inf.*)
 et arripit [se (*Acc. po sequor*)
 id vestimentorum (*Gen. part.*)
 quod fuit in praesentia.
 His coniectis (*Abt. abs.*)
 in ignem
 transiit vim flammae.
 Quem ut barbari viderunt
 incendium effugisse,
 interfecerunt

gdy ten był we Frygii
 i podróż do króla
 przygotowywał.
 Wysłańcy dają polecenie
 sąsiedztwu,
 w którym wtedy Alcybiades był,
 aby zamordowali go.
 Ci ponieważ nie mieli odwagi
 orężem zaczepić (*go*),
 znieśli w nocy drwa
 około chaty,
 w której spoczywał,
 i ją podpalili,
 aby zgładzić pożarem (*tego*),
 którego nie ufali (*sobie*)
 żeby mógł być zwyciężony rę-
 On zaś, [ką.
 skoro zbudzony został
 trzaskiem płomieni,
 chociaż miecz
 odjęty był mu,
 wyrwał oręż podpachwinowy
 przyjaciela swego.
 Albowiem był z nim
 pewien gość z Arkadyi,
 który nigdy
 ustąpić nie chciał.
 Każe, aby ten szedł za nim,
 i porywa
 to z odzieży,
 co było na doręczu.
 Rzuciwszy je
 w ogień [płomieni.
 przeszedł przez gwałtowność
 Którego, gdy barbarzyńcy zo-
 że pożaru uszedł, [baczyli,
 zabili

nus missis interfecerunt, caputque eius ad Pharnabazum rettulerunt. at mulier, quae cum eo vivere consuevit, muliebri sua veste contectum aedificii incendio mortuum cremavit, quod ad vivum interimendum erat comparatum. sic Alcibiades annos circiter quadraginta natus diem obiit supremum.

XI. Hunc infamatum a plerisque tres gravissimi historici summis laudibus extulerunt: Thucydides, qui eiusdem aetatis fuit, Theopompus, post aliquanto natus, et Timaeus: qui quidem duo maledicentissimi nescio quo modo in illo uno laudando consentiunt. namque ea, quae supra scripsimus, de eo praedicarunt, atque hoc amplius: cum Athenis, splendidissima civitate, na-

zdaleka rzuconymi, a głowę jego do Farnabaza zanieśli. Pewna jednak niewiasta, która zwykle w jego domu przebywała, okryła go swém kobiecém odzieniem i zmarłego spaliła w płomieniach domu, które przygotowano na spalenie go żywcem. Tak to Alcybiades mając lat około 40 życia dokonał.

XI. Męża tego oczernianego przez bardzo wielu, trzój najpoważniejsi historycy najwyższemi pochwałami wynieśli: Tuceydydes, rówieśnik jego, Teopompus, urodzony nieco później i Timeusz; ci dwaj ostatni, lubo najskłonniejsi do nagany, niepojętym sposobem w pochwałach jego jednéj osoby są zgodni. Albowiem opowiedzieli o nim, i to, cośmy pisali powyżéj i jeszcze więcéj: że będąc urodzonym w Atenach, państwie najwy-

telis eminus missis,
rettuleruntque caput eius
ad Pharnabazum.

At mulier,
quae consuerat
vivere cum eo,
contectum
sua veste muliebri
cremavit mortuum
incendio aedificii,
quod comparatum erat
ad interimendum vivum.
Sic Alcibiades
obiit diem supremum
natus circiter
quadraginta annos.

11. Tres historici
gravissimi extulerunt
summis laudibus hunc,
infamatum a plerisque:
Thucydides, qui fuit
eiusdem aetatis,
Theopompus natus
aliquanto post
et Timaeus:
qui quidem duo
maledicentissimi
nescio quo modo
consentiunt
in laudando illo uno.
Namque praedicarunt
de eo ea,
quae scripsimus supra,
atque hoc amplius: *(następuje*
or. obl.)

cum natus esset Athenis,
civitate splendidissima,

pociskami zdaleka rzuconymi,
i zanieśli głowę jego
do Farnabaza.

Lecz niewiasta,
która zwykła
żyć z nim,
okrytego
swoją szatą kobięcą,
spaliła umarłego
ogniem budynku,
który przygotowany był
dla zgładzenia żywego.
Tak Alcibiades
dokonał dnia ostatniego
mając około
40 lat.

11. Trzój historycy
najpoważniejsi wynieśli
najwyższymi pochwałami jego,
oczernionego przez wielu:
Tucydides, który był
tego samego wieku,
Teopompus urodzony
nieco później
i Timeusz:
którzy właśnie dwaj
najwięcej przyganiający
nie wiem jakim sposobem
zgadzają się
w chwaleniu jego jednego.
Albowiem opowiedzieli (z uznania
o nim to, [niem])
cośmy pisali powyżej,
a nadto to jeszcze:

(że) gdy się urodził w Atenach
państwie najwykwintniejszym,

tus esset, omnes splendore ac dignitate superasse vitae, postquam inde expulsus Thebas venerit, adeo studiis eorum inservisse, ut nemo eum labore corporisque viribus posset aequiparare (omnes enim Boeotii magis firmitati corporis quam ingenii acumini inserviunt), eundem apud Lacedaemonios, quorum moribus summa virtus in patientia ponebatur, sic duritiae se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes Lacedaemonios vinceret; fuisse apud Thracas, homines vinolentos: hos quoque in his rebus antecessisse: venisse ad Persas, apud quos summa laus esset fortiter venari, luxuriose vivere: horum sic imitatum

kwintniejszém, wszystkich przewyższał blaskiem i wystawnością; skoro wygnany stamtąd przybył do Teb, tak dalece oddał się ich ulubionym zwyczajom, że nikt mu nie mógł wyrównać w znoszeniu trudów i w sile fizycznej, (wszyscy bowiem Beotowie dbają więcej o rozwój sił fizycznych niż o bystrość rozumu); również u Lacedemończyków, gdzie według ich zwyczajów pokładano największą dzielność w trudach, tak dalece oddał się zahartowaniu, że oszczędnością w prowadzeniu domu i ubraniu przewyższał wszystkich Lacedemończyków; bawił u Traków, ludzi oddanych pijaństwu, i tych w tém prześcigał; przybył do Persów, u których największą było chluba, odważnie polować i żyć zbyt kownie; zwyczaje ich tak misternie naślado-

superasse (*eum*)
 omnes splendore
 ac dignitate vitae,
 postquam expulsus inde
 venerit Thebas,
 inservisse (*eum*) adeo
 studiis eorum,
 ut nemo posset
 aequiparare eum (*Acc. po*
aequip.)

labore
 viribusque corporis,
 (omnes enim Boeotii
 inserviunt magis
 firmitati corporis
 quam acuminis ingenii),
 eundem apud Lacedaemonios,

quorum moribus
 summa virtus
 ponebatur in patientia,
 se dedisse sic duritiae,
 ut vinceret
 omnes Lacedaemonios
 parsimonia victus
 atque cultus;
 fuisse (*eum*) apud Thracas,
 homines vinolentos:
 antecessisse (*eum*) hos quoque
 in his rebus:

venisse (*eum*) ad Persas,
 apud quos summa laus esset

venari fortiter,
 vivere luxuriose:
 imitatum (*esse eum*) sic
 consuetudinem horum,

przewyższał
 wszystkich blaskiem
 i wystawnością życia,
 skoro wypędzony stamtąd
 przybył do Teb,
 oddawał się tak dalece
 ulubionym zwyczajom ich,
 że nikt nie mógł
 dorównać jemu

w trudach
 i w siłach ciała,
 (wszyscy bowiem Beotowie
 oddają się więcej
 uprawianiu siły ciała,
 niż bystrości umysłu),
 on również u Lacedemończy-
 ków,

podług których zwyczajów
 największa dzielność
 polegała na wytrwałości,
 oddał się tak zahartowaniu,
 że przewyższył
 wszystkich Lacedemończyków
 oszczędnością pożywienia
 i sposobu życia;
 był u Traków,
 ludzi oddanych pijaństwu;
 przewyższył tych również
 w tych rzeczach:
 przybył do Persów,
 u których najwyższą chlubą
 było,
 polować odważnie,
 żyć zbyt kownie:
 naśladował tak
 zwyczaje ich,

consuetudinem, ut illi ipsi eum in his maxime admirarentur. quibus rebus effecisse ut, apud quoscumque esset, princeps poneretur habereturque carissimus. sed satis de hoc, reliquos ordiamur.

wał, że oni sami najwięcej go w tych rzeczach podziwiali. Tym sposobem, jak niektórzy podają, stawiano go wszędzie na pierwszym miejscu i otaczano bardzo wielką miłością. Lecz dość już o nim; przystąpmy do innych.

ut illi ipsi admirarentur
eum maxime in his.
Quibus rebus
effecisse (*eum*) ut,
apud quoscumque esset,
poneretur princeps
habereturque carissimus.
Sed satis de hoc:
ordiamur reliquos.

że oni sami podziwiali
go najwięcej w tém.
Któreimi rzeczami
sprawił, że
u którychkolwiek był,
stawiony był pierwszym
i miany był najulubieńszym.
Lecz dosyć o nim:
zaczniemy innych.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

ALCIBIADES.

1. *Natus . . . dives.* Kornelijusz rozpoczyna charakterystykę Alcybiadesa od jego trzech zalet zewnętrznych, przechodzi do jego świetnych przymiotów umysłowych, przeciwstawiając im jego wady i kończy wspomnieniem ścisłego jego stosunku z trzema znakomitymi owych czasów mężami, Peryklosem, Sokratesem i Hipponikusem.

Dicendo valeret. *Dicere* stoi tutaj w przeciwstawieniu z pismem i treścią, jest to zewnętrzna forma.

Os jest sposób wymawiania, *oratio*, wysłowienie się, sposób wykładu.

Victus oznacza tutaj życie pod względem jego potrzeb, mieszkania, ubrania, pożywienia i t. d., *vita* całe zachowanie się w życiu.

2. *Pericles* był wówczas pierwszym mężem w państwie Ateńskim, w którego rękach spoczywały rządy, czasy jego były najświetniejsze; nie był on jednak ojczymem Alcybiadesa, lecz dziadek Alcybiadesa był bratem matki Peryklesa.

Graeca lingua loquentium, opisanie zamiast *Graecorum*; por. *Milt.* 3.

Amore Graecorum. Ścisły stosunek przyjaźni między dojrzałymi mężczyznami a chłopcami, osobliwie pielęgn-

wany na wyspie Krecie (por. Praef.), przeniósł się do Grecyi; uważano za hańbę dla chłopca, gdyby nie miał starszych przyjaciół, ci bowiem wpływali bardzo korzystnie na rozwój sił fizycznych i umysłowych. Im więcej takich przyjaciół miał chłopiec, tém więcej nawet w późniejszym wieku był szanowany.

Sokrates największy mędrzec i filozof, którego uczniem był Platon, a którego dyalog p. t. „Symposion” (Uczta) doszedł naszych czasów.

3. *Bello Pelop.* r. 415. prz. Chr.

Hermae. Hermesowi czyli Merkuremu, jako bożkowi ruchu przemysłowego, wystawiono na ulicach czworogranne kamienne słupy z głową bożka.

Andocides był mówcą i statystą.

Publicam rem, nie *rem publicam*, są to sprawy, stosunki publiczne, nie państwo.

Opera forensi. Tyczyło się to najwięcej jego działania i pomocy w sądach i na zgromadzeniu narodowym.

Mysteria, t. j. tajemne obrzędy na cześć Cerery, czyli Eleuzyńskie (w mieście Eleusis odprawiane).

4. *Suorum consuetudinem*; t. j. nie ufali możnym, i pochopni byli do podejrzewania ich.

Provincia tutaj znaczy oddany komuś zakres działania, polecenie, nałożony obowiązek.

Thurii, miasto w południowej Italii, nad zatoką Tarentyńską.

Elis(-idis), stolica krainy tegoż nazwiska na wybrzeżu zachodniem Peloponezu.—*Thebae*, stolica Beocyi (w Grecyi środkowej).

Eunolpidae, był to ród kapłanów, którzy odprawiali misterya.

Declea, miasteczko w Attyce niedaleko Aten.

In obsidione, przez to, że odciegli im dowóz od strony lądu, i ustawicznie okolice niepokoili.

Ionia, kraj grecki na zachodniem wybrzeżu Azyi Małej.

5. *Tissaphernes* był namiestnikiem Lidyi i Karyi. Królem perskim wówczas był Daryjusz z przydomkiem Nothus.

Pisander był jednym z naczelników stronnictwa możnych w wojsku Ateńskiem. *Alcybiades* dlatego udał się do niego, ponieważ ówczesny przewodca ludu *Androkles*, był jego przeciwnikiem.

Thrasybulus, którego żywot *Kornelijusz* opisał.

Hellespontum t. j. ten cały kraj.

6. *Piraeus*, port Ateński zbudowany za sprawą *Temistoklesa*; por. tamże 6.

Olympiae victoribus. Czyniono to tym zwyczajem, gdy do domu wracali; bo wieńce zwyciężkie w *Olympii* były z gałęzi oliwnych.

Astu, por. *Them.* 4.

7. *Quod... gesserat*. *Alcybiades* ściągnął na siebie nienawiść może nawet słuszną. Sternik jego okrętu *Antyjoch*, podczas jego nieobecności, mimo zakazu, wyzywał do bitwy *Lizandra*, i został pobity; sam zaś *Alcybiades* wpadł bez ważnych powodów do krainy *Cyme*, która w przymierzu była z Ateńczykami, pustoszył ją, i w końcu ze stratą cofnąć się musiał.

Cyme, miasto w *Eolidzie* niedaleko wyspy *Lesbos*.

Magistratum... substituerent. Ustanowili w miejsce jego *Konona*, jak *Justinus* podaje.

Pactye, twierdza w *Tracyi* nad *Propontydą*.

Orni, *Bisanthe*, *Neontichos* (*neutr.*), zamki w *Tracyi* nad *Propontydą*.

8. *Neque longe abesset Lysander*. Był wtedy w *Lampsaku*, więc bardzo blisko, t. j. 15 stadyjów.

Castra nautica; t. j. obóz założony nad morzem, a służący do schronienia się i do obrony okrętów.

9. *Eadem loca*, t. j. te, w których dotąd przebywał.

Grynium, twierdza w *Eolidzie*.

Quiquagena talenta; por. *Them.* 10.

Sine rege Perse, t. j. *Artakserkses Mnemon*, który właśnie po *Daryjusz* II, wstąpił na tron.

Cyrus był namiestnikiem *Lidy*, *Frygii Wielkiej* i *Kapadacyi*, a przytém naczelnym wodzem w jednej części *Azyi Mniejszej*.

10. *Critias* i inni tyrani ustanowieni zostali po poddaniu się miasta Lacedemończykom.

Suas res gestas, są to zarządzenia jego.

Quae regi cum Lac. essent; są to umowy, dotyczące się związku króla z Lacedemończykami.

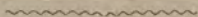
Subalare telum, właściwie duży nóż noszony, jak pugińał, pod bokiem.

Arcadia, jedna z najpiękniejszych krain środkowego Peloponezu.

Circiter XL annos, miał najmnień lat 45.

11. *Theopompus*, historyk za czasów Filipa i Aleksandra Wielkiego; *Timaeus* żył równocześnie z Pyrrhusem. Dzieła ich zaginęły.

Victus oznacza tutaj pożywienie, spanie i czuwanie, pracę i wypoczynek; *cultus*, odzienie, mieszkanie, służbę, urządzenie domu.

VIII.
THRASYBULUS.

VIII. THRASYBULUS.

I. Thrasybulus, Lyci filius, Atheniensis. si per se virtus sine fortuna ponderanda est, dubito an hunc primum omnium ponam. illud sine dubio: neminem huic praefero fide, constantia, magnitudine animi, in patriam amore. nam quod multi voluerunt paucique potuerunt, ab uno tyranno patriam liberare, huic contigit, ut a triginta oppressam tyrannis e servitute in libertatem vindicaret. sed nescio quo modo, cum eum nemo antei-

VIII. TRAZYBUL.

I. Trazybul, syn Likusa, był Ateńczykiem. Jeśli wypadałoby oceniać zasługi same przez się bez względu na szczęście, możebym tego człowieka na czele wszystkich stawil. To zaś bez wahania się: nikogo nad niego nie przenoszę co się tyczy sumiennosci, stałości, wielkości ducha, miłości ojczyzny. Albowiem, do czego wielu dążyło, a mała tylko liczba zdołała, uwolnić ojczyznę od jednego tyrana, jemu się powiodło, że uciemiężoną przez trzydziestu tyranów z niewoli wydobył do wolności. Lecz szczególnym trafem, chociaż go nikt w tych

VIII. THRASYBULUS.

VIII. TRAZYBUL.

1. Thrasybulus,
filius Lyci,
Atheniensis.
Si virtus ponderanda est

per se sine fortuna,
dubito an ponam hunc
primum omnium.
Illud sine dubio (*facio*):
praefero huic neminem

fide, constantia, (*Ablatt. limit.*)
magnitudine animi,
amore in patriam.
Nam, quod multi voluerunt
paucique potuerunt,
liberare patriam
ab uno tyranno,
contigit huic,
ut vindicaret
ex servitute in libertatem
oppressam (*patriam*)
a triginta tyrannis.
Sed nescio quo modo,
cum nemo anteiret eum

1. Trazybul,
syn Lykusa,
Ateńczyk.
Jeżeli cnota miałaby być oce-
niona
przez się bez szczęścia,
wątpię czy nie położyłbym go,
jako pierwszego z wszystkich.
To bez wahania (oświadczam):
(nie) przenoszę nad niego ni-
kogo
w sumiennosci, stałości,
wielkości ducha,
miłości ku ojczyźnie.
Albowiem, co wielu chcieli
a niewielu zdołało,
uwolnić ojczyznę
od jednego tyra-
na, udało się jemu,
że wy dobył
z niewoli do wolności
uciemiężoną
przez 30 tyranów.
Lecz nie wiem jakim sposobem,
choć nikt (nie) przewyższał
go

ret his virtutibus, multi nobilitate praecurrerunt primum Peloponnesio bello multa hic sine Alcibiade gessit, ille nullam rem sine hoc: quae ille universa naturali quodam bono fecit lucri. sed illa tamen omnia communia imperatoribus cum militibus et fortuna, quod in proelii concursu abit res a consilio ad vires virtutemque pugnantium. itaque iure suo nonnulla ab imperatore miles, plurima vero fortuna vindicat, seque his plus valuisse (quam ducis prudentiam) vere potest praedicare. quare illud magnificentissimum factum proprium est Thrasybuli. nam cum triginta tyranni, praepositi a Lacedaemoniis, servitute oppressas tene-

notach nie przewyższył, przecież wielu prześcignęło go w sławie. Naprzód w wojnie Peloponeskiej wiele czynów dokonał bez Alcybiadesa, ten zaś żadnego bez niego; ale ten, wskutek wrodzonego mu sposobu, wszystkie umiał dla własnej zasługi wyzyskać. Lecz we wszystkich tych czynach wojennych wspólny udział mają wodzowie z żołnierzami i szczęście; albowiem w zamęcie bitwy rozstrzygnięcie sprawy przenosi się z pomysłu wodza na siły i waleczność walczących. Dlatego słusznie żołnierz pewną część od wodza, największą zaś szczęście sobie przywłaszcza, i prawdziwie twierdzić może, że więcej od tamtych zaważyło (aniżeli roztropność wodza). Dlatego to wzniosły ów czyn wyłączną jest własnością Trazybula. Albowiem, gdy trzydziestu tyranów, postawionych na czele rządu przez Lacedaemonczyków, trzymało uciemiężone Ateny w niewoli,

his virtutibus,
multi praecurrerunt
nobilitate.

Primum bello Peloponnesio
hic gessit multa

sine Alcibiade,
ille nullam rem (*gessit*)
sine hoc (*Thrasybulo*):

quae universa
ille (*Alcibiades*)

fecit luci

quodam bono naturali.

Sed omnia illa tamen

(*sunt*) communia imperatoribus

cum militibus et fortuna,

quod in concursu proelii

res abit a consilio (*imperatoris*)

ad vires

virtutemque pugnantium.

Itaque iure suo

miles vindicat nonnulla

ab imperatore,

fortuna vero plurima (*vindicat*),

potestque vere praedicare

se valuisse (*Acc. c. Inf.*) plus

his (*Abl. compar.*),

(quam prudentiam (*valuisse*) (aniżeli roztropność wodza).

ducis).

Quare illud factum

magnificentissimum

est proprium Thrasybuli.

Nam,

cum triginta tyranni,

praepositi

a Lacedaemoniis,

tenerent Athenas

oppressas servitute,

w tych cnotach,
wielu prześcignęło
sławą.

Najpiérw w wojnie Pelopone-
on działał wiele [skiej]

bez Alcybiadesa,

ten żadnej rzeczy

bez niego:

co wszystko

tamten

uczynił zyskiem (swym) [nego.

wskutek pewnego daru natural-

Lecz wszystko to jednak

(jest) wspólne wodzom

z żołnierzami i szczęściem,

ponieważ w starciu się bitwy

rzecz przechodzi z pomysłu

na siły

i waleczność walczących.

Dlatego prawem własnem

żołnierz przywłaszcza sobie nie-

od wodza, [co

szczęście zaś najwięcej,

i może prawdziwie głosić,

że zaważyło więcej od tamtych,

Dlatego ów czyn

najwznościejszy

jest własnością Trazybula.

Albowiem,

gdy trzydziestu tyranów

przełożonych

przez Lacedemończyków

trzymało Ateny

uciemiężone niewolą,

rent Athenas, plurimos cives, quibus in bello parserat fortuna, partim patria expulissent partim interfecissent, plurimorum bona publicata inter se divisissent, non solum princeps, sed etiam solus initio bellum iis indixit.

II. Hic enim cum Phylen confugisset, quod est castellum in Attica munitissimum, non plus habuit secum triginta de suis. hoc initium fuit salutis Atticorum, hoc robur libertatis clarissimae civitatis. neque vero hic non contemptus est primo a tyrannis atque eius solitudo. quae quidem res et illis contemnentibus perniciiei et huic despecto saluti fuit: haec enim illos segnes ad persequendum, hos autem tempore ad com-

bardzo wielu obywateli, których los oszczędził w wojnie, bądź wygnali z ojczyzny, bądź pozabijali, a dobrach na rzecz skarbu zajęli i między sobą podzielili, wtedy on nie tylko pierwszy, ale nawet sam jeden z początku walkę przeciw nim podjął.

II. Gdy bowiem uszedł do Fyle, zamku silnie obwarowanego w Attyce, nie miał ze sobą więcej nad trzydziestu towarzyszków. Ta garstka była zarodem zbawienia Attyków, ci podstawą wolności przesławnego państwa. Jakoż istotnie z początku wcale na niego uwagi nie zwracali tyrani i na jego osamotnione stanowisko. Ale ta okoliczność o ile tamtym niebaczny wyszła na zgubę, o tyle temu pogardzonemu na korzyść. Tamtych bowiem uczyniła opieszalymi w ściganiu go, tych zaś, pozostawiwszy im czas do przygoto-

expulissent partim patria,
 partim interfecissent
 plurimos cives,
 quibus (*Dat. po parco*) fortuna
 parserat (*zam. zwykł. peperce-*
rat) in bello,
 divisissent inter se
 bona publicata
 plurimorum,
 non solum princeps,
 sed etiam solus initio
 indixit bellum iis.

2. Cum enim hic
 confugisset Phylen,
 quod est castellum
 munitissimum in Attica,
 non habuit secum plus
 triginta de suis.
 Hoc fuit initium
 salutis Atticorum,
 hoc robur libertatis
 civitatis clarissimae.
 Neque vero hic
 non contemptus est primo
 a tyrannis
 atque solitudo eius.
 Quae quidem res
 fuit et perniciei
 illis contemnentibus,
 et salutis
 huic despecto:
 haec enim
 fecit illos
 segnes ad persequendum,
 hos autem
 robustiores
 tempore dato (*Abl. abs.*)

wypędzili częścią z ojczyzny
 częścią pozabijali
 bardzo wielu obywateli,
 których los
 oszczędził w wojnie,

podzielili między sobą
 dobra skonfiskowane
 bardzo wielu,
 nie tylko pierwszy
 ale także sam z początku
 wypowiedział wojnę im.

2. Gdy bowiem on
 uciekł do Fyle,
 co jest twierdza
 bardzo obwarowana w Attyce,
 nie miał ze sobą więcej
 trzydziestu ze swoich.
 To było początkiem
 zbawienia Attyków,
 to zaród wolności
 państwa najslawniejszego.
 Jakoż istotnie on
 lekceważony był z początku
 przez tyranów,
 i opuszczenie jego.
 Która wszakże rzecz
 była i zgubą
 dla tamtych lekceważących,
 i zbawieniem
 dla niego pogardzonego:
 ta bowiem
 zrobiła tamtych
 opieszalymi w ściganiu,
 tych zaś
 silniejszymi,
 gdy czas dano (im)

parandum dato fecit robustiores. quo magis praeceptum illud omnium in animis esse debet: nihil in bello oportere contemni, neque sine causa dici, matrem timidi flere non solere. neque tamen pro opinione Thrasybuli auctae sunt opes: nam iam (tum) illis temporibus fortius boni pro libertate loquebantur quam pugnant. hinc in Piraeum transiit Munychiamque munit. hanc bis tyranni oppugnare sunt adorti, ab eaque turpiter repulsi protinus in urbem armis impedimentisque amissis refugerunt. usus est Thrasybulus non minus prudentia quam fortitudine. nam cedentes violari vetuit (cives enim civibus parcere aequum censebat),

wania, wzmocniła. Dlatego tém więcej tkwić powinno to przekonanie w umyśle każdego, że w wojnie nie lekceważyć nie należy, i że nie bez podstawy się mówi, iż matka człowieka ostrożnego nie zwykła go opłakiwać. Wszelako nie wzmagały się siły stosownie do nadziei Trazybula: już bowiem (wtedy) w owych czasach patryjoci waleczniej za wolnością gardłowali aniżeli orężem walczyli. Stąd przeszedł do Pireju i obwarował się w Munychii. Tyrani dwa razy szturm do niej przypuszczali, lecz haniebnie odparci, porzuciwszy broń i toboły, prosto do miasta uciekli. Tutaj Trazybul okazał nie mniejszą roztropność jak waleczność. Zakazał bowiem cofających się obrażać (uważając za rzecz słuszną, aby obywatel obywatela oszczędzał); jakoż nikt

ad comparandum.
 Quo magis debet esse
 illud praeceptum
 in animis omnium:
 nihil oportere contemni
 in bello,
 neque dici sine causa,
 matrem timidi
 non solere flere.
 Neque tamen
 opes Thrasybuli
 auctae sunt
 pro opinione (*eius*),
 nam iam (*tum*)
 illis temporibus
 boni loquebantur
 pro libertate
 fortius quam pugnabant.
 Hinc transiit
 in Piraeum
 munivitque Munychiam.
 Tyranni adorti sunt
 bis oppugnare hanc,
 repulsique turpiter ab ea
 refugerunt in urbem
 protinus
 armis impedimentisque amis-
 sis (*Abl. abs.*).

Thrasybulus usus est
 non minus prudentia
 quam fortitudine.
 Nam vetuit
 violari cedentes,
 (censebat enim aequum
 cives parcere civibus),

do przygotowania.
 Tém więcéj powinna być
 ta nauka
 w umysłach wszystkich:
 że nic (nie) należy lekceważyć
 w wojnie,
 i że nie mówi się bez przy-
 czyny,
 iż matka ostrożnego
 nie zwykła płakać.
 Jednakże
 siły Trazybula
 nie pomnożyły się
 podług nadziei (*jego*),
 albowiem już (*wtedy*),
 w owych czasach
 patryjoci rozprawiali
 za wolnością
 waleczniéj aniżeli walczyli.
 Stąd przeszedł
 do Pireju
 i obwarował Munychiję.
 Tyrani próbowali
 dwa razy szturmować ją,
 odparci haniebnie od niéj
 uciekli do miasta
 prosto
 broń i toboły postradawszy.

Trazybul użył
 nie mniej roztropności
 jak waleczności.
 Albowiem zakazał
 obrażać cofających się,
 (uważał bowiem za słuszne
 (aby) obywatele oszczędzali
 obywateli),

neque quisquam est vulneratus, nisi qui prior impugnare voluit. neminem iacentem veste spoliavit, nil attigit nisi arma, quorum indigebat, quaeque ad victum pertinebant. in secundo proelio cecidit Critias, dux tyrannorum, cum quidem exadversus Thrasybulum fortissime pugnaret.

III. Hoc deiecto Pausanias venit Atticis auxilio, rex Lacedaemoniorum. is inter Thrasybulum et eos, qui urbem tenebant, fecit pacem his condicionibus: ne qui praeter trigintá tyrannos et decem, qui postea praetores creati superioris more crudelitatis erant usi, afficerentur exilio neve bona publicarentur: rei publicae procuratio populo redderetur. praeclarum hoc

nie odniósł rany, prócz, kto ośmielił się naprzód sam zaczepić. Żadnego poległego nie obdarł ze sukni, niczego się nie dotknął, prócz broni, której mu brakowało, i żywności. W drugieój bitwie poległ Krytyjasz, przewodzca tyranów, walcząc istotnie dzielnie przeciw Trazybulowi.

III. Po upadku tegoż król Lacedemoński, Pauzaniasz przybył w pomoc Ateńczykom i ułożył między Trazybulem a tymi, którzy miasto mieli w posiadaniu, pokój pod następującymi warunkami: aby z wyjątkiem trzydziestu tyranów i onych dziesięciu, którzy późnieój władcami obrani, postępowali podług zwyczaju poprzedniego okrucieństwa, nikogo wygnaniem nie karano ani dóbr na skarb państwa nie zabiérano; zaś zarząd rzeczypospolitéj, aby oddano w ręce narodu. Również

neque quisquam
vulneratus est,
nisi qui voluit
impugnare prior.

Neminem iacentem (*occisum*)
spoliavit veste (*Abl. po spolio*),
nil attigit
nisi arma,
quorum (*lub?*) indigebat,
quaeque pertinebant
ad victum.

In secundo proelio
cecidit Critias,
dux tyrannorum,
cum quidem
pugnaret fortissime
exadversus Thrasybulum.

3. Hoc deiecto

Pausanias,
rex Lacedaemoniorum,
venit auxilio Atticis.
Is fecit pacem
inter Thrasybulum
et eos qui tenebant urbem
his condicionibus:

ne qui
afficerentur exilio
praeter triginta tyrannos
et decem (*eos*),
qui creati postea praetores
usi erant more
crudelitatis superioris,
neve bona
publicarentur:
procuratio reipublicae
(*ut*) rederetur populo.
Hoc quoque Thrasybuli

i nikt

(nie) został raniony,
prócz kto chciał
zaczepiać najpiérw.

Nikogo leżącego (zabitego)
(nie) obdarł z sukni,
niczego się (nie) dotknął,
prócz broni,
której potrzebował,
i co należało
do wyżywienia.

W drugieój bitwie
poległ Krytyjasz,
przewódca tyranów,
gdy rzeczywiście
walczył bardzo mężnie
przeciwko Trazybulowi.

3. Gdy ten zrzucony został,

Pauzanijasz,
król Lacedemończyków
przybył w pomoc Attykom.
Ten ułożył pokój
między Trazybulem
a tymi, którzy trzymali miasto
pod tymi warunkami:

aby nikt
ukarany (nie był) wygnaniem,
prócz 30 tyranów
i dziesięciu (tych),
którzy wybrani późnieój wład-
używali zwyczajuj [cami
okrucieństwa poprzedniego,
i aby dóbr
nie konfiskowano:
zarząd rzeczypospolitéj
(aby) oddano narodowi.
To również Trazybula

quoque Thrasybuli, quod reconciliata pace, cum plurimum in civitate posset, legem tulit, ne quis ante actarum rerum accusaretur neve multaretur, eamque illi oblivionis appellarunt. neque vero hanc tantum ferendam curavit, sed etiam ut valeret effecit. nam cum quidam ex iis, qui simul cum eo in exilio fuerant, caedem facere eorum vellent, cum quibus in gratiam reditum erat, publice prohibuit et id quod pollicitus erat praestitit.

IV. Huic pro tantis meritis honoris corona a populo data est, facta duabus virgulis oleaginis. quam quod amor civium et non vis expresserat, nullam habuit invidiam magnaque fuit gloria. bene ergo Pittacus ille, qui in septem sapientum numero est habi-

i ten czyn Trazybula jest wzniosłym, że po przywróceniu pokoju, chociaż największą posiadał władzę w państwie, wydał prawo, aby nikogo nie pociągano i nie karano za poprzednie wypadki; które-to prawo nazwali oni prawem zapomnienia czyli amnestyi. I nietylko, że postarał się, aby je uchwalono, ale także, aby je wykonywano, dopilnował. Albowiem, gdy niektórzy towarzysze jego tułactwa, żądali śmierci tych, z którymi stanęła ugoda, oparł się temu na podstawie prawa i dotrzymał danego słowa.

IV. Za tak wielkie zasługi naród ofiarował mu wieniec honorowy spleciony z dwóch gałązek oliwnych; a ponieważ go nie przemoc wymusiła, lecz miłość obywateli, żadnej nie wzbudził zazdrości, owszem stał się wielką chlubą. Trafnie przeto znany ów Pittakus, zaliczony w poczet siedmiu mędrców, powiedział,

praeclarum,
 quod pace reconciliata,
 cum posset plurimum
 in civitate,
 tulit legem,
 ne quis accusaretur
 rerum ante actarum,
 neve multaretur,
 illique (*Athenienses*)
 appellarunt eam (*legem*)
 oblivionis (*legem*).
 Neque vero curavit tantum
 hanc ferendam,
 sed etiam effecit,
 ut valeret.

Nam cum quidam ex iis,
 qui fuerant in exilio
 simul cum eo,
 vellent facere caedem
 eorum, cum quibus
 reditum erat in gratiam,
 prohibuit publice,
 et praestitit id
 quod pollicitus erat.

4. Pro tantis meritis
 corona honoris
 facta
 duabus virgulis oleaginis,
 data est huic a populo.
 Quam quod (*et quod eam*)
 amor civium
 non vis expresserat,
 nullam invidiam habuit,
 fuitque magna gloria (*Abl.*
 Ergo ille Pittacus, [*qual.*)
 qui habuit est in numero
 septem sapientium,

wzniosłem (jest),
 że po przywróceniu pokoju,
 chociaż mógł najwięcej
 w państwie,
 wydał prawo,
 aby nikt oskarżony (nie) był
 o rzeczy przedtém popełnione,
 i nie był karany,
 a oni
 nazwali je (prawo to)
 zapomnienia (prawem).
 Lecz nie starał się tylko
 o tegoż nadanie,
 ale także uczynił,
 że miało moc.

Albowiem, gdy niektórzy z tych,
 którzy byli na wygnaniu
 razem z nim,
 chcieli zrobić rzeź
 tych, z którymi
 powrócono do zgody,
 przeszkodził publicznie
 i dotrzymał tego,
 co przyrzekł.

4. Za tak wielkie zasługi
 wieniec honoru
 zrobiony
 z dwóch gałązek oliwnych,
 dany był jemu przez naród.
 Który ponieważ
 miłość obywateli
 nie przemoc wymusiła,
 żadnej nienawiści (nie) miał,
 i był wielkiej sławy.
 Przeto ów Pittakus,
 który miany był w liczbie
 siedmiu mędrców,

tus, cum Mytilenaei multa milia iugerum agri ei muneri darent: „nolite oro vos” inquit „id mihi dare, quod multi invideant, plures etiam concupiscant. quare ex istis nolo amplius quam centum iugera, quae et meam animi aequitatem et vestram voluntatem indicent.” nam parva munera diutina, locupletia non propria esse consuerunt. illa igitur corona contentus Thrasybulus neque amplius requisivit neque quemquam honore se antecessisse existimavit. hic sequenti tempore, cum praetor classem ad Ciliciam appulisset, neque satis diligenter in castris eius agerentur vigiliae, a barbaris ex oppido noctu eruptione facta in tabernaculo interfectus est.

gdy mu Mytyleńczycy kilka tysięcy morgów pola dawali w darze: „Nie dawajcie, rzekł, proszę was, coś takiego, czegoby mi wielu zazdrościło, a więcej jeszcze pożałało. Dlatego nie chcę z nich więcej nad sto morgów, aby świadczyły i o mojem umiarkowaniu i o waszych dobrych chęciach.” Albowiem małe dary zwykle są długotrwałe, obfite zaś niepewne. Zadowolony więc owym wieńcem Trazybul nic więcej nie pragnął i był przekonany, że go nikt w dostojęństwie nie przewyższył. W następnych czasach gdy będąc dowódcą zawinął z flotą do Cylicyi, a w obozie jego nie odbywano straży dość pilnie, podczas wycieczki z miasta we własnym namiocie przez barbarzyńców został zabity.

bene inquit,
 cum Mytilenaei
 darent ei muneri
 multa milia
 iugerum argi:
 „Nolite, oro vos,
 dare mihi id (*eiusmodi rem*)
 quod (*ut id*) multi inuideant,
 plures etiam concupiscant.
 Quare ex istis
 nolo amplius
 quam centum iugera,
 quae (*ut ea*) indicent
 et meam aequitatem animi
 et vestram voluntatem.”
 Nam parva munera
 consuerunt
 diutina (*esse*),
 locupletia
 non propria esse.
 Thrasybulus igitur
 contentus illa corona
 neque requisivit amplius,
 neque existimavit [cessisse
 quemquam (*Acc. subjecti*) ante-
 se (*Acc. objecti*) honore.
 Hic tempore sequenti,
 cum praetor
 appulisset classem
 ad Ciliciam,
 neque vigiliae agerentur
 satis diligenter
 in castris eius,
 eruptione facta noctu
 ex oppido
 interfectus est a barbaris
 in tabernaculo (*suo*).

dobrze powiedział,
 gdy Mytyleńczycy
 dawali mu w darze
 wiele tysięcy
 morgów roli:
 „Nie chciejcie, proszę was,
 dawać mi tego (takięj rzeczy)
 czegoby wielu zazdrościło,
 więcj jeszcze pożądało.
 Przeto z tych
 nie chcę więcj
 jak (nad) 100 morgów,
 któreby świadczyły,
 i moje umiarkowanie,
 i waszą wolę.”
 Albowiem małe dary
 zwykły
 trwałymi (być),
 obfite
 nie własnymi (być).
 Trazybulus więc
 zadowolony owym wieńcem
 ani (nie) pragnął więcj,
 ani (nie) sądził,
 żeby ktoś przewyższył
 go w zaszczycie.
 (On) w czasie następnym,
 gdy jako dowódzca
 przybił z flotą
 do Cylicyi,
 a czaty nie odbywały się
 dość pilnie
 w obozie jego,
 podczas wycieczki zrobionęj
 z miasta [w nocy
 zabity został przez barbarzyń-
 w namiocie swoim. [ców

OBJAŚNIENIA RZECZY.

THRASYBULUS.

1. *Peloponnesio bello etc. fecit lucri.* Nie zupełnie zgodnie z prawdą opowiada Kornelijusz; gdyż Alcybiades sam bez Trazybula wiele rzeczy wykonał, a gdzie wspólnie działali, tam Alcybiades był duszą całego przedsięwzięcia.

Partim... interfecissent. 1500 obywateli zostało wtedy wygnanych lub ukaranych śmiercią.

2. *Cum Phylon confugisset.* Trazybul umknął naprzód do Teb, i stamtąd wyruszywszy zajął Phyle (kasztel na granicy Beocyi), i tutaj zaraz natarli na niego owi 30 tyrani, lecz żadnej nie odnieśli korzyści; z czego korzystając przeszedł do Pyreju i w Munchii się obwarował.

Nam cedentes... voluit. Trazybulus dopiero zaczepiony rozpoczął walkę, mianowicie gdy jeden z jego żołnierzy raniony został.

3. *Praetores* tutaj w znaczeniu władców, naczelników; *postea creati*; po śmierci Krytyjasza reszta z trzydziestu umknęła do Eleusis; i w ich miejsce było tych dziesięciu.

4. *Pittacus... habitus.* Tymi mędrkami byli: Thales, Solon, Chilon, Pittacus, Bias, Cleobolus, Periander. Pittakus pochodził z Mityleny na wyspie Lesbos około r. 600. przed Chr. znakomity statysta i wojownik.

Cilicia, kraj na wybrzeżu południowo zachodniem Małej Azji.

Interfectus est. Trazybul zabity został w Pamfilii przez mieszkańców miasta Aspendos.

IX.

C O N T E N T S.

IX. CONON.

I. Conon Atheniensis Peloponnesio bello accessit ad rem publicam, in eoque eius opera magni fuit. nam et praetor pedestribus exercitibus praefuit et praefectus classis magnas mari res gessit. quas ob causas praecipuus ei honos habitus est. namque omnibus unus insulis praefuit, in qua potestate Pheras cepit, coloniam Lacedaemoniorum. fuit etiam extremo Peloponnesio bello praetor, cum apud Aegos flumen copiae Atheuensium ab Lysandro sunt devictae. sed tum

IX. KONON.

I. Ateńczyk Konon rozpoczął swój zawód polityczny w wojnie Peloponeskiej, i oddał w niej wielkie usługi. Dowodził bowiem nie tylko wojskami lądowymi, ale także jako dowódzca floty wielkich dzieł dokonał; a z tego powodu szczególną cześć mu oddawano. Albowiem był on sam jeden zarządcą wszystkich wysp, a podczas tego zawiadywania zdobył Fery, osadę Lacedaemonczyków. Był również przy końcu wojny Peloponeskiej pretorem, gdy nad rzeką Aegos Lizander pobił wojska Ateńskie. Lecz właśnie wtedy nie był tam obe-

IX. CONON.

1. Conon Atheniensis
accessit ad rem publicam

bello Peloponnesio (*kiedy?*),
operaque eius in eo
fuit magni.

Nam et praetor praefuit

exercitibus pedestribus
et praefectus classis
gessit mari (*in mari*) magnas
res.

Ob quas causas
praecipuus honos
habitus est ei.

Namque unus
praefuit omnibus insulis,

in qua potestate
cepit Pheras,
coloniam Lacedaemoniorum.
Fuit etiam praetor
extremo bello Peloponnesio,
cum copiae Atheniensium
devictae sunt a Lysandro

apud flumen Aegos.
Sed tum abfuit,

IX. KONON.

1. Konon Ateńczyk
przystąpił do spraw publi-
cznych,

w wojnie Peloponeskiej,
a praca jego w niej
była wielkiej ceny.

Albowiem i jako pretor prze-
wodniczył

wojskom pieszym
i jako dowódzca floty
dokonał na morzu wielkich czy-
nów.

Dla których przyczyn
osobliwą cześć
miano dla niego.

Albowiem (sam) jeden
przełożonym był wszystkim wy-
spom,

w której władzy
zdobył Fery,
osadę Lacedemończyków.

Był także pretorem
w końcu wojny Peloponeskiej,
gdy wojska Ateńczyków
zwyciężone zostały przez Li-
zandra

nad rzeką Aegos,
Lecz wtedy nie był obecny,

abfuit, eoque peius res administrata est: nam et prudens rei militaris et diligens erat imperator. itaque nemini erat iis temporibus dubium, si adfuisset, illam Athenienses calamitatem accepturos non fuisse.

II. Rebus autem afflictis, cum patriam obsideri audisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis. itaque contulit se ad Pharnabazum, satrapem Ioniae et Lydiae eundemque generum regis et propinquum: apud quem ut multum gratia valeret, multo labore multisque effecit periculis. nam cum Lacedaemonii Atheniensibus devictis in societate non manerent, quam cum Artaxerxe fecerant, Agesilaumque bellatum misissent in Asiam, ma-

nym, i dlatego tém niepomyślniej sprawą pokierowano; bo był to wódz biegły w sztuce wojennój i bardzo oględny. Dlatego nikt nie powątpiewał w owych czasach, że gdyby tam był, Ateńczycy nie byliby ponieśli owój klęski.

II. Wśród takiego nieszczęsnego położenia dowiedziawszy się, że ojczyste jego miasto trzymają w oblężeniu, nie szukał bezpiecznego dla siebie samego miejsca do życia, lecz z któregooby mógł pomoc przynieść swoim współobywatelom. Udał się tedy do Farnabaza, satrapy Jonii i Lidyi, który był zarazem zięciem i krewnym króla Perskiego; po wielu zabiegach i niebezpieczeństwach doszedł do tego, że wielkie u niego miał wpływy. Albowiem gdy Lacedemończycy po pokonaniu Ateńczyków, nie dotrzymując przymierza zawartego z Artakserksesem wysłali Agiezylausa na wojnę do

eoque peius
administrata res est:
nam erat et prudens
rei militaris (*Gen. po prudens*)
et diligens imperator.

Itaque nemini
dubium erat
iis temporibus,
si adfuisset,
Athenienses (*Acc.*)
non accepturos fuisse (*c. Inf.*)
illam calamitatem.

2. Rebus autem afflictis
(*Abl. abs.*),
cum audisset
patriam obsideri,

non quaesivit (*locum*)
ubi ipse viveret tuto,
sed unde posset
esse praesidio
suis civibus.
Itaque contulit se
ad Pharnabazum,
satrapem Ioniae et Lydiae
eundemque generum
et propinquum regis:
apud quem effecit
multo labore
multisque periculis,
ut valeret multum gratia.
Nam cum Lacedaemonii
Atheniensibus devictis
non manerent in societate,
quam fererant cum Artaxerxe,
misissentque Agesilaum
bellatum (*Sup.*) in Asiam,

i dlatego tém gorzej
zarządzona sprawa została:
albowiem był i biegłym
w sztuce wojennój
i oględnym wodzem.
Dlatego nikomu
wątpliwem (nie) było
w owych czasach,
gdyby był obecnym,
(że) Ateńczycy
nie byliby ponieśli
owój klęski.

2. Gdy zaś sprawy się za-
chwiały,
skoro usłyszał,
że ojczyzna (miasto ojczyście)
w oblężeniu,
nie szukał (miejsca).
gdzieby sam żył bezpiecznie,
lecz skądby mógł
być pomocą
swoim ziomkom.
Dlatego udał się
do Farnabaza,
namiestnika Jonii i Lidyi,
oraz zięcia
i krewnego króla;
u którego sprawił
wielką pracę [mi,
i licznemi niebezpieczeństwa-
że znaczył wiele wpływem.
Albowiem gdy Lacedemończycy
po zwyciężeniu Ateńczyków
nie pozostawali w przymierzu,
które zawarli z Artakserkse-
i posłali Agiezylausa [sem,
na wojnę do Azji,

xime impulsi a Tissapherne, qui ex intimis regis ab amicitia eius defecerat et cum Lacedaemoniis coierat societatem, hunc adversus Pharnabazus habitus est imperator, re quidem vera exercitui praefuit Conon eiusque omnia arbitrio gesta sunt. hic multum ducem summum Agesilaum impedivit saepeque eius consiliis obstitit, neque vero non fuit apertum, si ille non fuisset, Agesilaum Asiam Tauro tenus regi fuisse erepturum. qui posteaquam domum a suis civibus revocatus est, quod Boeotii et Athenienses Lacedaemoniis bellum indixerant, Conon nihilo secius apud praefectos regis versabatur iisque omnibus magno erat usui.

III. Defecerat a rege Tissaphernes, neque id tam

Azyi, pobudzeni do tego osobliwie przez Tisafernesa, który z liczby najwierniejszych stronników króla od niego był odpadł i sprzymierzył się z Lacedemończykami, uchodził za naczelnego dowódcę przeciw Agiezylausowi Farnabaz, w rzeczywistości zaś wojskiem dowodził Konon, i wszystko działo się podług jego planu. Wiele on przeszkód stawiał naczelnemu wodzowi Agiezylausowi i często jego plany krzyżował; jakoż istotnie widoczném było, że gdyby nie on, to Agiezylaus byłby królowi wydarł Azyję aż po górę Taurus. Gdy go następnie obywatele powołali do domu, gdyż Beotowie i Ateńczycy wypowiedzieli wojnę Lacedemończykom, Konon mimo to pozostał przy namiestnikach królewskich i nie małe im wszystkim oddawał usługi.

III. Odpadł był Tisafernes od króla, co nie tyle

impulsi maxime a Tissapherne,	sklonieni najwięcej przez Ti-
qui ex intimis regis	safernesa,
defecerat ab amicitia eius,	który z liczby najbliższych
et coierat societatem	króla
cum Lacedaemoniis,	odpadł był od przyjaźni jego,
Pharnabazus habitus est	i wszedł w związek
imperator edversus hunc,	z Lacedemończykami,
re quidem vera	Farnabaz miany był
Conon praefuit exercitui,	za wodza przeciw temu,
omniaque gesta sunt	w rzeczy zaś prawdziwej
arbitrio eius.	Konon dowodził wojskiem,
Hic impedivit multum	i wszystko prowadziło się
Agesilaum, summum ducem,	podług woli jego,
	On przeszkodził wiele
	Agiezylausowi, naczelnemu wo-
	dzowi,
saepeque obstitit	i często oparł się
consiliis eius,	planom jego,
neque vero	jakoż istotnie
non fuit apertum,	było jasném
si ille non fuisset,	gdyby on nie był,
Agesilaum erepturum fuisse	Agiezylaus byłby wydarł
Asiam Tauro tenus regi.	Azyję aż po Taur królowi.
Qui posteaquam	Który gdy
revocatus est domum	powołany został do domu
a suis civibus,	do swoich obywateli,
quod Boeotii et Athenienses	gdyż Beotowie i Ateńczycy
indixerant bellum	wypowiedzieli wojnę
Lacedaemoniis,	Lacedemończykom,
Conon nihilo secius	Konon pomimo to
versabatur	bawił
apud praefectos regis	przy namiestnikach króla
eratque iis omnibus	i był im wszystkim
magno usui.	wielką pomocą.
3. Tissaphernes	3. Tisafernes
defecerat a rege,	odpadł był od króla,
neque id erat tam apertum	a to nie było tyle wiadomém

Artaxerxi quam ceteris erat apertum: multis enim magnisque meritis apud regem etiam cum in officio non maneret, valebat. neque id erat mirandum, si non facile ad credendum adducebatur, reminiscens eius se opera Cyrum fratrem superasse. huic accusandi gratia Conon a Pharnabazo ad regem missus posteaquam venit, primum ex more Persarum ad chiliarchum, qui secundum gradum imperii tenebat, Tithrausten accessit seque ostendit cum rege colloqui velle: nemo enim sine hoc admittitur. huic ille „nulla” inquit „mora est, sed tu delibera, utrum colloqui malis an per litteras agere quae cogitas. necesse est enim, si in conspectum vene-

Artakserksesowi ile innym było wiadomém: albowiem przez swoje liczne i znaczne zasługi wielkie miał u króla znaczenie, nawet gdy nie wytrwał w swój wierności. I nie trzeba się temu dziwić, jeżeli nie łatwo dał się nakłonić do uwierzenia temu, pomnąc, że za jego sprawą brata swego Cyrusa pokonał. Skoro dla oskarżenia go Konon, przez Farnabaza, wysłany przybył do króla, naprzód, podług Perskich zwyczajów, udał się do chilijarcha, Tithrausta, który zajmował drugie stanowisko w państwie, i oświadczył, że życzy sobie osobiście rozmówić się z królem; nikt bowiem bez tych formalności nie bywa przypuszczony. Ten mu odpowiedział: „Niema żadnej przeszkody, ale dobrze rozważ, czy wolisz w swój sprawie porozumić się ustnie czy téż piśmiennie. Konieczną bowiem jest rzeczą, jeżeli staniesz

Artaxerxi quam ceteris:
valebat enim
apud regem
multis magnisque meritis,

etiam cum non maneret
in officio.

Neque id mirandum erat,
si non facile
adducebatur (*rex*)
ad credendum,
reminiscens
se superasse opera eius
Cyrum fratrem.
Conon missus ad regem
a Pharnabazo
accusandi huius gratia,
posteaquam venit (*ad regem*),
primum ex more Persarum

accessit ad chiliarchum
Tithrausten,
qui tenebat
secundum gradum imperii,
ostenditque se velle
colloqui cum rege:
nemo enim admittitur

sine hoc (*Neutr.*).

Ille huic inquit:
„Nulla mora est,
sed tu delibera,
utrum malis colloqui,
an agere per litteras,
quae cogitas.
Est enim necesse,
si veneris in conspectum (*regis*)

Artakserksowi jak innym:
znaczył bowiem
u króla
licznymi i wielkimi zasługa-
mi,

nawet chociaż nie pozostał
w (swym) obowiązku.
I nie trzeba temu się dziwić,
jeżeli nie łatwo
dał się skłonić (król)
do uwierzenia,
przypominając sobie,
że (on) pokonał z pomocą jego
Cyrusa brata.

Konon wysłany do króla
przez Farnabaza
dla oskarżenia go,
skoro przybył (do króla)
naprzód podług zwyczaju Per-
sów

udał się do chiliarcha
Titrausta,
który zajmował
drugi stopień władzy
i oświadczył że (on) chce
mówić z królem:
nikt bowiem (nie) bywa przy-
puszczony

bez tego.

Ten jemu rzekł:
„Żadnej przeszkody niema,
lecz ty rozważ,
czy wolisz rozmówić się
czy czynić przez list
co zamysłasz.

Jest bowiem koniecznym,
jeżeli przyjdiesz na widok

ris, venerari te regem (quod προσκύνησιν illi vocant). hoc si tibi grave est, per me nihilo secius editis mandatis conficies quod studes." tum Conon „mihi vero" inquit „non est grave quemvis honorem habere regi, sed vereor, ne civitati meae sit opprobrio, si, cum ex ea sim profectus, quae ceteris gentibus imperare consuerit, potius barbarorum quam illius more fungar." itaque, quae huic volebat, scripta tradidit.

IV. Quibus cognitis rex tantum auctoritate eius motus est, ut et Tissaphernem hostem iudicaret et Lacedaemonios bello persequi iusserit et ei permiserit quem vellet eligere ad dispensandam pecuniam. id ar-

przed jego obliczem, oddać hołd królowi (co oni zowią padaniem na twarz). Jeżeli jest ci to trudnym, równie skutecznie za mojem pośrednictwem po oznajmieniu swych zleceń dostąpisz celu." Na to odrzekł Konon: „Dla mnie osobiście nie jest uciążliwym oddać jakikolwiek hołd królowi, wszelako obawiam się, aby to nie poczytano mojemu państwu za obelgę, jeżeli pochodząc z niego, które zwykło innym rozkazywać narodom, pójdę raczej za obyczajem obcym, aniżeli za jego własnym." Dlatego to, co miał mu polecić, wręczył mu na piśmie.

IV. Król przeczytawszy je do tego stopnia dał się jego poważnymi powodami skłonić, że nietylko uznał Tisafernesa za nieprzyjaciela, ale także kazał Kononowi wojnę przeciw Lacedaemonczykom prowadzić i pozwolił mu wybrać sobie podług własnej woli skarbnika wo-

te venerari regem,
(quod illi (*t. j. Graeci*) vocant
προσκύνησιν).

Si hoc est grave tibi,

mandatis editis,
conficies per me
nihilò secius
quod studes."

Tum Conon inquit:

„Mihi vero grave non est
habere regi

quemvis honorem,
sed vereor,

ne sit opprobrio
civitati meae,

si, cum profectus (*ortus*) sim
quae consuerit imperare
ceteris gentibus,

fungar (*utar*)

more (*Abl. po fungor*) barba-
potius quam illius." [ex ea, [rorum

Itaque (*ea*), quae

volebat (*tradere=edere*) huic,
tradidit scripta.

4. Quibus cognitis
rex motus est tantum
auctoritate eius,
ut et iudicaret
Tissaphernem hostem,
et jusserit (*eum=Cononem*)
persequi Lacedaemonios

bello,
et permiserit ei
eligere quem vellet
ad dispensandam pecuniam.

abyś uczeił króla,

(co oni zowią
προσκύνησιν).

Jeżeli to jest trudném dla cie-
bie,

skoro polecenia (twoje) podasz,
dokonasz przezemnie
nie inaczej (równie dobrze),
co zamierzasz."

Wtedy Konon rzekł:

„Mnie zaiste trudném nie jest
mieć dla króla

jakąkolwiek cześć,

lecz obawiam się,

aby nie było obelgą

dla państwa mojego,

jeżeli, gdy pochodzę z niego,
które przywykło rozkazywać

innym narodom,

użyję

zwyczajów barbarzyńców
raczej niż jego."

Dlatego (to), co

chciał (polecieć) temu

oddał na piśmie.

4. Co rozpoznawszy
król wzruszony został tak
powagą jego,
że i uznał
Tisaferna nieprzyjacielem
i kazał, (aby on)
prześladował Lacedemończy-
ków

wojną,

i pozwolił mu

wybrać, kogo chce

do wydawania pieniędzy.

bitrium Conon negavit sui esse consilii, sed ipsius, qui optime suos nosse deberet, sed se suadere, Pharnabazo id negotii daret. hinc magnis muneribus donatus ad mare est missus, ut Cypriis et Phoenicibus ceterisque maritimis civitatibus naves longas imperaret classemque, qua proxima aestate mare tueri posset, compareret, dato adiutore Pharnabazo, sicut ipse voluerat. id ut Lacedaemoniis est nuntiatum, non sine cura rem administrant, quod maius bellum imminere arbitrabantur, quam si cum barbaro solum contenderent. nam duces fortes, prudentes regis opibus praefuturum ac secum dimicaturum videbant, quem neque consilio

jennego. Konon oświadczył mu, że to nie należy do niego, lecz do samego króla, który powinien znać najlepiej swoich; radzi jednak poruczyć ten obowiązek Farnabazowi. Obdarzonego znacznymi darami wyprowadzono stąd nad morze, aby Cypryjczykom i Fenicyjanom, i innym krajom nadmorskim nakazał dostarczyć okrętów wojennych, i uzbroił flotę, któraby w następném lecie mogła strzedz morza, dodając mu, jak sobie sam życzył, do pomocy Farnabaza. Otrzymawszy te wiadomości, Lacedemończycy z nadzwyczajną gorliwością wzięli się do przygotowania, bo byli przekonani, że cięższa zagraża im wojna, aniżeli gdyby z samym barbarzyńcem walczyli. Widzieli, że wojskami królewskimi dowodzić i przeciw nim walczyć będzie wódz dzielny, oględny, którego ani bystrością poglądu ani

Conon negavit
id (*eius*) arbitrium
esse sui consilii (*Gen. propr.*)
sed ipsius (*regis*),
qui deberet nosse
suos optime,
sed se suadere,
(*ut*) daret id negotii
Pharnabazo,

Hinc donatus magnis muneri-
bus
missus et ad mare,
ut imperaret naves longas
Cypriis et Phoenicibus
ceterisque civitatibus mariti-
mis,

compararetque classem,
qua posset tueri
mare aestate proxima,
Pharnabazo
adiutore dato,
sicut ipse voluerat.

Ut id nuntiatum est
Lacedaemoniis,
administrant rem
non sine cura,
quod arbitrabantur
bellum maius imminere,
quam si contenderent
solum cum barbaro.
Nam videbant
ducem fortem, prudentem
praefuturum (*esse*) opibus re-
gis,

ac dimicaturum (*esse*) secum,
quem neque consilio

Konon przeczył,
(żeby) tegoż wybór
był jego rozmysłu (rzeczą)
lecz samego (króla),
który powinien znać
swoich najlepij,
lecz (że) radzi,
(aby) dał ten obowiązek
Farnabazowi.

Stąd obdarzony wielkimi da-
rami

posłany został nad morze,
aby nakazał okręty wojenne
Cypryjczykom i Fenicyjanom
i innym państwom nadmor-
skim,

i uzbroił flotę,
któraby mógł bronić
morza w lecie najbliższém,
(skoro) Farnabaza
jako pomocnika dano,
jak sam chciał.

Skoro to doniesiono
Lacedemończykom,
przygotowują rzecz
nie bez obawy,
ponieważ sądzili,
że wojna większa grozi,
aniżeli gdyby walczyli
tylko z barbarzyńcem.
Albowiem widzieli,
że wódz dzielny, oględny
stanie na czele sił królewskich

i walczyć będzie z nimi,
którego ani rozumem

neque copiis superare possent. hac mente magnam contrahunt classem: proficiscuntur Pisandro duce. hos Conon apud Cnidum adortus magno proelio fugat, multas naves capit, complures deprimit. qua victoria non solum Athenae, sed etiam cuncta Graecia, quae sub Lacedaemoniorum fuerat imperio, liberata est. Conon cum parte navium in patriam venit, muros dirutos a Lysandro utrosque, et Piraei et Athenarum, reficiendos curat pecuniaeque quinquaginta talenta, quae a Pharnabazo acceperat, civibus suis donat.

V. Accidit huic, quod ceteris mortalibus, ut inconsideratior in secunda quam in adversa esset fortuna. nam classe Peloponnesiorum devicta, cum ultum

ilością wojsk nie mogą przewyższyć. W tém przekonaniu wielką zbierają flotę i wyruszają pod dowództwem Pizandra. Pod Knidus Konon uderzył na nich i w walnej bitwie zwyciężył, wiele okrętów zabrał, a więcéj zatopił. Przez to zwycięztwo nie tylko Ateny zostały uwolnione, ale także cała Grecyja, która ulegała panowaniu Lacedemończyków. Z częścią okrętów przybył Konon do ojczyzny, oba mury, zburzone przez Lizandra kazał odbudować, tak około Pireju jak Aten, i podarował swoim obywatelom 50 talentów w gotówce, otrzymanych od Farnabaza.

V. Wydarzyło mu się, co i innym śmiertelnikom, że mniej rozważnym był w szczęściu niż w nieszczęściu. Sądząc bowiem, że zwycięztwem nad flotą Peloponeską

neque copiis
 possent superare.
 Hac mente contrahunt
 magnam classem:
 proficiscuntur
 duce Pisandro.
 Conon adortus hos
 apud Cnidum
 fugat magno proelio,
 capit multas naves,
 deprimit complures (*naves*).
 Qua victoria
 non solum Athenae
 sed etiam cuncta Graecia,
 quae fuerat sub imperio
 Lacedaemoniorum,
 liberata est.
 Conon venit in patriam
 cum parte navium,
 curat utrosque muros
 dirutos a Lysandro,
 et Piraei et Athenarum,
 reficiendos,
 donatque civibus suis
 quinquaginta talenta
 pecuniae,
 quae acceperat
 a Pharnabazo.

5. Accidit huic,
 quod ceteris mortalibus,
 ut esset inconsideratior (*mi-
 nus consideratus*)
 in secunda fortuna
 quam in adversa.
 Nam classe devicta
 Peloponnesiorum,
 cum putaret

ani ilością wojsk
 (nie) mogą przewyższyć.
 W tym celu ściągną
 wielką flotę:
 wyruszają
 pod wodzem Pizandrem.
 Konon dopadłszy ich
 pod Knidem
 pobija w wielkiej bitwie,
 zabiera wiele okrętów,
 zatapia wiele (okrętów).
 Którym zwycięstwem
 nie tylko Ateny
 ale także cała Grecyja,
 która była pod panowaniem
 Lacedemończyków
 uwolniona została,
 Konon przybył do ojczyzny
 z częścią okrętów,
 postarał się oba mury
 zburzone przez Lizandra,
 i Pireju i Aten,
 odbudować,
 i darował obywatelom swoim
 50 talentów
 pieniędzy,
 które otrzymał
 od Farnabaza.

5. Wydarzyło się jemu,
 co innym śmiertelnikom,
 że był mniej rozważnym

w szczęściu
 niż w nieszczęściu.
 Albowiem flotę zwyciężywszy
 Peloponezyjczyków,
 gdy mniemał

se iniurias patriae putaret, plura concupivit quam efficere potuit. neque tamen ea non pia et probanda fuerunt, quod potius patriae opes augeri quam regis maluit. nam cum magnam auctoritatem sibi pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat, constituisset non solum inter barbaros, sed etiam omnes Graeciae civitates, clam dare operam coepit, ut Ioniam et Aeoliam restitueret Atheniensibus. id cum minus diligenter esset celatum, Tiribazus, qui Sardibus praeerat, Cononem evocavit, simulans ad regem eum se mittere velle magna de re. huius nuntio parens cum venisset, in vincla coniectus est, in quibus aliquamdiu fuit. inde

pomścił się krzywd swój ojczyzny, począł większe mieć zamysły, aniżeli mógł im podolać. Wszelako nie były te dążności nieuczciwemi i niezacnemi, mianowicie, że pragnął raczėj wzmóżenia się potęgi ojczyzny niż króla. Albowiem gdy sobie wskutek owėj bitwy morskiej pod Knidus ustalił wielką powagę nietylko między barbarzyńcami, ale także między wszystkiemi państwami Greckiemii, potajemne czynił zabiegi dla odzyskania Jonii i Eolii dla Ateńczyków. Ponieważ tėj sprawy nie ukrywano dość pilnie, namiestnik w Sardach, Tirybaz, wezwał do siebie Konona pod pozorem, że go chce wyprawić do króla w ważnej sprawie. Posłuszny temu wezwaniu, gdy do niego przybył, do więzienia został wtrącony, w którym pozostał czas niejaki. Stąd, jak

ultum (*esse*) se
iniurias patriae,
concupivit plura
quam potuit efficere.
Neque tamen ea
non fuerunt pia et probanda,

quod potius maluit
augeri opes patriae

quam regis.
Nam cum constituisset sibi
illa pugna navali,
quam fecerat apud Cnidum,
magnam auctoritatem
non solum inter barbaros,

sed etiam (*inter*) omnes
civitates Graeciae,
coepit clam dare operam,
ut restitueret
Ioniam et Aeoliam
Atheniensibus.
Cum id celatum esset
minus diligenter,
Tiribazus,
qui praecerat Sardibus,
evocavit Cononem,
simulans,
se velle mittere eum
ad regem de magna re.

Parens nuntio huius

cum venisset,
coniectus est in vincla,
in quibus fuit aliquamdiu.

że pomścił się (on)
krzywd ojczyzny,
zapagnął więcej
aniżeli mógł dokonać.
Jednak to
nie było bezbożném i niechwa-
lebném,
gdyż raczėj wołał,
aby się wzmogła potęga ojczy-
zny
aniżeli króla.
Albowiem gdy ustalił sobie
ową bitwę morską,
pod Knidem,
wielkie poważanie,
nie tylko między barbarzyń-
cami
ale (także) między wszystkimi
państwami Grecyi,
zaczął potajemnie starać się,
aby odzyskał
Joniję i Eoliję
dla Ateńczyków.
Gdy to ukrywane było
mniej pilnie,
Tyrybaz,
który namiestniczył w Sardach,
wezwał Konona,
udając,
że chce wysłać go
do króla względem wielkiéj
sprawy.
Posłuszny zawiadomieniu te-
goż
gdy przybył,
wtrącony został do więzienia,
w którém był niejaki czas.

nonnulli eum ad regem abductum ibique eum perisse scriptum reliquerunt. contra ea Dinon historicus, cui nos plurimum de Persicis rebus credimus, effugisse scripsit: illud addubitat, utrum Tiribazo sciente an imprudente sit factum.

niektórzy podają, zawieziono go do króla i tam zginął. Przeciwnie historyk Dinon, któremu najwięcej wiary dajemy co do dziejów perskich, pisze, że umknął; pozostawia tylko nierozstrzygniętą, czy to stało się za wiedzą czy bez wiedzy Tyrybaza.

Nonnulli reliquerunt scriptum	Niektórzy zostawili napisane
eum abductum (<i>esse</i>) ad regem	(że) odprowadzony został do
eumque perisse ibi.	i (że) on zginął tam. [króla
Contra ea	Przeciwnie
Dinon historicus,	Dinon historyk,
cui nos plurimum credimus	któremu my najwięcej wierzy-
de Persicis rebus,	o Perskich sprawach, [my
scripsit (<i>eum</i>) effugisse:	napisał, że (on) uciekł:
addubitat illud,	powątpiewa to,
utrum factum sit (<i>id</i>)	czy stało się (to)
Tiribazo sciente	gdy Tyrybaz wiedział (o tém)
an imprudente.	czy téż gdy nie wiedział.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

KONON.

1. *Omnibus unus insulis praefuit.* Odnosi się to do czasów po bitwie pod Knidem, wskutek której Lacedemończycy utracili hegemoniją nad Grekami azyjatyckimi i nad wyspami, a Kononowi oddano ich zarząd. Potém Konon spustoszył okolicę około *Pherae* (miasta w Mesenii w południowo-zachodniej części Peloponezu; Lacedemończycy bowiem po podbiciu Mesenii, wszystkich mieszkańców zrobili Helotami (niewolnikami)), i wrócił do Aten.

Apud Aegos flumen. Por. Lys. 1. i Alcib. 8.

Sed tum abfuit. W téj bitwie Konon był obecny, udało mu się jednak z kilku okrętami ujść do Cypru.

2. *Ad Pharnabazum, . . . propinquum.* Farnabaz, jak wiemy z biografii Lizandra, był namiestnikiem Frygii nad Hellespontem; Jonija zaś i Lidyja należały do namiestnictwa Tisafernesa (por. Alcib. 5.). Forma *satrapem* niezwykła, tak jak *satrapis* (Lys. 4.). Tisafernes miał za żonę córkę Artakserksesa Mnemona.

Hunc adversus Pharnabazus . . . imperator. Przeciw Lacedemończykom nie dowodził Farnabaz, lecz Tisafernes; i ten właściwie nie odpadł był od króla, lecz jego niedoleżność w prowadzeniu wojny ściągnęła na niego podejrzenie zdrady, w skutek czego król kazał go ściąć.

Agesilaum impedivit. Konon nie wiele mógł działać przeciw Agiezylausowi, bo opieszałość Persów w przygotowaniach do wojny zmusiła go pozostać prawie bezczynnym. Najpiérw udał się do Farnabaza, potém do samego króla; i teraz dopiéro Farnabaz został tytular-

nym, Konon zaś rzeczywistym wodzem, i nastąpiła bitwa pod Knidem.

Tauro tenus. Taur, pasmo gór we wschodniej części Małej Azji.

Bellum indixerant, t. j. tak zwaną wojnę koryntyjską.

3. *Defecerat a rege Tissaphernes.* O tém powyżej.

Artaxerxi, był to Artakserkses Mnemon.

Cyrum fratrem (por. Alcib. 9.). Cyrus podniósł rokosz przeciw bratu, lecz pod Kunaksą zwyciężony, sam poległ.

Chiliarchus, jest nazwą grecką, oznaczającą dowódcę 1000 ludzi. Z tyłu bowiem składała się straż przyboczna króla, której prawdopodobnie naczelnikiem był chiliarch. W rzeczywistości był on pierwszym państwa ministrem.

Nemo sine hoc; t. j. bez poprzedniego przedstawienia się chiliarchowi.

Venerari; oddawanie hołdu odbywało się padaniem na twarz i całowaniem ziemi.

4. *Hinc . . . ad mare missus;* t. j. stąd, gdzie się król znajdował.

Cypriis et Phoenicibus; por. Cim. 2.

Pisandro duce; Pizander, szwagier Agiezylausa.

Cnidus, miasto w Dorydzie w Małej Azji.

Sub Lacedaem. imperio, t. j. po ukończeniu wojny Peloponeskiej; por. Lysan. 1.

Piraei et Athenarum; t. j. mury zbudowane przez Temistoklesa.

Quinquaginta talenta, por. Milt. 7.

5. *Ioniam et Aeoliam,* właściwie Aeolidem.

Sardibus, Sardes, stolica Lidyi w Małej Azji.

In vincula coniectus. Konona pojmano i wzięto do niewoli w drodze do Tyrybaza; zdołał jednak umknąć i umarł wskutek choroby na wyspie Cyprze.

Dinon żył za czasów króla Artakserksesa Ochusa, i pisał historiją Persów, która jednak nas nie doszła.

X.

D I O N.

X. DION.

I. Dion, Hipparini filius, Syracusanus, nobili genere natus, utraque implicatus tyrannide Dionysiorum. namque ille superior Aristomachen, sororem Dionis, habuit in matrimonio, ex qua duos filios, Hipparinum et Nisaeum procreavit totidemque filias, nomine Sophrosynen et Areten, quarum priorem Dionysio filio, eidem, cui regnum reliquit, nuptum dedit, alteram, Areten Dioni. Dion autem praeter nobilem propinquitatem generosamque maiorum famam multa alia ab

X. DYJON.

I. Syrakuzanin Dyjon, pochodzący ze znacznego rodu, był w pewnych stosunkach ze sprawami tyranii obu Dyjonizyjuszów. Starszy bowiem miał w małżeństwie siostrę Dyjona, Arystomachę, z której miał dwóch synów, Hipparyna i Nizeusza, i dwie córki Sofrozyne i Arete; starszą z nich wydał za swego syna Dyjonizyjusza, tego samego, któremu tron zostawił, młodszą zaś za Dyjona. Pominąwszy te wysokie związki pokrewieństwa i wielką sławę swoich przodków, Dyjon wiele

X. DION.

1. Dion, filius Hipparini,
Syracusanus,
natus genere nobili,
implicatus (*erat*)
utraque tyrannide
Dionysiorum (*zant. tyrannide*
utriusque Dionysii).

Namque ille superior
habuit in matrimonio
Aristomachen,
sororem Dionis,
ex qua procreavit
duos filios,
Hipparinum et Nisaeum,
totidemque filias,
nomine Sophrosynen
et Areten,
quarum priorem
nuptum dedit
Dionysio filio (*suo*),
eidem, cui reliquit regnum,

alteram, Areten, Dioni.
Dion autem praeter
nobilem propinquitatem

generosamque famam
maiorum

X. DYJON.

1. Dyjon, syn Hipparinusa,
Syrakuzkańczyk,
urodzony z rodu szlchetnego,
wmieszany (był)
do ubu tyranij
Dyjonizyzuszów (do tyranii obu
Dyjonizyzuszów).

Albowiem ów (znany) starszy
miał w małżeństwie
Arystomachę,
siostrę Dyjona,
z której wydał
dwóch synów,
Hipparina i Nizeusza,
i tyleż córek,
nazwiskiem Sofrozynę
i Areteę,
z których starszą
za mąż dał [mu]
Dyjonizyzuszowi synowi (swe-
temu samemu, któremu zosta-
wił państwo,
drugą, Areteę, Dyjonowi.
Dyjon zaś oprócz
(swego) szlchetnego pokre-
wienieństwa
i znakomitęj sławy
(swych) przodków

natura habuit bona, in his ingenium docile, come, aptum ad artes optimas, magnam corporis dignitatem, quae non minimum commendat, magnas praeterea divitias a patre relictas, quas ipse tyranni muneribus auxerat. erat intimus Dionysio priori, neque minus propter mores quam affinitatem. namque etsi Dionysii crudelitas ei displicebat, tamen salvum propter necessitudinem, magis etiam suorum causa studebat. aderat in magnis rebus, eiusque consilio multum movebatur tyrannus, nisi qua in re maior ipsius cupiditas intercesserat. legationes vero omnes, quae essent illustriores, per Dionem administrabantur: quas quidem ille

innych z natury posiadał zalet: umysł bystry, uprzejmy, zdolny do sztuk i umiejętności, postać majestatyczną, która nie mało ujmuje, prócz tego wielki majątek po ojcu, który pomnożył darami tyrana. Dyjonizyzus starszy największe w nim pokładał zaufanie niemniej z powodu jego charakteru jak pokrewieństwa. Chociaż bowiem okrutne rządy Dyjonizyzusa mu się nie podobaly, wszelako zależało mu na utrzymaniu tegoż ze względu na swoje pokrewieństwo, a więcej nawet ze względu na swoją rodzinę. Miał on udział w ważnych sprawach, a tyran często szedł za jego radą, chyba, że w jakiej rzeczy stanęła na przeszkodzie przeważna jego namiętność. Sprawował wszystkie zaszczytniejsze poselstwa; a spełniając je z wielką gorliwością, i wykony-

habuit a natura
 multa alia bona,
 in his ingenium docile,
 come, aptum ad artes optimas,
 magnam dignitatem
 corporis,
 quae commendat
 non minimum,
 praeterea magnas divitias,
 relictas a patre,
 quas ipse auxerat
 muneribus tyranni.
 Erat intimus
 Dionysio priori
 neque minus propter mores,

quam (*propter*) affinitatem.
 Namque
 etsi crudelitas Dionysii
 displicebat ei,
 tamen studebat
 salvum (*eum esse*)
 propter necessitudinem,
 magis etiam suorum causa.
 Aderat (*ei*) in magnis rebus,

tyrannusque
 multum movebatur
 consilio eius,
 nisi in qua re
 intercesserat
 maior cupiditas ipsius.
 Legationes vero omnes,
 quae essent illustriores,
 administrabantur
 per Dionem;
 quas quidem ille

miał od natury
 wiele innych dóbr,
 między temi umysł pojętny,
 uprzejmy, zdatny do sztuk naj-
 wielką godność [lepszych,
 ciała,
 która zaleca
 nie najmniej,
 oprócz tego wielki majątek,
 zostawiony przez ojca,
 który sam powiększył
 darami tyrana.
 Był najpoufniejszym
 Dyjonizyuszowi starszemu,
 i (to) nie mniej dla obyczajów
 (swoich)
 jak (dla) pokrewieństwa.
 Albowiem
 chociaż srogość §Dyjonizyjusza
 nie podobała się jemu,
 jednak starał się,
 aby bezpiecznym (on był)
 z powodu pokrewieństwa,
 więcej nawet z powodu swoich.
 Był pomocnym (jemu) w wiel-
 kich rzeczach,
 i tyran
 mocno dał się powodować
 radą jego,
 chyba że w jakiej rzeczy
 wnięszala się
 większa namiętność własna.
 Poselstwa zaś wszystkie,
 któreby były znaczniejsze,
 sprawiane były
 przez Dyjona;
 które istotnie on

diligenter obeundo, fideliter administrando, crudelissimum nomen tyranni sua humanitate leniebat. hunc a Dionysio missum Carthaginienses sic suspexerunt, ut neminem umquam Graeca lingua loquentem magis sint admirati.

II. Neque vero haec Dionysium fugiebant: nam quanto esset sibi ornamento, sentiebat. quo fiebat ut uni huic maxime indulgeret neque eum secus diligeret ac filium: qui quidem, cum Platonem Tarentum venisse fama in Siciliam esset perlata, adulescenti negare non potuerit, quin eum arcesseret, cum Dion eius audiendi cupiditate flagraret. dedit ergo huic veniam magnaue eum ambitione Syracusas perduxit. quem Dion adeo

wajęc sumiennie, srogość imienia tyrana swoim ludzkim postępowaniem łagodził. Gdy go Dyjonizyzus wysłał do Kartagińczyków, ci tak go wysoko cenili, że nigdy dla żadnego Greka nie okazywali większego podziwienia.

II. Wiedział o tém Dyjonizyzus; czuł bowiem, ile dla niego samego przynosi zaszczytu; stądto jemu jedynie największą okazywał dobroć i kochał go jak własnego syna: wszakże on nie był w stanie odmówić temu młodemu człowiekowi, gdy wieść przeniosła się do Sycylii o przybyciu Platona do Tarentu, ażeby tegoż nie wezwał do siebie, widząc, że Dyjon pała żądzą słyszenia tego człowieka. Zezwolił więc na jego prośbę i z wielką okazałością sprowadził filozofa do Syrakuz.

diligenter obeundo,
fideliter administrando
leniebat sua humanitate
crudelissimum nomen
tyranni.

Carthaginienses
suspexerunt hunc
missum a Dionysio sic,

ut admirati sint
neminem umquam magis
loquentem lingua Graeca.

2. Neque vero haec
fugiebant Dionysium:

nam sentiebat,
quanto ornamento
(hic) esset sibi.
Quo fiebat,
ut indulgeret maxime
huic uni,
neque diligeret eum secus
ac filium:
qui quidem,
cum fama
perlata esset in Siciliam,

Platonem venisse
Tarentum,
non potuit negare
adulescenti,
quin arcesseret eum,
cum Dion flagraret
cupiditate eius audiendi.
Dedit ergo veniam huic
perduxitque eum Syracusas
cum magna ambitione.

pilnie sprawując,
i wiernie przeprowadzając
łagodził swą ludzkością
srogie imię
tyrana.
Kartagińczycy
poważali go
wysłanego przez Dyjonizyju-
sza tak,
że (nie) podziwiali
nikogo nigdy więcej
mówiącego językiem greckim.

2. Jakoż to
nie uszło (uwagi) Dyjonizyju-
sza;

albowiem czuł,
jak wielką ozdobą
(on) był dla niego.
Czém działo się,
że sprzyjał najwięcej
jemu jednemu,
i nie kochał go inaczej
jak syna:
który istotnie,
gdy wieść
przyniesioną została do Sy-
cylii,
że Platon przybył
do Tarentu,
nie mógł odmówić
młodemu człowiekowi,
aby nie wezwał jego,
gdy Dyjon pałał
żądzą jego słuchania.
Dał więc zezwolenie jemu
i sprowadził go do Syrakuz
z wielką okazałością.

admiratus est atque adamavit, ut se ei totum traderet. neque vero minus ipse Plato delectatus est Dione. itaque cum a tyranno crudeliter violatus esset, quippe quem venundari iussisset, tamen eodem rediit eiusdem Dionis precibus adductus. interim in morbum incidit Dionysius. quo cum gravi conflictaretur, quaesivit a medicis Dion, quem ad modum se haberet, simulque ab iis petiit, si forte in maiore esset periculo, ut sibi faterentur: nam velle se cum eo colloqui de partiendo regno, quod sororis suae filios ex illo natos partem regni putabat debere habere. id medici non tacuerunt et ad Dionysium filium sermonem rettulerunt. quo ille

Dyjon tak go podziwiał i umiłował, że całkiem oddał się jemu; z drugieój zaś strony Platon sprawiał Dyjonowi wielką rozkosz. Kiedy więc tyran srogą mu wyrządził krzywdę, dając rozkaz sprzedać Platona w niewolę, przecież tenże uległ prośbom Dyjona, i powrócił. Tymczasem Dyjonizyjusz zachorował; gdy ciężko pasował się z chorobą, Dyjon dowiadywał się u lekarzy o jego stanie, i prosił ich przy tém, jeżeli przypadkiem grozi większe niebezpieczeństwo, aby mu wyjawili; chce on bowiem z nim rozmówić się o podziale państwa, bo podług jego zdania synowie jego siostry i Dyjonizyjusza powinni mieć udział w rządach. Lekarze nie zachowali tego w tajemnicy i słowa te donieśli synowi Dyjonizyjusza. Zaniepokojony tém dla odjęcia Dyjonowi sposobności

Quem Dion admiratus est
 atque adamavit adeo,
 ut traderet se ei totum.
 Neque vero Plato ipse
 minus delectatus est Dione.
 Itaque
 cum violatus esset (*Plato*)
 crudeliter
 a tyranno,
 quippe quem (*Platonem*)
 iussisset (*tyrannus*) venumdari,
 tamen rediit (*Plato*) eodem
 (*roz. Syracusas*);
 adductus precibus
 eiusdem Dionis.
 Interim Dionysius
 incidit in morbum.
 Quo gravi
 cum conflictaretur,
 Dion quaesivit a medicis,
 quem ad modum se haberet,
 simulque petiit ab iis,
 ut faterentur sibi,
 si forte esset
 in maiore periculo:
 nam se velle
 colloqui cum eo
 de partiendo regno,
 quod putabat
 filios suae sororis
 ex illo natos
 debere habere
 partem regni.
 Medici non tacuerunt id,
 et rettulerunt sermonem
 ad Dionysium filium.
 Quo ille commotus,

Którego Dyjon podziwiał
 i pokochał tak,
 że oddał (on) się jemu cały.
 Jakoż i Platon sam
 nie mniej rozkoszował w Dy-
 Dlatego [jonie.
 gdy obrażony został
 srogo
 przez tyrana,
 ponieważ go
 kazał sprzedać (w niewolę),
 jednak wrócił tamże,
 skłoniony prośbami
 tegoż Dyjona.
 Tymczasem Dyjonizyusz
 wpadł w chorobę.
 W której ciężkiej
 gdy walczył,
 Dyjon dowiadywał się od le-
 jak się ma, [karzy,
 i oraz prosił ich,
 aby wyznali mu,
 czy może jest
 w większem niebezpieczeń-
 albowiem (on) chce [stwie:
 mówić z nim
 względem podziału państwa,
 gdyż mniemał,
 że synowie jego siostry
 z niego pochodzący
 powinni mieć
 udział w panowaniu.
 Lekarze nie zamilczeli tego,
 i donieśli rozmowę
 do Dyjonizyjusza syna.
 Którą on zaniepokojony,

commotus, ne agendi esset Dioni potestas, patri soporem medicos dare coegit. hoc aeger sumpto sopitus diem obiit supremum.

III. Tale initium fuit Dionis et Dionysii simultatis eaque multis rebus aucta est. sed tamen primis temporibus aliquamdiu simulata inter eos amicitia mansit. cum Dion non desisteret obsecrare Dionysium, ut Platonem Athenis arcesseret et eius consiliis uteretur, ille, qui in aliqua re vellet patrem imitari, morem ei gessit. eodemque tempore Philistum historicum Syracusas reduxit, hominem amicum non magis tyranno quam tyrannidi. sed de hoc in eo libro plura sunt exposita, qui de historicis Graecis conscriptus est.

do porozumienia się, zmusił lekarzy dać ojcu środek usypiający; lecz chory zażywszy go i zapadłszy w sen głęboki, skonał.

III. Taki był początek nienawiści między Dyjonem i Dyjonizyuszem, a która wzrosła wskutek rozmaitych okoliczności. Wszelako z początku przez niejaki czas utrzymywała się między nimi pozorna przyjaźń. Kiedy Dyjon nie ustawał błagać Dyjonizyusza, aby sprowadził z Aten Platona, i kierował się jego radami, ten chcąc przecieź w czémś ojca swego naśladować, usłuchał go. Równocześnie jednak sprowadził do Syrakuz historyka Filistusa, człowieka, który nie tyle sprzyjał tyranowi ile tyranii. Lecz o tém obszerniej pisałem w dziele, które ułożyłem o historykach greckich.

ne potestas esset Dioni
 agendi (*roz. cum eo*),
 coegit medicos
 dare patri soporem.
 Aeger sumpto hoc
 sopitus
 obiit diem supremum.

3. Tale initium fuit
 simultatis

Dionis et Dionysii,
 eaque aucta est
 multis rebus.

Sed tamen
 primis temporibus
 amicitia simulata
 mansit inter eos
 aliquamdiu.

Cum Dion non desisteret
 obsecrare Dionysium,
 ut arcesseret Platonem
 Athenis

et uteretur consiliis eius,
 ille, qui vellet
 imitari patrem
 in aliqua re,
 gessit morem ei.

Eodemque tempore
 reduxit Syracusas
 Philistum historicum,
 hominem amicum
 non magis tyranno
 quam tyrannidi.

Sed de hoc
 plura exposita sunt
 in eo libro,
 qui conscriptus est
 de historicis Graecis.

aby możności nie miał Dyjon
 rozmówienia się,
 zmusił lekarzów
 dać ojcu usypiający środek.
 Chory zażywszy go
 uspio
 dokonał ostatniego dnia.

3. Taki początek był
 nieprzyjaźni

Dyjona i Dyjonizyjusza,
 a ta zwiększoną została
 wielu rzeczami.

Lecz jednak
 w pierwszych czasach
 przyjaźń udana
 została między nimi
 niejaki czas.

Gdy Dyjon nie ustawał
 prosić Dyjonizyjusza,
 aby sprowadził Platona
 z Aten,

i używał rad jego,
 on, który chciał
 naśladować ojca
 i jakiej rzeczy,
 usłuchał go.

W tym samym czasie
 sprowadził do Syrakuz
 Filistusa historyka,
 człowieka sprzyjającego
 nie więcej tyranowi
 jak tyranii.

Lecz o tym
 więcej wyłożono
 w tém dziele,
 które napisane jest
 o historykach Greckich.

Plato autem tantum apud Dionysium auctoritate potuit valuitque eloquentia, ut ei persuaserit tyrannidis facere finem libertatemque reddere Syracusanis: a qua voluntate Philisti consilio deteritus aliquanto crudelior esse coepit.

IV. Qui quidem cum a Dione se superari videret ingenio, auctoritate, amore populi, verens ne, si eum secum haberet, aliquam occasionem sui daret opprimendi, navem ei triremen dedit, qua Corinthum deheretur, ostendens se id utriusque facere causa, ne, cum inter se timerent, alteruter alterum praeoccuparet. id cum factum multi indignarentur magnaue esset

Platon zaś tak wielki miał wpływ u Dyjonizyjusza przez swą powagę i wymowę, że skłonił go położyć kres tyraństwu, i wrócić wolność Syrakuzanom; lecz od tych zamiarów Dyjonizyjusza odstraszonego radami Filistusa począł nawet srożej panować.

IV. Widząc zaś, że go Dyjon przewyższa umysłem, znaczeniem, miłością u ludu, obawiając się, żeby, mając go przy swoim boku, nie nastęczył mu jakiej sposobności do jego obalenia, okręt mu dał trzywiosłowy do przepłynięcia się do Koryntu, przedstawiając mu, że czyni to dla dobra obu, aby wskutek wzajemnej swój obawy, jeden drugiego nie ubiegł. Gdy ten uczynek wielu oburzył, i ściągnął na tyrana wielką niena-

Plato autem
tantum potuit auctoritate
valuitque eloquentia
apud Dionysium,
ut persuaserit ei
facere finem tyrannidis
reddereque libertatem
Syracusanis:
a qua voluntate deterritus
consilio Philisti
coepit esse
aliquanto crudelior.

4. Qui quidem cum videret
se superari a Dione

ingenio, auctoritate,
amore populi,
verens, ne,
si haberet eum secum,
daret aliquam occasionem
opprimendi sui,
dedit ei
navem triremem,
qua deveheretur Corinthum,

ostendens
se facere id
utriusque causa,
ne praecoccuparet
alteruter alterum,
cum timerent inter se.
Cum multi indignarentur
id factum,
essetque magnae invidiae

tyranno,
Dionysius imposuit

Platon zaś
tyle wymógł (swoją) powagą
i zaważył wymową
u Dyjonizjusza,
że skłonił go
uczynić koniec tyranii
i wrócić wolność
Syrakuzanom:
od którego zamiaru odstraszo-
radą Filista [ny
zaczął być
jeszcze okrutniejszym.

4. Który gdy widział
że (on) bywa przewyższony
przez Dyjona
umysłem, powagą,
miłością ludu,
obawiając się, (aby nie) [bie,
jeżeli mieć będzie jego przy so-
(aby nie) dał jakiej sposobności
do zgładzenia własnego,
dał mu
okręt trzywiosłowy,
na którymby przeprawił się do

Koryntu,
przedstawiając,
że (on) czyni to
gwoli obydwóch,
aby nie uprzedził
jeden (z dwóch) drugiego,
kiedy obawiają się wzajemnie.
Gdy wielu nie pochwalalo
tego czynu,
i przyczyniał się do wielkiej
nienawiści
dla tyrana,
Dyjonizjusz włożył

invidiae tyranno, Dionysius omnia, quae moveri poterant Dionis, in naves imposuit ad eumque misit. sic enim existimari volebat, id se non odio hominis, sed suae salutis fecisse causa. postea vero quam audivit eum in Peloponneso manum comparare sibi que bellum facere conari, Areten, Dionis uxorem, alii nuptum dedit filiumque eius sic educari iussit, ut indulgendo turpissimis imbueretur cupiditatibus. nam vino epulisque obruebatur, neque ullum tempus sobrio relinquebatur. is usque eo vitae statum commutatum ferre non potuit, postquam in patriam rediit pater (namque appositae erant custodes, qui eum a pristino victu deducerent),

wiść, Dyjonizyjusz wszystkie ruchomości Dyjona kazał złożyć na okręty i jemu odesłał. Pragnął bowiem, aby mniemano, że on tego uczynku nie dopuścił się z nienawiści osobistej, lecz dla bezpieczeństwa własnego. Skoro się zaś dowiedział, że Dyjon uzbraja liczne wojsko na wojnę przeciw niemu, żonę tegoż Aretę wydał za kogo innego, a syna jego tak kazał wychować, że wskutek nadmiernego pobłażania napawał się najohydniejszymi namiętnościami. Albowiem nastroczano mu bezustannie sposobności do upijania się i bankietowania, tak, że nawet chwili nie pozostawiano do wytrzeźwienia. Młodzieniaszek ten do tego stopnia nie mógł znieść zmiany sposobu życia po powrocie ojca do ojczyzny, (dodano mu bowiem dozorców, którzy go mieli odwieść

omnia Dionis,
 quae poterant moveri
 in naves
 misitque ad eum.
 Volebat enim
 sic existimari,
 se fecisse id
 non odio hominis,
 sed suae salutis causa.
 Postea-quam vero audivit
 eum comparare manum
 in Peloponneso
 conarique
 facere bellum sibi,
 dedit Areten,
 uxorem Dionis,
 alii nuptum,
 iussitque
 educari filium eius sic,
 ut indulgendo
 imbueretur
 turpissimis cupidatibus.

Nam obruebatur
 vino epulisque,
 neque relinquebatur
 ullum tempus sobrio.
 Is non potuit ferre
 commutatum statum vitae
 usque eo,
 postquam pater rediit
 in patriam,
 (namque custodes
 appositi erant,
 qui deducerent eum
 a pristino victu),

wszystko Dyjona,
 co można było poruszyć
 na okręty,
 i posłał do niego.
 Chciał bowiem
 aby tak sądzono,
 że (on) uczynił to
 nie z nienawiści ku (temu) czło-
 wiekowi,
 lecz dla własnego bezpieczeń-
 Skoro zaś usłyszał, [stwa.
 że (on) gotuje garstkę
 w Peloponezie
 i zamierza
 zrobić wojnę jemu,
 dał Arete,
 żonę Dyjona,
 innemu za mąż,
 i kazał
 (aby) wychować syna jego tak,
 iżby pobłażaniem
 napojony został
 najohydniejszymi namiętno-
 ściami.

Albowiem obsypany był
 winem i biesiadami,
 i nie zostawiano
 żadnego czasu trzeźwemu.
 On nie mógł znieść
 zmienionego sposobu życia
 tak dalece,
 skoro ojciec powrócił
 do ojczyzny,
 (albowiem nadzorcy
 dodani byli,
 którzyby odwieśli go
 od dawnego życia),

ut se de superiore parte aedium deiecerit atque ita interierit. sed illuc revertor.

V. Postquam Corinthum pervenit Dion et eodem perfugit Heraclides ab eodem expulsus Dionysio, qui praefectus fuerat equitum, omni ratione bellum comparare coeperunt. sed non multum proficiebant, quod multorum annorum tyrannis magnarum opum putabatur: quam ob causam pauci ad societatem periculi perducebantur. sed Dion, fretus non tam suis copiis quam odio tyranni, maximo animo duabus onerariis navibus quinquaginta annorum imperium, munitum quingentis longis navibus, decem equitum centumque peditum milibus, profectus oppugnatum, quod omnibus gentibus

od dawnego trybu życia), że z piętra się rzucił i tym sposobem zginął. Lecz wracam do rzeczy.

V. Kiedy Dyjon przybył do Koryntu, a Heraklides, dawny dowódzca jazdy również wygnany przez Dyjonizjusza także tam uciekł, wszystkimi siłami zaczęli robić przygotowania do wojny. Nie znaleźli jednak wielkiego współdziału, ponieważ tyloletnią tyraniją uważano za ogromną potęgę; z tego powodu nie wielu tylko dało się do udziału w tém niebezpieczném przedsięwzięciu nakłonić. Lecz Dyjon nie tyle ufny w swoje siły ile w nienawiść przeciw tyranowi, pełen otuchy wyruszył z dwoma okrętami przewozowymi na obalenie rządów półwiekowych, bronionych 500 okrętami wojennymi, 10.000 jazdy, 100.000 piechoty, i, co wszystkie narody wprawilo w wielkie zdziwienie, z taką łatwością

ut se deiecerit
de superiore parte aedium
atque ita interierit.
Sed revertor illuc.

5. Postquam Dion
pervenit Corinthum
et Heraclides,
qui fuerat
praefectus equitum,
expulsus
ab eodem Dionysio,
perfugit eodem,
coeperunt omni ratione
comparare bellum.
Sed proficiebant
non multum,
quod tyrannis
multorum annorum
putabatur
magnarum opum:
ob quam causam
pauci perducebantur
ad societatem periculi.
Sed Dion fretus
non tam suis copiis
quam odio (*roz. omnium*) tyran-
maximo animo [ni,
duabus navibus onerariis
profectus oppugnatum (*Sup.*)
imperium quinquaginta anno-
munitum [rum,
quingentis navibus longis,
decem milibus equitum
centumque (*milibus*) peditum,
quod visum est admirabile
omnibus gentibus,

że się rzucił
z wyższej części domu,
i tak zginął.
Lecz wracam tam.

5. Skoro Dyjon
przybył do Koryntu,
a Heraklides,
który był
dowódcą jazdy,
wypędzony
przez tegoż Dyjonizyjusza,
uciekł tamże,
zaczęli wszelkim sposobem
gotować wojnę.
Lecz dokonali
nie wiele,
gdyż tyrania
wielu lat
uważaną była
wielkiej potęgi:
dla której przyczyny
nie wielu dało się przeciagnąć
do udziału niebezpieczeństwa.
Lecz Dyjon ufny
nie tyle w swoje siły,
jak w nienawiść tyrana,
z największym duchem
z dwoma okrętami ładownemi
ruszywszy na podbicie
państwa pięćdziesięciu lat,
obwarowanego
500 okrętami wojennymi,
10.000 konnicy,
100.000 piechoty,
co zdawało się dziwném
wszystkim narodom,

admirabile est visum, adeo facile perculit, ut post diem tertium, quam Siciliam attigerat, Syracusas introierit. ex quo intellegi potest nullum esse imperium tutum nisi benivolentia munitum. eo tempore aberat Dionysius et in Italia classem opperiebatur adversariorum, ratus neminem sine magnis copiis ad se venturum: quae res eum fefellit. nam Dionysii ipsis, qui sub adversarii fuerant potestate, regios spiritus repressit totiusque eius partis Siciliae potitus est, quae sub Dionysii fuerat potestate, parique modo urbis Syracusarum praeter arcem et insulam adiunctam oppido, eoque rem perduxit, ut talibus pactionibus pacem tyrannus facere vellet: Sici-

je zachwiał, że dnia trzeciego od swego wylądowania w Sycylii wszedł do Syrakuz. Stąd wniosek, że żadne panowanie nie jest pewnym, jeżeli nie jest oparte na życzliwości ludu. Dyjonizyusz nie był wówczas obecny, i w Italii oczekiwał na flotę swoich nieprzyjaciół w tém mniemaniu, że żaden z jego przeciwników nie zbliży się do niego bez znacznych sił. Lecz omylił się. Albowiem Dyjon ukrócił dumę tyrana, posługując się tymi samymi, których on był panem, i opanował całą tę część Sycylii, która była pod rządem Dyjonizyusza, jakoteż Syrakuzy z wyjątkiem zamku i wyspy, przyległej do miasta, i doprowadził do tego, że tyran chciał z nim zawrzeć pokój pod następującymi warunkami: aby Dy-

perculit adeo facile,
 ut post diem tertium,
 quam attigerat Siciliam,
 introierit Syracusas.

Ex quo potest intellegi
 nullum imperium
 esse tutum
 nisi munitum benivolentia.

Eo tempore
 Dionysius aberat,
 et opperiebatur
 classem adversariorum
 in Italia,
 ratus
 neminem
 venturum (*esse*) ad se
 sine magnis copiis:
 quae res fefellit eum.

Nam Dion
 repressit spiritus regios
 iis ipsis,
 qui fuerant
 sub potestate adversarii,
 potitusque est
 totius eius partis Siciliae,
 quae fuerat
 sub potestate Dionysii,
 parique modo (*potitus est*)
 urbis Syracusarum
 praeter arcem et insulam
 adiunctam oppido,
 perduxitque rem eo,
 ut tyrannus vellet
 facere pacem
 talibus pactionibus:

wstrząsł tak łatwo,
 że po dniu trzecim,
 odkąd dotknął się Sycylii,
 wszedł do Syrakuz.

Z czego można zrozumieć,
 że żadne państwo
 (nie) jest bezpieczne,
 jak tylko obwarowane przy-
 chylnością.

W tym czasie
 Dyjonizyjusza nie było,
 i oczekiwał
 floty przeciwników
 w Italii,
 sądząc,
 że nikt
 (nie) przyjdzie do niego
 bez wszelkich sił:
 która rzecz zawiodła go.
 Albowiem Dyjon
 stłumił dumę tyrańską
 przez tych samych,
 którzy byli
 pod władzą przeciwnika,
 i opanował
 całą tę część Sycylii,
 która była
 pod władzą Dyjonizyjusza,
 w równy sposób
 miasto Syrakuzy,
 z wyjątkiem zamku i wyspy
 połączonej z miastem,
 i doprowadził rzecz do tego,
 że tyran chciał
 zrobić pokój
 pod tymi układami:

liam Dion obtineret, Italiam Dionysius, Syracusas Appolocrates, cui maximam fidem uni habebat Dionysius.

VI. Has tam prosperas tamque inopinatas res consecuta est subita commutatio, quod fortuna sua mobilitate, quem paulo ante extulerat, demergere est adorta. primum in filio, de quo commemoravi supra, suam vim exercuit. nam cum uxorem reduxisset, quae alii fuerat tradita, filiumque vellet revocare ad virtutem a perdita luxuria, accepit gravissimum parens vulnus morte filii. deinde orta dissensio est inter eum et Heraclichem, qui, quod ei principatum non concedebat, factionem comparavit. neque is minus valebat apud optimates, quorum consensu praeerat classi, cum Dion exerci-

jon zatrzymał Sycyliję, Dyjonizyzusz Italiję, Syrakuzy Apolokrates, któremu Dyjonizyzusz najwięcej ufał.

VI. Po tych tak pomyślnych i niespodzianych powodzeniach nagle nastąpiła zmiana; szczęście w swęj niestałości zaczęło prześladować tego, którego dopiero co wyniosło. Najpiérw swą zemstę wywarło na jego synie, o którym wspomniałem. Gdy bowiem powtórnie ze swoją żoną daną innemu, połączył się, i chciał syna sprowadzić na drogę cnoty ze zgubnej rozpusty, najsroźszą ranę ojcowskie serce otrzymało przez samobójstwo syna. Następnie niezgoda wybuchła między nim a Heraklidesem, który nie chcąc mu usąpić piérwszeństwa, utworzył przeciw niemu stronnictwo; nie małego używał on znaczenia u optymatów, za których zgodą był dowódcą floty, kiedy Dyjon dowodził wojskiem lądowém.

Dion obtineret Siciliam,
Dionysius Italiam,
Apollocrates Syracusas,
cui uni Dionysius
habebat maximam fidem.

6. Subita commutatio
consecuta est has res
tam prosperas
tamque inopinatas,
quod fortuna
sua mobilitate
adorta est demergere (*eum*),

quem extulerat paulo ante.
Primum exercuit
suam vim in filio,
de quo commemoravi supra.
Nam cum reduxisset
uxorem (*Dion*),
quae tradita fuerat alii,
velletque revocare filium
ad virtutem
a perditā luxuria,
accepit parens
gravissimum vulnus
morte filii.

Deinde dissensio orta est
inter eum et Heraclidem,
qui comparavit factionem,
quod non concedebat
principatum ei (*Dioni*).
Neque is minus valebat
apud optimates,
quorum consensu
praerant classi,
cum Dion teneret
exercitum pedestrem.

Dyjon ma zatrzymać Sycylię,
Dyjonizyzusz Italię,
Apollokrates Syrakuzy,
w którym jednym Dyjonizy-
miał największe zaufanie. [jusz

6. Nagła zmiana
nastąpiła po tych rzeczach
tak pomyślnych
i tak niespodziewanych,
gdyż szczęście
swoją niestałością
staralo się poniżyć (zatopić)
(tego),

którego wyniosło niewiele
Najpiérw wywarło [przedtém.
swoję siłę na synie,
o którym wspomniałem powy-
Albowiem gdy sprowadził [żej-
żonę,
która oddana była innemu,
i chciał przywołać syna
do enoty,
od zgubnej rozpusty,
otrzymał (jako) ojciec
najcięższą ranę
przez śmierć syna.

Następnie niezgoda powstała
między nim a Heraklidesem,
który zebrał stronnictwo,
ponieważ nie ustępował
pierwszeństwa jemu.
A ten nie mniej znaczył
u optymatów,
których zgodą
dowodził flotą,
gdy Dyjon trzymał
wojsko piesze (lądowe).

tum pedestrem teneret. non tulit hoc animo aequo Dion, et versum illum Homeri rettulit ex secunda rhapsodia, in quo haec sententia est: non posse bene geri rem publicam multorum imperiis. quod dictum magna invidia consecuta est: namque aperuisse videbatur omnia in sua potestate esse velle. hanc ille non lenire obsequio, sed acerbitate opprimere studuit, Heraclidemque, cum Syracusas venisset, interficiendum curavit.

VII. Quod factum omnibus maximum timorem iniecit: nemo enim illo interfecto se tutum putabat. ille autem adversario remoto licentius eorum bona, quos sciebat adversus se sensisse, militibus dispertivit. qui-

Dyjon nie mógł tego znieść obojętnie i przytoczył ów wiersz Homera z drugiej pieśni, tej treści: że państwo niemoże być dobrze rządzone, gdzie wielu rządzi. Słowa te wywołały wielką nienawiść przeciw niemu; zdawało się bowiem, że odkrywa swe myśli, jakoby pragnął wszystko zagarnąć pod swoją władzę. Nie starał się uspokoić tej niechęci dobrocią, lecz stłumić środkami surowymi, i gdy Heraklides przybył do Syrakuz, za-
bić go kazał.

VII. Czyn ten przeraził wszystkich niezmiernie; nikt bowiem po jego zamordowaniu nie był pewnym swego życia. On zaś sprzątnąwszy swego wroga, zbyt samowolnie rozdzielił między swoich żołnierzy dobra tych, których podejrzewał o nieprzychyłność ku sobie.

Dion non tulit hoc
aequo animo,
et rettulit illum versum
Homeri ex secunda rhapsodia,
in quo est haec sententia:
republicam
non posse bene geri

imperii multorum.

Quod dictum
magna invidia
consecuta est:
namque videbatur
aperuisse
(se) velle omnia esse
in sua potestate.

Ille studuit
non lenire hanc obsequio
sed opprimere acerbitate
curavitque Heraclidem
interficiundum,
cum venisset Syracusas.

7. Quod factum iniecit
omnibus maximum terrorem:

nemo enim putabat
se tutum
illo interfecto.

Ille autem
adversario remoto
dispertivit militibus
licentius
bona eorum,
quos sciebat
sensisse adversus se.

Dyjon nie zniósł tego
spokojnym umysłem,
i przytoczył ów wiersz
Homera z drugiejj rapsodyi,
w którym jest ta myśl:
że państwo
nie może dobrze być rządo-
ném
rozkazami wielu.

Po którym powiedzeniu
wielka nienawiść
nastąpiła:
albowiem zdawało się,
że wyjawił,
iż chce, aby wszystko było
w jego władzy.

On starał się
nie ulagodzić jój uleganiem
lecz stłumić srogością;
i postarał się Heraklidesa
zabić,
gdy przybył do Syrakuz.

7. Który czyn wzniecił
u wszystkich największą trwo-
gę:

nikt bowiem nie sądził
siebie bezpiecznym,
gdy tamten zabity został.

On zaś
przeciwnika usunąwszy
rozdzielił żołnierzom
zbyt samowolnie
dobra tych,
o których wiedział,
że byli usposobieni przeciw
niemu.

bus divisis cum cotidiani maximi fierent sumptus, ce-
 leriter pecunia deesse coepit, neque, quo manus porrige-
 ret, suppetebat, nisi in amicorum possessiones. id eius
 modi erat, ut, cum milites reconciliasset, amitteret
 optimates. quarum rerum cura frangebatur et insuetus
 male audiendi non animo aequo ferebat, de se ab iis
 male existimari, quorum paulo ante in caelum fuerat
 elatus laudibus. vulgus autem offensa in eum militum
 voluntate liberius loquebatur et tyrannum non feren-
 dum dictitabat.

VIII. Haec ille intuens cum quem ad modum se-
 daret nesciret et quorsum evaderent timeret, Callicra-
 tes quidam, civis Atheniensis, qui simul cum eo ex Pe-

Gdy po rozdaniu tych dóbr codzień ogromne robiono
 wydatki, wkrótce zabrakło pieniędzy, i nie było dokąd
 rąk wyciągnąć, jak tylko do majątków swoich przyja-
 ciół. Następstwem było, że pozyskawszy wojsko, stracił
 przychylność optymatów. Trapiiony tą troską i nieprzy-
 zwyczajony do złych o sobie wieści, nie mógł znieść
 obojętnie złej opinii u tych, którzy go nieda-
 wno pod niebiosa pochwałami wynosili. Pospółstwo
 zaś widząc, że stracił wziętość u wojska, śmielój się od-
 zywało, i nie ustawało mówić, że tyrana nie należy
 znosić.

VIII. Kiedy widząc ten stan rzeczy, nie wiedział
 jakim sposobem go zażegnać, a obawiał się, do jakiego
 stopnia urośnie, niejaki Kalikrates, obywatel Ateński,
 który z nim razem przybył był do Sycylii z Peloponezu,

Quibus divisis
cum sumptus cotidiani
fierent maximi,
pecunia coepit
celeriter deesse,
neque suppetebat,
quo porrigeret manus,
nisi in possessiones amicorum.

Id erat eius modi,
ut amitteret optimates,
cum reconciliasset milites.
Quarum rerum cura
frangebatur,
et insuetus male audiendi,

non ferebat aequo animo,

existimari male de se
ab iis, quorum laudibus
paulo ante
elatus fuerat in caelum.
Vulgus autem
voluntate militum
offensa in eum
loquebatur liberius,
et dictitabat

tyrannum non ferendum (*esse*).

8. Cum ille intuens haec

nesciret,

quem ad modum sedaret (*ea* w jaki sposób zażegnać,

et timeret,

quorsum evaderent (*ea Nom.*) jak daleko dojdzie,

quidam Callicrates,

civis Atheniensis,

qui venerat simul cum eo

ex Peloponneso in Siciliam,

Po których rozdzieleniu
gdy wydatki codzienne
robiono bardzo wielkie,
pieniędzy zaczęło
szybko brakować,
i nie nastęczało się,
dokądby wyciągnął ręce,
jak tylko do posiadłości przy-
jaciół.

To było tego rodzaju,
że utracił optymatów,
gdy pozyskał żołnierzy.
Których rzeczy troską
łamany bywał,
a nieprzywykły do słuchania
złego,

nie znosił ze spokojnym umy-
słem,

aby sądzono źle o nim
ze strony tych, których pochwa-
niedawno przedtém [łami
wyniesiony był pod niebiosa.

Lud zaś

gdy usposobienie żołnierzy
zachwiało się ku niemu,
rozprawiał wolniej,
i mawiał

że tyrana nie można znieść.

8. Gdy on widząc to

nie wiedział,

nie wiedział,

[*Acc.*] i obawiał się

jak daleko dojdzie,

niejaki Kalikrates,

obywatel Ateński,

który przybył razem z nim

z Peloponezu do Sycylii,

loponneso in Siciliam venerat, homo et callidus et ad fraudem acutus, sine ulla religione ac fide, adit ad Dionem et ait: eum magno in periculo esse propter offensionem populi et odium militum, quod nullo modo evitare posset, nisi alicui suorum negotium daret, qui se simularet illi inimicum. quem si invenisset idoneum, facile omnium animos cogniturum adversariosque sublatum, quod inimici eius dissidentí suos sensus aperiri forent. tali consilio probato excepit has partes ipse Callicrates et se armat imprudentia Dionis. ad eum interficiendum socios conquirat, adversarios eius convenit, coniuratione confirmat. res, multis consciis

człowiek przebiegły i zręczny oszust, bez czci i wiary, przychodzi do niego i mówi mu, że on się znajduje w wielkiem niebezpieczeństwie z powodu oburzenia ludu i nienawiści wojska, którego nie będzie mógł innym sposobem uniknąć, jak tylko jeżeli któremu ze swoich powierników da polecenie, aby udawał jego osobistego nieprzyjaciela. Jeżeli znajdzie człowieka do tego stosownego, łatwo mu będzie poznać usposobienie powszechne i usunąć swych przeciwników, gdyż nieprzyjaciele jego odkryją swe myśli człowiekowi jemu wrogiemu. Usłuchał téj rady, a sam Kalikrates przyjął tę rolę na siebie i uzbroił się własną jego nierozwagą. Zbiera współników do zamordowania go, odbywa schadzki z przeciwnikami, i wzajemną przysięgą utwierdza. Sprawa jednak, mająca tylu spółników, wydała

homo et callidus
 et acutus ad fraudem,
 sine ulla religione ac fide,
 adit ad Dionem
 et ait:
 eum esse in magno periculo

propter offensionem populi
 et odium militum,
 quod (*peric.*) nullo modo
 posset evitare,
 nisi daret negotium
 alicui suorum,
 qui simularet
 se (*esse*) inimicum illi.

Quem si invenisset
 idoneum,
 facile cogniturum (*esse*)
 adversariosque (*suos*)
 sublaturum (*esse*),
 quod inimici eius
 aperturi forent (*zam. essent*)
 sensus suos dissidenti.
 Tali consilio probato
 Callicrates ipse
 excepit has partes
 et armat se
 imprudentia Dionis.
 Conquirat socios
 ad interficiendum eum,
 convenit adversarios eius,
 confirmat coniuratione.
 Res, quae (*cum ea*) ageretur
 multis consiliis (*Abl. abs.*)

człowiek i chytry
 i sprytny do podstępu,
 bez żadnego sumienia i wiary,
 przychodzi do Dyjona
 i mówi:

że on jest w wielkiem niebez-
 pieczeństwie
 z powodu oburzenia ludu
 i nienawiści żołnierzy,
 którego żadnym sposobem
 (nie) może uniknąć,
 jak tylko aby dał zlecenie
 komuś ze swoich,
 któryby miał udawać
 że (on) jest przeciwnikiem je-
 go.

Którego gdy znajdzie
 zdatnego,
 łatwo pozna
 usposobienie wszystkich
 i przeciwników
 usunie,
 ponieważ nieprzyjaciele jego
 odkryją
 myśli swoje przeciwnikowi.
 Gdy taką radę pochwalił,
 Kalikrates sam
 przyjął tę rolę
 i uzbraja się
 nierozwagą Dyjona.
 Zbiera współników
 do zabicia go,
 odwiedza przeciwników jego,
 utwierdza wzajemną przysięgą.
 Rzecz, która działa się,
 gdy wielu spółników było,

quae ageretur, elata defertur ad Aristomachen, sororem Dionis, uxoremque Areten. illae timore perterritae conveniunt, cuius de periculo timebant. at ille negat a Callicrate fieri sibi insidias, sed illa, quae agentur, fieri praecepto suo. mulieres nihilo secius Callicratem in aedem Proserpinae deducunt ac iurare cogunt, nihil ab illo periculi fore Dioni. Ille hac religione non modo non est deterritus, sed ad maturandum concitatus est, verens ne prius consilium aperiretur suum, quam conata perfecisset.

IX. Hac mente proximo die festo, cum a conventu se remotum Dion domi teneret atque in conclavi edito recubisset, consciis facinoris loca munitiora oppidi

się i doszła do wiadomości siostry Dyjona, Arystomachy, i żony Arety. Przerażone biegną do tego, o którego bezpieczeństwo były w obawie. Ten jednak powiada im, że Kalikrates wcale nie czycha na jego osobę, lecz wszystko co się dzieje, dzieje się według jego własnego rozkazu. Mimo to kobiety sprowadzają Kalikratesa do świątyni Prozerpiny, i zniewalają, aby przysiągł, że z jego strony żadne Dyjonowi nie grozi niebezpieczeństwo. Ten jednak nietylko nie przeraził się tym uroczystym obrzędem, lecz owszem skłonił się do przyspieszenia, z obawy, aby zamysłów jego nie odkryto przed wykonaniem.

IX. Z tém postanowieniem w najbliższe święto, gdy Dyjon, opuściwszy liczniejsze zebranie, w domu swym przebywał, i spoczywał w komnacie wyższego piętra,

elata defertur
ad Aristomachen,
sororem Dionis,
uxoremque Areten.
Illae perterritae timore
conveniunt (*eum*),
de cuius periculo timebant.

At ille negat
fieri insidias sibi
a Callicrate,
sed illa, quae agerentur,
fieri suo praecepto.
Mulieres nihilo secius
deducunt Callicratem
in aedem Proserpinae
ac cogunt iurare,
nihil periculi fore

Dioni ab illo.
Ille non modo
non deterritus est
hac religione,
sed concitatus est
ad maturandum,
verens, ne consilium suum
aperiretur prius,
quam perfecisset conata.

9. Hac mente
proximo die festo,
cum Dion se teneret
remotum a conventu
atque recubisset
in conclavi edito,
tradit consciis facinoris
loca munitiora oppidi,

odkryta doniesiona zostaje
do Arystomachy,
siostry Dyjona,
i żony Arety.
One przerażone strachem
przychodzą (do tego),
o którego bezpieczeństwo się
obawiały.

Lecz on przeczy,
żeby działały się zasadzki jemu
od Kallikratesa,
lecz (że) to, co się dzieje,
dzieje się z jego rozkazu.
Kobięty mimo to
sprowadzają Kallikratesa
do świątyni Prozerpiny
i zmuszają przysiąc,
że żadnego niebezpieczeństwa
(nie) będzie

Dyjonowi od niego.
Ten nietylko
nie został odstraszoney
tym obrzędem świętym,
lecz zagniony został
do przyspieszenia,
obawiając się, aby zamysł jego
(nie) został odkryty pierwój,
nim dokona zamiaru.

9. W tym celu
najbliższego dnia świątecznego,
gdy Dyjon się zatrzymywał
oddalony od towarzystwa,
i położył się
w komnacie górnej,
oddaje spółnikom zbrodni
miejsca więcej obwarowane
miasta,

tradit, domum custodiis saepit, a foribus qui non discedant, certos praeficit, navem triremem armatis ornat Philostratoque, fratri suo, tradit eamque in portu agitari iubet, ut si exercere remiges vellet, cogitans, si forte consiliis obstitisset fortuna, ut haberet, qua aufugeret ad salutem. suorum autem e numero Zacynthios adolescentes quosdam eligit cum audacissimos tum viribus maximis, hisque dat negotium, ad Dionem eant inermes, sic ut conveniendi eius gratia viderentur venire. hi propter notitiam sunt intromissi. at illi, ut limen eius intrarant, foribus obseratis in lecto cubantem invadunt, colligant: fit strepitus, adeo ut exaudiri posset

powierza warowniejsze stanowiska miasta spółnikom swój zbrodni, dom otacza strażą, przy drzwiach stawia pewnych ludzi z nakazem, aby ich nie odstępowali, okręt trzywiosłowy wojskiem uzbraja i powierza swemu bratu Filostratowi, z poleceniem krążenia w porcie, jakoby chciał ćwiczenia odbywać z majtkami, a to w tym celu, aby miał gotowy statek do bezpiecznej ucieczki, gdyby przypadkiem szczęście go zawiodło w jego zamiarach. Ze swoich zaś ludzi wybiera kilku młodych Zacyntczyków, nadzwyczajnie odważnych i silnych; tym daje polecenie udania się do Dyjona bez broni, pod pozorem, że przybywają w odwiedziny. Wpuszczono ich, jako dobrych znajomych. Ci jednak, skoro tylko próg jego przekroczyli, drzwi zamykają na klucz, rzucają się na leżącego w łóżku i chwytają: powstaje hałas taki, że go można było słyszeć za drzwiami. W tém zamięszaniu

saepit domum custodiis,
 praeficit certos,
 qui non discedant a foribus,

ornat navem triremem
 armatis, traditque (*eam*)
 Philostrato, fratri suo,
 iubetque eam agitari

in portu,
 ut si vellet
 exercere remiges,
 cogitans,
 si forte fortuna
 obstitisset consiliis,
 ut haberet (*eam*)
 qua aufugeret ad salutem.

Eligit autem
 e numero suorum
 quosdam adulescentes
 Zacynthios, cum audacissimos

tum viribus maximis,
 datque his negotium,
 (*ut*) eant inermes
 ad Dionem,
 sic ut viderentur venire
 conveniendi eius gratia.

Hi intromissi sunt
 propter notitiam.
 At illi, ut intrarant
 limen eius,
 foribus obseratis
 invadunt cubantem in lecto,
 colligant:
 fit strepitus, adeo
 ut posset exaudiri foris,

otacza dom strażą,
 ustawia pewnych,
 którzyby nie odstępowali ode-
 drzwi,

uzbraja okręt trzywiosłowy
 zbrojnymi, i oddaje
 Filostratowi, bratu swojemu,
 i każe (*aby*) go w ruch wpra-
 wił

w porcie,
 jakoby chciał
 ówczyć wiosłarzy,
 sądząc,
 gdyby przypadkiem szczęście
 oparło się zamiarom,
 aby miał (*go*)

którymby umknął do ocalenia.
 Wybrał zaś
 z liczby swoich
 niektórych młodych ludzi
 Zacynczyków, nietylko bar-
 dzo odważnych.

ale także sił największych,
 i daje im polecenie,
 aby poszli bezbronni
 do Dyjona,
 tak aby zdawali się przychodzić
 dla odwiedzenia jego.

Ci wpuszczeni zostali
 z powodu znajomości (z Dyjo-
 Lecz ci, skoro przeszli [*nem*],
 próg jego,
 drzwi zamknąwszy
 napadają leżącego w łóżku,
 wiążą (trzymają):
 powstaje hałas, tak dalece,
 że mógł słyszany być na dworze.

foris. hic, sicut ante saepe dictum est, quam invisā sit singularis potentia et miseranda vita, qui se metui quam amari malunt, cuius facile intellectu fuit. namque illi ipsi custodes, si prompta fuissent voluntate, foribus effractis servare eum potuissent, quod illi inermes telum foris flagitantes vivum tenebant. cui cum succurreret nemo, Lyco quidam Syracusanus per fenestras gladium dedit, quo Dion interfectus est.

X. Confecta caede, cum multitudo visendi gratia introisset, nonnulli ab insciis pro noxiis conciduntur. nam celeri rumore dilato, Dioni vim allatam, multi concurrerant, quibus tale facinus displicebat. hi falsa

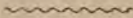
łatwą było rzeczą do zrozumienia, jakto kilkakrotnie wspomniano, jak nienawistném jest samowładztwo i nędzném tych życie, co wołają, aby się ich bano, aniżeli kochano. Albowiem gdyby ta sama straż pałacowa była skorą w swój przychylności, mogłaby była drzwi wyważyć i jego wyratować, gdyż mordercy jego byli bez broni i, żądając zewnątrz broni, trzymali go żywego. Gdy mu jednak nikt nie pośpieszył na ratunek, niejaki Likon, Syrakuzanin, podał im miecz przez okno, którym Dyjona zabito.

X. Kiedy po dokonaniu morderstwa mnóstwo weszło dla zobaczenia co się stało, kilku przez niewtajemniczonych zarąbanych zostało zamiast winowajców; albowiem na szybko rozsiewaną wieść, że godzono na życie Dyjona, mnóstwo się zbiegło obywateli, którzy téj

Hic fuit facile intellectu (<i>Sup.</i>)	Tutaj było łatwém do zrozumienia
cuivis, sicut	dla każdego, jak
dictum est ante saepe,	powiedziano przedtém często,
quam invisita sit	jak znienawidzoną jest
singularis potentia	jednego samego władza
et miseranda (<i>sit</i>) vita (<i>eorum</i>),	i politowania godném życie,
qui malunt	którzy wolą
se metui quam amari.	aby się bano ich, jak kochano.
Namque illi ipsi custodes,	Albowiem ci sami strażnicy,
si fuissent prompta voluntate,	gdyby byli ochoczéj przychylności,
potuissent (<i>zam. potuerunt</i>) ser-	mogliby byli wyratować go,
vare eum	
foribus effractis,	drzwi wyłamawszy,
quod illi inermes	gdyż owi bezbronni
flagitantes telum foris	proszący broni ze dworu
tenebant vivum.	trzymali żywego.
Cui cum nemo	Któremu gdy nikt
succurreret,	nie przybiegł w pomoc,
quidam Lyco, Syracusanus,	niejaki Lykon, Syrakuzanin,
dedit gladium	dał miecz
per fenestras,	przez okno,
quo Dion interfectus est.	którym Dyjon zabity został.
10. Caede confecta,	10. Po morderstwie dokonaniem,
	gdy mnóstwo weszło
cum multitudo introisset	dla przypatrzenia się,
visendi gratia,	niektórzy zostają zabici
nonnulli conciduntur	przez nieświadomych jako winowajcy.
ab insciis pro noxiis.	
Nam celeri rumore dilato	Albowiem gdy szybka wieść
	rozniosła się,
vim allatam (<i>esse</i>) Dioni,	że gwałt zadano Dyjonowi,
multi concurrerant,	wielu zbiegło się,
quibus displicebat	którym nie podobala się
tale facinus.	taka zbrodnia.

suspicione ducti immerentes ut sceleratos occidunt. huius de morte ut palam factum est, mirabiliter vulgi mutata est voluntas. nam qui vivum eum tyrannum vocitarant, eidem liberatorem patriae tyrannique expulsores praedicabant. sic subito misericordia odio successerat, ut eum suo sanguine ab Acherunte, si possent, cuperent redimere. itaque in urbe celeberrimo loco, elatus publice, sepulcri monumento donatus est. diem obiit circiter annos quinquaginta natus, quartum post annum, quam ex Peloponneso in Siciliam redierat.

zbrodni nie pochwalali. Złudzeni fałszywém podejrzeniem, niewinnych kładą trupem miasto zbrodniarzy. Skoro się wieść o jego śmierci powszechnie rozniosła, usposobienie ludu w dziwny zmieniło się sposób. Ci bowiem, którzy go za życia bez ustanku nazywali tyranem, ci sami zaczęli go wysławiać jako zbawcę ojczyzny i pogromcę tyra. Tak nagle litość zajęła miejsce nienawiści, że gdyby byli mogli, własną krwią pragnęli go wykupić od Acherontu. Dlatego-to w najludniejszej części miasta pochowano go kosztem publicznym i obdarzono pomnikiem grobowym. Zakończył życie mając około pięćdziesięciu lat, cztery lata po swoim powrocie z Peloponezu do Sycylii.

Hi ducti
 falsa suspicione
 occidunt immerentes
 ut sceleratos.
 Ut palam factum est
 de morte huius,
 mutata est mirabiliter
 voluntas vulgi.
 Nam qui eum vivum
 vocitarant tyrannum,
 eidem praedicabant (*eum*)
 liberatorem patriae
 expulsoremque tyranni.
 Sic successerat subito
 misericordia odio,
 ut cuperent,
 si possent,
 redimere eum ab Acherunte
 suo sanguine.
 Itaque elatus publice,
 celeberrimo loco
 in urbe,
 donatus est
 monumento sepulcri.
 Obiit diem natus
 circiter annos 50,
 post quartum annum,
 quam redierat
 ex Peleponneso
 in Siciliam.

Ci uwiedzeni
 fałszywém podejrzeniem
 zabijają niewinnych,
 jako zbrodniarzy.
 Gdy jawném się stało
 o śmierci jego,
 zmieniło się cudownie
 usposobienie ludu.
 Albowiem którzy go żywego
 nazywali tyranem,
 ci sami wysławiali,
 jako zbawcę ojczyzny
 i wyganiacza tyrana.
 Tak nastąpiła nagle
 litość po nienawiści,
 że pragnęli,
 gdyby mogli,
 okupić go od Acherontu
 własną krwią.
 Dlatego pogrzebany publicznie
 w najludniejszém miejscu
 w mieście,
 obdarzony został
 pomnikiem grobu.
 Umarł mając
 około lat 50,
 po czwartym roku,
 odkąd wrócił
 z Peloponezu
 do Sycylii.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

DYJON.

1. *Ille superior*; t. j. Dyjonizyzus Starszy.
Dionysio filio nuptum dedit. Dyjonizyzus (syn) Młodszy był synem Starszego z pierwszego małżeństwa; związek więc ten podobny jak Cymona; Dyjonizyzus Młodszy i Sofrozyna mieli ojca wspólnego.
Carthaginienses, naród bardzo potężny w północnej Afryce, z miastem *Carthago*.
2. *Platonem*; Platon sławny filozof grecki, odbywał dalekie podróże i właśnie wtedy (r. 389, prz. Chr.) przybył do Tarentu, miasta południowej Italii.
Syracusae (-arum), miasto na wschodniem wybrzeżu Sycylii.
Quippe quem venundari iussisset. Dyjonizyzus uwięził Platona oburzony na filozofa, który utrzymywał na jego dworze, że sprawiedliwy, chociaż ubogi i uciskany, szczęśliwszym jest od tyrana bogatego i potężnego. Gdy Platon w powrocie swym do Aten przejeżdżał koło Eginy, na tajemny rozkaz Dyjonizyzusa sprzedany został jako niewolnik. Powrót jego przypada po śmierci Dyjonizyzusa Starszego (r. 367. prz. Chr.)
3. *Philistus* był historykiem; młodość spędził w Atenach w szkole Izokratesa. Był przez pewien czas w łaskach u Dyjonizyzusa Starszego, lecz później na wygnanie skazany do Thurium w Lukanii. Oprócz dawniejszych

dziejów sycylijskich opisał szczegółowo czasy Dyjonizyjusza Starszego i początki panowania Młodszego. Sprowadził go napowrót ten ostatni, a Filistus pracował nad tém, aby u Dyjonizyjusza przedstawić Dyjona w najgorszym świetle. Widząc jednak, że Dyjona wpływ mimo to wzrasta, sam sobie śmierć zadał.

In eo libro qui etc. Jak wnoszą, była to część największego dzieła Kornelijusza p. t. *De viris illustribus*, z którego posiadamy mały urywek niniejszy. Tamta część traktowała: *de historicis Graecis*.

4. *Corinthus*, miasto na przesmyku (*Isthmus*) tegoż nazwiska w Grecyi.

Postquam in patriam rediit pater. Wyprawa Dyjona do Sycylii odbyła się r. 357. prz. Chr.

5. *Heraclydes* wygnany został r. 361. prz. Chr.

Regios spiritus; Rzymianie greckich tyranów nazywali także *reges*.

Insulam adiunctam oppido. Na wyspie téj (*Nasus*, Ortygia) była część miasta z początku z głównym miastem połączona groblą, później przez most; na niej był zamek, czyli gród (*arx*.)

Italiam Dionysius. Dyjonizyjusze panowali nad znaczną częścią południowej Italii, osiadłej przez Greków.

Apollocrates był pierworodnym synem Dyjonizyjsza Młodszego. Dodać tu należy, że układy te zerwano, Dyjonizyusz tron utracił r. 356. prz. Chr.

6. *Valebat apud optimates.* Owszem na optymatach, czyli możnych opierał się Dyjon, Heraklydes zaś na prostym gminie, jak to Kornelijusz sam mówi c. 7.

Versum Homeri etc. Homer, poeta grecki, autor poematów bohaterских: Ilijady i Odyssei. Wiersze zaś te wyjęte są z Ilijady. („Nie dobrém jest wielowładztwo; jeden niech panem będzie”).

8. *Callicrates*, właściwe jego nazwisko było: *Callipus*.

9. *Conventu*; t. j. zebranie w miejscu przeznaczoném na obchód święta.

Zacynthios. Wyspa Zacynthus (*Zante*) na zachodzie Gre-

cyi. Dyjon w swym powrocie z Koryntu na tój wyspie zgromadził był wszystkie swoje siły przed wyprawą na Sycyliję.

Illi ipsi custodes itd. Widocznie, że prócz straży ustawionej przez Kallikratesa była w pałacu inna straż nie należąca do spisku; ta również wpuściła Zacyntczyków.

10. *Acheruns, -tis*, dawna forma zam. Acheron; była to jedna z rzek otaczających Tartar, czyli podziemie starożytnych.

Itaque . . . donatus est. Stało to się po wygnaniu Kallikratesa (Kallipusa), który po zamordowaniu Dyjona przez 13 miesięcy panował w Syrakuzach.

XI.

IPHICRATES.

XI. IPHICRATES.

I. Iphicrates Atheniensis non tam magnitudine rerum gestarum quam disciplina militari nobilitatus est. fuit enim talis dux, ut non solum aetatis suae cum primis compararetur, sed ne de maioribus natu quidem quisquam anteponeretur. multum vero in bello est versatus, saepe exercitibus praefuit, nusquam culpa male rem gessit, semper consilio vicit tantumque eo valuit, ut multa in re militari partim nova attulerit, partim

XI. IFIKRATES.

I. Ateńczyk Ifikrates zawdzięcza swą sławę nie tyle swym wielkim czynom, ile biegłości w sztuce wojennéj. Był bowiem tak dzielnym wodzem, iż nietylko stawiano go na równi z pierwszymi owych czasów, ale nawet żadnego z poprzedników nie przenoszono nad niego. Często miał udział w wojnach, często dowodził wojskiem, nigdzie nie doznał porażki z własnéj winy, zawsze zwyciężał taktyką rozumnie obmyślaną, i taką miał w tém wprawę, że już-to wiele nowego wprowadził w sztuce wojennéj, już-to wiele porobił ulepszeń.

XI. IPHICRATES.

1. Iphicrates Atheniensis
nobilitatus est non tam
magnitudine rerum gestarum
quam disciplina milit.

Fuit enim talis dux,
ut non solum
compararetur cum primis
suae aetatis,
sed (*ut*) ne quisquam quidem
anteponeretur
de maioribus natu.

Multum vero versatus est
in bello,
praefuit saepe exercitibus,

nusquam gessit
rem male (sua) culpa,
semper vicit consilio,
valuitque tantum eo (*consilio*),
ut multa attulerit
partim nova
partim fecerit meliora
in re militari.

XI. IFIKRATES.

1. Ifikrates Ateńczyk
odznaczony został nie tyle
wielkością (swoich) czynów,
jak sztuką wojenną.

Był bowiem takim wodzem,
że nie tylko
porównany był z pierwszymi
swojego wieku,
lecz (że) nikt nawet
(nie) przenoszony był
ze starszych.

Wiele bowiem bawił
w wojnie,
przewodniczył często woj-
skom,

nigdzie nie prowadził
rzeczy źle ze (swojej) winy,
zawsze zwyciężył planem,
i przeważał tak dalece nim,
że wiele rzeczy wprowadził
częścią nowych,
częścią zrobił lepszymi
w sztuce wojennej.

meliora fecerit. namque ille pedestria arma mutavit. cum ante illum imperatorem maximis clipeis, brevibus hastis, minutis gladiis uterentur, ille e contrario peltam pro parma fecit (a quo postea peltastae pedites appellabantur), ut ad motus concursusque essent leviores, hastae modum duplicavit, gladios longiores fecit. idem genus loricarum et pro sertis atque aënis linteas dedit. quo facto expeditiores milites reddidit: nam pondere detracto, quod aequè corpus tegeret et leve esset, curavit.

II. Bellum cum Thracibus gessit, Seuthem, socium Atheniensium, in regnum restituit. apud Corinthum tanta severitate exercitui praefuit, ut nullae umquam

On to zamienił uzbrojenie piechoty. Przedtém, nim objął dowództwo, posługiwała się ona ogromnemi tarczami, krótkiemi dzidami, małymi mieczami, on zaś przeciwnie peltę zaprowadził zamiast parmy (od czego później piechotę nazywano peltastami), dla nadania jój większej lekkości w obrotach i atakach, podwoił długość dzidy, a miecze przedłużył. Również zmienił rodzaj pancierzów, mianowicie wprowadził zamiast łańcuszkowych i spiżowych, płócienne. Przez to żołnierze nabrali większej obrotności, umniejszając bowiem ciężar uzbrojenia, postarał się o takie, które bez ciężenia równie dobrze zasłaniało ciało.

II. Prowadził wojnę z Trakami, i na tron przywrócił Seutesa, który był sprzymierzeńcem Ateńczyków. Pod Koryntem w tak surowej karności trzymał swe woj-

Namque ille mutavit
arma pedestria.

Cum ante illum imperatorem
uterentur clipeis maximis,

hastis brevibus,
gladiis minutis,
ille e contrario fecit
peltam pro parma,
(a quo postea pedites
appellabantur peltastae),

ut essent leviores
ad motus concursusque,
duplicavit modum hastae,
fecit gladios longiores.

Idem (roz. mutavit)
genus loricarum,
et dedit pro sertis
atque aënis lineas.

Quo facto reddidit
milites expeditiores:
nam pondere detracto
curavit (roz. id) quod
aeque teneret corpus
et esset leve.

2. Gessit bellum
cum Thracibus,
restituit in regnum
Seuthem, socium
Atheniensium.
Apud Corinthum
praefuit exercitui
tanta severitate,
ut nullae copiae umquam

Albowiem on zmienił
zbroję pieszą.

Gdy przed jego dowództwem
używali tarcz bardzo wiel-
kich,

dzid krótkich,
mieczów małych,
on przeciwnie zrobił
peltę zamiast parmy,
(od czego później piesi
nazywani byli peltastami),

aby byli lżejszymi
do ruchów i ataków,
podwoił miarę dzidy,
zrobił miecze dłuższe.

Również (zmienił)
rodzaj pancerzów,
i dał zamiast łańcuszkowych
i metalowych lniane.

Co uczyniwszy zrobił
żołnierzy swobodniejszymi:
albowiem ciężaru ująwszy,
postarał się (o to) co
równie zasłaniało ciało
i było lekkim.

2. Prowadził wojnę
z Trakami,
przywrócił na królestwo
Seutesa, sprzymierzeńca
Ateńczyków.

Pod Koryntem
przewodniczył wojsku
z taką surowością,
że żadne wojska nigdy

in Graecia neque exercitiores copiae neque magis dicto audientes fuerint duci: in eamque consuetudinem adduxit, ut, cum proelii signum ab imperatore esset datum, sine ducis opera sic ordinatae consisterent, ut singuli a peritissimo imperatore dispositi viderentur. hoc exercitu moram Lacedaemoniorum interfecit, quod maxime tota celebratum est Graecia. iterum eodem bello omnes copias eorum fugavit, quo facto magnam adeptus est gloriam. cum Artaxerxes Aegyptio regi bellum inferre voluit, Iphicraten ab Atheniensibus ducem petivit, quem praeficeret exercitui conducticio, cuius numerus XII milium fuit. quem quidem sic omni disciplina militari erudivit, quem ad modum quondam

sko, że nigdy żadnego wojska w Grecyi nie było ani bitniejszego, ani na rozkaz posłuszniejszego; i do tego ich przyzwyczaił, że na dany znak przez wodza, bez pomocy dowódcy tak stawali uszykowani, iż się zdawało, że najdoświadczeńszy wódz ustawiał każdego z osobna. Z takim to wojskiem zniósł morę Lacedemończyków, co bardzo wielką sławę zjednało mu w całej Grecyi. W tej samej wojnie powtórnie zmusił do ucieczki wojska ich, a czynem tym wielkiej dostąpił sławy. Artakserkses, chcąc ruszyć na wojnę przeciw królowi egipskiemu, prosił Ateńczyków o Ifikratesa na wodza, aby go postawić na czele swoich wojsk zaciężnych, składających się z 12.000 ludzi. Wyćwiczył on je istotnie we wszystkich obrotach wojennych, że jak dawniej żołnie-

fuerint in Graecia
 neque exercitatiores
 neque magis audientes
 dicto duci:
 adduxitque (*eas*) in eam
 consuetudinem, ut,
 cum signum proelii
 datum esset
 ab imperatore,
 consisterent sic ordinatae
 sine opera ducis,
 ut singuli viderentur
 dispositi (*esse*)
 a peritissimo imperatore.

Hoc exercitu interfecit
 moram Lacedaemoniorum,
 quod maxime celebratum est
 tota Graecia.

Iterum fugavit
 eodem bello
 omnes copias eorum,
 quo facto adeptus est
 magnam gloriam.

Cum Artaxerxes voluit (*zam.*
voluisset)

inferre bellum
 regi Aegyptio,
 petivit ab Atheniensibus
 Iphicraten ducem,
 quem praeficeret
 exercitui conductitio,
 cuius numerus fuit
 duodecim milium.

Quem quidem eruditavit sic
 omni disciplina militari,
 ut, quem ad modum

(nie) były w Grecyi
 ani więcéj wyćwiczone
 ani więcéj posłuszne
 na rozkaz wodzowi:
 i przywiódł (je) do tego
 przyzwyczajenia, że,
 gdy znak bitwy
 dany został
 przez wodza,
 stawały tak uszykowane
 bez pomocy dowódcy,
 że każdy (z osobna) zdawał się
 ustawiony (być)
 przez najdoświadczeńszego wo-
 dza.

Tém wojskiem zniszczył
 morę Lacedemończyków,
 co bardzo sławiono
 w całej Grecyi.

Znowu pobił
 w téj saméj wojnie
 wszystkie wojska ich,
 którym czynem dostąpił
 wielkiéj sławy.

Gdy Artakserkses chciał

wydać wojnę
 królowi egipskiemu,
 prosił od Ateńczyków
 o Ifikratesa za wodza,
 któregooby przełożył
 wojsku zaciężnemu (najętemu),
 którego liczba była
 12,000.

Które istotnie wyćwiczył tak
 we wszelkiéj sztuce wojskowej,
 że, jako

Fabiani milites Romani appellati sunt, sic Iphicratenses apud Graecos in summa laude fuerint. idem subsidio Lacedaemoniis profectus Epaminondae retardavit impetus. nam nisi eius adventus appropinquasset, non prius Thebani Sparta abscessissent, quam captam incendio delessent.

III. Fuit autem et animo magno et corpore imperatoriaque forma, ut ipso aspectu cuius iniiceret admirationem sui, sed in labore nimis remissus parumque patiens, ut Theopompus memoriae prodidit, bonus vero civis fideque magna. quod cum in aliis rebus declaravit, tum maxime in Amyntae Macedonis liberis tuendis. namque Eurydice, mater Perdiccae et Philippi,

rzów rzymskich nazywano Fabijuszowymi, tak Ifikratesowi u Greków mieli najlepszą sławę. Ruszywszy w pomoc Lacedemończykom wstrzymał natarczywe napady Epaminondasa, bo gdyby nie jego spieszne nadejście, Tebańczycy nie byłiby od Sparty pierwój odstąpili, jak chyba po jój zdobyciu i spaleniu.

III. Był to człowiek podniosłego ducha, wzrostu wysokiego i postawy prawdziwie imponującej, tak, że na samo spojrzenie w każdym budził podziw ku swój osobie, lecz w pracy był za miękkim, mało wytrwałym, jak pisze Teopompus, wszelako dobrym patryjotą i pełnym poczucia sprawiedliwości. Dowiódł on tego nietylko przy innych sposobnościach, ale osobliwie w opiekowaniu się dziećmi króla Macedońskiego Amyntasa. Eurydyka bowiem, matka Perdykasa i Filipa, schroniła się

milites Romani
appellati sunt quondam
Fabiani, sic apud Graecos
fuerint in summa laude
Iphicratenses.

Idem profectus subsidio
Lacedaemoniis retardavit
impetus Epaminondae.
Nam nisi adventus eius

appropinquasset,
Thebani non abscessissent

Sparta prius, quam
delessent captam
incendio.

3. Fuit autem et
magno animo et corpore
formaque imperatoria,
ut aspectu ipso
iniiceret cuivis
admirationem sui,
sed remissus in labore,
parumque patiens,
ut prodidit Theopompus me-
moriae,

bonus vero civis,
magnaque fide.
Quod declaravit
cum in aliis rebus,
tum maxime in tuendis liberis

Amyntae Macedonis.
Namque Eurydice mater
Perdiccae et Philippi,
Amynta mortuo,

żołnierze rzymscy
zwani byli dawniej
Fabijuszowymi, tak u Greków
byli w najwyższej chlubie
Ifikratesowi.

Również ruszywszy w pomoc
Lacedemończykom wstrzymał
ataki Epaminondasa.

Albowiem gdyby nie przyby-
cie jego
się zbliżyło,
Tebańczycy nie byłiby odsta-
pili

od Sparty pierwój, nimby
nie byli zniszczyli zdobytej
pożarem.

3. Był zaś i
wysokiego umysłu i ciała,
i postaci wodza,
że widokiem samym
wrażał każdemu
podziwienie siebie,
lecz opuszczony w pracy,
zamało wytrwały,
jak podał Teopompus pamięci

dobry jednak obywatel,
i wielkiej sumienności.
Co okazał
nietylko w innych sprawach,
ale także najwięcej w obronie
dzieci

Amyntasa Macedońskiego.
Albowiem Eurydyka matka
Perdykasa i Filipa,
po Amyntasa śmierci,

cum his duobus pueris Amynta mortuo ad Iphicraten confugit eiusque opibus defensa est. vixit ad senectutem placatis in se suorum civium animis. causam capitis semel dixit, bello sociali, simul cum Timotheo, eoque iudicio est absolutus. Menesthea filium reliquit ex Thrassa natum, Coti regis filia. is cum interrogaretur, utrum pluris patrem matremne faceret, „matrem” inquit. id cum omnibus mirum videretur, at ille „merito” inquit „facio: nam pater, quantum in se fuit, Thracem me genuit, contra ea mater Atheniensem.”

była po śmierci Amyntasa z tymi dwoma chłopcami do Ifikratesa, i rzeczywiście doznała od niego obrony w jego potędze. Żył do późnej starości pośród ogólnego swych obywateli przywiązania. Raz tylko stawał w swój obronie w sprawie gardłowej, podczas wojny związkowej wspólnie z Tymoteuszem, i został przez sąd za niewinnego uznany. Zostawił jednego syna Menesteusa z żony rodem z Tracyi, córki króla Kotysa. Zapytany, kogo więcej ceni, czy ojca, czy matkę, odpowiedział: „matkę.” Dziwną wydawała się ta odpowiedź wszystkim, lecz on dodał: „Ale to słusznie: bo ojciec, ile od niego zawisło, uczynił, żem się urodził Trakiem, matka zaś, że Ateńczykiem.”

confugit ad Iphicraten eiusque	uciekła do Ifikratesa i jego
opibus defensa est.	potęgą obronioną została.
Vixit ad senectutem	Żył do starości
placatis (<i>jest Adiec.</i>) animis in se	wśród przychylnych umysłów
suorum civium.	swoich obywateli. [ku sobie
Dixit causam semel capitis	Bronił się raz w sprawie gar-
bello sociali	w wojnie związkowej [dłowej
simul cum Timotheo,	wspólnie z Tymoteuszem
absolutusque est eo iudicio.	i uwolniony był w tym sądzie.
Reliquit filium Menesthea	Zostawił syna Mesteneusa
natum ex Thrassa,	urodzonego z Traczynki,
filia regis Coti.	córki króla Kotysa.
Cum is interrogaretur,	Gdy (on) pytany był,
utrum pluris faceret	kogo (z dwóch) wyżej ceni,
patrem matremne,	matkę czy ojca,
inquit: „matrem.”	odrzekł: „matkę.”
Cum id videretur	Gdy to wydawało się
mirum omnibus,	dziwném wszystkim,
at ille inquit:	to on rzekł:
„merito facio (<i>pluris</i>):	„słusznie cenię (wyżej):
nam pater genuit me,	bo ojciec zrodził mnie,
quantum fuit in se,	ile zależało w nim,
Thracem, contra ea	Trakiem, przeciwnie
mater Atheniensem.”	matka Ateńczykiem.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

IFIKRATES.

1. *Ifikrates* był synem prostego szewca.
Discipl. milit. jest tutaj umiejętność zwana taktyką, a polegająca na tem, aby żołnierza uczynić jaknajspodobniejszym do walki.
Peltam pro parma. *Clipeus* i *parma* były tarcze okrągłe; *pelta* zaś był to półkrąg u góry z dwoma ostremi końcami. Wszelako już przed *Ifikratesem* byli *peltasci*, których także zwano *hoplitami*; prawdopodobnie *Ifikrates* ulepszył to uzbrojenie i zastosował do wojsk zaciężnych.
Pro sertis i t. d. t. j. pancerz z łańcuszków, koleczuga, i składający się z większych kawałków blachy. Panczerze z płótna były również bardzo dawne; płótno nasycano roztworem kwasu i soli, i wyrabiano gatunek drelichu bardzo gęstego, który wytrzymywał ciężca miecza.
2. *Bellum cum Thracibus.* Trakowie wtedy otrzymali pomoc od *Lacedemończyków*, r. 389.—387. prz. Chr.
Apud Corinthum; w wojnie *Korynckiej* r. 393.—391.
Mora był oddział 100 żołnierzy u *Lacedemończyków*.
Cum Artax. etc. jest to *Artakserkses Mnemon*, który odpadły od królów perskich *Egipt* chciał napowrót ze swoim państwem połączyć.
Fabiani milites; mowa tu o *Fabijuszu Maksymusie*, z przydomkiem *Zwłóczyciela* (*cunctator*), który sposobem swego wojowania *Hanibala* przez dłuższy czas trzymał w korbach w drugiej wojnie *punickiej*.

Subsidio Lacedaemoniis, w wojnie Tebańczyków z Lacedaemonczykami r. 369.

Retardavit impetus; słuszniej należy się to Agiezylauszowi, jak Kornelijusz sam mówi. Ages. 6.

3. *Amyntas*, dziadek Aleksandra Wielkiego, a ojciec Filipa, późniejszego króla.

Namque Eurydice; r. 368. Ifikrates stał jako wódz Ateńczyków w Tracyi, w sąsiedztwie Macedonii. Eurydykę wypędził z kraju Pauzanijasz.

Causa capitis, jest sprawa kryminalna, w której można stracić życie (głowę).

Bello sociali. Tyczy się to wojny, którą Ateńczycy prowadzili przez trzy lata przeciw Byzantium, Chios, Rhodus i Cos, które zerwały układy z Ateńczykami. Porów. Timoth. 3.

Coti; właściwém imieniem jest *Cotys*, gen. *Cotyis*; odmiana podług dekl. drugiej powstała z łacińskiego *Cotus*.

XII.

CHABRIAS.

XII. CHABRIAS.

I. Chabrias Atheniensis. hic quoque in summis habitus est ducibus resque multas memoria dignas gessit. sed ex iis elucet maxime inventum eius in proelio, quod apud Thebas fecit, cum Boeotis subsidio venisset. namque in eo victoria fidente summo duce Agesilao, fugatis iam ab eo conducticiis catervis, reliquam phalangem loco vetuit cedere obnixoque genu scuto, projecta hasta impetum excipere hostium docuit. id novum

XII. CHABRYJASZ.

I. Ateńczyk Chabryjaśz również zaliczony był między największych wodzów i wiele pamiętnych dokonał czynów; lecz najświetniejszym z nich jest wynalazek jego w bitwie, stoczonej pod Tebami, gdy przybył w pomoc Beotom. Tam bowiem, gdy naczelny wódz Agiezylausz, rozbiwszy już zastępy wojsk zacieźnych, pewien był zwycięstwa, nie dozwolił on pozostałej jeszcze falandze z pola ustąpić, lecz nauczył ich przykłęknąć na jedno kolano, a oparłszy o nie tarczę, z najeżoną dzidą, czekać ataku nieprzyjaciół. Na ten nie-

XII. CHABRIAS.

1. Chabrias, Atheniensis.
Hic quoque habitus est
in summis ducibus,

gessitque multas res
dignas memoria.
Sed ex his elucet maxime

inventum eius in proelio,
quod (*proelium*) fecit
apud Thebas, cum
venisset subsidio Boeotis.
Namque in eo,
Agesilao, summo duce,

fidente (*Abl. abs.*) victoria,
catervis conducticiis
fugatis iam (*ab eo, zbyteczne*),
vetuit reliquam phalangem
cedere loco,
docuitque
scuto (*zawisły Dat. od obnixo*)
obnixo genu (*Abl. abs.*)
hasta proiecta
excipere impetum hostium.

XII. CHABRYJASZ.

1. Chabryjasz Ateńczyk.
Ten również miany był
między największymi wodza-
mi,

i prowadził wiele rzeczy
godnych pamięci.
Lecz z nich wyszczególnia się
najwięcej
wynalazek jego w bitwie,
którą stoczył
pod Tebami, gdy
przyszedł w pomoc Beotom.
Albowiem w niej,
gdy Agiezylausz, naczelny,
wódz

ufając w zwycięstwo,
zastępy zaciężne
rozbił już,
zakazał pozostałej falandze
ustąpić z miejsca,
i nauczył
na tarczy
oparłszy kolano
z dzidą naprzód wystawioną
przyjąć napad nieprzyjaciół.

Agesilaus contuens progredi non est ausus suosque iam incurrentes tuba revocavit. hoc usque eo tota Graecia fama celebratum est, ut illo statu Chabrias sibi statuam fieri voluerit, quae publice ei ab Atheniensibus in foro constituta est. ex quo factum est ut postea athletae ceterique artifices iis statibus in status ponendis uterentur, quibus victoriam essent adepti.

II. Chabrias autem multa in Europa bella administravit, cum dux Atheniensium esset; in Aegypto sua sponte gessit: nam Nectenebin adiutum profectus regnum ei constituit. fecit idem Cypri, sed publice ab Atheniensibus Euagorae adiutor datus, neque prius inde discessit, quam totam insulam bello devinceret:

zwykły widok Agiezylausz nie odważył się naprzód posunąć i głosem trąby odwołał swoich, którzy już zaczęli nacierać. Wypadek ten takiego nabrał rozgłosu w całej Grecyi, że Chabryjasz życzył sobie, aby jego statwę, którą mu Ateńczycy kosztem publicznym stawiali, zrobiono w owój postawie. Stąd też poszło, że później atleci i inni artyści w posągach, które miano im postawić, téj właśnie używali postawy, w jakiej odnieśli zwycięstwo.

II. Chabryjasz brał udział w wielu wojnach w Europie, jako wódz Ateńczyków; w Egipcie na własną rękę wojował: udawszy się bowiem tam w pomoc Nektenebisowi, ustalił jego tron. To samo uczynił w Cyprze, tu jednak dodany za pomocnika urzędownie przez Ateńczyków Euagorasowi; i ustąpił dopiero po zupełném

Agesilaus contuens id novum
non ausus est progredi,
revocavitque tuba
suos iam incurrentes.
Hoc celebratum est fama
tota Graecia usque eo,

ut Chabrias voluerit
statuam, quae constituta est ei
publice ab Atheniensibus
in foro, fieri
sibi illo statu.

Ex quo factum est,
ut postea athletae
ceterique artifices
in statu is ponendis

uterentur iis statibus,
quibus adepti essent
victoriam.

2. Chabrias autem
administravit multa bella
in Europa, cum esset
dux Atheniensium;
gessit sua sponte
in Aegypto:

nam profectus adiutum (*Sup.*)

Nectenebim
constituit ei regnum.
Fecit idem Cypri
sed publice datus
ab Atheniensibus adiutor Eua-
gorae,
neque discessit inde
prius quam devinceret
bello totam insulam;

Agiezylausz, widząc to nowe,
nie odważył się postąpić
i odwołał trąbą
swoich już nacierających.
To rozpowszechniono sławą
w całej Grecji do tego sto-
pnia,

że Chabryjasz chciał
statuę, którą stawiano mu
publicznie przez Ateńczyków
na rynku, aby zrobiono
mu w owęj postawie.

Z czego stało się,
że później atleci
i inni artyści
w statuach mających się sta-
wiać

używali tych postaw,
w jakich osiągnęli
zwycięstwo.

2. Chabryjasz zaś
kierował wielu wojnami
w Europie, gdy był
wodzem Ateńskim;
prowadził na własną rękę
w Egipcie:

albowiem wyruszywszy poma-
gać

Nektenebisowi
ustalił mu królestwo.
Uczył to samo w Cyprze
lecz publicznie dany
przez Ateńczyków jako pomo-
cnik Euagorasowi,
i nie ustąpił stamtąd
pierwój aż nie pokonał
wojną całą wyspę;

qua ex re Athenienses magnam gloriam sunt adepti. interim bellum inter Aegyptios et Persas conflatum est. Athenienses cum Artaxerxe societatem habebant, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus magnas praedas Agesilaus, rex eorum, faciebat. id intuens Chabrias, cum in re nulla Agesilao cederet, sua sponte eos adiutum profectus Aegyptiae classi praefuit, pedestribus copiis Agesilaus.

III. Tum praefecti regis Persae legatos miserunt Athenas questum, quod Chabrias adversum regem bellum gereret cum Aegyptiis. Athenienses diem certam Chabriae praestituerunt, quam ante domum nisi redisset, capitis se illum damnaturos denuntiarunt. hoc ille

całej wyspy zawojowaniu; skutkiem czego Ateńczycy wielką sobie zjednali sławę. Tymczasem wybuchła wojna między Egipcyanami i Persami. Ateńczycy mieli przymierze z Artakserksesem, Lacedemończycy z Egipcyanami, na których król ich Agiezylausz dobrze się obłowił. Chabryjasz widząc takie korzyści, nie chcąc ustępować w niczém Agiezylauszowi, ruszył na własną rękę im w pomoc, i był dowódcą floty egipskiej, Agiezylausz zaś wojsk lądowych.

III. Wskutek tego dowódcy króla perskiego wyprawili posłów do Aten z zażaleniem, że Chabryjasz w związku z Egipcyanami prowadzi wojnę przeciw królowi. Ateńczycy wyznaczili Chabryjaszowi pewien dzień, i oznajmili, że go skazą na śmierć, jeżeli przed terminem się nie stawi w domu. Na to wezwanie wró-

ex qua re Athenienses adepti sunt magnam gloriam. Interim bellum conflatum est inter Aegyptios et Persas.	z której rzeczy Ateńczycy osiągnęli wielką sławę. Tymczasem wojna wybuchła między Egipcyanami a Per- sami.
Athenienses habebant societa- tem cum Artaxerxe, Lacedaemonii cum Aegyptiis, a quibus Agesilaus, rex eorum, faciebat magnas praedas. Chabrias intuens id, cum cederet Agesilao	Ateńczycy mieli przymierze z Artakserksesem Lacedemończycy z Egipcya- nami, z których Agiezylausz, król ich, robił wielkie zdobycze. Chabryjasz, widząc to, gdy nie ustępował Agiezylau- szowi
in nulla re, profectus sua sponte adiutum (<i>Sup.</i>) eos, praefuit classi Aegyptiae, Agesilaus copiis pedestribus.	w żadnej rzeczy, ruszywszy na własną rękę pomagać im, przewodniczył flocie Egipskiej, Agiezylausz wojskom lądo- wym.
3. Tum praefecti regis Per- sae miserunt legatos Athenas questum (<i>Sup.</i>), quod Cha- brias gereret bellum adversus regem cum Aegyptiis. Athenienses praestituerunt diem certam Chabriae, ante quam nisi redisset domum, denuntiarunt se illum damnatos (<i>esse</i>) capitis. Ille rediit Athenas	3. Wtedy wodzowie króla Perskiego posłali posłów do Ateńczyków użalić się, że Chabryjasz prowadzi wojnę przeciw królowi z Egipcyanami. Ateńczycy wyznaczili dzień pewny Chabryjaszowi, przed którym, jeżeli nie wróci do domu, oznajmili, że oni go skażą na śmierć. On wrócił do Aten

nuntio Athenas rediit, neque ibi diutius est moratus, quam fuit necesse. non enim libenter erat ante oculos suorum civium, quod et vivebat laute et indulgebat sibi liberalius, quam ut invidiam vulgi posset effugere. est enim hoc commune vitium magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae comes sit et libenter de iis detrahant, quos eminere videant altius, neque animo aequo pauperes alienam opulentium intueantur fortunam. itaque Chabrias, cum ei licebat, plurimum aberat. neque vero solus ille aberat Athenis libenter, sed omnes fere principes fecerunt idem, quod tantum se ab invidia putabant afuturos, quantum a conspectu suorum recesserint. itaque Conon plurimum Cypri vixit,

cił do Aten, ale nie bawił tam dłużej, aniżeli konieczność wymagała. Niechętnie bowiem lubił przedstawiać się oczom swoich obywateli, bo też żył wystawnie i folgował więcej swoim skłonnościom, aniżeli żeby mógł ujść zazdrości pospółstwa. Jest to bowiem wspólną wadą wielkich i wolnych państw, że nienawiść tuż kroczy za sławą, i że chętnie rzucają obmowę na tych, których na wyższém widzą stanowisku; równie też, że klasa ubogich nie pogląda spokojnie na obce szczęście majątnych. Dlatego Chabryjasz ile możności jak najwięcej uchylał się. Wszelako nie on tylko jeden chętnie unikał Aten, lecz wszyscy prawie znakomici obywatele to samo czynili, bo tyle tylko, podług ich zdania, nie popadali zazdrości, ile zdołali usunąć się z ócz swoich ziomków. Stąd-to Konon przebywał naj-

hoc nuntio, neque
 moratus est ibi diutius
 quam necesse fuit.
 Non enim erat libenter
 ante oculos civium suorum,
 quod et vivebat laute
 et indulgebat sibi
 liberalius, quam ut
 posset effugere
 invidiam vulgi.
 Hoc enim est vitium
 commune civitatibus
 magnis liberisque,
 ut invidia sit comes
 gloriae, et (ut)
 libenter detrahant
 de iis, quos videant
 eminere altius,
 neque pauperes
 intueantur fortunam alienam
 opulentium aequo animo.
 Itaque Chabrias
 cum ei licebat,
 plurimum aberat,
 Neque vero ille solus
 aberat libenter Athenis
 sed fere omnes principes
 fecerunt idem,
 quod putabant
 se afuturos (esse)
 tantum ab invidia,
 quantum recesserint
 a conspectu suorum.
 Itaque Conon vixit
 plurimum Cypri,

na to wezwanie, i nie
 bawił tam dłużej
 jak koniecznem było.
 Albowiem nie był chętnie
 przed oczyma obywateli swo-
 ich,
 bo i żył wystawnie
 i folgował sobie
 wolniej, aniżeli żeby
 mógł uniknąć
 nienawiści pospólstwa.
 To bowiem jest wadą
 wspólną państwom
 wielkim i wolnym
 że zazdrość jest towarzyszką
 sławy, i (że)
 chętniej ujmują
 tym, których widzą
 podnoszących się wyżej,
 i ubodzy
 nie patrzą na szczęście obce
 bogatszych ze spokojnym umy-
 Dłatego Chabryjasz, [słem,
 kiedy mu było można,
 najwięcej nie był obecny.
 Lecz nie tylko on sam
 bywał nieobecnym chętnie
 w Atenach
 lecz prawie wszyscy znaczniejsi
 czynili to samo,
 bo sądzili
 że (oni) dalekimi będą
 o tyle od nienawiści,
 o ile ustąpią
 z widoku swoich.
 Dłatego Konon żył
 najwięcej na Cyprze,

Iphicrates in Thracia, Timotheus Lesbo, Chares Sigeo, dissimilis quidem Chares horum et factis et moribus, sed tamen Athenis et honoratus et potens.

IV. Chabrias autem periit bello sociali tali modo. oppugnabant Athenienses Chium. erat in classe Chabrias privatus, sed omnes, qui in magistratu erant, auctoritate anteibat, eumque magis milites quam qui praeerant aspiciebant. quae res ei maturavit mortem. nam dum primus studet portum intrare gubernatoremque iubet eo dirigere navem, ipse sibi perniciosi fuit: cum enim eo penetrasset, ceterae non sunt secutae. quo facto circumfusus hostium concursu cum fortissime pugnaret, navis rostro percussa coepit sidere. hinc refu-

więcój na Cyprze, Ifikrates w Tracyi, Tymoteusz na Lesbie, Chares w Sigeum; Chares wprawdzie wcale do tych niepodobny ani co do czynów, ani charakteru, jednak w Atenach używał i poważania i znacznego wpływu.

IV. Chabryjasz zginął w wojnie Związkowej w następujący sposób: Ateńczycy oblegali Chios. Chabryjasz znajdował się na flocie, jako człowiek prywatny, lecz swą powagą przewyższał wszystkich, którzy piastowali publiczne godności, a żołnierze więcój oglądali się na niego, aniżeli na swoich dowódców. Ta właśnie okoliczność przyśpieszyła jego śmierć. Gdy bowiem pierwszy usiłował wedrzeć się do portu, i kazał sternikowi tam skierować okręt, sam sprowadził własną zgubę: skoro bowiem tam się dostał, reszta okrętów nie podążyła za nim. Gdy skutkiem tego opadnięty przez nieprzyjaciół, mężny stawiał opór, okręt dziobem ugodzony zaczął

Iphicrates in Thracia,
 Timotheus (in) Lesbo,
 Chares (in) Sigeo,
 Chares quidem dissimilis
 horum et factis
 et moribus (*Abl. limit.*),
 sed tamen et honoratus
 et potens Athenis.

4. Chabrias autem periit
 bello sociali tali modo.

Athen, oppugnabant Chium.
 Chabrias erat in classe privatus,

sed anteibat omnes
 auctoritate, qui erant
 in magistratu,
 militesque aspiciebant
 eum magis quam (*eos*)
 qui praeerant.

Quae res maturavit
 mortem ei.

Nam dum primus studet

intrare portum,
 iubetque gubernatorem
 dirigere navem eo,
 ipse fuit sibi perniciē:
 cum enim penetrasset eo,
 ceterae (*naves*)
 non sunt secutae.

Quo facto circumfusus
 concursu hostium,
 cum pugnaret fortissime,
 navis percussa rostro
 coepit sidere.

Ifikrates w Tracyi,
 Tymoteusz w Lesbie
 Chares w Sigeum,
 Chares wprawdzie niepodobny
 tym ani co do czynów
 ani obyczajów,
 wszelako jednak poważany
 i potężny w Atenach.

4. Chabryjasz zaś zginął
 w wojnie Związkowej w taki
 sposób.

Ateńscy zdobywali Chios.
 Chabryjasz był na flocie jako
 prywatny,

lecz przewyższał wszystkich
 powagą, którzy byli
 w urzędzie,
 i żołnierze patrzeli
 jego więcej niż (tych),
 którzy przewodniczyli.

Która rzecz przyspieszyła
 śmierć jemu.

Albowiem gdy pierwszy usi-
 luje

wedrzeć się do portu,
 i każe sternikowi
 skierować okręt tam,
 sam był sobie zgubą;
 gdy bowiem wdarł się tam,
 reszta (okrętów)
 nie poszła (za nim).

Co gdy się stało, otoczony
 tłumem nieprzyjaciół,
 gdy walczył jaknajwaleczniej,
 okręt ugodzony dziobem
 zaczął tonąć.

gere cum posset, si se in mare deiecisset, quod suberat classis Atheniensium, quae exciperet natantes, perire maluit quam armis abiectis navem relinquere, in qua fuerat vectus. id ceteri facere noluerunt, qui nando in tutum pervenerunt. at ille, praestare honestam mortem existimans turpi vitae, comminus pugnans telis hostium interfectus est.

tonać. Lubo łatwo mógł stamtąd ujść, gdyby się był rzucił do morza — gdyż flota ateńska stała w pobliżu, i byłaby mogła przyjąć ku niej płynących, — wolał raczej zginąć, niż z porzuceniem broni opuścić okręt, na którym płynął. Inni nie chcieli tego uczynić, i ci wszyscy wpływ dostali się w bezpieczne miejsce. Chabryjasz zaś przekładając śmierć zaszczytną nad życie haniebne, ścierając się wręcz z nieprzyjacielem, poległ od jego pocisków.

Cum posset refugere hinc,
 si se deiecisset in mare,
 quod classis Atheniensium
 suberat, quae (ut ea)
 exciperet nantes,
 maluit perire quam
 armis abiectis
 relinquere navem,
 in qua fuerat vectus.
 Id ceteri noluerunt facere,
 qui (et hi) pervenerunt
 in tutum nando.
 At ille, existimans
 honestam mortem
 praestare turpi vitae,
 pugnans comminus
 interfectus est
 telis hostium.

Choć mógł uciec stąd,
 gdyby się był rzucił do morza,
 gdyż flota Ateńska
 tuż była, któraby
 przyjęła płynących,
 wołał zginąć niż
 broń rzuciwszy
 opuścić okręt,
 na którym przypłynął.
 Tego inni nie chcieli uczynić,
 i ci przyszli
 do bezpiecznego wplaw.
 Lecz on, sądząc,
 że uczciwa śmierć
 przewyższa haniebnę życie,
 walcząc z bliska
 zabity został
 pociskami nieprzyjaciół.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

CHABRYJASZ.

1. *Obnixo genu scuto.* Żołnierze, występując lewą nogą i wyginając kolano mocno naprzód, mieli je oprzecz mocno o tarczę, trzymaną na lewym ramieniu. Ponieważ przy tém cały tułów pochylił się naprzód, tarcza zatém prawie całego człowieka zasłaniała.

Athletae ceterique artifices; są to szermierze i artyści, osobliwie muzycy, występujący na igrzyskach i ubiegający się o nagrodę zwycięstwa.

2. *Euagoras*, król Salamiński, po bitwie nad rzeką Aegos przyjął Konona z resztkami floty ateńskiej. Pozyskawszy wielką część wyspy podniósł się przeciw Artakserksesowi Memnonowi, lecz pobity musiał prosić o pokój. Chabryjasz przyszedł mu w pomoc r. 388 prz. Chr.— Był on roku 379. u Nektenebisa I. i wtedy na żądanie króla perskiego został odwołany; z Agiezylauszem był r. 361. u Tachusa i Nektenebisa II. bo ci obaj podnieśli się przeciw Persom.

Sua sponte, t. j. Chabryjasz swoim kosztem zwerbował sobie żołnierzy i ruszył w pomoc.

Fecit idem; t. j. ut regnum constitueret.

Magnas praedas faciebat znaczy, że Agiezylausz umiał dla siebie wyciągnąć jak największe korzyści od Egipcyan.

3. *Regis Persae* (jak Them. 8), Nom. rex Perses, zam Persarum.

Chares, wódz ateński (por. *Timoth. 3.*), wysłany był na wojnę przeciw Aleksandrowi, tyranowi miasta *Pherae*, przyczynił się do pokonania *Farnabaza*, który podniósł się był przeciw królowi perskiemu, w końcu otrzymał polecenie iść w pomoc *Byzantyjczykom*, obleżonym przez *Filipa Macedońskiego*. Tutaj jednak mu się nie powiodło. *Chares* był człowiekiem nieogłędnym, dumnym, charakteru nie zbyt czystego.

Sigeum, przylądek w ziemi *Trojańskiej*.

4. *Bello sociali*, por. *Iph. 3* i *Timoth. 3.* — *Chios* wyspa koło *Jonii*. — *Rostro* rozumie się okręt nieprzyjacielskiego. Okręty wojenne u starożytnych, opatrzone były z przodu żelaznym dziobem, do ugodzenia nim w obcy okręt.

XIII.

TIMOTHEUS.

XIII. TIMOTHEUS.

I. Timotheus, Cononis filius, Atheniensis. hic a patre acceptam gloriam multis auxit virtutibus: fuit enim disertus, impiger, laboriosus, rei militaris peritus neque minus civitatis regendae. multa huius sunt praeclare facta, sed haec maxime illustria. Olynthios et Byzantios bello subegit. Samum cepit: in quo oppugnando superiori bello Athenienses mille et CC talenta consumpserant, id ille sine ulla publica impensa populo restituit. adversus Cotum bella gessit ab eoque mil-

XIII. TYMOTEUSZ.

I. Ateńczyk Tymoteusz, syn Konona, znacznie pomnożył odziedziczoną po ojcu sławę licznemi zaletami osobistemi; był bowiem wymownym, czynnym, pracowitym, dzielnym wojownikiem i statystą. Liczne są jego sławne czyny, lecz najświetniejsze oto następujące: Olintyan i Bizantyjczyków orężem pokonał; Samos zdobył; wyspę tę, której zdobywanie w poprzedniej wojnie kosztowało Ateńczyków 1200 talentów, pozyskał dla narodu bez najmniejszych kosztów publicznych. Prowadził wojnę z Kotysem i złożył do skarbu

XIII. TIMOTHEUS.

XIII. TYMOTEU SZ.

1. Timotheus filius Cononis
Atheniensis

Hic auxit gloriam
acceptam a patre
multis virtutibus;
fuit enim disertus,
impiger, laboriosus,
peritus rei militaris
neque minus
regendae civitatis.
Multa huius sunt
praeclare facta,
sed haec maxime illustria.

Subegit bello
Olynthios et Byzantios.

Cepit Samum:

in quo oppugnando (*odnosi się do id*)

Athenienses consumpserant

1200 talenta

bello superiori,

ille restituit id populo

sine ulla impensa publica.

Gessit bella

1. Tymoteusz syn Konona
Ateńczyk.

Ten powiększył sławę
otrzymaną od ojca
wielu cnotami;
był bowiem wymowny,
nieleniwy, pracowity,
biegły w sztuce wojennój
nie mniej
w rządzeniu państwa.
Wiele jego jest
świątecznych czynów,
lecz następujące najznakomit-
sze.

Podbił w wojnie

Olyntyjan i Bizantyńczyków.

Zdobył Samos:

przy którego zdobywaniu

Ateńczycy wydali

1200 talentów

w wojnie poprzedniej,

on pozyskał tę rzecz dla na-
rodu

bez żadnego wydatku publicz-
nego.

Prowadził wojny

le et CC talenta praedae in publicum rettulit. Cyzicum obsidione liberavit. Ariobarzani simul cum Agesilao auxilio profectus est: a quo cum Laco pecuniam numeratam accepisset, ille cives suos agro atque urbibus augeri maluit, quam id sumere, cuius partem domum suam ferre posset. itaque accepit Crithoten et Sestum.

II. Idem classi praefectus circumvehens Peloponnesum, Laconicem populatus, classem eorum fugavit, Corcyram sub imperium Atheniensium redegit, sociosque idem adiunxit Epirotas, Athamanas, Chaonas omnesque eas gentes, quae mare illud adiacent. quo facto Lacedaemonii de diutina contentione destiterunt, et sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principa-

publicznego 1200 talentów ze zdobyczy; uwolnił Cyzykus od oblężenia; wyruszył w połączeniu z Agiezylauszem w pomoc Aryjobarzanesowi; a gdy Lakończyk przyjął od tegoż gotówkę, on wolał pomnożyć potęgę swoich obywateli ziemią i miastami, aniżeli przyjmować coś takiego, z czego część mógłby wnieść do swego domu. Otrzymał więc Krytotę i Sestus.

II. Na czele floty okrążając Peloponez, pustoszył Lakonikę, flotę ich pobił, Korcyrę pod panowanie Ateńczyków podbił; również téż do przymierza przyłączył Epirotów, Atamańczyków, Chaonów i wszystkie ludy osiedlone nad owem morzem. Wskutek tego Lacedemończycy zaniechali długiego sporu i dobrowolnie ustąpili Ateńczykom pierwszeństwa na morzu, i na pod-

adversus Cotum,
 rettulitque ab eo
 1200 talenta praedae
 in publicum.
 Liberavit Cyzicum obsidione.
 Profectus est cum Agesilao
 simul auxilio Ariobarzani:

a quo cum Laco
 accepisset pecuniam numerata-
 tam,

ille maluit
 augeri suos cives
 agro atque urbibus
 quam sumere id,
 cuius partem ꞑ osset
 ferre domum suam.

Itaque accepit
 Crithoten et Sestum.

2. Idem praefectus classis
 circumvehens Peloponnesum,
 populatus Laconicen,
 fugavit classem eorum,
 redegit Corcyram
 sub imperium Atheniensium,
 idem adiunxit socios (*Appos.*)

Epirotas, Athamanas, Chaonas

omnesque eas gentes,
 quae adiacent illud mare.
 Quo facto Lacedaemonii
 destiterunt de diutina
 contentione, et sua sponte
 concesserunt Atheniensibus
 principatum maritimi
 imperii, constitueruntque

przeciw Kotasowi,
 i wniósł od niego
 1200 talentów w zdobyczy
 do publicznego (skarbu).
 Uwolnił Cyzykus od obleżenia.
 Wyruszył z Agiezylauszem
 razem w pomoc Aryjobarzan-
 sowi,

od którego gdy Lakończyk
 otrzymał pieniądze wyliczone,

on wolał
 wzmódc swoich obywateli
 ziemią i miastami,
 niż przyjąć to,
 czego część mógłby
 zanieść do domu swego.

Dlatego otrzymał
 Krytotę i Sestus.

2. Równie jako dowódca flo-
 pływając Peloponez, [ty,
 spustoszył Lakonikę,
 pobił flotę ich,
 podbił Korcyrę
 pod panowanie Ateńczyków,
 tudzież przyłączył jako sprzy-
 mierzeńców

Epirotów, Atamańczyków, Cha-
 onów,

i wszystkie te ludy,
 które leżą nad owym morzem.
 Poczém Lacedemończycy
 odstąpili od długiego
 sporu, i dobrowolnie
 ustąpili Ateńczykom
 pierwszeństwa morskiego
 zwierzchnictwa i ułożyli

tum concesserunt, pacemque iis legibus constituerunt, ut Athenienses mari duces essent. quae victoria tantae fuit Atticis laetitiae, ut tum primum arae Paci publice sint factae eique deae pulvinar sit institutum. cuius laudis ut memoria maneret, Timotheo publice statuam in foro posuerunt. qui honos huic uni ante id tempus contigit, ut, cum patri populus statuam posuisset, filio quoque daret. sic iuxta posita recens filii veterem patris renovavit memoriam.

III. Hic cum esset magno natu et magistratus gerere desisset, bello Athenienses undique premi sunt coepti. defecerat Samus, descierat Hellespontus, Phi-

stawie zawartego pokoju Ateńczycy otrzymali dowództwo nad siłami morskimi. Zwycięstwo to sprawiło w Attyce tak powszechną radość, że wtedy po raz pierwszy wzniesiono Pokojowi kosztem publicznym ołtarze i uchwalono na cześć tego boga doroczną uroczystość obchodzić. Dla utrwalenia pamiątki tej zasługi wzniesli na rynku Tymoteuszowi statuę kosztem publicznym. On jeden do owego czasu doznał tego zaszczytu, że lud wystawiwszy posąg ojcu, obdarzył nim także syna. W ten sposób statua nowa, postawiona niedaleko, odświeżyła dawną pamięć ojca.

III. Gdy był już w podeszłym wieku i przestał piastować urzędy, zewsząd poczęła wojna trapić Ateńczyków. Odpadła Samos, odstąpił od przymierza Hellespont, Filip, wtedy już potężny, szerokie miał zamy-

pacem iis legibus,
ut Athenienses essent,
duces mari.
Quae victoria fuit
tantae laetitiae Atticis,

ut tum primum
arae factae sint Paci

publice, pulvinarque
institutum sit ei deae.

Cuius laudis ut memoria
maneret, posuerunt
statuam Timotheo
publice in foro.
Qui honos contigit
huic uni ante id tempus,

ut, cum populus
posuisset statuam patri,
daret filio quoque.
Sic posita iuxta
recens filii (*statua*)
renovavit veterem
memoriam patris.

3. Cum hic esset magno
natu

et desisset gerere
magistratus, Athenienses
coepti sunt premi
bello undique.
Samos defecerat,
Hellespontus descierat,
Philippus, iam tum valens,
moliebatur multa:

pokój pod temi prawami,
aby Ateńczycy byli
wodzami na morzu.
Które zwycięstwo było
taką radością dla Ateńczy-
ków,
że wtedy poraz pierwszy
ołtarze zrobione były Poko-
jowi
publicznie, i wezglowie
urządzone było temu bogo-
wi.

Którój chwały aby pamięć
została, wystawili
posąg Tymoteuszowi
publicznie w rynku.
Który zaszczyt wydarzył się
jemu jednemu przed tym cza-
sem,
że gdy naród
wystawił posąg ojcu,
dał synowi także.
Tak postawiony niedaleko
świeży syna (posąg)
odnowił dawną
pamięć ojca.

3. Gdy on był wiekowym

i przestał piastować
urzędy, Ateńczycy
zaczęli być gnębieni
wojną zewsząd.
Samos odparł,
Helespont odparł,
Filip już wtedy potężny,
zamierzał wiele:

lippus, iam tum valens, multa moliebatur: cui oppositus Chares cum esset, non satis in eo praesidii putabatur. fit Menestheus praetor, filius Iphicratis, gener Timothei, et, ut ad bellum proficiscatur, decernitur. huic in consilium dantur duo usu sapientiaque praestantes, pater et socer, quod in his tanta erat auctoritas, ut magna spes esset per eos amissa posse recuperari. ii cum Samum profecti essent et eodem Chares illorum adventu cognito cum suis copiis proficisceretur, ne quid absente se gestum videretur, accidit, cum ad insulam appropinquarent, ut magna tempestas oreretur: quam evitare duo veteres imperatores utile arbitrati suam classem suppresserunt. at

sły; a chociaż przeciw niemu postawiono Charesa, nie spodziewano się, aby dawał dostateczną rękojmią. Wybrano wodzem Menesteusza, syna Ifikratesowego, a zięcia Tymoteusza, i uchwalono wyprowadzić go na wojnę. Jako doradców dano mu dwóch z doświadczenia i mądrości znanych mężów, ojca i teścia; ci posiadali taką powagę, że wielka była nadzieja odzyskania tego przez nich, co utracono. Gdy ci wyruszyli do Samos, a Chares, dowiedziawszy się o ich przybyciu, również tamże podążył z wojskiem, w obawie, aby się nie zdawało, iż coś się stało bez jego udziału; zdarzyło się, że gdy zbliżali się do wyspy, ogromna burza powstała. Obaj starzy wodzowie uznali za rzecz stosowną uniknąć jej, i zatrzymali swoją flotę. Chares zaś w swój nierozwadze,

cui cum Chares oppositus	przeciw któremu gdy Chares
esset,	postawiony został,
putabatur non satis	sądzono, że nie dosyć
praesidii in eo (<i>esse</i>).	obrony w nim (<i>jest</i>).
Menestheus, filius Iphicratis,	Menesteus, syn Ifikratesa,
gener Timothei	zięć Tymoteusza
fit praetor, et decernitur,	zostaje pretorem i uchwalone
ut proficiscatur	aby poszedł [zostaje,
ad bellum.	na wojnę.
Huic dantur in consilium	Jemu dani zostali do dorady
duo praestantes	dwaj odznaczający się
usu sapientiaque,	doświadczeniem i mądrością,
pater et socer,	ojciec i teść,
quod tanta erat	bo tak wielka była
auctoritas in his,	powaga w nich,
ut magna spes esset,	że wielka nadzieja była,
posse per eos recuperari	iż może przez nich odzyskane
amissa,	być
Cum ii profecti essent	utracone.
Samum, et Chares,	Gdy oni udali się
adventu illorum cognito	do Samos, a Chares
eodem proficisceretur	o przybyciu ich dowiedziawszy
cum suis copiis,	równie tam ruszył [się
ne videretur	ze swoim wojskiem,
gestum quid (<i>esse</i>)	aby nie wydawało się,
se absente, accidit,	że zostało zdziałane coś,
	gdy on był nieobecny, wyda-
	rzyło się,
cum appropinquant	gdy zbliżali się
ad insulam,	do wyspy,
ut oreretur	że powstała
magna tempestas:	wielka burza:
quam evitare	której uniknąć
utile arbitrati	za korzystne uznawszy
duo veteres imperatores	dwaj starzy wodzowie
suppresserunt	wstrzymali
suam classem.	swoję flotę.

ille temeraria usus ratione non cessit maiorum natu auctoritati, velut in sua manu esset fortuna. quo contenderat, pervenit, eodemque ut sequerentur, ad Timotheum et Iphicratem nuntium misit. hinc male re gesta, compluribus amissis navibus eo, unde erat profectus, se recepit litterasque Athenas publice misit, sibi proclive fuisse Samum capere, nisi a Timotheo et Iphicrate desertus esset. populus acer, suspicax ob eamque rem mobilis, adversarius, invidus (etiam potentiae in crimen vocabantur) domum revocat: accusantur proditionis. hoc iudicio damnatur Timotheus lisque eius aestimatur centum talentis. ille odio ingratae civitatis coactus Chalcedem se contulit.

jakoby szczęście już trzymał w swych rękach, nie poszedł za radą starszych. Stał na miejscu, do którego zdążył, i wezwał Tymoteusza i Ifikratesa, aby się z nim udali. Doznawszy tutaj porażki z utratą kilku okrętów, cofnął się tam, skąd przyszedł, i doniósł urzędownie do Aten, że byłby z łatwością zdobył Samos, gdyby go nie opuścili Tymoteusz i Ifikrates. Lud gwałtowny, podejrzliwy, a wskutek tego niestały, usposobiony nieprzyjaźnie, zawistny (albowiem nawet wyższe władze pociągano do odpowiedzialności), odwołuje ich do domu; oskarżają ich o zdradę. Tymoteusza skazano, a grzywnę oznaczono na 100 talentów. Nienawiść niewdzięcznego państwa zmusiła go przenieść się do Chalcedy.

At ille usus
 ratione temeraria
 non cessit auctoritati
 natu maiorum,
 velut fortuna esset
 in sua manu.
 Pervenit, quo contenderat,
 misitque nuntium
 ad Timotheum et Iphicraten,
 ut sequerentur eodem.
 Hinc, re male gesta,

navibus compluribus amissis,
 recepit se eo,
 unde profectus erat,
 misitque publice
 litteras Athenas,
 proclive fuisse sibi
 capere Samum
 nisi desertus esset
 a Timotheo et Iphicrate.

Populus acer, suspicax,
 ob eamque rem
 mobilis, adversarius,
 invidus, (etiam
 potentiae vocabantur
 in crimen),
 revocat (eos) domum:
 accusantur proditionis.
 Timotheus damnatur
 hoc iudicio,
 lisque aestimatur
 100 talentis.
 Ille coactus odio
 ingratae civitatis
 contulit se Chalcidem.

Lecz on, używając
 sposobu nierozważnego
 nie ustąpił powadze
 starszych,
 jakby szczęście było
 w jego ręku.
 Przyszedł, dokąd zmierzał,
 i posłał wezwanie
 do Tymoteusza i Ifikratesa,
 aby poszli tamże.
 Stąd, gdy źle poprowadził
 sprawę,
 okrętów kilka straciwszy,
 cofnął się tam,
 skąd przybył,
 i posłał publicznie
 list do Aten,
 że łatwo byłoby mu
 zdobyć Samos,
 gdyby nie został opuszczony
 przez Tymoteusza i Ifikra-
 tesa.

Lud ostry, podejrzliwy,
 i z tego powodu
 niestały, nieprzyjazny,
 zazdrosny, (nawet
 władze podciągano
 pod oskarzenie),
 odwołuje (ich) do domu:
 oskarżeni zostają o zdradę.
 Tymoteusz skazany zostaje
 w tym sądzie,
 a grzywna oceniona
 na 100 talentów.
 On zmuszony nienawiścią
 niewdzięcznego państwa
 udał się do Chalcydy.

IV. Huius post mortem cum populum iudicii sui paeniteret, multae novem partes detraxit, et decem talenta Cononem filium eius, ad muri quandam partem reficiendam iussit dare. in quo fortunae varietas est animadversa. nam quos avus Conon muros ex hostium praeda patriae restituerat, eosdem nepos cum summa ignominia familiae ex sua re familiari reficere coactus est. Timothei autem moderatae sapientisque vitae cum pleraque possimus proferre testimonia, uno erimus contenti, quod ex eo facile coniici poterit, quam carus suis fuerit. cum Athenis adulescentulus causam diceret, non solum amici privatique hospites ad eum defendendum convenerunt, sed etiam in eis Iason tyrannus

IV. Po jego śmierci lud, żałując swego wyroku zmiejszył o dziewięć dziesiątych części grzywnę i kazał synowi jego Kononowi złożyć 10 talentów na naprawę pewnej części murów. Pokazała się tutaj niestałość szczęścia. Te same bowiem mury, które dziad Konon odbudował był ze zdobyczy nieprzyjacielskiej, wnuk jego ku największej hańbie swój rodziny zmuszony był odbudować własnymi swego domu środkami. Moglibyśmy przytoczyć wiele dowodów umiarkowanego i mądrego żywota Tymoteusza, poprzestaniemy jednak na jednym, ponieważ z niego wnosić można będzie, jak droгим był dla swoich obywateli. Kiedy będąc jeszcze bardzo młodym stanął przed sądem we własnej obronie, nie tylko zeszli się jego przyjaciele i znajomi, ludzie prywatni, dla jego obrony, ale także między nimi

4. Cum post mortem huius

populum paeniteret
sui iudicii,
detraxit novem partes
multae (Dat.) et iussit
Cononem, filium eius,
dare 10 talenta,
ad reficiendam
quandam partem muri.
In quo varietas fortunae
animadversa est.
Nam nepos coactus est
reficere ex sua re familiari
cum summa ignominia fami-

liae
eosdem muros,
quos avus Conon
restituerat patriae
ex praeda hostium.
Cum autem possimus
proferre pleraque testimonia
vitae moderatae
sapientisque Timothei,
contenti erimus uno,
quod ex eo poterit
facile conici,
quam carus fuerit suis.
Cum adolescentulus
diceret causam Athenis,
non solum amici
privatique hospites
convenerunt
ad eum defendendum,
sed etiam in eis Iason,

4. Gdy po śmierci jego

naród żałował
swego wyroku,
ujął dziewięć części
grzywnie i kazał
Kononowi, synowi jego,
dać 10 talentów,
na naprawienie
pewnej części muru.
W czém zmienność szczęścia
poznana została.
Alb. wnuk zmuszony był
naprawiać ze swego ma-
jątku

z największą hańbą rodziny
te same mury,
które dziad Konon
odbudował ojczyźnie
ze zdobyczy nieprzyjaciół.
Chociaż zaś moglibyśmy
przytoczyć wiele dowodów
życia umiarkowanego
i mądrego Tymoteusza,
zadowoleni będziemy jednym,
gdyż z niego można będzie
łatwo wniesć,
jak drogim był dla swoich.
Gdy będąc bardzo młodym
bronił się w Atenach,
nie tylko przyjaciele
i prywatni gospodarze
zebrali się
dla jego bronienia,
ale także między nimi Ja-
zon,

Thessaliae, qui illo tempore fuit omnium potentissimus. hic cum in patria sine satellitibus se tutum non arbitraretur, Athenas sine ullo praesidio venit tantique hospitem fecit, ut mallet se capitis periculum adire quam Timotheo de fama dimicanti deesse. hunc adversus tamen Timotheus postea populi iussu bellum gessit: patriae sanctiora iura quam hospitii esse duxit.

Haec extrema fuit aetas imperatorum Atheniensium, Iphicratis, Chabriae, Timothei: neque post illorum obitum quisquam dux in illa urbe fuit dignus memoria.

Venio nunc ad fortissimum virum maximique consilii omnium barbarorum, exceptis duobus Carthagi-

Jazon, tyran w Tesalii, wówczas ze wszystkich najpotężniejszy. On, co u siebie w domu nie czuł się bezpiecznym bez straży przybocznej, do Aten przybył bez żadnej osłony, i tak wysoko cenił swego gościa, że wolał narazić swe życie na niebezpieczeństwo, aniżeli nie podać ręki Tymoteuszowi, broniącemu swęj sławy przed sądem. Przeciw niemu jednak Tymoteusz prowadził później wojnę z rozkazu narodu, uważając prawa swęj ojczyzny za świętsze od obowiązków gościnności.

Czasy Ifikratesa, Chabryjasza, Tymoteusza były ostatnim okresem wielkich wodzów Ateńskich; po ich śmierci nie było w tém mieście żadnego wodza godnego pamięci.

Przystępuję teraz do najdzielniejszego męża i najroztropniejszego z wszystkich obcych, z wyjątkiem

tyrannus Thessaliae,
qui fuit illo tempore
potentissimus omnium.

Cum hic non arbitraretur
se tutum in patria
sine satellitibus,
venit Athenas
sine ullo praesidio
fecitque hospitem tanti,
ut mallet se adire
periculum capitis,
quam deesse Timotheo
dimicanti de fama.
Tamen adversus hunc
Timotheus gessit bellum po-
stea
iussu populi:
duxit iura patriae
sanctiora esse
quam hospitii.

Haec fuit extrema aetas
imperatorum Atheniensium,
Iphicratis, Chabriae, Timo-
thei:
neque post obitum illorum
fuit in illa urbe
quisquam dux
dignus memoria.

Venio nunc ad virum
fortissimum
maximique consilii
omnium barbarorum,
exceptis duobus Carthaginien-
sibus,

tyran Tesalii,
który był w owym czasie
najpotężniejszym ze wszyst-
kich.

Kiedy ten nie sądził
się bezpiecznym w ojczyźnie
bez strażników,
przybył do Aten
bez żadnej osłony,
i cenił gościa tak wysoko,
że wolał się narazić
na niebezpieczeństwo życia,
niż niepomódz Tymoteuszowi
walczącemu o (swą) sławę.
Jednak przeciw temu
Tymoteusz prowadził wojnę
później
z nakazu narodu:
uważał, że prawa ojczyzny
świętższemi są
niż gościnności.

To był ostatni wiek
wodzów Ateńczyków
Ifikratesa, Chabryjasza, Ty-
moteusza:
a po śmierci tych
nie było w tém mieście
żadnego wodza
godnego pamięci.

Przychodzę teraz do męża
najdzielniejszego,
największego rozumu
ze wszystkich barbarzyńców
wyjąwszy dwóch Kartagińczy-
ków

niensibus, Hamilcare et Hannibale. de quo hoc plura referemus, quod et obscuriora sunt eius gesta pleraque, et ea, quae prospere ei cesserunt, non magnitudine copiarum, sed consilii, quo tum omnes superabat, acciderunt: quorum nisi ratio explicata fuerit, res apparere non poterunt.

dwóch Kartagińczyków: Hamilkara i Hannibala. Z tego powodu przytoczymy o nim tém więcej szczegółów, ile że nie tylko czyny jego nie są dokładnie znane, ale ponieważ i te, które mu się powiodły, nie wynikły wskutek przemagającej liczby wojsk jego, lecz z roztropności, którą wówczas przewyższał wszystkich; jeżeli nie wyjaśnimy wewnętrznego ich związku, wypadki same nie będą mogły przedstawić się w jasnym świetle.

Hamilcare et Hannibale.

De quo hoc plura
referemus, quod
pleraque eius gesta
et sunt obscuriora,
et ea, quae ei
prosperere cesserunt,
non acciderunt
magnitudine copiarum,
sed consilii (*roz. magn.*),
quo superabat
tum omnes:
quorum nisi ratio
explicata fuerit,
res non poterunt
apparere.

Hamilkara i Hannibala.

O którym tém więcój
opowiemy, ponieważ
wiele jego czynów
i jest ciemniejszych,
i te, które mu
pomyślnie się powiodły,
nie wydarzyły się
wielkością wojsk,
lecz roztropności,
którą przewyższał
wtedy wszystkich:
których jeżeli związek
nie zostanie wyjaśniony,
rzeczy nie będą mogły
stanać jasno.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

TYMOTEUSZ.

1. *Olynthios et Byzantios*. Wypadki podane przez Kornelijusza nie są podane chronologicznie. Wskutek przyłączenia się Ateńczyków do Teb przeciw Sparcie nastąpiły owe wypadki: r. 366. pomagał T. Aryjobarzanesowi i zdobył Samos; w dwa lata później (r. 364.) wojował Olynt, nie zdobył go jednak, lecz inne miasta w Tracji; wtedy także dał odsiecz Czyzkowi, bił się z Kotysem, i zdobył Byzancyjum.

Olynthus, miasto w Tracji.

Superiori bello, t. j. gdy Perykles Samos powtórnie podbił. *Cotus*, por. Iphier. 3.

Cyzicum, miasto w Propontydzie (Marmara) w Małej Azji.

Ariobarzanes, satrapa we Frygii nad Hellespontem, podniósł bunt przeciw królowi perskiemu i połączył się z królem egipskim Tachusem.

Laco tyle co Lacedaemonius, od *Laconica*, kraj połudn. zachodni Peloponezu.

2. *Crithote*, miasto na wschodniem wybrzeżu Chersonezu trackiego; *Sestus* miasto tamże.

Corcyra, dzisiejsza wyspa Korfu.

Epirotae, mieszkańcy Epiru, kraju na zachodniem wybrzeżu Grecyi północnej; tamże mieszkali Atam. i Chaonowie.

Arae paci... pulvinar. Ołtarze Pacis już przedtém były,

lecz z powodu tego pokoju ustanowiono stale święto roczne; *pulvinar* była duża poduszka, na której ustawiano wizerunki bożków; przenośnie znaczy samą uroczystość doroczną.

3. *Magno natu*, tak jak Pausan. 5.

Bello Ath. premi sunt coepti. Rzecz tak się miała. Wybuchła wojna Związkowa (czyli Sprzymierzeńców) r. 357.—352. prz. Chr., albowiem odpadły Rodus, Kos, Chios i Byzancyjum, i przeciw tym, a nie przeciw Filipowi wysłano Charesa. Samos nie była odpadła, lecz oblegana była przez nieprzyjaciół. Menesteusz, Ifikrates i Tymoteusz razem ruszyli ku Byzancyjum, któremu to miastu przyszli w pomoc nieprzyjaciele z pod Samos. Floty spotkały się w Hellesponcie. Chares mimo gwałtownej burzy chciał rozpocząć bitwę; temu oparli się starsi wodzowie, wskutek czego on ich oskarżył w Atenach.

Philippus, król Macedoński, ojciec Aleksandra Wielkiego.
Chares, por. Chabr. 3.

In crimen vocabantur, tyle co *accusabantur*; *potentiae* należy rozumieć: władze powierzone a użyte nie dla korzyści państwa.

Lis aestimatur; por. Milt. 7.

Coactus Chalcidem se contulit. Nie mogąc takiej sumy zapłacić zmuszony był umknąć, gdyż byłby podobnie jak Milcyjades uwięziony. *Chalcis (-idis)*, miasto na wyspie Eubei.

4. *Avus Conon*; por. Conon 4.

Adulescentulus, nie był on wtedy tak dalece młodym (r. 373.) bo miał około 40 lat, stał właśnie u kresu *adulescentiae*. Tutaj *deminutivum*, podobnie jak w potocznej mowie, niema właściwego swego znaczenia.

Iason, tyran z Pherae żył w ścisłych stosunkach z mówcą Izokratesem, retorem Gorgijaszem i Tymoteuszem.

De fama dimicanti. Gdyby Tymoteusza byli skazali, straciłby był pewne prawa obywatelskie.

Obscuriora sunt eius gesta. O ile Kornelijuszowi, i jakie źródła były dostępne, nie wiemy; co do Datamesa my obecnie mamy bardzo szczupłe wiadomości z niektórych pisarzy, i to urywkowe.

XIV.

D A T A M E S.

XIV. DATAMES.

I. Datames, patre Camisare, natione Care, matre Scythissa natus, primum militum in numero fuit apud Artaxerxen eorum, qui regiam tuebantur. pater eius Camisares, quod et manu fortis et bello strenus et regi multis locis fidelis erat repertus, habuit provinciam, partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri. Datames militare munus fungens primum, qualis esset, aperuit in bello, quod rex adversus Cadusios gessit. namque hic, multis milibus regionum inter-

XIV. DATAMES.

I. Datames, syn Kamisaresa, Karyjczyka i matki Scytyssy, służył naprzód przy straży pałacowej króla Artakserksesa. Ojciec jego Kamisares, będąc osobiście walecznym i dzielnym wojownikiem i dowiodłszy w licznych wypadkach swęj wierności dla króla, w zarządzie miał część Cylicyi, graniczącą z Kapadocyją, zamieszkałą przez Leukosyryjów. W wojnie, którą król prowadził przeciw Kaduzyjom, złożył Datames pierwsze dowody swych zdolności wojennych. Albowiem po ciężkich stratach wojsk królewskich, jego za-

XIV. DATAMES.

1. Datames, natus patre
Camisare,
natione (*Abl. limit.*) Care,
matre Scythissa, fuit primum
apud Artaxerxen in numero
eorum militum, qui
tuebantur regiam.
Pater eius Camisares,
quod repertus est
et fortis manu
et strenuus bello
et fidelis regi
multis locis,
habuit provinciam

partem Ciliciae
iuxta Cappadociam,
quam incolunt Leucosyri.

Datames fungens
munus militare (*Acc. zam. Abl.*)
aperuit, qualis esset,
primum in bello,
quod rex gessit
adversus Cadusios.
Namque hic, multis milibus
regiorum interfectis

XIV. DATAMES.

1. Datames urodzony z ojca
Kamisaresa
co do narodowości Karyjczyka,
z matki Scytyssy, był najpiérw
u Artakserksesa w liczbie
tych żołnierzy, którzy
strzegli palacu królewskiego.
Ojciec jego Kamisares,
ponieważ znaleziony był
i jako waleczny osobiście,
i dzielny w wojnie,
i wierny królowi
w wielu miejscach,
miał jako prowincyją (w zarzą-
dzie)

część Cylicyi
obok Kapadocyi,
którą zamieszkują Leukosy-
ryjowie.

Datames, piastując
urząd wojskowy,
okazał, jakim jest,
najpiérw w wojnie,
którą król prowadził
przeciw Kaduzyjom.
Albowiem tutaj, po wielu ty-
siącach
królewskich zabitych

fectis, magni fuit eius opera. quo factum est, cum in eo bello cecidisset Camisares, ut paterna ei traderetur provincia.

II. Pari se virtute postea praebuit, cum Autophrodates iussu regis bello persequeretur eos, qui defece- rant. namque huius opera hostes, cum castra iam intrassent, profligati sunt exercitusque reliquus conser- vatus regis est: qua ex re maioribus rebus praeesse coe- pit. erat eo tempore Thuys dynastes Paphlagoniae, antiquo genere ortus a Pylaemene illo, quem Homerus Troico bello a Patroclo interfectum ait. is regi dicto audiens non erat. quam ob causam bello eum persequi constituit eique rei praefecit Datamen, propinquum Pa-

rzędzenia okazały się bardzo zbawienne; wskutek czego, gdy Kamisar poległ w téj wojnie, jemu oddano namiestnictwo po ojcu.

II. Równie dzielnym okazał się, gdy Autofrodates z rozkazu króla orężem te ludy podbijał, które były odpady. Albowiem wskutek jego zarządzenia, wypar- to nieprzyjaciela, który się już był wdarł do obozu, i ocalono resztę wojska królewskiego; to sprawiło, że teraz stanął na czele spraw ważniejszych. Był wówczas królem Paflagonii Tuys, wywodzący ród swój starożytny od owego Pylemenesa, który podług podania Homerow- skiego zabity został w wojnie trojańskiej przez Patrok- lusa. Nie chciał on słuchać rozkazów króla; który z tego powodu postanowił wojnę przeciw niemu, a do- wództwo w nią poruczył Datamesowi, krewnemu owe-

opera eius fuit magni.
 Quo factum est, ut ei
 traderetur provincia
 paterna, cum Camisares
 cecidisset in eo bello.

2. Postea praebuit se
 pari virtute,
 cum Autophrodates iussu re-
 gis
 persequeretur bello eos,
 qui defecerant.
 Namque opera huius

hostes, cum iam
 intrassent castra,
 profligati sunt,
 reliquusque exercitus regis
 conservatus est:
 ex qua re coepit
 praeesse maioribus rebus.

Erat eo tempore Thuys,
 dynastes Paphlagoniae,
 ortus antiquo genere
 a Pylaemene illo,
 quem Homerus ait
 interfectum (*esse*) a Patroclo

bello Troico.
 Is non erat audiens
 dicto regi.

Ob quam causam constituit
 persequi eum bello,
 praefecitque ei rei
 Datamen propinquum Paphla-
 gonis;

usługa jego była cenną.
 Czem stało się, że mu
 oddana została prowincya
 ojcowska, gdy Kamisar
 poległ w téj wojnie.

2. Później okazał się
 z równém męstwém,
 gdy Autofrodates na rozkaz
 króla

ścigał wojną tych,
 którzy odpadli.
 Albowiem zarządzeniem je-
 go
 nieprzyjaciele, gdy już
 wdarli się do obozu,
 pobici zostali,
 i reszta wojsk króla
 ocalona:
 od której rzeczy zaczął
 przewodzić większym spra-
 wom.

Był w owym czasie Tuys,
 dynasta Pafłagonii,
 pochodzący ze starego rodu
 od Pylemenesa owego,
 o którym Homer mówi,
 że zabity został przez Patro-
 klusa

w wojnie Trojańskiej.
 Ten nie był posłuszny
 na rozkazy królowi.

Z którego powodu postanowił
 ścigać go wojną
 i przełożył téj rzeczy
 Datamesa, krewnego Pafłagoń-
 czyka,

phlagonis: namque ex fratre et sorore erant nati. quam ob causam Datames primum experiri voluit, ut sine armis propinquum ad officium reduceret. ad quem cum venisset sine praesidio, quod ab amico nullas vereretur insidias, paene interiit: nam Thuys eum clam interficere voluit. erat mater cum Datame, amita Paphlagonis. ea quid ageretur, rescivit filiumque monuit. ille fuga periculum evitavit bellumque indixit Thuyni. in quo cum ab Ariobarzane, praefecto Lydiae et Ioniae totiusque Phrygiae, desertus esset, nihilo segnius perseveravit vivumque Thuyn cepit cum uxore et liberis.

III. Cuius facti ne prius fama ad regem quam ipse perveniret, dedit operam. itaque omnibus insciis eo,

go Paflagończyka; byli bowiem braćmi stryjecznymi. Z tego powodu Datames chciał próbować naprzód, czy mu się bez użycia oręża nie uda sprowadzić krewnego na drogę obowiązku. Gdy przybył do niego bez straży, bo przecież od przyjaciela nie obawiał się podstępny, mało życia nie postradał; chciał go bowiem Tuys potajemnie zabić. Datamesowi towarzyszyła matka, ciotka Paflagończyka; ta dowiedziała się, na co się zanoszą, i ostrzegła syna. Ucieczką uniknął niebezpieczeństwa i wojnę Tuysowi wypowiedział. A chociaż w tej wyprawie go odstąpił Aryjobarzanes, namiestnik Lidyi, Jonii i całej Frygii, mimo to nie z mniejszą gorliwością wytrwał i pojmał żywcem Tuysa z żoną i dziećmi.

III. Postarał się, aby wieść o tym wypadku nie doniosła się do króla pierwój, niż sam przybędzie. Ja-

namque nati erant
ex fratre et sorore.
Ob quam causam Datames vo-
luit

primum experiri,
ut reduceret propinquum
ad officium sine armis.
Ad quem cum venisset
sine praesidio,
quod vereretur ab amico

nullas insidias,
paene interiit (*Indic?*):
nam Thuys voluit
interficere eum clam.
Cum Datame erat mater,
amita Paphlagonis.
Ea rescit, quid ageretur,
monuitque filium.
Ille evitavit periculum

fuga, indixitque
bellum Thuyni.
In quo cum desertus esset

ab Ariobarzane praefecto
Lydiae et Joniae
totiusque Phrygiae,
nihilo segnus perseveravit,
cepitque Thuyn vivum
cum uxore et liberis.

3. Cuius facti fama,
ne perveniret ad regem
prius quam ipse,
dedit operam.
Itaque omnibus insciis

albowiem urodzili się
z brata i siostry.
Z której przyczyny Datames
chciał

naprzód próbować,
aby sprowadził krewnego
do obowiązku bez oręża.
Do którego gdy przyszedł
bez obrony,
bo (nie) obawiał się od przy-
jaciela

żadnych zasadzek,
prawie byłby zginął:
bo Tuys chciał
zabić go skrycie.
Z Datamesem była matka (jego)
ciotka Paflagończyka.
Ta dowiedziała się, co się dzieje,
i ostrzegła syna.
On uniknął niebezpieczeń-
stwa

ucieczką, i wypowiedział
wojnę Tuysowi.
W której gdy opuszczony zo-
stał

od Aryjobarzanesa namiestnika
Lidy i Jonii
i całej Frygii,
nie opieszalój wytrwał,
i pojmał Tuysa żywego
z żoną i dziećmi.

3. Którego czynu wieść,
aby nie doszła do króla
pierwój nim (on) sam,
postarał się.
Dlatego, gdy wszyscy nie wie-
dzieli,

ubi erat rex, venit, posteroque die Thuyn, hominem maximi corporis terribilique facie, quod et niger et capillo longo barbaque erat promissa, optima veste textit, quam satrapae regii gerere consuerant, ornavit etiam torque atque armillis aureis ceteroque regio cultu: ipse agresti duplici amiculo circumdatus hirtaque tunica, gerens in capite galeam venatoriam, dextra manu clavam, sinistra copulam, qua vinctum ante se Thuynem agebat, ut si feram bestiam captam duceret. quem cum omnes conspicerent propter novitatem ornatus ignotamque formam, ob eamque rem magnus esset concursus, fuit nonnemo, qui agnosceret Thuyn regique nun-

koż, gdy nikt o tém nie wiedział, przybył tam, gdzie król bawił, a dnia następnego odział Tuysa, — a był to człowiek olbrzymiego wzrostu i straszego oblicza, bo koloru czarnego z długim włosiem i bujną brodą — w najlepsze szaty, jakie zwykli nosić namiestnicy królewscy, przystroił go także łańcuchem i naramiennikami złotymi, jako téż innemi przyborami królewskimi: sam zaś odziany podwójnym płaszczykiem wieśniaczym w tunice kosmatéj, mając na głowie hełm myśliwski, w prawéj ręce pałkę, w lewéj sforę, którą Tuysa w więzach przed sobą popędzał, jakoby dzikie zwierzę poganiał złowione. Gdy wszystkich oczy na niego się zwróciły z powodu niezwykłego stroju i niewidzianéj jeszcze nigdy postaci i powstało wielkie zbiegowisko, znalazło się kilku, którzy poznali Tuysa i uwiadomili o tém kró-

venit eo, ubi rex erat,
posteroque die
textit optima veste,
quam satrapae regii
consuerant gerere,
Thuyn, hominem
maximi corporis (*Gen. qual.*)
terribilique facie (*Abl. qual.*),
quod erat et niger
et capillo lango
barbaque promissa,
ornavit etiam torque
atque armillis aureis
ceteroque cultu regio:

ipse circumdatus
duplici amiculo agresti

hirtaque tunica,
gerens in capite
galeam venatoriam,
manu dextra clavam,
sinistra copulam,
qua vinctum agebat
Thuynem ante se,
ut si duceret
feram bestiam captam.
Quem cum omnes
conspicerent propter
novitatem ornatus (*t. j. Data-*
mesa i Th.)

ignotamque formam (*t. j. Th.*),
ob eamque rem esset
magnus concursus,
nonnemo fuit, qui
agnosceret Thuyn,
regique nuntiaret.

przybył tam, gdzie król był,
i następnego dnia
okrył najlepszą szatą,
jaką satrapowie królewscy
zwykli nosić,
Tuysa, człowieka
bardzo wielkiego ciała,
i strasznej twarzy,
bo był i czarny
i włosy długiego
i brody długiej,
ozdobił także łańcuchem
i naramiennikami złotymi
i innym przepychem królew-
skim:

sam odziany
podwójnym płaszczykiem wiej-
skim

iłkosmatą tuniką,
niosąc na głowie
hełm łowiecki,
w ręce prawej maczugę,
w lewej sforę,
którą związanego podpędział
Tuysa przed sobą,
jak gdyby prowadził
zwierzę dzikie schwywane.
Którego gdy wszyscy
podziwiali z powodu
nowości stroju

i nieznaną postaci
i z tego powodu było
wielkie zbiegowisko,
kilku było, którzy
poznali Tuysa
i królowi donieśli.

iaret. primo non accredidit: itaque Pharnabazum miit exploratum. a quo ut rem gestam comperit, statim admitti iussit, magno opere delectatus cum factum ornatu, in primis quod nobilis rex in potestatem inopinanti venerat, itaque magnifice Datamen donatum ad exercitum misit, qui tum contrahebatur duce Pharnabazo et Tithrauste ad bellum Aegyptium, parique eum atque illos imperio esse iussit. postea vero quam Pharnabazum rex revocavit, illi summa imperii tradita est.

IV. Hic cum maximo studio compararet exercitum Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege litterae sunt ei missae, ut Aspim aggrederetur, qui Cataoniam tenebat: quae gens iacet supra Ciliciam, confinis

a. Z początku nie uwierzył, i posłał Farnabaza na zwiady. Dowiedziawszy się od niego, co zaszło, kazał ich natychmiast wezwać, wielce uradowany nie tylko znakomitym czynem ale także tym strojem, osobliwie, że tak potężny król nadspodziewanie wpadł w moc jego. Obdarzywszy tedy hojnie Datamesa wysłał go do wojska, które zbierało się pod dowództwem Farnabaza i Tytrausta na wojnę Egipską, z nakazem oddania mu równiej z tamtymi władzy. Później zaś po odwołaniu Farnabaza przez króla, oddano mu naczelne dowództwo.

IV. Kiedy tam jaknajgorliwiej uzbierał wojsko i gotował się do wyprawy na Egipt, nagle otrzymał rozkaz pisemny od króla, aby uderzył na Aspisa, który dzierżył Kataoniją: kraj ten leży poza Cylicyją i grani-

Primo non aceredidit:
itaque misit Pharnabazum
exploratum (*Sup.*).
A quo ut comperit

rem gestam, statim
iussit admitti (*roz. eos*),
magno opere delectatus
cum facto tum ornatu,
in primis quod rex nobilis
venerat in potestatem
inopinanti.

Itaque misit Datamen
magnifice donatum
ad exercitum, qui tum
contrahebatur duce
Pharnabazo et Tithrauste
ad bellum Aegyptium,
iussitque eum esse
pari imperio atque illos.
Postea quam vero rex
revocavit Pharnabazum,
summa imperii
tradita est illi.

4. Cum hic compararet
exercitum maximo studio,

pararetque proficisci
Aegyptum (*zam. in*)
subito litterae a rege
missae sunt ei,
ut aggrederetur Aspim,
qui tenebat Cataoniam:
quae gens iacet
supra Ciliciam,
confinis Cappadociae.

Z początku nie uwierzył:
dlatego posłał Farnabaza
na zwiady.

Od którego gdy się dowie-
dział

o czynie, zaraz
kazał przypuścić,
bardzo radując się
i czynem i strojem,
szczególnie, że król znakomity
przyszedł w moc
niespodziewajacemu się.

Dlatego posłał Datamesa
hojnie obdarzonego
do wojska, które wtedy
ściągano pod dowództwem
Farnabaza i Tytrausta
na wojnę egipską,
i rozkazał, aby on był
w takim stopniu co tamci.
Skoro zaś król
odwołał Farnabaza,
najwyższe dowództwo
oddano jemu.

4. Gdy tu gotował
wojsko z największą gorliwo-
ścią,

i gotował się wyruszyć
do Egiptu,
nagle list od króla
przysłany został jemu,
aby uderzył na Aspisa,
który dzierzył Kataoniją:
który lud leży
poza Cylicyją,
graniczący z Kapadocyją.

Cappadociae. namque Aspis, saltuosam regionem castellisque munitam incolens, non solum imperio regis non parebat, sed etiam finitimas regiones vexabat et quae regi portarentur abripiebat. Datames, etsi longe aberat ab his regionibus et a maiore re abstrahebatur, tamen regis voluntati morem gerendum putavit. itaque cum paucis, sed viris fortibus navem conscendit, existimans, quod accidit, facilius se imprudentem parva manu oppressurum quam paratum quamvis magno exercitu. hac delatus in Ciliciam, egressus inde, dies noctesque iter faciens Taurum transiit eoque, quo studuerat, venit. quaerit, quibus locis sit Aspis: cognoscit haud longe abesse profectumque eum venatum. quae

czy z Kapadocyją. Aspis bowiem, zamieszkujący okolicę lesistą i bronioną zamkami, nie tylko nie ulegał rozkazom królewskim, ale nawet łupił sąsiednie okolice i zagrabiał daniny, które miały być odwiezione królowi. Aczkolwiek Datames bardzo był oddalony od owych okolic, i odrywano go od sprawy ważniejszej, wszelako sądził, że należy uleść woli królewskiej. Dlatego z niewielu lecz dzielnymi towarzyszami wsiadł na okręt, sądząc,—co téż istotnie się stało,—że łatwiej go pokona, napadłszy go niespodzianie małą garstką, aniżeli dobrze mającego się na baczności, choćby z wielkiem wojskiem. Popłynąwszy więc do Cylicyi, ruszył od wybrzeża, dzień i noc maszerując, przeprowił się przez Taur, i przybył do zamierzonego miejsca; wypytuje się, gdzie przebywa Aspis; dowiadyuje się, że niedaleko i że

Namque Aspis incolens
regionem saltuosam
munitamque castellis,
non solum non parebat
imperio regis, sed etiam
vexabat regiones finitimas
et abripiebat quae
portarentur regi.
Etsi Datames aberat
longe ab his regionibus,
et abstrahebatur
a re maiore, tamen
putavit gerendum (*esse*) mo-
rem

voluntati regis.

Itaque conscendit navem
cum paucis sed fortibus
viris, existimans,
(*id*) quod accidit,
se facilius oppressurum (*esse*)
parva manu imprudentem,

quam paratum

quamvis magno exercitu.

Delatus hac (*nave*) in Ciliciam,

egressus inde (*t. j. ex Cil.*),
faciens iter dies noctesque,
transiit Taurum,
venitque eo, quo studuerat.

Quaerit, quibus locis sit As-
pis:

cognoscit eum abesse

haud longe

profectumque (*esse*) venatum i

(*Sup.*).

Albowiem Aspis zamieszkując
okolice górzystą
i obwarowaną zamkami,
nie tylko nie słuchał
rządu króla, ale nawet
pustoszył okolice sąsiednie
i porywał, co
miało być odstawione królowi.
Chociaż Datames był oddalony
daleko od tych okolic,
i odwiedziony zostawał
od rzeczy większej, jednak
uważał, że słuchać trzeba

woli króla.

Dlatego wsiada na okręt
z niewielu lecz walecznymi
ludźmi, mniemając,
co téż się stało,
że (on) łatwiej pokona
małą garstką niespodziewają-
cego się,

aniżeli przygotowanego
choćby z wielkiem wojskiem.

Przewieziony na tym do Cy-
licyi,

wyruszywszy stąd,
robiąc marsze dzień i noc,
przeszedł Taur,
i przybył tam, gdzie zamie-
rzał.

Pyta się, w których miejscach
jest Aspis:

dowiaduje się, że (ten) jest
niedaleko

i że wyszedł na lowy.

dum speculatur, adventus eius causa cognoscitur. Pisisdas cum eis, quos secum habebat, ad resistendum Aspis comparat. id Datames ubi audivit, arma sumit, suos sequi iubet: ipse equo concitato ad hostem vehitur, quem procul Aspis conspiciens ad se ferentem pertimescit atque a conatu resistendi deteritus sese dedit. hunc Datames vinctum ad regem ducendum tradit Mithridati.

V. Haec dum geruntur, Artaxerxes reminiscens, a quanto bello ad quam parvam rem principem ducum misisset, se ipse reprehendit et nuntium ad exercitum Acen misit, quod nondum Datamen profectum putabat, qui diceret, ne ab exercitu discederet. hic priusquam

udał się na łowy. Podczas tego wybadywania wyjawia się powód jego przybycia. Aspis sposobi do oporu Pizydów i swój orszak. Datames dowiedziawszy się o tém, chwytą za broń, i każe swoim iść za sobą; sam spiąwszy konia uderza na nieprzyjaciela. Aspis zobaczywszy go z daleka pędzącego na niego, zdjęty trwogą, porzuca zamiar oporu i poddaje się. Okutego w kajdanach oddaje Mitrydatesowi, aby go zaprowadził do króla.

V. Podczas tych wypadków Artakserkses rozważając, od jak ważnej wojny wysłał najdzielniejszego ze swoich wodzów do nieznacznego przedsięwzięcia, sam sobie czynił wyrzuty i wyprawił do wojska do Akki posłańca, sądząc, że Datames jeszcze się nie oddalił, z poleceniem, aby wojska nie opuszczał. Zanim ten

Quae dum speculatur,
causa adventus eius
cognoscitur.

Aspis comparat Pisidas

cum eis, quos habebat se-
cum,

ad resistendum.

Ubi Datames id audivit,
sumit arma,

iubet suos sequi;

ipse equo concitato

velitur in hostem.

Quem ferentem ad se

Aspis procul conspiciens

pertimescit, atque

deterritus a conatu

resistendi sese deditit.

Datames tradit Mithridati

hunc vinctum

deducendum ad regem.

5. Dum haec geruntur,

Artaxerxes reminiscens,

a quanto bello

ad quam parvam rem

misisset principem ducum,

se ipse reprehendit,

et misit nuntium Acen

ad exercitum, quod

putabat Datamen

nondum profectum (*esse*),

qui (*nuntius*) diceret, ne

discederet ab exercitu.

Priusquam hic perveniret,

Co gdy bada,

przyczyna przybycia jego
poznana zostaje.

Aspis przygotowuje Pizy-
dów

z tymi, których miał ze sobą,

do oporu.

Skoro Datames to posłyszał,

chwytą (za) broń,

każe swoim iść za sobą;

sam konia spiąwszy

pędzi na nieprzyjaciela.

Którego pędzącego na się

Aspis zdaleka widząc

przeraża się, i

odstraszony od zamiaru

oporu się poddaje.

Datames oddaje Mitrydate-
sowi

go związanego

dla odprowadzenia do kró-
la.

5. Gdy to się dzieje,

Artakserkses rozważając,

od jak wielkiej wojny

do jak małej rzeczy

posłał pierwszego z wodzów,

sam siebie karcił,

i wysłał posłańca do Akki

do wojska, ponieważ

sądził, że Datames

jeszcze nie ruszył,

któryby powiedział, żeby

nie odchodził od wojska.

Nim ten przybył,

perveniret, quo erat profectus, in itinere convenit, qui Aspim ducebant. qua celeritate cum magnam benivolentiam regis Datames consecutus esset, non minorem invidiam aulicorum excepit, quod illum unum pluris quam se omnes fieri videbant. quo facto cuncti ad eum opprimendum consenserunt. haec Pandantes, gazae custos regiae, amicus Datami, perscripta ei mittit, in quibus docet eum in magno fore periculo, si quid illo imperante adversi in Aegypto accidisset. namque eam esse constuetudinem regiam, ut casus adversos hominibus tribuant, secundos fortunae suae: quo fieri ut facile impellantur ad eorum perniciem, quorum ductu res male gestae nuntientur. illum hoc maiore fore in dis-

doszedł do celu swój podróży, w drodze spotkał się z ludźmi, którzy prowadzili Aspisa. O ile Datames tą szybkością swego działania wielkich u króla dostąpił względów, o tyle nie mniejszą ściągął na siebie nienawiść dworzan, którzy widzieli, że on jeden więcej znaczenia aniżeli oni wszyscy. Zmówili się więc wszyscy na jego zgubę. Doniósł o tém listownie Datamesowi jego przyjaciel i podskarbi królewski Pandantes, pisząc mu, że naraziłby się na wielkie niebezpieczeństwo, gdyby pod jego dowództwem w Egipcie rzeczy wzięły obrót niepomyślny. Jest to bowiem zwyczajem królewskim, że wypadki niepomyślne przypisują ludziom, pomyślne szczęściu własnemu; dlatego łatwo dają się skłonić do zguby tych, o których im doniosą, że pod ich dowództwem sprawy źle poszły. On zaś w tém większym

quo profectus erat,
convenit in itinere (*eos*),
qui ducebant Aspim.
Qua celeritate Datames
cum consecutus esset
magnam benivolentiam regis,
exceptit non minorem
invidiam aulicorum,
quod videbant illum unum
pluris fieri quam se omnes.

Quo facto cuncti
consenserunt
ad eum opprimendum.
Pandantes, custos gazae re-
giae,
amicus Datami (*zam. -is*), mit-
ei haec perscripta, [tit
in quibus docet,
eum fore in magno periculo,

si quid adversi
accidisset in Aegypto
illo imperante.
Namque constuetudinem
regiam esse eam,
ut tribuant (*roz. reges*)
casus adversos hominibus,
secundos fortunae suae:
quo fieri ut facile
impellantur ad perniciem
eorum, quorum ductu
nuntientur res
male gestae (*esse*).
Illum fore
in discrimine hoc maiore,

dokąd się był udał,
spotkał w drodze,
którzy prowadzili Aspisa.
Którą szybkością Datames
chociaż dostąpił
wielkiej łaski króla,
ściągnął nie mniejszą
nienawiść dworzan,
gdyż widzieli, że on jeden
więcej jest ceniony niż oni
wszyscy.

Czém wszyscy
spiknęli się
na jego zagładę.
Pandantes, strażnik skarbcza
królewskiego,
przyjaciel Datamesa posłał
jemu to na piśmie,
w którym donosi,
że (on) będzie w wielkiem nie-
bezpieczeństwie,
gdyby co niepomyślnego
trafiło się w Egipcie
pod jego dowództwem.
Albowiem zwyczaj
królewski jest ten,
że przypisują
wypadki niepomyślne ludziom,
pomyślne szczęściu swojemu;
czém się dzieje, że łatwo
skłaniają się do zguby
tych, pod których kierunkiem
donoszą, że rzeczy
źle prowadzone były.
On (zaś) będzie
w niebezpieczeństwie tém wię-
kszem,

crimine, quod, quibus rex maxime oboediat, eos habeat inimicissimos. talibus ille litteris cognitis, cum iam ad exercitum Acen venisset, quod non ignorabat ea vere scripta, desciscere a rege constituit. neque tamen quicquam fecit, quod fide sua esset indignum. nam Mandroclen Magnetem exercitui praefecit: ipse cum suis in Cappadociam discedit coniunctamque huic Paphlagoniam occupat, celans, qua voluntate esset in regem. clam cum Ariobarzane facit amicitiam, manum comparat, urbes munitas suis tuendas tradit.

VI. Sed haec propter hiemale tempus minus prospere procedebant. audit Pisidas quasdam copias ad-

będzie niebezpieczeństwie, ponieważ właśnie ci są jego najzaciętszymi wrogami, którym król najchętniej daje posłuch. Przeczytawszy ten list, lubo już przybył był do wojska do Akki, postanowił porzucić służbę królewską; albowiem przekonany był, że mu prawdę doniesiono. Nie uczynił jednak nic takiego, coby było niegodnym jego wierności. Oddał bowiem dowództwo nad wojskiem Mandroklesowi z Magnezyi: sam ze swoimi stronnikami cofnął się do Kapadocyi i zajął Paflagoniją, która z nią graniczyła, ukrywając swe zamiary przeciw królowi. Potajemnie z Aryjobarzanesem zawiera związek, zbiera wojsko i miasta warowne oddaje w ręce wojsk swoich.

VI. Lecz wszystkie te przygotowania nie postępowały dość pomyślnie z powodu pory zimowój. Dowiadyje się, że Pizydowie zbierają jakieś wojsko przeciw

quod habeat
eos inimicissimos,
quibus rex maxime oboediat.

Ille talibus litteris
cognitis, cum iam
venisset Acen
ad exercitum,
constituit desciscere a rege,

quod non ignorabat
ea vere scripta (*esse*).

Neque tamen
fecit quicquam,
quod esset indignum
fide sua.
Nam praefecit Mandroclen

Magnetem exercitui:
ipse cum suis discedit
in Cappadociam,
occupatque Paphlagoniam
coniunctam huic,
celans, qua voluntate

esset in regem.
Facit amicitiam clam
cum Ariobarzane, comparat
manum,
tradit suis urbes
munitas tuendas.

6. Sed haec cedebant
minus prospere
propter tempus hiemale.
Audit Pisidas parare
quasdam copias
adversus se.

ponieważ ma
tych najnieprzyjaźniejszymi,
których król najwięcej słu-
cha.

On takie pismo
przeczytawszy, gdy już
przyszedł do Akki
do wojska,
postanowił odłączyć się od
króla,

bo dobrze wiedział,
że prawdę napisano.

Jednak nie
uczynił nic,
coby było niegodnym
wierności jęgo.

Albowiem przelożył Mandro-
klesa

z Magnezyi wojsku:
sam ze swoimi oddalił się
do Kapadocyi,
i zajął Paflagoniją
graniczącą z nią,
ukrywając, jakiego usposobie-
nia

jest ku królowi.

Robi przyjaźń tajemnie
z Aryjobarzanesem, go tu jęwoj-
sko,
oddaje swoim miasta
warowne do obrony.

6. Lecz to postępowało
mniej pomyslnie
z powodu pory zimowėj.
Słyszy, że Pizydowie gotują
jakieś wojska
przeciw niemu.

versus se parare. filium eo Arsideum cum exercitu mittit: cadit in proelio adulescens. proficiscitur eo pater non ita cum magna manu, celans, quantum vulnus accepisset, quod prius ad hostem pervenire cupiebat, quam de male re gesta fama ad suos perveniret, ne cognita filii morte animi debilitarentur militum. quo contenderat, pervenit, iisque locis castra ponit, ut neque circumiri multitudine adversariorum posset neque impediri, quo minus ipse ad dimicandum manum haberet expeditam. erat cum eo Mithrobarzanes, socer eius, praefectus equitum. is desperatis generi rebus ad hostes transfugit. id Datames ut audivit, sensit, si in turbam exisset ab homine tam necessario se relictum, fu-

niemu; posyla więc tam z wojskiem syna swego Arsydeusza; w bitwie pada młodzieniec. Rusza tedy ojciec z niewielką garstką, ukrywając, jak ciężką ranę sercu jego zadano; chciał bowiem wcześniej dopaść nieprzyjaciela, nimby wieść o klęsce doszła jego wojska, aby dowiedziawszy się o śmierci syna otucha ich nie opuściła. Doszedłszy do zamierzonego miejsca zakłada obóz w takiej okolicy, w którejby nie mógł być otoczony przez przeważną liczbę nieprzyjaciół, i miał zawsze gotowe do stoczenia bitwy wojsko. Razem z nim był teść jego Mitrobarzanes, dowódzca jazdy. Ten zwątpiwszy o powodzeniu zięcia przeszedł do nieprzyjaciół. Dowiedziawszy się o tem Datames, przewidując, że gdyby się rozniosło między wojskiem, iż go tak bliski

Mittit eo filium Arsideum,
cum exercitu:
adulescens cadit in proelio.
Pater proficiscitur eo
cum manu non ita magna,
celans, quantum vulnus
accepisset, quod cupiebat
pervenire ad hostem
prius quam fama
de re male gesta
perveniret ad suos,
ne debilitarentur
animi militum
cognita morte filii.

Pervenit quo contenderat,
ponitque castra iis locis,
ut posset neque circumiri
multitudine adversariorum,
neque impediri,
quominus haberet
manum expeditam
ad dimicandum.

Erat cum eo Mithrobarzanes,
socer eius,
praefectus equitum.
Is, desperatis rebus
generi transfugit ad hostes.

Ut Datames audivit id,
sensit, si exisset
in turbam, se relictum (*esse*)
ab homine tam necessario,

Posyła tam syna Arsydeusza,
z wojskiem:
młodzieniec pada w bitwie.
Ojciec wyrusza tam
z garstką niewielką,
kryjąc, jaką ranę
otrzymał, gdyż pragnął
przyjść do nieprzyjaciela,
pierwój nim wieść
o rzeczy źle prowadzonej
dojdzie do jego (ludzi),
aby nie osłabły
umysły żołnierzy,
dowiedziawszy się o śmierci
syna.

Przybył, dokąd zmierzał,
i zakłada obóz w takich miej-
scach,
aby (nie) mógł ani być oto-
czony
mnogością przeciwników,
ani wstrzymany,
iżby nie miał
wojska gotowego
do walczenia.

Był z nim Mitroberzanes,
teść jego,
dowódzca jazdy.
Ten, zwątpiwszy o sprawie
zięcia, przeszedł do nieprzyja-
ciół.

Skoro Datames usłyszał to,
czuł, gdyby wyszło
między wojsko, że (on) opu-
szczony został
przez człowieka tak spokrewnio-
nego,

turum ut ceteri consilium sequerentur; in vulgus edit: suo iussu Mithrobarzanem profectum pro perfuga, quo facilius receptus interficeret hostes: quare relinqui eum par non esse et omnes confestim sequi. quod si animo strenuo fecissent, futurum ut adversarii non possent resistere, cum et intra vallum et foris caederentur. hac re probata exercitum educit, Mithrobarzanem persequitur tantum: qui cum ad hostes pervenerat, Datames signa inferri iubet. Pisidae nova re commoti in opinionem adducuntur perfugas mala fide compositoque fecisse, ut recepti maiori essent calamitati. primum eos adoriuntur. illi cum, quid ageretur aut quare fie-

krewny opuścił, inni również pójdą za jego przykładem; ogłasza: że Mitrobarzanes na jego rozkaz wyruszył, jakoby był zbiegiem, aby przyjęty, tém łatwiej mógł znieść nieprzyjaciela; nie godzi się go przeto opuszczać, lecz trzeba natychmiast wszystkim za nim śpieszyć. Jeżeli to wykonają z odwagą, przeciwnik nie zdoła im się oprzeć, będąc napadnięty i wewnątrz okopów i zewnątrz. Trafiło to do przekonania; wyprowadza więc wojsko, i idzie tylko śladem Mitrobarzanesa: lecz gdy ten połączył się z nieprzyjacielem, Datames daje rozkaz do ataku. Pizydowie niezwykłą tą rzeczą przerażeni, wpadają na domysł, że zbiegowie postąpili sobie zdradliwie i według umowy, aby przyjęci zadali im tém dotliwszą klęskę. Naprzód tedy tych opadaia. Ci nie pojmując, co się dzieje i dla czego, zmuszeni zostali bić się prze-

futurum (*esse*) ut ceteri
sequerentur consilium,
edit in vulgus:
Mithrobarzanem profectum

(*esse*)

pro perfuga suo iussu,
quo receptus
facilius interficeret hostes:
quare non esse par
eum relinqui,
et (*par esse*) sequi
omnes confestim.
Quod si fecissent
animo strenuo,
futurum (*esse*) ut adversarii
non possent resistere,
cum caederentur et
intra vallum et foris.
Probata hac re
educit exercitum,
tantum persequitur Mithrobar-
zanem:

qui cum pervenerat
ad hostes,
Datames iubet
signa inferri.
Pisidae commoti re nova

adducuntur in opinionem,
perfugas fecisse
mala fide compositoque.
ut recepti, essent
maiori calamitati.
Aggrediuntur eos primum.
Illi cum ignorarent,
quid ageretur
aut quare fieret

stanie się, że inni
pójdą za tą wskazówką,
ogłasza między żołnierzy:
że Mitrobarzanes ruszył,

jakoby zbieg z jego rozkazu,
aby przyjęty
tém łatwiej zabił nieprzyjaciół:
przeto nie jest godziwém,
aby był opuszczony
lecz aby szli za nim
wszyscy natychmiast.
Co jeżeli uczynią
umysłem dzielnym,
stanie się, że przeciwnicy
nie będą mogli oprzeć się,
gdy rąbani będą i
wewnątrz okopów i zewnątrz.
Po przyjęciu téj rzeczy
wyprowadza wojsko,
tylko ściga Mitrobarzanesa:

który gdy przyszedł
do nieprzyjaciół,
Datames każe
atakować.
Pizydowie przerażeni rzeczą
nową
zostają naprowadzeni na myśl,
że zbiegowie uczynili
w zły wierze i z układu;
aby przyjęci, przyczynili się
do większej klęski.
Napadają ich naprzód.
Ci gdy nie wiedzieli,
co się robi,
lub dlaczego się dzieje,

ret, ignorarent, coacti sunt cum eis pugnare, ad quos transierant, ab iisque stare, quos reliquerant: quibus cum neutri parcerent, celeriter sunt concisi. reliquos Pisadas resistentes Datames invadit: primo impetu pellit, fugientes persequitur, multos interficit, castra hostium capit. tali consilio uno tempore et proditores perculit et hostes profligavit, et, quod ad perniciem suam fuerat cogitatum, id ad salutem convertit. quo neque acutius ullius imperatoris cogitatum neque celerius factum usquam legimus.

VII. Ab hoc tamen viro Sysinas, maximo natu filius, desciiit ad regemque transiit et de defectione patris detulit. quo nuntio Artaxerxes commotus, quod

ciw tym, do których przeszli, i stanąć po stronie tych, których opuścili; a ponieważ żadna strona ich nie oszczędzała, w krótkim czasie zostali wyrznięci. Na resztę Pizydów, którzy opór stawiali, uderza Datames; jednym napadem rozbija, uciekających ściga, wielu zabija, obóz nieprzyjacielski zdobywa. Takim fortem wojennym w jednym czasie i zdrajców ukarał i nieprzyjaciół rozbił, a to co na jego zgubę przygotowano, obrócił na swe ocalenie. W porównaniu z tém nie czytaliśmy ani o dowcipniejszym pomysle jakiego wodza, ani o tak szybko wykonanym.

VII. Mimo to, od tego dzielnego męża odpadł jego najstarszy syn, Sizynas, przeszedł do króla i doniósł o odpadnięciu ojca. Wskutek tego doniesienia Artakserkses wiedząc że ma do czynienia z mężem wa-

coacti sunt pugnare
cum eis ad quos
transierant, stareque
ab iis, quos relinquerant:

quibus cum neutri
parcerent, concisi sunt
celeriter,
Datames invadit Pisadas
reliquos restistentes;
pellit primo impetu,

persequitur fugientes,
interficit multos,
capit castra hostium.
Tali consilio uno tempore

perculit et proditores
et profligavit hostes,
et convertit ad salutem (*suam*)
id quod fuerat cogitatum
ad suam (*eius*) perniciem.
Quo neque legimus

usquam acutius cogitatum

neque celerius factum
ullius imperatoris.

7. Sysinas tamen,
filius maximo natu,
desciit ab hoc viro,
transiitque ad regem
et detulit de defectione pa-
tris.

Quo nuntio Artaxerxes

commotus, quod

zmuszeni zostali walczyć
z tymi, do których
zbiegli, i stać
po stronie tych, których opu-
ścili:

których gdy żadni (z dwóch)
nie szczędzili, zrabani zostali
prędko.

Datames napada Pizydów
resztę opór stawiających;
rozpędza za pierwszém natar-
ciem,

ściga uciekających,
zabija wielu,
zdobywa obóz nieprzyjacielski.
Tym sposobem w jednym cza-
sie

zniszczył i zdrajców
i pobił nieprzyjaciół,
i obrócił na ocalenie (swoje)
to, co było wymyślone
na jego zgubę.

Nad ten czyn ani nie czytali-
śmy
nigdzie dowcipniej pomysła-
nego

ani prędzej dokonanego
żadnego wodza.

7. Szynas jednak
syn najstarszy
odpadł od tego męża,
i przeszedł do króla
i doniósł o odpadnięciu ojca.

Którą wiadomością Artakser-
kses

wzruszony, gdyż

intellegebat sibi cum viro forti ac strenuo negotium esse, qui, cum cogitasset, facere auderet et prius cogitare quam conari consuesset. Autophrodatem in Cappadociam mittit. hic ne intrare posset, saltum, in quo Ciliciae portae sunt sitae, Datames praeoccupare studuit. sed tam subito copias contrahere non potuit. a qua re depulsus cum ea manu, quam contraxerat, locum deligit talem, ut neque circumiretur ab hostibus neque praeteriret adversarius, quin ancipitibus locis premeretur, et, si dimicare eo vellet, non multum obesse multitudo hostium suae paucitati posset.

VIII. Haec etsi Autophrodates videbat, tamen statuit

lecznym i energicznym, który, skoro co ułoży, odważy się wykonać i który zwykł pierwój układać nim przedsiębrać, Autofrodatesa posyła do Kapadocyi. Dla przeszkodzenia mu w wkroczeniu, Datames starał się pierwój obsadzić góry, w których znajduje się przejście do Cylicyi. Nie mógł jednak tak nagle ściągnąć swych wojsk. Zmuszony tedy odstąpić od swego zamiaru, z zebraną garstką wybrał takie stanowisko, w którémby ani sam nie mógł być obsaczony, ani nieprzyjaciel nie był w stanie przejść bez narażenia się z powodu niebezpiecznych miejsc, gdyby zaś w tém miejscu chciał stoczyć walkę, aby przemagająca liczba nieprzyjaciół nie mogła małej jego garstce szkodzić.

VIII. Chociaż Autofrodates to widział, postanow-

intellegebat, sibi esse
negotium cum viro
forti ac strenuo,
qui, cum cogitasset,
auderet facere, et
consuesset cogitare
prius quam conari,
mittit Autophrodatem in Cap-
padociam.

Ne hic posset intrare,
saltum, in quo portae
Ciliciae sunt sitae,
Datames studuit praecoccupare.

Sed non potuit
contrahere copias
tam subito.

A qua re depulsus
deligit cum ea manu,
quam contraxerat,
talem locum,
ut neque circumiretur
ab hostibus, neque
adversarius praeteriret,
quin premeretur
locis ancipitibus, et

si vellet dimicare eo (*loco*),
multitudo hostium
non multum posset
obesse paucitati suae.

8. Etsi Autrophrodates vi-
debat haec,
tamen statuit congregari (*potius*)
quam refugere

rozumiał, że (on) ma
sprawę z mężem
mężnym i dzielnym,
który, skoro pomyśli,
odważy się wykonać, i
zwykł myśleć
nim przedsiębrać,
posyła Autofrodatesa do Ka-
padocyi,

Aby ten nie mógł wkroczyć,
góry w których bramy
Cylicyi są położone,
Datames stara się wcześniej
zająć.

Lecz nie mógł
ściągnąć wojska
tak nagle.

Od której rzeczy odparty
wybięra z tą garstką,
którą ściągnął,
takie miejsce,
aby ani nie został otoczony
przez nieprzyjaciół, ani
przeciwnik nie przeszedł,
iżby nie był uciskany
przez miejsca niebezpie-
czne, a

gdyby chciał walczyć tam,
mногоść nieprzyjaciół
nie wiele mogła
szkodzić małej liczbie jego.

8. Chociaż Autofrodates wi-
dział to,
jednak postanowił bić się (ra-
czej)
niż cofnąć się

congregari quam cum tantis sociis refugere aut tam diu uno loco sedere. habebat barbarorum equitum XX, peditum centum milia, quos illi Cardacas appellant, eiusdemque generis III milia funditorum, praeterea Cappadocum VIII milia, Armeniorum X milia, Paphlagonum V milia, Phrygum X milia, Lydorum V milia, Aspendiorum et Pisidarum circiter III milia, Cilicum II milia, Cyprianorum totidem, ex Graecia conductorum III milia, levis armaturae maximum numerum. has adversus socias spes omnis consistebat Datami in se locique natura: namque huius partem non habebat vicesimam militum. quibus fretus conflixit adversariorumque multa milia concidit, cum de ipsius

wił raczéj stoczyć bitwę, aniżeli cofnąć się z tak liczném wojskiem lub siedzieć tak długo w jedném miejscu. Miał 20,000 jazdy cudzoziemskiej, piechoty 100,000 których oni zowią Kardakami, tego samego rodzaju procarzy 3,000, prócz tego 8,000 Kapadoków, 10,000 Armeńczyków, 5,000 Paflagończyków, 10,000 Frygijczyków, 5,000 Lidyjczyków, około 3,000 Aspendyjów i Pizydów, 2,000 Cylicyjczyków, tyleż Kapsyjanów, 3,000 najemników greckich, i bardzo wielką liczbę lekko zbrojnego wojska. Przeciw tym siłom cała nadzieja Datamesa polegała w nim samym i w położeniu miejsca; nie miał bowiem nawet dwudziestéj części tych wojsk. W tém zaufaniu stoczył bitwę, i wiele tysięcy nieprzyjaciół trupem położył, podczas gdy z jego własnego wojska nie więcéj jak tysiąc poległo. Dlatego

cum tantis copiis aut sedere tam diu uno loco.	z takimi wojskami lub siedzieć tak długo w jednym miejscu.
Habebat 20.000 equitum barbarorum, 100 (<i>milia</i>) peditum, quos illi (<i>Persae</i>) appellant Card.	Miał 20.000 jazdy cudzoziemskiej, 100 (tys.) piechoty, których oni zowią Kard.,
trique milia funditorum eiusdem generis, praeterea 8.000 Cappad., 10.000 Armeniorum, 5.000 Paphlag., 10.000 Phrygum, 5.000 Lydorum, circiter 3.000 Aspend. et Pisid., 2.000 Cilicum, totidem Captian., 3.000 conductorum ex Grae-	3.000 procarzy, tego samego rodzaju, prócz tego 8.000 Kapad., 10.000 Arm., 5.000 Pafł., 10.000 Fryg., 5.000 Lid., około 3.000 Asp. i Piz., 2.000 Cyl., tyleż Kap., 3.000 zaciężnych z Grecyi,
cia, max. numerum levis armaturae. Adversus has copias omnis spes consistebat Datami in se	ogromną liczbę lekkiej broni. Przeciw tym siłom wszelka nadzieja polegała u Datamesa w so- bie
locique natura; namque non habebat vicesimam partem militum huius (<i>t. j. Autophr.</i>) Quibus (<i>t. j. se locique natura</i>) fretus confligit, conciditque multa mil.	i położeniu miejsca: alb. nie miał 20-tój części żołnierzy tamtego. W to ufny stoczył bitwę, położył trupem wiele tysię- cy przeciwników, kiedy z wojska jego własnego
adversariorum, cum de exercitu ipsius	

exercitu non amplius hominum mille cecidisset, quam ob causam postero die tropaeum posuit, quo loco pridie pugnatum erat. hinc cum castra movisset semperque inferior copiis superior omnibus proeliis discederet, quod numquam manum consereret, nisi cum adversarios locorum angustiis clausisset, quod perito regionum callideque cogitanti saepe accidebat, Autophrodates, cum bellum duci maiore regis calamitate quam adversariorum videret, pacem amicitiamque hortatus est, ut cum rege in gratiam rediret. quam ille etsi fidam non fore putabat, tamen condicionem accepit seque ad Artaxerxem legatos missurum dixit. sic bellum, quod rex adversus Datamen susceperat, sedatum est. Autophrodates in Phrygiam se recepit.

nazajutrz postawił pomnik zwycięstwa na pobojuwisku. Gdy zwinął tutaj obóz, a ciągle słabszy w siłach w bitwach zwycięstwa odnosił, bo też nigdy nie zapuszczał się w walkę, jeżeli nieprzyjaciela w ciasnych przesmykach nie osaczył, co mu jako dobrze znającemu okolice i przebiegłemu w układaniu planu, często się udawało, Autofrodates, widząc, że wojna przedłuży się z większą szkodą króla niż przeciwnika, skłaniał go zaniechania walki i do zgody, aby pojednał się z królem. Lubo Datames wiedział, że to pojednanie nie będzie szczere, przyjął jednak propozycję i oświadczył, że wyprawi swoich posłów do Artakserksesa. Tym sposobem zakończono wojnę; którą król podjął przeciw Datamesowi, Autofrodates zaś powrócił do Frygii.

non amplius mille hom.
cecidisset.

Ob quam causam die po-
stero

posuit tropaeum,
quo loco pridie
pugnatum erat.

Cum hinc castra movisset,
semperq. inferior copiis

discederet superior
omnibus proeliis,

quod numquam
consereret manum,

nisi cum clausisset
adversarios

angustiis locorum,
quod accidebat saepe

perito regionum
cogitantiq. callide,

Autophr. cum videret
bellum duci

maiore calamitate
regis quam advers.,

hortatus est pacem
amicitiamq. ut rediret

in gratiam cum rege.
Quam etsi ille

putabat non fore fidam,

tamen accepit condicionem,
dixitque se missurum (*esse*)
legatos ad Artax.

Sic sedatum est bellum,
quod rex susceperat

adversus Datamen.
Autoph. recepit se

in Phrygiam.

nie więcej nad 1.000 ludzi.
padło.

Dlatego nazajutrz
postawił pomnik zwycięstwa,
w którym miejscu wczoraj
walczone.

Gdy stąd obóz ruszył
i zawsze słabszy co do sił

ustępował zwycięzcą
we wszystkich bitwach,

bo nigdy nie
staczał boju,

jeżeli nie zamknął
przeciwników

w ciasnych miejscach,
co trafiało się często

znającemu okolice
i układającemu przebiegle,

Aut. gdy widział,
że wojna przewleka się

z większą szkodą
króla niż przeciwn.,

skłaniał do pokoju
i przyjaźni, aby wrócił

do zgody z królem.
Którą chociaż on

wiedział że nie będzie szcze-
rą,

jednak przyjął propozycję,
i powiedział że (on) poszle
posłów do Art.

Tak uspokojono wojnę,
którą król podjął

przeciw Dat.
Aut. cofnął się

do Frygii.

IX. At rex, quod implacabile odium in Datamen suscepserat, postquam bello eum opprimi non posse animadvertit, insidiis interficere studuit: quas ille plerisque evitavit. sicut, cum ei nuntiatum esset quosdam sibi insidiari, qui in amicorum erant numero: de quibus, quod inimici detulerant, neque credendum neque neglegendum putavit: experiri voluit, verum falsumne sibi esset relatum. itaque eo profectus est, in quo itinere futuras insidias dixerant. sed elegit corpore ac statura simillimum sui eique vestitum suum dedit atque eo loco ire, quo ipse consuevit, iussit: ipse autem ornatu vestituque militari inter corporis custodes iter facere coepit. at insidiatores, postquam in eum locum

IX. Wszelako król, powziąwszy nieubłaganą ku Datamesowi nienawiść, widząc, że go pokonać w wojnie nie może, starał się go zgładzić podstępem; atoli największej ich części zdolał on umknąć. I tak, gdy mu doniesiono, że kilku, których miał za swoich przyjaciół, przygotowało na niego zasadzkę; ponieważ to o nich donieśli mu ich przeciwnicy, uważał za swój obowiązek, ani wcale nie wierzyć, ani téj rzeczy nie zaniedbać; chciał się przekonać, czy mu doniesiono prawdę, czy fałsz. Udał się więc tą drogą, na której miały być przygotowane zasadzki: wybrał jednak jednego i co do powierzchowności i postawy bardzo do niego podobnego, dał mu swoje ubranie, i kazał mu iść w tém miejscu, gdzie sam zwykle w pochodzie się znajdował: sam zaś w zbroi i w ubiorze prostego żołnierza postępował między swą strażą przyboczną. Kiedy zastęp

9. At rex, quod susceperat
odium implacabile
in Dat., postquam
animadvertit, non posse
eum opprimi bello,
studuit interficere insidiis:
quas ille evitavit
plerasque;
sicut, cum nuntiatum esset ei
quosdam sibi (*ei*) insidiari,

qui erant in numero
amicorum:
de quibus putavit,
quod inimici detulerant,

neque credendum (*esse*)
neque negligendum:
voluit experiri,
verum falsumne
relatum esset sibi.

Itaque profectus est
eo itinere, quo dixerant
insidias futuras (*esse*).
Sed elegit simillimum sui

corpore et statura,
deditque ei vestitum suum,
atque iussit ire
eo loco, quo
ipse consuerat (*ire*):
ipse autem ornatu
vesituq. militari
coepit facere iter
inter custodes corporis.
At insidiatores, postquam
agmen pervenit

9. Lecz król, ponieważ po-
nienawiść nieubłaganą [wziął
ku D., skoro
sposzregł, że nie można
go pokonać w wojnie,
starał się zabić podstępami:
których on uniknął
bardzo wielu;
naprzykład gdy doniesiono mu,
że pewni na niego zasadzają
się,
którzy byli w liczbie
przyjaciół:
o których sądził,
ponieważ nieprzyjaciele do-
nieśli,
że nie należy ani wierzyć
ani zaniedbać;
chciał doświadczyć,
czy prawdę czy też fałsz
doniesiono jemu.
Dlatego udał się
tą drogą, gdzie mówili
że zasadzki będą.
Lecz wybrał bardzo podobne-
go do niego
ciałem i postawą
i dał mu ubiór swój,
i kazał iść
w tém miejscu, w którém
sam zwykł (chodzić):
sam zaś w zbroi
i ubraniu żołnierskiém
zaczął robić drogę
między strażą przyboczną.
Lecz zaczajeni skoro
orszak nadszedł

agmen pervenit, decepti ordine atque vestitu impetum in eum faciunt, qui suppositus erat. praedixerat autem iis Datames, cum quibus iter faciebat, ut parati essent facere, quod ipsum vidissent. ipse, ut concurrentes insidiatores animum advertit, tela in eos coniecit. hoc idem cum universi fecissent, priusquam pervenirent ad eum, quem aggredi volebant, confixi conciderunt.

X. Hic tamen tam callidus vir extremo tempore captus est Mithridatis, Ariobarzani filii, dolo. namque is pollicitus est regi se eum interfectorum, si ei rex permetteret, ut quodcumque vellet liceret impune facere, fidemque de ea re more Persarum dextra dedisset. hanc ut accepit a rege missam, copias parat et

przybył w to miejsce oznaczone, czatujący oszukani i stopniem i ubraniem rzucili się na tego, który był podstawiony. Zapowiedział jednak Datames tym, z którymi szedł, aby byli gotowi to uczynić, do czego on sam da im przykład. Sam tedy spostrzegłszy nacierających skrytobójców, rzucił na nich pociski; to samo uczynili wszyscy, tak, że nim tamci zdążyli zbliżyć się do swęj upatrzonęj ofiary, polegli zakłuci pociskami.

X. A przecież ten tak przebiegły mąż dał się w końcu podejść Mitrydatesowi, synowi Aryjobarzanesa. Ten bowiem przyrzekł królowi, że go zgładzi ze świata, jeżeli od króla otrzyma pozwolenie, robić bezkarnie, co mu się podoba, i na dotrzymanie swego przyrzeczenia król zaręczy mu to podług zwyczaju Persów swą prawicą. Otrzymawszy ją przyslaną od króla, uzbraja wojsko, zawiązuje z miejsca swego pobytu odległego

in eum locum,
 decepti ordine
 atque vestitu,
 faciunt impetum in eum,
 qui erat suppositus.
 Dat. autem praedixerat
 iis, cum quibus
 iter faciebat,
 ut essent parati facere (*id*),
 quod vidissent
 ipsum (*facientem*).
 Ipse ut animadvertit
 concurrentes insidiatores,
 coniecit tela in eos.
 Cum universi fecissent
 hoc idem, conciderunt
 confixi, prius quam
 pervenirent ad eum,
 quem volebant aggredi.

10. Tamen hic vir
 tam callidus captus est
 extremo tempore
 dolo Mithridatis, filii Arioba-
 rzanis.

Namque is pollicitus est
 regi, se interfecturum (*esse*)
 eum, si rex
 permitteret ei (*sibi*),
 ut liceret facere impune,

quodcumque vellet,
 dedissetque fidem
 de ea re dextra
 more Persarum.
 Ut accepit hanc
 missam a rege

do owego miejsca,
 złudzeni porządkiem
 i ubraniem,
 robią napad na tego,
 który był podstawiony.
 D. zaś zapowiedział
 tym, z którymi
 drogę odbywał,
 aby byli gotowi czynić,
 co zobaczą
 jego samego.
 Sam skoro spostrzegł
 biegnących z zasadzki
 rzucił pociski na nich.
 Gdy wszyscy uczynili
 to samo, padli
 przesygni, nim
 przyszli do tego,
 którego chcieli napaść.

10. Jednak ten mąż
 tak przebiegły złapany został
 w końcu
 podstępem M., syna Ar.

Alb. ten przyrzekł
 królowi, że zabije
 jego, jeżeli król
 pozwoli mu,
 aby wolno było czynić bez-
 karnie
 cokolwiek chce,
 i da mu słowo
 o téj rzeczy prawicą
 zwyczajem Persów.
 Gdy otrzymał ją
 przyslaną od króla,

absens amicitiam cum Datame facit, regis provincias vexat, castella expugnat, magnas praedas capit, quorum partim suis dispertit, partim ad Datamen mittit; pari modo complura castella ei tradit. haec diu faciendo persuasit homini se infinitum adversus regem suscepisse bellum, cum nihilo magis, ne quam suspicionem illi praeberet insidiarum, neque colloquium eius petivit neque in conspectum venire studuit. sic absens amicitiam gerebat, ut non beneficiis mutuis, sed communi odio, quod egra regem susceperant, contineri viderentur.

XI. Id cum satis se confirmasse arbitratus esset, certiozem facit Datamen, tempus esse maiores exercitus parari et bellum cum ipso rege suscipi, deque ea

z Datamesem stosunki przyjazne, pustoszy prowincyje królewskie, zdobywa grody, ogromne zdobycze zbiera, których część rozdziela między swoich, część posyła Datamesowi; w podobny sposób oddaje mu kilka zamków. Tak przez dłuższy czas postępując utwierdza w nim przekonanie, że podjął zaciętą wojnę przeciw królowi, zwłaszcza, gdy mimo to wszystko, aby żadnego podejrzenia podstępny w nim nie wzbudzić, ani nie żądał, ani nie starał się przedstawić mu się osobiście. Tym sposobem z oddalenia utrzymywał z nim przyjazne stosunki, iż się zdawało, że nie wzajemne przysługi łączą ich związek, lecz wspólna nienawiść, którą poprzysięgli królowi.

XI. Skoro mniemał, że to zapatrywanie głęboko się utwierdziło, zawiadamia Datamesa, że byłby już czas liczniejsze wojska zebrać i rozpocząć wojnę prze-

parat copias et absens
 facit amicitiam cum Datame,
 vexat provincias regis,
 expugnat castella,
 capit mag. praedas,
 quarum partim
 dispertit suis,
 partim mittit ad D.;
 pari modo tradit ei
 complura castella.
 Faciendo haec diu
 persuasit homini
 se suscepisse
 infinitum bellum
 adversus regem,
 cum nihilo magis,
 ne quam suspicionem
 insidiarum praeberet illi,
 neque petivit
 colloquium eius
 neque studuit
 venire in conspectum.
 Sic absens gerebat
 amicitiam, ut non
 viderentur contineri
 beneficiis mutuis, sed
 odio communi, quod
 susceperant erga (*adversus*)
 regem.

11. Cum arbitratus est
 se confirmasse id satis,
 facit D. certiozem
 esse tempus parari
 maiores exercitus,
 et suscipi bellum
 cum rege ipso,

gotuje wojsko i oddalony
 robi przyjaźń z Dat.,
 pustoszy prowincyje króla,
 zdobywa zamki,
 zabiera wielkie zdobycze,
 których część
 dzieli swoim,
 część posyła do Dat.
 podobnie oddaje mu
 wiele zamków.
 Czyniąc to długo
 przekonał człowieka,
 że podjął
 nieskończoną wojnę
 przeciw królowi,
 gdy wcale,
 aby jakiego podejrzenia
 podstępu nie podał jemu,
 ani nie żądał
 rozmowy jego
 ani starał się
 przyjść przed oczy (jego).
 Tak w oddaleniu utrzymywał
 przyjaźń, iż nie
 zdawało się, że trzymają się
 przez usługi wzajemne, lecz
 nienawiścią wspólną, którą
 powzięli przeciw
 królowi.

11. Gdy mniemał,
 że utwierdził to dosyć,
 D. zawiadomił,
 że jest czas przygotować
 większe wojska,
 i podnieść wojnę
 z królem samym,

re, si ei videretur, quo loco vellet, in colloquium veniret. probata re colloquendi tempus sumitur locusque, quo conveniretur. huc Mithridates cum uno, cui maxime habebat fidem, ante aliquot dies venit compluribusque locis separatim gladios obruit eaque loca diligenter notat. ipso autem colloquii die utrique, locum qui explorarent atque ipsos scrutarentur, mittunt: deinde ipsi sunt congressi. hic cum aliquamdiu in colloquio fuissent et diverse discessissent iamque procul Datames abesset, Mithridates, priusquam ad suos perveniret, ne quam suspicionem pareret, in eundem locum revertitur atque ibi, ubi telum erat infossum, resedit, ut si lassitudine cuperet acquiescere, Da-

ciw samemu królowi, i żeby w téj sprawie, jeśli mu to na rękę, przyszedł dla osobistéj rozmowy, w którémkolwiek chce miejscu. Zgodziwszy się na to, oznaczają czas i miejsce schadzki do porozumienia się. Kilka dni przedtém Mitrydates z najzaufańszym swoim towarzyszem tam przychodzi, i w kilku miejscach zakopuje po jednym mieczu, a miejsca te dokładnie naznacza. W samym zaś dniu rozmowy obaj wysyłają kilku ludzi dla zbadania miejsca i przetrząsania ich samych; następnie schodzą się osobiście. Gdy tutaj niejaki czas zabawili na rozmowie, i rozeszli się w przeciwne strony, a Datames już dosyć się był oddalił, Mitrydates powraca, — zanim doszedł do swoich, aby nie wzbudzić jakiego podejrzenia, — na to samo miejsce, i siada tam, gdzie broń była zakopana, jak gdyby z utrudzenia

veniretq. in colloquium
de ea re, quo vellet,
si ei videtur.

Re probata tempus
colloquendi sumitur

locusq. quo conveniretur.
Mithr. venit huc
aliquot dies ante
cum uno, cui habebat
maximam fidem,
obruitque gladios
separatim compl. locis,
notatq. diligenter ea loca.

Ipsa autem die
colloquii utrique
mittunt, qui explorarent

locum atque
scrutarentur ipsos,
deinde ipsi
congressi sunt.
Cum fuissent hic
aliquamdiu in colloquio
et discessissent diverse,
iamque Dat. abesset procul

Mithr. prius quam
perveniret ad suos,
ne pareret
quam suspicionem,
revertitur in eund. loc.
atque resedit ibi,
ubi telum erat infossum,
ut si cuperet
acquiescere lassitudine,

i (aby) przybył na rozmowę
o tój sprawie, gdzie chce,
jeśli mu się widzi.

Rzecz przyjąwszy, czas
rozmowy zostaje postanowio-
ny

i miejsce, gdzie się mają zejść.
M. przyszedł tutaj
kilka dni przedtém
z jednym, w którym miał
największe zaufanie,
i zakopał miecze
osobno w wielu miejscach,
i naznaczył dokładnie te miej-
sca.

W samym zaś dniu
rozmowy obaj
posyłają (ludzi), którzyby zba-
dali

miejsce i
zrewidowali samych
następnie sami
zeszli się.

Gdy byli tutaj
niejaki czas w rozmowie
i rozeszli się przeciwnie,
i już Datames oddalił się da-
leko,

Mithr. pierwój nim
przyszedł do swoich,
aby nie zrodził
jakiego podejrzenia,
wraca na to samo miejsce,
i usiada tam,
gdzie miecz był zakopany,
jak gdyby pragnął
wypocząć z umęczenia,

tamenque revocavit, simulans se quiddam in colloquio esse oblitum. interim telum, quod latebat, protulit nudatumque vagina veste textit ac Datami venienti ait, digredientem se animadvertisse, locum quendam, qui erat in conspectu, ad castra ponenda esse idoneum. quem cum digito demonstraret et ille respiceret, aversum ferro transfixit priusque, quam quisquam posset succurrere, interfecit. ita ille vir, qui multos consilio, neminem perfidia ceperat, simulata captus est amicitia.

chciał wypocząć, i przyzywa Datamesa, udając, że pewną rzecz w rozmowie zapomniał. Tymczasem wydobywa ukryty miecz, bez pochwy ukrywa pod suknią, a do zbliżającego się Datamesa odzywa się, że właśnie gdy się oddalał, dostrzegł, że pewne miejsce, które było widać, stosowném jest do założenia obozu. W chwili zaś, gdy je wskazywał palcem a ów się obrócił, z tyłu przebił go mieczem i prędkiej zabił, niż kto mógł z pomocą nadbiedz. Tak więc ten mąż, który wielu innych podszedł fortelem, a nikogo zdradą, dał się złapać udaną przyjaźnią.

revocavitque Dat.
 simulans se oblitum esse
 quiddam in colloquio.
 Interim protulit
 telum, quod latebat,
 lexitque veste
 nudatum vagina,
 ac venienti D. ait,
 se digredientem
 animadvertisse,
 locum quendam, qui erat
 in conspectu, idoneum
 esse ad ponenda castra.
 Quem cum demonstraret
 digito et ille respiceret,
 transfixit ferro
 aversum, priusque
 interfecit, quam quisq.
 posset succurrere.
 Ita ille vir, qui
 ceperat multos consilio,
 neminem perfidia,
 captus est
 amicitia simulata.

i przywołał Datamesa
 udając, że zapomniał
 coś w rozmowie.
 Tymczasem wy dobył
 miecz, który był ukryty,
 i ukrył pod suknią,
 wydobyty z pochwy,
 i przychodzącemu D. mówi,
 że oddalając się
 spostrzegł,
 że miejsce jedno, które było
 na widoku, zdatne
 jest do założenia obozu.
 Które gdy wskazywał
 palcem a ten spoglądał,
 przeszył mieczem
 obróconego, i pierwój
 zabił, nim kto
 mógł przybieść w pomoc
 Tak ów mąż, który
 złapał wielu fortelem,
 nikogo zdradą,
 złapany został
 przyjaźnią udaną.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

~ ~ ~ DATAMES.

1. *Scythissa* jest imię własne.
Artaxerxes tutaj wszędzie jest Art. Mnemon.
Cilicia, kraj na południowo wschodniem wybrzeżu Azyi
Małej: *Cappadocia*, na północy od Tauru.
Leucosyri (biali Syrowie) nazywali się mieszkańcy Kapa-
docyi.
Cadusii między Tygrem a Eufratem; drugi lud tegoż sa-
mego nazwiska mieszkał na południowo zachodniem
wybrzeżu morza Kaspijskiego.
2. *Autophrodates*, namiestnik Lidyi, był właśnie zajęty uśmie-
rzeniem rokoszu prowincyj, położonych wzdłuż wy-
brzeża.
Dynastes oznacza króla wprawdzie samowładnego w swém
państwie, ale zawisłego od króla perskiego.
Pylaemenes podług Homera zabity przez Menelausza, nie
przez Patrokłusa.
Paphlagonia, kraj położony na wybrzeżu południowém
morza Czarnego
Thuyri; *Thuys*, Gen. *Thuyris*, lub *Thuynos*-D. *Thuyri*, Acc.
Thuyri, *Thuyri*, *Thuyri* i *Thuyri*.
Ariobarzanes (por. *Timoth. s.*); Lidyi i Jonii namiestnikiem
był *Autofrodates*, powyżej wspomniany.
3. *Regis cultu*, gdyż Tuys miał tytuł króla.

Nonnemo, któryś, kilku; *nemo non*, każdy; podobnie *nonnunquam*, niekiedy; *nunquam non*, zawsze.

Pharnabasus por. Lysand. 4. Conon 2.

Rem gestam comperit, t. j. pokonanie i schwytanie Tuysa.

Tithraustes, por. Conon. 3.

4. *Cataonia*, kraina na północy od Tauru.

Taurus, pasmo gór w Małej Azji.

Psidae, naród w południowo zachodniej części Kapadocyi, bardzo bitny i niezawisły, zaciągał się za żołd w obcą służbę wojenną.

Ferentem; ferens Partic. od *ferri* jako *Dopones*, biedz, gonić.

Mithridati, jest to tensam co w cap. 10; ojciec zaś jego w cap. 2 i 5, wspomniany Aryjobarzanes.

5. *Ace*, miasto w Fenicyi (w Syrii nad morzem Środiemném), które późnej otrzymało nazwę Ptolemaïs, a wreszcie St. Jean d' Acre.

Res... nuntientur; nuntior w Pass. ze składnią osobową.

Magnetem; od miasta Magnesia (jedno w Tesalii, inne w Lidyi, trzecie w Karyi).

cum Ariobarzane, z tym samym co w cap. 2.

7. *Ciliciae portae*, był to przesmyk w górach Tauru, między Cylicyją a Kapadocyją.

8. *Cardacae*; Kardakowie byli wojskiem zaciężném, zebraném z rozmaitych ludów państwa perskiego, następnie podaje Kornelijusz, oprócz wojsk greckich, inne zastępy podług narodów.

Armeniorum; naród na północnej stronie Tauru, na wschód od Eufratu; *Aspendii* w Pamfilii; *Captiani* lud nieznany w Azji.

9. *Inimici detulerant*; t. j. nieprzyjaciele tych, którzy się zasadzali na Datamesa.

Eo loco ire, t. j. w tém miejscu, w którym Datames zwykł był znajdować się podczas marszu.

10. *Permitteret, ut liceret*, zbyt liczna liczba wyrazów zamiast *permitteret, ut faceret*.

Dextra t. j. podaniem prawej ręki; przyrzeczenie takie było u Persów świętem; *dextram mittere* znaczy, komuś nieobecnemu przez pośrednictwo osobnego posła, któremu się podawało prawicę, przesłać takie zaręczenie; o posłańcu takim mówi się: *dextram fert*.

11. *Id confirmasse*; *id* tyczy się wzajemnej ich nienawiści przeciw królowi.

Cum ipso rego; bo dotąd prowadził wojnę tylko przeciw satrapom.

Utrique mittunt, rzadkie wyrażenie zamiast *uterque mittit*, gdyż po jednej i po drugiej stronie jedna tylko osoba.

Ne quam suspicionem pareret; bo doszedłszy do swoich, mógłby broń od nich otrzymać.

XV.

EPAMINONDAS.

XV. EPAMINONDAS.

I. Epaminondas, Polymnidis filius, Thebanus. de hoc priusquam scribimus, haec praecipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad suos referant, neve ea, quae ipsis leviora sunt, pari modo apud ceteros fuisse arbitrentur. scimus enim musicen nostris moribus abesse a principis persona, saltare vero etiam in vitiis poni: quae omnia apud Graecos et grata et laude digna ducuntur. cum autem exprimere imaginem con-

XV. EPAMINONDAS.

I. Epaminondas, syn Polymnisa, był Tebańczykiem. Zanim pomówię o nim, sądzę, że powinienem uprzedzić moich czytelników, aby obcych zwyczajów nie mierzyli podług swoich, i aby nie mniemali, że to, co w ich oczach wydaje się zbyt błahem, w równy sposób takim było u innych. Wiemy naprzykład, że podług naszych obyczajów muzyka wcale nie przystoi osobie dostojnej, a taniec nawet zalicza się między występne upodobania; wszystkie zaś te rzeczy u Greków uważają za przyzwoite i godne pochwały. Owóż chcąc skreślić

XV. EPAMINONDAS.

I. Ep. filius Polymnidis,
Thebanus.

Priusquam scribimus de hoc,
haec videntur praecipienda
(esse)

lectoribus, ne referant

mores alienos ad suos,

neve arbitrentur

ea, quae sunt leviora ipsis,

fuisse (*leviora*) pari modo
apud ceteros.

Scimus enim musicen
nostris moribus abesse

a persona principis,

saltare vero poni

etiam in vitiis:

quae omnia apud Gr.

ducuntur et grata

et laude digna.

Cum autem velimus

exprimere imaginem

XV. EPAMINONDAS.

I. Ep. syn Polymnisa,
Tebańczyk.

Zanim napiszemy o nim,
to zdaje się trzeba przypo-
mnieć

czytelnikom, aby nie odno-
sili

obyczajów obcych do swo-
ich,

i aby nie mniemali,

że to, co jest za bląhem dla
nich,

było w równy sposób
u innych.

Wiemy bowiem, że muzyka
podług naszych zwyczajów da-
leką jest

od osoby dostojnej,

tańczyć zaś zalicza się

nawet do przywar:

co wszystko u Gr.

uważane jest i jako wdzię-
czne

i pochwały godne.

Ponieważ zaś chcemy

wystawić obraz

suetudinis atque vitae velimus Epaminondae, nihil videtur debere praetermittere, quod pertineat ad eam declarandam. quare dicemus primum de genere eius, deinde quibus disciplinis et a quibus sit eruditus, tum de moribus ingeniique facultatibus et si qua alia memoria digna erunt, postremo de rebus gestis, quae a plurimis animi anteponuntur virtutibus.

II. Natus igitur patre, quo diximus, genere honesto, pauper iam a maioribus relictus est, eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. nam et citharizare et cantare ad chordarum sonum doctus est a Dionysio, qui non minore fuit in musicis gloria quam Damon aut Lamprus, quorum pervulgata sunt nomina, cantare

obraz charakteru i sposobu życia Epaminondasa, nie możemy, podług mego zdania, niczego pominąć, coby przyczyniało się do lepszego wyjaśnienia. Przeto będę mówił naprzód o jego rodzie, następnie w jakich umiejętnościach i przez kogo był kształcony, potem o jego charakterze i wrodzonych zdolnościach i jeżeli co godnego wspomnienia będzie, wreszcie o jego czynach, które bardzo wielu przenosi nad zalety duchowe.

II. Pochodził więc, jak wspomnieliśmy, że ojca, zacnego wprawdzie rodu, ale już od kilku pokoleń podupadłego; znajdował się tedy w swój młodości w ubogim stanie, jednak wykształcenie pobierał takie, jakiego żaden Tebańczyk nie doznawał. Albowiem uczył się i grać na lutni i śpiewać do muzyki od Dyjonizyjusza, który nie mniejszej używał sławy w muzyce, jak Damon i Lamprus, których imiona powszechnie są znane,

consuetudinis atque vitae
Ep., videmur
debere nihil praetermittere,

quod pertineat
ad eam declarandam.
Quare dicemus primum
de genere eius,
deinde quibus disciplinis
et a quibus eruditus sit,
tum de moribus
ingeniique facultatibus
et si qua alia
erunt digna memoria (*Abl.*),
postremo de rebus gestis,
quae anteponuntur
a plurimis virtutibus animi.

2. Natus igitur patre,
quo diximus,
genere honesto,
relictus est pauper
iam a maioribus,
eruditus autem sic,
ut nemo Theb. magis.

Nam doctus est
et citharizare et cantare
ad sonum chordarum
a Dionysio, qui fuit
in musicis non minore gloria
quam Damon aut Lamp.,
quorum nomina
sunt pervulgata;
cantare tibiis

zwyczajui i życia
Ep., zdaje się,
żeśmy (nie) powinni nic pomi-
nać,
coby należało
do jego wyjaśnienia.
Przeto powiemy najprzód
o rodzie jego,
następnie w jakich naukach
i od kogo kształcony był,
potém o obyczajach
i umysłu zdolnościach,
i jeżeli co innego
będzie godném pamięci,
wreszcie o czynach,
które przenoszone bywają
przez bardzo wielu nad zalety
ducha.

2. Urodzony więc z ojca,
jak powiedzieliśmy,
z rodu szlacheznego,
zostawiony był ubogim
już od przodków,
kształcony zaś tak,
jak żaden Tebańczyk wię-
céj.

Alb. nauczany był
i grać na lutni i śpiewać
do tonu strun
przez Dyjon., który był
w muzyce nie mniejszój sła-
wy
jak Dam. lub Lamp.,
których imiona
są rozpowszechnione;
grać na flecie

tibiis ab Olympiodoro, saltare a Calliphrone. at philosophiae praeceptorem habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adulescens tristem ac severum senem omnibus aequalibus suis in familiaritate anteposuerit; neque prius eum a se dimisit, quam in doctrinis tanto antecessit condiscipulos, ut facile intellegi posset pari modo superaturum omnes in ceteris artibus. atque haec ad nostram consuetudinem sunt levia et potius contemnenda: at in Graecia, utique olim, magnae laudi erant. postquam ephebus est factus et palaestrae dare operam coepit, non tam magnitudini virium servivit quam velocitati: illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilita-

grać na flecie od Olimpijodora, tańczyć od Kalifrona; Lysis z Tarentu, zwolennik szkoły Pytgorasa, był jego nauczycielem filozofii; a temu tak dalece był się oddał, że chociaż był młodym człowiekiem, obcowanie ze starcem posępnym i surowym przenosił nad towarzystwo ze swoimi rówieśnikami; i nie opuścił go pierwój, dopóki swych współuczniów tak dalece nie przewyższył w umiejętnościach, iż łatwo można było poznać, że w równój mierze przewyższy wszystkich w innych wiadomościach. Wszystko to podług naszych zwyczajów jest błahem a nawet wcale jest w pogardzie; tymczasem w Grecyi, osobliwie dawniej, było to w wielkiej cenie. Kiedy doszedł lat młodzieńczych, i zaczął uczęszczać do palestry, nie starał się tyle o nabycie wielkich sił fizycznych, ile o zręczność; uważał bowiem, że tamte przystoją dla potrzeb atletów, te dla korzystnego

ab Olympiodoro saltare a Cal- przez Olympjodora, tańczyć
liphrone. przez Kallifroza.

At habuit praeceptorem
philosophiae L. Tar.,
Pythagoreum;
cui quidem fuit cic deditus,

ut adulescens anteposuerit
in familiaritate
senem tristem et severum
omnibus suis aequalibus;

neque dimisit eum a se
prius quam antecessit
tanto condiscipulos
in doctrinis, ut posset
facile intellegi
superaturum (*eum esse*)
omnes pari modo
in ceteris artibus.

Atque haec sunt levia
ad nostram consuetudinem
et potius contemnenda;
at in Gr., utique olim,

erant magnae laudi.

Postquam factus est
ephebus, et coepit
dare operam palaestrae,
servivit non tam
magnitudini virium
quam velocitati:
existimabat enim
illam pertinere
ad usum athletarum
hanc ad utilitatem belli.

A miał jako nauczyciela
filozofii L. z Tarentu,
Pytagorejczyka;
któremu zaś był tak odda-
ny,

że młodzieniec prznosił
w obcowaniu
starca smutnego i surowego
nad wszystkich swoich rówie-
śników;

i nie puścił go od siebie
pierwój aż nie przewyższył
o tyle współuczniów
w naukach, że można było
łatwo zrozumieć,
że prześcignie
wszystkich w równy sposób
w innych sztukach.

A te rzeczy są błahe
podług naszego zwyczaju
i raczej pogardy godne;
lecz w Grecyi, zwłaszcza da-
wniej,

były w wielkiej sławie.

Skoro stał się
dorosłym, i zaczął
oddawać się palestrze,
poświęcał się nie tyle
wielkości sił
jak zgrabności:
mniemał bowiem,
że tamta należy
do użytku atletów,
ta do korzyści wojny.

tem pertinere. itaque exercebatur plurimum currendo et luctando ad eum finem, quoad stans complecti posset atque contendere. in armis vero plurimum studii consumebat.

III. Ad hanc corporis firmitatem plura etiam animi bona accesserant. erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli, fortis manu, animo maximo, adeo veritatis diligens, ut ne ioco quidem mentiretur. idem continens, clemens. patiensque admirandum in modum, non solum populi, sed etiam amicorum ferens iniurias, in primis commissa celans, quod interdum non minus prodest quam diserte dicere, studiosus audiendi: ex hoc enim facillime disci

zastosowania w wojnie. Dlatego najwięcej ćwiczył się w bieganiu i w chodzeniu w zapasy w tym celu, aby sam silnie stojąc mógł mierzyć się w pasowaniu ze swoim przeciwnikiem. Najwięcej zaś czasu poświęcał na robieniu bronią.

III. Do tych sił fizycznych przyłączyło się jeszcze więcej zalet duchowych. Był bowiem skromnym, rozsądnym, statecznym, mądrze stosującym się do okoliczności, biegłym w sztuce wojennej, osobiście walecznym, nieustraszoną, a tak dalece prawdę miłującym, że nawet w żarcie nie kłamał. Nie mniej umiał panować nad sobą, litościwym i nadzwyczajnie cierpliwym, znosząc nietylko krzywdy ze strony ludu ale także ze strony własnych przyjaciół; zachowując święcie powierzone sobie tajemnice, co niekiedy niemniej jest zbawienną, jak być wymownym; chciwym przysłuchiwania się,

Itaque exercebatur
 plurimum currendo
 et luctando ad eum finem,
 quoad stans
 posset complecti

atque contendere.
 Consumebat vero in armis
 plurimum studii.

3. Ad hanc firmitatem
 corporis accesserant etiam
 plura bona animi.
 Erat enim modestus,
 prudens, gravis,
 utens sapienter temporibus,

peritus belli,
 fortis manu,
 maximo animo,
 adeo diligens veritatis,
 ut ne ioco quidem
 mentiretur.
 Idem continens, clemens,

patiensque
 in modum admirandum,
 ferens iniurias
 non solum populi
 sed etiam amicorum,
 in primis celans commissa,

quod interdum prodest
 non minus quam
 dicere diserte,
 studiosus audiendi:
 arbitrabatur enim

Dlatego ćwiczył się
 najwięcej w bieganiu
 i pasowaniu w tym celu,
 aby stojąc
 mógł objąć (roz. przeciwni-
 ka)
 i walczyć (roz. z nim).
 Trawił zaś w broni
 najwięcej nauki.

3. Do téj siły
 ciała łączyło się także
 więcej zalet ducha.
 Był bowiem skromny,
 roztropny, stateczny,
 używający mądrze okoliczno-
 ści,
 doświadczony w wojnie,
 waleczny osobiście,
 wielkiego ducha,
 tak kochający prawdę,
 że ani w żarcie nawet
 nie kłamał.
 Również wstrzemięźliwy, lito-
 ściwy,
 i cierpliwy
 w sposób zadziwiający,
 znosząc krzywdy
 nie tylko ludu
 ale także przyjaciół,
 osobliwie ukrywając powie-
 rzone,
 co czasem jest korzystnym
 nie mniej jak
 mówić wymownie,
 chciwy przysłuchiwania się:
 niemal bowiem,

arbitrabatur. itaque cum in circulum venisset, in quo aut de re publica disputaretur aut de philosophia sermo haberetur, numquam inde prius discessit, quam ad finem sermo esset adductus. paupertatem adeo facile perpessus est, ut de re publica nihil praeter gloriam ceperit. amicorum in se tuendo caruit facultatibus, fide ad alios sublevandos saepe sic usus est, ut iudicari possit omnia ei cum amicis fuisse communia. nam cum aut civium suorum aliquis ab hostibus esset captus, aut virgo amici nubilis, quae propter paupertatem collocari non posset, amicorum consilium habebat et, quantum quisque daret, pro facultatibus imperabat.

w tém przekonaniu, że to jest najłatwiejszą nauką. Kiedykolwiek więc znajdował się w towarzystwie, w którém toczyły się rozprawy albo o sprawach publicznych, albo o zagadnieniach filozoficznych, nigdy wcześniéj się nie oddalał, dopóki rozmowy do końca nie doprowadzono. Ubóstwo swe z taką łatwością znosił, że ze swych posług około rzeczypospolitój nic więcéj nie wyniósł, prócz sławy. Dla własnego utrzymania się, nigdy nie używał mienia swych przyjaciół; lecz aby innym pomódz często tak używał ich zaufania, iż sądzić można było, że wszystko posiada wspólnie ze swymi przyjaciółmi. Kiedy bowiem albo który ze współobywateli został przez nieprzyjaciół wzięty w niewolę, albo gdy dorosła córka przyjaciela z powodu ubóstwa nie mogła być za mąż wydana, wtedy składał radę przyjaciół, i w stosunku do zamożności każdego ustanowił, ile który ma złożyć.

disci facillime ex hoc.

Itaque cum venisset
in circulum, in quo
disputaretur aut
de re publica aut
sermo haberetur
de philosophia,
numquam discessit inde
prius quam sermo
deductus esset ad finem.
Perpressus est paupertatem

adeo facile,
ut nihil ceperit
de re publica
praeter gloriam.
Caruit facultatibus
amicorum in tuendo se,

saepe usus est fide
sic ad sublevandos alios,
ut possit iudicari
omnia fuisse ei
communia cum amicis.
Nam, cum aut aliquis
civium suorum
captus esset ab hostibus,

aut virgo nubilis
amici non posset
collocari prop. paupertatem,

habebat consilium
amicorum et imperabat,
quantum quisque daret
pro facultatibus (*cuiusque*).

że uczy się najłatwiej z tego.

Dlatego gdy przyszedł
do kółka, w którym
rozprawiano albo
o rzeczypospolitęj albo
rozmowę miano
o filozofii,
nigdy nie ustąpił stamtąd
pierwój nim rozmowę
doprowadzono do końca.
Znosił ubóstwo

tak łatwo,
że nic nie zyskał
z rzeczypospolitęj
prócz sławy.
Nie potrzebował majątku
przyjaciół dla utrzymania sie-
bie,

często używał zaufania
tak dla pomagania innym,
że można sądzić,
iż wszystko miał
wspólne z przyjaciółmi.
Albowiem, gdy albo który
z ziomków jego
pojmany został przez nieprzy-
jaciół,
albo dziewica dorosła
przyjaciela nie mogła
być wydaną z powodu ubó-
stwa,
miewał naradę
przyjaciół i nakazał,
ile każdy ma dać
podług możności.

eamque summam cum confecerat, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quaerebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat, ut ille, ad quem ea res perveniebat, sciret, quantum cuique deberet.

IV. Tentata autem eius est abstinentia a Diomedonte Cyziceno: namque is rogatu Artaxerxis regis Epaminondam pecunia corrupendum susceperat. hic magno cum pondere auri Thebas venit et Micythum adolescentulum quinque talentis ad suam perduxit voluntatem, quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit et causam adventus Diomedontis ostendit. at ille Diomedonte coram „ni-

A skoro kwotę potrzebną zebrał, nie przyjmował pierwój pieniędzy, lecz potrzebującego prowadził do składających, i kazał im osobiście jemu wypłacić, aby ten, któremu się ta kwota dostawała, wiedział, ile każdemu winien wdzięczności.

IV. Dyjomedon z Czyyku, wystawił na próbę jego powściągliwość (nieskazitelność); na prośby bowiem króla Artakserksesa podjął się był przekupić pieniędzmi Epaminondasa. Przybył do Teb z wielką sumą w złocie i darem 5 talentów, pozyskał dla swoich zamiarów młodego Micytusa, którego właśnie wtedy Epaminondas bardzo miłował. Micytus poszedł do Epaminondasa i oznajmił mu powód przybycia Dyjomedona. On zaś w obecności Dyjomedona rzekł: „Wcale tu nie

Cumque confecerat
eam summam,
priusquam acciperet
pecuniam, adducebat
eum, qui quaerebat,

ad eos, qui conferebant,
faciebatque, ut ipsi
ei numerarent,
ut ille, ad quem
ea res perveniebat,

sciret, quantum
cuique deberet.

4. Abstinentia autem
eius tentata est
a Diom. Cyz.:
namque is rogatu Artax.

regis susceperat
Epaminondam corrupendum
pecunia.

Hic venit Thebas
cum mag. pond. auri,
et perduxit
ad suam voluntatem
adulescentulum Mic.,
quem Ep. tum
plurimum diligebat.

Micythus convenit Epaminon-
dam

et ostendit causam
adventus Diom.

At ille coram Diom.:

„Nihil, inquit, opus est

A gdy zebral
tę kwotę,
nim przyjął
pieniądze, prowadził
tego, który szukał (pomo-
cy),

do tych, którzy składali,
i sprawiał, że sami
jemu wypłacali,
aby ten, do którego
ta rzecz (grosz) przychodzi-
ła,

wiedział, ile
każdemu winien.

4. Nieskazitelność zaś
jego doświadczoną była
od Dyjom. z Cyzyku:
albowiem on na prośby Artax-
kserksesa

króla podjął się
Ep. przekupić pieniędzmi.

Ten przybył do Teb
z wielką wagą złota,
i skłonił
do swój woli
młodzieńca Mic.,
którego Ep. wtedy
bardzo kochał.

M. przyszedł do Ep.

i odkrył przyczynę
przybycia Dyjom..

Lecz ten wobec Dyjomedo-
na:

„Wcale, rzekł, nie trzeba

hil inquit opus pecunia est: nam si rex ea vult, quae Thebanis sunt utilia, gratis facere sum paratus, sin autem contraria, non habet auri atque argenti satis. namque orbis terrarum divitias accipere nolo prae patriae caritate. tu quod me incognitum tentasti tuique similem existimasti, non miror tibi que ignosco; sed egredere propere, ne alios corrumpas, cum me non poteris. et tu, Micythe, argentum huic redde, aut, nisi id confestim facis, ego te tradam magistratui." hunc Diomedon cum rogaret, ut tuto exiret suaque, quae attulerat, liceret effere, „istud quidem” inquit „faciam, neque tua causa, sed mea, ne, si tibi sit pecunia adempta, aliquis dicat id ad me ereptum pervenisse, quod

potrzeba pieniędzy; jeżeli bowiem król żąda tego, co jest korzystnym dla Tebańczyków, gotów jestem uczynić to darmo, jeżeli zaś przeciwnie, to nie ma on wtedy dość złota i srebra. Albowiem za żadne skarby świata nie poświęcę mojej miłości ojczyzny. Że ty, nie znając mnie, próbowałaś mnie przekupić i miałaś za podobnego sobie, nie dziwię się temu, i przebaczam ci; jednak uchodź szybko, abyś nie zdoławszy mnie przekupić innych nie skusił. Ty zaś, Micytusie, zwróć mi pieniądze, albo, jeżeli tego nie uczynisz natychmiast, ja sam wydam cię władzy.” Kiedy go następnie Dyjomedon prosił, aby mu wolno było bezpiecznie wyjechać, i ze sobą zabrać to co przywiózł; „Chętnie,” odrzekł, „to uczynię, jednak nie przez wzgląd na ciebie, lecz na mnie samego, a to dlatego, aby nie powiedziano, gdyby ci zabrano pieniądze, że to dostało się mnie przemocą

pecunia: nam si rex
 vult ea, quae sunt
 utilia Thebanis,
 paratus sum
 facere gratis,
 sin autem contraria,
 non habet satis
 auri atque argenti.
 Namque nolo accipere
 divitias orbis terrarum
 prae caritate patriae.
 Quod tu tentasti
 me incognitum,
 similemque tui
 existimasti, non miror
 ignoscoque tibi;
 sed egredere propere,
 ne corrumpas alios,
 cum non potueris (*corrumpere*) me.

Et tu, M., redde
 argentum huic,
 aut, nisi facis
 id confestim,
 ego tradam te magistratui.”
 Cum D. hunc rogaret,
 ut tuto exiret,
 liceretque efferre sua,
 quae attulerat:
 „Faciam quidem, inquit,
 istud, neque tua causa,
 sed mea, ne,
 si pecunia adempta sit
 tibi, aliquis dicat,
 id pervenisse ad me

pieniędzy: alb. jeżeli król
 chce tego, co jest
 korzystne dla Teb.,
 gotów jestem
 uczynić darmo,
 jeżeli zaś przeciwnie,
 nie ma dosyć
 złota i srebra.
 Albowiem nie chce przyjąć
 bogactw okręgu ziem
 za miłość ojczyzny.
 Że ty próbowałeś
 mnie nieznanego,
 i za podobnego sobie
 uważałeś, nie dziwię się,
 i przebaczam ci;
 lecz uchodź śpiesznie,
 abyś nie przekupił innych,
 gdy nie mogłeś mnie.

A ty, Mic., oddaj
 srebro jemu,
 albo, jeżeli nie uczynisz
 tego natychmiast,
 ja wydam cię zwierchności.”
 Gdy Dyj. jego prosił,
 aby bezpiecznie mógł odejść,
 i mógł wywieść swoje,
 co przywiózł:
 „Uczynię, rzekł,
 to, ale nie dla ciebie,
 lecz dla siebie, aby,
 gdyby pieniądze zebrane zo-
 stały
 tobie, ktoś (nikt) nie powie-
 dział,
 że to przyszło do mnie

delatum accipere noluissem." a quo cum quaesisset, quo se deduci vellet, et ille Athenas dixisset, praesidium dedit, ut tuto perveniret. neque vero id satis habuit, sed etiam, ut inviolatus in navem escenderet, per Chabriam Atheniensem, de quo supra mentionem fecimus, effecit. abstinentiae erit hoc satis testimonium. plurima quidem proferre possumus, sed modus adhibendus est, quoniam uno hoc volumine vitam excellentium virorum complurium concludere constituimus, quorum separatim multis milibus versuum complures scriptores ante nos explicarunt.

V. Fuit etiam disertus, ut nemo ei Thebanus par esset eloquentia, neque minus concinnus in brevitate

jako łup, czego jako dobrowolnego daru nie chciałem przyjąć." Gdy na zapytanie jego, oświadczył, że pragnie być przeprowadzony do Aten, dał mu dostateczną straż bezpieczeństwa. Nie poprzestał jednak nawet na tém, lecz przez pośrednictwo ateńskiego obywatela Chabryjasza, o którym wyżej mówiliśmy, tak zarządził, że od nikogo nienagabywany dostał się na okręt. Ten uczynek będzie dostatecznym dowodem jego czystego charakteru. Moglibyśmy ich więcej przytoczyć, wszelako należy nam miarę zachować, zwłaszcza, żeśmy postanowili w téj jednéj księdze ukończyć żywoty wielu znakomych mężów, których życie każdego z osobna wielu pisarzy opisało przed nami w wielu tysiącach wierszów.

V. Był także wymownym, iż żaden Tebańczyk nie wyrównał mu w wymowie, przy tém nie mniéj dosadnym

ereptum, quod delatum
noluissem accipere.”

A quo cum quaesisset,
quo vellet se deduci,
et ille dixisset Ath.,
dedit praesidium,
ut tuto perveniret.
Neque vero habuit
id satis, sed etiam
effecit per Ath. Chab.,

de quo fecimus
mentionem supra,
ut inviolatus
escenderet in navem.
Hoc testimonium
abstinentiae erit satis.

Possumus quidem
proferre plurima,
sed modus adhib. est,
quoniam constituimus
concludere hoc uno
volumine vitam
complurium excellentium
virorum, quorum (*vitam*)
complures scriptores
ante nos explicarunt
separatim multis
milibus versuum.

5. Fuit etiam disertus,
ut nemo Thebanus
esset par ei eloquentia,
neque minus concinnus
in brevitate respondendi,

wydarte, co ofiarowane
nie chciałem przyjąć.”
Którego gdy się pytał,
dokąd chce być odprowadzony,
a ten powiedział, do Aten,
dał straż,
aby bezpiecznie doszedł.
Ale nie miał
na tém dość, lecz także
sprawił przez Ateń. Chabryja-

sza
o którym uczyniliśmy
wzmiankę powyżej,
że nietknięty
wsiadł na okręt.
Ten dowód
powściągliwości będzie dosta-
teczny.

Moglibyśmy wprawdzie
przytoczyć bardzo wiele,
lecz miarę zachować trzeba,
ponieważ postanowiliśmy
zamknąć w tój jednej
księdze żywoty
wielu znakomitych
mężów, których (żywot)
liczni pisarze
przed nami wyłożyli
osobno w wielu
tysiącach wierszy.

5. Był także wymownym,
iż żaden Tebańczyk
nie był równy mu w wymo-
wie,
i nie mniej dosadnym
w krótkości odpowiadania,

respondendi quam in perpetua oratione ornatus. habuit obtrectatorem Menecliden quendam, indidem Thebis, et adversarium in administranda re publica, satis exercitatum in dicendo, ut Thebanum scilicet: namque illi genti plus inest virium quam ingenii. is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari solebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius imperatoris opera desideraretur. huic ille „fallis”, inquit, „verbo cives tuos, quod hos a bello avocas: otii enim nomine servitutem concilias. nam paritur pax bello. itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. quare si principes Graeciae vultis esse, castris est vobis utendum, non palaestra.” idem ille Menecli-

w zwięzłości odpowiedzi, jak wytworny w potoczystej mowie. Miał rywala i przeciwnika politycznego, niejakiego Meneklidesa, również rodem z Teb, który jak na Tebańczyka, posiadał dość wprawy w mówieniu: bo naród ten posiada więcej sił fizycznych, aniżeli duchowych. Widząc, że Epaminondas celuje w sztuce wojennej, zwykł był nakłaniać Tebańczyków, aby pokój przenosili nad wojnę, a to w tym celu, iżby nie potrzebowali wzywać jego usług jako dowódcy. Wtedy rzekł on do niego: „Łudzisz współobywateli mamiającym wyrazem, odwołując ich od wojny; pod imieniem spokoju gotujesz im niewolę. Albowiem pokój zyskuje się przez wojnę. Dlatego kto chce go dłużej używać, powinien być wyćwiczony w wojnie. Przeto jeżeli chcecie być pierwszym narodem w Grecyi, powinniście się zabawiać w obozie nie w palestrze.” Kiedy mu znowu Meneklides wyrzu

quam ornatus
in perpetua oratione.
Habuit obtrectatorem
quendam Menecliden,
indidem Thebis,
et adversarium
in re publica
administranda,
satis exercitatum
in dicendo, ut Thebanum sci-
licet:

namque inest illi genti
plus virium quam ingenii.
Is, quod videbat
Ep. florere
in re militari,
solebat hortari Theb.,
ut anteferrent pacem bello,
ne desideraretur opera
illius imperatoris.
Huic ille: „Fallis,
inquit, cives tuos verbo,

quod avocas hos a bello:
nomine enim otii
concilias servitutem.
Nam pax
paritur bello.
Itaque, qui volunt
frui ea diutina,
debent exercitati esse bello.

Quare si vultis esse
principes Graeciae,
utendum vobis est
castris non palaestra.”
Cum idem ille Men.

jak ozdobnym
w ciągłej mowie.
Miał potwarcę,
niejakiego Men.,
również z Teb,
i przeciwnika
w państwa (w polityce)
zarządzie,
dość biegłego
w mówieniu, jak na Tebańczy-
ka:

alb. posiada ten naród
więcej sił niż ducha.
Ten, ponieważ widział
że Ep. odznacza się
w sprawach wojennych,
zwykł napominać Teb.,
aby przynosili pokój nad wojnę,
iżby nie żądano usługi
jego jako wodza.
Temu on: „Łudzisz,
rzekł, obywateli twoich wy-
razem,
że odwołujesz ich od wojny:
pod imieniem spokoju
sprowadzasz niewolę.
Albowiem pokój
rodzi się z wojny.
Dlatego (ci) co chcą
używać go długiego,
powinni wyćwiczeni być w woj-
nie.

Przeto jeżeli chcecie być
pierwszymi Grecyi,
używać wam trzeba
obożu nie palestry.”
Kiedy znowu ten Men.

des cum huic obiiceret, quod liberos non haberet neque uxorem duxisset, maximeque insolentiam, quod sibi Agamemnonis belli gloriam videretur consecutus: at ille „desine” inquit „Meneclida, de uxore mihi exprobrare: nam nullius in ista re minus uti consilio volo.” (habebat enim Meneclides suspicionem adulterii). „quod autem me Agamemnonem aemulari putas, falleris. namque ille cum universa Graecia vix decem annis unam cepit urbem, ego contra ea una urbe nostra dieque uno totam Graeciam Lacedaemoniis fugatis liberavi.”

VI. Idem cum in conventum venisset Arcadum, petens ut societatem cum Thebanis et Argivis facerent,

cał, że nie ma dzieci i że się nie ożenił, szczególnie zaś dumę, że mniema jakoby dostąpił sławy wojennej Agamemnona: „Przestań”, odparł, „Meneklidesie, czynić mi wyrzuty względem żony; albowiem w téj sprawie pragnę jaknajmniéj słuchać twojéj rady.” (Podejrzowano bowiem Meneklidesa o cudzołóstwo). „W tém zaś, iż mniemasz, jakobym chciał iść w zawody z Agamemnonem, mylisz się. Tamten bowiem w połączeniu z całą Grecyją ledwie w dziesięciu latach zdobył jedno miasto, ja zaś z jedném naszym miastem i w jednym dniu pokonałem Lacedemończyków i całą Grecyją wyswobodziłem.”

VI. Gdy przyszedł na zgromadzenie związkowe Arkadyjczyków z żądaniem, aby zawarli związek z Tebańczykami i Argiwami, przeciwnie zaś poseł Ateń-

obiiceret huic,
quod non haberet
liberos neque
duxisset uxorem,
maximeque insolentiam (*obii-*
ceret),

quod videretur sibi
consecutus (*esse*)
gloriam belli Agam.:
at ille: „Desine, inquit,
Meneclida; exprobrare mihi
de uxore: nam
in ista re volo
uti consilio nullius
minus (*roz. quam tuo*).”
(Meneclides enim habebat

suspicionem adulterii).

„Quod autem putas
me aemulari Agam.,

falleris. Namque ille
cum universa Graecia
cepit vix unam urbem
decem annis,
ego contra ea
liberavi totam Graeciam
una nostra urbe
unoque die
Lacedaem. fugatis.”

6. Cum idem venisset
in conventum Arcadam,

petens ut facerent
societatem cum Thebanis et
Argivis,

zarzucał mu,
że niema
dzieci i że nie
pojął żony,
a osobliwie pychę,

że zdaje mu się,
jakoby dostąpił
sławy wojennej Agam.
na to ten: „Przestań, rzekł,
Meneklidesie, wyrzucać mi
względem żony: albowiem
w tej rzeczy (nie) chcę
użyć rady niczyjjej
mniej (*roz. jak twojej*).
(Meneklides bowiem podle-

gał
podejrzeniu cudzołóstwa).

„Że zaś mniemasz,
iż idę w zawody z Agamemno-

nem,
mylisz się. Albowiem tamten
z całą Grecyją
zdobył ledwie jedno miasto
w dziesięciu latach,
ja zaś przeciwnie
uwolniłem całą Grecyją
z jednym naszym miastem
i w jednym dniu
Laced. pobiwszy.”

6. Kiedy znowu przyszedł
na zgromadzenie Arkadyjczy-

ków,
żądając aby zrobili
przymierze z Tebańczykami i
Argiwami,

contraque Callistratus, Atheniensium legatus, qui eloquentia omnes eo praestabat tempore, postularet ut potius amicitiam sequerentur Atticorum, et in oratione sua multa invectus esset in Thebanos et Argivos, in eisque hoc posuisset, animum advertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreasset, ex quibus de ceteris possent iudicare: Argivos enim fuisse Orestem et Alcmaeonem matricidas, Thebis Oedipum natum, qui cum patrem suum interfecisset, ex matre liberos procreasse: huic in respondendo Epaminondas, cum de ceteris perorasset, postquam ad illa duo opprobria pervenit, admirari se dixit stultitiam rhetoris Attici, qui non animadverterit, innocentes illos natos domi, scelere admissio cum patria essent expulsi, receptos

czyków Kallistratus, który wówczas przewyższał wszystkich w wymowie, żądał, aby raczej weszli z Attykami w stosunek przyjacielski, i w swój mowie wiele zarzutów czynił Tebańczykom i Argiwom, a między tymi to wyszczególnił, że Arkadowie powinni na to zważać, jakich obywateli każde z tych państw wydało, bo z tych wnosić można o innych: Argiwami naprzykład byli matkobójcy, Orestes i Alkmeon; z Teb pochodził Edyp, który, po zamordowaniu ojca, z matką miał dzieci," — Epaminondas w odpowiedzi na to, gdy z innymi zarzutami się uporał, a przyszedł był do tych dwóch, rzekł: „że dziwi się zaślepieniu mówcy attyckiego, który nie zwrócił na to uwagi, że tamci w niewinności urodzili się w domu, a gdy po spełnieniu zbrodni, z ojczyzny

contraque Call. legatus Athe-
niensium,
qui eo tempore
praestabat omnes
eloquentia, postularet,
ut potius sequerentur
amicitiam Atticorum,
et in sua oratione
invectus esset multa
in Theb. et Arg.,
in eis que posuisset hoc,
Arcades debere
animum advertere,
quales cives procreasset
utraque civitas,
ex quibus possent
iudicare de ceteris:
Orestem enim et Alcm.
matricidas,
fuisse Argivos,
Oedipum natum
Thebis, qui cum
interfecisset suum patrem,
procreasse (*eum*) liberos ex
matre:

Ep. in respondendo huic,
cum perorasset
de ceteris,
postquam pervenit
ad illa duo opprobria,
dixit se admirari
stultitiam rhetoris Attici,
qui non animadverterit,
illos innocentes
natos domi,
cum scelere admissio
expulsi essent patria,

przeciwnie zaś Kallistratus po-
seł Ateński,
który wówczas
przewyższał wszystkich
wymową, żądał,
aby raczej szli
za związku Attyków,
i w swój mowie
zarzucał wiele
przeciw Teb. i Arg.,
a między tymi położył to,
że Ark. powinny
rozważać,
jakich obywateli wydało
jedno i drugie państwo,
z którychby mogli
wnosić o innych:
Orestes bowiem i Alkm.
matkobójcy,
byli Argiwami,
Edyp urodzony
w Tebach, który gdy
zabił swego ojca,
zrodził dzieci z matki:

Ep. w odpowiedzi temu,
gdy ukończył mówić
o innych (zarzutach),
skoro przyszedł
do tych dwóch zarzutów,
rzekł, że podziwia
głupotę mówcy Attyckiego,
który nie dostrzegł,
że tamci niewinnymi
urodzeni w domu,
gdy po spełnieniu zbrodni
wypędzeni zostali z ojczyzny,

esse ab Atheniensibus. sed maxime eius eloquentia eluxit Spartaee legati ante pugnam Leuctricam. quo cum omnium sociorum convenissent legati, coram frequentissimo legationum conventu sic Lacedaemoniorum tyrannidem coarguit, ut non minus illa oratione opes eorum concusserit quam Leuctrica pugna. tum enim perfecit, quod post apparuit, ut auxilio Lacedaemonii sociorum privarentur.

VII. Fuisse patientem suorumque iniurias ferentem civium, quod se patriae irasci nefas esse duceret, haec sunt testimonia. cum eum propter invidiam cives sui praeficere exercitui nolissent duxque esset delectus belli imperitus, cuius errore eo esset deducta illa mul-

zostali wygnani, od Ateńczyków przyjęcia doznali." Lecz najwięcej zajaśniała jego wymowa w Sparcie podczas poselstwa przed bitwą pod Leuktrą. Tam to on, gdy się posłowie wszystkich sprzymierzeńców zgromadzili wśród liczego zebrania poselstw, tak dosadnie wychłostał samowładne rządy Lacedemończyków, że niemniej zachwiał tą mową ich potęgę jak samą bitwę pod Leuktrą. Dokazał bowiem tego — co się później pokazało, że Lacedemończycy zostali pozbawieni pomocy sprzymierzeńców.

VII. Że Epaminondas był cierpliwym i znosił krzywdę ze strony swych współobywateli, w tém przekonaniu, że niegodzi się żywić gniewu przeciw ojczyźnie, na to są następujące dowody. Kiedy jego współobywatele przez zawiść nie chcieli mu oddać naczelnego dowództwa, i wybrano wodzem człowieka niedoświadczo-

receptos esse ab Ath.

Sed eloquentia eius
maxime eluxit Spartaee
legati ante pugnam Leuctri-
cam.

Quo cum convenissent
legati omnium sociorum,

coram conventu
frequentiss. legationum
sic coarguit tyrannidem
Laced., ut non minus
concusserit opes eorum
illa oratione
quam pugna Leuctrica.
Perfecit enim tum,
quod apparuit post,
ut Laced. privarentur
auxilio sociorum.

7. Haec sunt testimonia,
fuisse (eum) patientem
ferentemque iniurias
civium suorum (*Gen. subj.*),
quod duceret esse nefas

irasci patriae.
Cum cives sui nolissent
praefficere eum exercitui
propter invidiam,
duxque imperitus belli

delectus esset,
cuius errore
illa multitudo militum
deducta esset eo,

przyjęci zostali przez Ateń-
czyków.

Lecz wymowa jego
najwięcej zajaśniała w Sparcie
jako posła przed bitwą pod
Leuktrą.

Dokąd gdy się zeszli
posłowie wszystkich sprzymie-
rzeńców,

wobec zebrania
najliczniejszego poselstw
tak napiętnował tyraniją
Lac., że nie mniej
zachwiał potęgę ich
tą mową,
jak bitwą pod L.

Dokazał bowiem wtedy,
co pokazało się potem,
że L. ogoloceni zostali
pomocy sprzymierzeńców.

7. Te są dowody,
że był cierpliwym
i znoszącym krzywdy
obywateli swoich,
gdyż uważał że jest niegodzi-
wością

gniewać się na ojczyznę.
Kiedy obywatele jego nie chcieli
przełożyć go wojsku
dla zawiści,
i wódz niedoświadczony w woj-
nie

wybrany został,
którego pomyłką
owe mnóstwo żołnierzy
doprowadzone zostało do tego,

titudo militum, ut omnes de salute pertimescerent, quod locorum angustiis clausi ab hostibus obsidebantur, desiderari coepta est Epaminondae diligentia: erat enim ibi privatus numero militis. a quo cum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliae et exercitum obsidione liberatum domum reduxit incolumem. nec vero hoc semel fecit, sed saepius. maxime autem fuit illustre, cum in Peloponnesum exercitum duxisset adversus Lacedaemonios haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas, vir fortis ac strenuus. hi cum criminibus adversariorum omnes in invidiam venissent ob eamque rem imperium iis esset abrogatum atque in eorum locum alii praetores successissent, Epa-

nego w wojnie, którego nieudolność całe wojsko doprowadziło do tego, że wszyscy zwątpili o ocaleniu, ponieważ zamkniętych w wąwozach nieprzyjacieli osaczył, wtedy zaczęto czuć brak przeczności Epaminondasa: znajdował się on bowiem tam bez stopnia, jako prosty żołnierz. Gdy go proszono o pomoc, wcale nie odplacił im wyrządzonego sobie poniżenia, wojsko wyratował z osaczenia i bez żadnej straty do domu przyprowadził. A nie postąpił on sobie tak tylko ten raz, lecz częściej. Najświetniejszym jego zaś czynem było, kiedy prowadził wojsko do Peloponezu przeciw Lacedemończykom, a miał dwóch towarzyszków, z których jednym był Pelopidas, mąż waleczny i mężny. Gdy wszyscy trzej wskutek oczernień przeciwników ściągnęli na się nienawiść, a wskutek tego odjęto im dowództwo i miejsce ich inni

ut omnes pertimescerent
de salute, quod
clausi angustiis locorum
obsidebantur ab hostibus;

diligentia Epaminondae
coepta est desiderari:
erat enim ibi privatus

numero militis.

A quo cum peterent opem,

adhibuit nullam memoriam
contumeliae et reduxit
exercitum liberatum
obsidione domum incolumem.
Nec vero fecit hoc semel,
sed saepius.

Fuit autem
maxime illustre,
cum duxisset exercitum
in Pelep. adversus Laced.,

haberetque duos collegas,
quorum alter
erat Pelopidas, vir
fortis ac strenuus.
Cum hi omnes
venissent in invidiam
criminibus adversariorum,

ob eamque rem
imperium abrogatum esset
iis, atque alii praetores
sucessissent
in locum eorum,

że wszyscy obawiali się
o ocalenie, ponieważ
zamknięci cieśninami okolic
osaczeni byli przez nieprzyja-
ciół;

ogłędności Epam.
zaczęto pragnąć:
był bowiem tam bez sto-
pnia
w liczbie szeregowców.

Od którego gdy żądali po-
mocy,

nie użył żadnej pamięci
obelgi i sprowadził
wojsko wyswobodzone
z oblężenia do domu całe.
A nie uczynił tego raz,
lecz częściej.

Było zaś
nadewszystko świetnym,
gdy poprowadził wojsko
do Peloponezu przeciw Lace-
demończykom,

a miał dwóch kolegów,
z których jednym
był Pelopidas, mąż
weleczny i dzielny.
Gdy ci wszyscy
wpadli w nienawiść
wskutek oskarżeń przeciwni-
ków,

i z tego powodu
władze odjęto
im, i inni wodzowie
nastąpili
w miejsce ich,

minondas populi scito non paruit idemque ut facerent persuasit collegis, et bellum, quod susceperat, gessit. namque animadvertibat, nisi id fecisset, totum exercitum propter praetorum imprudentiam inscitiamque belli periturum. lex erat Thebis, quae morte multabat, si quis imperium diutius retinisset, quam lege praefinitum foret. hanc Epaminondas cum rei publicae conservandae causa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit et quattuor mensibus diutius quam populus iusserat, gessit imperium.

VIII. Postquam domum reditum est, collegae eius hoc crimine accusabantur. quibus ille permisit, ut omnem causam in se transferrent suaque opera factum

wodzowie zajęli, Epaminondas nie usłuchał uchwały narodu, skłonił swych kolegów, aby to samo uczynili, i rozpoczętą wojnę dalej prowadził. Przewidywał bowiem, że jeżeli tak nie postąpi, całe wojsko z powodu nieogłędności i niezdarności wodzów na zagładę wystawione zostanie. A było prawo w Tebach, które śmiercią karało tego, ktoby najwyższe dowództwo dłużej zatrzymywał, aniżeli ustawą było przepisano. Epaminondas widząc, że to prawo nadano dla zachowania całości państwa, nie chciał go obrócić na tegoż zgubę, i zatrzymał dowództwo dłużej o cztery miesiące, aniżeli naród uchwalił.

VIII. Za powrotem do domu oskarżono jego towarzyszków o tę zbrodnię. Atoli on zezwolił, aby całą winę na niego złożyli i oświadczyli, że stało się za jego

Ep. non paruit
 populi scito,
 persuasitque collegis
 ut facerent idem,
 et gessit bellum,
 quod susceperat.
 Namque animadvertibat,
 nisi fecisset id,
 totum exercitum
 periturum (*esse*)
 propter inprudenciam
 praetorum
 inscitiamque belli.
 Lex erat Thebis,
 quae multabat morte (*eum*),
 si quis retinuisset
 imperium diutius,
 quam lege
 praefinitum foret (*zam. esset*).
 Cum Ep. videret
 hanc latam (*esse*)
 conservandae reip. causa,
 noluit conferre (*hanc*)
 ad perniciem civitatis,
 et gessit imperium
 quattuor mensibus diutius,
 quam populus iusserat.

8. Postquam reditum est
 domum, accusabantur
 collegae eius
 hoc crimine.
 Quibus ille permisit,
 ut transferrent in se
 omnem causam
 contenderentque
 factum (*esse*)

Ep. nie usłuchał
 uchwały narodu,
 i nakłonił kolegów,
 aby zrobili to samo,
 i prowadził (dalej) wojnę,
 którą rozpoczął.
 Alb. widział,
 jeżeli nie uczyni tego,
 że całe wojsko
 zginie
 przez nieostrożność
 wodzów
 i nieznajomość w wojnie.
 Prawo było w Tebach,
 które karało śmiercią (tego),
 jeżeli kto zatrzyma
 władzę dłużej,
 aniżeli prawem
 postanowioném było.
 Gdy Ep. widział,
 że ono jest nadane
 dla utrzymania państwa,
 nie chciał zastosować (go)
 na zgubę państwa,
 i piastował władzę
 cztery miesiące dłużej
 aniżeli naród uchwalił.

8. Skoro wrócono
 do domu, oskarżeni zostali
 koleđy jego.
 o tę zbrodnię.
 Którym on pozwolił,
 aby złożyli na niego
 całą przyczynę,
 i utrzymywali
 że stało się

contenderent, ut legi non oboedirent. qua defensione illis periculo liberatis nemo Epaminondam responsurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. at ille in iudicium venit, nihil eorum negavit quae adversarii crimini dabant, omniaque, quae collegae dixerant, confessus est neque recusavit quo minus legis poenam subiret, sed unum ab iis petivit, ut in periculo suo inscriberent: Epaminondas a Thebanis morte multatus est, quod eos coegit apud Leuctra superare Lacedaemonios, quos ante se imperatorem nemo Boeotorum ausus sit aspicere in acie, quodque uno proelio non solum Thebas ab interitu retraxit, sed etiam universam Graeciam in libertatem vindicavit eoque res utrorumque perdu-

powodem, iż prawu nie byli posłusznymi. Skoro taką obroną uwolnili się od oskarżenia, nikt nie przypuszczał, żeby Epaminondas mógł się usprawiedliwić, zwłaszcza, że nie miał nic do powiedzenia. On zaś stanąwszy przed sądem, żadnego zarzutu, który mu przeciwnicy czynili, nie zaprzeczył, przyznał się do wszystkiego, co koledzy jego powiedzieli, i wcale nie opierał się ponieść kary, prawem ustanowionój, lecz o jedną tylko rzecz sędziów prosił, aby w jego protokóle zapisali: „Tebańczycy skazali na śmierć Epaminondasa, ponieważ ich zmusił zwyciężyć pod Leuktrą Lacedemończyków, którym przed jego dowództwem nikt z Beotów nie odważył się w bitwie w oczy zajrzeć, i ponieważ przez jedną bitwę nie tylko ocalił Teby od zagłady, ale także całą Grecyję wybił na wolność, i obu stron sprawy do tego doprowa-

sua opera, ut
 non oboedirent legi.
 Qua defensione
 illis liberatis (*Abl. abs.*)
 periculo, nemo putabat
 Ep. responsurum (*esse*),
 quod non haberet,
 quid diceret.
 At ille venit
 in iudicium,
 negavit nihil eorum,
 quae adversarii
 dabant crimini,
 confessusque est omnia,
 quae collegae dixerant,
 neque recusavit
 quo minus subiret
 poenam legis,
 sed petivit unum

ab iis, ut inscriberent
 in periculo suo:
 Ep. multatus est
 morte a Thebanis,
 quod coëgit eos
 apud Leuctra,
 superare Lacedaemonios,
 quos nemo Boeotorum
 ante se imperatorem
 ausus sit aspicere
 in acie, quodque
 uno proelio non solum
 retraxit Thebas
 ab interitu, sed etiam
 vindicavit in libertatem
 universam Graeciam,
 perduxitque res eo

za jego powodem, iż
 nie usłuchali prawa.
 Przez którą obronę
 gdy ci uwolnieni zostali
 od oskarżenia, nikt nie sądził
 że Ep. będzie się uniewinniał,
 ponieważ nie miał (nic),
 coby powiedział.
 Lecz on przyszedł
 do sądu,
 nie przeczył nic z tego,
 co przeciwnicy
 zarzucali za zbrodnię,
 i przyznał wszystko,
 co koledzy powiedzieli,
 i nie opierał się,
 aby nie przyjął
 kary prawnej,
 jednak prosił tylko o jedną
 rzecz

od nich, aby zapisali
 w protokóle jego:
 Ep. skazany został
 na śmierć przez Teb.,
 ponieważ zmusił ich
 pod Leuktrą,
 zwyciężyć Laced.,
 których nikt z Beotów
 przed jego dowództwem
 nie odważył się oglądać
 w bitwie, i ponieważ
 w jednej bitwie nie tylko
 odwiódł Teby
 od zagłady, ale także
 wydobył na wolność
 całą Grecyję,
 i doprowadził sprawy do tego

xit, ut Thebani Spartam oppugnarent, Lacedaemonii satis haberent, si salvi esse pessent, neque prius bellare destitit, quam Messene restituta urbem eorum obsidione clausit." haec cum dixisset, risus omnium cum hilaritate coortus est, neque quisquam iudex ausus est de eo ferre suffragium. sic a iudicio capitis maxima discessit gloria.

IX. Hic extremo tempore imperator apud Mantineam cum acie instructa audacius instaret hostibus, cognitus a Lacedaemoniis, quod in unius pernicie eius patriae sitam putabant salutem, universi in unum impetum fecerunt neque prius abscesserunt, quam magna caede multisque occisis fortissime ipsum Epaminondam

dził, że Tebanie dobywali Sparty, Lacedemończycy zaś tém się zadowolniali, że istnieć mogli, wreszcie ponieważ nie poprzestał pierwój wojować, dopóki po przywróceniu niezawisłości Messeńczykom, miasta ich oblężeniem nie zamknął." Po tych słowach powszechny powstał śmiech zmieszany z wybuchem wesołości, i żaden sędzia nie odważył się wydać wyroku przeciw niemu. W ten sposób wyszedł ze sprawy gardłowej z największą chlubą.

IX. Pod koniec swego życia Epaminondas był naczelnym wodzem pod Mantineją. Kiedy w szyku bojowym zbyt śmiało nacierał na nieprzyjaciół, poznali go Lacedemończycy, a w przekonaniu, że na zagładzie jego osoby polega zbawienie ich ojczyzny, wszyscy razem rzucili się na niego i nie ustąpili pierwój, póki wśród strasznej rzezi i po zabiciu wielu nie zobaczyli, że Epa-

utrorumque, ut Thebani
 oppugnarent Spartam,
 Lac. haberent satis,
 si salvi possent esse,
 neque destitit bellare
 prius quam
 Messene restituta (*Abl. abs.*)
 clausit obsidione
 urbem eorum.
 Cum haec dixisset,
 risus omnium coortus est
 cum hilaritate,
 neque quisquam iudex
 ausus est ferre suffragium.

Sic discessit a iudicio capitis
 maxima gloria.

9. Hic extremo tempore
 imperator apud Mant.,
 cum acie instructa
 instaret hostibus audacius,

cognitus a Laced.,
 quod putabant
 salutem patriae
 sitam (*esse*) in pernicie
 eius unius,
 universi fecerunt;
 impetum in unum,
 neque abscesserunt
 prius quam,
 magna caede
 multisque occisis,
 viderunt concidere
 percussum eminus sparo

obojga, że Teb.
 zdobywali Spartę,
 Lac. mieli dosyć,
 jeżeli cali mogli być,
 i nie przestał wojować
 pierwój aż
 Messenę napowrót ustaliwszy
 zamknął obleżeniem
 miasto ich.
 Gdy to powiedział,
 śmiech wszystkich powstał
 z wesolością,
 i żaden sędzia
 nie odważył się wydać wyro-
 ku.
 Tak ustąpił ze sądu na śmierć
 z największą chwałą.

9. W ostatnim czasie
 jako wódz pod Mant.,
 gdy z szykiem bojowym
 nacierał na nieprzyjaciela zbyt
 śmiało,
 poznany przez Laced.,
 ponieważ mniemali,
 że zbawienie ojczyzny
 polega na zagładzie
 jego jednego,
 wszyscy uczynili
 napad na (niego) jednego,
 i nie ustąpili
 pierwój, dopóki
 wśród wielkiej rzezi
 i po zabiciu wielu
 nie zobaczyli, padającego
 przesytego zdaleka oszcze-
 pem

pugnantem, sparo eminus percussum, concidere viderunt. huius casu aliquantum retardati sunt Boeoti, neque tamen prius pugna excesserunt, quam repugnantes proffigarunt. at Epaminondas, cum animadverteret mortiferum se vulnus accepisse simulque, si ferrum, quod ex hastili in corpore remanserat, extraxisset, animam statim emissurum, usque eo retinuit, quoad renuntiatum est visisse Boeotos. id postquam audivit, „satis” inquit „vixi: invictus enim morior.” tum ferro extracto confestim exanimatus est.

X. Hic uxorem numquam duxit. in quo cum reprehenderetur (quod liberos non relinqueret) a Pelopida, qui filium habebat infamen, maleque eum in eo pa-

minondas osobiście mężnie walczący pada przeszyty zdala włócznią. Wskutek jego upadku wstrzymali się na chwilę Beotowie, lecz nie ustąpili wcześniej z pola walki, dopóki oporu nieprzyjaciół nie złamali. Epaminondas zaś czując, że śmiertelną otrzymał ranę, a zarazem, że natychmiast wyzionie ducha, jeżeli grot żelazny, w ciele jego tkwiący z drzewca, wyjmie, zatrzymał go aż do téj chwili, w której mu doniesiono, że Beotowie zwyciężyli. Usłyszawszy to rzekł: „Dosyć żyłem, umieram bowiem niezwyciężony.” Wtedy wyjął grot i natychmiast ducha wyzionął.

X. Epaminondas nigdy nie miał żony. Kiedy mu z tego powodu (że dzieci po sobie nie pozostawia) czynił wyrzuty Pelapidas, który miał syna bardzo złej sławy, i mówił, że w tym względzie nie dobrze się stara

Epam. ipsum
 pugnans fortissime.
 Boeoti retardati sunt
 aliquantum casu huius,
 neque tamen excesserunt
 pugna prius
 quam profligarunt
 repugnantes.
 At Epam. cum
 animadverteret
 se accepisse
 vulnus mortiferum
 simulque emissurum (*se esse*)
 animam statim.
 si extraxisset ferrum,
 quod remauserat
 in corpore ex hastili,
 retinuit usque eo,
 quoad renuntiatum est
 Boeotos vicisse.
 Postquam audivit id:
 „Satis, inquit, vixi
 morior enim invictus.”

Tum ferro extracto
 exanimatus est confestim.

10. Hic numquam
 duxit uxorem.
 In quo cum reprehendere-
 tur,
 (quod non relinqueret
 liberos) a Pelopida,
 qui habebat
 filium infamem,
 diceretque eum in eo
 male consulere patriae:

Ep. samego
 walczącego b. walecznie.
 Beotowie wstrzymani zostali
 nieco upadkiem jego,
 jednak nie ustąpili
 z bitwy pierwój
 dopóki nie pobili
 opierających się.
 Lecz Ep. gdy
 spostrzegł,
 że otrzymał
 ranę śmiertelną,
 oraz że wyzionie
 ducha zaraz,
 jeżeli wyciągnie żelazo,
 które zostało
 w ciele z drzewca,
 zatrzymał aż dotąd,
 dopóki nie oznajmiono,
 że Beotowie zwyciężyli.
 Skoro usłyszał to:
 „Dość, rzekł, żyłem:
 umieram bowiem niezwy-
 żony.”
 Wtedy żelazo wyciągnąwszy
 wyzionął ducha natychmiast.

10. On nigdy
 nie pojął żony.
 W czym gdy strofowany był
 (że nie zostawia
 dzieci) od Pelopidasa,
 który miał
 syna osławionego,
 i mówił, że on w tém
 źle stara się o ojczyznę:

triae consulere diceret, „vide” inquit „ne tu peius consulas, qui talem ex te natum relicturus sis. neque vero stirps potest mihi deesse: namque ex me natam relinquo pugnam Leucetricam, quae non modo mihi superstes, sed etiam immortalis sit necesse est.” quo tempore duce Pelopida exules Thebas occuparunt et praesidium Lacedaemoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta est caedes civium, domo se tenuit, quod neque malos defendere volebat neque impugnare, ne manus suorum sanguine cruentaret: namque omnem civilem victoriam funestam putabat. idem, postquam apud Cadmeam cum Lacedaemoniis pugnari coeptum est, in primis stetit.

o dobro ojczyzny, odrzekł mu na to: „Strzeż się, abyś się gorzej nie postarał, który takiego syna pozostawiasz. Mnie nie braknie potomstwa, albowiem pozostawiam po sobie jako moją córkę bitwę pod Leuktrą, która nie tylko musi mnie przeżyć, ale nawet stać się nieśmiertelną.” Kiedy wygnańcy pod dowództwem Pelopidasa zajęli byli Teby, i wypędzili załogę Lacedemończyków z zamku, Epaminondas, jak długo rzeź obywateli trwała, zatrzymywał się w domu, nie chcąc ani pomagać źle myślącym, ani na nich napadać, aby nie splamił rąk swoich krwią współobywateli; uważał bowiem każde zwycięstwo nad swoimi współobywatelami za nieszczęsne. Skoro zaś zaczęto bój z Lacedemończykami pod Kadmeą, w pierwszych stanął szeregach.

„Vide, inquit, ne tu
 peius consulas,
 qui relicturus sis
 talem natum ex te.
 Neque vero stirps
 potest desse mihi:
 namque relinquo
 natam ex me
 pugnam Leuctricam,
 quae est necesse
 sit non modo
 superstes mihi,
 sed etiam immortalis.”
 Quo tempore
 duce Pelopida
 exules occuparunt Thebas,
 et expulerunt ex arce
 praesidium Laced.,
 Ep., quamdiu caedes
 civium facta est,
 tenuit se domo,
 quod volebat
 neque defendere malos,
 neque impugnare (roz. ma-
 los),
 ne cruentaret manus
 sanguine suorum:
 namque putabat
 omnem victoriam
 civilem funestam.

Idem, postquam
 coeptum est pugnari
 apud Cadmeam cum Lacedae-
 moniis,
 stetit in primis.

„Strzeż się, rzekł, abyś ty
 gorzej się nie postarał,
 który zostawisz
 takiego syna.

Przecież potomstwa
 nie może braknąć mi:
 alb. zostawiam
 córkę,
 bitwę pod L.,
 która koniecznie
 będzie nie tylko
 pozostałą po mnie
 ale nawet nieśmiertelną.”

W którym czasie
 pod dowództwem Pelop.
 wygnańcy zajęli Teby,
 i wypędzili z zamku
 załogę Laced.,

Ep. jak długo rzeź
 obywateli działa się,
 trzymał się w domu,
 gdyż nie chciał
 ani bronić złych,
 ani nacierać (na nich),

aby nie skrwawił rąk
 krwią swoich:
 albowiem mniemał
 że wszelkie zwycięstwo
 nad obywatelami jest nieszczę-
 sne.

On zaś, gdy
 zaczęto walczyć
 pod Kadmeją z Lacedemoń-
 czykami,
 stał między pierwszymi.

Huius de virtutibus vitaeque satis erit dictum, si hoc unum adiunxero, quod nemo ibit inficias, Thebas et ante Epaminondam natum et post eiusdem interitum perpetuo alieno paruisse imperio, contra ea, quam diu ille praefuerit rei publicae, caput fuisse totius Graeciae. ex quo intellegi potest unum hominem pluris quam civitatem fuisse.

O zaletach jego i życiu dość powiemy, jeżeli jeszcze dodamy tę jedną okoliczność, której nikt nie zaprzeczy, że Teby przed Epaminondasem i po jego śmierci ustawicznie zawisłe były od obcego kierownictwa, przeciwnie zaś, jak długo on stał na czele państwa, głową były całej Grecyi. Z czego rozumieć można, że jeden człowiek większe miał znaczenie, aniżeli całe państwo.

Satis erit dictum
de virtutibus
vitaque huius,
si adiunxero hoc unum,
quod nemo ibit inficias,
Th. et ante Epam. natum

et post interitum eiusdem
paruisse perpetuo
imperio alieno,
contra ea,
quam diu ille
praefuerit rei publicae,
fuisse caput
totius Graeciae.

Ex quo potest intellegi
unum hominem
fuisse pluris
quam civitatem.

Dość będzie powiedziane
o zaletach
i życiu jego,
jeżeli dodam to jedno,
czego nikt nie zaprzeczy,
że Teb. i przed Ep. (urodzo-
nym)

i po śmierci tegoż
ulegali ciągle
władzy obcej,
przeciwnie zaś,
jak długo on
przewodniczył państwu,
były głową
całej Grecyi.

Z czego można zrozumieć,
że jeden człowiek
znaczył więcej
niż państwo.

.....

OBJAŚNIENIA RZECZY.

EPAMINONDAS.

1. *Polymnis (-idis)* był to człowiek nieznany, ale miał pochodzić z dawnych królów Beocyi.
Consuetudinis atque vitae; consuetudo oznacza przyjęty, stały sposób prowadzenia się, stanowiący cechę czynności; *vita* są same czynności, które *consuetudo* się objawia.
Ad eam declar; eam roz. *consuetudinem atque vitam*, wzięte razem jako jedność.
Postremo i t. d. O tym ostatnim punkcie Kornelijusz wspominał rozprawiać.
2. *Pauper iam a maioribus relictus; t. j.* rodzice zostawili go w ubóstwie, które już po swych przodkach na nich spadło.
Damon żył za czasów Peryklesa i był na tegoż dworze.
Lamprus również żył wtedy; obaj byli nauczycielami Sokratesa.
Lysis Tar. Pyth. Pytagoras z Samos założył był w 6. wieku przed Chr. szkołę filozoficzną w Italii południowej, z której pochodził Lyzis.
Quoad stans i t. d. W palestrze ćwiczone się w pasowaniu i to stojąc i leżąc.
3. *Eum, qui quaerebat*, t. j. właśnie ojca córki, która miała być zamąż wydana.
4. *Diomedonte Cyziceno; Cyzicus*, miasto w Małej Azji na Propontydzie.
Artaxerxes jest tutaj *Mnemon*.

Quinque talentis, por. *Milt.* 7.

Chabrias Athen., którego żywot Korn. opisał.

Uno volumine. Każda księga bywała spisana na osobnym zwoju i stanowiła tom.

Multis milibus versuum. Starożytni pisząc na zwojach (szerokich jak ręcznik pasach), przy końcu każdego zapisywali liczbę wierszy, jaka się znajdowała.

5. *Verbo*, roz. się „*pax*” lub jak później stoi „*otium*.”

Agamemnon, wódz naczelny Greków w wyprawie przeciw Troi, którą po dziesięcioletniem oblężeniu dopiero podstępem zdobyto.

Lacedaemoniis fugatis, odnosi się to do bitwy pod Leuktrą. *Leuctra* (-orum) miasto w Beocyi, pod którym Epaminondas pobił Lacedemończyków pod ich królem Kleombrotem; r. 371. prz. Chr.

In conventum Arcadum; zgromadzenie to, składające się z 10.000 posłów, odbywało się w Megalopolis.

6. *Orestes* zabił swoją matkę mszcząc się śmierci ojca Agamemnona. *Alcmaeon*, syn Amfiarausa i Eryfilii. Ta przekupiona przez Adrasta zmusiła swego męża, aby poszedł na wyprawę przeciw Tebom, gdzie zginął. Alkmeon przez zemstę zabił ją. — *Oedipus*; Edyp syn Lajusa i Jokasty.

Illa duo opprobria, t. j. jeden zarzut przeciw Argiwiom, drugi przeciw Tebanom.

Sociorum legati; to byli posłowie sprzymierzeńców, czyli państw sprzymierzonych, które były pod hegemoniją Lacedemończyków.

7. *Exercitum domum reduxit*. Uwolniwszy nadto Pelopidasa, którego jako jeńca zatrzymał był Aleksander, tyran z *Pherae*.

Praetores, por. *Milt.* 4.

8. *Ab iis petivit*; *iis* roz. *iudicibus*, sędziów.

Uno proelio, właśnie pod Leuktrą.

Messene restituta oznacza, że oddano niezawisłość Messenii; przedtém bowiem ulegała Lacedemończykom, por. *Canon* 1.

9. *Mantineia*, miasto w Arkadyi.
10. *Duce Pelop. exules Thebas occup.* O tém obszerniej Kornelijusz mówi w biografii Pelopidasa.

Domo se tenuit; domo nie domi, bo tu nie znaczy, że był w domu u siebie, lecz że był w mieszkaniu, a na ulicę nie wychodził.

Cadmea, był to gród, zamek w Tebach, założony przez króla Kadmusa.

Ire inficias jest wyrażeniem lichszém zamiast *infitiari*.

XVI

PELOPIDAS.

XVI. PELOPIDAS.

I. Pelopidas Thebanus, magis historicis quam vulgo notus. cuius de virtutibus dubito quem ad modum exponam, quod vereor, si res explicare incipiam, ne non vitam eius enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodo summas attigero, ne rudibus Graecarum litterarum minus dillicide appareat, quantus fuerit ille vir. itaque utrique rei occurram. quantum potuero, et medebor cum satietati tum ignorantiae lectorum.

XVI. PELOPIDAS.

I. Tebańczyk Pelopidas znanym jest więcej historykom, aniżeli ogółowi publiczności. Sam nie wiem, w jaki sposób mam przedstawić jego znakomite czyny; obawiam się bowiem, że gdy rozpocznę je obszernie rozwijać, zdawać się będzie, iż nie opowiadam jego żywota, lecz piszę historyją; jeżeli zaś tylko głównych się dotknę, obawiam się, że tym, którzy nie są obznajomieni z literaturą grecką, nie dość jasno się przedstawi wielkość tego męża. Dlatego ile możności zapobiegnę i jednej i drugiej niedostateczności i znajdę środek nietylko przeciw przesyceniu, ale i niedostatecznej wiadomości moich czytelników.

XVI. PELOPIDAS.

1. Pelopidas, Thebanus,
magis notus historicis
quam vulgo.
De eius virtutibus
dubito quem ad modum
exponam, quod vereor,
si incipiam explicare res (*ge-
stas*)
ne videar, non enarrare
vitam eius
sed historiam scribere:
si attigero
tantum modo summas (*res*),
(*roz. vereor*) ne appareat
minus dillicide rudibus
litterarum Graecarum,
quantus vir ille fuit.
Itaque occurram
utrique rei,
quantum potuero,
et medebor
cum satietati tum
ignorantiae lectorum.

XVI. PELOPIDAS.

1. Pelop. Tebańczyk,
więcej znany historykom
niżeli publiczności.
O którego zaletach
niepewny jestem, w jaki spo-
sób
mam wyklądać, gdyż obawiam
się,
jeżeli zacznę rozwijać rzeczy,
żebym nie zdawał się opo-
wiadać
(nie) życie jego,
lecz historiją pisać:
jeżeli dotknę
tylko najgłówniejszych (rzeczy),
(obawiam się), żeby nie przed-
stawił się
mniej jasno znającym
literaturę grecką,
jak wielkim mężem on był.
Dlatego zapobiegnę
jednej i drugiej rzeczy,
ile zmożę,
i zaradzę
tak przesyconiu jak
niewiedomości czytelników.

Phoebidas Lacedaemonius, cum exercitum Olynthum duceret iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quae Cadmea nominatur, occupavit impulsu paucorum Thebanorum, qui adversariae factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant, idque suo privato, non publico fecit consilio. quo facto eum Lacedaemonii ab exercitu removerunt pecuniaque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri quam liberari. nam post Peloponnesium bellum Athenasque devictas cum Thebanis sibi rem esse existimabant et eos esse solos, qui adversus resistere auderent. hac mente amicis suis summas potestates dederant alterius-

Kiedy Lacedemończyk Febidas prowadził wojsko do Olintu przez ziemię tebańską, zajął gród miasta, zwany Kadmeą, za poduszczeniem niewielu Tebańczyków, którzy dla tém łatwiejszego oparcia się przeciwnemu stronnictwu trzymali stronę Lacedemończyków, a to uczynił on na własną rękę, nie na podstawie uchwały publicznej. Wskutek tego Lacedemończycy odebrali mu dowództwo nad wojskiem i skazali go na grzywnę; wszakoż, nie oddali grodu Tebańczykom, uważając, że ścigawszy raz na się niechęć, lepiej jest trzymać ich pod swym zwierzchnim nadzorem, aniżeli oddać im wolność. Albowiem po wojnie peloponeskiej i po pokonaniu Ateńczyków, mniemali, że mają do czynienia z Tebańczykami, i że oni są jedynymi, którzy mogą odważyć się czoło im stawić. W tym celu najwyższe urzędy oddali w ręce swoim przyjaciołom, przeciwnego zaś stronnictwa

Phoeb. Laced.,
cum duceret exercitum
Olynthum, faceretque
iter per Thebas,
occupavit arcem oppidi,
quae nominatur Cad.,
impulsu paucorum Theb.,

qui, quo facilius
resisterent adversariae
factioni, studebant
rebus Laconum,
idque fecit consilio
suo privato non publico.

Quo facto Laced.
removerunt eum
ab exercitu
pecuniaque multarunt:
neque eo magis
reddiderunt arcem
Theb., quod ducebant

satius, susceptis inimicitis,
obsideri eos quam liberari.

Nam post bellum Pelop.
Athenasque devictas
existimabant,
rem sibi esse cum Theb.,

et eos esse solos,
qui auderent
adversus (*Adverb.*) resistere.
Hac mente dederant
suis amicis summas potesta-
tes,

Febidas Laced.,
gdy prowadził wojsko
do Olintu i robił
pochód przez Teby,
obsadził zamek miasta,
który nazywa się Kadmeą,
na naleganie niewielu Tebań-
czyków,

którzy, aby tém łatwiej
opiérali się przeciwnemu
stronnictwu, sprzyjali
sprawom Lacedemończyków,
a to uczynił z woli
swój prywatnej, nie publicznej.
Po czém Laced.

usunęli go
z wojska
i pieniędzmi ukarali;
ale nie tém więcéj
oddali zamek
Tebańczykom, ponieważ uwa-
żali
za lepsze, po ściągnięciu (na
się) nieprzyjaźni,
aby oni byli obłążeni, niż uwol-
nieni.

Albowiem po wojnie pelop.
i Atenach zwyciężonych,
mniemali,
że sprawę mają z Tebańczy-
kami,
i że oni są jedynymi,
którzy się odważają
naprzeciw się opiérać.
W téj myśli oddali
swoim przyjaciolom najwyższe
władze,

que factionis principes partim interfecerant, alios in exilium eiecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patria carebat.

II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed ut, quem ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. itaque cum tempus esset visum rei gerendae, communiter cum iis, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos civitatemque liberandam eum, quo maximi magistratus simul consuerant epulari. magnae saepe res non ita magnis copiis sunt gestae, sed profecto numquam tam ab tenui initio tantae opes sunt profligatae. nam duodecim adulescentuli coierunt ex

przewódców częścią zgładzili, częścią na wygnanie skazali. Między tymi nasz Pelopidas, o którym zaczęliśmy pisać, jako wygnaniec, pozbawiony był swój ojczyzny.

II. Prawie wszyscy ci wygnańcy wynieśli się do Aten, nie na to, aby oddać się bezczynności, lecz aby z tego miejsca, które przypadek właśnie nastęrczy, starali się napowrót pozyskać ojczyznę. Kiedy więc zdawało się, że czas wziąć się do czynu, w porozumieniu z tymi, którzy w Tebach jednakowe z nimi mieli zamiary, wyznaczili dzień do zgładzenia nieprzyjaciół i wyzwobodzenia państwa, mianowicie ten, w którym najwyżsi urzędnicy zwykli byli wspólne wyprawiać biesiady. Wielkie często czyny dokonane bywały niezbyt wielkimi siłami, lecz, zaprawdę, nigdy taka potęga nie została zniszczona przez tak szczuple początki. Albo-

partimque interfecerant
principes alterius factionis,

alios eiecerant in exilium;
in quibus hic Pelop.
de quo exorsi sumus
scribere, pulsus,
carebat patria.

2. Hi fere omnes
contulerant se Ath.,
non quo sequerentur otium,

sed ut eo (*loco*),
quem locum fors obtulisset

ex proximo,
niterentur recuperare
patriam.

Itaque cum tempus
visum est rei ger.,
communiter cum iis,
qui sentiebant idem Th.,
delegerunt diem eum
ad opprim. inimicos
liberandamque civitatem,
quo max. magistratus
consuerant
simul epulari.

Saepe magnae res
gestae sunt copiis
non ita magnis,
sed profecto nunquam
tantae opes
profligatae sunt
ab initio tam tenui.
Nam 12 adulescentuli

i częścią pozabijali
przewódców drugiego stron-
nictwa,

innych wyrzucili na wygnanie;
między którymi ten Pelop.,
o którym zaczęliśmy
pisać, wypędzony
nie miał ojczyzny.

2. Ci prawie wszyscy
udali się do Aten,
nie aby oddawali się nieczyn-
ności,
lecz aby z tego (miejsca),
które miejsce przypadek na-
stręczy

z największej bliskości,
starali się odzyskać
ojczyznę.

Dlatego gdy pora
zdawała się do działania,
wspólnie z tymi,
którzy myśleli to samo w Teb.,
wybrali dzień ten
do zgładzenia nieprzyjaciół
i wyswobodzenia kraju,
w którym najwyżsi urzędnicy
zwykli byli
wspólnie biesiadować.
Często wielkie sprawy
dokonywały się siłami
nie zbyt wielkimi,
lecz zaprawdę nigdy
tak wielka potęga
nie została zniszczona
przez początek tak lichy.
Albowiem 12 młodzieńców

iis, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. qua paucitate percussa est Lacedaemoniorum potentia. hi enim non magis adversariorum factioni quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Graeciae: quorum imperii maiestas, neque ita multo post, Leutrica pugna ab hoc initio percussa concidit. illi igitur duodecim, quorum dux erat Pelopidas, cum Athenis interdiu exissent, ut vesperascente caelo Thebas possent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, vestitu agresti, quo minore suspicione facerent iter. qui cum tempore ipso, quo studuerant,

wiem zebrało się tylko dwunastu młodych ludzi z tych, których skazano na wygnanie, którzy gotowi byli narażić się na tak wielkie niebezpieczeństwo, chociaż wogóle nie było ich wszystkich więcej nad stu. I ta szczupła garstka zachwiała potęgę Lacedemończyków. Ci bowiem wówczas nie tylko podjęli walkę przeciw stronnictwu przeciwnemu, lecz także przeciw Spartanom, którzy przewodnictwo dzierżyli w całej Grecyi, a których świetność panowania wkrótce tym początkiem zachwiana runęła w bitwie pod Leuktrą. Tych to więc dwunastu, których głową był Pelopidas, wyszedłszy za dnia z Aten, aby ze zmierzchem mogli przybyć do Teb, wyszli z psami myśliwskimi, niosąc sieci, w odzieży wieśniaczej, aby drogę bez podejrzenia mogli odbyć. Gdy przybyli właśnie w upragnionej porze dnia na miejsce, stanęli

coierunt ex iis,
qui multati erant exilio,

cum non essent amplius
centum, qui se offerrent
tanto periculo.

Qua paucitate
potentia Laced.
perculsa est.

Hi enim eo tempore
intulerunt bellum
non magis factioni
adversariorum, quam
Spartanis, qui erant
principes totius Graeciae:
quorum imperii maiestas,
perculsa ab hoc initio,

concidit neque ita multo post

pugna Leuctrica.
Igitur illi duodecim,
quorum dux erat Pel,
cum exissent Athenis
interdiu, ut possent
pervenire Thebas
vesperanscente caelo,

exierunt cum canibus
venaticis, ferentes retia,
vestitu agresti,
quo minore suspicione

facerent iter.

Qui cum ipso tempore,

quo studuerant,

zebrało się z tych,
którzy ukarani byli wygna-
niem,

choć nie było ich więcej
nad stu, którzy się narażali
na takie niebezpieczeństwo.

Którą to małą liczbą
potęga Laced.
wstrząśniona została.

Ci bowiem wówczas
wydali wojnę
nie więcej stronnictwu
przeciwników, jak
Spartanom, którzy byli
pierwszymi całej Grecyi:
których panowania majestat
zachwiany przez ten począ-
tek,

upadł nie tak o wiele po-
tém

w bitwie pod Leuktrą.

Więc ci dwunastu,
których wodzem był Pel.,
gdy wyruszyli z Aten
we dnie, aby mogli
dojść do Teb

ze zmierzchającém się nie-
bem,

wyszli z psami
myśliwskimi, niosąc sieci,
w odzieży wieśniaczej,
aby z tém mniejszém podej-
rzeniem

robili drogę.

Którzy, gdy w tym samym cza-
sie,

w którym pragnęli,

pervenissent, domum Charonis deverterunt, a quo et tempus et dies erat datus.

III. Hoc loco libet interponere, etsi seiunctum ab re proposita est, nimia fiducia quantae calamitati so-
leat esse. nam magistratum Thebanorum statim ad aures pervenit exules in urbem venisse. id illi vino epulisque dediti usque eo despexerunt, ut ne quaerere quidem de tanta re laborarint. accessit etiam quod magis aperiret eorum dementiam. allata est enim epistola Athenis ab Archino uni ex his, Archiae, qui tum maximum magistratum Thebis obtinebat, in qua omnia de profectione eorum perscripta erant. quae cum iam accubanti in convivio esset data, sicut erat signata, gościna w domu Charona, który był oznaczył porę i dzień.

III. Tutaj godzi się dodać uwagę, chociaż właściwej rzeczy nie dotyczy, do jak wielkiego nieszczęścia zwykle się przyczynia zbyt duża ufność. Doszło bowiem natychmiast uszu zwierzchności tebańskich, że wygnańcy przybyli do miasta. Lecz ci zajęci właśnie winem i bankietem do tego stopnia ich lekceważyli, że nawet nie starali się dochodzić tej tak ważnej sprawy. Nadto inna jeszcze okoliczność tém więcej znamionuje ich zaślepienie. Przyniesiono bowiem jednemu z nich, Archyjaszowi, który wówczas piastował najwyższy urząd w Tebach, z Aten od Archinusa list, w którym wszystko donosił o ich wydaleniu się. Kiedy mu go, już siedzącemu u stołu wręczono, tak jak był zapieczętowany,

pervenissent,
deverterunt domum Char.,
a quo et tempus
et dies datus erat.

3. Hoc loco libet
interponere, etsi
seiunctum est
ab re proposita,
quantae calamitati
nimia fiducia
soleat esse.
Nam statim pervenit
ad aures magistratum Theb.
exules venisse in urbem.

Illi, dediti vino
epulisque, despexerunt
id usque eo,
ut ne laborarint quidem
quaerere de tanta re.
Accessit etiam,
quod aperiret magis
eorum dementiam.
Epistola enim allata est
Athenis ab Archino,
uni ex his, Archiae,
qui tum obtinebat Th.

maximum magistratum,
in qua omnia
perscripta erant
de protectione eorum.
Quae cum data esset
accubanti iam
in convivio,
subiiciens sub pulvinum,

przybyli,
zagościli do domu Ch.,
od którego i pora (dnia)
i dzień dany był.

3. W tém miejscu godzi się
wtrącić, chociaż
odłączoném jest
od rzeczy założonój,
jak wielką zgubą
zbyteczna ufność
zwykła być.
Alb. zaraz doszło
do uszu urzędów Tebańskich,
że wygnańcy przyszli do mia-
sta.

Oni, oddani winu
i biesiadzie, lekceważyli
to do tego stopnia,
że nie starali się nawet,
śledzić za taką rzeczą.
Przyłączyło się także,
co mogłoby odkryć więcej
ich zaślepienie.
List bowiem przyniesiono
z Aten od Archimusa,
jednemu z nich, Archyjaszowi,
który wtedy dzierżył w Te-
bach

najwyższy urząd,
w którym wszystko
opisane było
o wydaleniu się ich.
Który, gdy dany został
leżącemu już
przy biesiadzie,
podrzucając pod wezglowie

sub pulvinum subiiciens „in crastinum” inquit „differo res serias.” at illi omnes, cum iam nox processisset, vinolenti ab exulibus duce Pelopida sunt interfecti. quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non solum qui in urbe erant, sed etiam undique ex agris concurrerunt, praesidium Lacedaemoniorum ex arce pepulerunt, patriam obsidione liberarunt, auctores Cadmeae occupandae partim occiderunt, partim in exilium eiecerunt.

IV. Hoc tam turbido tempore, sicut supra docuimus, Epaminondas, quod cum civibus dimicatum est, domi quietus fuit. itaque haec liberatarum Thebarum propria laus est Pelopidae, ceterae fere communes cum

rzucił pod wezglowie i rzekł: „Na jutro odkładam rzeczy poważne.” Atoli ci wszyscy, gdy już noc postąpiła, pijani padli pod mieczami wygnańców pod wodzą Pelopidasa. Kiedy po spełnionym zamachu wezwano lud do broni i do wolności, nietylko mieszczanie się zbiegli, ale zewsząd lud wiejski, wypędzili z grodu załogę Lacedemończyków, ojczyznę wyswobodzili od obłężenia nieprzyjacielskiego, sprawców zajęcia Kadmei częścią pozabijali, częścią z kraju wywołali.

IV. W owém tak straszném zaburzeniu, jakieśmy powyżej wspomnieli, Epaminondas spokojnie trzymał się w domu, póki walka trwała z obywatelami, zasługa zatém ta wyswobodzenia Teb, wyłączną jest własnością Pelopidasa, następne zaś dzielił z Epaminondasem.

sicut signata erat,
inquit: „Differo
res serias in crastinum (roz.
diem).”

At omnes illi,
cum iam nox processisset,
vinolenti interfecti sunt
ab exulibus duce Pel.

Quibus reb. confectis,
vocato vulgo ad arma
libertatemque,
non solum qui erant
in urbe sed etiam
undique ex argis
concurrerunt,
pepulerunt ex arce
praesidium Laced.,
liberarunt patriam obsidione,

partim occiderunt
auctores occupandae Cad.,
partim eiecerunt in exilium.

4. Hoc tempore
tam turbido,
sicut docuimus supra,
Epaminondas, quoad dimica-
tum est
cum civibus,
quietus fuit domi.
Itaque haec
liberatarum Thebarum (*laus*)
est priopria laus Pelop.,
ceterae fere communes

jak zapieczętowany był,
rzekł: „Odkładam
rzeczy poważne na jutrzejszy
(dzień).”

Zaś wszyscy ci,
gdy już noc postąpiła,
pijani zabici zostali
przez wygnańców pod wodzą
Pelopidasasa.

Po których rzeczach dokona-
nych,
i wezwaniu ludu do broni
i wolności,
nie tylko którzy byli
w mieście, ale także
zewsząd ze wsi
zbiegli się,
wypędzili z zamku
załogę Laced.,
uwolnili ojczyznę od oblęże-
nia,
częścią pozabijali
sprawców zajęcia Kadmei,
częścią wyrzucili na wygna-
nie.

4. W tym czasie
tak burzliwym,
jakośmy wspomnieli powyżej,
Epaminondas, póki walczono
z obywatelami,
spokojny był w domu.
Dlatego ta
uwolnionych Teb (sława)
jest własną sławą Pelop.,
inne prawie wspólne

Epaminonda. namque in Leuctrica pugna imperatore Epaminonda hic fuit dux delectae manus, quae prima phalangem prostravit Laconum. omnibus praeterea periculis adfuit (sicut, Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu), quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. denique haec fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda ita, ut proxima esset Epaminondae.

V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. nam et initio, sicut ostendimus, exul patria caruit et, cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere legationisque iure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset,

Albowiem w bitwie pod Leuktrą pod naczelném Epaminondasa dowództwem, był on wodzem wybranego zastępu, który pierwszy przełamał falangę Lacedemończyków. Brał zresztą udział we wszystkich przygodach jego (i tak podczas zdobywania Sparty dowodził drugiem skrzydłem), posłował do Persów dla przyspieszenia pierwotnego stanu Meseny. Wreszcie był on drugą znakomitą osobą w Tebach, zawsze jednak tak, że był pierwszym po Epaminondasie.

V. Walczył jednak z przeciwnościami. Albowiem nietylko w początkach, jakieśmy wspomnieli, na wygnaniu był bez ojczyzny, ale także, gdy starał się zająć Tesalią pod panowanie Tebańczyków, i sądził się dostatecznie ubezpieczonym nietykalnością swego poselstwa, co wszystkie narody zwykły uważać za święte,

cum Epaminonda.
 Namque in pugna L.
 Epam. imperatore
 hic fuit dux
 manus delectae,
 quae prima prostravit
 phalangem Laconum.
 Adfuit praeterea
 omnibus periculis,

(sicut, cum oppugnavit
 (roz. Epam.) Spartam,
 tenuit (roz. Polopidas)
 alterum cornu),
 quoque (et quo) celerius
 Messena restitueretur,
 profectus est legatus
 in Persas.

Denique haec (zam. hic)
 fuit altera persona Th.,
 sed tamen secunda ita,
 ut esset proxima Epam.

5. Conflictatus est autem
 cum adversa fortuna.
 Nam et initio,
 sicut ostendimus,
 exul caruit patria,

et, cum cuperet redigere
 Thessaliam in potestatem The-
 banorum,
 arbitrareturque,
 se satis tectum (esse)
 iure legationis,
 quod consuesset esse
 sanctum apud omnes gentes,

z Epam.
 Albowiem w bitwie pod L.
 pod Ep. dowództwem
 on był wodzem
 zastępu wybranego,
 który pierwszy przełamał
 falangę Laced.
 Obecny był prócz tego
 we wszystkich niebezpieczeń-
 stwach

(jak, gdy zdobywał
 (roz. Ep.) Spartę,
 trzymał (roz. Pel.)
 drugie skrzydło),
 i aby tém prędzej
 Mesena była urządzona,
 udał się jako poseł
 do Persów.

Wreszcie on
 był drugą osobą w Teb.,
 lecz jednak następną tak,
 że była najbliższą Epam.

5. Walczył zaś
 z przeciwnym losem.
 Alb. i na początku,
 jakśmy pokazali,
 jako wygnaniec nie miał ojczy-
 zny,
 i, gdy starał się przywieść
 Tesalią pod władzę Tebańczy-
 ków,
 i mniemał,
 że dosyć chroniony jest
 prawem poselstwa,
 które zwykło być
 świętém u wszystkich ludów,

a tyranno Alexandro Pheraeo simul cum Ismenia comprehensus in vincla coniectus est. hunc Epaminondas recuperavit, bello persequens Alexandrum. post id factum numquam animo placari potuit in eum, a quo erat violatus. itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliae proficiscerentur tyrannosque eius expellerent. cuius belli cum ei summa esset data eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, configere. in quo proelio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit proculque digressus a suis coniectu telorum confossus concidit. atque hoc secunda victoria accidit; nam iam inclinatae erant tyrannorum copiae. quo facto omnes

pojmany przez tyrana Aleksandra z Fer razem z Izmeniaszem wrzucony został do więzienia. Wyswobodził go Epaminondas w wojnie wydanój Aleksandrowi. Po tém zdarzeniu nigdy przebaczyć nie mógł temu, który go znieważył. Skłonił więc Tebańczyków, aby pospieszyli w pomoc Tesalii i tyranów ich wypędzili. Kiedy oddano mu naczelne dowództwo w téj wojnie i udał się tam z wojskiem, nie ociągał się, skoro tylko zobaczył nieprzyjaciela, stoczyć bitwy. Spostrzegłszy zaś w téj bitwie Aleksandra, uniesiony gniewem rzucił się konno na niego, lecz oddaliwszy się za daleko od swoich, padł przesyty pociskami. A to zdarzyło się, gdy już zwycięstwo mu się uśmiechało; albowiem już zachwiały się były wojska tyranów. Po tym wypadku wszystkie pań-

comprehensus a tyranno
Alexandro Pheraeo simul cum
Ismenia

coniectus est in vincula.
Ep. recuperavit hunc,
persequens bello Alex.

Post id factum numquam
potuit placari animo

in eum, a quo
violatus est.

Itaque persuasit Th.,
ut proficiscerentur
subsidio Thessaliae,
tyrannosque eius
expellerent.

Cuius belli cum
summa data esset ei,
profectusque esset eo
cum exercitu,
non dubitavit configere,
simul ac conspexit hostem.

In quo proelio
ut animadvertit Alex.,
incensus ira concitavit
equum in eum,
digressusque procul
a suis, confossus
coniectu telorum concidit.
Atque hoc accidit
secunda victoria (*Abl. abs.*):

nam copiae tyrannorum
iam inclinatae erant.
Quo facto omnes

pojmany przez tyrana
Aleksandra z Fer razem z Iz-
menijaszem

rzucony został do więzienia.
Epam. odzyskał go,
prześladując wojną Aleksan-
dra.

Po tym wypadku nigdy
nie mógł uspokoić się w du-
szy

ku temu, od którego
obrażony został.

Dlatego skłonił Tebańczyków,
aby ruszyli
w pomoc Tesalii,
i tyranów jój
wypędzili.

Której wojny gdy
dowództwo oddano jemu,
i podążył tam
z wojskiem,
nie zawahał się zetrzeć,
skoro zobaczył nieprzyja-
ciela.

W której bitwie
gdy spostrzegł Aleks.,
zapalony gniewem napędził
konia na niego,
i oddaliwszy się daleko
przez swoich zakłuty
ciskaniem broni poległ.
A to stało się,
gdy pomyślne było zwycię-
stwo:

albowiem wojska tyranów
już zachwiały się były.
Po czém wszystkie

Thessaliae civitates interfectum Pelopidam coronis aureis et staturis aëneis liberosque eius multo agro donarunt.

stwa Tesalii uczciły Pelopidasa poległego, wieńcami złotymi i posagami spiżowymi, a dzieci jego obdarzyły rozległymi gruntami.

civitates Thes.	państwa Tes.
donarunt interfectum Pelopi-	obdarzyły zabitego Pelopidasa
dam	
coronis aureis et	wieńcami złotymi i
statuis aëneis,	posągami spiżowymi
liberosque eius	a dzieci jego
multo agro.	wielkimi polami.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

PELOPIDAS.

1. *Pelopidas* był synem Hippoklusa, znakomitego i zamożnego obywatela tebańskiego.

Vereor; od tego czasownika zawisłe: *ne...videar* i *ne...appareat*.

Explicare jest: rozwijać dokładnie, szczegółowo; *summas attingere*, główne rzeczy tylko powierzchownie.

Itaque...lectorum. Kornelijusz przyrzeka iść pośrednią drogą, t. j. ani być zbyt drobiazgowym i nie znużyć tych, którzy już znają dzieje (*historici*), ani stać się powierzchownym i niejasnym dla nieoznajmionych z dziejami; nie chce podać on zatem ani zawiele, ani zamało.

Olynthus, miasto w Tracji.

Paucorum Thebanorum, są to oligarchowie, możni.

Adversariae factioni. Naczelnikami tego stronnictwa demokratycznego byli: Izmenias, Pelopidas, Pherenices, Androclides, Epaminondas. Przeciwnie stronnictwo, sprzyjające Lacedemończykom stanowili głównie: Archyjasz, Leontydes, Filip.

Obsidere, nie należy tutaj rozumieć rzeczywistego oblężenia, lecz jest to przebywanie obcej załogi w kraju.

Nam post Pelop. bellum i t. d. Ateny wtedy już były się podniosły i w związku z Tebami i innymi państwami prowadziły wojnę korynecką przeciw Sparcie.

2. *Diem delegerunt*; dzień ten, podług Ksenofonta miał być na uroczystość Wenery.

Retia ferentes, są to sieci myśliwskie, do obstawiania grubszego zwierza.

Charon, zamożny Tebanin, który udział brał w bitwie pod Leuktrą.

3. *Accubanti in convivio*; Grecy i Rzymianie przy biesiadach nie siedzieli lecz leżeli, opierając się jednym łokciem na wezglowiu (*pulvinum*).

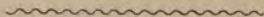
4. *Sicut supra docuimus*, por. Epam. 10.

Delecta manus, był to „zastęp święty”, składający się z 300 ludzi, ćwiczonych i utrzymanych kosztem rządu, którzy gotowi byli albo zwyciężyć albo umrzeć.

Spartam oppugnavit, por. Epam 8.

Messena restitueretur, por. Epam. 8.

Tyrannos, jest tutaj tylko jeden tyran ze swą rodziną i stronnictwem.

XVII.

AGESILAUS.

XVII. AGESILAUS.

I. Agesilaus Lacedaemonius cum a ceteris scriptoribus, tum eximie a Xenophonte Socratico collaudatus est: eo enim usus est familiarissime. hic primum de regno cum Leotychide, fratris filio, habuit contentionem. mos erat enim a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis quam imperio, ex duabus familiis Procli et Eurysthenis, qui principes ex progenie Herculis Spartae reges fuerunt. horum ex altera in alterius familiae locum

XVII. AGIEZYLAUSZ.

I. Lacedemończyk Agiezylausz wsławiony był przez wszystkich historyków, lecz szczególnie przez Ksenofonta, ucznia Sokratesa, z którym żył w ścisłej przyjaźni. Naprzód prowadził spór o tron z Leotychidesem, bratankiem swoim. Był bowiem zwyczaj, przekazany Lacedemończykom od przodków, aby mieli zawsze dwóch królów, raczej z imienia niż z władzy, a to z dwóch rodzin Proklesa i Eurystenesa, którzy z rodu Herkulesa pierwszymi byli królami w Sparcie. Nie wolno było zostać królem z jednej rodziny w miejsce

XVII. AGESILAUS.

XVII. AGIEZYLAUSZ.

1. Agesilaus Lacedaemonius

collaudatus est cum
a ceteris scriptoribus,
tum eximie
a Xenophonte Socratico:

usus est enim eo
familiarissime.
Hic primum habuit
contentionem de regno
cum Leot., filio fratris.
Mos enim erat
traditus Lacedaemoniis a ma-

ioribus,
ut haberent semper
duos reges,
magis nomine quam imperio,

ex duabus familiis
Procli et Eurysthenis,
qui principes reges
fuerunt Spartaee
ex progenie Herculis.
Non licebat fieri (*regem*)
ex altera (*familia*) horum
in locum alterius familiae:

1. Agiezylausz Lacedemończyk,

chwalony był nietylko
przez innych pisarzy,
ale szczególnie
przez Ksenofonta Sokrateso-
wego;

używał bowiem jego
bardzo przyjaźnie.
(On) najpierw miał
spór o królestwo
z L., synem brata.

Zwyczaj bowiem był
przedany Lacedemończykom od
przodków,
aby mieli zawsze
dwóch królów,
raczej z imienia niż panowa-
nia,

z dwóch rodzin
Proklesa i Euryst.,
którzy pierwszymi królami
byli w Sparcie
z potomstwa Herkulesa.
Nie wolno było zostać (królem)
z jednej (rodziny) ich
w miejsce drugiej rodziny:

fieri non licebat : ita utraque suum retinebat ordinem. primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis eius, qui regnans decessisset : sin is virilem sexum non reliquisset, tum deligebatur, qui proximus esset propinquitate. mortuus erat Agis rex, frater Agesilai: filium reliquerat Leotychidem. quem ille natum non agnorat, eundem moriens suum esse dixerat. is de honore regni cum Agesilao, patruo suo, contendit, neque id, quod petivit, consecutus est. nam Lysandro sufragante, homine, ut ostendimus supra, factioso et iis temporibus potente, Agesilaus antelatus est.

II. Hic simulatque imperii potitus est, persuasit Lacedaemoniis ut exercitus emitterent in Asiam bel-

drugiej, tak że każda z nich zachowywała swą kolęj w następstwie. Najpierw uwzględniano najstarszego syna tego króla, który zmarł dzierząc rządy; jeżeliby ten nie zostawił potomstwa męskiego, natenczas wybierano najbliższego krewnego. Umarł był król Agis, brat Agiezylausza i zostawił syna Leotychidesa, którego wprawdzie bezpośrednio po urodzeniu nie uznał za swego, umierając jednak oświadczył, że jest jego własnym. Ten to walczył o godność królewską ze swoim stryjem Agiezylauszem, lecz nie osiągnął swego celu. Albowiem za wstawieniem się Lizandra, człowieka, jak to wyżej przedstawiliśmy, mającego za sobą silne stronnictwo i w owych czasach potężnego, Agiezylauszowi dano pierwszeństwo.

II. Skoro tylko objął rządy, skłonił Lacedemończyków, aby wysłali wojsko do Azji i wydali wojnę

itaque utraque retinebat
suum ordinem.

Primum ratio habebatur,

qui esset maximus natu

ex liberis eius,

qui decessisset regnans;

sin is non reliquisset

sexum virilem,

tum deligebatur,

qui esset proximus

propinquitate.

Rex Agis, frater Ages.,

mortuus erat; reliquerat

filium Leotych.

Quem ille non agnorat

natum, moriens dixerat,

eundem esse suum.

Is contendit de honore

regni cum Ag.,

patruo suo,

neque consecutus est

id quod petivit.

Nam suffragante Lys.,

homine factioso

et potente iis temporibus,

ut ostendimus supra,

Ages. antelatus est.

2. Simulatque hic

potitus est imperii (*zam. Abl.*),

persuasit Laced.,

ut emitterent exercitus

in Asiam, bellumque

Dlatego każda zachowywała
swój porządek.

Naprzód względ miano (na
tego),

który był najstarszym

z dzieci tego,

który umarł królując;

jeśli zaś ten nie zostawił

plci męskiej,

wtedy wybierano (tego)

który był najbliższy

pokrewieństwem.

Król Agis, brat Agiez.,

był umarł; zostawił

syna Leot.

Którego on nie uznał (za swe-
go)

zrodzonego, umierając powie-
dział,

że tenże jest jego (własnym).

Ten walczył o zaszczyt

królowania z Agiez.

stryjem swoim,

lecz nie osiągnął

tego co zamierzał.

Albowiem za wstawieniem się

Lizandra,

człowieka stronniczego

i potężnego wówczas,

jak pokazaliśmy wyżej,

Ag. przeniesiony został.

2. Skoro (on)

objął panowanie,

przekonał Laced.,

aby wysłali wojska

do Azyi, i wojnę

lumque regi facerent, docens satius esse in Asia quam in Europa dimicari. namque fama exierat Artaxerxen comparare classes pedestresque exercitus, quos in Graeciam mitteret. data potestate tanta celeritate usus est, ut prius in Asiam cum copiis pervenerit, quam regii satrapae eum scirent profectum. quo factum est ut omnes imparatos imprudentesque offenderet. id ut cognovit Tissaphernes, qui summum imperium tum inter praefectos habebat regios, inducias a Lacone petivit, simulans se dare operam, ut Lacedaemoniis cum rege conveniret, re autem vera ad copias comparandas, easque impetravit trimenstres. iuravit autem uterque se sine dolo inducias conservaturum. in qua pactio-

królowski, dowodząc, że dogodniej jest walczyć w Azji niż w Europie. Rozchodziły się bowiem wieści, że Artakserkses uzbraja floty i wojska lądowe na wyprawę przeciw Grecji. Uzyskawszy zezwolenie tak szybko się uwinął, że wkroczył z wojskiem do Azji pierwój, niż satrapowie królewscy dowiedzieli się o jego wyruszeniu. Wskutek tego wszystkich zastał nieprzygotowanych i niczego nie przeczuwających. Dowiedziawszy się o tém Tysafernes, który wówczas między królewskimi namiestnikami dzierżył naczelne dowództwo, prosił Lacedemończyka o rozejm, pod pozorem, że stara się o pojednanie króla z Lacedemończykami, w rzeczywistości zaś w tym celu, aby wojska uzbroił; otrzymał go téż na trzy miesiące. Obaj zaś przysięgą zobowiązali się, że rozejmu dochowają bez żadnego podstępny. W téj

facerent regi, docens,
esse satius dimicare
in Asia quam in Europa.
Namque fama exierat
Artaxerxen comparare clas-
ses

exercitusque pedestres,
quos mitteret in Gr.
Data (ei) potestate usus est

tanta celeritate
ut pervenerit in Asiam
cum copiis prius,
quam regii satrapae
scirent eum profectum (esse).
Quo factum est
ut offenderet omnes
imparatos imprudentesque.

Ut Tissaphernes cognovit id,
qui habebat tum
summum imperium
inter praefectos regios,

petivit inducias a Lacone,
simulans, se dare operam,
ut conveniret Lacedaemoniis

cum rege,
re vera autem
ad comparandas copias,
impetravitque eas (inducias)
trimenstres.

Uterque autem iuravit
se conservaturum (esse)
inducias sine dolo.

zrobili królówi, dowodząc,
że jest lepiej walczyć
w Azji niż w Europie.
Albowiem wieść się rozeszła,
że Artakserkses gotuje floty

i wojska piesze,
któreby posłał do Grecyi.
Gdy dano (mu) zezwolenie, u-
żył

takięj szybkości,
że przybył do Azji
z wojskiem pierwěj,
nim królewscy satrapowie
wiedzieli, że (on) wyruszył.

Czém stało się,
że trafił wszystkich
nieprzygotowanych i nieopa-
trzonych.

Skoro Tysafernes dowiedział
się to,
który miał wtedy
najwyższą władzę
między namiestnikami królew-
skimi,

prosił o rozejm od Lak.,
udając, że stara się,
aby ugoda stanęła między La-
cedemończykami
a królem;

rzeczywiście zaś
do przygotowania wojsk,
i otrzymał go (rozejm)
trzymiesięczny.

Obaj zaś przysięgli,
że zachowają
rozejm bez podstępu.

summa fide mansit Agesilaus: contra ea Tissaphernes nihil aliud quam bellum comparavit. id etsi sentiebat Laco, tamen iusiurandum servabat multumque in eo se consequi dicebat, quod Tissaphernes periurio suo et homines suis rebus abalienaret et deos sibi iratos redderet, se autem conservata religione confirmare exercitum, cum animadverteret deum numen facere secum, hominesque sibi conciliari amiciores, quod iis studere consuissent, quos conservare fidem viderent.

III. Postquam induciarum praeteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipsius erant plurima domicilia in Caria et ea regio iis temporibus multo putabatur locupletissima, eo potissimum hostes impetum facturos,

ugodzie Agiezylausz wytrwał z największą sumiennością; przeciwnie Tysafernes nie innego jak tylko gotował się do wojny. Lubo Lakończyk się tego dorozumiewał, wszelako dotrzymywał przysięgi, i mawiał, że tym sposobem wiele zyskuje, gdyż Tysafernes złamaniem swój przysięgi odstręcza od siebie i ludzi, i wywołuje gniew bogów na siebie, on zaś przez dotrzymanie przysięgi nie tylko dodaje otuchę wojsku, które widzi, że łaska bogów działa razem z nimi, ale także jedna sobie przychylność u ludzi, ponieważ ci zwykli tym sprzyjać, których widzą niezłomnymi w dotrzymaniu danego słowa.

III. Skoro czas rozejmu upłynął, barbarzyniec, posiadając sam liczne stanowiska w Karyi i ponieważ te kraje wówczas miano za bardzo bogate, pewnym był, że nieprzyjaciel tam szczególnie skieruje swoje napady,

in qua pactione
 Ag. mansit
 summa fide:
 contra ea Tiss.
 comparavit nihil aliud
 quam bellum.
 Etsi Laco sentiebat id,
 tamen servabat
 iusiurandum, dicebatque
 se in eo consequi
 multum, „quod Tissaph.
 suo periurio et homines
 abalienaret suis rebus,
 et redderet deos
 sibi iratos;
 se autem conservata religione
 confirmare exercitum,
 cum animadverteret
 numen deum (*zam. deorum*)
 facere secum,
 conciliarique homines
 amiciores sibi,
 quod consuessent
 studere iis, quos viderent
 conservare fidem.”

3. Postquam dies
 induciarum praeteriit,
 barbarus, non dubitans,
 quod plurima domicilia
 ipsius erant in Caria,
 et ea regio iis temporibus
 putabatur multo
 locupletissima,
 hostes facturos (*esse*)
 impetum potissimum eo,

W której ugodzie
 Ag. pozostał
 z najw. sumiennością:
 przeciwnie Tys.
 nie przygotowywał nic innego
 jak wojnę.
 Chociaż L. czuł to,
 jednak zachował
 przysięgę, i mawiał,
 że (on) przez to osiąga
 wiele, „gdyż Tys.
 przez swą wiarołomność nie-
 tylko ludzi
 odstręcza od spraw swoich,
 ale także czyni bogów
 na niego zagniewanymi;
 on zaś zachowawszy wiarę
 utwierdza wojsko,
 gdy widzi,
 że istota bogów
 działa z nim,
 oraz jedna ludzi
 przyjaźniejszymi sobie,
 ponieważ (ci) zwykli
 sprzyjać tym, których widzą,
 że dotrzymują wiary.”

3. Skoro dzień
 rozejmu minął,
 barbarzyniec, nie wątpiąc,
 gdyż bardzo wiele siedzib
 jego było w Karyi,
 i ta okolica wówczas
 uważaną była o wiele
 za najbogatszą,
 że nieprzyjaciele zrobią
 napad osobliwie tam,

omnes suas copias eo contraxerat. at Agesilaus in Phrygiam se convertit eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. magna praeda militibus locupletatis Ephesum hiematum exercitum reduxit atque ibi officinis armorum institutis magna industria bellum apparavit. et quo studiosius armentur insigniusque ornarentur, praemia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui ceteris praestitissent, eos magnis afficeret munerationibus. his igitur rebus effecit ut et ornatissimum et exercitatissimum haberet exercitum. huic cum tempus esset visum copias extrahere ex hibernaculis, vidit,

i dlatego ściągnął tam swoje wojska. Lecz Agiezylausz zwrócił się ku Frygii, i spustoszył ją pierwój, nim się Tysafernes z miejsca ruszył. Zbogaciwszy obfitą zdobyczą swych żołnierzy, na zimowe leże sprowadził wojsko do Efezu, a założywszy tam fabryki broni, gotował się z wielką gorliwością do wojny. Aby się tém więcej starali o dobre uzbrojenie i wytworkniejsze ozdobienie, nagrody wyznaczył dla obdarzenia niemi tych, którzy się w tym względzie znakomitą gorliwością odznaczali. Podobnie postępował w rozmaitych rodzajach ćwiczeń, iż odznaczających się z pomiędzy innych wielkiemi obsypywał nagrodami. Tym sposobem dokażał, że miał wojsko najlepij uzbrojone i najlepij wyćwiczone. Kiedy mu się wydawała pora stosowna do wyprowadzenia wojska z zimowisk, był przekonany,

contraxerat eo	ściągnął tam
omnes suas copias.	wszystkie swoje wojska.
At Agesilaus convertit se	Lecz Agiez. zwrócił się
in Phrygiam depopulatusque	do Frygii i spustoszył
est	
eam prius, quam Tissapher-	ją pierwój, nim Tysafernes
nes	
se moveret usquam.	się ruszył dokąd.
Locupletatis militibus (<i>Abl.</i>	Zbogaciwszy żołnierzy
<i>abs.</i>)	
magna praeda	wielką zdobyczą
reduxit exercitum	sprowadził wojsko
hiematum (<i>Sup.</i>) Eph.,	na zimowanie do Ef.,
atque institutis officinis (<i>Abl.</i>	a założywszy pracownie
<i>abs.</i>)	
armorum ibi	broni tam,
apparavit bellum	przygotowywał wojnę
magna industria.	z wielką skrętnością.
Et quo studiosius	I aby tém gorliwiej
armarentur, insigniusque	się zbroili, i piękniej
ornarentur, proposuit	zdobili, wyznaczył
praemia, quibus donarentur,	nagrody, któremiby obdarza-
	no (tych),
quorum egregia industria	których znakomita pilność
fuisse in ea re.	będzie w téj rzeczy.
Fecit idem in generibus	Czynił to samo w gatunkach
exercitationum, ut eos,	ćwiczeń, że tych,
qui praestitissent ceteris	którzy odznaczeni się od in-
	nych,
afficeret magnis muneribus.	obdarzał wielkimi darami.
Effecit igitur his rebus,	Sprawił tedy temi rzeczami,
ut haberet exercitum	że miał wojsko
et ornatissimum	i najzbrojniejsze
et exercitatissimum.	i najlepiej wyćwiczone.
Cum tempus visum est	Gdy czas zdawał się
huic extrahere copias	jemu, wyciągnąć wojsko
ex hibernaculis, vidit,	z zimowisk, widział,

si, quo esset iter factururus, palam pronuntiasset, hostes non credituros aliasque regiones praesidiis occupaturos, neque dubitatos aliud eum facturum ac pronuntiasset. itaque cum ille Sardis iturum se dixisset, Tisaphernes eandem Cariam defendendam putavit. in quo cum eum opinio fefellisset victumque se vidisset consilio, sero suis praesidio profectus est. nam cum illo venisset, iam Agesilaus multis locis expugnatis magna erat praeda potitus. Laco autem cum videret hostes equitatu superare, numquam in campo sui fecit potestatem et iis locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiae valerent. pepulit ergo, quotienscumque congressus est, multo maiores adversariorum copias et

że, jeżeli jawnie ogłosi cel swojego pochodu, nieprzyjacieli temu nie uwierzy i obsadzi swymi zastępami inne okolice, i pewnym będzie, że on wcale coś innego przedsięwzięcie, aniżeli ogłosił. Kiedy więc obwieścił, że idzie na Sardes, Tysaphernes sądził, że należy mu bronić znowu téj saméj Karyi; widząc jednak, że się pomylił w swém przypuszczeniu i dał się podejść fortelem, za późno podążył swoim w pomoc. Albowiem gdy tam przybył, Agiezylausz już był wiele miast zdobył i ogromne łupy zabrał. Lakończyk zaś, widząc, że nieprzyjacieli przewyższa go jazdą, nigdy nie dał sposobności do bitwy w polu otwartém, i staczał walki tylko w takiém położeniu, w którém piechota przewagę mieć mogła. Gromił tedy, ilekroć się zetknął, daleko większe siły nieprzyjacielskie, i tak się dzielnie trzymał w Azji, że

si pronuntiasset palam,
 quo facturus esset iter,
 hostes non credituros (*esse*),
 accupaturosque praesidiis
 alias regiones,
 neque dubituros (*esse*)
 eum (*zam. se*) facturum (*esse*)
 aliud ac pronuntiasset.
 Itaque cum ille
 dixisset iturum se Sardis,

Tiss. putavit
 defendendam (*esse*) eandem
 Cariam.

In quo cum opinio
 fefellisset eum,
 vidissetque se victum
 consilio, profectus est
 sero praesidio suis.
 Nam cum venisset illo,
 Agesilaus expugnatis iam
 multis locis potitus erat
 magna praeda.
 Cum autem Laco videret,
 hostes superare equitatu,

numquam fecit potestatem
 sui in campo,
 et conseruit manum
 iis locis, quibus

copiae pedestres
 plus valerent.
 Pepulit ergo, quotienscumque
 congressus est,
 copias adversariorum
 multo maiores, et

jeżeli ogłosi jawnie,
 dokąd robić będzie marsz,
 że nieprzyjaciele nie uwierzą,
 i obsadzą zastępami
 inne okolice,
 i wątpić nie będą,
 że on zrobi
 inny (marsz) aniżeli ogłosił.
 Dlatego kiedy (on)
 powiedział, że idzie do Sar-
 des,

Tys. mniemał
 że bronić należy tejże Karyi.

W czém gdy domysł
 oszukał go,
 i widział się pokonanym
 fortem, wyruszył
 za późno w pomoc swoim.
 Albowiem gdy przybył tam,
 Agiezylaus zdobywszy już
 wiele miejsc zagarnął
 wielkie łupy.
 Gdy zaś L. widział,
 że nieprzyjaciel przemaga kon-
 nicą,
 nigdy nie dał sposobności
 siebie w polu (otwartém),
 i staczał bitwy
 w takich miejscach, w któ-
 rych

wojska piesze
 więcej znaczyły.
 Pobił więc, ilekroć
 się zetknął,
 wojska przeciwników
 daleko większe, i

sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

IV. Hic cum iam animo meditaretur proficisci in Persas et ipsum regem adoriri, nuntius eiſdomo venit ephororum missu, bellum Athenienses et Boeotos indixisse Lacedaemoniis: quare venire ne dubitaret. in hoc non minus eius pietas suspicienda est quam virtus bellica: qui cum victori praesset exercitui maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit iussis absentium magistratum, ut si privatus in comitio esset Spartaee. cuius exemplum utinam imperatores nostri sequi voluissent! sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno prae-

podług powszechnego mniemania, uważano go za zwycięzcę.

IV. Właśnie, gdy zamyślał ruszyć do Persyi i uderzyć na samego króla, przybył do niego posłaniec z domu od eforów, z zawiadomieniem, że Ateńczycy i Beotowie wypowiedzieli wojnę Lacedemończykom, dlatego niech ociąga się ze swoim przybyciem. Przy téj sposobności godzi się podziwiać równie jego przywiązanie do ojczyzny jak waleczność w boju. Albowiem chociaż stał na czele zwycięskiego wojska i miał niepłonną nadzieję podbicia królestwa Perskiego, z taką uległością posłusznym był na rozkazy swoich zwierzchności odległych, jakoby znajdował się jako prosty obywatel na miejscu obrad w Sparcie. Oby ten przykład chcieli byli naśladować nasi wodzowie! Lecz wróćmy do rzeczy. Agiezylausz nad najzamożniejsze królestwo prze-

sic versatus est in Asia
ut duceretur victor
opinione omnium.

4. Cum hic meditaretur
animo proficisci in P.
et adoriri ipsum regem,
nuntius venit ei
domo missu ephorum,
Athen. et Boeotos
indixisse bellum Lacedaemon.

quare ne dubitaret venire.

In hoc pietas eius
non minus suspicienda est
quam virtus bellica:
qui (*is enim*) cum praeeset
exercitui victori
haberetque maximam fidu-
ciam
potiundi regni Pers.,

fuit audiens dicto
iussis magistratum absen-
tium
tanta modestia,
ut si esset privatus
in comitio Spartaе.
Cuius exemplum
utinam nostri imperatores
voluissent sequi!
Sed redeamus illuc.
Ages. praeposuit
regno opulentissimo

tak zachował się w A.,
że miany był za zwycięzcę
podług mniemania wszyst-
kich.

4. Gdy (on) zamyslał
w duchu ruszyć do P.,
i zaczepić samego króla,
posłaniec przybył do niego
z domu z wysłania eforów,
że Ateńczycy i Beotowie
wypowiedzieli wojnę Lacede-
mończykom,
dlatego niech nie ociąga się
przybyć.

W tém uległość jego
nie mniej cenić należy,
jak waleczność wojenną:
który chociaż przewodził
wojsku zwycięskiemu
i miał największą pewność

owładnięcia królestwa Per-
skiego,
był posłusznym
rozkazom zwierzchności odda-
lonych
z taką skromnością,
jak gdyby był prywatnym
na komicyjum w Sparcie.
Którego przykład
oby nasi wodzowie
chcieli byli naśladować!
Lecz wróćmy tamże.
Ag. przeniósł
nad królestwo najzamożniej-
sze

posuit bonam existimationem multoque gloriosius duxit, si institutis patriae paruisset, quam si bello superasset Asiam. hac igitur mente Hellespontum copias traiecit tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. cum iam haud ita longe abesset a Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses et Boeoti ceterique eorum socii apud Coroneam: quos omnes gravi proelio vicit. huius victoriae vel maxima fuit laus, quod, cum plerique ex fuga se in templum Minervae coniecissent quaerereturque ab eo, quid iis vellet fieri, etsi aliquot vulnera acceperat eo proelio et iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit irae

niósł dobre imię i za większą uważał chlubę, słuchać praw swój ojczyzny, aniżeli zawojować Azyją. W téj więc myśli przeprowił swe wojsko przez Helespont i z taką szybkością tego dokazał, że tę drogę, którą Kserkses odbył w przeciągu całego roku, on przebył w dniach trzydziestu. Kiedy już niedaleko był Peloponezu, usiłowali Ateńczycy i Beotowie i reszta ich sprzymierzeńców stawić mu opór pod Koroneą; atoli wszystkich pokonał w krwawej bitwie. Lecz największą w tém zwycięstwie zjednał sobie sławę tém, że, gdy większa część w ucieczce schroniła się do świątyni Minerwy, i pytano go się, co się ma stać z nimi, — lubo otrzymał kilka ran w téj bitwie, i wydawał się rozsrożonym przeciw tym wszystkim, którzy broń podnieśli przeciw niemu, — przecież nad swój gniew prze-

bonam existimationem,
 duxitque multo gloriosius,
 si paruisset
 institutis patriae,
 quam si superasset
 Asiam bello.
 Traiecit igitur hac mente
 copias Hellespontum,
 ususque est
 tanta celeritate,
 ut, quod iter Xerxes
 confecerat anno vertente,

hic transierit
 triginta diebus.
 Cum iam abesset
 haud ita longe a Peloponneso,
 Athenienses et Boeoti
 ceterique socii eorum
 conati sunt obsistere ei
 apud Coroneam:
 quos omnes vicit
 gravi proelio.
 Laus vel maxima
 huius victoriae fuit,
 quod, cum plerique
 ex fuga se coniecissent
 in templum Minervae,
 quaerereturque ab eo,
 quod vellet fieri iis,
 etsi eo proelio acceperat

aliquot vulnera,
 et videbatur iratus
 omnibus, qui tulerant
 arma adversus,
 tamen antetulit irae

dobrze imię,
 i uważał za daleko chlubniej,
 jeżeli usłucha
 praw ojczyzny,
 aniżeli gdyby pokonał
 Azyją w wojnie.
 Przeprowadził więc w tej myśli
 wojsko przez Helespont,
 i użył
 takiej szybkości,
 że, którą drogą Kserkses
 odbył za zwrotem roku (ca-
 łego),

on przeszedł
 w 30 dniach.
 Gdy już był
 nie bardzo daleko od Pelopon.,
 Ateńczycy i Beotowie
 i inni sprzymierzeńcy ich
 usiłowali oprzeć się jemu
 pod Koroneą:
 których wszystkich pobił
 w ciężkiej bitwie.
 Chwała może największa
 tego zwycięstwa była,
 że, gdy bardzo wielu
 w ucieczce się rzuciło
 do świątyni Minerwy,
 a pytano się go,
 co każe zrobić z nimi,
 chociaż w tej bitwie otrzy-
 mał

kilka ran,
 i zdawał się rozjątrzony
 na wszystkich, którzy nieśli
 broń naprzeciw,
 jednak przeniósł nad gniew

religionem et eos vetuit violari. neque vero hoc solum in Graecia fecit, ut templa deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra arasque conservavit. itaque praedicabat mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus deorum nocuissent, aut non gravioribus poenis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

V. Post hoc proelium collatum omne bellum est circa Corinthum ideoque Corinthium est appellatum. hic cum una pugna decem milia hostium Agesilao duce cecidissent eoque facto opes adversariorum debilitatae viderentur, tantum a fuit ab insolentia gloriae, ut commiseratus sit fortunam Graeciae, quod tam multi a se

łożył cześć boską i wydał rozkaz, aby nikogo nie obrażono. Nie postępował atoli tak jedynie w Grecyi, iżby uważał świątynie bogów za nietykalne, lecz również u barbarzyńców z największém poszanowaniem religii zachował ich bożyszcza i oltarze. Dlatego to wyrażał się, iż się dziwi, dlaczego nie uznają tych za świętokradców, którzy nie oszczędzają oddających się w opiekę bogów, lub nie nakładają cięższych kar na tych, którzy znieważają religiją, aniżeli tych, którzy łupią świątynie.

V. Po téj bitwie cała wojna przeniosła się w okolicę Koryntu, i stąd zwano ją Korynecką. Gdy tutaj w jednéj bitwie pod dowództwem Agiezylausza padło dziesięć tysięcy nieprzyjaciół, a tą klęską potęga przeciwników zdawała się złamaną; tak dalekim był od zbytęcej chępliwości, iż ubolewał nad losem Grecyi, że

religionem et vetuit
eos violari.

Neque vero fecit hoc
solum in Graecia,
ut haberet templa
deorum sancta,
sed etiam conservavit
apud barbaros
omnia simulacra arasque
summa religione.

Itaque praedicabat
se mirari, non haberi
numero sacrilegorum (*eos*),
qui nocuissent
supplicibus deorum,
aut non affici
gravioribus poenis (*eos*),
qui minuerent religionem,
quam (*eos*) qui
spoliarent fana.

5. Post hoc proelium
omne bellum
collatum est circa Cor.,
ideoque appellatum est Co-
rinthium.

Hic cum una pugna
Agesilao duce 10.000
hostium cecidissent,
eoque facto opes
adversariorum debilitatae
(*esse*)

viderentur, tantum a fuit
ab insolentia gloriae,
ut commiseratus sit
fortunam Graeciae,
quod tam multi

religiją, i zakazał
ich obrazić.

Lecz nie czynił tego
tylko w Grecyi,
żeby uważał świątynie
bogów za nietykalne,
lecz także zachował
u barbarzyńców
wszystkie wizerunki i ołtarze
w najwyższej czci.

Dlatego wyrażał się,
że się dziwi, iż nie mają
w liczbie świętokradców (*tych*),
którzy szkodę wyrządzili
korzącym się przed bogami,
lub nie bywają dotknięci
cięższymi karami (*ci*),
którzy uwłaczali religiję,
niżeli (*ci*), którzy
łupią świątynie.

5. Po téj bitwie
cała wojna
przeniosła się około Kor.,
i dlatego zwana została Ko-
ryncką.

Tutaj gdy w jednej bitwie
pod Ag. dowództwem 10.000
nieprzyjaciół padło,
i tym wypadkiem potęga
przeciwników osłabiona

się zdawała, tak dalekim był
od zarozumiałej pychy,
iż litował się
nad losem Grecyi,
że tak wielu

victi vitio adversariorum concidissent: namque illa multitudine, si sana mens esset, Graeciae supplicium Persas dare potuisse. idem, cum adversarios intra moenia compulisset et ut Corinthum oppugnaret multi hortarentur, negavit id suae virtuti convenire: se enim eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Graeciae. „nam si” inquit „eos exstinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus illis quiescentibus. quo facto sine negotio, cum voluerint, nos oppriment.”

VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedaemoniis. quo ne proficisceretur, cum a ple-

wskutek winy jego przeciwników tak ogromna liczba poległa; albowiem tak znaczną liczbą, jak mówił, gdyby zdrowo myśleli, mogłaby Grecyja zadać Persom ciężką klęskę. Podobnie, gdy przeciwników zapędził w mury miasta, a wielu domagało się, aby szturmem zdobył Korynt, odparł, że takie postępowanie nie zgadza się z jego męstwem; że jest on wprawdzie tym, który zmusza wykraczających wrócić do obowiązku, nie zaś tym, który zdobywa szturmem miasta najznakomitsze w Grecyi. Jeżeli bowiem, mówił, „zechcemy tych zniszczyć, którzy wspólnie z nami stali przeciw barbarzyńcom, to sami siebie pokonamy, bez żadnego z ich strony przyczynienia się. Poczém bez wyteżenia w każdej chwili nas pokonają.”

VI. Tymczasem padła na Lacedemończyków owa klęska pod Leuktrą. Ażeby tam nie wyruszył, chociaż

victi a se concidissent
vicio adversariorum;
namque illa multitudine,
si mens fuisset sana,
Persas potuisse dare
supplicium Graeciae,
Idem, cum compulisset
adversarios intra moenia,
et multi hortarentur,
ut oppugnaret Corinthum,
negavit id convenire

suae virtuti:
dixit enim,
se esse eum,
qui cogeret redire
peccantes ad officium,
non (*eum*) qui expugnaret
nobilissimas urbes Graeciae.

„Nam, inquit, si
voluerimus extinguere
eos, qui steterunt
nobiscum adversus barbaros,

nosmet ipsi nos
expugnaverimus,
illis quiescentibus.
Quo facto oppriment nos
sine negotio,
cum voluerint.”

6. Interim illa calamitas
apud Leuctra
accidit Laced.;

quo ne proficisceretur,

pokonanych przez niego padło
z winy przeciwników;
alb. z tą mnogością
gdyby rozum był zdrowy,
Persowie mogli ponieść
karę dla Grecyi.

Równie, gdy zapędził
przeciwników w mury,
a wielu wzywało,
aby zdobyć Korynt,
przeciżył, iżby to odpowia-
dało

jego męstwu;
powiedział bowiem,
że jest on tym,
który zmusza powracać
wykraczających do obowiązku,
nie tym, którzy zdobywają
najznaczniesze miasta Gre-
cyi.

„Albowiem, rzekł, jeżeli
zechcemy zniszczyć
tych, którzy stali
z nami naprzeciw barbarzyń-
com,
siebie samych my
pokonamy,
gdy oni będą spokojni.
Przez co zgniotą nas
bez trudu,
kiedy zechcą.”

6. Tymczasem owa klęska
pod Leuktrą
przydarzyła się Lacedemoń-
czykom;
dokąd aby nie wyruszył,

risque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinarret, exire noluit. idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem prae-buit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. in quo quidem discrimine celeritas eius consilii saluti fuit universis. nam cum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent et locum extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eo venit atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, et se quoque id

wielu go do wyruszenia gwałtem skłaniało, wogóle nie chciał się wydalić, jakoby przeczuwał nieszczęście. Lecz gdy Epaminondas zdobywał Spartę, a miasto bez murów było, tak dzielnym okazał się wodzem, że wszyscy wówczas byli przekonani, iż Sparta jemu jedynie zawdzięcza swe istnienie. A w tém trudném położeniu szybkość jego postanowień wszystkich ocaliła. Kiedy bowiem kilku młodych ludzi, nadejściem nieprzyjaciela przerażonych, chciało zbiedz do Tebańczyków, i zajęli za miastem pewien pagórek, Agiezylausz, pojmując, że najzgubniejszą będzie rzeczą, jeżeli się dowiedzą, że ktoś chce przejść do nieprzyjaciela, przybył w to miejsce i, jakgdyby to uczynili w dobrym zamiarze, pochwalił ich pomysł zajęcia tego stanowiska, dodając,

noluit exire,
cum premeretur a plerisque
ad exeundum,
ut si divinaret de exitu.

Idem, cum Epaminondas op-
pugnaret
Spartam, oppidumque
esset sine muris,
praebuit se
talem imperatorem,
ut eo tempore
apparuerit omnibus,
Spartam non futuram *faisse*,
nisi ille fuisset.
In quo quidem discrimine
celeritas eius consilii
fuit universis salutis.

Nam cum quidam
adulescentuli, perterriti
adventu hostium,
vellent transfugere
ad Theb., et cepissent
locum editum
extra urbem,
Ag., qui videret
perniciosissimum fore,
si animadversum esset,
quemquam conari
transfugere ad hostes,
venit eo cum suis,
atque ut si fecissent
bono consilio,
laudavit consilium eorum,
quod occupassent
eum locum, et (*dixit*)

nie chciał się wydalić,
choć napierany był od wielu
do wyjścia,
jak gdyby przeczuwał o wy-
niku.

Również, gdy Epaminondas
zdobywał
Spartę, a miasto
było bez murów,
okazał się
takim wodzem,
że wówczas
jasnym było wszystkim,
iż Sp. nie byłaby istniała,
gdyby jego nie było.
W której to chwili ciężkiej,
szybkość jego postanowienia
wyszła wszystkim na zbawie-
nie.

Alb. gdy niektórzy
młodzieńcy, przerażeni
przybyciem nieprzyjaciół,
chcieli zbiedz
do Teb., i zajęli
miejsce wyniosłe,
poza miastem,
Ag., który widział,
że najzgubniejszym będzie,
jeżeli spostrzeżonem zostanie,
że ktoś zamierza
zbiedz do nieprzyjaciół,
przybył tam ze swoimi,
i, jakoby uczynili (to)
w dobrym zamiarze,
pochwalił postępek ich,
że obsadzili
to miejsce, i (rzekł),

fieri debere animadvertisse. sic adulescentes simulata laudatione recuperavit et adiunctis de suis comitibus locum tutum reliquit. namque illi adiecto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi eoque libentius, quod latere arbitrabantur quae cogitaverant.

VII. Sine dubio post Leuctricam pugnam Lacedaemonii se numquam refecerunt neque pristinum imperium recuperarunt, cum interim numquam Agesilaus destitit quibuscumque rebus posset patriam iuvare. nam cum praecipue Lacedaemonii indigerent pecunia, ille omnibus, qui a rege defecerant, praesidio fuit: a quibus magna donatus pecunia patriam sublevavit.

że on sam uważał potrzebę tego przedsięwzięcia. Tym sposobem udaną pochwałą pozyskał sobie młodzieńców, a dodawszy kilku towarzyszków ze swego otoczenia, zostawił miejsce ubezpieczone. Ci bowiem po połączeniu się z tymi, którzy nie znali ich zamiaru, ani ruszyć się nie wazyli, a to tém chętniej, iż sądzili, że zamysły ich pozostały nieodkryte.

VII. Pewną jest rzeczą, że Lacedemończycy po bitwie pod Leuktrą, już nie dzwignęli się nigdy, ani nie odzyskali dawniej przewagi, gdy tymczasem Agiezylausz nie ustawał nigdy w niesieniu pomocy ojczyźnie ile możności. Kiedy bowiem zabrakło Lacedemończykom szczególnie gotówki, wtedy udzielił on wszystkim swęj pomocy, którzy odpadli byli od króla, a od tych obdarzany znacznemi sumami, wspierał niemi ojczyznę. Przytém to

se quoque animadvertisse,
id debere fieri.
Sic recuperavit adulescentes
simulata laudatione,
et, adiunctis (*nonnullis*)
de suis comitibus,
reliquit locum tutum.

Namque illi
adiecto numero eorum,
qui erant expertes consilii
non ausi sunt se commovere,
ecque libentius,
quod arbitrabantur latere,
quae cogitaverant.

7. Lacedaemonii sine du-
bio

post pugnam Leuc.
numquam se refecerunt,
neque recuperarunt
pristinum imperium,
cum interim Ag.
numquam destituit
iuvare patriam
quibuscumque rebus posset.
Nam cum Laced.

indigerent praecipue
pecunia, ille fuit
praesidio omnibus,
qui defecerant a rege:
a quibus donatus
magna pecunia
sublevavit patriam.

że on również spostrzegł,
że to należy zrobić.
Tak pozyskał młodzieńców
udaną pochwałą,
a dodawszy (kilku)
ze swoich towarzyszków
opuścił miejsce (jako) zabez-
pieczone.
Albowiem ci
po dodaniu liczby takich,
którzy byli nieświadomi za-
miaru,
nie wazyli się ruszyć,
a to tém chętniej,
że mniemali, iż ukrytém jest
(to),
co zamyślali.

7. Lacedemończycy bezwątpienia

po bitwie pod Leuktrą,
nigdy się nie dźwignęli
ani nie odzyskali
dawnego panowania,
gdy tymczasem Agiezylausz
nigdy nie ustawał
pomagać ojczyźnie,
czémkolwiek mógł.
Albowiem gdy Lacedemoń-
czycy
cierpieli brak osobliwie
pieniędzy, on stał się
pomocą dla wszystkich,
którzy odpadli od króla:
od których obdarzony
znaczными pieniędzmi
wspomógł ojczyznę.

atque in hoc illud in primis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab regibus ac dynastis civitatibusque conferrentur, quod nihil umquam domum suam contulit, nihil de victu, nihil de vestitu Laconum mutavit. domo eadem fuit contentus, qua Eurysthenes, progenitor maiorum suorum, fuerat usus: quam qui intrarat, nullum signum libidinis, nullum luxuriae videre poterat, contra ea plurima patientiae atque abstinentiae. sic enim erat instructa, ut in nulla re differret cuiusvis inopis atque privati.

VIII. Atque hic tantus vir ut naturam faultricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, sic maleficam nactus est in corpore fingendo: nam et statura fuit

szczególnie było godném podziwienią, że chociaż obfite dary składali mu królowie, książęta i państwa, nic z tego wszystkiego nie zatrzymał dla siebie, nic nie zmienił w sposobie życia, nic w ubiorze lacedemońskim. Poprzestawał na tym samym domu, w którym mieszkał przodek rodu jego, Eurystenes. Wszedłszy do niego, nikt zobaczyć nie mógł niczego coby znamionowało rozpusztę lub wytworność; przeciwnie, bardzo wiele, co okazywało zahartowanie i umiarkowanie. Był bowiem na takiej stopie urządzony, że w niczém nie różnił się od domu któregokolwiek człowieka niezamożnego i prywatnego.

VIII. Jeżeli natura okazała się dla tego wielkiego męża hojną w wyposażeniu go zaletami duchowemi, to z drugiej strony doznał jój niechęci w utworzeniu swego ciała; był bowiem nietylko wzrostu niskiego i wątłej

Atq. in hoc illud fuit
in primis admirabile,
cum maxima numera
conferrentur ei
ab regibus ac dynastis
civitatibusque,
quod nihil umquam
contulit domum suam,
nihil mutavit de victu,
nihil de vestitu Lac.

Fuit contentus eadem domo,

qua Eur., progenitor
maiorum suorum (*zam. eius*)
usus fuerat:
quam qui intrarat,
poterat videre
nullum signum libidinis,
nullum luxuriae,
contra ea plurima
patientiae et abstinentiae.

Sic enim erat instructa,
ut differret in nulla re
(*a domo*) cuiusvis inopis

atque privati.

8. Atque hic tantus vir

ut habuerat naturam
fautricem in tribuendis
virtutibus animi,
sic nactus est maleficam
in fingendo corpore:
nam fuit et statura humili

A w tém to było
osobliwie podziwienia godném,
chociaż największe dary
znoszono mu
od królów i książąt
i państw,—
że nic nigdy
nie wniósł do domu swego,
nic nie zmienił w życiu,
nic w ubraniu Lacedemończy-
ków.

Był zadowolony tym samym do-
mem,

którego Eur. rodzic
przodków jego
używał:
w który kto wszedł,
nie mógł widzieć
żadnego znaku rozkoszy,
żadnego zbytku;
przeciwnie bardzo wiele
zahartowania i wstrzemiężli-
wości.

Tak bowiem był urządzony,
że nie różnił się w niczém
(od domu) jakiegobądź ubo-
giego

i prywatnego (człowieka).

8. A jednak ten tak wielki
mąż,

o ile miał naturę
przychylną w udzieleniu (mu)
zalet ducha,
o tyle doznał nieprzychylnój
w ukształceniu ciała:
bo był i wzrostu niskiego

humili et corpore exiguo et claudus altero pede. quae res etiam nonnullam afferebat deformitatem, atque ignoti, faciem eius cum intuerentur, contemnebant, qui autem virtutes noverant, non poterant admirari satis. quod ei usu venit, cum annorum octoginta subsidio Tacho in Aegyptum iisset et in acta cum suis accubuisset sine ullo tecto stratumque haberet tale, ut terra tecta esset stramentis neque huc amplius quam pellis esset iniecta, eodemque comites omnes accubuissent vestitu humili atque obsoleto, ut eorum ornatus non modo in his regem neminem significaret, sed homines non beatissimos esse suspicionem praeberet. huius de adventu fama cum ad

budowy, ale także kulawy na jedną nogę. Ta okoliczność dodawała mu pewnej szpetności; nieznający go, patrząc na niego, odwracali się z pogardą; ci zaś, którzy znali wysokie jego przymioty, nie mogli go dosyć podziwiać. Przydarzyło mu się też to, gdy mając lat ośmdziesiąt ruszył w pomoc Tachusowi do Egiptu. Położył się tam nad brzegiem morza bez żadnego dachu ze swoim orszakiem, i miał takie podesłanie, że pokryto ziemię słomą i rzucono na nią tylko skórę; tam też położyli się wszyscy jego towarzysze w odzieży prostej i wyszarzanęj, tak, że ich ubranie nietylko nie odznaczało między nimi żadnego króla, ale nawet budziło podejrzenie, że są ludźmi wcale nie zamożnymi. Skoro zaś wieść o jego przybyciu dostała się do urzędników

et corpore exiguo
 at claudus altero pede.
 Quae res afferebat etiam
 nonnullam deformitatem,
 atque ignoti, cum
 intuerentur faciem eius,
 contemnebant, qui autem
 noverant virtutes,
 non poterant satis admirari.
 Quod venit usu (*zam. usui*) ei,
 cum 80 annorum
 iisset in Aegyptum
 subsidio Tacho,
 et accubisset in acta
 cum suis sine ullo tecto,

haberetque stratum tale,
 ut terra strata esset
 stramentis, neque
 amplius quam pellis
 iniecta esset huc,
 comitesque omnes
 accubuissent eodem (*strato*)
 vestitu humili
 atque obsoleto,
 ut ornatus eorum
 non modo signifaret
 neminem regem in his,

sed praeberet suspicionem
 homines esse
 non beatissimos.
 Cum fama de adventu huius
 perlata esset ad regios,

i ciała wątłego
 i kulawy na jedną nogę.
 Co przynosiło także
 niejaką szpetność,
 a nieznający (*go*), gdy
 patrzyli na twarz jego,
 pogardzali, którzy zaś
 znali zalety,
 nie mogli dość podziwiać.
 Co przytrafiło się mu,
 gdy, 80-cio letni,
 poszedł do Egiptu,
 w pomoc Tachusowi,
 i położył się na brzegu
 ze swoimi bez żadnego da-

chu,
 i miał podesłanie takie,
 że ziemia zasłana była
 słomą, i nie
 więcej jak skóra
 narzucona była tu,
 a towarzysze wszyscy
 położyli się na tém samém
 w ubraniu prostém
 i zestarzałém,
 że odzienie ich
 nie tylko nie oznaczało
 nikogo jako króla między ni-
 mi,
 lecz poddawało podejrze-
 nie,
 że to ludzie są
 nie bardzo zamożni.
 Gdy wieść o przybyciu je-
 go
 doniesiono do królewskich
 (ludzi).

regios esset perlata, celeriter munera eo cuiusque generis sunt allata. his quaerentibus Agesilaum vix fides facta est, unum esse ex iis, qui tum accubabant. qui cum regis verbis quae attulerant dedissent, ille praeter vitulinam et eiusmodi genera obsonii, quae praesens tempus desiderabat, nihil accepit: unguenta, coronas secundamque mensam servis dispertiit, cetera referri iussit. quo facto eum barbari magis etiam contempserunt, quod eum ignorantia bonarum rerum illa potissimum sumpsisse arbitrabantur.

Hic cum ex Aegypto reverteretur, donatus a rege Nectanabide ducentis viginti talentis, quae ille muneri populo suo daret, venissetque in portum, qui Menelai vocatur, iacens inter Cyrenas et Aegyptum,

królewskich, szybko najrozmaitszego rodzaju dary mu zniesiono. Gdy się dopytywali o Agiezylausza, zaledwie dali się przekonać, że jest jednym z tych, którzy właśnie leżeli. Gdy mu w imieniu króla złożyli dary, nic z nich nie przyjął prócz cieleciny i takich przekąsek, których właśnie potrzebowano; pachnidła, wieńce i wety rozdzielił między niewolników, resztę kazał napowrót odnieść. Wskutek tego barbarzyńcy (cudzoziemcy) jeszcze mniej go poważali, w tém mniemaniu, że tylko z tego powodu tamte rzeczy wybrał, iż się nie zna na dobrych.

Gdy powracał z Egiptu,—obdarzony od króla Nektanabisa 220 talentami, które miał dać swemu narodowi w darze, — i przybył do portu, zwanego Menelauzowym, położonego między Cyrene a Egiptem, wpadł

munera cuiusque generis
allata sunt eo celeriter.
His quaerentibus Agesilaum

vix fides facta est,
esse unum ex iis,
qui tum accubabant.
Qui cum dedissent
verbis regis,
quae attulerant,
ille nihil accepit
praeter vitulinam (*carnem*)
et genera obsonii
eiusmodi, quae desiderabat
praesens tempus:
dispertiit servis
unguenta, coronas
secundamque mensam,
iussit referri cetera.
Quo facto barbari
conterpserunt eum
etiam magis, quod
arbitrabantur eum
ignorantia bonarum rerum
sumpsisse illa potissimum.

Cum hic reverteretur
ex Aeg., donatus
a rege Nectanabide 220 ta-
letis,
quae daret muneri
suo populo,
venissetque
in portum, qui vocatur
Men., iacens inter Cyrenas
et Aeg., implicitus

dary wszelkiego rodzaju
przyniesiono tam spiesznie.
Gdy ci dopytywali się o Agie-
zylausza,
ledwie przekonano (ich),
że jest jednym z tych,
którzy wtedy leżeli.
Którzy gdy oddali
w słowach króla,
co przynieśli,
on nic nie przyjął
prócz cielęciny
i gatunki przekąsek
takich, których wymagała
właśnie chwila:
rozdzielił niewolnikom
pachnidła, wieńce
i drugie danie,
kazał odnieść resztę.
Poczém barbarzyńcy
pogardzali nim
nawet więcej, ponieważ
sądzieli, że on
z nieznamości dobrych rze-
czy
przyjął tamte osobliwie.

Gdy (on) wracał
z Eg. obdarzony
od króla Nektanabisa 220 ta-
lentami,
któreby dał w darze
swojemu narodowi,
i przybył
do portu, który zowie się
Men., leżąc między Cyrene
i Egiptem, wpadłszy

in morbum implicitus decessit. ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt atque ita domum rettulerunt.

w chorobę i umarł. Dla łatwiejszego przewiezienia go do Sparty, przyjaciele w braku miodu, oblali go woskiem i takim sposobem sprowadzili do domu.

in morbum decessit.
Ibi amici, quo facilius
possent perferre Sp.,
circumfuderunt eum
cera, quod non habebant
mel, atque ita
rettulerunt domum.

w chorobę umarł.
Tam przyjaciele, aby tém łatwiej
mogli przenieść do Sp.,
oblali go
woskiem, bo nie mieli
miodu, i tak
przywieźli do domu.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

AGESILAUS.

1. *Agesilaus* był synem Archidamusa króla Spartańskiego.
Xenophon Socraticus, Ksenofon, młodszy od historyka Tucydydessa, był wodzem i pisarzem historycznym; prócz tego jako uczeń Sokratesa napisał tegoż wspomnienia.
Mos . . . erat traditus, Plusqmpf. gdyż za czasów Kornelijusza nie było już w Sparcie królów.
Procli zam. *Proclis* jak *Neocli*, por. Them. 1.
Fieri (roz. *regem*) *non licebat*. Obaj królowie nie mogli być z jednéj rodziny, dopóki byli potomkowie obu rodów.
Lys. suffragante, por. Alcib. 5.
Ostendimus supra, por. Lys. 1.
2. *Bellum regi* (roz. *Persarum*) *facerent*; było to w r. 396. prz. Chr. jednak Lacedemończycy już od czterech lat prowadzili wojnę z Persami.
Artaxerxes jest tutaj *Mnemon*.
Quos . . . mitteret; *quos* odnosi się także do *classis*; *masc.* stoi, ponieważ *classes* i *exercitus* zawierają osoby mascul.
Data (ei) *potestate* roz. do wyruszenia do Azji i do wojny z królem.
Id ut cogn. Tiss.; *id* wskazuje na *ut prius in Asian pervenerit. Tissaphernes*, por. Alc 5.
Praefecti regii jest ogólną nazwą satrapów, czyli namiestników; którzy zwykle byli dowódcami wojska.

Convenit mihi cum aliquo lub *inter aliquos* jest w łacinie wyrażeniem nieosobistém.

Multum in eo consequi; in eo roz. in iureiurando servando.

3. *Domicilia* roz. siedziby, zamki, pałace, składy. Najbogatszą prowincyją Persyi była Lidya.

Ephesus, miasto w Jonii na wybrzeżu zachodniém Małej Azji.

Sardes, stolica Lidyi.

Caria, na południowo-zachodniém wybrzeżu Małej Azji.

Quotienscumque congressus est. Trzy tylko bitwy stoczono, a zawsze w otwartém polu przeciw jeździe nieprzyjacielskiej; walną bitwę nad rzeką *Pactolus* wygrał Agiezylausz, w dwóch mniejszych musiał ustąpić.

4. *Ephorum*, por. Them 7.

Bellum... indixisse, por. Conon 2.

Dicto audiens; już kilka razy Kornelijusz użył tego zwrotu, w którym *dicto* nie jest Dat. lecz Abl. a całe wyrażenie znaczy: być posłusznym; por. Lys. 1.

In comitio; *comitium* było częścią *forum* w Rzymie, gdzie zwykle urzędnicy siedzieli i sprawy załatwiali. Kornelijusz podług swego zwyczaju, zwyczaje rzymskie stosując do greckich, — przypomnijmy sobie *praetor* zam. *strategos*,—używa tutaj tego wyrazu za *ephoraem*, dom urzędowy eforów.

Utinam nostri imperatores i t. d. odnosi to się do Cezara, Antonijusza i Oktawiana, którzy opierając się uchwałom senatu państwo zgubili.

Anno vertente; w życiu Temistoklesa Kornelijusz podaje *sex mensibus*, tutaj cały rok, w rzeczywistości przeprawa trwała cztery miesiące.

Apud Coroneam, miasto w Beocyi.

5. *Hic una pugna Agesilao duce*; Agiezylausz nie był wcale w tej bitwie obecny; doniesiono mu o niej, gdy wracał z Azji; zresztą i liczba poległych przesadnie podana.

Nos expugnaverimus nosmet ipsos; *expugnare* używa się zwykle o rzeczach nie o osobach.

6. *Epam. Spartam oppug.* por. *Epam. 8.*
7. *Qui a rege (roz. Persarum) defecerant*, między tymi Mausolus, król Karyi i Tachus, król Egiptu.
Nihil de victu... de vestitu Laconum mutavit, t. j. sam zachował i sposób życia i ubiór Lacedemoński.
Eurysthenes, progenitor; Agiezylausz nie pochodził z rodu Eurystenesa, lecz Proklesa. Również nie zamieszkiwał tego domu, chociaż istotnie zajmował mieszkanie bardzo niepokazne.
8. *Subsidio Tacho*, obszerniej o tém Chabr. 2.
Nectanabis, podniósł rokosz przeciw Tachusowi a z pomocą Agiezylausza osiadł na tronie.
Ducentis viginti talentis, por. *Milt. 7.*
Cyrene, miasto w północnej Afryce.
Mel. Zwykle w miodzie balsamowano królów spartańskich, zmarłych na obczyźnie, i przeprowadzano do Sparty.

XVIII.

EUMENES.

XVIII. EUMENES.

I. Eumenes Cardianus. huius si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem maior fuisset, sed multo illustrior atque etiam honoratior, quod magnos homines virtute metimur, non fortuna. nam cum aetas eius incidisset in ea tempora, quibus Macedones florent, multum ei detraxit inter eos viventi, quod alienae erat civitatis, neque aliud huic defuit quam generosa stirps. etsi ille domestico summo genere erat, tamen Macedo-

XVIII. EUMENES.

I. Eumenes pochodził z Kardyi. Gdyby dzielności tego męża w równej mierze towarzyszyło szczęście, nie byłby on wprawdzie stał się większym, jednakże zawsze słynniejszym i większą czcią otoczonym; bo téż wielkich ludzi raczej oceniamy podług ich dzielności, nie szczęścia. Albowiem ponieważ żył właśnie w tych czasach, gdy Macedończycy wzmagali się w potęgę, a on, żył między nimi, wiele mu przeszkadzała ta okoliczność, że był cudzoziemcem, lubo prócz znakomitego pochodzenia nic mu innego nie brakowało. Chociaż bowiem pochodził z bardzo wysokiego rodu trackiego,

XVIII. EUMENES.

1. Eumenes Cardianus.
Si fortuna par data esset
virtuti huius,
ille quidem non maior
fuisset, sed multo illustrior
atque etiam honoratior,
quod metimur magnos homi-
nes
virtute non fortuna.

Nam cum aetas eius
incidisset in ea tempora,
quibus Macedones florent,

detraxit multum ei
viventis inter eos,
quod erat alienae civitatis,
neque aliud defuit huic,
quam stirps generosa.
Etsi ille erat
summo genere domestico,
tamen Mac. ferebant

XVIII. EUMENES.

1. Eumenes, Kardyjanin.
Gdyby szczęście równe dane
było
dzielności jego,
on wprawdzie nie większym
byłby, lecz o wiele sławniej-
szym
a nawet więcej poważanym,
ponieważ mierzymy wielkich
ludzi
podług dzielności, nie szczę-
ścia.

Albowiem gdy wiek jego
przypadł w owe czasy,
w których Macedończycy kwi-
tnęli,
ujęło wiele jemu,
żyjącemu między nimi,
że był z obcego państwa
i nie brakowało mu,
jak rodu szlchetnego.
Chociaż on był
z bardzo wysokiego rodu z do-
mu,
jednak Macedończycy znosili

nes eum sibi aliquando anteponi indigne ferebant, neque tamen non patiebantur: vincebat enim omnes cura, vigilantia, patientia, calliditate et celeritate ingenii.

Hic peradulescentulus ad amicitiam accessit Philippi, Amyntae filii, breviq̄ue tempore in intimam pervenit familiaritatem: fulgebat enim iam in adulescentulo indoles virtutis. itaque eum habuit ad manum scribae loco, quod multo apud Graios honorificentius est quam apud Romanos. namque apud nos re vera, sicut sunt, mercennarii scribae existimatur: at apud illos e contrario nemo ad id officium admittitur nisi honesto loco, et fide et industria cognita, quod neces-

wszelako Macedończycy niechętnie widzieli, że go w pewnych razach przekładano nad nich, wszelako nie opierali się temu, ponieważ przewyższał wszystkich swą gorliwością, czujnością, wytrwałością, przemyślnością i przytomością umysłu.

Będąc jeszcze bardzo młodym pozyskał przyjaźń Filipa, który był synem Amyntasa, a wkrótce wszedł z nim w najściślejsze stosunki; już bowiem w młodym jego wieku przebijały się oznaki wrodzonej dzielności. Używał go tedy jako przybocznego sekretarza, co daleko zaszczytniejszém jest u Greków stanowiskiem, aniżeli u Rzymian. Albowiem u nas, pisarze uważają się za sługi płatne, jakoż rzecz ta ma się tak istotnie; u nich zaś nikogo niedopuszczają do téj służby, jak tylko człowieka zacnego rodu, doświadczonej wierności i pracowitości, a to z tego powodu, że koniecznie wta-

indigne, eum anteponi	niechętnie, że on był przeno- szony
aliquando sibi	niekiedy nad nich
neque tamen	jednak nie
non patiebantur:	opiérali się (nie cierpieli):
vincebat enim omnes	przewyższał bowiem wszyst- kich
cura, vigilantia, patientia,	gorliwością, czujnością, wy- trwałością,
calliditate et celeritate ingenii.	przebiegłością i bystrością u- mysłu.

Hic peradulescentulus
accessit ad amicitiam
Phil., Amyntae filii,
brevique tempore pervenit
in intimam familiaritatem:

indoles enim virtutis
fulgebat iam in adulesc.
Itaque habuit eum
ad manum loco scribae,
quod apud Graecos est
multo honorificentius
quam apud Romanos.
Namque apud nos
scribae revera aestimantur

mercennarii, sicut sunt:

at apud illos e contrario
nemo admittitur ad id offi-
cium,

nisi loco honesto, (*Abl. qual.*) et
cognita fide et industria (*Abl.*
abs.)

quod necesse est

(On) jako bardzo młody
przystąpił do przyjaźni
Filipa, Amyntasa syna,
i w krótkim czasie przyszedł
w najściślejszy z nim stosu-
nek:

zaród bowiem dzielności
objawiał się już w młodz.
Dlatego miał go
przy ręce jako pisarza,
co u Greków jest
daleko zaszczytniejszém
niż u Rzymian.

Albowiem u nas
pisarze w saméj rzeczy uwa-
żani są

jako płatni, jak téż są w isto-
cie:

lecz u nich przeciwnie
nikt nie bywa dopuszczony do
tego obowiązku,

jak tylko rodu szlachtetnego, i
po poznaniu wierności i praco-
witości,

ponieważ konieczném jest,

se est omnium consiliorum eum esse participem. hunc locum tenuit amicitiae apud Philippum annos septem. illo interfecto eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. novissimo tempore praefuit etiam alterae equitum alae, quae Hetaerice appellabatur. utrique autem in consilio semper adfuit et omnium rerum habitus est particeps.

II. Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispertirentur et summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens anulum suum dederat, Perdiccae (ex quo omnes coniecerant, eum regnum ei commisisse, quoad liberi eius in suam tutelam pervenissent: aberat enim Crateros et Antipa-

jemniczonym bywa we wszystkie plany. Stanowisko to przyjacielskie zajmował u Filipa lat siedm. Po jego zamordowaniu przez lat trzynaście zajmował to samo stanowisko u Aleksandra. Ostatnimi czasy był dowódcą jednego oddziału jazdy, zwanego heterykami (przyjaciółmi). Zawsze on obu królów wspomagał swymi radami, i dopuszczano go do udziału we wszystkich sprawach.

II. Kiedy po śmierci Aleksandra w Babylonie rozdzielono jego państwo między jego przyjaciół, a pieczę około władzy najwyższej temu oddano, któremu Aleksander na łożu śmiertelném powierzył swój pierścień, t. j. Perdykasowi (z czego wszyscy domyślali się, że on temuż powierzył pieczę około tronu, dopókiby dzieci jego nie doszły do pełnoletności: nie był bowiem obecny Kra-

eum esse participem,
 omnium consiliorum.
 Tenuit hunc locum
 amicitiae apud Phi.
 annos septem.
 Illo interfecto fuit
 eodem gradu apud Alex.

annos tredecim.
 Novissimo tempore
 praefuit etiam
 alterae (*zan. alteri*)
 alae equitum
 quae appellabatur Het.
 Adfuit autem semper
 utrique in consilio, et
 habitus est particeps
 omnium rerum.

2. Alex. mortuo
 Babylone, cum regna
 dispertirentur familiaribus
 singulis,
 et summa rerum
 tradita esset tuenda
 eidem, cui Alexander
 moriens dederat
 anulum suum,
 Perdiccae,
 (ex quo omnes coniecerant
 eum commisisse ei
 regnum, quoad liberi eius
 pervenissent
 in suam tutelam:
 Crateros enim et Ant.,
 qui videbantur

że on ma udział
 we wszystkich zamiarach.
 Zatrzymał to miejsce
 przyjaźni u Fil.
 lat siedm.
 Po jego zabiciu był
 w tym samym stopniu u Ale-
 ksandra
 lat trzynaście.
 W ostatnim czasie
 przewodniczył także
 jednemu (drugiemu)
 oddziałowi jazdy,
 który zwał się Het.
 Pomagał zaś zawsze
 obu w radzie, i
 utrzymywany był w udziale
 wszystkich spraw.

2. Po śmierci Aleksandra
 w Babylonie, gdy królestwa
 rozdzielono przyjaciółom
 z osobna,
 a najwyższą władzę
 oddano do strzeżenia
 temu, któremu Aleksander
 umierając oddał
 pierścień swój,
 Perdykasowi,
 (z czego wszyscy wnosili,
 że on powierzył jemu
 królestwo, dopóki dzieci jego
 nie dojdą
 do własnej opieki:
 Krateros bowiem i Antypa-
 ter,
 którzy zdawali się

ter, qui antecedere hunc videbantur, mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facile intellegi posset, plurimi fecerat); hoc tempore data est Eumeni Cappadocia sive potius dicta: nam tum in hostium erat potestate. hunc sibi Perdiccas adiunxerat magno studio, quod in homine fidem et industriam magnam videbat, non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in iis rebus, quas apparabat. cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere atque complecti. neque vero hoc ille solus fecit, sed ceteri quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. primus Leonnatus Macedoniam praeoccupare destinavit. is multis magnisque pollicitationi-

teros i Antypater, którzy zdawali się mieć pierwszeństwo; nie żył już bowiem Hefestyjo, którego jednego, z zrozumiałych powodów, stawiał najwyżej); wówczas oddano, a raczej przeznaczono Eumenesowi Kapadocyją; wtedy bowiem była w ręku nieprzyjaciół. Owóż tego człowieka Perdykas pragnął usilnie dla siebie pozyskać, ponieważ dostrzegł w nim wielką prawość i dzielność; był przekonany, że przeciągnąwszy go na swoją stronę, będzie miał w nim wielką pomoc we wszystkich swoich zamiarach. Zamierzał on bowiem, — do czego wszyscy dążą, którzy posiadają rozległą władzę, — przywłaszczyć sobie części wszystkich i w swoim ręku połączyć. To nie tylko on jeden czynił, ale także i wszyscy inni przyjaciele Aleksandra. Pierwszy Leonatus postanowił ubiedz dla siebie Macedoniją. Licznymi i świetnymi obietnicami starał się skłonić Eume-

antecedere hunc, aberant;

Hephaestio, quem
unum Alex. fecerat plurimi,
quod posset
intellegi facile,
mortuus erat);
hoc tempore Cappad.
data est Eumeni, sive
potius dicta:
nam erat tum
in potestate hostium.
Perdiccas adiunxerat
hunc sibi magno studio,

quod videbat in homine
fidem et industriam magnam,
non dubitans,
si pellexisset eum
fore (*eum*) sibi magno usui

in iis rebus, quas apparabat.

Cogitabat enim,
quod fere omnes
concupiscunt in
magnis imperiis,
corripere atque complecti
partes omnium.

Neque vero ille solus
fecit hoc, sed ceteri
quoque omnes, qui
fuerant amici Alex.
Leonnatus primus
destinavit Macedon. praecoc-
cupare.

Is studuit persuadere

mieć pierwszeństwo przed nim,
nie byli obecni;

Hef., którego
jednego Al. cenił najwyżej,
co można
zrozumieć łatwo,
umarł był);
w tym czasie Kapadocyja
dana była Eum. czyli
raczej przeznaczona:
albowiem była wtedy
w mocy nieprzyjaciół.
Perd. przywiązał
go do siebie z wielką usilno-
ścią,

bo widział w (tym) człowieku
wierność i pracowitość wielką,
nie wątpiąc,
jeżeli pozyska go
będzie (on) dla niego bar-
dzo korzystnym
w tych sprawach, które przy-
gotowywał.

Zamyślał bowiem,
czego prawie wszyscy
pragną we
wielkich władzach,
pochwyć i połączyć
udziały wszystkich.
Atoli nie on jeden
uczynił to, lecz inni
również wszyscy, którzy
byli przyjaciółmi Aleksandra.
Leon. pierwszy
postanowił Macedoniją ubiedz.

Ten starał się namówić

bus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret ac secum faceret societatem. cum perducere eum non posset, interficere conatus est, et fecisset, nisi ille clam noctu ex praesidiis eius effugisset.

III. Interim conflata sunt illa bella, quae ad interneccionem post Alexandri mortem gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit neque salutis quam fidei fuit cupidior. praefecerat hunc Perdiccas ei parti Asiae, quae inter Taurum montem iacet atque Hellespontum, et illum unum opposuerat Europaeis adversariis: ipse Aegyptum oppugnatam adversus Pto-

nesa, aby odstąpił Perdykasa i wszedł z nim w związek. Nie mogąc go przeciągnąć do siebie, zgładzić go chciał i byłby tego dokonał, gdyby ten nie był umknął potajemnie z jego stanowisk.

III. Tymczasem wybuchły owe wojny, które po śmierci Aleksandra prowadzono aż do zagłady, i wszyscy się połączyli dla pokonania Perdykasa. Chociaż widział, że ten zbyt słabe ma siły, będąc zmuszonym sam jeden stawić czoło wszystkim, wszelako przyjaciela nie opuścił, i wolał raczej dotrzymać wierności, aniżeli oglądać się na własne dobro. Perdykas oddał mu naczelne dowództwo części Azyi, leżącej między pasmem gór Tauru a Hellespontem, jego jednego postawił naprzeciw nieprzyjaciółom nadciągającym z Europy; sam wyruszył na podbicie Egiptu przeciw Ptolemeuszowi.

Eumeni multis
magnisque pollicitationibus,
ut desereret Perdiccam
ac faceret societatem secum.
Cum non posset perducere (eo)

eum, conatus est interficere,
et fecisset, nisi ille
effugisset c' am noctu
ex praesidiis eius.

3. Interim bella
illa conflata sunt,
quae gesta sunt
ad internecionem
post mortem Alex.,
omnesque concurrerunt
ad opprimendum Perd.
Quem etsi videbat
infirmum, quod cogebatur
unus resistere omnibus,
tamen non deseruit
amicum neque fuit
cupidior salutis quam fidei.

Perd. praefecerat hunc
ei parti Asiae,
quae iacet inter
Taurum montem atque Helle-
sponum,
et opposuerat illum unum
adversariis Europaeis:

ipse profectus erat
oppugnatum (Sup.) Aegyp-
tum

Eumenesa licznemi
i wielkimi obietnicami,
aby opuścił Perdykasa,
i zrobił związek z nim.
Gdy nie mógł skłonić do (te-
go)

jego, starał się zabić,
i byłby uczynił, gdyby ten
nie uciekł tajemnie w nocy
ze stanowisk jego.

3. Tymczasem wojny
owe wybuchły,
które prowadzono
do zagłady
po śmierci Aleksandra,
i wszyscy zbiegli się
dla pokonania Perdykasa.
Którego chociaż widział
słabego, bo zmuszony był
sam opierać się wszystkiemu,
jednak nie opuścił
przyjaciela, i nie był
chciwszy ocalenia się, niż wier-
ności.

Perd. przełożył go
tęj części Azyi,
która leży między
Taurem górą i Hellespontem,

i postawił go samego
przeciw nieprzyjaciółom Euro-
py:

sam ruszył
na podbicie Egiptu

lemaeum erat profectus. Eumenes cum neque magnas copias neque firmas haberet, quod et inexercitatae et non multo ante erant contractae, adventare autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipater et Crateros magno cum exercitu Macedonum, viri cum claritate tum usu belli praestantes (Macedones vero milites ea tum erant fama, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summa imperii poterentur): Eumenes intellegebat, si copiae suae cognoscent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. itaque hoc ei visum est prudentissimum, ut devii itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent, et iis persuaderet

Eumenes, nie mając ani licznych wojsk ani bitnych, nie były bowiem wyćwiczone i niedawno dopiero zebrane, tymczasem mówiono, że nadciągają i już przeprowili się przez Hellespont z wielkim wojskiem, złożonem z Macedończyków, Antypater i Krateros, mężowie nie tylko znakomici, ale doświadczeni wojownicy, (Macedońscy zaś żołnierze, taką wówczas mieli sławę, jak dziś Rzymianie; uważano bowiem zawsze tych za najwaleczniejszych, którzy najwyższą dzierżą władzę); rozumiał więc Eumenes, że gdyby się jego wojsko dowiedziało, przeciw komu on je prowadzi, nie tylko nie pójdzie naprzód, lecz nawet równocześnie z wiadomością pójdzie w rozsypkę. Z tego powodu za najrozsądniejszą rzecz uznał, prowadzić swe wojsko manowcami, gdzieby się prawdy nie mogli dowiedzieć, i wmówić

adversus Ptolemaeum.
 Cum Eum. haberet
 copias neque magnas
 neque firmas,
 quod erant inexercitatae
 et contractae
 non multo ante,
 Antipater autem et Crat.,
 viri praestantes
 cum claritate
 tum usu belli,
 dicerentur adventare,
 transisseque Hellesp.
 cum magno exercitu Macedo-
 num,

(milites vero Maced.
 erant tum ea fama,
 qua nunc Romani feruntur:

etenim semper habit sunt
 fortissimi (ii), qui

potirentur summa imperii):
 Eum. intellegebat,
 si suae copiae cognosset,
 adversus quos ducerentur,

non modo non ituras (*esse*),
 sed dilapsuras (*esse*)
 simul cum nuntio.

Itaque hoc visum est
 ei prudentissimum,
 ut duceret milites
 itineribus deviis,
 in quibus non possent
 audire vera,
 et (*ut*) persuaderet iis,

przeciw Ptolemeuszowi.
 Gdy Eum. nie miał
 wojsk ani wielkich
 ani bitnych,
 bo były niewyćwiczone
 i ściągnięte
 nie o wiele przedtém,
 Antypater zaś i Krateros,
 mężowie znakomici
 i z pochodzenia
 i z doświadczenia wojennego,
 mieli się zbliżyć,
 i (już) przebyć Hellespont
 z wielkiém wojskiem Maced.,

(żołnierze zaś Maced.
 byli wtedy téj sławy,
 jaką teraz rzymscy bywają
 wynoszeni:

albowiem zawsze miano
 za najwaleczniejszych (tych),
 którzy,

dochodzili najwyższej władzy):
 Eum. rozumiał,
 jeżeli jego wojsko się dowie,
 przeciw komu jest prowadzo-
 ne,

nie tylko nie pójdzie,
 lecz rozprószy się
 razem z wiadomością.
 Dlatego to zdawało się
 jemu najrozsądniejszém,
 aby prowadził żołnierzy
 drogami ubocznemi,
 na których nie mogliby
 usłyszeć prawdy,
 i (aby) przekonał ich,

se contra quosdam barbaros proficisci. atque tenuit hoc propositum et prius in aciem exercitum eduxit proeliumque commisit, quam milites sui scirent, cum quibus arma conferrent. effecit etiam illud locorum praeoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

IV. Quorum acerrimo concursu cum magnam partem diei esset pugnatum, cadit Crateros dux et Neoptolemus, qui secundum locum imperii tenebat. cum hoc concurrat ipse Eumenes. qui cum inter se complexi in terram ex equis decidissent, ut facile intellegi possent inimica mente contendisse animoque magis etiam pugnasse quam corpore, non prius distracti sunt, quam

w nich, że prowadzi ich naprzeciw jakimś barbarzyńcom. Jakoż wytrwał w tém postanowieniu, i pierwój wyprowadził do boju swe wojsko i rozpoczął bitwę, nim żołnierze się dowiedzieli, z kim mają do czynienia. Uprzedzając nieprzyjaciela w obsadzeniu stosownych stanowisk, sprawił, że raczej potykał się jazdą, którą przemagał, niżeli piechotą, w której był słabszy.

IV. Gdy obie strony w zażartym boju walczyły już przez większą część dnia, pada wódz Krateros i Neoptolemus, który po nim następował w naczelném dowództwie. Z tym sam Eumenes się zmierzył. Gdy obaj porwawszy jeden drugiego spadli ze swych koni na ziemię, iż łatwo można się było domyślcć, że to ścierają się ze sobą wrogowie osobiści, i że walczą więć sercem zażartém niż ciałem, nie pierwój dali się rozerwać je-

se proficisci contra
quosdam barbaros.
Atque tenuit hoc propositum,

et eduxit exercitum
in aciem commisitque
proelium prius quam
sui milites scirent,
cum quibus arma conferrent.
Effecit etiam illud
praeoccupatione locorum,
ut dimicaret potius
equitatu, quo valebat plus,

quam peditatu,
quo erat deterior.

4. Quorum concursu
acerrimo, cum pugnatum es-
set

magnam partem diei,
Crateros dux cadit
et Neoptolemus, qui
tenebat secundum
locum imperii.
Eumenes ipse
concurrit cum hoc.
Qui, cum complexi
inter se decidissent
ex equis in terram,
ut posset facile intellegi,

contendisse mente inimica
pugnasseque magis etiam
animo quam corpore;
distracti sunt non prius

że idą przeciw
jakimś barbarzyńcom.

Jakoż utrzymał to postano-
wienie,

i wyprowadził wojsko
do boju i stoczył
bitwę pierwój, nim
jego żołnierze wiedzieli,
z kim orężem się ściérają.

Sprawił także to
ubieżeniem stanowisk,
że walczył raczej
konnica, którą przemagał wię-
cej,
niż piechotą,
w której był słabszy.

4. Wśród których starciu się
najzaciętszém, gdy walczono

wielką część dnia,
Krat. wódz pada
i Neopt., który
zajmował drugie
miejsce dowództwa.

Eum. sam (osobiście)
zetknął się z nim.
Którzy, gdy uchwyciwszy
się wzajemnie spadli
z koni na ziemię,
iż można było łatwo zrozu-
mić,

że walczyli umysłem wrogim,
i potykali się więcej nawet
duszą niż ciałem;
rozerwani zostali nie pier-
wój,

alterum anima relinqueret. ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex proelio excessit, sed acrius hostibus institit. hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis praeterea et maxime nobilibus captis pedester exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non posset, pacem ab eo petiit. quam cum impetrasset, in fide non mansit, et se, simul ac potuit, ad Antipatrum recepit. Eumenes Craterum ex acie semivivum elatum recreare studuit: cum id non posset, pro hominis dignitate proque pristina amicitia (namque illo usus erat Alexandro vivo familiariter) amplo funere extulit, ossaque in Macedoniam uxori eius ac liberis remisit.

den od drugiego, póki jeden nie wyzionął ducha. Eumenes odebrał od niego kilka ran, lecz przez to wcale nie ustąpił z bitwy, owszem tém silnój natarł na nieprzyjaciela. W takiém położeniu, gdy jazdę rozbito, a dowódzca Krateros poległ, nadto gdy wielu i to najznakomitszych wzięto do niewoli, piechota wprowadzona na takie miejsca, z których przeciw woli Eumenesa nie mogła się wydobyć, o pokój prosiła. Otrzymawszy go, nie dotrzymała jednak przyrzeczenia, lecz przeszła wnet do Antypatra. Eumenes starał się do życia przyprowadzić Kraterosa, którego wyniesiono na pół żywego z bitwy; nie zdoławszy tego uskutecznić, wyprawił mu wspaniały pogrzeb, stosownie do godności tego męża i dawnój z nim przyjaźni, (żył bowiem z nim w ścisłej przyjaźni za życia Aleksandra), a zwłoki jego odesłał do Macedonii żonie i dzieciom.

quam anima
relinqueret alterum.
Eumenes vulneratur ab hoc

aliquot plagis,
neque eo magis
excessit ex proelio,
sed institit acrius hostibus.

Hic, equitibus profligatis,
duce Cratero interfecto,
praeterea multis
et maxime nobilibus
captis, exercitus pedester,
quod deductus erat
in ea loca,
ut non posset elabi
Eumene invito (*Abl. abs.*),
petiit pacem ab eo.
Quam cum impetrasset,
non mansit in fide,
et, simul ac potuit,
se recepit ad Antip.
Eum. studuit Craterum

recreare, elatum
ex acie semivivum;
cum non posset id,
pro dignitate hominis,
proque pristina amicitia,
(namque usus erat illo
familiariter Alex. vivo),

extulit funere amplo,
remisitque ossa
in Macedoniam
uxori ac liberis eius.

aż depóki dusza
nie opuściła jednego (z dwóch).
Eumenes raniony był przez
niego

kilku cięciami,
lecz przez to nie tylko nie
ustąpił z bitwy,
lecz natarł silniej na nieprzy-
jaciela.

Wtedy, po rozbiciu jazdy,
po zabiciu wodza Krat.,
prócz tego po wielu
i bardzo znakomitych
pojmaniu, wojsko piesze,
ponieważ sprowadzone było
na takie miejsca,
że nie mogło ujsć
jeżeli Eum. nie chciał,
prosiło o pokój go.
Który gdy otrzymało,
nie zostało w wierności,
i skoro tylko mogło,
cofnęło się do Antyp.
Eumenes starał się Krate-
rosa

ożywić, wyniesionego
z boju półżywego;
gdy nie mógł tego,
podług godności męża,
i podług dawniej przyjaźni,
(bo był jego
przyjacielem za życia Aleksan-
dra),
pogrzebał wspaniale,
i odesłał zwłoki
do Macedonii
żonie i dzieciom jego.

V. Haec dum apud Hellespontum geruntur, Perdiccas apud Nilum flumen interficitur a Seleuco et Antigene, rerumque summa ad Antipatrum defertur. hic, qui deseruerant, exercitu suffragium ferente, capitis absentes damnantur, in his Eumenes. hac ille perculsus plaga non succubuit neque eo secius bellum administravit. sed exiles res animi magnitudinem, etsi non frangebant, tamen minuebant. hunc persequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret, saepe in itineribus vexabatur, neque umquam ad manum accedere licebat nisi iis locis, quibus pauci multis possent resistere. sed extremo tempore, cum consilio capi non posset, multitudine circumitus est. hinc tamen multis

V. Gdy to działo się nad Hellespontem, Perdykas poległ nad Nilem w bitwie przeciw Seleukusowi i Antygenesowi, i najwyższa władza dostała się w ręce Antypatry. Tutaj wskutek głosowania wojska, skazano odstępców w ich nieobecności na śmierć, między nimi Eumenesa. Trafiony tym ciosem nie stracił jednak otuchy, i nie zmniejszą energiją zajął się dalszém prowadzeniem wojny. Wszelako niedostateczność środków, lubo nie złamała ducha wielkiego, zawsze jednak osłabiła. Antygon ścigając go, lubo miał dostatek wojska wszelkiej broni, często w marszach doznawał porażki, bo nigdy nie mógł natrzeć na niego, jak tylko w takich miejscach, gdzie mała liczba wielkiej zdołała się oprzeć. Lecz w końcu, chociaż nie dał się podejść fortem, przemagającą liczbą został otoczony. Stąd jednak po

5. Dum haec geruntur
apud Hellesp., Perdiccas
interficitur apud
flumen Nilum
a Seleuco et Antigene,
summaque rerum
defertur ad Antipatrum.

Hic, qui deseruerant,
exercitu ferente suffragium,
damnantur absentes
capitis, in his Eum.

Ille percussus hac plaga
non succubuit,
neque eo secius
administravit bellum.
Sed etsi res exiles
non frangebant
magnitudine animi,
tamen minuebant.
Antigonus persequens hunc,
cum abundaret
omni genere copiarum,
vexabatur saepe
in itineribus,
neque umquam licebat (ei)
accedere ad manum,
nisi iis locis, quibus

pauci possent
resistere multis.
Sed extremo tempore,
cum non posset capi
consilio, multitudine
circumitus est.

5. Kiedy to dzieje się
nad Hellespontem, Perdykas
zabity zostaje nad
rzeką Nilem
przez Sel. i Antig.,
a najwyższa władza
przeniesiona zostaje na Anty-
patra.

Wtedy, którzy odstąpili,
gdy wojsko oddawało swe
głosy,
skazani zostają nieobecni
na śmierć, między tymi Eume-
nes.

(On) trafiony tym ciosem
nie uległ,
ani też nieopieszalój
zajął się wojną.
Lecz chociaż rzeczy szczupłe
nie złamały
wielkości ducha,
jednakże zmniejszyły.
Ant. ścigając go,
choć obfitował
we wszelki rodzaj wojsk,
był trapiiony często
w marszach,
i nigdy nie było mu można
zbliżyć się do ręki,
chyba w takich miejscach,
w których
niewielu mogło
oprzec się wielu.
Lecz w ostatnim czasie,
gdy nie mógł być schwytyany
fortelem, przeważającą liczbą
otoczony został.

suis amissis se expedit et in castellum Phrygiae, quod Nora appellatur, confugit. in quo cum circumsederetur et vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi, callidum fuit eius inventum, quemadmodum stans iumentum concalferi exerceique posset, quo libentius et cibo uteretur et a corporis motu non removeretur. substringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plene terram posset attingere, deinde post verberibus cogebat exsultare et calces remittere: qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut aequae iumenta nitida ex castello educeret, cum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea

ciężkich stratach wydobył się i rzucił do zamku obronnego we Frygii, który się zowie Nora. Kiedy go tutaj obleżono, w obawie, aby zostając w jedném miejscu nie postradał koni wojskowych, bo nie było miejsca do ich przejeżdżania, wynalazł dowcipny środek, jak można na jedném miejscu zwierzę rozegrzać i zmęczyć, aby i chwiéj żarło i nie było pozbawione ruchu. Rzemieniem podciągnął łeb konia wyżej, aniżeli by mógł przednimi nogami dobrze dotknąć się ziemi, następnie biciem zmuszał go do skoków tyłem i wierzgania; ruch ten tak samo wywoływał poty, jak gdyby koń biegał na wyścigowym torze. Stądto wszystkim dziwném się wydawało, że, chociaż kilka miesięcy był w obleżeniu, konie swoje wyprowadził równie tak piękne, jak gdyby je miał w otwartém polu. Podczas tego obleżenia, ilekroć

Tamen expedit se hinc
 multis suis amissis,
 et confugit in castellum
 Phrygiae, quod
 appellatur Nora.
 In quo cum circumsederetur,
 et vereretur, me manens
 uno loco perderet
 equos militares,
 quod non esset spatium
 agitandi, inventum eius
 callidum fuit,
 quemadmodum iumentum
 stans posset concalferi
 exercerique, quo
 libentius et uteretur cibo,
 et non removeretur
 a motu corporis.
 Substringebat caput
 loro altius, quam ut posset
 plene attingere terram
 pedibus prioribus,
 deinde cogebat
 verberibus exsultare
 et remittere calces:
 qui motus non minus
 excutiebat sudorem,
 quam si decurreret
 in spatio.
 Quo factum est,
 quod visum est mirabile
 omnibus, ut educeret
 ex castello iumenta
 aequae nitida, ac si
 habuisset ea in locis
 campestribus, cum
 fuisset in obsidione

Jednak wydobył się stąd,
 wielu swoich straciwszy,
 i uciekł do kasztelu (zamku)
 Frygii, który
 nazywa się Nora.
 W którym gdy był oblegany,
 i obawiał się, aby zostając
 w jedném miejscu nie stracił
 koni wojskowych,
 bo nie było miejsca
 do przejeżdżania, wynalazkiem
 dowcipnym było, [jego
 jakim sposobem zwierzę
 stojąc mogło się rozgrzać
 i zmęczyć, aby tém
 chętniej i używało paszy
 i nie było pozbawione
 ruchu ciała.
 Podwiązywał leb [głó
 rzemieniem wyżej, niż żeby mo-
 całkiem dotykać się ziemi
 nogami przednimi,
 potem zmuszał
 plagami tyłem podskakiwać
 i wyrzucać kopytami (piętami):
 który ruch nie mniej
 wyciskał pot,
 jakgdyby biegało
 na przestrzeni (wyścigowej).
 Czém stało się,
 co wydało się dziwném
 wszystkim, że wyprowadził
 z kasztelu konie
 równie piękne, jakgdyby
 miał je w miejscach
 otwartych, chociaż
 był w oblężeniu

locis habuisset. in hac conclusione, quotienscumque voluit, apparatus et munitiones Antigoni alias incendit, alias disiecit. tenuit autem se uno loco, quamdiu hiems fuit, quod castra sub divo habere non poterat, ver appropinquabat: simulata deditio, dum de condicionibus tractat, praefectis Antigoni imposuit seque ac suos omnes extraxit incolumes.

VI. Ad hunc Olympias, mater quae fuerat Alexandri, cum litteras et nuntios misisset in Asiam consul-tum, utrum regnum repetitum in Macedoniam veniret (nam tum in Epiro habitabat) et eas res occuparet, huic ille primum suasit, ne se moveret et exspectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur: sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, oblivisceretur

chciał, to podpalił przygotowane dzieła oblężnicze, to znowu zburzył. Trzymał się zaś na jedném miejscu przez całą zimę, bo obozu pod gołém niebem mieć nie mógł. Zbliżała się wiosna, więc pod pozorem podda-nia się, gdy się względem warunków układał, fortelem podszedł dowódców Antygona, i siebie razem ze swoimi bez straty wydobył z matni.

VI. Gdy Olimpyjas, matka Aleksandra, wysłała do niego do Azyi listy i posłańców o radę, czy ma dla odzyskania tronu udać się do Macedonii (mieszkała bowiem wtedy w Epirze), i wziąć te sprawy w swe ręce: przedewszystkiém jój radził, aby się spokojnie zachowała i czekała, aż syn Aleksandra dostąpi władzy królewskiej: gdyby zaś niepohamowana jakaś żądza gnała ją do Macedonii, niech zapomni o wszystkich pokrzy-

complures menses.
In hac conclusione,
quotiescumque voluit,
alias incendit, alias
disiecit apparatus
et munitiones Ant.
Tenuit autem se uno loco,

quamdiu hiems fuit,
quod non poterat habere
castra sub divo.

Ver appropinquabat:
deditio simulata,
dum tractat
de conditionibus,
imposuit praefectis Ant.,
extraxitque se ac suos
omnes incolumes.

6. Cum Olympias,
quae fuerat mater Alex.,
misisset ad hunc
in Asiam litteras
et muntios consultum (*Sup.*),
utrum veniret
repetitum (*Sup.*) regnum
in Maced., (nam tum
habitabat in Epiro),
et occuparet eas res;

ille primum suavit
huic, ne se moveret,
et exspectaret,
quoad filius Alex.
adipisceretur regnum:
sin raperetur in Mac.
aliqua cupiditate,

kilkanaście miesięcy.
Podczas tego zamknięcia,
ilekroć chciał,
raz podpalił, to znowu
rozburzył przygotowania
i obwarowania Ant.

Trzymał zaś się w jedném
miejscu,

jak długo zima była,
bo nie mógł mieć
obozu pod gołym niebem.

Wiosna się zbliżała:
poddanie się udając,
gdy układał się
o warunki,
oszukał wodzów Ant.,
i wyprowadził siebie i swoich
wszystkich całych.

6. Gdy Olimpijas,
która była matką Aleks ,
posłała do niego
do Azji listy
i posłańców dla poradzenia się,
czy ma pójść
dla odzyskania królestwa
do Mac., (bo wtedy)
mieszkała w Epirze),
i objęła te sprawy (roz. Ma-
cedonii);

on naprzód radził
jój, żeby się nie ruszała,
i oczekiwała,
aż syn Aleksan.
dotąspi królestwa:
jeżeli zaś rwie się do Maced.
jakaś żądzą,

omnium iniuriarum et in neminem acerbiore uteretur imperio. horum illa nihil fecit: nam et in Macedoniam profecta est et ibi crudelissime se gessit. petiit autem ab Eumene absente, ne pateretur Philippi domus ac familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri. quam veniam si daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent eiusque consiliis uterentur. his rebus Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam quam ingratum vivere.

wdzeniach, i przeciwko nikomu nie używa zbyt srogich rządów. Za żadną z tych rad nie poszła: nietylko że udała się do Macedonii, ale tam postępowała sobie z największém okrucieństwém. Żądała zaś od Eumenesa, będącego w oddaleniu, aby nie dopuścił do tego, iżby najzaciętsi wrogowie domu i rodziny Filipa, ród nawet tegoż wytępili, żeby więc niósł pomoc dzieciom Aleksandra. Jeśli się skłoni do téj prośby, niech jak najspieszniej zbiera wojsko, któreby mógł posłać jój w pomoc. Dla ułatwienia mu téj sprawy, do wszystkich dowódców — rozumié się którzy jój wiernymi pozostali, — wysłała listowne polecenia, aby słuchali jego rozkazów, i stosowali się do jego planów. Temi okolicznościami spowodowany, Eumenes, uważał, że skoro losy tak zrzędziły, lepiej będzie zginać odwdzięczając się swoim dobroczyńcom, niżeli uratować życie bez odwdzięczenia się.

oblivisceretur omnium
iniuriarum, et uteretur
in neminem
acerbiore imperio.
Illa fecit nihil horum:
nam et profecta est
in Mac., et ibi se gessit

crudelissime.

Petiit autem ab Eum.
absente, ne pateretur

inimicissimos interimere

quoque stirpem domus
ac familiae Philippi,
ferretque opem
liberis Alexandri:
quam veniam si daret
sibi, pararet
quam primum exercitus,
quos adduceret
subsidio sibi.

Quo facilius id faceret,
se misisse litteras
omnibus praefectis,
qui manebant in officio,
ut parerent ei,
uterenturque
eius consiliis.

Permotus his rebus
Eum. satius duxit,
si fortuna ita tulisset,
perire referentem gratiam
bene meritis, quam

vivere ingratum.

niech zapomni na wszystkie
krzywdy, i nie używa
przeciw nikomu
zbyt przykrego panowania.
Ta nie uczyniła nic z tego:
albowiem i udała się
do Macedonii, i tam zachowa-

ła się
najokrutniej.

Żądała zaś od Eum.

nieobecnego, aby nie cier-
piał,
ażebym najwięksi wrogowie zgła-
dzili

nawet ród domu
i rodziny Filipa,
i (aby) niósł pomoc
dzieciom Aleksandra,
na co jeżeli się zgodzi,
niech przygotowuje
jaknajprędzej wojska,
któreby przyprowadził
w pomoc jej.

Aby tém łatwiej to zrobił,
(ona) wysłała listy
do wszystkich dowódców,
którzy zostali w obowiązku,
aby słuchali go,
i stosowali się
do jego planów.

Powodowany temi rzeczami
Eumenes za lepsze uważał,
jeśli los tak przyniósł,
zginąć oddając wdzięczność
dobrze (około niego) zasłużo-
nym, niż
żyć niewdzięcznym.

VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonom comparavit. quod una erant Macedones complures nobiles, in iis Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem, et Antigones, cuius sub imperio phalanx erat Macedonum, invidiam verens, quam tamen effugere non potuit, si potius pse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo, in principiis Alexandri nomine tabernaculum statuit, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate iussit poni eoque omnes cotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur, credens minore se invidia fore, si specie imperii nominisque simulatione Alexandri bellum videre-

VII. Zebrał więc wojsko i gotował się na wojnę przeciw Antygonowi. Ponieważ razem z nim było kilkunastu znakomitych Macedończyków, między nimi Peucestes, strażnik przyboczny Aleksandra, wtedy zaś zawiadował Persyją, tudzież Antygenes, dowódzca falangi Macedońskiej, Eumenes obawiał się, żeby nie wzbudził zazdrości. A w żaden sposób nie mógł jej uniknąć, jeżeliby raczej on sam jako cudzoziemiec ujął w swe ręce najwyższą władzę, a nie inni z Macedończyków, których tam było mnóstwo. Więc w kwaterze głównej rozbił pod godłem Aleksandra namiot, kazał ustawić w nim złoty tron z berłem i koroną, i wszystkim tam codziennie się zbierać dla powzięcia postanowień o najważniejszych sprawach, a to w tej myśli, że mniejszą na siebie zazdrość ściągnie, jeżeli będzie się wydawało, że wojna prowadzi się pod hasłem naczelnictwa i pod

7. Itaque contraxit
 copias, comparavit
 bellum adversus Ant.
 Quod complures Maced.
 nobiles erant una,
 in iis Peucestes, qui
 fuerat custos corporis Alex.,

tum autem obtinebat
 Persidem, et Antigenes,
 sub imperio cuius
 erat phalanx Maced.,
 verens invidiam,
 quam tamen non potuit
 effugere, si ipse,
 alienigena, potiretur
 summi imperii potius
 quam alii Macedonum,
 quorum ibi erat multitudo,
 statuit tabernaculum
 in principiis
 nomine Alexandri,
 iussitque poni in eo
 sellam auream cum
 sceptro ac diademate,
 omnesque cotidie
 eo convenire, ut ibi
 caperentur consilia
 de summis rebus,

credens se fore
 minore invidia (*Abl. qual.*),
 si videretur administrare

bellum specie imperii

simulationeque

7. Dlatego ściągnął
 wojsko, gotował
 wojnę przeciw Ant.
 Ponieważ wielu Maced.
 szlachetnych było razem (z nim)
 między nimi Peucestes, który
 był strażnikiem przybocznym
 Aleksandra,

wtedy zaś dzierżył
 Persyją, i Antigenes,
 pod dowództwem którego
 była falanga Maced.,
 obawiając się zawiści,
 której jednak nie mógł
 ujść, jeżeliby sam
 jako obcokrajowiec, władał
 najwyższą władzą raczej,
 niż inni z Macedończyków,
 których tam było mnóstwo,
 wznosił namiot
 w głównej kwaterze
 pod imieniem Aleksandra,
 i kazał ustawić w nim
 krzesło złote z
 berłem i koroną,
 i wszystkim codziennie
 tam się schodzić, aby tam
 stanowiono o planach
 nad najważniejszymi sprawa-
 mi,
 sądząc, że będzie
 w mniejszej nienawiści,
 jeżeli będzie się zdawał zawi-
 dywać
 wojną pod pozorem panowa-
 nia
 i pod udawaniem

tur administrare. quod effecit. nam cum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur atque ibi de rebus deliberaretur, quodam modo latebat, eum tamen per eum unum gererentur omnia.

VIII. Hic in Paraetacis cum Antigono confligit, non acie instructa, sed in itinere, eumque male acceptum in Mediam hiematum coegit redire. ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat voluntas. namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragrarat deviceratque Persas, inveterata cum gloria tum etiam licentia, non parere se ducibus, sed imperare postulabat, ut nunc veterani faciunt nostri. itaque periculum

osłoną imienia Aleksandra. Jakoż to mu się udało. Albowiem ponieważ nie zgromadzano się w głównej kwaterze Eumenesa, lecz w królewskiej, i tam naradzano się nad sprawami, nie tak to drażniło, chociaż on sam kierował wszystkiém.

VIII. Przyszło do bitwy z Antygonem w krainie Paretaków, i to nie w uszykowanych do boju szeregach, lecz właśnie w tym porządku jak wojsko maszerowało, a przyjąwszy atak jego dzielnie, zmusił go cofnąć się na zimowiska do Medyi. Sam na pograniczu Persyi porozdzielał swe wojska na leże zimowe, atoli nie tak, jak sam chciał, lecz jak go wola przymuszała żołnierzy. Albowiem owa falanga Aleksandra Wielkiego, która Azyją wdłuż i szerz przebyła i podbiła Persyją, już wskutek dawno nabytj sławy jakotjż niesforności, domagała się, nie aby ulegać wodzom, lecz rozkazy-

nominis Alex.

Quod effecit.

Nam, cum conveniretur
non ad principia Eum.,

sed ad regia, atque
deliberaretur ibi
de rebus, latebat
quodam modo,
cum tamen omnia
gererentur per eum unum.

8. Hic conflixit
cum Antigono
in Paraetacis,
non acie instructa
sed in itinere,
coëgitque eum male
acceptum redire
hiematum (*Sup.*) in Med.
Ipsè divisit copias
hiematum (*Sup.*) in regione
finitima Persidis,
non ut voluit,
sed ut voluntas militum
cogebat. Namque
illa phalanx Alex. Magni,
quæ peragrarat Asiam,
deviceratque Persas,
cum gloria inveterata

tum etiam licentia,
postulabat, se
non parere ducibus,
sed imperare,
ut veterani nostri
nunc faciunt.

imienia Aleks.

Co (téż) uczynił.

Alb. ponieważ zbierano się
nie w głównéj kwaterze Eu-
menesa,

lecz w królewskéj, i
rozważano tam
o sprawach, ukrywało się
jakimś sposobem,
chociaż jednak wszystko
działo się przez niego jednego.

8. (On) stoczył bitwę
z Antyg.
u Paretaków,
nie w szyku bojowym,
lecz w marszu,
i zmusił go źle
przyjętego cofnąć się
na zimowanie do Med.
Sam rozłożył wojsko (swoje)
na zimowiska w okolicy
sąsiedniéj Persyi,
nie jak chciał,
lecz jak wola żołnierzy
zmuszała. Albowiem
owa falanga Aleksandra Wiel.
która przebyła Azyją,
i podbiła Persów,
nie tylko dla sławy zakorze-
nionéj
ale także niesforności,
żądała, że (ona)
nie ma słuchać wodzów,
lecz rozkazywać,
jak weterani nasi
teraz robią.

est ne faciant, quod illi fecerunt, sua intemperantia nimiaque licentia, ut omnia perdant, neque minus eorum cum quibus steterint, quam adversus quos fecerint. quodsi quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoscat neque rem ullam nisi tempus interesse iudicet. sed ad illos revertar. hiberna sumpserant non ad usum belli, sed ad ipsorum luxuriam, longeque inter se discesserant. hoc Antigonus cum comperisset intellexeretque se parem non esse paratis adversariis, statuit aliquid sibi consilii novi esse capiendum. duae erant viae, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adversariorum hibernacula posset perveniri. quarum bre-

wać, tak jak to dziś czynią nasi weterani. Grozi nam zatem niebezpieczeństwo, aby nie czynili tego, co tamci uczynili, t. j. ażeby w swém nieumiarkowaniu i zbytecznej niesforności nie zniszczyli wszystkiego, i to nie tylko tych, po których stronie staną, lecz także i tych przeciw którym walczyć będą. Ktokolwiek czyta dzieje tych weteranów, przekona się, że są równe tamtym, i uzna, że jedyną różnicę stanowi czas, w którym się to dzieje. Lecz wracam do tamtych. Wybrali sobie leże zimowe, nie wedle wymagań wojennych, lecz dla własnych wygod, i byli od siebie bardzo oddaleni. Kiedy się o tém dowiedział Antygon, i pojmował, że nie zdoła placu dotrzymać przeciwnikom, jeżeli się na to przygotują, postanowił chwycić się jakiegoś nowego fortelu. Dwie były drogi, któremi z Medyi, gdzie zimował, można było przyjść do zimowisk nieprzyjaciela. Krótsza

Itaque est periculum,
ne faciant, quod illi
fecerunt, ut sua intemperantia
nimiaque licentia
perdant omnia,
neque minus eos,
cum quibus steterint,
quam adversus quos fecerint.

Quod si quis illorum
veteranorum legat facta,
cognoscat paria (*esse*)
horum (*facta*) neque iudicet
ullam rem interesse,
nisi tempus.

Sed revertar ad illos.
Sumpserant hiberna
non ad usum belli,
sed ad luxuriam ipsorum,
longeque discesserant
inter se.
Cum Ant. comperisset hoc

intellegeretque
se non esse parem
paratis adversariis,

statuit aliquid consilii
novi capiendum esse sibi.
Duae viae erant, qua
posset perveniri
ex Medis, ubi ille
habitabat, ad hibernacula
adversariorum.
Quarum brevior

Dlatego jest niebezpieczeń-
stwo,
aby nie czynili, co tamci
uczynili, iżby swém nieumiar-
kowaniem
i zbyteczną niesfornością
nie zniszczyli wszystkiego,
i to nie mniej tych,
z którymi stać będą,
jak przeciw którym działać
będą.

Jeżeliby kto tych
weteranów czytał dzieje,
zrozumie, że równe są
ich i nie osądzi,
żeby jaka różnica była,
chyba czas.

Lecz wróćę do tamtych.
Zajęli zimowe leża
nie dla potrzeby wojny,
lecz dla zbytku własnego,
i daleko rozmieścili się
od siebie.

Gdy Antygon dowiedział się
o tém,
i rozumiał,
że nie sprostą,
jeżeli przygotowują się przeci-
wnicy,

postanowił, że jakiś plan
nowy powziąć musi.
Dwie drogi były, którądy
można było przebyć
z Medyi, gdzie on
mieszkał, do zimowisk
przeciwników.
Z których krótsza

vior per loca deserta, quae nemo incolebat propter aquae inopiam, ceterum dierum erat fere decem: illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum, sed erat copiosa omniumque rerum abundans. hac si proficisceretur, intellegebat prius adversarios rescituros de suo adventu, quam ipse tertiam partem confecisset itineris: sin per loca sola contenderet, sperabat se imprudentem hostem oppressurum. ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres atque etiam culleos comparari, post haec pabulum, praeterea cibaria cocta dierum decem, ut quam minime fieret ignis in castris. iter quo habeat, omnes celat. sic paratus, qua constituerat, proficiscitur.

z nich, ciągnęła się przez okolice bezludne, których nikt nie zamieszkiwał dla braku wody, zresztą dziesięć dni długości; tamta zaś, którą wszyscy szli, dwa razy dłuższe miała obejście, jednak była żyzną i obfitującą we wszystkie potrzeby. Pojmował, że gdy się tą uda, to nieprzyjaciel prędzej się dowiē o jego zbliżaniu się, nim zdola sam ujsć trzecią część drogi; jeżeli zaś puści się przez pustynię, spodziewał się zaskoczyć nieprzyjaciela nieprzygotowanego. Dla wykonania tego planu, rozkazał porobić jak najwięcej gąsiorów a nawet worów, prócz tego przygotować paszę i żywność na dni dziesięć ugotowaną, aby jaknajmniej ognia rozniecać w obozie. Kierunek drogi ukrywał przed wszystkimi. W ten sposób przygotowany wyruszył w obmyślanym kierunku.

per loca deserta (*roz. erat*)
 quae nemo incolebat
 propter inopiam aquae,—
 ceterum erat fere
 decem dierum:
 illa autem, qua omnes
 commeabant, habebat
 anfractum longiorem
 altero tanto, sed
 erat copiosa, omniumque
 rerum abundans.
 Intellegebat, si hac
 proficisceretur, adversarios
 rescituros (*esse*) prius
 do suo adventu,
 quam ipse confecisset
 tertiam partem itineris:
 sin contenderet
 per loca sola,
 sperabat se oppressurum (*esse*)
 hostem imprudentem.

Imperavit ad conficiendam
 hanc rem, comparari
 quam plurimos utres
 atque etiam culleos,
 post haec pabulum,
 praeterea cibaria cocta

dierum decem, ut
 ignis fieret in castris
 quam minime.
 Celat omnes iter,

quo habebat.
 Sic paratus proficiscitur,
 qua constituerat (*proficisci*).

przez miejsca opuszczone,
 których nikt nie zamieszkiwał
 dla braku wody,
 zresztą była prawie
 dni dziesięciu:
 tamta zaś, kędy wszyscy
 chodzili, miała
 obejście dłuższe
 o drugie tyle, lecz
 była żyzną, i we wszystkie
 rzeczy obfitującą.
 Pojmował, jeżeli tą
 pójdzie, przeciwnicy
 dowiedzą się pierwój
 o jego zbliżaniu się,
 nim sam zrobi
 trzecią część drogi:
 jeżeli zaś puści się
 przez miejsca samotne,
 spodziewał się, że zaskoczy
 nieprzyjaciela nieprzygotowa-
 nego.

Nakazał dla wykonania
 téj rzeczy, porobić
 jaknajwięcej gąsiorów
 a nawet worów,
 potem paszę
 prócz tego inną żywność ugo-
 towaną
 na dni dziesięć, aby
 ognia robiono w obozie
 jaknajmniej.

Ukrywa przed wszystkimi dro-
 gę,
 kędy miał.
 Tak przygotowany rusza,
 kędy postanowił.

IX. Dimidium fere spatium confecerat, cum ex fumo castrorum eius suspicio allata est ad Eumenem hostem appropinquare. conveniunt duces: quaeritur, quid opus sit facto. intellegebant omnes tam celeriter copias ipsorum contrahi non posse, quam Antigonus adfuturus videbatur. hic omnibus titubantibus et de rebus summis desperantibus, Eumenes ait, si celeritatem velint adhibere et imperata facere, quod ante non fecerint, se rem expediturum. nam quod diebus quinque hostis transisse posset, se effecturum, ut non minus totidem dierum spatio retardaretur: quare circumirent, suas quisque contraheret copias. ad Antigoni autem refrenandum impetum tale capit consilium, certos mit-

IX. Już prawie połowę drogi był przebył, kiedy dym wznoszący się z jego obozu wzbudził podejrzenie w Eumenesie o zbliżaniu się nieprzyjaciela. Wodzowie zbierają się, i rozważają, co czynić w tym wypadku. Wszyscy zrozumieli, że wojska ich nie dadzą się ściągnąć tak szybko, jak przypuszczano, że Antygon nadciągnie. Kiedy więc wszyscy nie wiedzieli, czego się jąć i zważpili o ocaleniu, Eumenes oświadczył, że uwolni ich z tego kłopotliwego położenia, jeżeli zechcą się pospieszyć i rozkazy jego wypełnić, czego przed tém nie czynili. Albowiem co do téj okoliczności, że nieprzyjaciel może nadciągnąć w pięciu dniach, to on się postara, że będzie o tyleż dni w swym pochodzie wstrzymany; przeto niech obejdą swe leże zimowe, i niech każdy wojsko swe zbierze. Aby zaś powstrzymać napad Anty-

9. Confecerat fere
dimidium spatium,
cum ex fumo castrorum
eius suspicio allata est
ad Eumenem hostem appro-
pinquare.

Duces conveniunt:
quaeritur, quid
opus sit facto.

Omnes intellegebant
copias ipsorum non posse
contrahi tam celeriter,
quam Antigonus videbatur
affuturus (*esse*).

Hic, omnibus titubantibus

et desperantibus
de summis rebus,
Eum. ait, se rem
expediturum (*esse*),
si velint adhibere
celeritatem, et facere
imperata, quod non
fecerint ante.

Nam quod hostis
possit transisse
diebus quinque,
se effecturum (*esse*),

ut retardaretur
non minus spatio
totidem dierum:
quare circumirent,
quisque contraheret
suas copias.

Capit autem consilium
tale ad refrenandum
impetum Antigoni

9. Odbył prawie
połowę przestrzeni,
gdy z dymu obozu
jego podejrzenie przyniesiono
do Eumenesa, że nieprzyjaciel
się zbliża.

Wodzowie zgromadzają się:
pytanie (jest), co
trzeba czynić.

Wszyscy zrozumieli,
że wojsk ich nie można
ściągnąć tak szybko,
jak Antyg. zdawał się
że przybędzie.

Tutaj, gdy wszyscy tracili przy-
tomność

i rozpaczali
o najważniejszych rzeczach,
Eumenes rzekł, że rzecz
rozwikła,
jeżeli chcą użyć
szybkości i wykonać
rozkazy, czego nie
czynili przedtém.

Bo, że nieprzyjaciel
może przebyć (roz. do nich)
w pięciu dniach,
on się postara,
żeby był wstrzymany
nie mniej na czas
tyłuż dni:

przeto niech obejdą,
każdy niech ściągnie
swe wojsko.

Powziął zaś plan
taki dla wstrzymania
napadu Antygona

tit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum, iisque praecipit, ut prima nocte, quam latissime possint, ignes faciant quam maximos atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos redant, et assimulata castrorum consuetudine suspicionem iniciant hostibus, iis locis esse castra ac de eorum adventu esse praenuntiatum; idemque postera nocte faciant. quibus imperatum erat, diligenter praeceptum curant. Antigonus tenebris obortis ignes conspicatur credit de suo adventu esse auditum et adversarios illuc suas contraxisse copias. mutat consilium et, quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum et

gona, taki plan ułożył. Wysła pewnych ludzi ku podnóża tych gór, które wznosiły się na drodze przeciwników, i nakazuje im; aby z zapadającą nocą, jak mogą, najszerszój rozniecili ognie jaknajwiększe, około drugiej straży nocnej je zmiejszyli, a około trzeciej prawie, lecz niezupełnie, zgasili. Przez udawanie tego sposobu obozowego mieli wzbudzić podejrzenie w nieprzyjaciółach, że w owych miejscach znajduje się obóz, i że o ich zbliżaniu się już doszły wczesne wiadomości; to samo mieli czynić w następnej nocy. Ludzie, którym dano to polecenie, wypełnili je dokładnie. Antygon z zapadającym zmierzchem spostrzega ognie; mniema, że o jego nadejściu posłyszano i że nieprzyjaciel tam ściągnął swoje wojska. Zmienia więc swój plan, bo już nie może ich zaskoczyć nieprzygotowanych, zwraca się w in-

Mittit certos homines
ad infimos montes,
qui erant obvii
itineri adversariorum,
praecipitque iis,
ut prima nocte
faciant ignes,
quam latissime possint,
quam maximos, atque
minuant hos
secunda vigilia,

reddant perexiguos tertia,

et consuetudine castrorum
assimulata iniciant
suspicionem hostibus,
castra esse iis locis

ac praenuntiatum esse
de eorum adventu;
faciantque idem
postera nocte.

Diligenter curant
praeceptum (ii),
quibus imperatum erat.

Ant. conspicatur ignes
tenebris obortis:
credit, auditum esse
de suo adventu
et adversarios contraxisse
illuc suas copias.

Mutat consilium,
et, quoniam non posset
adoriri imprudentes
flectit iter suum

Wysła pewnych ludzi
do podnóża gór,
które były w drodze
w marszu przeciwników,
i nakazuje im,
aby z początkiem nocy
wzniecili ognie,
jak najszerszej mogą,
jak największe, a
zmiejszyli je
około drugiej straży (noc-
nej),
uczynili bardzo małymi o trze-
ciój,

i zwyczaj obozów
udając wzniecili
podejrzenie u nieprzyjaciół,
że obóz jest w tych miej-
scach,

i że wcześniej doniesiono
o ich zbliżaniu się;
i aby uczynili to samo
następnój nocy.

Dokładnie wypełniają
rozkaz (ci),
którym nakazano.

Antygon spostrzega ognie
gdy ciemności zapadły:
sądzi, że posłyszano
o jego nadejściu,
i że przeciwnicy ściągnęli
tam swe wojska.

Zmienia plan,
a, ponieważ nie może
napaść nieprzygotowanych,
zbacza z drogi swój

illum anfractum longiorem copiosae viae capit ibique diem unum opperitur ad lassitudinem sedandam militum ac reficienda iumenta, quo integriore exercitu decerneret.

X. Sic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio celeritatemque impedivit eius, neque tamen multum profecit. nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque Macedonum veteranorum, cum superior proelio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus ei ter ante separatis temporibus iurasset se eum defensurum neque umquam deserturum. sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent quam eum non perdere. atque hunc Antigonus, cum

na stronę, i obiera owe dłuższe obejście drogą we wszystko obfitującą. Tam zatrzymuje się dzień jeden dla wytchnienia zmęczonych żołnierzy i wypoczynku koni, aby stoczyć bitwę z rzeźwiejszém wojskiem.

X. Tym sposobem Eumenes przebiegłego wodza pokonał fortem i wstrzymał go w szybkim napadzie; mimo to niewiele mu to pomogło. Albowiem wskutek zawiści wodzów, jego towarzyszków, i wskutek zdrady weteranów Macedońskich, aczkolwiek z bitwy wyszedł zwycięsko, wydany został Antygonowi, chociaż mu przedtém w różnych czasach wojsko trzy razy przysięgało, że go bronić będzie i nigdy nie opuści. Lecz w niektórych tak wielka zakorzeniła się zawiść przeciw jego dzielności, że woleli złamać dane słowo, aniżeli nie czyhać na jego zgubę. Antygon, mimo najzaciętszej ku

et capit illum anfractum
longiorem viae copiosae,
opperiturque ibi diem unum

ad sedandam lassitudinem
militum ac reficienda
iumenta, quo integriore
exercitu decerneret.

10. Sic Eum. vicit

consilio callidum imperato-
rem,

impedivitque eius
celeritatem, neque tamen
profecit multum.

Nam invidia ducum,

cum quibus erat,
perfidiaque Macedonum vete-
ranorum,

cum discessisset proelio
superior, deditus est Anti-
gono,

cum exercitus iurasset ei
ter ante,
temporibus separatis,
se defensurum (*esse*) eum
neque deserturum umquam.

Sed obtrectatio
nonnullorum (*Gen. subj.*)
virtutis (*Gen. obj.*)

fuit tanta, ut mallent
amittere fidem quam
non perdere eum.

Atque Antigonus cum fuis-
set

i zajmuje owe obejście
dłuższe drogi żywnej,
zatrzymuje się tam dzień je-
den

dla uspokojenia strudzenia
żołnierzy i wypoczęcia
koni, aby z tém świeższém
wojskiem rozstrzygnął.

10. Tak Eumenes zwycię-
żył

fortelem przebiegłego wodza

i wstrzymał jego
szybkość, jednak nie
dokonał wiele.

Albowiem z nienawiści wo-
dzów,

z którymi był,

i z sprzeniewierzenia się Ma-
cedońskich weteranów,

choć wyzedł z bitwy
jako zwycięzca, wydany został

Antygonowi,

choć wojsko przysięgło mu
trzy razy przedtém,

w czasach oddzielnych,

że będzie broniło go

i nie opuści nigdy.

Lecz zazdrość

niektórych

przeciw dzielności (jego)

była tak wielką, że woleli
pozbyć się sumienia, niż
nie zgładzić go.

Lecz Antygon chociaż był

ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adiuvari posse intellegebat in iis rebus, quas impendere iam apparebat omnibus. imminebant enim Seleucus, Lysimachus, Ptolemaeus, opibus iam valentes, cum quibus ei de summis rebus erat dimicandum. sed non passi sunt ii, qui circa erant, quod videbant Eumene recepto omnes prae illo parvi futuros. ipse autem Antigonus adeo erat incensus, ut nisi magna spe maximarum rerum leniri non posset.

XI. Itaque cum eum in custodiam dedisset et praefectus custodum quaesisset, quem ad modum servari vellet, „ut acerrimum” inquit „leonem aut ferocis-

niemu nieprzyjaźni, byłby go zachował przy życiu, gdyby to ze względu na swoich było mu wolno, bo rozumiał, że go nikt lepiej wesprzeć nie może w tych sprawach, które, jak wszyscy widzieli, już się zbliżały. Zagrażali bowiem wzmógłszy się już w potęgę, Seleucus, Lizymach, Ptolemeusz, z którymi trzeba było rozprawić się o najwyższą władzę. Lecz otoczenie jego nie mogło tego znieść, wiedząc dobrze, że po przyjęciu Eumenesa wszyscy przy nim małe będą mieć znaczenie. Sam zaś Antygon takim gniewem pałał, że nie mógł się uspokoić, jak tylko pewną nadzieją wielkich usług, których po nim oczekiwał.

XI. Kiedy go więc kazał odprowadzić do więzienia, a naczelnik straży zapytał się, w jaki sposób każe go strzedz, odpowiedział: „Jak najsroźszego lwa lub naj-

infestissimus ei,
conservasset hunc,
si licitum esset per suos,

quod intellegebat,
se a nullo posse
plus adiuvari
in iis rebus,
quas impendere
apparebat iam omnibus.

Seleucus enim, Lysimachus,
Ptolemaeus imminabant,
iam valentes opibus,
cum quibus dimicandum erat
ei de summis rebus.

Sed ii, qui circa (*eum*) erant,

non passi sunt, quod
videbant Eumene recepto,

omnes futuros (*esse*)
parvi prae illo.

Ipsae autem Antig.
erat adeo incensus (*ira*),
ut non posset leniri,
nisi spe magna
maximarum rerum.

11. Itaque cum dedisset
eum in custodiam,
et praefectus custodum
quaesisset, quem ad modum
vellet servari, inquit:

„Ut leonem accerrimum,

bardzo zawzięty na niego,
byłby zachował go,
gdyby (to) wolno było ze względu
na swoich,

bo rozumiał,
że od nikogo nie może być
więcej wspomagany
w tych sprawach,
które, że się zbliżają,
widoczném było już wszystkim.

Sel. bowiem, Lizym.,
Ptolomeusz zagrażali,
już potężni w siły,
z którymi, trzeba było walczyć
mu o najwyższe rzeczy.

Lecz ci, którzy około (niego)
byli,

nie zniesli (tego), ponieważ,
widzieli, że Eumenesa przy-
jąwszy,
wszyscy będą
małego znaczenia wobec nie-
go.

Sam zaś Antygon
tak był zapalony (gniewem),
iż nie mógł się ułagodzić,
jak tylko nadzieją wielką
największych rzeczy.

11. Dlatego gdy oddał
go do więzienia,
a naczelnik strażników
zapytał się, w jaki sposób
chce, aby był strzeżonym, od-
rzekl:

„Jak lew najsroźszy,

simum elephantum": nondum enim statuerat, conservaret eum necne. veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, et qui propter odium fructum oculis ex eius casu capere vellent, et qui propter veterem amicitiam colloqui consolarique cuperent, multi etiam, qui eius formam cognoscere studebant, qualis esset, quem tam diu tamque valde timuissent, cuius in perniciem positam spem habuissent victoriae. at Eumenes, cum diutius in vinculis esset, ait Onomarcho, penes quem summa imperii erat custodiae, se mirari, quare iam tertium diem sic teneretur: non enim hoc convenire Antigoni prudentiae, ut sic deuteretur victo: quin aut interfici aut missum fieri iuberet. hic cum ferocius

dzikszego słonia." Jeszcze bowiem nie powziął był stanowczego postanowienia, czy go ma zachować przy życiu, czy też nie. Odwiedzały zaś Eumenesa dwa gatunki ludzi, i tacy, którzy z powodu nienawiści chcieli napawać się widokiem jego upadku, i tacy, którzy pragnęli dla dawniej z nim przyjaźni rozmówić się i go pocieszyć; wielu także, którzy chcieli widzieć postać tego człowieka, którego tak długo i tak bardzo się bali, a w którego zagładzie pokładali swą nadzieję zwycięstwa. Eumenes zaś, gdy go dość długo trzymano w więzieniu, odezwał się do Onomarcha, w którego ręku spoczywała najwyższa władza nad strażą, że się dziwi, z jakich powodów już trzeci dzień tak go więżą: nie zgadza się bowiem to z rozsądkiem Antygona, aby się tak pastwił nad wziętym; owszem niech go każe zabić, albo puścić na wolność. Ta mowa wydawała się Onomarchowi zbyt

aut elephantum
ferocissimum":
nondum enim statuerat,
conservaret eum necne.
Utrumque autem genus
hominum veniebat ad Eume-

nem,
et qui vellent capere
fructum oculis ex eius casu
propter odium,
et qui cuperent colloqui
consolarique propter
veterem amicitiam,
multi etiam, qui studebant
cognoscere formam eius,
qualis esset (*is*),
quem timuissent tam diu
tamque valde,
in cuius pernicie
habuissent positam
spem victoriae.

At Eum., cum esset
diutius in vinculis,
ait Onomarcho, penes quem

erat summa imperii custodiae,
se mirare, quare
teneretur sic iam tertium diem:

hoc enim non convenire
prudenter Ant., ut
sic deuteretur victo:
quin iuberet aut interfici
aut fieri missum.

Cum hic videretur

lub słoń
najdzikszy."
jeszcze bowiem nie postano-
wił,
czy zachować go ma, czy nie.
Dwojaki zaś rodzaj
ludzi przychodził do Eum.,

i którzy chcieli chwycić
żywność dla oczu z jego upadku
dla nienawiści,
i którzy pragnęli rozmówić się
i pocieszyć dla
dawniej przyjaźni,
wielu także, którzy starali się
poznać postać tego,
jakim jest (on),
którego bali się tak długo
i tak bardzo,
na którego zagładzie
mieli położoną (podkładali)
nadzieję zwycięstwa.
Lecz Eum., gdy był
dłużej w więzieniu,
rzekł do Onomarcha, przy któ-
rym

była najwyższa władza straży,
że się dziwi, dlaczego
trzymany jest tak już trzeci
dzień;

to bowiem nie przystoi
roztropności Ant., aby
tak nadużywał zwyciężonego:
owszem, niech każe albo zabić
albo aby stał się wypuszczo-
nym.

Gdy on wydawał się

Onomarcho loqui videretur, „quid? tu”, inquit, „animo si isto eras, cur non in proelio cecidisti potius, quam in potestatem inimici venires”? huic Eumenes „utinam quidem istud evonisset! sed eo non accidit, quod numquam cum fortiore sum congressus: non enim cum quocumque arma contuli, quin is mihi succubuerit. non enim virtute hostium, sed amicorum perfidia decidi.” neque id erat falsum... nam et dignitate fuit honesta et viribus ad laborem ferendum firmis neque tam magno corpore quam figura venusta.

XII. De hoc Antigonus cum solus constituere non auderet, ad consilium rettulit. hic cum omnes primo perturbati admirarentur, non iam de eo sumptum esse

zuchwała. „Jako?” rzekł, „jeżeli taki duch cię napęlnia, dlaczegoż w bitwie raczej nie szukałeś śmierci, lecz oddałeś się w ręce twego nieprzyjaciela?” Na to odrzekł mu Eumenes: „Oby to istotnie było się stało! Lecz z tego powodu się przydarzyło, że nigdy nie zetknąłem z waleczniejszym; bo też z nikim się nie potykałem, któryby mi nie był uległ. Nie padłem wskutek męstwa nieprzyjaciół, lecz wskutek zdrady przyjaciół.” Nie było w tém żadnej nieprawdy... Był to bowiem mężczyzna pełen szlachetnej godności, żelaznej wytrwałości do znoszenia trudów, wzrostu nie tyle wysokiego, ile powierzchowności ujmującej.

XII. Antygon nie ważąc się sam wydać wyroku, na niego, rzecz odniósł do rady wojennej. Gdy tutaj wszyscy naprzód z oburzeniem się dziwili, że dotąd jeszcze nie stracono człowieka, który przez tyle lat do

Onomarcho loqui ferocius,
inquit: „Quid? tu, si
eras isto animo, cur

non cecidisti in proelio
potius, quam venires
in potestatem inimici?”

Eumenes huic:

„Utinam quidem
istud evenisset!
sed non accidit eo,

quod numquam congressus
sum

cum fortiore:

non enim contuli arma

cum quoquam, quin is
succubuerit mihi.

Non enim decidi (*zam. cecidi*)
virtute hostium,
sed perfidia amicorum.”

Neque id erat falsum.....

Nam fuit et dignitate
honesta, et viribus firmis
ad ferendum laborem,
neque tam corpore magno
quam figura venusta.

12. Cum Antig.

non auderet constituere
solus, rettulit de hoc
ad consilium.

Cum hic omnes
primo perturbati
admirarentur, supplicium
non iam sumptum esse

Onom. mówić za zuchwale,
rzekł: „Jako? ty, jeżeli
byłeś tego usposobienia, czemu

nie padłeś w bitwie
raczej, niżeli przyszedłeś
w moc nieprzyjaciela?”

Eumenes jemu:

„Oby istotnie
to było się wydarzyć!
lecz nie przytrafiło się z tego
powodu,

że nigdy nie zetknąłem się

z waleczniejszym:

albowiem nie zmierzyłem się
orężem

z żadnym, iżby on (któryby)
nie uległ mi.

Nie padłem bowiem
przez męstwo nieprzyjaciół,
lecz przez zdradę przyjaciół.”

A nie było to fałszem.....

Albowiem był i godności
szlachetnej, i sił mocnych
do znoszenia trudu,
i nie tyle wzrostu wysokiego
jak postaci wdzięcznej.

12. Gdy Ant.

nie odważył się stanąć
sam, wniósł o nim
do rady (wojennój).

Kiedy tu wszyscy
naprzód oburzeni
dziwili się, że kary śmierci
jeszcze nie wymierzono

supplicium, a quo tot annos adeo essent male habiti, ut saepe ad desperationem forent adducti, quique maximos duces interfecisset, denique in quo uno tantum esset, ut, quoad ille viveret, ipsi securi esse non possent, interfecto nihil habituri negotii essent, postremo, si illi redderet salutem, quaerebant, quibus amicis esset usurus: sese enim cum Eumene apud eum non futuros. hic cognita consilii voluntate tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. tum autem, cum iam vereretur, ne qua seditio exercitus oreretur, vetuit quemquam ad eum admitti et cotidianum victum removeri iussit: nam negabat se ei vim allaturum, cui aliquando fuisset amicus, hic tamen non am-

togo stopnia dał im się we znaki, że ich często doprowadzał do rozpacz, który najdzielniejszych ich wodzów zabił, który wreszcie sam jeden tyle ma znaczenia, że póki żyje, nigdy bezpiecznymi być nie mogą, po śmierci zaś jego żadnej nie będą mieli obawy: w końcu zapytali go, kto jego będzie przyjacielem, jeżeli mu życie daruje; bo oni razem z Eumenesem przy nim nie zostaną. Poznawszy zdanie rady wojennej, mimo to pozostawił sobie aż do siódmego dnia czas do namysłu. Wtedy zaś, obawiając się, żeby w wojsku nie podniesiono buntu, zakazał, żeby nikogo do niego nie puszczono i kazał mu odjąć pożywienie codzienne; powiadał bowiem, że nie zada gwałtu temu, którego niegdyś był przyjacielem. Eumenes jednak nie dłużej nad trzy dni

de eo, a quo tot annos
essent male habiti adeo,
ut saepe adducti forent (*essent*)
ad desperationem,
quique interfecisset
maximos duces, denique

in quo uno esset tantum,
ut, quoad ille viveret,
ipsi non possent
esse securi, interfecto (*illo*)

nihil negotii habituri essent,
postremo quaerebant,
quibus amicis esset usurus,

si rederet salutem ei:
sese enim apud eum
non futuros (*esse*) cum Eum.
Hic, cognita voluntate
consilii, tamen reliquit
sibi spatium deliberandi
usque ad septimum diem.
Tum autem, cum iam vereretur,

ne qua seditio oreretur
exercitus, vetuit quemquam
admitti ad eum,
et iussit removeri
victum cotidianum:
nam negebat,
se allaturum (*esse*) vim ei,
cui fuisset
aliquando amicus.
Hic tamen fatigatus fome

na nim, przez którego tyle
lat
byli źle traktowani do tego
stopnia,

że często doprowadzeni byli
do rozpaczny,
który przecież pozabijał
największych wodzów, wre-
szcie

w którym jednym jest tyle,
że póki on żyje,
oni nie mogą
być bezpiecznymi, po zabi-
ciu go

żadnej troski mieć nie będą;
w końcu zapytali się,
jakich przyjaciół mieć bę-
dzie,

jeżeli daruje życie mu:
oni bowiem u niego
nie będą z Eumenesem.
On, poznawszy zdanie
rady, przecież zostawił
sobie czas do rozmyśłu
az do siódmego dnia.

Wtedy zaś, gdy już obawiał
się,

aby jaki bunt nie powstał
wojska, zakazał, aby nikogo
nie dopuszczano do niego,
i kazał odjąć
pożynienie codzienne;
albowiem przeczył,
żeby zadał gwałt temu,
któremu był
niegdyś przyjacielem.

Ten zaś dręczony głodem

plus quam triduum fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono iugulatus est a custodibus.

XIII. Sic Eumenes annorum quinque et quadraginta, cum ab anno vicesimo, uti supra ostendimus, septem annos Philippo apparuisset, tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his unum equitum alae praefuisset, post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset summosque duces partim repulisset, partim interfecisset, captus non Antigoni virtute, sed Macedonum periurio talem habuit exitum vitae. in quo quanta omnium fuerit opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum reges sunt appellati, ex hoc facillime potest iudicari, quod nemo Eu-

głodem morzony, gdy miano ruszyć w pochód, bez wiedzy Antygona przez strażników został zaduszony.

XIII. Tak więc Eumenes, mając lat 45, będąc od roku dwudziestego, jak wyżej wspomnieliśmy, w usługach przy boku Filipa, zajmując to samo stanowisko przez lat trzynaście przy Aleksandrze, z których przez rok był dowódcą oddziału jazdy, który po śmierci Aleksandra Wielkiego jako naczelny wódz dowodził wojskami, i największych wodzów albo pokonał, albo zgładził, pojmany nie przez męstwo Antygona, lecz przez zdradę Macedończyków, taki miał koniec życia. Jak wysoko poważali go ci wszyscy, których po Aleksandrze Wielkim nazwano królami, najłatwiej z tego można wnosić, że za życia Eumenesa nikt nie zwał się

non amplius quam triduum,
cum castra moverentur,
Ant. insciente iugulatus est

a custodibus.

13. Sic Eumenes
quinque et quadriginta
annorum, cum a vicesimo
anno, ut ostendimus
supra, apparuisset
Philippo septem annos,
apud Alex. obtinuisset
eundem locum tredecim,
in his praefuit
alae equitum unum,
post mortem autem
Alex. Magni duxisset

exercitus imperator,

partimque repulisset,
partim interfecisset
summos duces, captus

non virtute Antigoni,
sed periurio Macedonum
habuit talem exitum vitae.

In quo, quanta opinio

fuert omnium eorum,
qui post Alex. Mag.

appellati sunt reges,
potest iudicari
facillime ex hoc,
quod nemo, Eum. vivo,

nie dłużej jak trzy dni,
gdy obóz ruszano,
bez wiedzy Antygona zaduszo-
ny został

przez strażników

12. Tak Eumenes
czternastopięć
letni, gdy od dwudziestego
roku, jak wspominaliśmy
wyżej, służył
Filipowi 7 lat,
u Aleksandra zajmował
to samo miejsce 13,
w tych przewodniczył
oddziałowi jazdy jeden (rok),
po śmierci zaś
Aleksandra Wielkiego dowo-
dził

wojskami jako wódz naczel-
ny

i częścią odparł,
częścią zabił
największych wodzów, schwy-
tany

nie walecznością Antygona,
lecz zdradą Macedończyków,
miał taki koniec życia.

Którego, jak wielkie poważa-
nie

było wszystkich tych,
którzy po Aleksandrze Wiel-
kim

nazwani byli królami,
można sądzić
najłatwiej z tego,
że nikt, za życia Eum.,

mene vivo rex appellatus est, sed praefectus, eidem post huius occasum statim regium ornatum nomenque sumpserunt neque, quod initio praedicarant, se Alexandri liberis regnum servare, praestare voluerunt et uno propugnatore sublato quid sentirent aperuerunt. huius sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemaeus, Seleucus, Lysimachus, Cassandrus. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis eius sepeliendum tradidit. hi militari honestoque funere, comitante toto exercitu, humaverunt ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.

królem, lecz namiestnikiem ; ci sami zaś po jego śmierci natychmiast przyjęli i strój królewski i tytuł, i już teraz wcale nie mieli chęci dotrzymania tego, co z początku ogłosili, że zachowują tron dla dzieci Aleksandra ; po upadku zaś jedynego obrońcy, jawnie odkryli swe zamiary. Przewódcami tego zbrodniczego postępowania byli Antygon, Ptolemeusz, Seleukus, Lizymach, Kassander. Antygon zaś zwłoki Eumenesa wydał do pochowania jego krewnym. Ci wyprawivszy mu godziwy pogrzeb z honorami wojskowymi z udziałem całego wojska, zwłoki jego kazali odwieść do Kapadocyi jego matce, żonie i dzieciom.

appellatus est rex,
sed praefectus,
eidem post occasum huius
sumpserunt statim
ornatum nomenque
regium, neque voluerunt
praestare, quod praedixerunt
initio, se servare regnum

liberis Alexandri,
et sublato uno propugnatore,
apperuerunt, quid sentirent.
Principes huius sceleris
fuerunt Antigonus, Ptolem.,
Seleuc., Lysim., Cassandrus.
Antigonus autem tradidit
Eumenem mortuum
propinquis eius
sepeliendum. Hi
humaverunt funere
militari honesto,
comitante toto exercitu,
curaruntque ossa eius
deportanda in Capp.
ad matrem atque
uxorem liberosque.

nie nazywał się królem,
lecz namiestnikiem,
ci sami po śmierci jego
przyjęli zaraz
strój i tytuł
królewski, i nie chcieli
dotrzymać, co głosili
z początku, że (oni) strzegą
tronu

dla dzieci Aleksandra,
a po usunięciu jednego obrońcy
odkryli, co myśleli.
Przewodnikami téj zbrodni
byli Antyg., Ptolem.,
Seleuk., Lizym., Kass.
Ant. zaś wydał
Eum. zmarłego
krewnym jego
do pochowania. Ci
pogrzebali pogrzebem
wojskowym godziwym,
z udziałem całego wojska,
i starali się zwłoki jego
odwieść do Kapad.
do matki i
żony i dzieci.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

EUMENES.

1. *Cardianus; Cardia*, miasto w północnej części Chersonozu trackiego.

Generosa stirps, roz. pochodzenia macedońskiego.

Scribae... apud Graios. Co tutaj Kornelijusz mówi o pisarzach greckich, tyczyło się tylko nielicznych kilku posad najwyższych w każdym państwie, któreby można przyrównać do dzisiejszych sekretarza stanu przy ministerstwie; takie stanowisko zajmował Eumenes. Zresztą niżsi pisarze greccy podobne do rzymskich zajmowali stanowisko.

Novissimo tempore, t. j. po r. 325 prz. Chr. Eumenes był dowódcą jednego oddziału jazdy heteryków, drugim jej oddziałem dowodził inny.

Hetaerice, t. j. przyjaciół. Przyjaciołmi króla zwały się wszystkie oddziały wojsk, które składały się z Macedończyków.

2. *Regna* były właściwie *provinciae* czyli *praefecturae*, prowincje czyli namiestnictwa.

Summa rerum... Perdiccae, t. j. on został opiekunem rodziny królewskiej.

Ex quo coniecerant; ex quo t. j. z powierzenia mu swego pierścienia.

In suam tutelam, t. j. we własną opiekę czy do pełnoletności.

Crateros, forma grecka zam. łacińskiej *Craterus*.

In potestate hostium, t. j. w ręku księcia Kapadocyi Aryjarsatesa.

Omnium partes, są udziały w rządzie, czyli poszczególne prowincyje, które przypadły przyjacielom Aleksandra. *Leonnatus* otrzymał był w namiestnictwie małą Frygiją.

3. *Taurum montem*; *mons* tutaj nie oznacza jednéj góry, lecz pasmo gór; część ta zajmowała Cylicyją, Armeniją, i Kapadocyją.

Ptolemaeus był namiestnikiem Egiptu.

Europaeis adversariis, którymi byli Antypater, Crateros, Pithon, Archydeus.

4. *Intellegi possent*; konstrukcyja osobista Passivi czasownika *intellegere* rzadko używana.

Neoptolemus, namiestnik Karmanii, dowodził lewém skrzydłem.

Inimica mente silniej niż *hostili*, tamto bowiem oznacza osobistą nieprzyjaźń.

5. *Rer. summa ad Antipatrum*, który zajął teraz stanowisko Perdykasa.

Qui deseruerant, t. j. ci, którzy odstąpili Perdykasa, któremu jako opiekunowi rodziny królewskiej i naczelnemu zarządcy państwa winni byli posłuszeństwo.

Exercitu suffr. ferente; to była u Macedończyków prawna forma sądu wojennego.

Bellum administravit, na korzyść rodziny Aleksandra.

Perseq. Antigonus mianowany głównie dowodzącym (strategos) w Azji przedgangesowój.

Nora, zamek na skale, w północném pasmie Tauru, leżał na pograniczu Likaonii i Kapadocyi.

Callidum fuit inventum; *callidum* nie jest orzeczeniem lecz przydawką: dowcipnym wynalazkiem jego było i t. d.

Concalferi zam. *concalferi*.

Substringebat i t. d. Należy sobie tak przedstawić: Żeb, a właściwie całą przednią część konia, rzemieniem popod nogami przednimi przeciągniętym, podniósł do góry; rzemień przechodził przez kółko żelazne, wszrubo-

wane w suficie; zamiast *caput* powinno by stać *priorem partem corporis*.

Spatium roz. przestrzeń na arenie wyścigowej.

Apparatum, rozumie się tutaj wszystko, co należało do oblegania miast, maszyny, podkopy, tarany, szopy i t. d.

Quandiu hiems fuit. Eumenes wytrzymał tam dwie zimy, t. j. cały rok 319, a wiosna, o której autor wspomina, była już drugą (r. 318).

6. *Utrum . . . veniret; utrum* w pytaniu pojedynczym rzadkie.
Regnum repetitum (Sup.) Chciała ona objąć władzę królewską aż do pełnoletności syna, o którym zaraz Korneliusz wspomina; *eas res*, to właśnie sprawy Macedonii.
Alexandri filius; Aleksander miał dwóch synów Heraklesa i Aleksandra; o tym drugim właśnie myśli Eumenes.
Philippi domus; Filip tutaj, ojciec Aleksandra. *Domus* oznacza wszystkie osoby należące do dworu; *familiae* zaś krewnych.
7. *Una erant* i t. d. Eumenes i Antigenes z Małej Azji przybyli ze swojemi wojskami do prowincji wschodnich, gdzie z nimi połączył się Peucestes w Suzyjanie.
Corporis custos. Strażnicy przyboczni Aleksandra byli oficerowie wysokich stopni wojskowych, podobnie jak dzisiejsi generał-adjutanci.
Phalanx był to oddział piechoty ciężko uzbrojonej, którą zwykle ustawiano w środku szyku bojowego; miała tarcze srebrne; wówczas nie była tak liczna jak za czasów Aleksandra.
- In principis*. *Principia* zwała się główna ulica w obozie rzymskim, przy której stał namiot wodza naczelnego, czyli główna kwatera, *praetorium*, ołtarze i sztandary. Grecy nie mieli stałego porządku obozowego, jak Rzymianie; kwaterę główną stawiono w środku obozu.
8. *In Paratetacis; Paratetacae*, lud w północnej Persyi, graniczący z Medyją.
In finitima reg. t. j. graniczącej z Medyją.
Postulabat — non parere se, sed imperare; rzadka konstrukcja Acc. c. Inf. *po postulare* zam. *ut*.

Ut nunc veterani nostri. Tyczy to się szczególnie licznych rokoszów rzymskich weteranów przeciw Cezarowi, Antonijuszowi, senatowi, Oktawianowi.

Cullei, były wory, lecz nie do przewożenia wody.

9. *Ex fumo.* Z powodu zimna żołnierze mimo zakazu rozpalali ogień, i właściwie nie dym lecz światło ognia go zdradziło.

Infimos montes, podobnie jak niżej *prima nocte*; *prima nocte* nie jest tu zestawione z *postera nocte*, lecz z *secunda* i *tertia vigilia*; więc nie jest: pierwsza noc,—lecz początek nocy. U Greków dzielono noc od zachodu do wschodu słońca na trzy *vigiliae*, u Rzymian na cztery.

10. *Antigono est deditus.* Żołnierze, wydając Eumenesa, spodziewali się odzyskać zdobycz i łupy, które na nich był zrobił Antygon.

Seleucus otrzymał był w podziale Babiloniją, Lizymach Tracyją, Ptolemeusz Egipt.

11. *Deuteretur; deuti* używa sam Kornelijusz tylko tutaj.

Neque id erat falsum... Tekstu brakującego zwykle dopełniają tak: „*Nam cum in proeliis acerrime comminus pugnare consuesset, nemo eorum, qui manum cum eo conseruerat, par esse potuit. Id quod mirabilius aspectus eius faciebat.*” *Nam et i t. d.* („Albowiem ponieważ zwyczajem swoim ścięrał się sam zbliżka jak najwaleczniej, nikt nie był w stanie mu się oprzeć, który się z nim w walkę zapuścił. To właśnie czyniło jego postać zewnętrzną tém większego podziwienia godną”).

12. *Consilium*, radę jego wojenną składali najwyżsi generalowie jego otoczenia.

Maximos duces interfecisset, mianowicie Kraterosa i Neoptolema.

13. *Annorum quinque quadraginta*; Kornelijusz lata jego niedokładnie podaje, bo z własnego jego obliczenia, (w 20 roku wstąpił w służbę u Filipa, u tego lat 7, u Aleksandra 13, a 7 po śmierci tegoż) wypada lat 47; objaśnić sobie to można, że lata niezupełne policzono za zupełne.

Cassandrus (zam. zwykłej formy *Cassander*) w Macedonii. Zresztą na przybranie tytułu królewskiego nie wpłynęła śmierć Eumenesa, a dzieci Aleksandra już zamordowano.

Humare właściwie znaczy zagrzebanie w ziemi, prócz tego oznacza obrzęd pogrzebowy, spalenie na stosie, jaki u Greków i Rzymian był w zwyczaju.

XIX.

PHOCION.

XIX. PHOCION.

I. Phocion Atheniensis etsi saepe exercitibus praefuit summosque magistratus cepit, tamen multo eius notior integritas vitae quam rei militaris labor. itaque huius memoria est nulla, illius autem magna fama, ex quo cognomine Bonus est appellatus. fuit enim perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset propter frequentes delatos honores potestatesque summas, quae ei a populo dabantur. hic cum a rege Philippo munera

XIX. FOCYJON.

I. Chociaż Ateńczyk Focyjon często dowodził wojskami i piastował najwyższe urzędy, przecież daleko słynniejszym jest on z nieskazitelności swego charakteru, aniżeli z czynów wojennych. Z tego powodu te poszły w niepamięć, tamto zaś dostąpiło wielkiego rozgłosu, wskutek czego otrzymał przydomek „Prawego.” Był bowiem zawsze ubogim, chociaż mógł być bardzo bogatym dla licznych dostojęństw i wysokich stanowisk, jakie mu lud poruczał. Kiedy odrzucił ofiarowane od króla Filipa dary w pieniądzach, a posłowie tegoż na-

XIX. PHOCION.

1. Phocion, Athen.,
etsi saepe praefuit
exercitibus cepitque
summos magistratus,
tamen integritas vitae

eius multo notior (*est*)
quam labor rei militaris.

Itaque memoria huius
est nulla, fama autem
illius magna, ex quo
appellatus est
cognomine Bonus.
Fuit enim perpetuo pauper,
cum posset esse
divitissimus propter
honores frequentes delatos

potestatesque summas
quae dabantur ei a populo.

Cum hic repudiaret
munera magnae pecuniae

XIX. FOCYJON.

1. Focyjon, Ateńczyk,
choć często przewodził
wojskami i zajmował
najwyższe urzędy,
przecież nieskazitelność ży-
cia

jego więcej znana (jest)
niż trudy w sprawie wojen-
nej.

Dlatego pamięć na te
jest żadną, sława zaś
tamtęj wielką, z czego
nazwany został
przydomkiem „Dobry”.
Był bowiem ciągle ubogim,
choć mógł być
bardzo bogatym z powodu
zaszczytów częstych oddawa-
nych

i władz najwyższych,
które dawane bywały jemu
przez lud.

Gdy on odrzucił
dary wielkich pieniędzy

magnae pecuniae repudiaret, legatique hortarentur accipere simulque admonerent, si ipse iis facile careret, liberis tamen suis prospiceret, quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam, his ille, „si mei similes erunt, idem hic” inquit „agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit: sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.”

II. Idem cum prope ad annum octogesimum prospera pervenisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium, primo, quod cum Demade de urbe tradenda Antipatro consenserat eiusque consilio Demosthenes cum ceteris, qui bene de re

mawiali go do ich przyjęcia, a przytém wspomnieli, jeżeli sam bez nich łatwo się obyć może, żeby przynajmniej miał wzgląd na swe dzieci, którym przecież z trudnością przyjdzie w tak wielkim niedostatku utrzymać tak wielką sławę ojcowską, odpowiedział im na to: „Jeżeli będą mnie podobnymi, to ta sama rola wyżywi je, która mnie doprowadziła do takiej godności; jeżeli by zaś miały być niepodobnymi, to niechęć, kosztem mojej uczciwości podsycać i wzmacniać ich zbytku.”

II. Gdy prawie do roku ośmdziesiątego szczęście mu sprzyjało, w ostatnich latach wpadł w wielką nienawiść u swoich współobywateli, naprzód dlatego, że z Demadesem zgodził się na poddanie miasta Antypatrowi, i że za jego radą skazano uchwałą ludu na wygnanie Demostenesa wraz z innymi, których uważano

a rege Ph., legatique
hortarentur accipere,
simulque admonerent,
si ipse careret facile iis,

tamen prospiceret
suis liberis, quibus
esset difficile tueri
tantam gloriam paternam
in summa paupertate,

ille inquit his:

„Si erunt similes mei,
hic idem agellus
alet illos, qui perduxit

me ad hanc dignitatem:
sin futuri sunt
dissimiles, nolo
ali augerique
luxuriam illorum
meis impensis.”

2. Cum idem pervenisset
prospera fortuna
ad annū 80-mum,
extremis temporibus,
pervenit in magnum odium
suorum civium,
primo, quod consenserat
cum Demade de tradenda

urbe Antipatro,
(quod)quem eius consilio
Dem. cum ceteris
qui existimabantur

od króla F., a posłowie
namawiali przyjąć,
a oraz przypominali,
jeżeli sam obywa się łatwo
bez nich,

jednak aby starał się
o swe dzieci, którym
byłoby trudno ochronić
taką sławę ojcowską
w bardzo wielkiem ubóst-
wie,

on rzekł im:

„Jeżeli będą podobnymi mnie,
ta sama rola
wyżywi je, która doprowa-
dziła

mnie do téj godności:
gdyby zaś być mieli
niepodobnymi, nie chcę,
aby żywić i pomnażać
zbytek ich
moich kosztem.”

2. Gdy (on) doszedł
w pomyślności
do roku 80-go,
w ostatnich czasach,
wpadł w wielką nienawiść
swoich obywateli,
naprzód, że zgodził się
z Demadesem względem odda-
nia
miasta Antypatrowi,
i (że) za jego radą
Dem. z innymi,
których uważano

publica meriti existimabantur, populi scito in exilium erant expulsi. neque in eo solum offenderat, quod patriae male consuluerat, sed etiam, quod amicitiae fidem non praestiterat. namque auctus adiutusque a Demosthene eum, quem tenebat, ascenderat gradum, cum adversus Charetem eum subornaret: ab eodem in iudiciis, cum capitis causam diceret, defensus aliquotiens, liberatus discesserat. hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit, concidit autem maxime uno crimine, quod, cum apud eum summum esset imperium populi et Nicanorem, Cassandri praefectum, insidiari Piraeo Atheniensium a Dercylo moneretur idemque postularet ut provideret, ne com meatibus ci-

za dobrze zasłużonych około rzeczypospolitój. I nie tylko tém wywołał przeciw sobie oburzenie, że źle się postarał o dobro powszechne, ale także, że nie dotrzymał wierności przyjacielskiej. Albowiem podparty i wyniesiony przez Demostenesa dostąpił tego dostojęstwa, które zajmował, gdy go ten potajemnie przeciw Charesowi popierał; równie téż przez tegoż broniony przed sądem, gdy szło o sprawy gardłowe, od kary się uwolnił. On zaś nie tylko nie bronił go w ciężkiem położeniu, lecz nawet zdradził. Upadł zaś najwięcej w swém znaczeniu wskutek jednego zarzutu, mianowicie, gdy w jego ręku spoczywała najwyższa władza państwa, a Dercylus przestrzegał go, że Nikanor, dowódzca Kasandra gotuje zamach na Pirej Ateńczyków, i żądał od niego użycia środków zabezpieczenia, iżby miasta

bene meriti de rep.,

expulsi erant in exilium

populi scito.

Neque offenderat

in eo solum, quod

male consuluerat patriae,

sed etiam, quod non

praestiterat fidem amicitiae.

Namque auctus adiutusque

a Dem. ascenderat

eum gradum, quem tenebat,

cum subornaret (roz. Dem.)

eum (roz. Phocionem) adversus

Charetē:

defensus aliquotiens

ab eodem in iudiciis,

cum dieeret causam capitis,

discesserat liberatus.

Non solum non defendit

hunc in periculis,

sed etiam prodidit.

Concidit autem maxime

uno crimine, quod

cum summ. imperium

populi esset apud eum,

et moneretur a Dercylo,

Nicanorem praefectum Cas-

sandri,

insidiari Piraeo Athenien.,

idemque postularet,

ut provideret,

ne civitas privaretur

za dobrze zasłużonych około
rzeczypospolitęj,

wygnani zostali na wygna-
nie,

za uchwałą ludu.

I nie naraził się

tém jedynie, że

źle postarał się o ojczyźnie,

ale także, że nie

dotrzymał wierności przyja-
źni.

Albowiem wywyższony i wspie-
rany

przez Dem. dostąpił

tego stopnia, który zajmował,

gdy podstawił (Dem.)

jego (F.) przeciw Ch.:

obroniony kilkakrotnie

przez tegoż w sądach,

gdy miał sprawę gardłową,

wyszedł uwolniony.

Nie tylko nie bronił

go w niebezpieczeństwach,

lecz nawet zdradził.

Upadł zaś najwięcej

jednym oskarżeniem, że,

gdy najwyższa władza

ludu była przy nim,

a był wzywany przez Der.,

że Nikanor, dowódzca Kasan-

dra,

zasadza się na Piréj Ateńczy-

ków,

i tenże żądał,

aby miał staranie,

iżby miastu nie odjęto

vitas privaretur, huic audiente populo Phocion negavit esse periculum seque eius rei obsidem fore pollicitus est. neque ita multo post Nicanor Piraeo est potitus. ad quem recuperandum cum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem praeesse voluit. sine quo Athenae omnino esse non possunt.

III. Erant eo tempore Athenis duae factiones, quarum una populi causam agebat, altera optimatum. in hac erat Phocion et Demetrius Phalereus. harum utraque Macedonum patrociniis utebatur: nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant. interim a Polyperchonte Cassandrus Ma-

nie pozbawiano dowozu żywności; wtedy Focyjon wobec ludu oświadczył, że nie ma żadnego niebezpieczeństwa, i przyrzekł za to ręczyć swą osobą. Wszelako wkrótce potem Nikanor opanował port pirejski. A gdy lud uzbrojony zbiegł się dla odzyskania go napowrót, nie tylko nikogo nie wezwał do broni, ale nawet dowództwa nie chciał przyjąć nad zbrojnymi. Bez Pireju zaś Ateny wcale istnieć nie mogą.

III. W owym czasie były w Atenach dwa stronnictwa, z których jedno popierało dążenia ludu, drugie możnych. Do tego drugiego należał Focyjon i Demetryjusz Falerejski. Oba stronnictwa opierały się na pomocy Mecedońskiej: bo stronnictwo ludowe trzymało się Poliperchonta, możni porozumiewali się z Kasandrem. Tymczasem Poliperchon wypędził Kasandra

commeatibus,— Phocion
 audiente populo
 huic negavit
 esse periculum,
 pollicitusque est se
 fore obsidem eius rei.
 Neque ita multo post
 Nic. potitus est Piraeo.
 Ad quem recuperandum
 cum populus armatus
 concurrisset, ille non modo
 vocavit neminem
 ad arma, sed
 ne voluit quidem
 praeesse armatis.
 Sine quo (roz. Piraej)
 Athenae omnino non possunt
 esse.

3. Eo tempore
 duae factiones erant Athenis,
 quarum una agebat
 causam populi,
 altera optimatium.
 In hac erat Phocion
 et Dem. Phal.
 Utraque harum utebatur
 patrociniis Mac.:
 nam populares favebant
 Polyp., optimates
 sentiebant cum Cassan.

Interim Cassandrus pulsus est
 a Polyperchonte Macedonia.

dowozu, Focyjon,
 gdy lud slyszal,
 temu zaprzeczył,
 żeby było niebezpieczeństwo,
 i przyrzekł, że on
 będzie poręką téj rzeczy.
 Lecz nie tak wiele potóm
 Nikanor zajął Piréj.
 Do którego odzyskania
 gdy lud uzbrojony
 się zbiegł, on nie tylko
 nie wezwał nikogo
 do broni, leez
 nie chciał nawet
 przewodniczyć zbrojnym.
 Bez którego
 Ateny wcale nie mogą istnieć.

3. W tym czasie
 dwa stronnictwa były w Atenach.,
 z których jedno popierało
 sprawę ludu,
 drugie możnych.
 W tém był F.
 i Dem. Fale.
 Oba z nich używały
 pomocy Mac.:
 bo ludowe sprzyjało
 Polip., możni
 zgodnie myśleli z Kasan-
 drem.

Tymczasem Kasander wypędzony został
 przez Poliperchonta z Macedonii.

cedonia pulsus est. quo facto populus superior factus statim duces adversariae factionis capitis damnatos patria propulit, in his Phocionem et Demetrium Phalereum, deque ea re legatos ad Polyperchontem misit, qui ab eo péterent, ut sua decreta confirmaret. huc eodem profectus est Phocion. quo ut venit, causam apud Philippum regem verbo, re ipsa quidem apud Polyperchontem iussus est dicere: namque is tum regis rebus praeerat. hic ab Agnone accusatus, quod Piraeum Nicanori prodidisset, ex consilii sententia in custodiam coniectus Athenas deductus est, ut ibi de eo legibus fieret iudicium.

IV. Huc ut perventum est, cum propter aetatem pedibus iam non valeret vehiculoque portaretur, magni

z Macedonii. Wskutek tego lud wzięwszy przewagę natychmiast skazał na śmierć przewódców stronnictwa przeciwnego i wygnał ich z ojczyzny, między nimi Focyjona i Demetryjusza Falerejskiego, i wyprawił w téj sprawie posłów do Poliperchonta, z żądaniem, aby wyroki jego zatwierdził. Tam także udał się Focyjon. Po jego przybyciu kazano mu bronić swój sprawy przed królem Filipem pozornie, w rzeczywistości zaś przed Poliperchontem, ten bowiem wówczas kierował sprawami króla. Tutaj oskarżony przez Agnona, że wydał zdradziecko Piréj Nikanorowi, wyrokiem rady królewskiej, wtrącony do więzienia, sprowadzony do Aten, aby tam podług praw wyrok na niego wydano.

IV. Skoło przybyli tutaj, ponieważ dla podeszłego wieku już nie domagał na nogi, i z tego powodu je-

Quo facto populus
superior factus
propulit statim duces
factionis adversariae,
capitis damnatos,
in his Phocionem et Deme-
trium Phalereum,
misitque de ea re
legatos ad Pol.,
qui peterent ab eo,
ut confirmaret sua decreta.
Phocion profectus est huc eo-
dem.

Quo ut venit,
iussus est causam dicere
verbo apud regem Ph.,

re ipsa quidem
apud Polyp.:
namque is praeerat
tum rebus regiis.
Accusatus hic ab Ag.,

quod prodidisset Piraeum Ni-
canori,
coniectus in custodiam
ex sententia consilii,
deductus est Athenas,
ut ibi fieret iudicium
de eo legibus.

4. Ut huc perventum est,
cum propter aetatem
iam non valeret pedibus,
portareturq. vehiculo,
magni concursus facti sunt,

Poczém lud,
wyższym się stawszy,
wypędził zaraz przewodzców
stronnictwa przeciwnego,
na śmierć skazanych,
między tymi Focyjona i Deme-
tryjusza Falerejskiego,
i posłał w téj sprawie
posłów do Pol.,
którzyby żądali od niego,
aby zatwierdził jego wyroki.
F. udał się tam także.

Gdzie skoro przybył,
kazano mu bronić się
pozornie przed królem Fili-
pem,
w rzeczy saméj zaś
przed Polip.:
albowiem on przewodniczył
wtedy sprawom królewskim.
Oskarżony tutaj przez Agno-
na,

że wydał Piréj Nikanorowi,
rzucony do więzienia
z uchwały rady,
odprowadzony został do Aten,
aby tam odbył się sąd
nad nim wedle praw.

4. Skoro tutaj się przyszło,
gdy skutek starości
już nie domagał na nogi,
i wieziony był na wózku,
wielkie zbiegowiska powstały,

concursum sunt facti, cum alii reminiscens veteris fama, aetatis misererentur, plurimi vero ira exacerentur propter proditionis suspicionem Piraei, maximeque, quod adversus populi commoda in senectute steterat, quare ne perorandi quidem ei data est facultas et dicendi causam. inde iudicio, legitimis quibusdam confectis, damnatus, traditus est undecimviris, quibus ad supplicium more Atheniensium publice damnati tradi solent. hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Euphiletus, quo familiariter fuerat usus. is cum lacrimans dixisset „o quam indigna perpeteris, Phocion!” huic ille „at non inopinata” inquit: „hunc

chał na wózkę, ogromne powstało zbiegowisko. Jedni, przypominając sobie dawną jego sławę, litowali się nad starcem, większa jednak część unosiła się gniewem, z powodu podejrzenia, iż wydał Piréj, głównie zaś z tego powodu, że w tak podeszłym wieku zajął stanowisko dobru ludowemu przeciwne. Dlatego nie dano mu nawet sposobności, by przemówił i bronił się przed sądem. Następnie po dopełnieniu pewnych formalności prawnych, skazany przez sąd, wydany został urzędowi jedenastu mężów, którym podług zwyczajów Ateńczyków zwykle oddawano na stracenie skazanych według ustaw publicznych. Gdy go prowadzono na śmierć, zaszedł mu drogę Eufiletus, dawny jego dobry przyjaciel. Gdy ze łzami odezwał się do niego: „O, jak niewinnie cierpisz, Focyjonie!” ten odrzekł: „Lecz nic niespo-

cum alii, reminiscentes

veteris famaе,
misererentur aetatis,
plurimi vero ira
exacuerentur propter
suspicionem proditiōnis
Pir., maximeque, quod
in senectute steterat
adversus commoda populi.
Quare ne facultas quidem
perorandi et dicendi causam
data est ei.

Inde damnatus iudicio
confectis quibusdam legiti-
mis,
traditus est undecimviris,

quibus publice damnati
solent tradi ad supplicium

more Ath.

Cum hic duceretur ad mor-
tem,

Euphiletus fuit ei obvius,
quo usus fuerat familiariter.

Cum is lacrimans dixisset:

„O quam indigna

perpeteris, Phocion!”

Ille inquit huic:

„At non inopinata:
plerique enim viri clari

Ath. habuerunt

kiedy jedni przypominając so-
bie

dawną sławę,
litowali się nad wiekiem,
najwięcej zaś gniewem
pałali z powodu
podejrzenia wydania
Pireju, osobliwie, że
w starości stanął
przeciw dobru ludu.
Dlatego nawet sposobności
przemówienia i bronięcia się
nie dano mu.

Następnie skazany w sądzie
po dopełnieniu niektórych pra-
wnych rzeczy,
oddany został jedenastu męż-
om,

którym publicznie skazani
zwykli oddani być na strace-
nie

podług zwyczaju Ateńczyków.

Gdy go prowadzono na śmierć,

Eufiletus spotkał go,
który był jego przyjacie-
lem.

Gdy ten, płacząc, rzekł:

„O jak niezasłużone (rze-
czy)

cierpisz Focyjonie!”

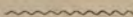
Ten odrzekł jemu:

„Lecz nie niespodziewane;
liczni bowiem mężów sła-
wnych

At. mieli

enim exitum plerique clari viri habuerunt Athenienses." in hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo ausus sit eum liber sepelire. itaque a servis sepultus est.

dziewanego; taki bowiem koniec miała największa część wielkich mężów Ateńskich." Lud tak wielką ku niemu pałał nienawiścią, iż nikt wolnourodzony nie odważył się go pochować. Pochowali go więc niewolnicy.

hunc exitum."
 Odium multitudinis in hoc
 fuit tantum, ut
 nemo liber ausus sit
 sepelire eum.
 Itaque sepultus est
 a servis.

taki koniec."
 Nienawiść ludu ku niemu
 była tak wielką, że
 nikt wolny nie odważył się
 pochować go.
 Dlatego pochowany został
 przez niewolników.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

PHOCION.

1. *Hortarentur-accipere*, zamiast *ut acciperet*.
Admonerent-prospiceret z opuszczoném *ut*.
2. *Primo quod* stoi tak, jakgdyby miały następować *postea* lub *deinde quod*; ponieważ jednak tamto pierwsze szerzej rozwinięto, następne powody wprowadzają się w zdaniach niezawisłych.
Demades, przeciwnik Demostenesa, i znakomity mówca zaprzędany Macedończykom.
De urbe trad. Antip. nie oddanie, tylko poddanie się.
Antipater, por. Eum. 2 i t. d.
Demosthenes jest ów najslawniejszy mówca grecki, który zawsze był przeciwny rządowi macedońskiemu.
Charetem, por. Chabr. 3.
Sunnium imp. populi, był on strategos.
Cassandri praefectum (por. Eum. 13.) stał w Munichyi, części portu pirejskiego, gdzie od r. 322. była załoga macedońska.
Dercylus był również strategos.
3. *Demetr. Phaler.* (z attyckiego demos Phaleron, gdzie był port falerejski), znakomity mówca; po objęciu przez Kasandra najwyższej władzy, Demetryjusz został kierownikiem państwa ateńskiego.
Polyperchon, po śmierci Antypatra był opiekunem rodziny królewskiej, po czém Kasander, syn Antypatra, opu-

ścił Macedoniją, aby podnieść oręż przeciw Poliperchonowi. Ten sprowadził wypędzonych przez Antypatra demokratów, a stronnictwo przeciwne musiało ustąpić, jak to Korneliusz opowiada.

Capitis damnatos t. j. skazanych na utratę praw obywatelskich, na więzienie, na wygnanie, na śmierć.

Philippum z przydomkiem *Archidaeus*, brat Aleksandra W. *Agnon*, mówca stronnictwa przeciwnego, wysłany przez Ateńczyków dla oskarżenia.

XX.

TIMOLEON.

XX. TIMOLEON.

I. Timoleon Corinthius. sine dubio magnus omnium iudicio hic vir exstitit. namque huic uni contigit, quod nescio an ulli, ut et patriam, in qua erat natus, oppressam a tyranno liberaret, et a Syracusanis, quibus auxilio erat missus, iam inveteratam servitutem depelleret totamque Siciliam, multos annos bello vexatam a barbarisque oppressam, suo adventu in pristinum restitueret. sed in his rebus non simplici fortuna con-

XX. TYMOLEON.

I. Tymoleon, pochodzący z Koryntu, bez wątpienia był wielkim człowiekiem podług powszechnego mniemania. Albowiem jemu jednemu powiodło się, — a nie wiem czy komu innemu, że nie tylko wyswobodził swą ojczyznę, w której się urodził, uciemiężoną przez tyrana, ale że także i Syrakuzan, którym go w pomoc posłano, uwolnił od dawniej niewoli i całą Sycylią swém zjawieniem się przywiódł do stanu pierwotnego, którą przedtém przez wiele lat uciemiężali i gnębili obcy najezdnicy. Atoli w tych sprawach rozmaitego

XX. TIMOLEON.

1. Timoleon Corinthius.
Hic vir exstitit magnus
sine dubio
iudicio omnium.
Namque huic uni contigit,
quod nescio an ulli,
ut et liberaret patriam,
in qua natus erat,
opressam a tyranno,
et depelleret a Syr.,
quibus auxilio missus erat,
iam inveteratam
servitutum, restitueretque
suo adventu totam Siciliam
in pristinum,
vexatam bello
multos annos
oppressamque a barbaris.
Sed in his rebus
conflictatus est
fortuna non simplici,

XX. TYMOLEON.

1. Tymoleon Koryntczyk.
Ten mąż okazał się wielkim
bez wątpienia
podług zdania wszystkich.
Albowiem jemu jednemu uda-
ło się,
co nie wiem czy komu inne-
mu,
że i wyswobodził ojczyznę,
w której się był urodził,
uciemięzoną przez tyrana,
i oddalił od Syrakuzan,
którym w pomoc był posła-
ny,
już zastarzałą
niewolę i przywrócił
swojem przybyciem całą Sy-
cyliją
do pierwotnego (stanu),
niszczoną przez wojnę
wiele lat
i gnębioną przez obcych.
Lecz w tych sprawach
walczył
z losem niezwykłym,

flictatus est, et, id quod difficilium putatur, multo sapientius tulit secundam quam adversam fortunam. nam cum frater eius Timophanes, dux a Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercennarios occupasset, princepsque regni posset esse, tantum a societate sceleris, ut antetulerit civium suorum libertatem fratris saluti et parere legibus quam imperare patriae satius duxerit. hac mente per haruspicem communemque affinem, cui soror ex eisdem parentibus nata nupta erat, fratrem tyrannum interficiendum curavit. ipse non modo manus non attulit, sed ne aspicere quidem fratrum sanguinem voluit. nam dum res conficeretur, procul in praesidio fuit, ne quis satelles posset succurrere.

doznawał szczęścia, a co uważają za rzecz trudniejszą, on zniósł z większą mądrością szczęście, aniżeli nieszczęście. Albowiem gdy brat jego, Tymofanes, gdy go Koryntczycy wodzem wybrali, za pomocą najemnego wojska, o władnię tyraniją, a Tymoleon mógł brać udział w rządach, tak dalekim był, by podać rękę tój zbrodni, że wolność swoich obywateli przeniósł nad dobro swego brata, i wolał raczej szanować ustawy niż panować nad ojczyzną. W tym celu kazał zabić swego brata, tyrana, przez wieszczka i przez powinowatego wspólnego, za którym była rodzona ich siostra. Sam nietylko nie przyłożył ręki, ale nawet nie chciał widzieć krwi braterskiej. Znajdował się bowiem opodal na stanowisku, aby żaden ze straży dworskiej nie mógł przybieść z pomocą, dopóki nie dokonano sprawy. Na

et, id quod putatur
 difficilius, tulit
 fortunam secundam
 multo sapientius
 quam adversam.
 Nam, cum Timoph.,
 frater eius, dux
 delectus a Corinthiis,
 occupasset tyrannidem
 per milites mercenarios,
 possetque (roz. *Timol.*)
 esse particeps regni,
 tantum a fuit
 a societate sceleris,
 ut antetulerit
 libertatem civium suorum
 saluti fratris,
 et satius duxerit
 parere legibus,
 quam imperare patriae.
 Hac mente per haruspicem
 affinemque communem,
 cui soror, nata
 ex eiusdem parentibus

nupta erat, curavit
 interficiendum
 fratrem tyrannum.
 Ipse non modo
 non attulit manus,
 sed ne aspicere quidem
 voluit sang. fraternum.
 Nam, dum res
 conficeretur, fuit
 procul in praesidio,
 ne quis satelles
 posset succurrere.

a, to co uważa się
 za trudniejsze, znosił
 szczęście
 daleko mądrzej,
 niżeli nieszczęście.
 Alb. gdy Tymof.
 brat jego, wodzem
 obrany przez Kor.,
 zajął tyraniją
 przez żołnierzy najemnych,
 a mógł (Tymol.)
 być uczestnikiem tronu,
 tak dalekim był
 od spółnictwa zbrodni,
 że przeniósł
 wolność obywateli swoich
 nad dobro brata,
 i za lepsze uznał,
 słuchać praw
 niż rozkazywać ojczyźnie.
 W téj myśli przez wieszczka
 i powinowatego wspólnego,
 któremu siostra, urodzona
 z tych samych (roz. co on) ro-
 dziców,
 zaślubioną była, kazał
 zabić
 brata tyrana.
 Sam nie tylko
 nie przyłożył rąk,
 ale widzieć nawet
 nie chciał krwi braterskiej.
 Albowiem póki by rzecz (mord)
 się nie odbyła, był
 opodał na stanowisku,
 aby żaden drabant
 nie mógł przybieść.

hoc praeclarissimum eius factum non pari modo probatum est ab omnibus: nonnulli enim laesam ab eo pietatem putabant et invidia laudem virtutis obterebant. mater vero post id factum neque domum ad se filium admisit neque aspexit, quin eum fratricidam impiumque detestans compellaret. quibus rebus ille adeo est commotus, ut nonnumquam vitae finem facere voluerit atque ex ingratorum hominum conspectu morte decedere.

II. Interim Dione Syracusis interfecto Dionysius rursus Syracusarum potitus est. cuius adversarii opem a Corinthiis petierunt ducemque, quo in bello uterentur, postularunt. huc Timoleon missus incredibili felicitate Dionysium tota Sicilia depulit. cum interficere

ten znakomity czyn nie wszyscy się zapatrywali jednako: niektórzy mniemali, że gwałt zadał miłości braterskiej, i podburzając do nienawiści sprawiali ujmę sławie jego dzielności. Co się zaś matki tyczy, to po spełnionym czynie synowi nie dozwoliła ani swego progę przestąpić, ani na niego nie spojrziała, żeby go pod przekleństwem nie nazwać bratobójcą i mordercą. Ta okoliczność tak silnie wywarła na niego wrażenie, że czasem chciał sobie życie odebrać i umierając, ustąpić z ocz niewdzięcznych ludzi.

II. Tymczasem po zamordowaniu Dyjona w Syrakuzach, Dyjonizyzus powtórnie zajął Syracuzy. Przeciwnicy jego prosili od Koryntyjan pomocy i żądali wodza na wojnę. Wysłany tam Tymoleon z nadzwyczajnym szczęściem wyparł Dyjonizyzusa z całej Sykylji. Chociaż mógł go życia pozbawić, nie chciał tego

Hoc factum praeclar.
eius non probatum est
ab omnibus pari modo:
nonnulli enim putabant
pietatem laesam (*esse*)

ab eo, et obterebant
invidia laudem virtutis.
Mater vero
post id factum neque
admisit filium ad se

domum, neque aspexit,

quin compellaret eum
detestans fratricidam
impiumque.

Quibus rebus adeo
commotus est, ut
nonnumquam voluerit
facere finem vitae
atque decedere morte
ex conspectu
hominum ingratorum.

Ten czyn świetny
jego nie był ceniony
od wszystkich jednakowo:
niektórzy bowiem mniemali,
że miłość braterska pogwałco-
na została

przez niego, i zaciérali
nienawiścią sławę dzielności.
Matka zaś
po tym czynie ani
nie przypuszczała syna do sie-
bie

do domu, ani nie patrzyła (na
niego),

żeby nie nazwać go
przeklinając bratobójcą
i bezbożnikiem.

Czém tak dalece
wzruszony był, że
niekiedy chciał
zrobić koniec życiu
i ustąpić przez śmierć
z widoku
ludzi niewdzięcznych.

2. Interim D. interfecto
Syracensis, Dionysius
potitus est Syr. rursus.
Cuius adversarii
petiverunt opem
a Cor., postularuntq.
ducem, quo
uterentur in bello.
Tim. missus huc
depulit Dion. tota Sic.
incredibili felicitate.
Cum posset interficere (*eum*)

2. Tymczasem po zabiciu D.
w Syrak., Dyjonizyusz
opanował Syrakuzy napowrót.
Którego przeciwnicy
prosili pomocy
od Kor., i żądali
wodza, któregooby
użyli w wojnie.
Tym. posłany tam,
wyparł Dyjon. z całej Syc.
z nadzwyczajną łatwością.
Chociaż mógł zabić (go)

posset, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret effecit quod utrorumque Dionysiorum opibus Corinthii saepe adiuti fuerant, cuius benignitatis memoriam volebat exstare, eamque praeclaram victoriam ducebat, in qua plus esset clementiae quam crudelitatis, postremo ut non solum auribus acciperetur, sed etiam oculis cerne- retur, quem et ex quanto regno ad quam fortunam detulisset. post Dionysii decessum cum Hiceta bellavit, qui adversatus erat Dionysio: quem non odio tyrannidis dissensisse, sed cupiditate indicio fuit, quod ipse expulso Dionysio imperium dimittere noluit. hoc superato Timoleon maximas cōpias Karthaginensium apud Crimissum flumen fugavit ac satis habere coegit,

uczynić, i tak pokierował, że bezpiecznie dostał się do Koryntu, bo téż Koryntczycy często doświadczali pomocy obu Dyjonizyjuszów; pragnął tedy, aby pozostała pamiątka tych usług, i mniemał, że to zwycięstwo jest świetném, w którém jest więcéj litości niż okrucieństwa, wreszcie i dla tego, aby nietylko ze słuchu się dowiedziano, lecz oraz widziano własnemi oczyma, jakiego człowieka, z jakiego potężnego tronu w takie położenie sprowadził. Po ustąpieniu Dyjonizyjusza wojnę prowadził z Hycetasem, który był przeciwnikiem Dyjonizyjusza; ten jednak, to było widoczném, nie z powodu nienawiści ku tyranii jemu stawiał opór, lecz z żądzы własnego utrzymania się przy władzy, albowiem po wypędzeniu Dyjonizyjusza nie zamyślał ustąpić z władzy. Pokonawszy go, Tymoleon rozgromił wielkie wojska Kartagińczyków nad rzeką Krymsem, i zmusił ich za-

noluit, effecitque
 ut perveniret
 Corinthum tuto;
 quod Corinthii saepe
 adiuti fuerant opibus
 utrorumque Dion.,
 cuius benignitatis
 memoriam voluit exstare;
 ducebatque eam victoriam
 praeclaram, in qua
 esset plus clementiae
 quam crudelitatis,
 postremo, ut non solum
 acciperetur auribus,
 sed etiam cerneretur
 oculis, quem
 et ex quanto regno
 detulisset ad
 quam fortunam.

Post Dion. decessum
 bellavit cum Hiceta,
 qui adversatus erat Dion.:

quem dissensisse,
 non odio tyrannidis,
 sed cupiditate (*roz. tyr.*)
 fuit indicio (*roz. id.*),
 quod ipse noluit
 dimittere imperium
 expulso Dion.
 Hoc superato Tim.

fugavit max. copias
 Karth. apud flumen Crim,

ac coëgit (*roz. eos*) satis ha-
 bere,

nie chciał, i sprawił,
 że przybył
 do Kor. bezpiecznie;
 ponieważ Koryntczycy często
 wspierani byli potęgą
 obu Dyjonizyjusów,
 którego dobrodziejstwa
 pamiątkę chciał, aby została;
 i uważał to zwycięstwo
 za świetne, w którym
 jest więcej litości
 niż okrucieństwa,
 wreszcie, aby nie tylko
 przyjęto uszyma,
 ale także widziano
 oczyma, kogo
 i z jak wielkiego tronu
 zrzucił do
 jakiego losu.

Po Dyjonizyjusza ustąpieniu
 wojował z Hic.,
 który przeciwnikiem był Dyjo-
 nizyjusza:

który że stawiał opór,
 nie z nienawiści ku tyranii
 lecz z pożądania (t. j. jój),
 było to oznaką,
 ponieważ sam nie chciał
 opuścić rządów
 po wypędzeniu Dyjonizyjusza.
 Po tegoż pokonaniu Tymoleon

pobił bardzo wielkie wojska
 Kartagińczyków pod rzeką Kry-
 misem,

i zmusił (ich) dosyć mieć

si liceret Africam obtinere, qui iam complures annos possessionem Siciliae tenebant. cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicosum et potentem, qui tyrannos adiutum in Siciliam venerat.

III. Quibus rebus confectis cum propter diuturnitatem belli non solum regiones, sed etiam urbes desertas videret, conquisivit quos potuit, primum Siculos, dein Corintho arcessivit colonos, quod ab iis initio Syracusae erant conditae. civibus veteribus sua restituit, novis bello vacuefactas possessiones divisit, urbium moenia disiecta fanaque deserta refecit, civitatibus leges libertatemque reddidit: ex maximo bello tantum otium totae insulae conciliavit, ut hic conditor urbium

dowolnić się tém, że mogli zatrzymać Afrykę, którzy przecież już przez wiele lat mieli Sycylią w swém posiadaniu. Pojmał także wodza italskiego, człowieka walecznego, potężnego, który był przybył do Sycylii w pomoc tyranom.

III. Kiedy po ukończeniu tych spraw wojennych widział, że z powodu długo trwałej wojny nie tylko wsie są spustoszone ale i miasta, zebrał osadników skąd mógł, naprzód Sycylijan, potem wezwał z Koryntu, bo pierwotnie przez Koryntyjan Syrakuzy były założone. Dawnym obywatelom zwrócił ich własność, nowym opustoszałe z wojny porozdzielał ziemie, odbudował zburzone mury miast i opustoszałe świątynie, gminom obywatelskim zwrócił ich prawa i wolność; po ogromnej wojnie na całej wyspie tak błogi spokój zaprowadził,

si liceret obtinere Africam, jeżeli pozwolono zatrzymać
 Afrykę,
 qui iam complures annos którzy już wiele lat
 tenebant possessionem Sici- dzierżyli własność Sycylii.
 liae.

Cepit etiam Mamercum, Pojmał także Mam.,
 duces Italicum, wodza italskiego,
 hominem bellicosum et człowieka wojowniczego i
 potentem, qui venerat potężnego, który przybył
 adiutum tyrannos pomagać tyranom
 in Siciliam. do Sycylii.

3. Quibus rebus confectis,

cum propter diuturnitatem gdy z powodu długości
 belli videret wojny widział
 non solum regiones nietylko pola
 sed etiam urbes desertas, ale także miasta opuszczone,
 conquistavit quos potuit, zebrał, których mógł,
 primum Siculos naprzód Sycylijan,
 dein arcessivit potem wezwał
 colonos Corintho, osadników z Kor.,
 quod Syracusae initio ponieważ Syr. z początku
 erant conditae ab iis. były założone przez nich.
 Restituit sua Zwrócił własności
 veteribus civibus, dawnym obywatelom,
 novis divisit possessiones nowym podzielił posiadłości
 vacuefactas bello, opustoszałe przez wojnę,
 refecit moenia odbudował mury
 disiecta urbium zburzone miast
 fanaque deserta, i świątynie opuszczone,
 reddidit civitatibus zwrócił miastom
 leges libertatemque: prawa i wolność:
 ex maximo bello z największej wojny
 conciliavit totae (zam. toti) obdarzył całą
 insulae tantum otium, wyspę takim spokojem,
 ut hic videretur że on zdawał się (być)

3. Po dokonaniu tych rze-
 czy,

gdy z powodu długości
 wojny widział
 nietylko pola
 ale także miasta opuszczone,
 zebrał, których mógł,
 naprzód Sycylijan,
 potem wezwał
 osadników z Kor.,
 ponieważ Syr. z początku
 były założone przez nich.
 Zwrócił własności
 dawnym obywatelom,
 nowym podzielił posiadłości
 opustoszałe przez wojnę,
 odbudował mury
 zburzone miast
 i świątynie opuszczone,
 zwrócił miastom
 prawa i wolność:
 z największej wojny
 obdarzył całą
 wyspę takim spokojem,
 że on zdawał się (być)

earum non illi, qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracusis, quam munierat Dionysius ad urbem obsidendam, a fundamentis disiecit, cetera tyrannidis propugnacula demolitus est deditque operam, ut quam minime multa vestigia servitutis manerent. cum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem amorem haberet omnium Sicularum, ut nullo recusante regnum obtinere, maluit se diligi quam metui. itaque, cum primum potuit, imperium deposuit ac privatus Syracusis, quod reliquum vitae fuit, vixit. neque vero id imperite fecit: nam quod ceteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. nullus honos huic defuit, neque postea res ulla Syracusis gesta est publi-

że on zdawał się być założycielem tych miast, nie ci, którzy pierwsze osady sprowadzili. Zamek w Syrakuzach, obwarowany przez Dyjonizyjusza dla utrzymania miasta w karbach posłuszeństwa, zniósł ze szczętem, inne podstawy tyranii zniósł i o to się postarał, żeby jaknajmniej po niej śladów zostało. Wzmógłszy się do takiej potęgi, że nawet wbrew woli obywateli mógł zasiąść na tronie, posiadając zaś takie przywiązanie u Sycylijan wszystkich, że bez żadnego oporu mógłby być królem zostać, wołał, iżby go raczniej kochano niż się obawiano. Z tego powodu, skoro tylko mógł, władzę złożył i spędził resztę swego życia w Syrakuzach, jako człowiek prywatny. W tym względzie nie postąpił sobie nieroztropnie; albowiem, czego inni królowie dokonali przemocą, on dobrocią uzyskał. Nie skąpiono mu żadnego zaszczytu; żadna sprawa publiczna w Sy-

conditor earum urbium,
 non illi, qui
 initio deduxerant.
 Disiecit a fundamentis
 arcem Syracusis,
 quam munierat Dion.
 ad obsidendam urbem,
 demolitus est
 cetera propugnacula
 tyrannidis, deditq. operam,
 ut quam minime multa
 vestigia manerent
 servitutis.

Cum esset tantis opibus,
 ut posset imperare
 etiam invitis (roz. Siculis),
 haberet autem
 tantum amorem
 omnium Siculorum,
 ut obtinere (roz. posset)
 regnum nullo recusante,
 maluit se diligere
 quam metui.

Itaque, quam primum
 potuit, deposuit imperium
 ac vixit privatus Syr.,
 quod reliquum vitae fuit.

Neque vero fecit
 id imperite:

nam hic tenuit
 benevolentia (roz. id),
 quod ceteri reges
 potuerunt (roz. tenere)
 imperio.

Nullus honos defuit huic,

neque postea ulla res

założycielem tych miast,
 nie ci, którzy
 początkowo sprowadzili.
 Zburzył z gruntu
 gród w Syr.,
 który obwarował Dyjon.
 dla opanowania miasta,
 uprzętnął
 resztę podpór
 tyranii, i starał się,
 aby jak najmniej
 śladów zostało
 niewoli.

Gdy był takiej potęgi,
 że mógł królować
 nawet wbrew woli (Sycylijan),
 posiadał zaś
 taką miłość
 wszystkich Sycylijan,
 że posiadać (mógł)
 tron bez żadnego oporu,
 wolał, aby go kochano
 niż się obawiano.

Dlatego, skoro tylko
 mógł, złożył rządy
 i żył prywatny w Syr.,
 co reszty życia było.

A nie uczynił
 tego nierozsądnie:
 albowiem on utrzymał
 dobrocią (to),
 co inni królowie
 mogli (utrzymać)
 rozkazem.

Żadnego zaszczytu nie brakło
 mu,

ani później żadna rzecz

ce, de qua prius sit decretum quam Timoleontis sententia cognita. nullius umquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. neque id magis eius benevolentia factum est quam prudentia.

IV. Hic cum aetate iam provectus esset, sine ullo morbo lumina oculorum amisit. quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit, veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus iumentis iunctis, atque ita de vehiculo quae videbantur dicebat. neque hoc illi quisquam tribuebat superbiae: nihil enim umquam neque insolens neque gloriosum ex ore

rakuzach nie odbyła się, o którejby pierwój powzięto uchwałę, nim nie zasiągnięto zdania Tymoleona. Nigdy niczyjój rady, nie tylko nie ceniono wyżej, lecz nawet nie porównywano z inną. A to wszystko działo się zarówno wskutek jego poważania, jak też roztropności.

IV. W podeszłym wieku postradał wzrok bez żadnej poprzedniej choroby. Nieszczęście to znosił jednak z takim poddaniem się, że nikt go nie słyszał, iżby na nie narzekał, i mimo to zawsze był czynnym w sprawach prywatnych i publicznych. Przybywał bowiem do teatru podczas odbywającego się tam zgromadzenia ludu, z powodu swój choroby w powozie zaprzężonym parą końmi, i z tego miejsca wypowiadał swe zdanie. I nikt mu tego nie poczytał za wynoszenie się; nigdy bowiem nic z jego ust nie wyszło, coby miało cechę za-

gesta est Syr. publice,
de qua decretum sit
prius quam sententia (*Abl.*)
Tim. cognita (*abs.*)
Nullius consilium umquam
non modo antelatum est,

sed ne comparatum quidem.
Neque id factum est
magis benevolentia
eius quam prudentia.

4. Cum hic esset
iam proventus aetate,
amisit lumina oculorum
sine ullo morbo.
Quam calamitatem
tulit ita moderate,
ut neque quisquam
audierit eum querentem,
neque eo minus
interfuit rebus
privatis publicisque.
Veniebat autem in theatrum,
cum concilium ibi
populi haberetur,
vectus iumentis iunctis
propter valetudinem,
atque ita dicebat
de vehiculo, quae videbantur.
Neque quisquam tribuebat
hoc illi superbiae:
nihil enim umquam
exiit ex ore eius
neque insolens neque glorio-
sum.

nie działa się w Syrakuzach pu-
blicznie,
o którejby postanowiono
pierwój, nim zdanie
Tym. poznano.
Nikogo rada nigdy
nie tylko (nie) była przeno-
szoną,
ale nawet nie porównywaną.
A to nie stało się
więcej przez dobroć
jego jak roztropność.

4. Gdy on był
już w podeszłym wieku
utracił wzrok oczu
bez żadnej choroby.
Które nieszczęście
znosił tak umiarkowanie,
że ani nikt
nie słyszał go żalącego się,
jednak nie mniej
brał udział w sprawach
prywatnych i publicznych.
Przychodził bowiem do teatru,
gdy zgromadzenie tam
ludu miano,
wieziony koźmi zaprzężonymi
z powodu słabości,
i tak wypowiadał
z powozu, co (mu) się zdało.
A nikt nie poczytywał
tego mu za dumę:
nie bowiem nigdy
nie wyszło z ust jego
ani zarozumiałego ani chępli-
wego.

eius exiit. qui quidem, cum suas laudes audiret praedicari, numquam aliud dixit quam se in ea re maxime diis agere gratias atque habere, quod, cum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent: nihil enim rerum humanarum sine deorum numine geri putabat. itaque suae domi sacellum Automatias constituerat idque sanctissime colebat.

V. Ad hanc hominis excellentem bonitatem mirabiles accesserant casus. nam proelia maxima natali suo die fecit omnia: quo factum est ut eius diem natalem festum haberet universa Sicilia. huic quidam Laphystius, homo petulans et ingratus, vadimonium cum vellet imponere, quod cum illo se lege agere diceret, et

rozumiałości lub chełpliwości. Słyszając, jak go zewsząd pochwałami wynoszono, nic innego nie mówił, jak tylko, że w tym względzie najwięcej ma zawdzięczać i zawdzięcza bogom, że postanowiwszy Sycylią odrodzić, jego właśnie wodzem mieć chcieli; albowiem żadna sprawa ludzka, podług jego zdania, nie działa się bez woli bogów. Dlatego w swoim domu urządził kaplicę Automacyi, i miał dla niej cześć największą.

V. Z temi znakomitemi zaletami Tymoleona łączyły się dziwne przypadkowe okoliczności. I tak wszystkie walne bitwy stoczył w dniu swoich urodzin; stąd poszło, że dzień urodzin jego obchodziła uroczyście cała Sycylia. Gdy niejaki Lafistyjusz, człowiek bezczelny i niewdzięczny, chciał od niego wymusić przyrzeczenie, że stawi się w sądzie, bo, jak mówił, ma się tam z nim

Qui quidem, cum audiret
suas laudes praedicari,
numquam dixit aliud,

quam se agere atque
habere maximas gratias
diis in ea re,
quod, cum constituissent,
recreare Siciliam,
tum voluissent potissimum
se ducem esse.

Putabat enim
nihil humanarum rerum
geri sine numine deorum.

Itaque constituerat
domi suae sacellum
Automatias colebatque
id sanctissime.

5. Mirabiles casus
accesserant ad hanc
excellentem bonitatem homi-
nis.

Nam maxima proelia
omnia fecit
suo die natali;
quo factum est, ut
universa Sicilia
eius diem natalem
haberet festum.
Cum quidem Laphystius,
homo petulans et ingratus,

vellet imponere huic
vadimonium, quod diceret,
se agere cum eo lege,

Który zaś, gdy słyszał,
że jego pochwały głoszą,
nigdy nie powiedział nic in-
nego,

jak że oddaje i
ma największe dzięki
bogom w tej rzeczy,
że, gdy postanowili
odrodzić Sycylią,
wtedy chcieli właśnie,
aby on wodzem był.
Sądził bowiem,
że nic z ludzkich rzeczy
nie dzieje się bez woli bo-
gów.

Dlatego urządził
w domu swoim kaplicę
Autom. i czcił
ją najświęciej.

5. Dziwne przypadki
przyłączyły się do tej
znakomitej dobroci człowieka.

Albowiem największe bitwy
wszystkie stoczył
w swoim dniu urodzin;
czém stało się, że
cała Sycylija
jego dzień urodzin
miała za uroczysty.
Gdy niejaki Laf.,
człowiek bezczelny i niewdzię-
czny,
chciał nałożyć jemu
przrzeczenie, bo mówił,
że czyni z nim podług prawa.

complures concurrissent, qui procacitatem hominis manibus coercere conarentur, Timoleon oravit omnes, ne id facerent. namque id ut Laphystio et cuivis liceret, se maximos labores summaque adisse pericula. hanc enim speciem libertatis esse, si omnibus, quod quisque vellet, legibus experiri liceret. idem, cum quidam Laphystii similis, nomine Demaenetus, in contione populi de rebus gestis eius detrahere coepisset ac nonnulla inveheretur in Timoleonem, dixit, nunc demum se voti esse damnatum: namque hoc a diis immortalibus semper precatum, ut talem libertatem restitueret Syracusanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere.

rozprawić, i wielu się zbiegło, którzy zamierzali czynnie bezczelność tego człowieka ukarać, Tymoleon prosił wszystkich, aby tego nie czynili. Albowiem w tym celu podejmował on największe trudy i narażał się na największe niebezpieczeństwo, aby takie postępowanie dozwolone było i Lafistyjuszowi i innym obywatelom. Widomą bowiem oznaką wolności jest, jeżeli wszystkim wolno dochodzić, na podstawie praw, swoich żądań. Gdy znowu jakiś podobny do Lafistyjusza, imieniem Demaenetus, zaczął uwłaczać jego czynom i niektóre zarzuty czynić Tymoleonowi, powiedział na to, że teraz dopiero widzi spełnione swe życzenia; o to bowiem zawsze błagał bogów nieśmiertelnych, aby taką wolność przywrócił Syrakuzanom, iżby każdemu wolno mówić o każdym bezkarnie.

et complures concurrissent,
 qui conarentur
 coërcere procacitatem
 hominis manibus,
 Tim. oravit omnes,
 ne id facerent.
 Namque se adisse
 maximos labores
 summaque pericula,
 ut id liceret
 Laphystio et cuivis.

Hanc enim esse speciem
 libertatis, si liceret
 omnibus experiri legibus,

quod quisque vellet.
 Idem, cum quidam
 similis Laph, nomine

Demaenetus, coepisset
 in contione populi
 detrahere de gestis
 eius, ac nonnulla
 inveheretur in Tim.,
 dixit, se nunc demum
 esse damnatum voti;

namque semper
 precatum (*roz. se esse*) hoc
 a diis immortalibus,
 ut restitueret Syr.
 talem libertatem,
 in qua liceret cuivis

dicere impune,
 de quo vellet.

a wielu się zbiegło,
 którzy chcieli
 ukrócić bezczelność
 człowieka rękami,
 Tymoleon prosił wszystkich,
 aby tego nie czynili.
 Albowiem on podjął
 największe prace
 i najwyższe niebezpieczeństwa,
 aby to wolno było
 Lafistyjuszowi i każdemu in-
 nemu.

To bowiem jest obrazem
 wolności, jeżeli wolno jest
 wszystkim dochodzić prawami,
 czego kto chce.

Równie, gdy niejaki
 podobny Lafistyjuszowi, imie-
 niem

Dem., zaczął
 w zgromadzeniu ludowym
 ujmować z czynów
 jego, i niektóre (rzeczy)
 rzucał na Tym.,
 rzekł, że teraz dopiero
 jest (on) skazany na spełnienie
 swojego życzenia;
 albowiem zawsze
 prosił o to
 od bogów nieśmiertelnych,
 aby wrócił Syrakuzanom
 taką wolność,
 w którejby wolno było każde
 mu
 mówić bezkarnie,
 o kimby chciał.

Hic cum diem supremum obisset, publice a Syracusanis in gymnasio, quod Timoleonteum, appellatur, tota celebrante Sicilia sepultus est.

Kiedy umarł, pochowali go Syrakuzanie kosztem publicznym w gimnazyjum, które zowie się „Timoleonteum” (Tymoleonowém) wśród udziału całej Sycylii.

Cum hic obisset
diem supremum,
sepultus est a Syracusanis

publice in gymnasio,
quod appellatur Timoleonteum
celebrante tota Sicilia.

Gdy on zakończył
dzień ostatni,
pochowany został przez Syrakuzan
publicznie w gimnazyjum
które zowie się Tymol.
z udziałem w uroczystości całej Sycylii.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

TYMOLEON.

1. *Timoleon* był synem *Tymodema*, ze znakomitego rodu *Korynckiego*.

Patriam in qua natus powiedziano dla tego, bo *Tym.* młodość swoją późniejszą i dalsze życie spędził w *Syrakuzach*, niejako w przybranój ojczyźnie.

A barbaris oppressam, rozumieć tu należy *Kartagińczyków*. *Haruspicem communemque affinem*, są to dwie osoby, i właściwie *per* powinnyby być powtórzone. Całe to przedstawienie uczynku (bratobójstwa) *Tymoleonta*, dla naszego uczucia chrześcijańskiej miłości jest wstrętném; starożytność miała widocznie inne wyobrażenie. To samo tyczy się (cap. 2.) podania powodów, dla których *Tymoleon* nie skazał na śmierć *Dyjonizyjusza*, nie powodowała nim ludzkość. Owszem dla *Dyjonizyjusza* śmierć byłaby może miłszą, aniżeli wystawienia go na szyderstwa *Korynńczyków*.

2. *Dione interfecto*, por. *Dion.* 10.— *Dionysius* młodszy wrócił do *Syrakuz* r. 346. prz. Chr., a wypędzenie jego przez *Tym.* przypada w dwa lata później.

Syracusarum potitus est, por. *Lysand.* 1.

Utrorunque, zam. *utriusque*; por. *Datam.* 11.

Hicetas był tyranem w *Leontynach*, wojował przeciw *Dyjonizyjuszowi*, później połączył się z *Kartagińczykami*.

Mammercus, był również tyranem w *Katanie* w *Sycylii*.

3. *Ab iis Syracusae conditae; iis* roz Koryntczyków.
Qui deduxerant; deducere używa się zwykle o sprowadzaniu osadników, następnie znaczy także: zakładać osadę.
Munierat Dionysius, roz. Starszy.
4. *Theatrum*. Grecy odbywali często swe zgromadzenia ludowe w teatrach.
Automatias jest Genit. z zakończeniem greckiem. *Automatia* była bogini, która sprowadzała wypadki bez przyłożenia się do nich sił ludzkich, podobna do rzymskiej Fortuny.
Vadimonium imponere, jest to właściwie: otrzymać przyrzeczenie na podstawie poręczenia, stawienia się w sądzie na terminie, potem znaczyło także [to samo co: zapozwać kogo sądownie.

XXI.

DE REGIBUS.

XXI. DE REGIBUS.

I. Hi fere fuerunt Graecae gentis duces, qui memoria digni videantur, praeter reges: namque eos attingere nolimus, quod omnium res gestae separatim sunt relatae. neque tamen ii admodum sunt multi. Lacedaemonius autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut ceteri Spartani. ex iis vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentissimi fuerunt, ut nos iudicamus, Persarum Cyrus et Darius, Hystaspi filius: quorum uterque privatus virtute regnum est

XXI. O KRÓLACH.

I. Ci to są wodzowie narodu greckiego, którzy godnymi zdają się być pamięci, oprócz królów; tych bowiem nie chcieliśmy dotykać, ponieważ wszystkich czyny oddzielnie są opowiedziane. Nie ma ich jednak zbyt wielu. Lacedemończyk bowiem Agiezylausz, z imienia raczej niż z władzy był królem, jak podobnie i reszta w Sparcie. Z tych zaś, którzy dzierżyli panowanie nieograniczone, najznakomitszymi, naszym zdaniem, byli perscy królowie Cyrus i Daryjusz, syn Histaspesa. Jeden i drugi z prywatnego stanu dostąpili

XXI. DE REGIBUS.

1. Hic fere fuerunt
duces gentis Graeciae,
qui videantur
digni memoria;
praeter reges:
namque nolimus
attingere eos,
quod res gestae omnium
sunt relatae separatim.
Neque tamen ii
sunt admodum multi.
Agesilaus autem Lacedaemo-
nius,
fuit rex nomine
non potestate,
sicut ceteri Spartani.
Ex iis vero, qui
tenuerunt dominatum impe-
rio,
fuerunt excellentissimi,
ut nos iudicamus,
Cyrus Persarum et Darius,
filius Hystaspi (*zam. -is*):
quorum uterque privatus

XXI. O KROLACH.

1. Ci niemal byli (=są)
wodzowie narodu greckiego,
którzy zdają się
godnymi pamięci,
oprócz królów;
bo nie chcieliśmy
dotknąć ich,
gdyż czyny wszystkich
są opowiedziane osobno.
Jednak tych
nie ma bardzo wielu.
Agiezylausz zaś Lacedemoń-
czyk,
był królem z tytułu
nie z władzy,
jak inni Spartanie.
Z tych zaś, którzy
dzierżyli panowanie rozkazem,
byli najznakomitszymi,
jak my sądzimy,
Cyrus Persów i Daryjusz,
syn Hystaspesa:
z których obaj prywatni (lu-
dzie)

adeptus. prior horum apud Massagetas in proelio cecidit, Darius senectute diem obiit supremum. tres sunt praeterea eiusdem gentis: Xerxes et duo Artaxerxae, Macrochir cognomine et Mnemon. Xerxi maxime est illustre, quod maximis post hominum memoriam exercitibus terra marique bellum intulit Graeciae. at Macrochir praecipuam habet laudem amplissimae pulcherrimaeque corporis formae, quam incredibili ornavit virtute belli: namque illo Perses nemo manu fuit fortior. Mnemon autem iustitiae fama floruit. nam cum matris suae scelere amisisset uxorem, tantum indulsit dolori, ut eum pietas vinceret, ex his duo eodem no-

11127

tronu swemi wielkimi zaletami; pierwszy z nich zginął w bitwie u Masagetów, Daryjusz umarł ze starości. Prócz tego trzój jeszcze są z tegosamego narodu: Kserkses i dwaj Artakserksesi, z przydomkami Makrochir i Mnemon. Największym czynem Kserksesa jest, że wydał wojnę Grecyi na lądzie i na morzu z tak licznymi wojskami, jakich ludzie nie pamiętają. Zaś Makrochir dostąpił szczególnój sławy tém, że miał postać wspaniałą i piękną, którą podniósł nadzwyczajném męstwem osobistém, żaden bowiem Pers nie był od niego waleczniejszym. Mnemon zaś słynął prawością. Gdy bowiem przez zbrodniczy postępek swój matki utracił żonę, oddał się wprawdzie żalości, lecz tylko do tego stopnia, że zdołał ukorzyć się przed obowiązkiem miłości synowskiéj. Z tych dwaj, jednakowe imię noszą-

adeptus est regnum virtute.	dostąpili królestwa dzielnością.
Prior horum cecidit in proelio apud Massag., Darius obiit diem supremum senectute.	Pierwszy z nich poległ w bitwie u Masag., Dar, zakończył życie ze starości.
Tres sunt praeterea eiusdem gentis: Xerxes et duo Artaxerxae, cognomine Macrochir, et Mnemon.	Trzej są prócz tego z tego narodu: Kserkses i dwaj Artakserksesi, z przydomkiem Makr., i Mnemon.
Maxime illustre est Xerxi (<i>zam. -is</i>), quod intulit bellum Graeciae terra marique exercitibus maximis post memoriam hominum.	Najsławetniejszym jest Kserksesa, że wniósł wojnę Grecy na lądzie i morzu z wojskiem największym, od pamięci ludzkiej.
At Macroch. habet laudem praecipuam formae corporis amplissimae pulcherrimaeque,	Lecz Makr. ma sławę osobliwą kształtu ciała najwznioślejszego i najpiękniej- szego,
quam ornavit incredibili virtute belli: namque nemo Perses fuit fortior illo manu.	który (kształt) ozdobił nadwycz. męstwem w wojnie: albowiem żaden Pers nie był waleczniejszym od nie- go osobiście.
Mnemon autem floruit fama iustitiae.	Mnem. zaś kwitnął sławą prawości.
Nam cum amisisset uxorem scelere suae matris,	Albowiem gdy utracił żonę przez zbrodnię swjej ma- tki,
indulsit dolori tantum, ut pietas vinceret eum (<i>dolo- rem</i>).	oddał się boleści tylko tyle, że miłość synowska przewyż- szyła ją (boleść).
Duo ex his eodem nomine	Dwaj z tych o jednakowem imieniu

mine morbo naturae debitum reddiderunt: tertius ab Artabano praefecto ferro interemptus est.

II. Ex Macedonum autem gente duo multo ceteros antecesserunt rerum gestarum gloria: Philippus, Amyntae filius, et Alexander Magnus. horrum alter Babylone morbo consumptus est, Philippus Aegiis a Pausania, cum spectatum ludos iret, iuxta theatrum occisus est. unus Epirotes, Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. is cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneso, lapide ictus interiit. unus item Siculus, Dionysius prior. nam et manu fortis et belli peritus fuit et, id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinosus, non luxuriosus, non avarus, nul-

cy, splacili swój dług naturze, umierając wskutek choroby, trzeci zginął z ręki Artabana, naczelnika straży przybocznej.

II. Z narodu zaś Macedońskiego dwaj królowie osobliwie przewyższali sławą swoich czynów wszystkich innych, mianowicie Filip, syn Amyntasa i Aleksander Wielki. Ten ostatni umarł wskutek choroby w Babylonie, Filip idąc na widowisko, zabity został przez Pausanijasza koło teatru. Jeden Epirota Pyrrhus, który wojował z Rzymianami. Ten podczas oblężenia miasta Argos w Peloponezie, zginął ugodzony kamieniem. Toż samo jeden Sycylijanin, Dyjonizyjusz Starszy; był bowiem i osobiście walecznym i dzielnym wojownikiem, co nie łatwo znachodzi się u tyrana, wcale nie skłonny do rozkoszy, zbytku, chciwości, niczego tak dalece nie

reddiderunt debitum
naturae morbo:
tertius interemptus est
ab Art. praefecto.

2. Ex genere autem
Maced. duo
multo antecesserunt
ceteros gloria rerum gesta-
rum:

Philippus filius Amynthae
et Alex. Magnus.

Alter horum consumptus est

morbo Babyl.,

Phil. occisus est Aegiis
iuxta theatrum

a Paus. cum iret
spectatum ludos.

Unus Epir., Pyrrhus,
qui bellavit cum populo Ro-
mano.

Is, cum oppugnaret
oppidum Argos in Pelopon-
neso,

ictus lapide interiit.

Item unus Siculus,

Dionysius prior.

Nam fuit et fortis manu

et peritus belli,

id quod non facile

reperitur in tyrannis,

minime libidinosus,

non luxuriosus

non avarus, denique

oddali dług
naturze chorobą:
trzeci zabity został
przez Art. naczelnika.

2. Z narodu zaś
Maced. dwaj
o wiele przewyższyli
resztę sławą czynów:

Fil., syn Amyntasa
i Aleks. W.

Drugi z nich zabrany zo-
stał

chorobą w Babyl.,

Filip zabity został w Egach
koło teatru

przez Paus., gdy szedł
patrzeć na igrzyska.

Jeden Epirota, Pyr.,
który wojował z narodem Rzym-
skim.

Ten, gdy oblegał
miasto Argos w Peloponezie,

ugodzony kamieniem, zginął.

Toż jeden Sycylijanin

Dyjonizyusz Starszy.

Albowiem był i waleczny oso-
biście

i doświadczony w wojnie,

to co nie łatwo

znajduje się u tyranów,

wcale nie rozkoszny,

nie zbyt kowny,

nie chciwy, wreszcie

lius denique rei cupidus nisi singularis perpetuique imperii ob eamque rem crudelis: nam dum id studuit munire, nullius pepercit vitae, quem eius insidiatorem putaret. hic cum virtute tyrannidem sibi peperisset, magna retinuit felicitate: maior enim annos sexaginta natus decessit florente regno. neque in tam multis annis cuiusquam ex sua stirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreasset multique ei nati essent nepotes.

III. Fuerunt praeterea magni reges ex amicis Alexandri Magni, qui post obitum eius imperia ceperunt, in iis Antigonus et huius filius Demetrius, Lysimachus, Seleucus, Ptolemaeus. ex his Antigonus in proelio, cum adversus Seleucum et Lysimachum dimi-

pragnący, prócz ciągłego jedynowładztwa, i z téj przyczyny posuwał się aż do okrucieństwa; bo chcąc je zabezpieczyć, nie oszczędzał nikogo, którego uważał za swego tajemnego przeciwnika. Pozyskawszy tyraniją przez swą energiję, utrzymał ją z wielkiem szczęściem, umarł bowiem mając przeszło lat 60 wśród kwitnącego stanu swego państwa. Podczas tego tak długiego lat szeregu nie patrzył na śmierć żadnego ze swego rodu, mając z trzech żon dzieci i licznych wnuków.

III. Byli nadto wielcy królowie z pomiędzy przyjaciół Aleksandra Wielkiego, którzy po jego śmierci objęli rządy; między nimi Antygon i tegoż syn Demetryjusz, Lizymach, Seleukus, Ptolemeusz. Z tych Antygen, walcząc przeciwko Seleukusowi i Lizymachowi

nullius rei cupidus
nisi imperii singularis

perpetui, ob eamque
rem crudelis: nam dum
studuit munire id,
pepercit vitae nullius,
quem putaret
insidiatorem eius (*imperii*).
Cum hic peperisset
tyrannidem sibi virtute,
retinuit mag. felicitate:

maior enim natus (*quam*)
annos 60 decessit
regno florente.
Neque in annis
tam multis vidit
funus cuiusquam
ex sua stirpe, cum
procreasset liberos
ex tribus uxoribus
multique nepotes
nati essent ei.

3. Fuerunt praeterea
magni reges ex amicis

Alex. M., qui post
obitum eius
ceperunt imperia,
in iis Antig. et
huius filius Dem.,
Lysim., Sel., Ptol.

Ex his Antigonus
occisus est in proelio,

żadnej rzeczy nie żądny,
jak tylko panowania samowła-
dnego

ustawicznego i z téj
przyczyny okrutny: podczas gdy
starał się utwierdzić je,
nie szczędził życia nikogo,
którego sądził
przeciwnikiem tegoż.
Gdy on utworzył
tyranią sobie dzielnością,
utrzymał (ją) z wielkiem szczę-
ściem:

starszy bowiem (niż)
lat 60 umarł,
gdy państwo kwitło.
i w latach
tak wielu nie widział
śmierci żadnego
ze swojego szczepu, chociaż
zrodził dzieci
z trzech żon
i wiele wnuków
narodziło się jemu.

3. Byli prócz tego
wielcy królowie z pomiędzy
przyjaciół

Aleks. W., którzy po
śmierci jego
objęli dzierżawy,
między tymi Antyg. i
tegoż syn Dem.,
Lizymach, Seleukus, Ptoleme-
usz.

Z tych Ant.
zabity został w bitwie,

caret, occisus est. pari leto adfectus est Lysimachus ab Seleuco: namque societate dissoluta bellum inter se gesserunt. at Demetrius, cum filiam suam Seleuco in matrimonium dedisset, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuisset, captus bello in custodia socer generi periit a morbo. neque ita multo post Seleucus a Ptolemaeo Cerauno dolo interfectus est, quem ille a patre expulsus Alexandria alienarum opum indigentem receperat. ipse autem Ptolemaeus, cum vivus filio regnum tradidisset, ab illo eodem vita privatus dicitur.

De quibus quoniam satis dictum putamus, non incommodum videtur non praeterire Hamilcarem et Han-

poległ w bitwie. Takięj samęj śmierci doznał Lizymach od Seleukusa; bo zerwawszy związek, prowadzili wojnę ze sobą. Demetryjusz zaś oddał swą córkę Seleukusowi w małżeństwo, lecz mimo to wierna między nimi nie utrzymała się przyjaźń; pojmany w wojnie teść, umarł w więzieniu zięcia wpadłszy w chorobę. Wkrótce potem Ptolemeusz Ceraunus podstępnie zabił Seleukusa, który przyjął go był, gdy przez ojca wypędzony z Aleksandryi, zapotrzebował obcej pomocy. Sam zaś Ptolemeusz, odstąpiwszy za życia swego rządu swemu synowi, został, jak mówią, przez tegoż samego życia pozbawiony.

Sądząc, żeśmy o tych wszystkich dosyć powiedzieli, zdaje nam się rzeczą stosowną, nie pominąć również Hamilkara i Hannibala, którzy, jak wiadomo, wszyst-

cum dimicaret
adversus Sel. et Lys.

Lysimachus affectus est
pari leto ab Sel.:

namque gesserunt
bellum inter se
dissoluta societate.
At Dem., cum dedisset
suam filiam
in matrimonium Sel.,
neque amicitia fida
potuisset magis eo
manere inter eos,
captus bello socer
periit a morbo
in custodia generi.
Neque ita multo post
Seleucus interfectus est
a Ptol. Cer. dolo,

quem ille receperat
expulsum Alexandria
a patre, indigentem.
opum alienarum.
Ipsae autem Ptol.,
cum vivus tradidisset
regnum filio,
dicitur privatus (*esse*)
vita ab illo eodem.

De quibus quoniam
putamus, satis
dictum (*esse*), non videtur
incommodum non
praeterire Hamilc.

gdy walczył
przeciw Seleukusowi i Lizy-
machowi

Lizym. dotknięty został
równą śmiercią przez Seleu-
kusa:

albowiem prowadzili
wojnę ze sobą
po rozwiązaniu sojuszu.
Lecz Dem., gdy dał
swoją córkę
w małżeństwo Sel.,
i przyjaźń wierna
nie mogła więcej przez to
utrzymać się między nimi,
pojmany w bitwie teść
zginął przez chorobę
w więzieniu zięcia.
I nie tak wiele potem
Sel. zabity został
przez Ptolemeusza Ceraun. pod-
stępem,

którego on był przyjął
wypędzonego z Aleksandryi
przez ojca, potrzebującego
pomocy obcej.
Sam zaś Ptol.,
gdy żywy oddał
królestwo synowi,
miał pozbawionym zostać
życia przez tegoż samego.

O których ponieważ
sądzimy, że dosyć
powiedziano, nie zdaje się
nie stosownem nie
pominąć Hamilkara

nibalem, quos et animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos praestitisse constat.

kich wodzów z Afryki pochodzących przewyższyli i wielkością ducha i przebiegłością.

et Hannibalem,
quos constat
praestitisse omnes
natos in Africa
et animi magnitudine
et calliditate.

i Hannibula,
o których wiadomo,
że przewyższyli wszystkich
urodzonych w Afryce
i ducha wielkością
i przebiegłością.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

O KRÓLACH.

1. *Separatim*, t. j. w osobném dziele p. t. *De regibus exterarum gentium*.
Ceteri Spartani, roz. ci, którzy byli królami.
Cyrus, syn Mandany, córki Astyjagiesy, króla Medyi, i Kambyzesa.
Tres sunt praeterea eiusdem gentis, roz. *qui excellentes fuerint*.
Macrochir = Długoręki, *Mnemon* = Pamiętający.
Tantum indulisit dolore i t. d. Skazał na śmierć pokojową, która należała do zbrodni, a matkę wydał do Babilonu.
Artabanus był naczelnikiem straży przybocznej.
2. *Pausanias*, jeden ze straży przybocznej Filipa, zabił go w mieście *Aegiae* (w Macedonii), z zemsty, iż król za wyrządzoną mu obrazę przez Attala, tegoż nie ukarał.
Unus Epirotes, . . . unus Siculus należy w myśli dopełnić: *multo ceteros (Epirotas i Siculos) antecessit rerum gestarum gloria*.
Pyrrhus poległ w Argos pośród walki ulicznej w wojnie przeciw Antygonowi Gonatasowi z Macedonii.
3. *Antigonus*, por Eum. 5.—*Demetrius* z przydomkiem *Poliorcetes*, Zdobywca miast.
Ex his Antigonus i t. d. Kornelijusz nie trzyma się chronologii, gdyż porządek śmierci tych osób był następu-

jący: Antygon padł r. 301. Demetryjusz i Ptolemeusz 283., Lizymach 281., Seleukus 280. prz. Chr.

Ptolemaeus Ceraunus (Grom) był synem Ptolemeusza poprzedzonym w tym rozdziale, który miał przydomek *Soter* czyli *Lagi*. Uciekł był do Lizymacha, a po jego śmierci Seleukus z wielką czcią go przy sobie trzymał.

Filio regnum trad. Syn Ptolemeusza Sotera nazywał się *Ptolemaeus Philadelphus*; zresztą mylnie twierdzi tutaj Kornelijusz, jakoby ten swego ojca zabił.

Satis dictum putamus, t. j. właśnie w dziele: *De regibus exterarum gentium*.

XXII.

HAMILCAR.

XXII. HAMILCAR.

I. Hamilcar, Hannibalis filius, cognomine Barca, Karthaginiensis, primo Poenico bello, sed temporibus extremis, admodum adulescentulus in Sicilia praesesse coepit exercitui. cum ante eius adventum et mari et terra male res gererentur Karthaginensium, ipse, ubi adfuit, numquam hosti cessit neque locum nocendi dedit, saepeque e contrario occasione data lacessivit semperque superior discessit. quo facto, cum paene omnia

XXII. HAMILKAR.

I. Hamilkar, syn Hannibala, z przydomkiem Barakas, był Kartagińczykiem. W pierwszej wojnie punickiej, ale już w ostatnich jej latach, jeszcze bardzo młody człowiek, zaczął dowodzić wojskiem w Sycylii. Kiedy przed jego przybyciem sprawy Kartagińczyków niepomyślnie się toczyły i na lądzie i na morzu, on nigdzie nie ustąpił przed nieprzyjacielem, gdzie był sam osobiście, ani nie nastęczył sposobności nieprzyjacielowi, aby mu mógł szkodzić, owszem często trafiało się, że go sam napastował i zawsze zwyciężał. Kiedy więc

XXII. HAMILCAR.

1. Hamilcar, filius Hannibal-
balis,
cognomice Barca, Carthagi-
niensis,
primo Poenico bello,

sed temporibus extremis,
admodum adulescentulus
coepit praeesse
exercitui in Sicilia.

Cum res Carthaginiensium
male gererentur et mari
et terra ante eius
adventum, ipse, ubi adfuit,

numquam cessit hosti

neque dedit locum nocendi,

saepeque e contrario,
occasione data
laccessivit, semperque
discessit superior.

Quo facto,
cum Poeni
amisissent paene omnia

XXII. HAMILKAR.

1. Hamilkar, syn Hannib.,
z przydomkiem Barkas, Karta-
gińczyk,
w pierwszej wojnie punic-
kiej,

lecz w czasach ostatnich,
bardzo młody
zaczął przewodniczyć
wojsku w Sycylii.

Gdy sprawy Kartagińczyków
źle się wiodły i na morzu
i na lądzie przed jego
przybyciem, sam, gdzie był
obecny,

nigdy nie ustąpił nieprzyjacie-
lowi,
ani nie dał miejsca szkodze-
nia,

i często przeciwnie
przy sposobności danej
zaczepiał, i zawsze
ustąpił zwycięską.

Przez co,
gdy Puńczycy
utracili prawie wszystko

in Sicilia Poeni amisissent, ille Erycem sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. interim Karthaginienses classe apud insulas Aegates a C. Lutatio, consule Romanorum, superati, statuerunt belli facere finem, eamque rem arbitrio permiserunt Hamilcaris. ille, etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviundum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus diutius calamitates belli ferre non posse intellegebat, sed ita, ut statim mente agitare, si paulum modo res essent reffectae, bellum renovare Romanosque armis persequi, donecum aut virtute vicissent aut victi manus dedissent. hoc consilio pacem conciliavit, in quo tanta

Kartagińczycy prawie wszystko stracili w Sycylii, on górę Eryks tak potrafił bronić, iż się zdawało, jakoby na tém miejscu nie prowadzono wojny. Tymczasem Kartagińczycy pokonani na morzu koło wysp Egatyckich przez konsula rzymskiego, K. Lutacyjusza, postanowili wojnę zakończyć, i sprawę tę poruczyli zdaniu Hamilkara. Chociaż gorąco pragnął dalszego wojowania, wszelako uznał, że trzeba starać się o pokój, ponieważ pojmował, że ojczyzna jego wycieńczona wydatkami nie może dłużej ponosić klęsk wojennych; wszelako starania jego ku temu były skierowane, iż równocześnie układał w myśli, skoroby tylko stosunki się poprawiły, rozpocząć na nowo wojnę i tak długo wojować z Rzymianami, pókiiby albo walecznością nie odnieśli zupełnego zwycięstwa, albo zwyciężeni nie przyjęli jarzma niewoli. W tym zamiarze pokój zawarł, przy czém ta-

in Sicilia, ille defendit
Erycem sic, ut
non videretur bellum
gestum (*esse*) eo loco.

Interim Karthaginienses su-
perati
classe apud insulas Aegates

a consule Rom.

C. Lut., statuerunt
facere finem belli,
permiseruntque eam rem
arbitrio Hamilc.

Etsi ille flagrabat
cupiditate pugnandi,
tamen putavit
serviundum paci,

quod intellegebat patriam
exhaustam sumptibus
non posse ferre diutius
calamitates belli,
sed ita, ut statim
agitaret mente,
renovare bellum,
si res paulum modo
refectae essent,
persequique Romanos armis,
donecum (*zam. donec*) aut vi-

cissent

virtute aut victi

manus dedissent.
Hoc consilio conciliavit
pacem, in quo tanta

w Sycylii, on bronil
Eryx tak, że
nie zdawało się, żeby wojnę
prowadzono w owém miej-
scu.

Tymczasem Kartagińczycy zwy-
cięzeni
flotą pod wyspami Egatyc-
kiemi

przez konsula rzymskiego
K. Lutacyjusza, postanowili
zrobić koniec wojny,
i zdali tę sprawę
na zdanie Hamilcara.

Chociaż on pałał
żądzą wojowania,
jednak uważał,
że należy starać się o po-
kój,

bo rozumiał, że ojczyzna
wyczerpana kosztami
nie może znieść dłużej
nieszczęść wojny,
lecz tak, iż zarazem
układał w myśli
odnowić wojnę,
jeżeli rzeczy trochę tylko
się poprawią,
i ścigać Rzymian orężem,
póki by albo nie zwyciężyli

walecznością, albo zwycię-
żeni

rąk nie oddali (w okowy).

W téj myśli ułożył
pokój, w czém takiéj

fuit ferocia, cum Catulus negaret bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerant, armis relictis Sicilia decederent, ut succumbente patria ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret: non enim suae esse virtutis arma a patria accepta adversus hostes adversariis tradere. huius pertinaciae cessit Catulus.

II. At ille, ut Karthaginem venit, multo aliter, ac sperarat, rem publicam se habentem cognovit. namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut numquam in pari periculo fuerit Karthago, nisi cum deleta est. primo mercennarii milites, quibus adversus Romanos usi erant, desciverunt: quorum nu-

ką okazał zaciętość, że gdy Katulus oświadczył, że nie zawrze pokoju, dopóki ze swoim wojskiem, które Eryks było zajęło, po złożeniu broni nie opuści Sycylii, on odrzekł, że raczej legnie na gruzach ojczyzny, aniżeli wróci do domu z taką hańbą: bo nie zgadza się to z jego męstwem, żeby otrzymany od ojczyzny oręż przeciw nieprzyjaciółom oddawał przeciwnikom. Przed takim uporem ustąpił Katulus.

II. Kiedy zaś przybył do Kartaginy, zupełnie w innym stanie zastał państwo, aniżeli się spodziewał. Albowiem wskutek długich nieszczęść zewnętrznych taka okropna wojna domowa rozgorzała, że nigdy nie była Kartagina w takim niebezpieczeństwie, chyba, gdy została zburzoną. Naprzód podnieśli rokosz żołnierze najemni. którzy służyli przeciw Rzymianom;

ferocia (*Abl.*) fuit
 cum Cat. negaret
 (*se*) compositurum (*esse*)
 bellum, nisi ille cum suis,
 qui tenerant Erycem,
 decederet Sicilia,
 armis relictis, ut
 dixerit, se ipse (*zam. ipsum*)
 potius periturum (*esse*)
 patria succumbente,
 quam rediret domum
 cum tanto flagitio:
 non enim esse
 suae virtutis tradere
 adversariis arma
 accepta a patria
 adversus hostes.
 Catulus cessit
 pertinaciae huius.

2. At ille, ut venit
 Karth., cognovit
 rempublicam multo aliter
 se habentem ac sperarat.

Namque diuturnitate

mali externi exarsit

tantum bellum intestinum,
 ut Karth. fuerit
 numquam in pari
 periculo, nisi
 cum deleta est.

Primo milites mercen.,
 quibus usi erant
 adversus Rom., desciverunt:

zaciętości był,
 gdy Kat. przeczyl
 iżby zaprzestał
 wojny, gdyby on ze swoimi,
 którzy trzymali Eryx,
 nie ustąpili z Sycylii,
 złożywszy broń, iż
 rzekł, że sam
 raczej zginie
 z ojczyzną upadającą,
 niż żeby wrócił do domu
 z taką hańbą:
 albowiem nie jest to
 własnością jego męstwa wydać
 przeciwnikom broń
 otrzymaną od ojczyzny
 przeciw nieprzyjaciołom.
 Kat. ustąpił
 uporowi jego.

2. Lecz on, skoro przybył
 do Kart. poznał
 że państwo daleko inaczej
 się ma, aniżeli się spodzie-
 wał.

Albowiem wskutek długiego-
 trwania
 nieszczęścia zewnętrznego, roz-
 gorzała

taka wojna wewnętrzna,
 że Kart. nie była
 nigdy w równym
 niebezpieczeństwie, chyba
 gdy zburzoną była.
 Naprzód żołnierze najemni,
 których używali
 przeciw Rzym., odpadli:

merus erat viginti milium. hi totam abalienarunt Africanam, ipsam Karthaginem oppugnarunt. quibus malis adeo sunt Poeni perterriti, ut etiam auxilia ab Romanis petierint eaque impetrarint. sed extremo, cum prope iam ad desperationem pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. is non solum hostes a muris Karthaginis removit, cum amplius centum milia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi plures fame quam ferro interirent. omnia oppida abalienata, in his Uticam atque Hipponem, valentissima totius Africae, restituit patriae. neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit, tota Africa tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

a liczba ich była 20,000. Ci pociągnęli za sobą całą Afrykę, a nawet oblegli samą Kartaginę. Temi niebezpieczeństwami Kartagińczycy do tego stopnia się zatrwożyli, że prosili pomocy od Rzymian i takową otrzymali. Lecz w końcu, kiedy już byli w rozpacz, naczelne dowództwo oddali Hamilkarowi. Ten nie tylko odparł nieprzyjaciół od murów Kartaginy, chociaż liczba ich wzrosła nad 100,000, lecz do tego doprowadził, że osaczeni zostali w cieśninach i więcej ich poginęło z głodu, niż od broni. Wszystkie miasta odpadły, jak Utykę i Hippono, najzamożniejsze z całej Afryki, odzyskał dla ojczyzny. I nie poprzestał na tém, lecz rozprzestrzenił nawet granice państwa, i taki sprowadził w całej Afryce spokój, że się zdawało, jakoby wiele lat w niej nie było wojny.

quorum numerus erat 20.000. których liczba była 20.000.
Hi abalienarunt totam Afri- Ci odstręczyli całą Afrykę,
cam,

oppugnarunt ipsam Kartha- oblegli samą Kartaginę.
ginem.

Quibus malis Poeni

Które mi klęskami Puńczyko-
wie

perterriti sunt adeo,
ut etiam petierint
auxilia a Rom.,
eaque impetrerint.

przerazili się do tego stopnia,
że nawet prosili
pomocy od Rzymian,
i takową otrzymali.

Sed extremo cum
pervenissent iam prope
ad desperationem,
fecerunt Hamilcarem impera-
torem.

Lecz w końcu gdy
doszli już prawie
do rozpacz,
zrobili Hamilkara wodzem.

Is non solum removit
hostes a muris Karth.,
cum facta essent
amplius centum milia
armatorum, sed etiam
compulit eo, ut clausi

Ten nie tylko odparł
nieprzyjaciół od murów Kart.,
choć zrobiło się
więcej niż 100.000
zbrojnych, lecz nawet
doprowadził do tego, że zam-
knięci

angustiis locorum plures
interirent fame quam ferro.
Restituit patriae omnia
oppida abalienata,
in his Uticam atque Hippo-
nem,

w cieśninach więcej
ginęło z głodu niż od żelaza.
Oddał ojczyźnie wszystkie
miasta odpadłe,
między tymi Utykę i Hippo,

valentissima totius Africae.
Neque contentus fuit eo,
sed etiam propagavit
fines imperii,
reddidit tantum otium
tota Africa, ut videretur
nullum bellum fuisse
in ea multis annis.

najmożniejsze z całej Afryki.
I nie był zadowolony tém,
lecz nawet rozszerzył
granice państwa,
przywrócił taki spokój
w całej Afryce, że zdawało się,
jakoby żadnej wojny nie było
w niej wiele lat.

III. Rebus his ex sententia peractis fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur, eoque secum duxit filium Hannibalem annorum novem, erat praeterea cum eo adulescens illustris, formosus, Hasdrubal, cui ille filiam suam in matrimonium dedit. de hoc ideo mentionem fecimus, quod Hamilcare occiso ille exercitui praefuit resque magnas gessit, et princeps largitione vetustos pervertit mores Karthaginensium, eiusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

IV. At Hamilcar, posteaquam mare transiit in Hispaniamque venit, magnas res secunda gessit fortu-

III. Po pomyślnem dokonaniu tych rzeczy, pełen otuchy a nienawiści ku Rzymianom, dla tém łatwiejszego wynalezienia powodu do wojny, sprawił, że go wysłano do Hiszpanii z wojskiem jako wodza naczelnego. Tam ze sobą wziął syna swego Hannibala, chłopca dziewięcioletniego, prócz tego towarzyszył mu młodzieniec ze znakomitego rodu, urodziwy, Hazdrubal, któremu swą córkę dał w małżeństwo. O tym dlatego wzmiankujemy, ponieważ po zabiciu Hamilkara, on właśnie objął naczelne dowództwo i wielkich czynów dokonał, lecz pierwszy stare obyczaje Kartagińczyków przez przekupstwo skaził, a po jego śmierci Hannibal otrzymał od wojska naczelne dowództwo.

IV. Tymczasem Hamilkar, przeprawiwszy się przez morze i stanąwszy w Hiszpanii, ważnych rzeczy szczę-

3. His rebus peractis

ex sententia, animo
fidenti atque infesto
Romanis, quo facilius
reperiret causam bellandi,

effecit, ut mitteretur
imperator in Hispaniam

cum exercitu, duxitque
eo secum filium Hannibalem

novem annorum,
erat praeterea cum eo
adulescens illustris,
formosus, Hasdrubal,
cui ille dedit filiam
suam in matrimonium.
Fecimus mentionem de hoc
ideo, quod Hamilcare occiso

ille praefuit exercitui,
gessitque res magnas,
et princeps pervertit
vetustos mores Karthaginien-
sium

largitione, Hannibalque

accepit imperium
ab exercitu post
mortem eiusdem.

3. At Hamil. posteaquam
transiit mare venitque
in Hispaniam, gessit
magnas res secunda fortuna:

3. Po dokonaniu tych rze-
czy

pomyślnie, z umysłem
ufnym a nieprzyjaznym
dla Rzymian, aby tém łatwiej
wynałazł przyczynę wojowa-
nia,

sprawił, że wysłany został
jako wódz naczelny do Hisz-
panii

z wojskiem, i wziął
tam ze sobą syna (swego) Han-
nibala,

dziewięcioletniego,
był prócz tego z nim
młodzieniec znakomity,
urodziwy, Hasdrubal,
któremu on dał córkę
swą w małżeństwo.

Zrobiliśmy wzmiankę o nim
dlatego, że po zabiciu Hamil-
kara

on przewodniczył wojsku,
spełnił rzeczy wielkie,
i pierwszy przewrócił
stare zwyczaje Kartagińczy-
ków

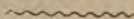
przez przekupstwo, a Han-
nibal

otrzymał naczelne dowództwo
od wojska po
śmierci tegoż.

4. Lecz Hamilkar skoro
przebył morze i przyszedł
do Hiszpanii, spełnił
wielkie rzeczy szczęśliwie:

na: maximas bellicosissimasque gentes subegit, equis, armis, viris, pecunia totam locupletavit Africam. hic cum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno postquam in Hispaniam venerat, in proelio pugnans adversus Vettones occisus est. huius perpetuum odium erga Romanos maxime concitasse videtur secundum bellum Poenicum. namque Hannibal, filius eius, assiduis patris obtestationibus eo est perductus, ut interire quam Romanos non experiri mallet.

śliwie dokonał: ludy wielkie i bitne podbił, zaopatrzył całą Afrykę końmi, bronią, ludźmi i pieniędzmi. Gdy zamierzał wkroczyć zbrojnie do Italii, w dziewiątym roku po swoim przybyciu do Hiszpanii, poległ walcząc w bitwie przeciw Wettonom. Nieprzerwana jego nienawiść ku Rzymianom, zdaje się, nawięcej przyczyniła się do wybuchu drugiej wojny punickiej. Albowiem Hannibal, syn jego, nieustanném ojca zaklinaniem do tego dał się doprowadzić, że wolał raczej zginąć, aniżeli nie zmierzyć się z Rzymianami.

subegit maximas gentes
bellicosissimasque,
locupletavit Africam totam
equis, armis, viris, pecunia.

Cum hic meditaretur
inferre bellum in Italiam,
mono anno postquam
venerat in Hisp.,
occisus est pugnans
in proelio adversus Vett.
Odium perpetuum huius
erga Rom. videtur
maxime concitasse
secundum bellum Poen.
Namque Hann., filius eius,
perductus est eo
obtestationibus assiduis
patris, ut mallet interire
quam non experiri
Romanos.

podbił największe ludy
i najbitniejsze,
wzbogacił Afrykę całą
końmi, bronią, ludźmi, pie-
niędzmi.

Gdy on zamyślał
wnieść wojnę do Italii,
w dziewiątym roku odkąd
przybył do Hiszpanii,
zabity został walcząc
w bitwie przeciw Wett.
Nienawiść ustawiczna jego
ku Rzym. zdaje się
że najwięcej pobudziła
drugą wojnę punicką.
Albowiem Hannibal, syn jego,
doprowadzony został do tego
przez zaklinanie ustawiczne
ojca, że wolał zginąć
niż nie doświadczyć
Rzymian.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

HAMILKAR.

1. *Barca* jest o zakończeniu łacińskim zam. *Barcas*, jak *Nicia* (Alc. 3.) zam. *Nicias*.
Male res gererentur Karthag. Wówczas Kartagińczycy posiadali w Sycylii tylko kilka miast obwarowanych, byli jednak panami morza.
A C. Lutatio; całe jego nazwisko było *C. Lutatius Catulus*.
Manus dare mówi się o tym, który zwyciężony ręce podaje, by je okuć w kajdany.
Eryx (... *ycis*), góra w zachodniej części Sycylii, dziś *monte San Giuliano* koło Trapani.
 2. *Mercennarii milites*, była to mieszanina z Afrykańców, Galłów, Hiszpan, Ligurów i t. d.
Auxilia ab Romanis; Rzymianie nie posłali im posiłków, lecz zaopatrywali ich dowozem.
Utica i Hippo (z przydomkiem *Diarrhytus*), oba miasta należały do dzierżaw Kartagińczyków.
 4. *Locupletavit viris*, ludźmi t. j. rekrutami do wojska.
-

XXIII.

HANNIBAL.

XXIII. HANNIBAL.

I. Hannibal, Hamilcaris filius, Karthaginiensis. si verum est, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit, non est infitiandum Hannibalem tanto praestitisse ceteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedit fortitudine cunctas nationes. nam quotienscumque cum eo congressus est in Italia, semper discessit superior. quod nisi domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse. sed multorum obtrectatio devicit unius virtutem.

XXIII. HANNIBAL.

I. Hannibal, syn Hamilkara, był Kartagińczykiem. Jeżeli prawdą jest, o czém nikt nie wątpi, że naród rzymski pokonywał swém męstwem wszystkie ludy, natenczas zaprzeczyć nie można, że Hannibal o tyle przewyższał przezornością innych wodzów, o ile naród rzymski przewyższa wszystkie narody swą walecznością. Albowiem ilekroć zetknął się z nim w Italii, zawsze wyszedł zwycięsko. Jakoż gdyby go nie była słabiła zawisć współobywateli w ojczyźnie, to prawdopodobnie byłby mógł być pokonać Rzymian. Lecz zazdrość wielu pokonała dzielność jednego człowieka.

XXIII. HANNIBAL.

1. Hannibal filius Hamil-
caris,
Karthaginiensis.
Si est verum,
quod nemo dubitat,
ut populus Romanus
superarit virtute
omnes gentes,
non infitiandum est,
Hann. praestitisse
ceteros imperatores
prudencia tanto,
quanto pop. Rom.
antecedat cunctas nationes
fortitudine.
Nam quotienscumque
congressus est cum eo
in Italia, semper
discessit superior.
Quod nisi debilitatus esset
domi invidia civium
suorum, videtur potuisse
superare Romanos.
Sed obtrectatio multorum
devicit virtutem unius.

XXIII. HANNIBAL.

1. Hannibal syn Hamilka-
ra,
Kartagińczyk.
Jeżeli jest prawdą,
o czém nikt nie wątpi,
że naród rzymski
pokonał walecznością
wszystkie ludy,
nie można przeczyć,
że Hann. przewyższył
resztę wodzów
roztropnością o tyle,
o ile nar. rzym.
przewyższa wszystkie narody
walecznością.
Albowiem ilekroć
zetknął się z nim
w Italii, zawsze
wyszedł zwycięski.
Gdyby nie był osłabiony
w domu przez zawiść obywa-
teli
swoich, zdaje się, byłby mógł
zwyciężyć Rzymian.
Lecz opór wielu
przemógł męstwo jednego.

Hic autem velut hereditate relictum odium paternum erga Romanos sic conservavit, ut prius animam quam id deposuerit, qui quidem, cum patria pulsus esset et alienarum opum indigeret, numquam destiterit animo bellare cum Romanis.

II. Nam ut omittam Philippum, quem absens hostem reddidit Romanis, omnium iis temporibus potentissimus rex Antiochus fuit. hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut usque a rubro mari arma conatus sit inferre Italiae. ad quem cum legati venissent Romani, qui de eius voluntate explorarent darentque operam consiliis clandestinis, ut Hannibalem in suspicionem regi adducerent, tamquam ab ipsis corruptum alia

Jakoby w spadku po ojcu odziedziczoną nienawiść przeciw Rzymianom w swém sercu tak dochował, iż raczej życie złożył w ofierze aniżeli tamtą; wszakże gdy wygnany z ojczyzny szukał obcej pomocy, nigdy nie przestał w duchu toczyć wojny z Rzymianami.

II. Pominąwszy bowiem Filipa, którego, bez osobistego się z nim porozumienia, wrogiem uczynił Rzymian, to króla Antyjocha, najpotężniejszego ze wszystkich, taką zapalił żądzą wojowania, że ten aż od morza Czerwonego przedsięwziął rozpocząć wojnę przeciw Italii. Kiedy posłowie rzymscy przybyli do niego dla zbadania jego usposobienia, i dla ułożenia potajemnych planów, aby Hannibala poddać w podejrzenie u króla, jakoby on przekupiony od nich wcale miał inne zamy-

Hic autem conservavit
 sic odium paternum
 erga Romanos velut
 relictum hereditate,
 ut deposuerit prius
 animam quam id,
 qui quidem, cum pulsus esset
 patria et indigeret
 opum alienarum,
 numquam destiterit
 bellare cum Rom.

On zaś zachował
 tak nienawiść ojcowską
 ku Rzymianom jakoby
 zostawioną w spuściźnie,
 że złożył pierwój
 życie aniżeli ją,
 który przecież, gdy wygna-
 ny był
 z ojezyny i potrzebował
 pomocy obcój,
 nigdy nie przestał
 wojować z Rzym.

2. Nam ut omittam Phil.,

quem absens reddidit
 hostem Romanis,
 rex Antiochus fuit
 potentissimus omnium
 iis temporibus.
 Incendit hunc tanta
 cupiditate bellandi,
 ut conatus sit
 inferre arma Italiae
 usque a mari rubro.
 Ad quem cum legati
 Rom. venissent, qui
 explorarent de voluntate
 eius, darentque operam
 consiliis clandestinis,
 ut adducerent Hann.
 in suspicionem regi,
 tamquam corruptum
 ab ipsis, sentire alia

2. Albowiem, abym pomi-
 nał Filipa,
 którego, nieobecny zrobił
 nieprzyjacielem Rzymian,
 król Antyjoch był
 najpotężniejszym z wszyst-
 kich
 w owych czasach.
 Zagrzał go taką
 żądzą wojowania,
 że zamierzał
 nieść wojnę Italii
 aż od morza Czerwonego.
 Do którego gdy posłowie
 rzymscy przyszli, którzyby
 badali o usposobieniu
 jego, i starali się
 przez środki tajemne,
 aby wprowadzili Hann.
 w podejrzenie u króla,
 jakoby przekupiony
 przez nich, zamysły miał
 inne

atque antea sentire, neque id frustra fecissent, idque Hannibal comperisset, seque ab interioribus consiliis segregari vidisset, tempore dato adiit ad regem, eique cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: „pater meus”, inquit, „Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens Karthagine, Iovi optimo maximo hostias immolavit. quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me vellemne secum in castra proficisci. id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret ducere, tum ille, faciam, inquit, si mihi fidem, quam postulo, dederis. simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat,

sły, zabiegi ich nie byłyby były daremne. Lecz gdy Hannibal dowiedział się o tém, i widział, że go wyłączają od poufniejszych narad, przy sposobności udał się do króla, a rozwodząc się szeroko nad swoją ku niemu wiernością i nienawiścią ku Rzymianom, dodał te słowa mówiąc: „Ojciec mój Hamilkar, gdy byłem małym chłopcem, bo nie więcej jak dziewięcioletnim, ruszając z Kartaginy jako wódz naczelny do Hiszpanii, składał ofiary Jowiszowi najlepszemu i największemu. Podczas tego świętego obrzędu zapytał mnie, czy chciałbym z nim pójść na wojnę. Gdy to z chęcią przyjąłem i zacząłem go prosić, aby się nie wahał wziąć mnie ze sobą, wtedy rzekł on: „Chętnie to uczynię, jeśli mi złożysz przysięgę, którój żądam.” Wtedy poprowadził mnie do ołtarza, na którym rozpoczął ofiarować, odda-

atque antea, neque
fecissent id frustra,
Hannibalque comperisset id,
vidissetque se segregari

ab consiliis interioribus;
adiit ad regem
tempore dato, cumque
commemorasset ei
multa de fide sua
et odio in Romanos,
adiunxit hoc: „Pater
meus, dixit, Hamilcar,
me puerulo, utpote

nato non amplius
novem annos,
proficiscens imperator
Karthagine in Hispaniam,
immolavit hostias
Iovi optimo maximo.

Quae res divina
dum conficiebatur,
quaesivit a me,
vellemne proficisci
secum in castra.
Cum accepissem id libenter
atque coepissem
petere ab eo, ne
dubitaret ducere,
tum ille inquit:
Faciam, si dederis
mihi fidem, quam postulo.
Simul adduxit me
ad aram, apud quam
nstituerat sacrificare,

jak przedtém, i nie
uczynili tego daremnie,
a Hannibal dowiedział się o tém,
i widział, że on wyłączony
bywa

od narad wewnętrznych;
poszedł do króla
przy chwili danój, i gdy
wspomniał mu
wiele o wierności swojej
i nienawiści ku Rzymianom,
dodał to: „Ojciec
mój, rzekł, Ham.,
gdy byłem chłopcem, zwłasz-
cza

mającym nie więcéj
nad dziewięć lat,
ruszając jako wódz naczelný
z Kart. do Hiszp.,
składał ofiary
Jowiszowi najlepszemu i naj-
większemu.

Która rzecz boska
gdy się odbywała,
pytał się mnie,
czy chcę pójść
z nim do obozu.
Gdy przyjąłem to chętnie
i zacząłem
prosić go, aby nie
wahał się wziąć (roz. mnie)
wtedy on rzekł:
Uczynię, jeżeli dasz
mi przysięgę, którój żądam.
Zarazem poprowadził mnie
do ołtarza, przy którym
zaczął ofiarować,

eamque ceteris remotis tenentem iurare iussit, numquam me in amicitia cum Romanis fore. id ego iusiurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. quare si quid amici de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, si me celaris: cum quidem bellum parabis, te ipsum frustra-beris, si non me in eo principem posueris."

III. Hac igitur qua diximus aetate cum patre in Hispaniam profectus est: cuius post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, equitatu omni praefuit. hoc quoque interfecto exercitus summam imperii ad eum detulit. id Karthaginem delatum publice comproba-

lił wszystkich obecnych, kazał mi nań ręce położyć i przysiędz, że nigdy nie będę przyjacielem Rzymian. Tę przysięgę ojcu złożoną ja aż do tego wieku zachowałem tak wiernie, że nikt wątpić nie powinien, iżbym na przyszłość mógł być innego usposobienia. Jeżeli tedy będziesz miał jakie przychyłne dla Rzymian pomysły, to nie postąpisz sobie nieroztropnie, jeżeli przedemną taić będziesz; jeżeli zaś sposobić się będziesz do wojny, wtedy sam siebie oszukasz, jeżeli mnie w tój sprawie nie postawisz na czele."

III. W tym tedy wieku, jakeśmy powiedzieli, ruszył z ojcem do Hiszpanii, a po jego śmierci, pod nowomianowanym wodzem Hazdrubalem, dowodził całą jazdą. A gdy i tego zabito, wojsko jemu oddało naczelne dowództwo. Wybór ten, o którym do Kartaginy

ceterisque remotis
iussit iurare tenentem,

me numquam fore
in amicitia cum Rom.

Ego conservavi
id iusiurandum datum
patri usque ad hanc
aetatem ita, ut nemini
dubium esse debeat,
quin futurus sim
eadem mente
reliquo tempore.

Quare, si cogitabis
quid amice de Rom.,

non imprudenter feceris,
si celaris me:
cum quidem parabis
bellum, frustraberis
te ipsum, si non
posueris me
in eo principem."

3. Hac igitur aetate,
qua diximus, profectus est

cum patre in Hisp.:
post cuius obitum
suffecto Hasd. imperatore,

praefuit omni equitatu.
Hoc quoque interfecto
exercitus detulit ad eum
summam imperii.
Id delatum Karth.
comprobatum est publice.

a resztę oddaliwszy,
kazał przysiędz, gdy się doty-
kalem (roz. ołtarza),

że ja nigdy nie będę
w przyjaźni z Rzym.

Ja zachowałem
tę przysięgę daną
ojcu aż do tego
wieku tak, że nikomu
wątpliwém być nie powinno,
że będę
tego samego usposobienia
w następnym czasie.

Przeto, jeżeli zamysłać będziesz
o czémś przyjazném względem
Rzymian,

(to) nie nierozsądnie uczynisz,
jeżeli ukryjesz przede mną;
gdy zaś gotować będziesz
wojnę, oszukasz
siebie samego, jeżeli nie
położysz mnie
w nią na czele (pierwszego)."

3. W tym tedy wieku,
w którym powiedzieliśmy, po-
szedł

z ojcem do Hiszp.:
po którego śmierci,
po zrobieniu Hazdrubala wo-
dzem,

przewodził całej jeździe.
Gdy ten także zabity został,
wojsko oddało mu
najwyższą władzę.
To doniesione do Kart.
zatwierdzono urzędownie.

tum est. sic Hannibal minor quinque et viginti annis natus imperator factus proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit: Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit, tres exercitus maximos comparavit. ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. saltum Pyrenaeum transiit. quacumque iter fecit, cum omnibus incolis confligit: neminem nisi victum dimisit. ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat (quo facto is hodie saltus Graius appellatur), Alpico conantes prohibere transitu concidit, loca patefecit, iti-

doniesiono, zatwierdzono urzędownie. Tym sposobem Hannibal niespełna w roku dwudziestym piątym zostawszy wodzem naczelnym w przeciagu trzech pierwszych lat podbił wszystkie narody w Hiszpanii: Sagunt, miasto sprzymierzone, szturmem zdobył, trzy ogromne armie wystawił. Jedną z nich posłał do Afryki, drugą z bratem Hazdrubalem zostawił w Hiszpanii, trzecią poprowadził ze sobą do Italii. Przeszedł góry Pyrenejskie; kędykolwiek przechodził, staczał walki z wszystkimi mieszkańcami; po sobie zostawiał tylko zwyciężonych. Gdy przyszedł do Alp, dzielących Italię od Galii, których nikt jęszcze nie przebył, prócz Herkulesa Grajusa (skąd dziś zowią się Alpami grajskimi), górali alpejskich usiłujących przeszkodzić mu w pochodzie, pobił, przejścia otworzył, drogi budował, sprawił,

Sic Hann. natus minor
25 annis factus imperator,

subegit bello
proximo triennio
omnes gentes Hisp.:
expugnavit vi Saguntum,
foederatam civitatem,
comparavit tres
exercitus maximos.
Misit unum ex his
in Africam, reliquit
alterum in Hisp.
cum fratre Hasdr.,
duxit tertium
secum in Italiam.
Transiit saltum Pyr.
Quacumque fecit iter,
confixit cum incolis
omnibus: dimisit
neminem nisi victum.

Posteaquam venit
ad Alpes, quae
seiungunt Italiam
ab Gallia, quas nemo
umquam transierat
ante eum cum exercitu
praeter Herc. Gr.,
(quo facto is saltus
appellatur hodie Graius),
concidit Alpico conantes

prohibere transitu,
patefecit loca,
muniit itinera, effecit,

Tak Hann. mając mniej
niż 25 lat, zostawszy wo-
dzem,
podbił w wojnie
w najbliższém trzyleciu
wszystkie ludy Hiszpanii:
zdobył szturmem Sagunt,
sprzymierzone państwo,
wystawił trzy
armije ogromne.
Posłał jedną z nich
do Afryki, zostawił
drugą w Hiszp.
z bratem Hazdr.,
poprowadził trzecią
ze sobą do Italii.
Przeszedł góry Pyren.
Gdzie tylko robił drogę,
bił się z mieszkańcami
wszystkimi: nie puścił
nikogo, jak tylko zwyciężo-
nego.

Skoro przyszedł
do Alp, które
rozdzielają Italiją
od Galii, których nikt
nigdy nie przeszedł
przed nim z wojskiem,
prócz Herc. Gr.
(przez co te góry
zowią się dziś Gr.),
rozgromił Alpejskich chcą-
cych
przeszkodzić (mu) w prze-
chodzie,
otworzył miejsca,
budował drogi, sprawił

nera muniit, effecit ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

IV. Confluxerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione consule eumque pepulerat. cum hoc eodem Clastidii apud Padum decernit sauciumque inde ac fugatum dimittit. tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo apud Trebiam adversus eum venit. cum iis manum conseruit: utrosque profligavit. inde per Ligures Appenninum transiit, petens Etruriam. hoc itinere adeo gravi morbo adficitur oculorum, ut postea numquam dextro aequè bene usus sit. qua valetudine cum etiamtum premeretur lecticaque ferretur, C. Fla-

że słoń w całym uzbrojeniu mógł przejść tamtędy, gdzie przedtém za ledwie jeden człowiek bez broni mógł się przesunąć. Tędy to wojska swe przeprowadził i dostał się do Italii.

IV. Nad Rodanem stoczył bitwę z konsulem P. Kornelijuszem Scypijonem i pobił go. Z tymże samym walczył pod Klastydyjum nad Padem, rannego i rozbitego zostawił. Po raz trzeci stanął mu naprzeciw tenż sam Scypio z kolegą swoim Tyberyjuszem Longusem nad Trebiją. Stoczył z nimi bitwę, i obu rozgromił. Stąd przeszedł Appeniny przez Liguryją, dążąc do Etruryi. Podczas tego pochodu tak ciężka choroba ócz go nawiedziła, że później nigdy na prawe oko równie dobrze jak na lewe nie widział. Trapiiony jeszcze tą chorobą i noszony w lektyce nad Trazymenem, osaczył fortem kon-

ut elephantus ornatus
posset ire ea, qua
vix poterat repere
antea unus
homo inermis.
Traduxit copias hac
pervenitque in Italiam.

4. Confluxerat
apud Rhod. cum consule
P. Corn. Scipione
pepuleratque eum.
Decernit cum hoc eodem
Clastidii apud Padum,
dimittitque inde
saucium ac fugatum.
Tertio idem Scipio
cum collega Tib. Longo
venit adversus eum
apud Trebiam.
Conseruit manum cum iis:
profligavit utrosque (*zam.*
utrumque).

Inde transiit per Lig.
Appenninum, petens Etr.
Hoc itinere afficitur

adeo gravi morbo
oculorum, ut numquam
postea usus sit
dextro aeque bene.
Qua valetudine cum

etiamtum premeretur
fereturque lectica,
occidit consulem C. Fl.

że słoń uzbrojony
mógł iść tam, gdzie
ledwie mógł przeleść
przedtém jeden
człowiek bez broni.
Przeprowadził wojsko tędy
i przyszedł do Italii.

4. Walczył
nad Rod. z konsulem
P. Kornelijuszem Scyp.
i pobił go.
Rozprawił się z tym samym
pod Klastydyjum nad Padem,
i puścił go stamtąd
rannego i w rozsypce.
Po raz trzeci ten sam Scypio
z kolegą Tyberyjuszem Lon-
gusem
wyszedł naprzeciw niego
nad Trebiją.
Starł się z nimi,
pobił obu.

Stąd przeszedł przez Lig.
App., idąc na Etr.
Podczas tego marszu dotknię-
ty został
tak ciężką chorobą
ócz, że nigdy
potém nie użył
prawego równie dobrze.
Którym stanem zdrowia cho-
ciaż
wtedy był trapiiony
i noszony w lektyce,
zabił konsula K. Flam.

minium consulem apud Trasumenum cum exercitu insidiis circumventum occidit, neque multo post C. Centenium praetorem cum delecta manu saltus occupantem. hinc in Apuliam pervenit. ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius et L. Aemilius. utriusque exercitus uno proelio fugavit, Paulum consulem occidit et aliquot praeterea consulares, in iis Cn. Servilium Geminum, qui superiore anno fuerat consul.

V. Hac pugna pugnata Romam profectus est nullo resistente. in propinquis urbi montibus moratus est. cum aliquot ibi dies castra habuisset et Capuam reverteretur, Q. Fabius Maximus, dictator Romanus, in agro Falerno ei se obiecit. hic clausus locorum angu-

sula K. Flaminijusza z wojskiem, który tam życie utracił, wkrótce toż samo spotkało pretora K. Centeniusza, który obsadził był przesmyki z oddziałem wybranych ludzi. Stąd wkroczył do Apulii. Tam wyszli na jego spotkanie dwaj konsulowie K. Terencyjusz i L. Emilijusz. W jednéj bitwie rozbił obie ich armie, konsul Paulus i kilku nadto mężów konsularnych poległo, między nimi K. Serwilijusz Geminus, konsul zeszłoroczny.

V. Po stoczeniu téj bitwy, ruszył ku Rzymowi, nie doznając żadnego oporu. Na pobliskich miasta wzgórzach zatrzymał się, a po kilku dniach zwinąwszy obóz wracał do Kapui. Tu rzucił się przeciw niemu rzymski dyktator Kw. Fabijusz Maksymus w kraju falernejskim. Tutaj zamknięty w cieśninach bez najmniejszej

circumventum insidiis
cum exercitu apud Trasume-
num,

neque multo post
praetorem C. Cent.
occupantem saltus
cum manu delecta.
Hinc pervenit in Ap.
Ibi duo consules
venerunt obviam ei,
C. Terent. et L. Aem.

Fugavit exercitus
utriusque uno proelio,
occidit consulem Paulum
et praeterea aliquot
consulares, in iis
Cn. Servilium Geminum, qui
fuerat consul
anno superiore.

5. Hac pugna pugnata
profectus est Romam
nullo resistente.
Moratus est in montibus
propinquis urbi.
Cum habuisset castra
ibi aliquot dies et
reverteretur Capuam,
Q. Fabius Maximus, dictator
Romanus,
obiecit se ei in agro Falerno.

Hic clausus angustiis
locorum expedit se

otoczonego zasadzkami
z wojskiem nad Trazymenem,

i nie o wiele później
pretora K. Cent.
zajmującego przesmyki
z zastępem wyborowym.
Stąd przyszedł do Apulii.
Tam dwaj konsulowie
wyszli naprzeciw niemu,
K. Terencyjusz i L. Emi-
lijusz.

Rozbił wojska
obu w jednej bitwie,
zabił konsula Paulusa,
i prócz tego kilku
konsularnych, między nimi
Kn. Serwilijusza Geminusa,
który
był konsulem
roku przeszłego.

5. Po stoczeniu téj bitwy
poszedł ku Rzymowi,
gdy nikt się nie opierał.
Zatrzymał się na wzgórzach
pobliskich miasta.
Gdy miał obóz
tam kilka dni i
wracał do Kap.,
Kw. Fabijusz Maksymus, dyk-
tator rzymski,
rzucił się naprzeciw niemu na
ziemi fal.

Tu zamknięty cieśninami
okolic, wydobył się

stius noctu sine ullo detrimento exercitus se expedit, Fabioque, callidissimo imperatori, dedit verba. namque obducta nocte sarmenta in cornibus iuvenorum deligata incendit eiusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. quo repentino obiecto visu tantum terrorem iniecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. hanc post rem gestam non ita multis diebus M. Minucium Rufum, magistrum equitum pari ac dictatorem imperio, dolo productum in proelium fugavit. Tiberium Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lucanis absens in insidias inductum sustulit M. Claudium Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. longum

straty w wojsku wymknął się, i zwiódł Fabijusza, najprzezorniejszego wodza. Albowiem pod zasłoną nocy przywiązał chrósty do rogów młodych wołów, i ogromną takich liczbę na wszystkie strony napędził. Niespodziewanym widokiem tego zjawiska nabawił wojsko rzymskie takiego strachu, że nikt nie odważył się pokazać poza okopami. Po téj bitwie wkrótce M. Minucjusza Rufusa dowódcę jazdy, a który miał władzę równą dyktatorskiej, wywabił podstępem i pobił; Tyberyjusza Sempronijusza Grachusa, który po raz wtóry był konsulem, nie będąc nawet tam obecny, wprowadził w Lukanii w zasadzkę, gdzie ten życie postradał. M. Klaudyjusza Marcellusa, który pięć razy był konsulem, zgładził tymsamym sposobem pod Wenuzyją. Długą

sine ullo detrimento
exercitus, deditque verba
Fabio, callidissimo
imperatorii.

Namque note obducta
incendit sarmenta
deligata in cornibus
iuvencorum, immisitque
magnam multitudinem
eius generis dispalatam.

Quo visu repentino
obiecto iniecit terrorem
tantum exercitui Romano-
rum,

ut nemo ausus sit
egredi extra vallum.

Post hanc rem gestam
non ita multis diebus,
fugavit M. Minucium Ru-
fum,

magistrum equitum,
imperio pari ac dictatorem,

productum dolo in proelium.

Absens sustulit
in Lucanis Tiberium Sempro-
nium Gr.,

iterum consulem,
inductum in insidias.

Interfecit pari modo

M. Claud. Marc.,
quinques consulem,

apud Venusiam.

bez żadnej szkody
wojska, i oszukał
Fab., najprzezorniejszego
wodza.

Albowiem, gdy noc zapadła,
zapalił chrósty
przywiązane do rogów
młodych wołów, i napędził
wielką mnogość
tego rodzaju w różne stro-
ny.

Którym widokiem nagłym
nadarzonym wzniecił strach
taki wojsku Rzym.,

że nikt nie odważył się
wyjść poza wał.

Po tym czynie
w niezbyt wielu dniach,
pobił M. Minucjusza Rufusa,

dowódcę jazdy,
z władzą równą jak dykta-
tora,

wywabionego podstępem do
bitwy.

Nieobecny zniósł
w Lukanii Tyberyjusza Sem-
pronijusza Gr.,

po raz wtóry konsula,
wprowadzonego w zasadzkę,

Zabił w równy sposób

M. Klaud. Marc.,
który pięć razy był konsu-
lem,

pod Wenuzyją.

est omnia enumerare proelia. quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intellegi possit, quantus ille fuerit: quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie resitit, nemo adversus eum post Cannensem pugnam in campo castra posuit.

VI. Hinc invictus patriam defensum revocatus bellum gessit adversus P. Scipionem, filium eius Scipionis, quem ipse primo apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugarat. cum hoc exhaustis iam patriae facultatibus cupivit in praesentiarum bellum componere, quo valentior postea congregederetur. in colloquium convenit: condiciones non convenerunt. post id factum paucis diebus apud Zamam cum eodem

byłoby rzeczą wyliczać wszystkie jego bitwy. Dlatego, aby zrozumieć, jak wielki to był człowiek, to jedno wystarczy: jak długo był w Italii, nikt mu nie zdołał się oprzeć w bitwie, nikt po bitwie pod Kannami nie założył w otwartém polu przeciw niemu obozu.

VI. Stąd niezwyciężony ten wojownik odwołany na obronę swój ojczyzny, prowadził wojnę przeciw P. Scypionowi, synowi tego Scypiona, którego sam pobił był naprzód nad Rodanem, powtóre nad Padem, a po raz trzeci nad Trebiją. Ponieważ siły ojczyzny się wyczerpały, pragnął on nateraz zawrzeć pokój, aby później wystąpić z tém większymi siłami. Zeszedł się z nim osobiście na rozmowę; atoli nie zgodzono się na warunki. Po czém w kilka dni później stoczył z nim bitwę pod Zamą: pobity na głowę, dostał się, (co jest nie

Longum est enumerare
omnia proelia.
Quare hoc unum dictum
satis erit,
ex quo
possit intellegi,
quantus ille fuerit:
quamdiu fuit in Italia,
nemo restitit ei in acie,

nemo posuit castra
in campo adversus eum
post pugnam Cannensem.

6. Hinc invictus,
revocatus defensum (*Sup.*)
patriam
gessit bellum
adversus P. Scip.,
filium eius Scipionis,
quem ipse fugarat
primo apud Rhod.,
iterum apud Padum,
tertio apud Trebiam.

Facultatibus patriae
iam exhaustis cupivit
cum hoc componere
bellum in praesentiarum,
quo valentior
congrederetur postea.
Convenit in colloquium:
condiciones non convenerunt.
Paucis diebus post
id factum confligit

cum eodem apud Zam.:

Długoby było wyliczać
wszystkie bitwy.
Przeto to jedno słowo
dość będzie,
z któregooby
można zrozumieć,
jak wielkim on był:
jak długo był w Italii,
nikt nie oparł się jemu w bi-
twie,
nikt nie założył obozu
w polu przeciw niemu
po bitwie pod Kannami.

6. Stąd niezwyciężony,
powołany dla bronienia
ojczyzny
prowadził wojnę
przeciw P. Scyp.,
synowi tego Scyp.,
którego sam pobił,
naprzód nad Rod.,
potém nad Padem
a po trzeci raz nad Tre-
biją.

Gdy zasoby ojczyzny
już się wyczerpały, pragnął
z nim zakończyć
wojnę na teraz,
aby tém silniejszy
spotkać się mógł później.
Zeszedł się na rozmowę:
warunki nie ułożyły się.
W kilka dni po
tém zdarzeniu stoczył bi-
twę
z tymże pod Zamą:

confluxit: pulsus (incredibile dictu) biduo et duabas noctibus Hadrumetum pervenit, quod abest ab Zama circiter milia passuum trecenta. in hac fuga Numidae, qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati sunt ei: quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Hadrumeti reliquos e fuga collegit: novis dilectibus paucis diebus multos contraxit.

VII. Cum in apparando acerrime esset occupatus, Karthaginienses bellum cum Romanis composuerunt. ille nihilo secius exercitui postea praefuit resque in Africa gessit usque ad P. Sulpicium C. Aurelium consules. his enim magistratibus legati Karthaginienses Romam venerunt, qui senatui populoque Romano gra-

do uwierzenia) w dwóch dniach i dwóch nocach do Hadrumentu, które jest odległe od Zamy około 300,000 kroków. Podczas tej ucieczki zasadzili się na niego Numidowie, którzy razem z nim z placu ustąpili; on jednak nietylko że im uszedł, ale nawet ich samych zniósł. W Hadrumencie pozbierał resztki zbiegów; a w kilku dniach przez nowe zaciągi znaczną liczbę zebrał.

VII. Właśnie gdy jaknajgorliwiej zajęty był przygotowaniem wojennemi, Kartagińczycy zawarli pokój z Rzymianami. Mimo to pozostał naczelnym wodzem wojska i był czynnym w Afryce aż do konsulatu P. Sulpicjusza i K. Aurelijusza. Za tych bowiem rządu przybyli kartagińscy posłowie do Rzymu z podziękowaniem dla senatu i narodu rzymskiego za zawarty z ni-

pulsus, biduo et
 duabus noctibus
 (incredibile dictu)
 pervenit Hadrum.,
 quod abest ab Zama
 circiter trecenta
 milia passuum.
 In hac fuga Numidae,
 qui excesserant cum eo
 simul ex acie,
 insidiati sunt ei;
 quos non solum effugit,
 sed etiam oppressit ipsos.

Collegit reliquos
 e fuga Hadrum.:
 contraxit multos
 novis dilectibus
 paucis diebus.

7. Cum occupatus esset
 accerrime in apparando,

Karth. composuerunt
 bellum cum Rom.
 Ille nihilo secius
 praefuit exercitui postea
 gessitque res in Afr.
 usque ad consules
 P. Sulp. C. Aur.
 His enim magistratibus

legati Karthaginienses vene-
 runt

Romam, qui agerent
 gratias senatui pop. Romano,

pobity w dwóch dniach i
 dwóch nocach
 (nie do uwierzenia)
 przybył do Hadrum.,
 które oddalone jest od Zamy
 około 300
 tysięcy kroków.
 W téj ucieczce Numidowie,
 którzy ustąpili z nim
 razem z bitwy,
 zasadzili się na niego:
 których nietylko uniknął,
 lecz nawet zgniótl ich sa-
 mych.

Zebrał pozostałych
 z uciezki w Hadr.:
 ściągnął wielu
 przez nowe zaciągi
 w niewielu dniach.

7. Gdy zajęty był
 najgorliwiej w przygotowa-
 niu,
 Kartagińczycy zakończyli
 wojnę z Rzym.
 On mimo to
 przewodniczył wojsku potem
 i wojował w Afr.
 aż do konsulatu
 P. Sulp. i K. Aur.
 Za czasów bowiem ich rządów

posłowie kartagińscy przyszli
 do Rzymian, którzyby złożyli
 dzięki senatowi i narodowi
 rzymskiemu,

tias agerent, quod cum iis pacem fecissent, ob eamque rem corona aurea eos donarent simulque peterent, ut obsides eorum Fregellis essent captivique redderentur. his ex senatus consulto responsum est: munus eorum gratum acceptumque esse; obsides, quo loco rogarent, futuros, captivos non remissuros, quod Hannibalem, cuius opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, etiam nunc cum imperio apud exercitum haberent itemque fratrem eius Magonem. hoc responso Karthaginienses cognito Hannibalem domum et Magonem revocarunt. huc ut rediit, rex factus est, postquam imperator fuerat, anno secundo et vicesimo. Ut enim Romae consules, sic Karthagine quotannis annui bini reges creabantur. in eo magistratu pari

mi pokój, obdarzyli ich złotym wieńcem i prosili przytém, aby zakładnicy ich przebywali we Fregellach, a jeńców aby im oddano. Tym z uchwały senatu taką dano odpowiedź: dar ich jest miłym i dobrze przyjętym; zakładnicy będą przebywać w tém miejscu, o które proszą, zaś jeńców nie wydadzą, ponieważ Hannibala, który tę wojnę wywołał, największego wroga wszystkiego, co się zowie rzymskiém, dotąd na stanowisku naczelnego wodza mają przy wojsku, jakotéż brata jego Magona. Otrzymaawszy taką odpowiedź Kartagińczycy odwołali Hannibala i Magona do domu. Hannibal wrócił i został obrany królem, w dwudziestym drugim roku odkąd był wodzem naczelnym; bo jak w Rzymie konsulów, tak w Kartaginie coroku dwóch królów obierano. Na tém stanowisku okazał Hannibal równą

quod fecissent
pacem cum iis (*zam. secum*)
donarentque eos corona aurea
ob eam rem, peterentque
simul, ut obsides
eorum (*zam. sui*) essent Fre-
gellis

captivique redderentur.
Responsum est his
ex senatus consulto:
„Munus eorum esse
gratum acceptumque;
obsides futuros (*esse*),
quo loco rogarent,
captivos (*se*) non remissuros
(*esse*), quod haberent
etiannunc apud exercitum
cum imperio Hannib.,
cuius opera bellum
susceptum foret (*zam. esset*),
inimicissimum nomini Rom.,
itemque fratrem eius Mago-
nem.”

Karthaginienses cognito hoc
responso
revocarunt domum
Hannib. et Mag.
Ut huc rediit, factus est
rex, postquam fuerat
imperator, anno
secundo et vicesimo:
ut enim consules Romae,

sic Karth. bini reges
annui creabantur quotannis.
In eo magistratu Hann.

że zrobili
pokój z nimi,
i obdarzyli ich wieńcem złotym:
z tego powodu, i prosili
oraz, aby zakładnicy
ich byli we Freg.,

a jeńców (im) oddano.
Odpowiedziano im
z uchwały senatu:
„Dar ich jest
miłym i przyjętym;
zakładnicy będą (tam),
w którym miejscu proszą,
jeńców nie wydadzą,
ponieważ mają (*roz. Kart.*)
dotąd przy wojsku
z władzą naczelną Hann.,
za którego sprawą wojna
podjętą została,
najwięk. wroga imienia rzym.,
tudzież brata jego Magona.”

Kartagińczycy otrzymawszy tę
odповідź
odwołali do domu
Hann. i Mag.
Skoro tu wrócił, został
królem, gdy był
wodzem naczelnym, w roku
dwudziestym drugim:
jak bowiem konsulowie w Rzy-
mie,
tak w Kartaginie po dwóch
królów
rocznych obierano co roku.
W tém urządzie Hann.

diligentia se Hannibal praebuit, ac fuerat in bello. namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quae Romanis ex foedere penderetur, sed etiam superesset, quae in aerario reponeretur. deinde M. Claudio L. Furio consulibus, Roma legati Karthaginem venerunt. hos Hannibal ratus sui exposcendi gratia missos, priusquam iis senatus daretur, navem ascendit clam atque in Syriam ad Antiochum profugit. hac re palam facta Poeni naves duas, quae eum comprehenderent, si possent consequi, miserunt: bona eius publicarunt, domum a fundamentis disiecerunt, ipsum exulem iudicarunt.

VIII. At Hannibal anno tertio, postquam domo

sprężystość, jak w wojnie. Albowiem sprawił, że wskutek nowych podatków nietylko było dość pieniędzy, które wedle układu Rzymianom miano płacić, ale że nawet zostawała nadwyżka, którą można było składać w skarbie. Potém za konsulatu M. Klaudyjusza i L. Furyjusza posłowie przybyli z Rzymu do Kartaginy. Hannibal sądząc, że przysłano ich dla zażądania wydania jego osoby, zanim senat udzielił im posłuchania, wsiadł na okręt potajemnie i schronił się do Syrii do Antyjocha. Gdy się to rozniosło, Kartagińczycy wysłali dwa okręty dla pojmania go, gdyby go doścignięto; dobra jego skonfiskowali, dom jego zburzyli do szczytu, a samego ogłosili jako wywołanego z kraju.

VIII. Wszelako Hannibal w trzy lata po swéj

praebuit se pari
diligentia, ac fuerat in bello.

Namque effecit, ut
ex novis vectigalibus,
non solum esset
pecunia, quae penderetur

Rom. ex foedere,
sed etiam superesset,
quae reponeretur in aerario.

Deinde consulibus
M. Claudio L. Furio, legati

Roma Karthaginem venerunt.

Hann. ratus
hos missos (*esse*)
sui exposcendi gratia,
priusquam senatus
daretur iis, ascendit
navem clam atque
profugit in Syriam ad Antio-
chum.

Hac re palam facta
Poeni miserunt naves
duas, quae comprehenderent
eum, si possent consequi:
publicarunt bona eius,
disiecerunt domum
a fundamentis, judicarunt
ipsum exulem.

okazał się z równą
gorliwością, jak był w woj-
nie.

Alb. sprawił, że
z nowych podatków
nie tylko były
pieniądze, które miano pla-
cić

Rzym. z układu,
ale nawet zbywały,
które można składać było do
skarbu.

Później za konsulatu
M. Klaudyjusza i L. Furyju-
sza posłowie

z Rzymu do Kartaginy przy-
byli.

Hann., sądząc,
że tych przysłano,
dla żądania wydania jego,
nim senat
dano im, wsiadł
na okręt tajemnie i
uciekł do Syrii do Antyjo-
cha.

Skoro ta rzecz rozeszła się,
Kartagińczycy wysłali okręty
dwa, któreby schwytały
go, jeżeliby mogły doścignąć:
skonfiskowali dobra jego,
zburzyli dom
ze szczytem, ogłosili
samego wygnańcem.

8. At Hann. anno tertio,
postquam profugerat domo,

8. Lecz Hannibal w roku
trzecim
odkąd uciekł z domu,

profugerat, L. Cornelio Q. Minucio consulibus, cum quinque navibus Africam accessit in finibus Cyrenaeorum. si forte Karthaginienses ad bellum Antiochi spe fiduciaque inducerentur, cui iam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. huc Magonem fratrem excivit. id ubi Poeni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem, absentem adfecerunt poena. illi desperatis rebus cum solvissent naves ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. de Magonis interitu duplex memoria prodita est: namque alii naufragio, alii a servulis ipsius interfectum eum scriptum reliquerunt. Antiochus autem, si tam in gerendo bello consiliis eius parere voluisset, quam in su-

ucieczce z ojczyzny, za konsulatu L. Kornelijusza i Kw. Minucyjusza, wylądował z trzema okrętami na granicy Cyreny, aby poprobać, czy téż może Kartagińczycy nie daliby się skłonić do wojny, w nadziei i zaufaniu otrzymania pomocy od Antyjocha, którego on już był namówił, aby ruszył z wojskiem do Italii. Wezwał tutaj również swego brata Magona. Skoro się o tém Kartagińczycy dowiedzieli, na Magona, w jego nieobecności, nałożyli tę samę karę co na brata. Nie mając żadnych widoków podnieśli kotwice, rozwinęli żagle i Hannibal wrócił do Antyjocha. O śmierci Magona dochodzi nas dwojakie podanie: jedni piszą, że zginął wskutek rozbicia się okrętu, drudzy, że go własni niewolnicy zamordowali. Antyjoch zaś, gdyby w prowadzeniu wojny chciał był słuhać jego rad, jak był postanowił przy

consulibus L. Corn. Q. Min.,	za konsulatu L. Kornelijusza i Kw. Minucjusza,
accessit Africam	przybił do Afryki
cum 5 navibus	z 5 okrętami
in finibus Cyrenaeorum,	na granicy Cyrenejczyków,
si forte Karthag.	czy przypadkiem Kartagiń- czycy
inducerentur ad bellum	nie dadzą się skłonić do wojny
spe fuduciaque Antiochi (<i>Gen.</i>	w nadziei i zaufaniu w Ant.,
<i>obj.</i>),	
cui persuaserat iam,	którego zamówił już,
ut proficisceretur	aby ruszył
cum exercitibus in It.	z wojskami do It.
Huc exivit fratrem Mag.	Tutaj wezwał brata Magona.
Ubi Poeni resciverunt id,	Skoro Kartagińczycy dowie- dzieli się o tém,
adfecerunt Magonem	dotknęli Magona
absentem eadem poena,	nieobecnego tą samą karą,
qua fratrem.	co brata.
Cum illi desperatis rebus	Gdy ci zwątpiwszy o spra- wie
solvissent naves ac	podnieśli kotwice i
dedissent vela ventis,	rozpięli żagle,
Hannibal pervenit ad Antio- chum.	Hannibal przybył do Anty- jocha.
Duplex memoria	Dwojakie wiadomości
prodita est de interitu Ma- gonis:	podano o śmierci Magona:
namque alii reliquerunt	albowiem jedni zostawili
scriptum eum naufragio,	napisane, że on wskutek rozbi- cia okrętu,
alii interfectum (<i>esse</i>)	inni, że zabity został
a servulis ipsius.	przez niewolników własnych.
Antiochus autem, si voluisset	Antyjoch zaś, gdyby był chciał
tam parere consiliis	tak słuchać rad
eius in gerendo bello,	jego w prowadzeniu wojny
quam instituerat	jak zaczął

scipiendo instituerat, proprius Tiberi quam Thermopylis de summa imperii dimicasset. quem etsi multa stulte conari videbat, tamen nulla deseruit in re. prae-fuit paucis navibus, quas ex Syria iussus erat in Asiam ducere, iisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylia mari conflixit. quo cum multitudine adversariorum sui superarentur, ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

IX. Antiocho fugato, verens ne dederetur, quod sine dubio accidisset, si sui fecisset potestatem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo se conferret, consideraret. vidit autem vir omnium callidissimus in magno se fore periculo, nisi quid providisset, propter ava-

jéj rozpoczynaniu, byłby o swój tron walczył bliżéj Tybru aniżeli Termopil. Chociaż Hannibal widział, że król w wielu rzeczach postępuje sobie nierozsądnie, przecieź w żadnéj go rzeczy nie opuścił. Dowodził małą liczbą okrętów, które kazano mu poprowadzić z Syrii do Azyi, i z temi na morzu Pamfilijskiém walczył przeciw flocie Rodyjczyków. Chociaż w téj bitwie jego siły uległy przemagającéj liczbie przeciwników, jednak na tém skrzydle, gdzie sam dowodził, zwyciężył nieprzyjaciela.

IX. Po pobiciu Antyjocha obawiając się, żeby go nie wydano, co byłoby bez wątpienia nastąpiło, gdyby był do tego nastreczył sposobności, przybył do Krety do Gortyńczyków, dla rozważenia, dokąd ma się schronić. Widział zaś ten człowiek z wszystkich najprzebieglejszy, że wielkie mu grozić będzie niebezpieczeństwo

in suscipiendo,
 dimicasset de summa imperii
 propius Tiberi
 quam Thermop.
 Quem etsi videbat
 conari multa stulte,

tamen deseruit
 in nulla re.
 Praefuit paucis navibus,

quos iussus erat
 ducere ex Syr. in As.,
 iisque conflixit adversus
 classem Rhodiorum
 in mari Pamph.
 Quo cum sui superarentur

multitudine adversariorum,
 ipse fuit superior,
 quo cornu gessit rem.

9. Ant. fugato,
 verens ne deretur,
 quod accidisset sine dubio,
 si fecisset potestatem sui,
 venit Cretam ad Gort.,
 ut ibi consideraret,
 quo se conferret.
 Vidit autem vir
 callidissimus omnium,
 se fore in magno periculo,
 propter avaritiam Cret.,

w rozpoczynaniu,
 byłby walczył o najwyższą wła-
 bliżęj Tybru [dę
 niż Termopil.

Którego chociaż widział
 że przedsięwzięrze wiele nieroz-
 sądnie,
 jednak (nie) opuścił
 w żadnej rzeczy.
 Przewodniczył nie wielu okrę-
 tom,

które kazano mu
 prowadzić z Syr. do A.,
 i z tymi walczył przeciw
 flocie Rodyjczyków
 na morzu Pamf.

W czém gdy jego (siły) prze-
 wyższone były
 ilością przeciwników,
 sam był zwycięzcą,
 na którym skrzydle był czyn-
 nym.

9. Po pobiciu Ant.,
 obawiając się, żeby go nie wy-
 dano,
 co byłoby się stało bezwątpie-
 nia,
 gdyby był dał sposobność swęj
 osoby,
 przybył do Krety do Gort.,
 aby tam rozważył,
 dokąd się ma udać.
 Widział zaś mąż
 najprzezorniejszy z wszystkich,
 że będzie w wielkiem niebez.,
 z powodu chciwości Kret.,

ritiam Cretensium: magnam enim secum pecuniam portabat, de qua sciebat exisse famam. itaque capitale consilium. amphoras complures complet plumbo, summas operit auro et argento. has praesentibus principibus deponit in templo Dianae, simulans se suas fortunas illorum fidei credere. his in errorem inductis, statuas aëneas, quas secum portabat, omni sua pecunia complet easque in propatulo domi abiicit. Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam a ceteris quam ab Hannibale, ne ille inscientibus iis tolleret secumque duceret.

X. Sic conservatis suis rebus Poenus, illis Cretensibus omnibus, ad Prusiam in Pontum pervenit. apud

z powodu chciwości Kreteńczyków, jeżeli nie zapobiegnie: wiozł bowiem ze sobą wielką sumę pieniędzy, o których, jak wiedział, już wieści były się rozeszły. Dlatego chwycił się takiego fortelu: znaczną liczbę dzbanów napelnia ołowiem, wierzchy zaś pokrywa złotem i srebrem. Te składa w obecności najznakomitszych obywateli w świątyni Dyjany, udając, że powierza swój majątek ich opiece. Wprowadziwszy ich w błąd tym sposobem, spiżowe posągi, które wiozł ze sobą, napelnia wszystkimi swoimi pieniędzmi, i pozostawia je w swym domu na podwórzu. Gortyńczycy tymczasem pilnują świątyni z wielką troskliwością, nie tyle przed obcemi osobami, ile przed Hannibalem, aby ten bez ich wiedzy nie zabrał swych skarbów i ze sobą nie uwiózł.

X. Ocaliwszy tym sposobem swoje mienie, Kartagńczyk, zwiódłszy wszystkich Kreteńczyków, przybył

nisi providisset quid:
portabat enim secum
magnam pecuniam,
de qua sciebat
exisse famam.
Itaque capit consilium
tale. Complet amphoras
complures plumbo,
operit summas
auro et argento.
Deponit has in templo
Dianae praesentibus
principibus, simulans
se credere fortunas suas
fidei illorum.
His inductis in errorem,
complet sua pecunia omni

stanuas aëneas, quas
portabat secum,
abiicitque eas in propatulo.
Gortynii custodiunt templum

magna cura,
non tam
a ceteris, quam
ab Hann., ne ille
iis inscientibus tolleret
duceretque secum.

10. Poenus conservatis
suis rebus sic,
illius omnibus Cret.,
pervenit in Pontum ad Pru-
siam.
Apud quem fuit eodem

jeżeli jakoś nie zapobieży:
wiózł bowiem ze sobą
wielkie pieniądze,
o których wiedział
że rozeszła się wieść.
Dlatego powziął plan
taki. Napęlnia dzbany
liczne ołowiem,
pokrywa wierzchy
złotem i srebrem.
Składa je w świątyni
Dyjany w przytomności
najznakomitszych, udając,
że powierza mienie swoje
sumiennosci ich.
Tych wprowadziwszy w błąd,
napęlnia swymi pieniędzmi
wszystkimi
posągi spiżowe, które
wiózł ze sobą,
i porzuca je w sieni.
Gortyńczycy strzegą świą-
tyni
z wielką troską,
nie tyle
przed innymi, ile
przed Hann., aby on
bez ich wiedzy nie podniósł
i nie zabrał ze sobą.

10. Kartag., ocaliwszy
swe rzeczy tak,
zwiódłszy wszystkich Kreteń-
czyków,
przybył do Pontu do Pr.
U którego był tegoż samego

quem eodem animo fuit erga Italiam, neque aliud quidquam egit quam regem armavit et exercuit adversus Romanos. quem cum videret domesticis opibus minus esse robustum, conciliabat ceteros reges, adiungebat bellicosas nationes. dissidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes, Romanis amicissimus, bellumque inter eos gerebatur et mari et terra: quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi. sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum societatem: quem si removisset, faciliora sibi cetera fore arbitrabatur. ad hunc interficiendum talem iniiit rationem. classe paucis diebus erant decreturi. superabatur navium multitudine: dolo erat pugnandum, cum par non esset armis. imperavit

do Pontu do Pruzyjasza. U tego zachował to samo usposobienie ku Italii, i niczém się inném nie zajmował, jak aby wojsko królewskie uzbroić i wyćwiczyć przeciw Rzymianom. Widząc, że własne jego siły nie bardzo są wielkie, jednał mu innych królów i łączył bitne ludy. Nie podzielał jego zdania Eumenes, król Pergamu, wielki przyjaciel Rzymian, i toczyła się między nimi wojna na morzu i na lądzie; tém więcéj pragnął Hannibal jego klęski. Lecz Eumenes i tu i tam przemagał, opierając się na przymierzu z Rzymianami; był tedy przekonany, że po jego usunięciu wszystko reszta uda mu się łatwiej. Aby go zgładzić, taki plan układa. Floty miały stoczyć bitwę za kilka dni. Tamten przemagał ilością okrętów, trzeba więc było walczyć podstępem nie dorównywuając mu siłami. Kazał więc na-

animo erga Italiam,
neque egit quidquam
aliud quam armavit
regem et exercuit
adversus Rom.
Quem cum videret
esse minus robustum
opibus domesticis,
conciliabat ceteros reges,
adiungebat bellicosas nationes.

Dissidebat ab eo rex
Pergam., Eumenes,
amicissimus Romanis,
bellumque gerebatur
inter eos et mari et terra:

quo magis Hann.
cupiebat eum opprimi.

Sed Eum. plus valebat

utrobique propter
societatem Romanorum:
quem si removisset,
arbitrabatur cetera
fore sibi faciliora.

Iniit talem rationem
ad interficiendam hunc.

Superabatur navium

multitudine; erat pugnan-
dum

dolo, cum esset
non par armis.

Imperavit serpentes venenatas

usposobienia ku Italii,
i nie czynił nic
innego, jak zbroił
króla i podburzał
przeciw Rzym.
Którego gdy widział
że jest mniej silnym
w siły własne (domowe),
jednał innych królów,
łączył bitne ludy.

Nie zgadzał się z nim król
Pergam., Eum.,
wielki przyjaciel Rzymian,
i wojna toczyła się
między nimi na morzu i lądzie:

tém więcój Hann.
pragnął jego zgnieść.

Lecz Eumenes był silniejszy

w obu względach z powodu
związku z Rzymianami:

którego gdy usunie,
sądził, że reszta
będzie jemu łatwiejsze.

Powziął taki plan
do zgładzenia go.

Przewyższany był bowiem okrętów

ilością; trzeba było walczyć

podstępem, kiedy był
nie równym co do broni.

Kazał węży jadowitych

quam plurimas venenatas serpentes vivas colligi easque in vasa fictilia conici. harum cum effecisset magnam multitudinem, die ipso, quo facturus erat navale proelium, classiaros convocat iisque praecipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem, a ceteris tantum satis habeant se defendere. id illos facile serpentium multitudine consecuturos. rex autem in qua nave veheretur, ut scirent, se facturum: quem si aut cepissent aut interfecissent, magno iis pollicetur praemio fore.

XI. Tali cohortatione militum facta classis ab utrisque in proelium deducitur. quarum acie constituta, priusquam signum pugnae daretur, Hannibal, ut palam faceret suis, quo loco Eumenes esset, tabella-

łapać jaknajwięcej żywych węzów jadowitych i wrzucić je do naczyń glinianych. Zebrawszy ich wielką ilość, w samym dniu bitwy wzywa żołnierzy okrętowych i nakazuje im, aby wszyscy razem uderzyli na jeden okręt Eumenesa, przed innemi zaś, aby się tylko bronili; uda im się to łatwo za pomocą mnóstwa węzów. Aby zaś dowiedzieli się, na którym okręcie znajduje się król, on się o to postara; jeżeli go albo schwytają albo zabiją, przyrzekł, że to przyniesie im wielką nagrodę.

XI. Po takiem napomnieniu żołnierzy, floty z obu stron ruszają do bitwy. Uszykowawszy je do boju, nim dano znak do walki, Hannibal, chcąc swoim jawną dać wskazówkę, w którym miejscu się znajduje Eumenes,

quam plurimas colligi
vivas, easque coniici
in vasa fictilia.
Cum effecisset magnam
multitudinem harum,
die ipso, quo facturus erat

proelium navale,
convocat classarios
praecipitque iis, ut
omnes concurrant
in unam navem regis Eume-
nis,

habeant satis tantum
se defendere a ceteris.
Illos consecuturos (*esse*)
id facile multitudine
serpentium.

Se autem facturum,
ut scirent, in qua nave
rex veheretur:

quem si aut cepissent
aut interfecissent,
pollicetur fore iis
magno praemio.

11. Tali cohortatione
facta militum, classis
deducitur in proelium

ab utrisque.

Quorum (*classium*) acie con-
stitutata

priusquam signum pugnae
daretur, Hann., ut
palam faceret suis,
quo loco Eum. esset,

jak najwięcej zebrać
żywych, i je wrzucić
do naczyń glinianych.
Gdy zebrał wielką
ilość ich,
dnia tego samego, w którym
miał stoczyć

bitwę morską,
zwołuje marynarzy
i nakazuje im, aby
wszyscy zbiegli się
na jeden okręt króla Eume-
nesa,

(aby) mieli dość tylko
się bronić przed resztą.

Oni dostąpią
tego łatwo przez mnogość
węzów.

On zaś uczyni,
aby wiedzieli, na którym okręcie
król płynie:

którego jeżeli albo schwycą
albo zabiją,
przyrzeka, że będzie dla nich
wielką nagrodą.

11. Po takim napomnieniu
uczynioném żołnierzy, flota
wyprowadzona zostaje do bi-
twy

z obu stron.

Których szyk, gdy urządzono,

nim znak bitwy
dano, Hann., aby
wiadomém uczynił swoim,
w którym miejscu Eum. jest,

rium in scapha cum caduceo mittit. qui ubi ad naves adversariorum pervenit epistolamque ostendens se regem professus est quaerere, statim ad Eumenem deductus est, quod nemo dubitabat, quin aliquid de pace esset scriptum. tabellarius ducis nave declarata suis eodem, unde erat egressus, se recepit. at Eumenes soluta epistola nihil in ea repperit, nisi quae ad irridendum eum pertinerent. cuius etsi causam mirabatur, neque reperiebat, tamen proelium statim committere non dubitavit. horum in concursu Bithynii Hannibalis praecepto universi navem Eumenis adoriuntur. quorum vim rex cum sustinere non posset, fuga salutem petit: quam consecutus non esset, nisi intra sua

wysła parlamentarza w łodzi z łaską pokoju. Gdy się ten zbliżył do okrętów nieprzyjacielskich i pokazując list oświadczył, że szuka króla, natychmiast zaprowadzony został do Eumenesa, albowiem każdy był przekonany, że pismo musi zawierać jakieś warunki pokojowe. Parlamentarz wskazawszy tym sposobem swoim okręt naczelnego wodza, powrócił skąd przybył. Tymczasem Eumenes otworzywszy list, nie znalazł w nim nic prócz wymierzonych przeciw jego osoby szyderstw. Chociaż dziwne wydawały się tego powody, i nie mógł żadnych się domyśleć, wszelako nie ociągał się od stoczenia natychmiast bitwy. Przy starciu się wszyscy Bityńczycy podług rozkazu Hannibala rzucili się na okręt Eumenesa. Król nie będąc w stanie oprzeć się takiemu natarciu, szukał ocalenia w ucieczce; i nie byłby go znalazł, gdyby się nie był cofnął do swego obozu, który

mittit tabellarium
in scapha cum caduceo.
Qui ubi pervenit
ad naves adversariorum,
ostendensque epistolam
professus est se
quaerere regem, statim
deductus est ad Eum.,

quod nemo dubitabat,
quin aliquid esset
scriptum de pace.
Tabellarius declarata
nave ducis recepit se
eodem, unde erat egressus.
At Eum. soluta epistola

nihil repperit in ea,
nisi quae pertinerent
ad irridendum eum.
Cuius (*epistolae*) etsi miraba-
tur
causam neque reperiēbat,

tamen non dubitavit
committere proelium statim.
In horum concursu
Bithynii praecepto Hann.

universi adoriuntur
navem Eumenis.
Quorum vim cum rex
non posset sustinere,
petit salutem fuga:
quam non esset consecutus,
nisi se recepisset
intra sua praesidia,

posyła listowego
w łodzi z laską pokoju.
Który gdy przybył
do okrętów przeciwników,
i pokazując list
oświadczył, że on
szuka króla, natychmiast
poprowadzony został do Eu-
menesa,

bo nikt nie wątpił,
że coś jest
pisano względem pokoju.
Listowy oznaczywszy
okręt wodza cofnął się
tam, skąd wyszedł.
Lecz Eumenes otworzywszy
list

nie nie znalazł w nim,
jak tylko co odnosiło się
do wyszydzenia go.
Którego (listu) lubo dziwił się
przyczynie i nie znajdował
(przyczyny),
jednak nie ociągał się
stoczyć bitwę zaraz.
W ich starciu się
Bityńczycy podług rozkazu
Hannibala

wszyscy napadają
okręt Eumenesa.
Których natarcia gdy król
nie mógł wytrzymać,
szuka ocalenia w ucieczce:
której nie byłby osiągnął,
gdyby się nie cofnął był
do swego zabezpieczenia,

praesidia se recepisset, quae in proximo litore erant collocata. reliquae Pergamenae naves cum adversarios premerent acrius, repente in eas vasa fictilia, de quibus supra mentionem fecimus, coniici coepta sunt. quae iacta initio risum pugnantibus concitarunt, neque quare id fieret poterat intellegi. postquam autem naves suas oppletas conspexerunt serpentibus, nova re perterriti, cum, quid potissimum vitarent, non viderent, puppes verterunt seque ad sua castra nautica rettulerunt. sic Hannibal consilio arma Pergamenorum superavit, neque tum solum, sed saepe alias pedestribus copiis pari prudentia pepulit adversarios.

XII. Quae dum in Asia gerentur, accidit casu ut

umieszczony był na najbliższém wybrzeżu. Gdy inne okręty pergameńskie zbyt silnie napierały na przeciwników, nagle zaczęto na nie wrzucać owe naczynia gliniane, o których wspomnieliśmy powyżej. Rzucanie ich początkowo pobudziło walczących do śmiechu, bo nie mogli pojąć, dlaczego się to dzieje. Skoro zaś spostrzegli swe okręty napelnione węzami, przerażeni tym nadzwyczajnym widokiem, nie wiedząc, przed czém naprzód mają się chronić, okręty zwrócili i cofnęli się do swego obozu okrętowego. Tym sposobem Hannibal podstępem pokonał siły zbrojne Pergameńczyków; i nie tylko wtedy, lecz często także kiedyindziej w bitwach lądowych podobną przebiegłością pobił nieprzyjaciela.

XII. Gdy się to działo w Azyji, przypadkiem się

quae erant collocata
in proximo litore.
Reliquae naves Perg.,
cum premerent
adversarios acrius,
repente vasa fictilia,
de quibus supra fecimus
mentionem, coepta sunt con-
iici.

Quae iacta initio
concitarunt risum
pugnantium, neque poterat

intellegi, quare id fieret.

Postquam autem conspexerunt

naves suas oppletas
serpentibus, perterriti
nova re, cum non viderent,

quid vitarent potissimum,

verterunt puppes seque
rettulerunt ad sua
castra nautica.

Sic Hann. superavit
arma Perg. consilio
neque solum tum
sed saepe alias
copiis pedestribus
pepulit adversarios
pari prudentia.

12. Quae dum geruntur
in Asia, accidit casu,

które było umieszczone
na najbliższém wybrzeżu.
Reszta okrętów Perg.
gdy napiérała
przeciwników zbyt ostro,
nagle naczynia gliniane,
o których wyżej zrobiliśmy
wzmiankę, zaczęto rzucać.

Które rzucone z początku
wzbudziły śmiech
walczących, i nie można
było
zrozumieć, dlaczego to się
dzieje.

Skoro zaś spostrzegli

okręty swoje napełnione
węzami, przerażeni
nową rzeczą, gdy nie wi-
dzieli,
czego mają uniknąć osobli-
wie,

obrócili tyły (okrętów) i się
cofnęli do swego
obozu okrętowego.

Tak Hannibal zwyciężył
oręż Perg. fortem,
i nie tylko wtedy,
lecz często kiedyindziej
z wojskiem lądowém
pobił przeciwników
równą przebiegłością.

12. Co gdy dzieje się
w Azyji, zdarzyło się przypad-
kiem,

legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flamininum consularem cenarent, atque ibi de Hannibale mentione facta ex iis unus diceret eum in Prusiae regno esse. id postero die Flamininus senatui detulit. patres conscripti, qui Hannibale vivo numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in iis Flamininum, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibi que dederet. his Prusia negare ausus non est: illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent: locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castelle, quod ei a rege datum erat muneri, idque sic

zdarzyło, że posłowie Pruzyjasza w Rzymie byli na obiedzie u byłego konsula T. Kwincyjusza Flamininusa, i. tam, gdy zrobiono wzmiankę o Hannibalu, jeden z nich powiedział, że on przebywa w królestwie Pruzyjasza. Nazajutrz doniósł o tém Flamininus senatowi. Senatorowie mniemając, że póki żyć będzie Hannibal, nigdy bezpiecznymi nie będą przed jego zamachami, posłów wysłali do Bitynii, między nimi Flamininusa, z żądaniem do króla, aby największego ich wroga nie trzymał przy sobie, lecz go im wydał. Pruzyjasz nie odważył się dać im odpowiedzi odmownej; domagał się jedynie, aby nie żądali od niego uczynku sprzeciwiającego się prawom gościnności; niech sami, jeżeli mogą, go schwycą; łatwo znajdą miejsce jego pobytu. Hannibal bowiem przebywał w jedném i tém samym miejscu, w zamku darowanym mu przez króla, a tak go zbudo

ut legati Prusiae
cenarent Romae apud
consularem T. Quintium Fla-
mininum,
atque ibi facta mentione
de Hann. unus ex iis
diceret, eum esse
in regno Prusiae.
Flam. detulit id
senatui postero die.
Patres conscripti, qui (*cum ii*)

existimarent Hann. vivo,

se futuros (*esse*)
numquam sine insidiis,
miserunt legatos in Bith.,
in iis Flam., qui

peterent ab rege,
ne haberet secum
suum inimicissimum,
dederetque sibi.

Prus. non ausus est
negare his: recusavit
illud, ne postularent
feri a se id, quod
esset adversus ius hospitii:

ipsi comprehenderent,
si possent:
facile (*eos*) inventuros (*esse*)
locum, ubi esset.

Hann. enim tenebat se
uno loco in castello,
quod datum erat ei
muneri a rege,

że posłowie Pruzyjasza
obiadowali w Rzymie u
byłego konsula T. Kwincyju-
sza Flamininusa,

i tam, gdy zrobiono wzmiankę
o Hannib., jeden z nich
rzekł, że on jest
w królestwie Pruzyjasza.

Flam. doniósł o tém
senatorowi następnego dnia.
Ojcowie zgromadzeni, ponie-
waż (oni)

mniemali, że, gdy Hannibal ży-
wy jest,

oni nie będą
nigdy bez zasadzek,
posłali posłów do Bit.,
między nimi Flamininasa, któ-
rzyby

żądali od króla,
aby nie miał u siebie
ich wroga największego,
i wydał (go) im.

Pr. nie odważył się
odmówić im: odmówił
to, aby nie żądali,
iżby stało się przez niego to, co
jest przeciw prawu gościn-
ności:

niech sami schwytają (go)
jeżeli mogą:

łatwo (oni) znajdą
miejsce, gdzie jest.

Hann. bowiem trzymał się
w jedném miejscu w zamku,
który dany był mu
w darze przez króla,

aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, scilicet verens ne usu veniret, quod accidit. huc cum legati Romanorum venissent ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit plures praeter consuetudinem armatos apparere. qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset omnesque exitus occupatos ostendisset, sensit id non fortuito factum, sed se peti neque sibi diutius vitam esse retinendam. quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum venenum, quod semper secum habere consuerat, sumpsit.

wał, iżby miał we wszystkich częściach budynku wyjścia, zapewne z obawy, żeby rzeczywiście nie potrzebował tego zastosować, co się istotnie wydarzyło. Gdy tam przybyli wysłańcy rzymscy i mnóstwem ludzi dom jego otoczyli, niewolnik wyglądając z drzwi, doniósł Hannibalowi, że niezwykła liczba zbrojnych się pokazuje. Kazał mu obejść w około wszystkie zabudowania drzwi i jaknajśpieszniej donieść, czy zewsząd jednakowo jest otoczony. Gdy niewolnik szybko doniósł mu, jakie jest położenie, i zapewnił, że są obsadzone wszystkie wyjścia, domyślił się, że to nie stało się przypadkiem, lecz że godzą na niego, i że dłużej żyć nie może. Nie chcąc tracić życia z wyroku obcego, pomny na dawne swe wielkie czyny, zażył truciznę, którą zawsze zwykł był mieć przy sobie.

idque aedificarat sic,
ut haberet exitus
in omnibus partibus
aedificii, verens scilicet,

ne usu veniret,
quod accidit.
Cum legati Rom. huc
venissent ac circumdedissent
domum eius multitudine,
puer prospiciens
ab ianua dixit Hann.
plures armatos apparere

praeter consuetudinem.
Qui imperavit ei,
ut circumiret omnes fores
aedificii ac nuntiaret
sibi propere, num
obsideretur undique
eodem modo.
Cum puer renuntiasset
celeriter, quid esset,
ostendissetque esse occupatos
omnes exitus, sensit
factum (*esse*) id non
fortuito, sed peti se

neque retinendam esse
sibi vitam diutius.
Quam ne dimitteret
alieno arbitrio, memor
virtutum pristinorum,
sumpsit venenum, quod
consuerat habere
secum semper.

i ten wybudował tak,
aby miał wyjścia
we wszystkich częściach
zabudowania, obawiając się o-
czywiście,
aby nie doświadczonego tego,
co (rzeczywiście) się wydarzyło.
Gdy posłowie rzymscy tutaj
przyszli i otoczyli
dom jego mnóstwem (ludzi),
niewolnik wyzierając
przez drzwi, rzekł Hann.,
że więcej zbrojnych się poka-
zuje

ponad zwyczaj.
Który kazał mu,
aby obszedł wszystkie drzwi
budynku i doniósł
mu spieszenie, czy
otoczony jest zewsząd
w ten sam sposób.
Gdy niewolnik doniósł
szybko, jak się ma rzecz,
i oświadczył, że obsadzone są
wszystkie wyjścia, zrozumiał,
że stało się to nie
przypadkiem, lecz że godzą na
niego,
i że nie należy zatrzymać
mu życia dłużej.
Którego aby nie stracił
obcym wyrokiem, pamiętny
cnót dawnych,
zażył truciznę, którą
zwykł być mieć
przy sobie zawsze.

XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. quibus consulibus interierit, non convenit. namque Atticus M. Claudio Marcello Q. Fabio Labeone consulibus mortuum in annali suo scriptum reliquit, at Polybius L. Aemilio Paulo Cn. Baebio Tamphilo, Sulpicius autem Blitho P. Cornelio Cethego M. Baebio Tamphilo. atque hic tantus vir tantisque bellis districtus nonnihilo temporis tribuit litteris. namque aliquot eius libri sunt, Graeco sermone confecti, in iis ad Rhodios de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis. huius belli gesta multi memoriae prodiderunt, sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt simulque vixerunt, quamdiu for-

XIII. Tak spoczał mąż najdzielniejszy, doświadczywszy wiele i rozmaitych trudów, w siedemdziesiątym roku. Nie zgadzają się podania, za czyjego konsulatu zginął. Attyk bowiem pisze w swoim roczniku, że umarł za konsulatu M. Klaudyjusza Marcellusa i Kw. Fabiusza Labeona, Polybijusz zaś, że za L. Emilijusza Paulusa i Kn. Bebijusza Tamfilusa, Sulpicyjusz Blitho znowu, że za P. Kornelijusza Cetegusa i M. Bebiusza Tamfilijusza. A co szczególna, że ten tak wielki mąż, tak wielkimi wojnami zajęty, poświęcał nieco czasu piśmiennictwu. Jest bowiem kilka dzieł jego, pisanych w greckim języku, między nimi pismo do Rodyjczyków o działaniach Kn. Manlijusza Wulsona w Azji. O czynach jego wypraw wojennych wielu pisało, lecz między nimi dwaj, którzy z nim razem byli w wyprawach

13. Sic vir fortissimus,
 perfunctus laboribus
 multis variisque,
 acquievit anno 70-mo.
 Non convenit, quibus
 consulibus interierit.
 Namque Atticus
 reliquit scriptum
 in annali suo, mortuum
 (*eum esse*) consulibus
 M. Claudio Marcell. Q. Fabio
 Labeone,
 at Polybius L. Aemilo Paulo
 Cn. Baebio Tamphilo,
 Sulp. Blitho autem
 P. Cornelio Cethego M. Baeb.
 Tamphilo.
 Atque hic tantus vir
 districtusque tantis bellis
 tribuit litteris
 nonnihil temporis.
 Namque sunt aliquot libri
 eius, confecti sermone
 Graeco, in iis
 ad Rhodios (*liber*) de rebus
 gestis
 Cn. Man. Vulsonis.
 Multi prodiderunt memoriae
 huius belli gesta, sed
 duo ex his, qui
 fuerunt cum eo in castris
 vixeruntque simul,
 quamdiu fortuna passa est,

13. Tak mąż najdzielniej-
 szy
 dopełniwszy trudów
 wielu i rozmaitych,
 spoczął w roku 70-tym.
 Nie zgadzają się, za któ-
 rych
 konsulów zginął.
 Albowiem Attyk
 zostawił napisane
 w roczniku swoim, że umarł
 za konsulów
 M. Klaudyjusza Marcellusa i
 Kw. Fab. Lab.,
 zaś Polibijusz, że za L. Emil.
 Paulusa
 i Kn. Beb. Tamf.,
 Sulp. Blito zaś,
 że za Kor. Ceteg. i M. Bebiju-
 sza Tamf.
 A ten tak wielki mąż
 i rozerwany takimi wojnami
 poświęcał piśmiennictwu
 nieco czasu.
 Albowiem jest kilka ksiąg
 jego spisanych w języku
 greckim, między temi
 do Rodyjczyk. (księga) o czy-
 nach
 Kn. Man. Wulsona.
 Wielu podało pamięci
 jego wojenne czyny, lecz
 dwaj z nich, którzy
 byli z nim w obozie
 i żyli razem,
 póki los pozwolił,

tuna passa est, Silenus et Sosilus Lacedaemonius. atque hoc Sosilo Hannibal litterarum Graecarum usus est doctore.

Sed nos tempus est huius libri facere finem et Romanorum explicare imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri praeferendi sint, possit iudicari.

wojennych i z nim razem żyli, Sylenus i Lacedemończyk Sozylus. Sozylus właśnie był nauczycielem Hannibala literatury greckiej.

Lecz czas już, zakończyć tę księgę i przejść do przedstawienia wodzów rzymskich, aby zestawiając czyny jednych i drugich można osądzić, którym należy przyznać pierwszeństwo.

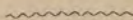
Silenus et Sosilus Lacedaemonius. Sylenus i Sozylus Lacedemonczyk.

Atque Hannibal usus est hoc Sosilo doctore litterarum Graecarum.

A Hannibal używał tego Soz. jako nauczyciela literatury greckiej.

Sed tempus est nos facere finem huius libri, et explicare imperatores Rom., quo facilius collatis factis utrorumque possit iudicari, qui (*zam. utri*) viri praefere-
di sint.

Lecz czas jest, aby zrobić koniec tej księgi, i przedstawić wodzów rzyms., aby tém łatwiej zestawwszy czyny obu można osądzić, których mężów należy przeno-
sić.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

HANNIBAL.

1. *Nisi domi... debilitatus esset.* W Kartaginie były dwa stronnictwa, jedno za wojną, drugie za pokojem, pierwsze sprzyjało Hannibalowi i pragnęło go popierać, drugie nienawidziło go, i stawiało mu przeszkody, opierało się udzielaniu mu pomocy, chcąc spór z Rzymianami załatwić pokojowo. To właśnie ma na myśli Kornelijusz.
2. *Philippus*, Piąty. syn Demetryjusza, króla macedońskiego, brat Perseusza.

Absens, bo sam wojował w Italii.

Antiochus Magnus, król Syrii.

Mare rubrum, odnoga perska.

Iovi opt. max. Grecy i Rzymianie nadawali bożkom obcych narodów nazwy swoich. Tutaj tém nazwiskiem oznaczony jest *Baal*, bóg słońca, najwyższy u Kartagińczyków i Fenicyjan.

Tenentem roz. aram. Dotykanie się ołtarza podczas składania przysięgi podobne do dzisiejszego dotykania się biblii i krucyfiks.

Si non me posueris in eo roz. in bello parando.

3. *Minor 25 annis*; Hann. miał wtedy 26 lat.

Sagunt. foeder. civitatem. Miasto Sagunt, sprzymierzone z Rzymianami, tworzyło granicę między dzierzawami rzymskimi a kartagińskimi. Wzięcie tego miasta przez Hann. spowodowało wybuch drugiej wojny punickiej.

Elephantus ornatus, słoń ustrojony t. j. uzbrojony na wojnę miał na sobie wieżę, w której żołnierze się mieścili.

4. *Apud Rhodanum*, tutaj była tylko mała utarczka konna, w której Rzymianie zwyciężyli. Następna bitwa nie była ani w Klastydyjum ani pod temże, lecz nad Tycynem (Tessino).

C. *Centenius praetor*; był on *legatus pro praetore*, t. j. pierwszy dowódzca drugiego konsula Serwilijusza, którego posłano w pomoc z jazdą Flaminijuszowi; *Centenijusz* pobity został w Umbryi, nie przy zajęciu przesmyków.

Hinc in Apuliam venit. Ibi i t. d. Kornelijusz nie przedstawia tych wydarzeń w porządku. Po rozbiciu Centenijusza Hann. pociągnął w równiny około Kapuy. Gdy stąd wyruszył, zaszedł ten wypadek z Fabijuszem (cap. 5.). a później bitwa z Minucyjuszem (cap. 5.). Potem nastąpiła klęska konsulów Emilijusza i Terencyjusza pod Kannami (cap. 4. uno proelio); dalej śmierć Grachusa (cap. 5.); potem gdy Rzymianie oblegali Kapuę marsz Hannibala do Rzymu i powrót jego do Kapuy (cap. 5.), wreszcie śmierć Marcellusa (cap. 5.).

Paulum consulem, jest to Paulus Aemilius.

5. *Capua*, miasto w południowej Italii.

Q. *Fabius Max.*, który otrzymał przydomek *Cunctator*, Zwłóczyciel.

Eiusque generis, to jest wołów z zapalonym chróstem.

Extra vallum- Zwyczajem u Rzymian było, że gdziekolwiek wojsko stanęło na noc, tam zakładano obóz obwarowany rowem i wałem, czyli okopywano się.

Pari ac dictatorem imperio. Dyktatora obierano tylko w bardzo wielkich niebezpieczeństwach i nagłych; jemu dodawano dowódzcę *magistrum equitum*, który zwykle był jego podwładnym. Minucyjusz wyjątkowo dzielił tę władzę naczelną z dyktatorem *Tib. Sempr. Gracchus* poległ po swoim drugim konsulacie, M. Cl. Marcellus w swoim piątym. Grachusa zdradził i wydał Magonowi gospodarz Flawijusz; Magon kazał go ściąć, a głowę

Grachusa odesłał Hannibalowi; dlatego Kornelijusz mówi *Gracchum absens sustulit*.

6. *P. Scipionem*, który po pokonaniu Hannibala otrzymał przydomek *Africanus*.

Apud Zamam. Bitwę stoczono pod Naraggara, około 10 mil geogr. od Zamy, pod którym to miastem obie armije były się ustawiły przed rozmową Scypiona z Hannibalem. Hadrumentum od Zamy nie było tak daleko położone, około 100.000 passus, zaś Naraggara 150.000, około 30 mil geograficznych.

7. *Rex factus est*; było dwóch *suffetów*, dzierżących najwyższą władzę, podobnie jak konsulowie w Rzymie.

Prusquam senatus daretur. *Senatum dare* znaczy zwołać dla kogoś (tutaj dla posłów rzymskich) senat na posiedzenie, na którymby mógł sprawę swą wyłożyć.

Antiochus jest ten sam co c. 2.

8. *Si forte i t. d.*; przed tém dopełnić sobie należy: aby próbować, aby dowiedzieć się i t. p. jest to częsta wyrzutnia (*ellipsis*).

Magonem absentem, t. j. nie czekając powrotu jego, gdzieby mógł się może być obronić.

Solvere naves, jest to uwolnić okręty od kotwic, czyli kotwice podnieść; *vela ventis dare*, żagle wiatrom powierzyć czyli żagle rozpiąć, żeglować.

Thermopylis, tam Antyjoch pokonany został przez Rzymian.

9. *Antiocho fugato*, pod Magnezyją w Małej Azji; jednym po-koju warunkiem było wydanie Hannibala.

10. *Prusias* był królem Bitynii.

11. *Caduceus*, była to laska, około której para węzów się wi-ła, znak pokoju u starożytnych; służyła ona dla parlamentarza jak dziś chorągiew biała.

Sua praesidia jest to samo co późniój *castra nautica*, por. Ages. 3.

12. *T. Q. Flaminius* zwycięzca króla Filipa macedońskiego r. 197 prz. Chr.

Sibi que dederet. Do żądania wydania Hannibala Rzymianie prawdopodobnie nakłonieni zostali przez posłów króla Eumenesa, którzy z powodu wojny jego z Pruzjaszem przybyli do Rzymu.

13. *Anno septuagesimo*, Hannibal miał wtedy lat 63.

In annali suo, por, Att. 18.

Sulpicius Blitho; czerpał Kornelijusz z tego autora, który jednak nam tylko z nazwiska jest znany.

Un. Manlius Vulso, odniósł zwycięstwo nad Gallami w Małej Azji, a potem stały pokój zawarł z Antyjochem, przez który sprawy azjatyckie uregulowano, a w którym Rodyjczycy mieli znaczny udział, ponieważ pomagali Rzymianom.

EX LIBRO
CORNELII NEPOTIS
DE LATINIS HISTORICIS.

XXIV.
C A T O.

Ex libro Cornelii Nepotis
DE LATINIS HISTORICIS.

XXIV. CATO.

I. M. Cato, ortus municipio Tusculo, adulescentulus, priusquam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis, quod ibi heredium a patre relictum habebat. inde hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perpenna censorius narrare solitus est, Romam demigravit in foroque esse coepit. primum stipendium meruit annorum decem septemque. Q. Fabio M. Claudio consulibus tribunus

Z Księgi Kornelijusza Neposa
„O HISTORYKACH ŁACIŃSKICH.“

XXIV. KATO.

I. Kato, urodzony w municypijum Tuskulum, w młodości swój, nim się mógł ubiegać o posady publiczne, bawił w Sabińskiem, mając tam po ojcu majątek dziedziczny. Na wezwanie L. Waleryjusza Flakusa, który był jego kolegą w konsulacie i cenzurze, jak zwykł był opowiadać M. Perpenna b. cenzor, — przeniósł się do Rzymu i zaczął poświęcać sprawom publicznym. Pierwszy raz służył wojskowo mając lat 17. Za konsulatu Kw. Fabijusza i M. Klaudyjusza był try-

Ex libro Cornelii Nepotis

DE LATINIS HISTORICIS.

XXIV. CATO.

1. M. Cato, ortus
municipio Tusculo,
adolescentulus, priusquam
daret operam honoribus
versatus est in Sab.,
quod habebat ibi heredium
relictum a patre.

Hortatu L. Val. Fl.,

quem habuit collegam
in consulatu censuraque,—
ut M. Perpenna censorius

solitus est narrare,
demigravit Romam,
coepitque esse in foro.

Meruit primum stipendium
decem septemque annorum.

Q. Fabio M. Claudio consuli-
bus

fuit tribunus militum

Z księgi Kornelijusza Neposa

O ŁACIŃSKICH HISTORYKACH.

XXIV. KATO.

1. M. Kato, pochodzący
z municypijum Tuskulum,
jako młodzieniaszek, nim
poświęcił się zaszczytom,
bawił w Sab.,
bo miał tam dziedzictwo
zostawione przez ojca.

Na wezwanie L. Waleryjusza
Flakusa,

którego miał kolegą
w konsulacie i cenzurze,
jak M. Perpenna były cen-
zor

zwykł był opowiadać,
przeniósł się do Rzymu,
i zaczął bywać na forum.

Zasłużył najpierw żold
jako 17-o letni,

Za konsulatu Kw. Fabijusza
i M. Klaudyjusza

był trybunem wojskowym

militum in Sicilia fuit. inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis, magnique opera eius existimata est in proelio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal, frater Hannibalis. quaestor obtigit P. Africano consuli, cum quo non pro sortis necessitudine vixit: namque ab eo perpetua dissensit vita. aedilis plebi factus est cum C. Helvio. praetor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua quaestor superiore tempore ex Africa decedens Q. Ennium poetam deduxerat, quod non minoris aestimamus quam quemlibet amplissimum Sardinensem triumphum.

II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque

bunem wojskowym w Sycylji. Wróciwszy stamtąd służył pod K. Klaudyjuszem Neronem; w bitwie pod Seną, gdzie poległ Hazdrubal, brat Hannibala, zachowanie się jego zjednało mu wielkie uznanie. Kwestorem był przy boku konsula P. Afrykańskiego, z którym jednak nie żył tak, jak tego wymagało stanowisko urzędowe; nie mógł się bowiem nigdy zgodzić z nim przez całe swe życie. Edylem plebejskim został z K. Helwijuszem. Jako pretor otrzymał do zarządu Sardyniją, skąd, gdy przedtém ze swój kwestury wracał z Afryki, sprowadził poetę Kw. Ennijusza; tę okoliczność nie mniej cenimy, jak wszelki choćby najświetniejszy tryjumpf nad Sardyniją.

II. Konsulat piastował razem z L. Waleryjuszem Flakusem; losem otrzymał do zarządu prowincyją Hi-

in Sicilia.

Ut rediit

inde, secutus est castra

C. Claudii Neronis, operaque

eius existimata est magni

in proelio apud Senam,

quo cecidit Hasdr.,

frater Hann.

Quaestor obtigit consuli

P. Africano, cum quo

vixit non pro necessitudine

sortis: namque dissensit

ab eo perpetua vita.

Factus est aedilis plebi (*zam.*

plebei)

cum C. Helvio

Praetor obtinuit

provinciam Sardiniam,

ex qua tempore superiore,

decedens ex Africa,

quaestor deduxerat

poetam Ennium, quod

non minoris aestimamus

quam triumphum

quemlibet amplissimum Sar-
diniensem.

2. Gessit consulatum

cum L. Valerio Flacco, nactus

sorte provinciam

Hisp. citeriorem,

deportavitque ex ea triumphum.

w Sycylii.

Skoro wrócił

stamtąd, poszedł za obozem

K. Kl. Ner. i usługa

jego ceniona była wysoko

w bitwie pod Seną,

w której padł Hazdr.,

brat Hannibala.

Jako kwesor dostał się konsulowi

P. Afr., z którym

żył nie podług związku

losu; albowiem nie zgadzał się

z nim przez całe życie.

Został edylem plebejskim

z K. Helwijuszem.

Jako pretor otrzymał

provincyją Sardiniją,

z której przedtém

ustępując z Afryki,

jako kwesor sprowadził

poetę Ennijusza, co

nie niżej cenimy,

jak tryumf

wszelki największy nad Sard.

2. Sprawował konsulat

z L. Wal. Fl., otrzymawszy

przez los prowincyją

Hisp. po téj stronie,

i odniósł nad nią tryumf.

ea triumphum deportavit. ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cuius in priori consulatu quaestor fuerat, voluit eum de provincia depellere et ipse ei succedere, neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio principatum in civitate obtineret, quod tum non potentia, sed iure res publica administrabatur. qua ex re iratus senatui, consulatu peracto privatus in urbe mansit. at Cato, censor cum eodem Flacco factus severe praefuit ei potestati. nam et in complures nobiles animadvertit et multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare. circiter annos octoginta, usque ad extremam aetatem ab adulescentia, rei szpaniją z tēj strony położoną, z którój wrócił z tryjulfem. Gdy tam nieco dłużej bawił, P. Scypio Afrykański, zostawszy konsulem po raz wtóry, ten właśnie, u którego był kwestorem za pierwszego tegoż konsulatu, chciał go wysadzić z prowincyi i sam zająć jego miejsce. Lecz chociaż Scypio był wtedy pierwszą osobą w państwie, nie mógł jednak tego przeprowadzić w senacie, ponieważ wtedy nie rządziła państwem przemoc, lecz rządziły prawa. Zagniewany z tego powodu na senat, po skończeniu swego konsulatu, pozostał w Rzymie jako obywatel prywatny. Tymczasem Kato, zostawszy cenzorem z tymże samym Flakusem, urząd swój sprawował surowo. Nakładał bowiem kary na wielu ze szlachty i wiele nowych postanowień dodał do przepisów, a to dla ukrócenia zbytku, który już wtedy zaczął się rozpowszechniać. Prawie 80 lat, od swjej młodości aż do późnej starości, nie przestawał narażać

Cum moraretur ibi diutius,
P. Scipio Africanus, consul
iterum,
cuius quaestor fuerat
in priore consulatu,
voluit depellere eum
de provincia et ipse
succedere ei, neque potuit

efficere hoc
per senatum,
cum quidem Scipio obtineret
principatum in civitate,
quod tum res publica
administrabatur non
potentia sed iure.
Ex qua re iratus
senatui, consulatu peracto

mansit in urbe privatus.

At Cato, factus censor

cum eodem Flacco,
praefuit
ei potestati severe.
Nam et animadvertit
in complures nobiles
et addidit multas
res novas in edictum,
qua re luxuria reprimere-
tur,
quae iam tum
incipiebat pullulare.
Circiter 80 annos
ab adolescentia, usque ad
extremam aetatem

Gdy bawił tam nieco dłużej,
P. Sc. Afrykański, po raz wtó-
ry konsul,
którego kwestorem był
w poprzednim konsulacie,
chciał wypędzić go
z prowincyi i sam
nastąpić po nim, jednak nie
mógł

zrobić tego
przez senat,
choć Sc. zajmował
piérwsze miejsce w państwie,
bo wtedy rzeczpospolita
rządzoną była nie
przemocą lecz prawem.
Z którego powodu zagniewany
na senat, po konsulacie skoń-
czonym
został w mieście jako pry-
watny.

Lecz Kato, zostawszy cenzo-
rem

z tymże Flakusem,
przewodniczył
tój władzy surowo.
Albowiem i ukarał
wielu ze szlachty,
i dodał wiele
rzeczy nowych do przepisu,
czémby zbytek ukrócono,

który już wtedy
zaczął się rozszerzać.
Prawie 80 lat
od młodości, aż do
ostatniej starości

publicae causa suscipere inimicitias non destitit. a multis tentatus non modo nullum detrimentum existimationis fecit, sed, quoad vixit, virtutum laude crevit.

III. In omnibus rebus singulari fuit industria: nam et agricola sollers et peritus iuris consultus et magnus imperator et probabilis orator et cupidissimus litterarum fuit. quarum studium etsi senior arripuerat, tamen tantum progressum fecit, ut non facile reperiri possit neque de Graecis neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. ab adulescentia confecit orationes. senex historias scribere instituit. earum sunt libri septem. primus continet res gestas regum populi Romani, secundus et tertius unde quaeque civitas orta sit

się na nieprzyjaźń dla powszechnego dobra. Zaczepiany przez wielu nie tylko nie poniósł żadnego uszczerbku na sławie, lecz póki żył, wzrastał w chwale cnót swoich.

III. Wszystkie sprawy nadzwyczajnie go zajmowały: był bowiem i przemyślnym rolnikiem, i biegłym prawnikiem, i dzielnym dowódcą, i wcale dobrym mówcą i zamilowanym w literaturze. Chociaż tego studjum w podszlejszym wieku się chwycił, wszelako tak w niém postąpił, iż nie łatwo można było znaleźć jakiś szczegół, bądź z literatury greckiej, bądź łacińskiej, któryby mu był nieznany. Od lat młodzieńczych mowy układał, w starości zaczął pisać dzieje, które składają się z siedmiu ksiąg. Pierwsza zawiera czyny królów narodu rzymskiego, druga i trzecia początki wszystkich państw Italii, z którego to powodu, zdaje

non destitit suscipere
inimicitias rei publicae causa.
Tentatus a multis
non modo fecit nullum
detrimentum existimationis,
sed crevit laude virtutum,
quoad vixit.

3. In omnibus rebus
fuit singulari industria:
nam fuit et agricola
sollers et peritus
iuris consultus et
imperator magnus
et orator probabilis et
cupidissimus litterarum.

Quarum studium etsi
arripuerat senior, tamen
fecit tantum progressum,
ut non facile possit
reperiri neque de rebus
Graecis neque de Italicis,
quod fuerit incognitum ei.

Confecit ab adolescentia
orationes.
Senex instituit
scribere historias.
Earum sunt libri septem.
Primus continet res gestas
regum populi Rom.,
secundus et tertius, unde
quaeque civitas Italica
sit orta, ob quam rem
videtur appellasse

nie ustawał podejmować
nieprzyjaźnie dla państwa.
Napastowany przez wielu
nie tylko nie zrobił żadnej
szkody (swój) sławie,
lecz rósł chwałą cnót,
póki żył.

3. We wszystkich rzeczach
był osobliwej przemyślności:
albowiem był i rolnikiem
skrętnym, i biegłym
prawnikiem, i
wodzem wielkim,
i mówcą chwalebny i
bardzo chciwym umiejętno-
ści.

Których nauk chociaż
pochwycił nieco starszy, je-
dnak
uczynił takie postępy,
iż nie łatwo można
znaleźć ani (coś) z rzeczy
greckich, ani z italskich,
coby było nieznanym je-
mu.

Ukladał od młodości
mowy.
Jako starzec zaczął
pisać dzieje.
Tych jest ksiąg siedm.
Pierwsza zawiera czyny
królów narodu rzymskiego,
druga i trzecia, skąd
każde państwo italskie
się poczęło, dla czego
zdaje się nazwał

Italica, ob quam rem omnes Origines videtur appellatione. in quarto autem bellum Poenicum est primum, in quinto secundum: atque haec omnia capitulatim sunt dicta. reliqua quoque bella pari modo persecutus est usque ad praeturam Servii Galbae, qui diripuit Lusitanos: atque horum bellorum duces non nominavit, sed sine nominibus res notavit. in eisdem exposuit, quae in Italia Hispanisque aut fierent aut viderentur admiranda: in quibus multa industria et diligentia comparet, nulla doctrina.

Huius de vita et moribus plura in eo libro persecuti sumus, quem separatim de eo fecimus rogatu T. Pomponii Attici. quare studiosos Catonis ad illud volumen delegamus.

się, zatytułował wszystkie: „Początkami.” W czwartej jest pierwsza wojna punicka, w piątej druga; a to wszystko opowiedziane jest w rysach głównych. W równy sposób przedstawił następne wojny aż do pretury Serwiusza Galby, łupieżcy Luzytanii; jednak dowódców tych wojen nie wymienia po nazwisku, lecz zdarzenia same bez nazwisk opowiada. W tychże samych księgach wymienia, co w Italii i Hiszpanii albo się działo rzeczywiście, albo się zdawało godnym podziwienia; a w tém objawia się wielka pilność i skrzętność bez wszelkiego zaciekania się naukowego.

O życiu jego i charakterze opowiedzieliśmy obszerniej w tej księdze, którą osobno ułożyliśmy na prośby T. Pomponiusza Attyka. Dlatego ciekawych dowiedzieć się o Katonie, odsyłamy do tego dzieła.

omnes „Origines.”
 In quarto autem est
 bellum Poen. primum,
 in quinto secundum,
 atque haec omnia
 dicta sunt capitulatim.

Persecutus est reliqua
 quoque omnia bella
 pari modo usque ad
 praeturam Serv. Galbae,
 qui diripuit Lusit.:
 atque non nominavit
 duces horum bellorum,
 sed notavit res
 sine nominibus.
 Exposuit in eisdem,
 quae aut fierent aut
 viderentur admiranda

in It. Hispanisque:
 in quibus comparet
 multa industria et diligentia,
 doctrina nulla.

Persecuti sumus plura
 de vita et moribus huius
 in eo libro, quem
 fecimus de eo rogatu
 T. Pomp. Attici.
 Quare delegamus
 studiosos Catonis
 ad illud volumen.

wszystkie „Początkami.”
 W czwartej zaś jest
 wojna pun. pierwsza,
 w piątej druga,
 a to wszystko
 opowiedziane jest co głośniej-
 sza.

Przeszedł następne
 także wszystkie wojny
 w równy sposób aż do
 pretury Serw. G.,
 który złupił Luzyt.:
 a nie nazwał
 wodzów tych wojen,
 lecz skreślił rzecz
 bez nazwisk.
 Wyłożył w nich,
 co albo się działo albo
 zdawało się godnym podziwie-
 nia

w It. i w Hiszpaniach:
 w których ukazują się
 wiele dokładności i pilności,
 żadna (zaś) uczoność.
 Opowiedzieliśmy więc
 o życiu i obyczajach jego
 w tej księdze, którą
 ułożyliśmy o nim na prośbę
 T. Pomp. Attyka.
 Dlatego odsyłamy
 zwolenników Katona
 do owego tomu.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

K A T O.

1. *Cato* jest tutaj *Cato* z przydomkiem *Censorius* (cenzor) czyli także Starszy (maior), innym jest *Cato Uticensis* (z Utyki), prawnuk tamtego.

Municipium. Prócz Rzymu były jeszcze dwa rodzaje miast, których mieszczenie posiadali rzymskie prawo obywatelskie; *municipia*, którym prawa te wtedy udzielono, gdy już tworzyły własną gminę, i *coloniae*, które zakładano przez sprowadzanie i osiedlanie rzymskich obywateli.

Heredium tyle co „ojcowizna”; początkowo były to bardzo szczupłe, o dwóch morgach, później o siedmiu i więcej; *Katona* ojcowizna była więc szczupłą.

Perpenna znał *Katona* osobiście, a *Kornelijusz* mógł od niego te wiadomości zebrać.

Esse in foro, odwiedzać *forum*, gdzie odbywały się sądy i zgromadzenia narodowe, i rozbiérano sprawy publiczne.

Sena (dziś *Senigalija*) miasto nad morzem *Adryjatyckim*.

Quaestor, był podskarbisem czyli kasyjerem armii: kwestorowie zwykle rzucali losy, z którym prokonsulem, pretorem mają się udać do prowincyi.

Sortis necessitudo; stosunek kwestora z swoim przełożonym bardzo był szanowany, jak ojca z synem.

Aedilis plebis; edylowie byli zwierzchnością zawiadującą potrzebami miasta i tegoż gospodarstwem; mieli nad-

zór nad budynkami publicznymi i prywatnymi, nad do-
wozem żywności, nad urządzeniem widowisk, igrzysk
i t. p.

Africa decedens, t. j. Kato po swój kwesturze pod Scypio-
nem opuścił Afrykę i w drodze był na wyspie Sardynii.

Q. Ennius, pochodził z *Rudiae* w Kalabryi, był jednym
z pierwszych poetów rzymskich; wslawił się przez
swe poezyje epiczne, *Annales*, opiewające historiją
rzymską. Właściwie Enniusz sam przeniósł się do
Rzymu, a Kato, który poezyi nie lubiał, nie miał w tém
zasługi.

2. *Sorte nactus provinciam*, również i konsulowie i pretorowie
losowali o prowincyje.

Triumphum reportavit, roz. po swym powrocie dozwolono
mu odbyć wjazd tryumfalny.

Per senatum; bo atrybucyją senatu właśnie było rozstrzy-
gać względem prowincyj.

Nobiles; szlachtę rzymską stanowili ci, których przodko-
wie piastowali wyższe urzędy.

Animadvertit. Cenzorowie mieli prawo ująć pewne prawa
obywatelskie.

Circiter annos octoginta. Kato umarł mając lat 85, więc
liczba lat 80 jest za wielką tutaj.

3. *Origines* Katona nie doszły naszych czasów.

Diripuit Lusit; Galba został z tego powodu oskarżony; był
to bowiem człowiek okrutny i chciwy.

Sine nominibus. Kato używał tylko takich określeń: *consul*,
proconsul, *praetor*, *propraetor*; lecz na początku każdego
roku stawiał nazwisko tego, który prowincyją otrzymał,
stąd łatwo dorozumieć się można było, o kim mówił.

XXV.

ATTICUS.

XXV. ATTICUS.

I. T. Pomponius Atticus, ab origine ultima stirpis Romanae generatus, perpetuo a maioribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. patre usus est diligente et, ut tum erant tempora, diti in primisque studioso litterarum. hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis aetas impertiri debet, filium erudivit. erat autem in puero praeter docilitatem ingenii summa suavitas oris atque vocis, ut non solum celeriter acciperet quae tradebantur, sed etiam excellenter pro-

XXV. ATTYKUS.

I. T. Pomponijusz Attykus, pochodzący z pierwotnych szczepu rzymskiego rodów, nieprzerwanie zachował odziedziczoną po przodkach dostojność rycerskiego stanu. Ojciec jego był oględnym gospodarzem, i, jak na owe czasy, majątnym, a szczególnie zamiłowanym w naukach. Sam wysoko ceniąc wykształcenie, we wszystkich gałęziach nauk, jakiemi napawać się winien wiek młodociany, kształcił swego syna. Posiadał zaś chłopiec oprócz umysłu pojętnego bardzo ujmujący wyraz twarzy i głosu, iż nietylko szybko pojmował, co mu wykładano, ale również wybornie wygłaszał. Z tego po-

XXV. ATTICUS.

1. T. Pomponius Atticus,
generatus ab origine
ultima stirpis Romanae,
obtinuit perpetuo
dignitatem equestrem
acceptam a maioribus.
Usus est patre
diligente (*zam. -i*) et diti,
ut erant tum tempora,
imprimisque studioso
litterarum.

Hic prout ipse
amabat litteras,
erudivit filium omnibus
doctrinis, quibus aetas
puerilis impertiri debet.

Erat autem in puero
praeter docilitatem ingenii
summa suavitas oris

atque vocis,
ut non solum
acciperet celeriter,
quae tradebantur,
sed etiam

XXV. ATTYKUS.

1. T. Pomponijusz Attykus,
pochodzący od początku
ostatniego rodu rzymskiego,
zachował ciągle
godność rycerską
otrzymaną od przodków.
Miał ojca
ogłędnego i bogatego,
jak były wtedy czasy,
szczególnie zamiłowanego
w naukach.

Ten o ile sam
kochał wykształcenie,
kształcił syna we wszystkich
naukach, jakiemi wiek
chłopięcy napelniać się powi-
nien.

Była zaś w chłopcu
prócz pojętności umysłu
bardzo wielka przyjemność:

twarży
i głosu,
iż nie tylko
przyjmował szybko,
co wykładano,
ale także

nuntiaret. qua ex re in pueritia nobilis inter aequales ferebatur clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo aequo ferre possent. itaque incitabat omnes studio suo, quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero: quos consuetudine sua sic devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

II. Pater mature decessit. ipse adulescentulus propter adfinitatem P. Sulpicii, qui tribunus pl. interfectus est, non expers fuit illius periculi: namque Anicia, Pomponii consobrina, nupserat Servio, fratri Sulpicii. itaque interfecto Sulpicio posteamquam vidit Cinnano tumultu civitatem esse perturbatam neque sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram

wodu w swym wieku chłopięcym wyszczególniano go między jego rówieśnikami; odznaczał on się świetniój, aniżeli to mogli spokojnie znieść jego znakomici współuczniowie. Postępami swoimi wszystkich zagrzewał; pomiędzy tymi byli L. Torkwatus, K. Maryjusz syn, i M. Cycero; a tych obcowaniem swoim tak sobie zobowiązał, że nikt im na całe życie nie był droższym.

II. Ojciec umarł mu wcześnie. On sam w swój pierwszój młodości z powodu swego powinowactwa z P. Sulpicyjuszem, który zabity został będąc trybunem ludowym, nie był wolnym od niebezpieczeństwa, któremu tamten popadł: Anicyja bowiem, siostra cioteczna Pomponijusza, poszła była zamąż za Serwijusza, brata Sulpicyjusza. Kiedy więc po zabiciu Sulpicyjusza widział, że państwo wskutek rokoszu Cynny jest w rozprzężeniu i dla niego nie ma sposobności żyć wedle

pronuntiaret excellenter.
Qua ex re ferebatur
nobilis inter aequales,

exsplendescebatque clarius,
quam generosi condiscipuli
possent ferre aequo animo.

Itaque incitabat omnes
studio suo, in quo numero

fuerunt L. Torq.
C. Mar. filius, M. Cic.:
quos devinxit sua
consuetudine sic, ut nemo
fuerit iis carior perpetuo.

2, Pater decessit mature.
Ipse, adulesc., propter
affinitatem P. Sulp.,

qui interfectus est
tribunus pl., non fuit
expers periculi illius:

namq. Anicia, sonsobrina
Pomponii, nupserat Servio
(Sulpicio),
fratri (Publi) Sulpicii.
Itaque Sulpicio interfecto
posteaquam vidit,
civitatem esse perturbatam
tumultu Cinnano,
neque dari sibi facultatem
vivendi pro dignitate,
quin offenderet partem

wyglądał wyśmienicie.
Z którego powodu uważany był
jako odznaczający się między
rówieśnikami,
i świetniał jaśniej,
niż znakomici współczniowie:
mogli znieść spokojnym umy-
słem.

Dlatego pobudzał wszystkich
nauką swoją, w której licz-
bie

byli T. Torq.,
K. Mar. syn, M. Cyc.:
których zobowiązał swoim
obcowaniem tak, że nikt
nie był im droższym na zaw-
sze.

2. Ojciec umarł wcześniej.
Sam, jako młodzieniec, dla
powinowactwa z P. Sulpicy-
juszem,
który zabity został
jako trybun ludowy, nie był
wolnym od niebezpieczeństwa
jego:

bo An. siostra cioteczna
Pomponijusza, poszła była za
Serwijusza,
brata Sulpicyjusza.
Więc po zabiciu Sulp.,
skoro widział,
że państwo jest zaburzone
przez rokosz Cynny,
i nie jest dana mu sposobność
życia podług godności,
żeby nie obraził stronnictwa

partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alii Sullanis, alii Cinnanis faverent partibus, idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis Athenas se contulit. neque eo secius adolescentem Marium hostem iudicatum iuvit opibus suis, cuius fugam pecunia sublevavit. ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod adferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum traiecit suarum. hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. nam praeter gratiam, quae iam in adolescentulo magna erat, saepe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. cum enim versuram facere publice necesse esset neque eius condicionem aequam haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neque

swego stanu bez obrażenia jednego lub drugiego stronnictwa, kiedy były poważnione umysły obywateli, gdyż jedni sprzyjali stronnictwu Sulli, drudzy Cynny: uważając tę chwilę za stosowną do oddania się swoim ulubionym zajęciom, do Aten się udał. Pomimo to wsparł swoimi środkami młodego Maryjusza, którego nieprzyjacielem państwa ogłoszono, i ułatwił mu ucieczkę swoimi pieniędzmi. Ażeby jednak to wydalenie się za granicę nie przyniosło jakiego uszczerbku jego majątkowi, wielką część swojego mienia również tam przeniósł. Tutaj takie prowadził życie, że wszystkim Ateńczykom stał się słusznie bardzo drogim. Oprócz bowiem swego wpływu, jaki zawsze miał w domu, a który już w młodym jego wieku był znacznym, często kłopotom ich skarbu publicznego zaradzał własnymi środkami. Kiedy np. trzeba było im zaciągnąć pożyczkę publiczną,

alterutram, animis

dissociatis civium,
cum alii faverent
partibus Sullanis,
alii Cinnanis, ratus
tempus idoneum
obsequendi suis studiis,

contulit se Athenas.
Neque eo secius iuvat
suis opibus adolescentem
Marium, iudicatum hostem,

cuius fugam sublevavit
pecunia.

Ac, ne illa peregrinatio
adferret rei familiari
aliquod detrimentum,
traiecit eodem magnam
partem suarum fortunarum.

Hic vixit ita, ut esset
carissimus merito
universis Athen.

Nam praeter gratiam,
quae iam magna erat
in adolescentulo, saepe
levavit suis opibus
publ. inopiam eorum.

Cum enim esset necesse
facere versuram publice,
neque haberent aequam
condicionem eius,
interposuit se semper,
atque ita, ut neque

jednego lub drugiego, podczas
gdy umysły

były poważnione obywateli,
gdyż jedni sprzyjali
stronnictwu Sullańskiemu
inni Cynny, uważając
czas za stósowny
oddania się swoim study-
jom,

udał się do At.

Lecz niemniej wspomagał
swoimi środkami młodego
Maryjusza, ogłoszonego za
nieprzyjaciela,
którego ucieczkę ułatwił
pieniędzmi.

A, żeby to przesiedlenie się
nie przyniosło majątkowi
jakiego uszczerbku,
przeniósł tamże wielką
część swego mienia.

Tutaj żył tak, że był
bardzo drogim słusznie
wszystkim Aten.

Bo prócz wpływu,
który już wielki był
u młodzieńca, często
pomagał swoimi środkami
publicznym kłopotom finanso-
wym ich.

Gdy bowiem trzeba było
zrobić pożyczkę publiczną,
a nie mieli słusznych
warunków jój,
pośredniczył zawsze,
i to tak, że ani

usuram umquam ab iis acceperit neque longius, quam dictum esset, debere passus sit. quod utrumque erat iis salutare: nam neque indulgendo inveterascere eorum aes alienum patiebatur neque multiplicandis usuris crescere. auxit hoc officium alia quoque liberalitate: nam universos frumento donavit, ita ut singulis seni modii tritici darentur: qui modus mensurae medimnus Athenis appellatur.

III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. quo factum est ut huic omnes honores, quos possent, publice haberent civemque facere studerent: quo beneficio ille uti noluit.

a nie mogli jój otrzymać na dogodnych warunkach, zawsze przyszedł im w pomoc, a to w taki sposób, że wprawdzie nie brał nigdy od nich procentów, ale też nie dopuszczał przedłużenia po za termin swój wierzytelności. Jeden i drugi warunek był dla nich korzystnym; tém bowiem postępowaniem z jednéj strony nie pozwalał na zastarzenie się ich długu, a z drugiejj na wzmaganie się tegoż przez procenta. Przysługę tę powiększył nadto hojnością innego rodzaju, albowiem wszystkich obdarzył zbożem, tak iż każdy otrzymywał po sześć mierzyc pszenicy, który to gatunek miary nazywa się w Atenach „medimnus.”

III. Postępował sobie tak, że przedstawiał się ludzkim dla najniższych, równym z najpierwszymi. Wskutek tego wszelkie zaszczyty mu ze swéj strony publicznie oddawali, i chcieli go zrobić swoim obywatelem; jednakże nie chciał on korzystać z tego uczczenia.

acceperit umquam usuram
ab iis, neque passus sit
debere longius,
quam dictum esset.

Quod utrumque erat
salutare iis: nam neque

patiebatur inveterascere

eorum aes alienum
indulgento, neque
crescere usuris multiplican-
dis.

Auxit hoc officium
alia quoque liberalitate:
nam donavit universos
frumento ita, ut
seni modii tritici
darentur singulis;
qui modus mensurae
appellatur Athenis medim-
nus.

3. Huc autem sic
se gerebat, ut videretur

communis infimis,
par principibus.

Quo factum est ut
haberent huic omnes
honores publice, quos
possent,
studerentque
facere civem:
quo beneficio ille
noluit uti,

nie brał nigdy procentu
od nich, ani dozwoił,
żeby dłużnymi byli dłużej,
niż przeznaczoném było.

Które obie rzeczy były
zbawiennemi dla nich: bo
ani
nie dopuszczał, żeby zasta-
rzał się
ich dług
przez folgowanie (im), ani
żeby rósł przez procentów mno-
żenie.

Powiększył tę przysługę
inną także hojnością:
bo obdarzył wszystkich
zbożem tak, że
po sześć mierzyc pszenicy
dano każdemu;
który gatunek miary
zowie się w Atenach medim-
nus.

3. Tu zaś tak
się zachował, iż się wyda-
wał
przystępnym dla najniższych,
równym (zaś) najpiérwszym.
Czém stało się, że
mieli dla niego wszystkie
zaszczyty publicznie, jakie
mogli,
i starali się
zrobić obywatelem:
z którego uczczenia on
nie chciał korzystać.

quamdiu adfuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit, absens prohibere non potuit. itaque aliquot ipsi et Phidiae locis sanctissimis posuerunt: hunc enim in omni procuratione rei publicae actorem auctoremque habebant. igitur primum illud munus fortunae, quod in ea potissimum urbe natus est, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem et patriam haberet et domum: hoc specimen prudentiae, quod cum in eam se civitatem contulisset, quae antiquitate, humanitate doctrinaque praestaret omnes, unus ei fuit carissimus.

IV. Huc ex Asia Sulla decedens cum venisset, quamdiu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus

Dopóki tam bawił, oparł się wystawieniu mu pomnika; lecz po swym wyjeździe nie mógł temu przeszkodzić. Dlatego w miejscach najwięcej poszanowanych wystawili kilka jemu pomników i Fidyjaszowi; tego bowiem uważali za głównego działacza i sprawcę we wszystkich gałęziach zarządu publicznego. Naprzód tedy darem to był szczęścia, że właśnie urodził się w tém mieście, w którym znajdowała się stolica państwa całego świata, tak że ono było i jego ojczystém miastem i miejscem urodzenia: to zaś było dowodem jego roztropności, że przeniósłszy się do tego państwa, które przewyższało wszystkie starożytnością, wykształceniem i naukami, stał się jemu najdroższym.

IV. Kiedy Sulla powracając z Azyji tutaj przyjechał, ujęty młodzieńca wykształceniem i nauką, zawsze

Quamdiu adfuit,
restitit,
ne qua statua sibi
poneretur, absens non

potuit prohibere.
Itaque posuerunt aliquot
ipsi et Phidiae
locis sanctissimis:
habebant enim hunc (*Phidiam*)
actorem auctoremque
in omni procuratione
rei publicae.
Igitur illud
primum munus (*est*)
fortunae, quod natus est
potissimum in ea urbe,
in qua domicilium esset
imperii orbis terrarum,
ut haberet eandem
et patriam et domum:

hoc specimen (*est*)
prudentialiae, quod, cum
se contulisset in eam
civitatem,
quae praestaret
omnes antiquitate,
humanitate doctrinaque,
unus fuit ei carissimus.

4. Cum Sulla decedens
ex Asia venisset huc,
quamdiu fuit ibi,
habuit Pomp. secum,
captus et humanitate

Póki był obecny,
oparł się,
aby żaden pomnik jemu
nie był stawiany, nieobecny
nie

mógł przeszkodzić.
Więc wystawili kilka
jemu i Fidyjaszowi
w miejscach najświętszych:
uznawali bowiem tego
za działacza i sprawcę
we wszystkiém zarządzeniu
państwa.

Przeto, to
piérwsze darem (jest)
losu, że urodził się
właśnie w tém mieście,
w którém siedziba była
panowania okręgu ziem,
że miał tę samę
ojczyznę i miejsce mieszka-
nia:

to (zaś) objawem jest
rozsądku, że, gdy
się udał do tego
państwa,
które przewyższało
wszystkie starożytnością,
wykształceniem i nauką,
(jedynie) był mu najdroż-
szym.

4. Gdy Sulla ustępując
z Azji przybył tutaj,
jak długo był tam,
miał Pomp. przy sobie,
ujęty i wykształceniem

adulescentis et humanitate et doctrina. sic enim Graece loquebatur, ut Athenis natus videretur: tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret in eo nativum quendam leporem esse, non ascitum. idem poemata pronuntiabat et Graece et Latine sic, ut supra nihil posset addi. quibus rebus factum est ut Sulla nusquam eum ab se dimitteret cuperetque secum deducere. qui cum persuadere tentaret, „noli, oro te” inquit Pomponius „adversum eos me velle ducere, cum quibus ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.” at Sulla adulescentis officio collaudato omnia munera ei, quae Athenis acceperat, proficiscens iussit deferri.

Hic complures annos moratus, cum et rei familiari

go miał w swém towarzystwie, dopóki tam bawił. Władał bowiem tak biegle językiem greckim jak rodowity Ateńczyk; a tak wytwornie wyrażał się po łacinie, że jasną było rzeczą, iż posiada nie sztucznie przywłazczony lecz wrodzony jakiś sposób dowcipnego się wysławiania. Wygłaszał poemata greckie i łacińskie w sposób nieprześcigniony. Te zalety jego spowodowały Sullę, że go nie chciał puścić od siebie i pragnął go wziąć ze sobą do Rzymu. Gdy usiłował skłonić go do tego, odrzekł mu Pomponijusz: „Nie chciój, proszę cię, prowadzić mnie przeciw tym, dla których opuściłem Italiją, aby z nimi nie podnieść oręża przeciw tobie.” Sulla ze swój strony pochwalając poczucie obowiązku młodego człowieka, wszystkie dary, otrzymane w Atenach, przy swoim odjeździe jemu kazał odnieść.

Bawił tutaj lat kilkanaście, około swego majątku

et doctrina adolescentis.
Sic enim loquebatur
Graece, ut videretur
natus (*esse*) Athenis:
suavitas autem sermonis

Latini erat tanta, ut
appareret esse in eo
quendam leporem nativum
non ascitum.

Idem
pronuntiabat poemata
et Graece et Latine sic, ut
nihil posset supra addi.

Quibus rebus factum est,
ut Sulla nusquam
dimitteret eum ab se,
cuperetque deducere secum.

Qui cum tentaret
persuadere,
Pomponius inquit:
„Noli, oro te, velle
ducere me adversum eos,
cum quibus ne ferrem
arma contra te,
reliqui Italiam.”

At Sulla collaudato
officio adolescentis,
iussit proficiscens
omnia munera, quae
acceperat Athenis, deferri ei.

Moratus hic
complures annos, cum
et daret tantum operae

i nauką młodego człowieka.
Tak bowiem mówił
po grecku, że zdawał się
urodzonym być w At.,
wytworność zaś wysłowie-
nia się

łacińskiego była taką, że
okazywało się, iż jest w nim
jakiś dowcip wrodzony
nie przywłaszczony.

Równie
wygłaszał poezyje
i po gr. i po łac. tak, że
nic nie można było więcej do-
dać.

Czém stało się,
że Sulla nigdzie
nie puszczał go od siebie,
i pragnął wziąć ze sobą.

Który gdy starał się
namówić,
Pomponijusz rzekł:
„Nie chciéj, proszę cię, chciéć
prowadzić mnie przeciw tym,
z którymi abym nie niósł
oręża przeciw tobie,
opuściłem Italiją.

Lecz Sulla pochwaliwszy
obowiązek młodzieńca,
kazał odjeżdżając
wszystkie dary, które
otrzymał w Atenach zanieść
mu.

Bawiąc tutaj
kilkanaście lat, gdy
i poświęcał tyle starania

tantum operae daret, quantum non indiligens deberet pater familias, et omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret, nihilo minus amicis urbana officia praestitit. nam et ad comitia eorum ventitavit et, si qua res maior acta est, non defuit. sicut Ciceroni in omnibus eius periculis singularem fidem praebuit: cui ex patria fugienti sestertium ducenta et quinquaginta milia donavit. tranquillatis autem rebus Romanis remigravit Romam, ut opinor L. Cotta L. Torquato consulibus: quem discedentem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

V. Habebat avunculum Q. Caecilium, equitem Ro-

mając takie starania, jak było obowiązkiem każdego sumiennego gospodarza, a resztę wszystkiego czasu poświęcając albo naukom albo sprawom publicznym Ateńczyków, i wcale nie ociągał się od wyświadczenia przysług swoim przyjaciołom w Rzymie. Odwiedzał bowiem ich zgromadzenia wyborcze i nigdy go nie brakło, jeżeli się toczyła jaka ważniejsza sprawa. Tak np. Cyceronowi we wszystkich tegoż niebezpieczeństwach szczególną dotrzymywał wierność; gdy ten uchodził z ojczyzny darował mu 250,000 sestercyjów. Skoro się zaś uspokoiło w Rzymie, wrócił do miasta, jak sądzę, za konsulatu L. Kotty i L. Torkwata. Gdy opuszczał Ateńczyków, wszystkie obywatelstwo Ateńskie, tak go uroczyście odprowadzało, że swemi łzami dowodzili, jak za nim tęsknić będą w przyszłości z boleścią.

V. Wujem jego był Kw. Cecyljusz, ze stanu ry-

rei familiari, quantum
 pater familias
 non indiligens
 deberet, et tribueret
 omnia reliqua tempora
 aut litteris aut
 rei publicae Athen.,
 nihilo minus praestitit
 urbana officia amicis.

Nam et ventitavit
 ad comitia eorum, et
 si qua res maior
 acta est,
 non deficit.
 Sicut praebuit Ciceroni
 singularem fidem in
 omnibus eius periculis:

cui fugienti ex patria

donavit ducenta et
 quinquaginta milia sestertium
 (*zam. sestertiorum*).

Rebus autem Romanis
 tranquillatis, remigravit
 Romam, ut opinor consuli-

bus
 L. Cotta L. Torquato:
 quem discedentem universa
 civitas Atheniensium perse-

cuta est
 sic, ut indicaret dolorem
 desiderii futuri lacrimis.

5. Habebat avunculum
 Q. Caecilium, equitem Roma-

około majątku, ile
 ojciec rodziny
 nie płochy
 powinien, i poświęcał
 wszystek inny czas
 albo umiejętnościom albo
 państwu Ateń.,
 nie mniej wyświadczał
 miejskie przysługi przyjacio-

lom.
 Albowiem i przybywał
 na zgromadzenia ich, i,
 jeżeli jaka rzecz ważniejsza
 toczyła się,
 nie brakowało go.

Tak np. okazał Cyceronowi
 osobliwą wierność we
 wszystkich jego niebezpieczeń-

stwach:
 któremu uciekającemu z ojczy-

zny
 darował dwieście i
 50 tysięcy sestercyjów.

Gdy sprawy zaś rzymskie
 się uspokoiły, wrócił
 do Rzymu, jak sądzę, za kon-

sulów
 L. Kotty i L. Tork.:
 którego odjeżdżającego całe
 obywatelstwo Ateńskie odpro-

wadziło
 tak, że okazało boleść
 tęsknoty przyszłej łzami.

5. Miał wuja
 Kw. Cecyljusza, rycerza rzym-

manum, familiarem L. Luculli, divitem, difficillima natura: cuius sic asperitatem veritus est, ut, quem nemo ferre posset, huius sine offensione ad summam senectutem retinuerit benevolentiam. quo facto tulit pietatis fructum. Caecilius enim moriens testamento adoptavit eum heredemque fecit ex dodrante: ex qua hereditate accepit circiter centies sestertium. erat nupta soror Attici Q. Tullio Ciceroni, easque nuptias M. Cicero conciliarat, cum quo a condiscipulatu vivebat coniunctissime, multo etiam familiaris quam cum Quinto, ut iudicari possit plus in amicitia valere similitudinem morum quam affinitatem. utebatur autem intime Q. Hortensio, qui iis temporibus principatum eloquentiae

cerskiego, przyjaciel L. Lukulla, bogaty lecz usposobienia nieprzystępnego. Szorstkość jego w obejściu tak umiał uszanować, że utrzymał życzliwość tego człowieka, którego nikt znieść nie mógł, bez urazy aż do jego późnej starości. Ta uległość przyniosła mu nagrodę. Cecyljusz bowiem umierając w testamencie adoptował go i mianował spadkobiercą trzech czwartych majątku, który to spadek przyniósł mu około 10 milionów sestercyjów. Siostra Attyka była zamężną za Kw. Tulijuszem Cyceronem, a małżeństwo to skojarzył M. Cicero, z którym ten od ław szkolnych żył w najściślejszej przyjaźni, ściślej nawet aniżeli z Kwintusem; tak, że można było wnioskować, że więcej waży w przyjaźni podobieństwo charakterów, aniżeli powinowactwo. Żył też ściśle z Kw. Hortenzjuszem, który wówczas pier-

familiarē L. Luculli,
divitem difficillima natura:

cuius asperitatem veritus est

sic, ut, quem nemo
posset ferre, huius
benevolentiam retinuerit
sine offensione ad
summam senectutem.

Caec. enim moriens
adoptavit eum testamento
fecitque heredem
ex dodrante:

ex qua
hereditate accepit circiter
centies sestertium.

Soror Attici nupta erat
Q. Tull. Ciceroni,
easque nuptias M. Cicero
conciliarat,
cum quo
vivebat coniunctissime
a condiscipulatu, etiam
multo familiarius quam
cum Quinto,
ut possit
iudicari, similitudinem
morum plus valere
in amicitia quam affinita-
tem.

Utebatur autem intime
Q. Hortensio,
qui tenebat
principatum eloquentiae

przyjaciela L. Luk.,
bogatego, bardzo nieprzystęp-
nego usposobienia:

którego szorstkość uszano-
wał

tak, że, którego nikt
nie mógł znieść, tego
życzliwość utrzymał
bez obrazy aż do
najwyższej starości.

Cec. bowiem umierając
adoptował go w testamencie
i uczynił spadkobiercą
wedle $\frac{3}{4}$ części:
z którego
spadku otrzymał prawie
sto razy (po 100.000) sester-
cyjów.

Siostra Attyka zamężną była
za Kw. Tull. Cyc.
a to małżeństwo M. Cyc.
skojarzył,
z którym
żył bardzo ściśle
od szkolnych czasów, nawet
daleko ściślej niż
z Kwintusem,
iż można
sądzić, że podobieństwo
obyczajów więcej znaczy
w przyjaźni niż powinowa-
ctwo.

Żył zaś bardzo ściśle
z Kw. Hortenzjuszem,
który dzierżył
pierwszeństwo wymowy

tenebat, ut intellegi non posset, uter eum plus diligeret, Cicero an Hortensius: et id, quod erat difficillimum, efficiebat, ut, inter quos tanta laudis esset aemulatio, nulla intercederet obtrectatio essetque talium virorum copula.

VI. In re publica ita est versatus, ut semper optimarum partium et esset et existimaretur, neque tamen se civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in sua potestate existimabat esse, qui se his dedissent, quam qui maritimis iactarentur. honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam vel dignitatem: quod neque peti more maiorum neque capi possent conservatis legibus in tam effusi ambitus largitionibus

wszym był mówcą; i nie można było rozróżnić, który z nich go więcej kocha, Cycero czy Hortenzyjusz: i potrafił dokonać rzeczy najtrudniejszej, że między tymi dwoma mężami, mimo wzajemnego ich rywalizowania, żadna nie urosła zawiść, i że on był łącznikiem takich mężów.

VI. W sprawach publicznych tak sobie postępował, że zawsze należał i był zaliczany do stronnictwa optymatów; wszelako nie dał się porwać prądom politycznym, ponieważ zdaniem jego, ci co się im oddają, nie są wstanie tak samo się im oprzeć, jak ci, których unoszą morskie bałwany. Dostojeństw nie szukał, chociaż miał do nich otwartą drogę, już-to z powodu swego wpływu, już stanowiska, ponieważ wśród powszechnego w ubieganiu się przekupstwa nie można było o nie się starać podług zwyczaju przodków bez naruszenia praw,

iis temporibus, ut non
posset intellegi, uter

diligeret eum plus,
Cic. an Hortensius:
et efficiebat id, quod
erat defficillimum,
ut nulla obtrectatio
intercederet (inter eos),
inter quos esset tanta
aemulatio laudis,
essetque copula
talium virorum.

6. Versatus est ita
in re publica, ut semper
et esset et existimaretur
optimarum partium,
neque tamen se committeret
fluctibus civilibus,
quod existimabat eos
non magis esse in sua
potestate, qui se iis
dedissent, quam qui
iactarentur maritimis (*flucti-*
bus).

Non petiit honores,
cum paterent ei vel propter
gratiam vel dignitatem:
quod neque possent peti

more maiorum, neque
capi legibus conservatis
in largitionibus tam
effusi ambitus, neque geri

w owych czasach, iż nie
można było rozróżnić, który
(z nich)
kocha go więcej,
Cyc. czy Hort.:
i sprawił to, co
było najtrudniejszém,
że żadna zawiść
nie zachodziła (między tymi),
między którymi było takie
współbieganie się o sławę,
a on stał się łącznikiem
takich mężów.

6. Zachował się tak
w życiu publiczném, że zawsze
i był, i miany był
optymackiego stronnictwa,
lecz nie powierzał się
prądom obywatelskim,
ponieważ uważał, że ci
nie więcej są we własnej
mocy, którzy się im
oddadzą, aniżeli, którzy
rzucani są morskimi (bałwa-
nami).

Nie żądał dostojenstw,
choć stały otworem mu już
to dla

(jego) wpływu już to godności:
ponieważ ani nie można było
osiągnąć

podług zwyczaju przodków, ani
objąć z zachowaniem praw,
wśród przekupstwa tak
powszechnego ubiegania się, ani
piastować

neque geri e re publica sine periculo corruptis civitatis moribus. ad hastam publicam numquam accessit. nullius rei neque praes neque manceps factus est. neminem neque suo nomine neque subscribens accusavit: in ius de sua re numquam iit: iudicium nullum habuit. multorum consulum praetorumque praefecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum: qui ne cum Quinto quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. non enim decere se arbitratur, cum praetoram gerere nolisset, asseclam esse praetoris. qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum

ani téż piastować dla dobra powszechnego bez narażenia się wśród ogólnego zepsucia obyczajów. Nie brał nigdy udziału w licytacji dóbr skonfiskowanych. Nie był żadnej części dzierżaw rządowych ani ręcycielem ani dzierżawcą. Nikogo ani sam nie pozywał, ani na to podpisu nie dawał; nigdy nie udawał się do sądu w sprawie prywatnej; w ogóle w sądach nigdy nie stawał. Ofiarowane mu prefektury przez wielu konsulów i pretorów o tyle przyjmował, że żadnemu nie towarzyszył do prowincyi, zadawałajac się zaszczytem samym i nie dbajac o zysk dla swego majątku; nawet z Kwintusem Cyceronem nie chciał iść do Azyi, chociaż przy nim mógł otrzymać stanowisko legata. Mniemał bowiem, że nie przystoi jemu być pomocnikiem pretora, skoro nie chciał przyjac samęj pretury. Przy tém starał się nie tylko zachować swą godność, ale także i spo-

e republica sine periculo	dla państwa bez niebezpieczeństwa,
corruptis moribus civitatis.	dla zepsutych obyczajów państwa.
Numquam accessit ad hastam publicam.	Nigdy nie przystąpił do licytacji publicznej.
Nullius rei neque praes factus est neque manceps.	Żadnej sprawy ani ręcycielem nie był ani dzierżawcą.
Accusavit neminem, neque suo nomine neque subscribens:	Nie pozywał nikogo, ani w swoim imieniu ani podpisując:
numquam iit in ius de sua re:	nigdy nie szedł do sądu o swoją sprawę:
habuit nullum iudicium.	nie miał żadnego sądu.
Sic accepit praefecturas	W ten sposób przyjmował prefektury
delatas multorum consulum praetorumque, ut secutus sit	dane wielu konsulów i pretorów, że nie szedł
neminem in provinciam, fuerit contentus honore, despexerit fructum rei familiaris:	z żadnym do prowincyi, był zadowolony zaszczytem, mało cenił zysk dla majątku:
qui ne voluerit quidem ire in Asiam cum Quinto Cicerone,	który nie chciał nawet pójść do Azji z Kwintusem Cyceronem,
cum posset obtinere apud eum locum legati.	choć mógł otrzymać przy nim miejsce legata.
Arbitrabatur enim se non decere, esse asseclam praetoris, cum noluisset gerere praeturam.	Sądził bowiem że jemu się nie godzi, być pomocnikiem pretora, kiedy nie chciał piastować pretury.
In qua re serviebat non solum dignitati sed etiam tranquillitati,	W czém służył nie tylko godności lecz także spokojności,

suspiciones quoque vitaret criminum. quo fiebat ut eius observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori neque spei tribui viderent.

VII. Incidit Caesarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. usus est aetatis vacatione neque se quoquam movit ex urbe. quae amicis suis opus fuerant ad Pompeium proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit: ipsum Pompeium coniunctum non offendit. nullum ab eo habebat ornamentum, ut ceteri, qui per eum aut honores aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summa cum eius offensione domi remanserunt. Attici

kojność, unikał bowiem tym sposobem nawet podejrzenia wykroczeń. Wskutek takiego postępowania oględność jego tém więcej ceniono, skoro spostrzeżono, że policzyć ją trzeba na karb usłużności, nie zaś jakiegóś obawy lub nadziei.

VII. Gdy miał około sześćdziesiąt lat, wybuchła wojna domowa z Cezarem. Korzystając ze swobody swego wieku, nie ruszył się z miasta. Potrzeby przyjaciół swoich, udających się do Pompejusza zaspokoił ze swego majątku; samego Pompejusza, z którym był w dobrych stosunkach, nie obraził pozostaniem swém w mieście. Nie posiadał on od niego żadnego odznaczenia, jak inni, którzy za jego pośrednictwem albo dochodzili do dostojęństw albo majątków. Część z nich bardzo niechętnie podążyła za jego obozem, część została w domu, ku największemu jego oburzeniu. Spo-

cum vitaret quoque
suspicionem criminum.
Quo fiebat,
ut observantia
eius esset carior omnibus,
cum viderent, eam
tribui officio, non timori
neque spei.

7. Incidit bellum
civile Caesarianum, cum
haberet annos circiter 60.
Usus est vacatione aetatis,
neque movit se
quoquam ex urbe.
Quae opus fuerant amicis
proficiscentibus ad Pompeium,
dedit omnia ex sua
re familiari:
non offendit
Pompeium ipsum coniunctum.

Nullum ornamentum
habebat ab eo,
ut ceteri,
qui ceperant per eum
aut honores
aut divitias:
quorum partim secuti sunt
castra invitissimi, partim
remanserunt domi cum
summa offensione eius.

kiedy unikał nawet
podejrzeń zarzutów.
Czém stało się,
że oględność
jego była miłą wszystkim,
gdy widzieli, że ona
oddawaną jest usłudze, nie
obawie,
ani téż nadziei.

7. Wypadła wojna
domowa Cezarowa, gdy
miał lat około 60.
Korzystał z wolności wieku,
i nie ruszył się
nigdzie z miasta.
Co potrzeba było przyjacio-
łom,
udającym się do Pompeju-
sza,
dał wszystko ze swojego
majątku:
nie obraził
Pompejusza samego zaprzyja-
źnionego.

Żadnego odznaczenia
nie miał od niego,
jak inni,
którzy otrzymali przez niego
albo zaszczyty
albo bogactwa:
z których częścią poszli
za obozem najniechętniejsi, czę-
ścią
zostali w domu z
największą obrazą jego.

autem quies tanto opere Caesari fuit grata, ut victor, cum privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis filium et Q. Ciceronem ex Pompeii castris concesserit. sic veteri instituto vitae effugit nova pericula.

VIII. Secutum est illud tempus occiso Caesare, quo res publica penes Brutos videretur esse et Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisse. sic M. Brutus usus est, ut nullo ille adulescens aequali familiarius quem hoc sene, neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. excogitatum est a quibusdam, ut privatum aerarium Caesaris interfecto-ribus

kojne zaś zachowanie się Attyka, tak było na rękę Cezarowi, że gdy jako zwycięzca nakładał listownie kontrybucyje na osoby prywatne, nietylko dla niego nie okazał się uciążliwym, lecz nawet ze względów na niego ułaskawił siostrzeńca jego i Kw. Cycerona, należących do obozu Pompejuszowego. Tym sposobem trzymając się starój swego życia zasady, uszedł nowych niebezpieczeństw.

VIII. Nastąpiły owe czasy po zamordowaniu Cezara, gdy się zdawało, że najwyższa władza państwa spoczywa w rękach Brutusów i Kassyjusza, i że wszystko ku nim się zwróciło. Stosunek jego z M. Brutusem był taki, że ten młody człowiek nie żył z żadnym swoim rówieśnikiem w ściślejszej przyjaźni, jak z tym starcem, i nie tylko głównie polegał na jego radach, ale najwięcej z nim obcował. Niektórzy wpadli na myśl, aby ze strony rycerskiego stanu utworzono fundusz pry-

Quies autem Atticī fuit
 tanto opere grata Caesari,
 ut, cum victor imperaret
 pecunias privatis per
 epistolas, non solum
 non fuerit molestus huic,
 sed etiam concesserit
 filium sororis et
 Q. Ciceronem ex castris
 Pompei. Sic effugit
 nova pericula vetere
 instituto vitae.

8. Secutum est illud
 tempus occiso Caesare,
 quo videretur res publ.
 esse penes Brutos et Cassium,
 ac tota civitas se
 convertisse ad eos.
 Sic usus et M. Bruto,
 ut ille adulescens
 familiaris (roz. uteretur)
 nullo aequali quam
 hoc sene, neque solum
 haberet eum principem
 consilii, sed etiam
 in convictu.
 Excogitatum est a quibusdam,
 ut privatum aerarium
 constitueretur interfectoribus

Spokój (neutralność) zaś Atty-
 ka była
 tak dalece przyjemną Cezarowi,
 że, gdy jako zwycięzca nakładał
 pieniądze na prywatnych przez
 listy, nie tylko
 nie był uciążliwym dla niego,
 lecz nawet ulaskawił
 syna siostry i
 Kw. Cyc. z obozu
 Pompejusza. Tak uszedł
 nowych niebezpieczeństw starą
 zasadą życia.

8. Nastąpił ów
 czas po zabicu Cezara,
 w którym zdawało się państwo
 być w ręku Brutusa i Kasyjusza,
 i całe państwo się
 zwracać do nich.
 Tak żył z M. Br.,
 że ten młodzieniec
 więcej przyjaźnie (roz. nie
 żył)
 z żadnym rówieśnikiem jak
 z tym starcem, i nie tylko
 miał go najglówniejszym
 do rady, ale także
 w pożyciu.
 Wymyślono przez niektórych,
 aby prywatny fundusz
 ustanowiono dla zabójców

ab equitibus Romanis constitueretur. id facile effici posse arbitrari sunt, si principes eius ordinis pecunias contulissent. itaque appellatus est a C. Flavio, Bruti familiari, Atticus, ut eius rei princeps esse vellet. at ille, qui officia amicis praestanda sine factione existimaret semperque a talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eae paterentur, sed neque cum quoquam de ea re collocuturum neque coiturum. sic ille consensionis globus huius unius dissensione disiectus est. neque multo post superior esse coepit Antonius, ita ut Brutus et Cassius omissa cura provinciarum, quae iis dicis causa datae erant a consule, despe-

watny dla zabójców Cezara. Powiadali, że to się da łatwo do skutku doprowadzić, jeżeli najznamienitsi tego stanu złożą pieniądze. Udał się więc K. Flawijusz, przyjaciel Brutusa, do Attyka, iżby chciał stanąć na czele tej sprawy. Atoli on, którego zasadą było, wyświadczać usługi przyjacielom bez łączenia się z jakim politycznym stronnictwem, i usuwać się zawsze od podobnych dążeń, odrzekł: „Jeżeli Brutus zechce użyć jakiej części jego majątku, to użyje on go, o ile znieść zdoła, lecz w tej sprawie nie będzie on się z nikim ani znosił ani porozumiewał.” Tym sposobem związek ów wspólny rozbił się przez opór jednego Attyka. Wkrótce zaczął brać górę Antonijusz, tak że Brutus i Kassijusz porzuciwszy spełnienie polecenia, danego im pozornie przez konsula, mając wszystko za stracone, udali

Caesaris ab equitibus Romanis, Cezara od rycerzy rzym.

Arbitrati sunt id posse
effici facile,
si principes
eius ordinis contulissent
pecunias.

Itaque Atticus
appellatus est a C. Flavio,

familiari Bruti, ut vellet
esse princeps eius rei.

At ille, qui existimaret
officia praestanda (*esse*)
amicis sine factione,
seque removisset semper
a talibus consiliis,
respondit:

si quid Brutus
voluisset uti de suis
facultatibus, usurum (*esse*)
quantum eae paterentur,
sed neque collociturum
neque coiturum (*se*) cum
quoquam de ea re.

Sic ille globus consensionis
disiectus est dissensione
huius unius.

Neque multo post
Antonius coepit esse
superior, ita ut Br.
et Cass. omissa cura

provinciarum, quae datae
erant iis a consule
dicis causa, proficiscerentur

Sądziłi, że to można
zrobić łatwo,
jeżeli pierwsi
tego stanu złożą
pieniądze.

Dlatego Attyk
wezwany został przez K. Fla-
wiusza,

przyjaciela Brutusa, aby chciał
być pierwszym téj sprawy.

Lecz ten, który mniemał,
że usługi wyświadczyć należy
przyjaciolom bez spisku,
i się usuwał zawsze
od takich zamiarów,
odrzekł:

Jeżeli czego Brutus
zechce użyć z jego
majątku, to użyje,
ile ten (majątek) znieśie,
lecz ani mówić nie będzie
ani się schodzić z
kimkolwiek o téj rzeczy.

Tak ów związek zgodności
rozbity został niezgodą
jego jednego.

Nie wiele potém
Ant. zaczął być
górá, tak że Br.

i Kass. porzuciwszy zajmowa-
nie się

poleceniem, które dane
było im przez konsula
dla pozoru, udali

ratis rebus in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum ceteris conferre noluerat florenti illi parti, abiecto Bruto Italiaque cedenti sestertium centum milia muneri misit. eidem in Epiro absens trecenta iussit dari, neque eo magis potenti adulatus est Antonio neque desperatos reliquit.

IX. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. in quo si tantum eum prudentem dicam, minus, quam debeam, praedicem, cum ille potius divinus fuerit, si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quae nullis casibus agitatur neque minuitur. hostis Antonius iudicatus Italia cesserat: spes restituendi nulla erat. non solum inimici, qui tum erant poten-

się na wygnanie. Attyk zaś, który nie chciał składać z innymi dla nich pieniędzy, gdy stronnictwo ich było potężnym, posłał w darze Brutusowi w jego upadku i ustępującemu w Italii, sto tysięcy sestercyjów; jemu również kazał, nie widząc się z nim, wypłacić w Epirze trzy kroć sto tysięcy; tym sposobem ani nie poniżał się przed potęgą Antonijusza, ani nie opuszczał zrozpaczonych.

IX. Nastąpiła wojna, prowadzona pod Mutyną. Gdybym powiedział tylko, że był podczas niej roztro-pnym, mniej niż słusznie powiedziałbym, okazał się bowiem proroczym, jeżeli darem proroctwa nazwać można wrodzoną dobroć, która nie da się zachwiać ani zmiejszyć żadnymi przypadkami. Antonijusz, nieprzyjacielem państwa ogłoszony, ustąpił był w Italii; nadziei powrotu nie było żadnej. Nietylko jego osobiści nie-

in exilium desperatis rebus.

Att., qui noluerat
conferre pecuniam
simul cum ceteris
illi parti florenti,
misit muneri abiecto Bruto

cedentique Italia
centum milia sesterium.
Absens iussit dari
trecenta (*milia*) in Epiro,
neque eo magis
adulatus est Antonio
potenti, neque
reliquit desperatos.

9. Secutum est bellum
gestum apud Mutinam.
In quo; si dicam
eum tantum prudentem,
minus praedicem, quam
debeam, cum ille fuerit
potius divinus,
si perpetua bonitas
naturalis appellanda est
divinatio, quae agitur

nullis casibus neque minuitur.

Antonius iudicatus
hostis cesserat Italia;
spes restituendi erat nulla.

Non solum inimici,
qui tum erant potentissimi

się na wygnanie straciwszy na-
dzieję.

Att., który nie chciał
złożyć pieniędzy
razem z innymi,
gdy to stronnictwo kwitło,
posłał w darze zapomnianemu
Brutusowi,

i ustępującemu z Italii
100.000 sestercyjów.
Nieobecny kazał dać
trzysta (tysięcy) w Epirze,
ani nie więcej
pochlebiał Antonijuszowi
potężnemu, ani
nie opuszczał zrozpaczonych. ¶

9. Nastąpiła wojna
prowadzona pod Mutyną.
W której, gdybym nazwał
go tylko roztroptym,
mniejbym powiedział, niż
powiczenbym, gdyż on był
raczej wieszczym,
jeżeli nieustanna dobroć
naturalna nazwać się może
wieszczym duchem, która nie-
da się zachwiać
żadnymi przypadkami ani
zmniejszyć.

Ant., ogłoszony
za nieprzyjaciela, ustąpił z Ital.:
nadziei powrotu nie było ża-
dnój.

Nie tylko nieprzyjaciele,
którzy wtedy byli bardzo po-
tężni

tissimi et plurimi, sed etiam qui adversariis eius se dabant et in eo laedendo aliquam consecuturos sperabant commoditatem, Antonii familiares insequabantur, uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam extinguere parabant. Atticus, cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto, non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed e contrario familiares eius ex urbe profugientes, quantum potuit, texit, quibus rebus indiguerunt, adiuvit. Publio vero Volumnio ea tribuit, ut plura a parente proficisci non potuerint. ipsi autem Fulviae, cum litibus distineretur magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum praestitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, sponsor omnium re-

przyjaciele, którzy wówczas byli i bardzo potężnymi i licznymi, ale nawet ci, którzy się z jego przeciwnikami łączyli i spodziewali się przez stawianie mu przeszkód osiągnąć pewne korzyści, prześladowali przyjaciół Antonijusza; żonę jego Fulwję pragnęli wyzuć z wszystkiego, a nawet zamysłali zgładzić jego dzieci. Attyk, chociaż w ścisłych był stosunkach z Cyceronem, i przyjacielem był Brutusa, nietylko nie dał się od nich nakłonić do wyrządzenia szkody Antoniuszowi, lecz przeciwnie przyjaciół jego uchodzących z miasta według możliwości bronił, i pomagał im w ich potrzebach. P. Wolumnijuszowi tyle udzielił, iż więcej wyświadczyć rodzony ojciec nie byłby w stanie. Samój zaś Fulwii, zawikłanej w procesa, i w rozmaity sposób straszonej, tak sumiennie się przysłużył, że nigdy nie stawała w są-

et plurimi,
sed etiam
qui se dabant eius
adversariis, et sperabant

(se) consecuturos (esse)
aliquam commoditatem
in laedendo eo,
insequebantur familiares
Antonii, cupiebant
spoliare uxorem Fulviam
omnibus rebus, parabant

etiam extinguere liberos.
Att. cum uteretur
intima familiaritate
Ciceronis, esset amicissimus

Bruto, non modo
nihil indulisit iis
ad violandum Antonium,
sed e contrario texit
quantum potuit familiares
eius profugientes ex urbe,
adiuvit, quibus
rebus indiguerunt.
Tribuit vero ea
Publio Volumnio, ut plura

non potuerint
proficisci a parente.
Praestitit autem suum
officium Fulviae ipsi
tanta diligentia, cum
distineretur litibus
vexareturque magnis
terroribus, ut illa

i bardzo liczni,
ale także,
którzy się oddali jego
przeciwnikom, i spodziewali
się,
że dostąpią
pewnych korzyści
przez szkodenie mu,
prześladowali przyjaciół
Ant., chcieli
wyzuć żonę Fulwję
z wszystkich rzeczy, zamie-
rzali

nawet zgładzić dzieci.
Att. chociaż żył
w ścisłej przyjaźni
z Cyceronem, i wielkim przy-
jacielem był

Brutusa, nie tylko
wcale nie folgował im
w szkodzeniu Antonijuszowi,
lecz przeciwnie chronił,
ile mógł przyjaciół
jego uciekających z miasta,
wspomagał, jakich
rzeczy potrzebowali.
Udzielił zaś tyle
Publijuszowi Wolumnijuszowi,
że więcéj

nie mogłoby było
wyjść od ojca.
Spełnił zaś swój
obowiązek dla Falwii saméj
z taką troskliwością, gdy
zajętą była procesami
i trapioną wielkimi
strachami, że ona

rum fuerit. quin etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset, ille se interposuit pecuniamque sine faenore sineque ulla stipulatione credidit, maximum existimans quaestum, memorem gratumque cognosci, simulque aperiens se non fortunae, sed hominibus solere esse amicum. quae cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existimare: nemini enim in opinionem veniebat Antonium rerum potiturum, sed sensus eius a nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur. ille autem sui iudicii, potius quid se facere par esset intuebatur, quam quid alii laudaturi forent.

dzie bez Attyka, on był ręcycielem za wszystko. Nawet w tym wypadku, gdy ona, kupiwszy za lepszych czasów majątek ziemski, pod warunkiem zapłaty w oznaczonym terminie, teraz po nieszczęściu nie mogła długu zaciągnąć, ofiarował swe pośrednictwo i pożyczył jój pieniędzy bez procentu i bez żadnego obowiązania, uważając za zysk największy, okazać się pamiętnym i wdzięcznym, i zarazem dowieść, że on nie ma zwyczajnie przychylnym być szczęśliwemu położeniu lecz ludziom. Gdy tak postępował, nikt nie mógł przypuszczać, żeby to czynił ze względu na okoliczności; nikomu bowiem na myśl nie przyszło, żeby Antonijusz kiedy przyszedł do władzy. Atoli zapatrywania jego ganili niektórzy optymaci, zdawało im się bowiem, że za mało nienawidzi złych patryjotów. Wszelako on, człowiek kierujący się własnym sądem, baczył raczej na to, co się godziło mu czynić, aniżeli co inni pochwałą.

stiterit nullum vadimonium
sine Attico, fuerit
sponsor omnium rerum.
Quin etiam, cum illa
fortuna secunda emisset
fundum in diem,
neque potuisset post
calamitatem facere versuram,
ille se interposuit,
ereditque ei pecuniam
sine faenore sineque
ulla stipulatione,
existimans maximum
quaestum, cognosci
memorem gratumque,
simulque aperiens
se non fortunae,
solere esse amicum
sed hominibus.
Quae cum faciebat,
nemo poterat existimare
eum facere temporis causa:
veniebat enim nemini

in opinionem Antonium
potiturum (*esse*) rerum.
Sed sensus eius
reprehendebatur a
nonnullis optimatibus,
quod videretur parum

odisse malos cives.
Ille autem sui iudicii
intuebatur potius, quid
esset par se facere,
quam quid alii
laudaturi forent.

nie dawała nigdy przyrzeczenia
bez Attyka, (że) był
ręczycielem wszystkiego.
Ba nawet, gdy ona,
będąc w szczęściu, kupiła była
posiadłość na dzień (termin),
a nie mogła po
nieszczęściu zaciągnąć długu,
on się wdał (w to),
i pożyczył jój pieniędzy
bez procentu i bez
żadnych zobowiązań,
uważając za największy
zysk, dać się poznać
jako pamiętny i wdzięczny,
oraz okazując,
że on nie szczęściu
zwykł być przyjaznym
lecz ludziom.

Co gdy czynił,
nikt nie mógł sądzić,
żeby on czynił dla okoliczności:
nie przychodziło bowiem ni-
komu

na myśl, żeby Antonijusz
opanował władzę.
Lecz usposobienie jego
ganione było przez
niektórych optymatów,
ponieważ wydawał się, że za-
mało

nienawidzi złych obywateli.
On zaś (człowiek) własnego są-
baczył raczej, co [du.
jest godziwém, aby czynił,
niż, coby inni
pochwalili.

X. *Conversa subito fortuna est. ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum putarat propter intimam familiaritatem Ciceronis et Bruti. itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem, latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus, paulo ante opem tulerat (tanta varietas iis temporibus fuit fortunae, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio aut periculo), habebatque secum Q. Gellium Canum, aequalem simillimumque sui. hoc quoque est Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognorat, adeo coniuncte vixit, ut ad extremam aetatem amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio fere-*

X. Nagle zmieniło się szczęście. Gdy Antonijusz wrócił do Italii, każdy by był sądził, że Attyk będzie w wielkiem niebezpieczeństwie z powodu swój zażyłości z Cyceronem i Brutusem. Ustąpił tedy z życia publicznego przed przybyciem imperatorów, obawiając się proskrypcyi, i ukrywał się u P. Wolumnijusza, któremu, jakeśmy wspomnieli, niedawno był wyświadczył przysługę, (taka to panowała w owych czasach zmienność losu, że raz ci, to znowu inni byli albo na szczycie albo w niebezpieczeństwie), i miał przy sobie Kw. Gellijusza Kanusa, który był jego rówieśnikiem i bardzo podobnego usposobienia. Jest to także cechą dobrego serca Attyka, że z tym, którego chłopcem poznał w szkole, żył tak ściśle, że przyjaźń ich wzrastała aż do późnej starości. Antonijusz zaś, chociaż tak mocno nienawidził Cycerona, że nietylko jemu samemu ale

10. Fortuna
 conversa est subito.
 Ut Antonius rediit
 in Italiam, nemo non
 putarat Atticum
 in magno periculo (*esse*)

propter intimam familiarita-
 tem

Ciceronis et Bruti.

Itaque decesserat de foro
 ad adventum imperatorum,

timens proscriptionem,
 latebatque apud P. Volum-
 nium,

cui, ut ostendimus,
 tulerat opem paulo ante,
 (tanta varietas fortunae
 fuit iis temporibus,
 ut modo hi, modi illi
 essent aut in summo
 fastigio aut periculo),

habebatque secum
 Q. Gellium Canum,
 aequalem simillimumque sui.

Hoc quoque est exemplum
 bonitatis Attici, quod
 vixit adeo coniuncte
 cum eo, quem cognorat
 puerum in ludo, ut
 amicitia eorum creverit,
 ad extremam aetatem.
 Antonius autem, etsi
 ferebatur in Ciceronem

10. Szczęście
 zmieniło się nagle.
 Skoro Ant. wrócił
 do Italii, każdy
 myślał, że Attyk
 w wielkiem niebezpieczeństwie
 (jest)

z powodu ścisłej przyjaźni

z Cyc. i Brut.

Dlatego usunął się z forum
 przed przybyciem imperato-
 rów,

obawiając się proskrypcyi,
 i ukrywał się u P. Wolumnijusza,

któremu, jak wspomnieliśmy,
 przyniósł pomoc niedawno,
 (taka zmienność szczęścia
 była w owych czasach,
 że raz ci, to znowu inni
 byli albo na najwyższym
 szczycie albo w niebezpieczeń-
 stwie),

i miał ze sobą

Kw. Gell. Kan.

rówieśnika i bardzo podobne-
 go do siebie.

To także jest dowodem
 dobroci Att., że
 żył tak ściśle

z nim, którego poznał
 chłopcem w szkole, że
 przyjaźń ich rosła
 do ostatniej starości.

Ant. zaś, chociaż
 unosił się ku Cycer.

batur in Ciceronem, ut non solum ei, sed etiam omnibus eius amicis esset inimicus eosque vellet proscribere, multis hortantibus, tamen Attici memor fuit officii et ei, cum requisisset, ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret statimque ad se veniret: se eum et illius causa Canum de proscriptorum numero exemisse. ac ne quod periculum incideret, quod noctu fiebat, praesidium ei misit. sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem carissimum habebat, praesidio fuit. neque enim suae solum a quoquam auxilium petiit salutis, ut appareret nullam seiunctam sibi ab eo velle fortunam. quodsi gubernator praecipua laude fertur, qui navem ex hieme marique scopuloso servat,

i wszystkim jego przyjaciółom był nieprzychylnym, i chciał ich proskrybować, przecież mimo licznych podjudzań, pomny na wyświadczone przez Attyka przysługi, dowiedziawszy się o miejscu jego pobytu, własnoręcznie napisał do niego, ażeby bez wszelkiej obawy do niego przybył: że jego samego, a ze względu na niego, także Kanusa wykreślił z liczby proskrybowanych. Nadto dla zapobieżenia wszelkiego niebezpieczeństwa, bo działo się to w nocy, posłał mu straż dla ochrony. Tym sposobem Attyk w najgroźniejszym położeniu nie tylko ocalił siebie, ale także najdroższego przyjaciela. Nie prosił on bowiem o pomoc dla własnego ocalenia, tak, że jawném było, iż nie pragnie on żadnego innego losu, którego by z tamtym nie mógł dzielić. Jeżeli szczególnymi pochwałami wynosimy sternika, który ocala okręt w burzy i na morzu skalistém, dlaczegóżby nie

tanto odio, ut esset
inimicus non solum ei
sed etiam omnibus
amicis eius, velletque
proscribere eos, tamen
multis hortantibus
memor fuit officii Att.,

et, cum requisisset,
ubinam esset, scripsit
sua manu, ne timeret
veniretque statim ad se:
se exemisse de numero
proscriptorum eum et
illius causa Canum.
Ac, ne quod periculum

incideret, quod fiebat noctu,

misit ei praesidium.
Sic Atticus in summo timore

fuit praesidio non solum
sibi, sed etiam ei
quem habebat carissimum.
Neque enim petiit
auxilium a quoquam
suae salutis solum,
ut appareret velle sibi

nullam fortunam
seiunctam ab eo.
Quodsi gubernator
fertur praecipua laude,

qui servat navem
ex hieme marique scopuloso

taką nienawiścią, że był
wrogiem nie tylko jego,
lecz także wszystkich
przyjaciół jego, i chciał
proskrybować ich, przecież,
chociaż wielu namawiało,
pamiętnym był przysługi At-
tyka,

i, gdy dowiedział się,
gdzie jest, napisał
własną ręką, aby się nie bał
i przybył zaraz do niego:
że on usunął z liczby
proskrybowanych go i
dla niego Kanusa.

I, aby jakie niebezpieczeń-
stwo

nie zaszło, bo działo się w
nocy,

posłał mu obronę.

Tak Attyk w największej oba-
wie

był obroną nie tylko
dla siebie, ale także dla tego,
którego miał najdroższego.

Albowiem nie żądał
pomocy od nikogo
dla swego ocalenia tylko,
że się okazało, że nie chce dla
siebie

żadnego losu
odrębnego od niego.

Jeżeli sternik
wynoszony bywa największą
pochwałą,

który ocala okręt
z burzy i morza skalistego,

cur non singularis eius existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus ad incolumitatem pervenit?

XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit quam ut quam plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. cum proscriptos praemiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit: nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est: quin etiam post proelium Philippense interitumque C. Cassii et M. Bruti L. Iulium Mocillam praetorium et filium eius Aulumque Torquatum ceterosque pari fortuna percussos instituit tueri atque ex Epiro iis omnia Samothraciam supportari iussit. difficile

należało cenić znakomitęj roztropności tego człowieka, który ocalał z tyłu i tak ciężkich zaburzeń politycznych?

XI. Wydobywszy się z tych niebezpieczeństw, niczem innem się nie zajmował, jak stać się pomocnym wielu ludziom. Kiedy lud, z powodu wyznaczonych przez imperatorów nagród, wyszukiwał proskrybowanych, nikt nie przybył do Epiru w takiem położeniu, żeby mu czegoś nie dostawało, nikomu nie odmówiono pozwolenia ciągłego tam przebywania: nawet po bitwie pod Filippi i po śmierci K. Kassyjusza i M. Brutusa postanowił chronić byłego pretora L. Julijusza Mocyllę i tegoż syna, tudzież Aulusa Torkwatusa i innych podobnym losem dotkniętych, i kazał im z Epiru wszystkiego dostarczyć do Samotracyi. Byłoby rzeczą tru-

cur prudentia singularis	dłaczegoż roztropność oso- bliwa
non existimetur eius, qui pervenit ad incolumita- tem	nie miałyby być cenioną tego, który doszedł do ocalenia
ex tot tamque gravibus procellis civilibus?	z tylu i tak ciężkich burz państwa.

11. Ex quibus malis
ut se emersit, egit
nihil aliud, quam ut
esset auxilio quam plurimis,
quibus rebus posset.
Cum vulgus conquereret
proscriptos praemiis

imperatorum,
nemo venit
in Epirum, cui defuerit
res ulla:
nemini potestas
manendi ibi perpetuo
non facta est:
quin etiam
post proelium Philip.
interitumque C. Cassii
et M. Bruti instituit
tueri L. Iul. Mocillam
praetorium et filium eius,
Aulumque Torquatam,
ceterosque perculsos pari
fortuna, atque iussit
omnia supportari iis
ex Epiro Samothr.
Difficile est persequi

11. Z których nieszczęść
skoro się wydobył, nie czynił
nic innego, jak aby
był pomocą jak najwięcej (lu-
dziom),
jakiemi rzeczami by mógł.
Gdy lud zeskukiwał
proskrybowanych wskutek na-
gród
imperatorów,
nikt nie przybył
do Epiru, któremu by brakło
rzeczy jakiej:
nikomu możliwości
pozostania tam zawsze
nie odjęto:
ba nawet
po bitwie pod Fil.
i śmierci K. Kas.
i M. Brut. postanowił
bronąć L. Jul. Moc.
byłego pretora i syna tegoż,
i Aul. Torkw.,
i innych trafionych równym
losem, i kazał
wszystkiego dostarczyć im
z Ep. do Samotr.
Trudnymby było wyliczać

est omnia persequi et non necessarium. illud unum intellegi volumus, illius liberalitatem neque temporariam neque callidam fuisse. id ex ipsis rebus ac temporibus iudicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed adflictis semper succurrit: qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem eius quam florentem coluerit. sic liberalitate utens nullas inimicitias gessit, quod neque laedebat quemquam, neque, si quam iniuriam acceperat, non malebat oblivisci quam ulcisci. idem immortalis memoria percepta retinebat beneficia: quae autem ipse tribuerat, tam diu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. itaque hic fecit, ut vere dictum videatur:

dną i niepotrzebną wyliczać wszystko. Pragniemy jedynie, aby poznano, że szczodroliwość jego nie była ani chwilową, ani podstępnie obliczoną. Do tego wniosku przyjść można ze samych zdarzeń i okoliczności, mianowicie, że nigdy nie stręczył się ze swojemi usługami ludziom, gdy właśnie byli potężnymi, lecz zawsze śpieszył z pomocą nieszczęśliwym; wszakże matkę Brutusa, Serwiliję równie szanował po jego śmierci, jak gdy tamten stał na szczycie swęj potęgi. Tak używając swęj szczodrości nie narażał się na żadne nieprzyjaźnie, bo nietylko, że nikogo nie obrażał, lecz nawet, jeżeli doznał jakiej krzywdy, wołał o nięj zapomnieć niż mścić się. Z drugiey strony w wiecznej pamięci zachowywał doznane dobrodziejstwa; te zaś, które sam wyświadczał, tak długo pamiętał, dopóki ten był wdzięcznym, który je otrzymał. Tak postępował, iż zdają

omnia et non necessarium.
 Illud unum volumus
 intellegi,
 liberalitatem
 eius fuisse neque
 temporariam neque callidam.
 Id potest iudicari
 ex ipsis rebus ac temporibus,
 quod non se venditavit
 florentibus, sed succurrit

semper afflictis:
 qui quidem coluerit
 Serviliam,
 matrem Bruti,
 non minus post mortem
 eius quam florentem.
 Sic utens liberalitate
 gessit nullas inimicitias,

quod neque laedebat
 quemquam,
 neque, si
 acceperat quam iniuriam,
 non malebat oblivisci
 quam ulcisci. Idem
 retinebat immortalis memoria

percepta beneficia:
 quae autem tribuerat
 ipse, meminerat tam diu,
 quoad ille erat gratus,
 qui acceperat.
 Itaque
 hic fecit, ut videatur
 vere dictum: „Sui mores

wszystko i niepotrzebném.
 To jedno chcemy
 aby zrozumiano,
 że hojność
 jego nie była ani
 czasową ani chytrą.
 To można wnosić
 z samych faktów i czasów,
 bo nie sprzedawał się
 będącym w rozkwicie, lecz po-
 magał
 zawsze nieszczęśliwym:
 który istotnie uszanował
 Serwiliję,
 matkę Brutusa,
 nie mniej po śmierci
 jego jak, gdy kwitnął.
 Tak używając hojności
 nie ponosił żadnych nieprzy-
 jaźni,
 bo ani nie obrażał
 nikogo,
 ani, jeżeli
 otrzymał jaką krzywdę,
 nie wołał zapomnieć
 niż pomścić. Równie
 zachował w nieśmiertelnej pa-
 mięci
 otrzymane dobrodziejstwa;
 które zaś udzielał
 sam, pamiętał tak długo,
 póki ten był wdzięcznym,
 który otrzymał.
 Dlatego
 on sprawił, że zdaje się
 prawdziwie powiedziano: „Wła-
 sne obyczaje

Sui cuique mores fingunt fortunam hominibus.
neque tamen ille prius fortunam quam se ipse finxit,
qui cavit, ne qua in re iure plecteretur.

XII. His igitur rebus effecit ut M. Vipsanius Agrippa, intima familiaritate coniunctus adulescenti Caesari cum propter suam gratiam et Caesaris potentiam nullius condicionis non haberet potestatem, potissimum eius deligeret affinitatem praeoptaretque equitis Romani filiam generosarum nuptiis, atquem harum nuptiarum conciliaior fuit (non est enim celandum) M. Antonius, triumvir rei publicae constituendae. cuius gratia cum augere possessiones posset suas, tantum a fuit a cupiditate pecuniae, ut nulla in re usus sit ea nisi in deprecandis amicorum aut

się stwierdzać słowa: „Własny charakter jest sprawcą losu każdego człowieka.” Wszelako nie zapewnił on sobie własnego losu pierwiéj nim się sam wykształcił, strzegąc się, aby go w jakiej rzeczy słusznie nie ganiono.

XII. Tym sposobem doprowadził do tego, że ściśle przyjaciel młodego Cezara Oktawiana, M. Wipsanijusz Agryppa, który z powodu swego stosunku z Cezarem i potężnego stanowiska mógł sobie dowolnie upatrzeć związki małżeńskie, przedewszystkiém wybrał połączenie się z jego rodziną, i przeniósł córkę rycerza rzymskiego nad związek z szlachetnie urodzoną. Związek ten małżeński skojarzył, (nie należy tego ukrywać) M. Antonijusz, tryjumwir dla urzędzenia państwa. Chociaż za jego wpływem mógł być pomnożyć swój majątek, tak dalekim był od zapragnienia pieniędzy, że tegoż wpływu nie korzystał w niczém, jak tylko w od-

fingunt fortunam hominibus cuique.	wyrabiają los ludziom każdemu.
Neque tamen	Jednak nie
finxit ille fortunam	wyrobił on losu (swego)
prius quam se ipse (<i>zam. ip-</i> <i>sun</i>),	pierwój nim siebie samego,
qui cavet, ne plecteretur	który strzegł się, aby nie był pomawiany
iure in qua re.	słusznie w jakiej rzeczy.

12. His igitur rebus
effecit, ut M. Vipsanius Ag-
rippa,
coniunctus familiaritate
intima Caesari
adulescenti, cum propter
suam gratiam et
potentiam Caesaris
non haberet potestatem
nullius conditionis,
deligeret potissimum
affinitatem eius,
praeopateretque filiam
equitis Romani
nuptiis generosarum.
Atque M. Antonius triumvir
constituendae reipublicae
fuit conciliator harum
nuptiarum (non est enim
celandum).
Cuius gratia
cum posset augere
suas possessiones,
tantum a fuit a cupiditate
pecuniae, ut usus sit
ea in nulla re
nisi in deprecandis aut

12. Temi tedy rzeczami
sprawił, że M. Wipsanijusz
Agrypa,
połączony przyjaźnią
ściśłą z Cezarem
młodym, gdy dla
swego wpływu i
potęgi Cezara
miał możność
wszelkiego związku,
wybrał właśnie
powinowactwo z nim,
i przeniósł córkę
rycerza rzyms.
nad małżeństwo magnackie.
Jakoż M. Ant. tryjumwir
dla urzędzenia państwa
był sprawcą tego
małżeństwa (nie trzeba bowiem
ukrywać).
Którego wpływem
lubo mógł pomnożyć
swoje posiadłości,
tak dalekim był od pożądania
pieniędzy, że nie używał
ich w żadnej rzeczy,
jak tylko w usuwaniu albo

periculis aut incommodis. quod quidem sub ipsa pro-
 scriptione perillustre fuit. nam cum L. Saufei equitis
 Romani, aequalis sui, qui complures annos studio du-
 ctus philosophiae habitabat Athenis habebatque in Ita-
 lia pretiosas possessiones, trumviri bona vendidissent
 consuetudine ea, qua tum res gerebantur, Attici labore
 atque industria factum est, ut eodem nuntio Saufeius
 fieret certior se patrimonium amisisse et recuperasse.
 idem L. Iulium Calidum, quem post Lucretii Catulli-
 que mortem multo elegantissimum poetam nostram tu-
 lisse aetatem vere videor posse contendere, neque mi-
 nus virum bonum optimisque artibus eruditum, post
 proscriptionem equitum propter magnas eius Africanas

wracaniu wstawieniem się swojém nieszczęść i niebez-
 pieczeństw od swoich przyjaciół. A było to sprawą
 znakomitą właśnie podczas saméj proskrypcyi. Kiedy
 np. według przyjętego w owych czasach zwyczaju try-
 jumwirowie sprzedali dobra jego rówieśnika, rycerza
 rzymskiego L. Saufejusza, który z zamiłowania filozofii,
 mieszkał przez kilka lat w Atenach, a w Italii posiadał
 znaczne majątki, Attyk swymi zabiegami i usiłowania-
 mi sprawił, że za jedném i tém samém doniesieniem za-
 wiadomiono Saufejusza o utracie i odzyskaniu ojcowi-
 zny. Podobnie wydobyl z nieszczęścia L. Julijusza Ka-
 lidusa, — o którym podług mego zdania słusznie twier-
 dzić mogę, że od śmierci Lukrecyjusza i Katulla jest
 on najlepszym poetą, jakiego nasz wiek wydał, jakotóż
 człowiekiem prawym i wykształconym w sztukach i u-
 miętnościach, kiedy już po ukończeniu proskryp-

periculis aut incommodis
amicorum.
Quod quidem
fuit perillustre sub
ipsa proscriptione.
Nam cum triumviri,
ea consuetudine, qua
tum res gerebantur,
vendidissent bona
L. Saufei, equitis Rom.,
sui aequalis, qui, ductus
studio philosophiae
habitabat Ath., habebatque
in Italia possessiones
pretiosas: factum est
labore atque industria
Attici, ut Saufeius
fieret certior eodem
nuntio, se amisisse
patrimonium et recuperasse.
Idem expedivit L. Iulium Ca-
lidum,
quem post mortem
Lucretii Catullique videor
posse vere contendere,
nostram aetatem tulisse
poetam multo
elegantissimum, neque minus
bonum virum,
eruditumque
optimis artibus, relatum
absentem in numerum
proscriptorum post
proscriptionem equitum,

niebezpieczeństw albo przy-
krości
przyjaciół.
Co zaiste
było znakomitým podczas
saméj proskrypcyi.
Alb. gdy tryjumwirowie
tym zwyczajem, jakim
wtedy rzeczy się działy,
sprzedali dobra
L. Sauf., rycerza rzymskiego,
jego rówieśnika, który, ujęty
studyjami filozofii
mieszkał w At., i miał
w It. posiadłości
drogie: stało się
pracą i staraniem
Att., że Sauf.
został zawiadomiony przez to
samo
doniesienie, że stracił
ojcowiznę i odzyskał.
Równie uwolnił L. Juljusza
Kalidusa,
o którym po śmierci
Lukr. i Katulla, zdaje się,
mogę słusznie twierdzić,
że (go) nas wiek przyniósł
jako poetę o wiele
najwytworniejszego, i nie mniej
dobrego męża,
i wykształconego
w najlepszych sztutach, wpi-
sanego
nieobecnego do liczby
proskrybowanych po
proskrypcyi rycerzów,

possessiones in proscriptorum numerum a P. Volumnio, praefecto fabrum Antonii, absentem relatum expedit. quod in praesenti utrum ei laboriosius an gloriosius fuerit, difficile est iudicare, quod in eorum periculis non secus absentes quam praesentes amicos Attico esse curae cognitum est.

XIII. Neque vero ille minus bonus pater familias habitus est quam civis. nam cum esset pecuniosus, nemo illo minus fuit emax, minus aedificator. neque tamen non in primis bene habitavit omnibusque optimis rebus usus est. nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilianam, ab avunculo hereditate relictam, cuius amoenitas non aedificio, sed silva constabat: ip-

cyi stanu rycerskiego wciągnięty został do liczby proskrybowanych w swój nieobecności przez P. Wolumnijusza, naczelnika oddziału rzemieślników wojskowych, z powodu swoich posiadłości w Afryce. Trudno jest rozsądzić, czy w ówczesnych stosunkach to było dla niego więcej połączone z trudnościami, czy też z chlubą, albowiem w niebezpieczeństwach owych mężów okazało się, że Attyk równe miał staranie o nieobecnych jak o obecnych swoich przyjaciółach.

XIII. Uważano go również za tak dobrego gospodarza domu, jak obywatela. Chociaż bowiem miał zawsze gotówkę, przecież nie było nikogo, któryby lubiał mniej kupować i budować. Mimo to mieszkał bardzo wytwornie, i używał, co było najlepszego. Dom jego położony był na wzgórzu Kwirynalskiém, zwany Tamfilijuszowy, odziedziczony po wuju, którego powab nie

propter magnas possessiones eius Africanas. a P. Vol.,	dla wielkich posiadłości jego afrykańskich, przez P. Wolumnijusza
praefecto fabrum (<i>zam. -orum</i>) Antonii. Quod est difficile iudicare, utrum in praesenti fuerit ei laboriosius an gloriosius,	naczelnika rzemieślników Antonijusza. Co jest trudném osądzić, czy w (owój) chwili było mu trudniejszém czy chlubniej- szém,
quod cognitum est amicos esse curae Attico	bo poznano, że przyjaciół ma w pieczy Attyk
in periculis eorum non secus absentes quam praesentes.	w niebezpieczeństwach ich równie nieobecnych jak obecnych.

13. Neque vero ille vir
habitus est minus bonus
pater familias quam civis.

Nam cum esset
pecuniosus, nemo fuit
minus emax, minus
aedificator illo.
Neque tamen non habitavit
bene in primis,
ususque est rebus
omnibus optimis.
Nam habuit domum
in colle Quirinali
Tamphilianam,
relictam
hereditate ab avunculo,
cuius amoenitas non
constabat aedificio
sed silva:
ipsum enim

13. Lecz ten człowiek
miany był nie mniej dobrym
ojcem rodziny, jak obywate-
lem.

Albowiem chociaż był
bogaty, nikt nie był
mniej chętnym do kupna, mniej
do budowania nad niego.
Jednak mieszkał
dobrze bardzo
i używał rzeczy
wszystkich najlepszych.
Bo miał dom
na wzgórzu Kwirynalskiém
Tamfilijuszowy,
zostawiony
w spadku przez wuja,
którego przyjemność nie
polegała na budowie
lecz parku:
sam bowiem

sum enim tectum antiquitus constitutum plus salis quam sumptus habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. usus est familia, si utilitate iudicandum est, optima, si forma, vix mediocri. namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostae optimi et plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset, pari modo artifices ceteri, quos cultus domesticus desiderat, adprime boni. neque tamen horum quemquam nisi domi natum domique factum habuit: quod est signum non solum continentiae, sed etiam diligentiae. nam et non intemperanter concupiscere, quod a plurimis videas, continentis debet duci, et potius

polegał na budowie, lecz parku; sam dom, dawno zbudowany, więcej okazywał gustu niż przepychu; a nie w nim nie zmienił, chyba do czego zmuszała go starość zabudowania. Służbę miał, jeżeli ją należy sądzić według jój użytku, bardzo dobrą, jeżeli zaś z powierzchowności, zaledwie mierną. Byli bowiem między nimi niewolnicy bardzo wykształceni, mianowicie bardzo dobrzy lektorowie, i liczni przepisywacze ksiąg, tak że nawet nie było pacholka żadnego, któryby nie był wstanie z obu tych czynności doskonale się wywiązać; podobnie i reszta rzemieślników, których wymagają potrzeby domu, bardzo zręczni. Nie miał jednak między nimi żadnego, któryby się nie urodził i nie wykształcił we własnym domu; jest to dowodem nietylko jego wstrzeмиęźliwości, lecz także staranności. Cechą bowiem wstrzeмиęźliwego człowieka jest, nie pożądać bez poha-

tectum constitutum
antiquitus habebat
plus salis quam sumptus:
in quo commutavit nihil,
nisi si quid coactus est
vetustate.

Usus est
familia optima, si
iudicandum est utilitate,
si forma, vix mediocri.

Namque erant in ea
pueri litteratissimi,

anagnostae optimi et
librarii plurimi,
ut ne pedisequs quidem
quisquam esset, qui non
posset facere utrumque
horum pulchre,
pari modo (*roz. in ea erant*) ar-
tifices

ceteri, quos cultus
domesticus desiderat,
adprime boni.

Neque tamen habuit
quemquam horum nisi
natum domi factumque

domi: quod signum est
non solum continentiae,
sed etiam diligentiae.

Nam et non concupiscere
intemperanter, quod videas

a plurimis (*roz. concupisci*) de-
bet duci

dom stawiony
dawno, miał
więcej gustu niż przepychu:
w którym nie zmienił nic,
chyba że do czego zmuszony był
przez starość.

Miał
służbę bardzo dobrą, jeżeli
sądzić można po użyteczności,
jeżeli z powierzchowności, le-
dwie mierną.

Albowiem były w niej
niewolnicy bardzo wykształ-
ceni,

lektorowie b. dobrzy i
bibliotekarze liczni,
że nawet pacholka
żadnego nie było, któryby nie
mógł wykonać jednej i drugiej
z tych rzeczy pięknie,
podobnie też rzemieślnicy

inni, których potrzeby
domowe wymagają,
nader dobrzy.
Jednak nie miał
nikogo z nich jak tylko
urodzonego w domu i wyuczo-
nego

w domu; co znakiem jest
nie tylko wstrzemięźliwości
ale także troskliwości.

Bo i nie pożądać
bez umiarkowania (tego), co
widzieć możesz,
że od wielu jest pożądane,
trzeba uważać

diligentia quam pretio parare non mediocris est industriae. elegans, non magnificus, splendidus, non sumptuosus: omnisque diligentia munditiam, non affluentiam adfectabat. supellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. nec praeteribo, quamquam nonnullis leve visum iri putem, cum in primis lautus esset eques Romanus et non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, non amplius quam terna milia peraeque in singulos menses ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. atque hoc non auditum, sed cognitum praedicamus: saepe enim propter familiaritatem domesticis rebus interfuimus.

mowania się takich rzeczy, za którymi cały świat jawnie goni; cechą zaś nie małej staranności jest, zyskać coś raczej własną pracą, niżeli pieniędzmi. Był to człowiek pełen dobrego smaku bez wystawności, pełen wytworności bez zbytku, a wszelkie jego usiłowania dążyły do oszczędności nie do obfitości. Sprzęty domowe nie zbyt okazałe, i nie zbyt liczne, iż ani w jednym ani w drugim względzie nie raziły. Nie pomnę również milczeniem, lubo, jak mniemam, zdawać się to będzie mniejszej wagi, chociaż był jak mało który z rycerzy rzymskich wystawnym w sposobie życia, i z niemałą gościnnością zapraszał do swego domu ludzi wszystkich stanów, to wiem jednak z dziennika, że zwykle wstawiał do księgi wydatków nie więcej jak 3,000 sester. mniej więcej na miesiąc. A to mówię nie ze słuchu lecz z naoczności przekonania; często bowiem dla mojej z nim zażyłości brałem udział także w sprawach domowych.

continentis; et parare

diligentia potius quam
pretio non est
industriæ mediocris.

Elegans non magnificus,
splendidus non sumptuosus,
omnisque affectabat
diligentia munditiam
non affluentiam.

Supellex (*erat*) modica non
multa,
ut posset conspici
in neutram partem.

Nec praeteribo,
quamquam putem
visum iri leve nonnullis,

cum esset eques Rom.,
lautus in primis,
et invitaret suam domum
non parum liberaliter
homines omnium ordinum,
solitum (*esse*) expensum
sumptui ferre ex ephemeride

non amplius quam
terna milia peraeque
in singulos menses.
Atq. praedicamus hoc
non auditum sed cognitum:
saepe enim interfuimus
rebus domesticis
propter familiaritatem.

za cechę wstrzemięzliwego; i
przysparzać

troskliwością raczej niż
pieniędzmi nie jest
(cechą) staranności pomiernej.
Wytworny nie zbyt kowny,
blyszczący nie kosztowny,
i cały starał się
zapobiegliwością o ochędóstwo
nie o obfitość.

Sprzęty mierne nie liczne,

że nie mogły uderzać
w żadnym z dwóch wzglę-
dów.

I nie pomnę,
choć mniemam,
że będzie się zdawało blahém
niektórym,
choć był rycerzem rzym-
skim,

wystawnym bardzo,
i zapraszał do swego domu
nie bez uprzejmości
ludzi wszystkich stanów,
zwykł był wydatek
na opędzenie kosztów ponosić
podług dziennika

nie więcej jak
po 3.000 średnio
na (każdy) miesiąc.

A mówimy to
nie ze słucho lecz sprawdzone:
często bowiem wtręcaliśmy się
w sprawę domowe
z powodu stosunków przyja-
źni.

XIV. Nemo in convivio eius aliud acroama audivit quam anagnosten, quod nos quidem iucundissimum arbitramur: neque umquam sine aliqua lectione apud eum cenatum est, ut non minus animo quam ventre convivae delectarentur: namque eos vocabat, quorum mores a suis non abhorrent. cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de cotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine, tantaque usus est moderatione, ut neque in sestertio vicies, quod a patre acceperat, parum se splendide gesserit neque in sestertio centies affluentius vixerit, quam instituerat, parique fastigio steterit in utraque fortuna. nullos habuit hortos, nullam suburbanam aut maritimam sumptuosam

XIV. Nikt przy ucztach u niego nie słyszał innéj rozrywki, jak lektora, co my przynajmniej uważamy za rzecz bardzo przyjemną; nigdy przy obiadach u niego nie obeszło się bez jakiejś lektury, tak iż goście i swój żołądek i głowę posilali; zapraszał bowiem takich, których charakter nie wiele się różnił od jego własnego. Chociaż majątek jego tak się pomnożył, nie zmienił z trybu swego życia codziennego, nie ze swoich zwyczajów, i tak był umiarkowanym, że ani przy dwóch milionach sestercyjów, które odziedziczył po ojcu, nie występował za mało okazale, ani przy dziesięciu milionach nie żył zbyt kowniej, aniżeli początkowo zaczął; w jedném i w drugiem położeniu utrzymał się na jednakowej wysokości. Nie miał żadnych ogrodów, żadnej wspaniałej willi ani pod miastem ani nad morzem,

14. Nemo audivit
in convivio eius aliud
acroama quam anagnosten,
quod nos quidem arbitramur

iucundissimum:
neque umquam cenatum est
apud eum sine aliqua
lectione, ut convivae
delectarentur non minus
animo quam ventre:
namque vocabat eos,
quorum mores non
abhorrerent a suis.
Cum tanta accessio
pecuniae facta esset,
nihil mutavit de cultu

cotidiano, nihil de
consuetudine vitae,
ususque est tanta
moderatione, ut neque
in vicies sestertio,

quod acceperat a patre,
se gesserit parum splendide,

neque in centies sestertio

vixerit affluentius,
quam instituerat,
steteritque pari fastigio
in utraque fortuna.
Nullos hortos habuit,
nullam villam sumptuosam
suburbanam aut maritimam,

14. Nikt nie słyszał
podczas biesiady jego innéj
zabawy jak lektora,
co my przynajmniej uważa-
my

za najprzyjemniejsze:
i nigdy nie obiadowano
u niego bez jakiejś
lektury, że goście
posilali nie mniej
ducha jak żołądek:
albowiem zapraszał takich,
których obyczaje nie
różniły się od jego.
Chociaż taki przybytek
pieniędzy się stał,
nic nie zmienił w urzędze-
niu

codzienném, nic w
zwyczaju życia,
i użył takiego
umiarkowania, że ani
przy dwóch milionach serter-
cyjów,

które otrzymał po ojcu,
nie prowadził się mniej oka-
zale,

ani przy dziesięciu milionach
sestercyjów

nie żył zbyt kowniej,
jak był rozpoczął,
i stał na równéj wysokości
w obu położeniach.

Żadnych ogrodów nie miał,
żadnéj willi bogatéj
podmiastowéj lub nadmor-
skiej,

villam, neque in Italia praeter Arretinum et Nomentanum rusticum praedium, omnisque eius pecuniae re-
ditus constabat in Epiroticis et urbanis possessionibus.
ex quo cognosci potest usum eum pecuniae non magni-
tudine, sed ratione metiri solitum.

XV. Mendacium neque dicebat neque pati pote-
rat. itaque eius comitas non sine severitate erat neque
gravitas sine facilitate, ut difficile esset intellectu,
utrum eum amici magis vererentur an amarent. quid-
quid rogabatur, religiose promittebat, quod non libe-
ralis, sed levis arbitrabatur polliceri quod praestare
non posset. idem in tuendo, quod semel adnuisset, tanta
erat cura, ut non mandatam, sed suam rem videretur

ani posiadłości ziemskiej w Italii, prócz jednéj pod Ar-
recyjum, a drugiéj koło Nomentum; wszystkie jego do-
chody płynęły z majątków, które miał w Epirze, i po-
siadłości miejskich w Rzymie. Poznać z tego można,
że miał we zwyczaju, stosować używanie pieniędzy nie
podług ich ilości, lecz podług rozsądku.

XV. Kłamstwa ani sam nie mówił, ani znieść nie
mógł. Dlatego uprzejmość jego nie była bez pewnej
surowości, ale téż i powaga nie bez względności, iż tru-
dno było osądzić, czy przyjaciele więcej go szanowali,
czy téż kochali. Jeżeli go o co proszono, to przyrzekał,
lecz po sumiennéj rozwadze, albowiem uznawał to za
cechę człowieka nie szczodrego, lecz lekkomyślnego,
który przyrzeka, czego dotrzymać nie może. Również
gdy jaką sprawę raz wziął w obronę, tak był gorliwym,
iż się zdawało, że nie sprawy poleconéj, lecz własnéj

neque praedium rusticum
in Italia praeter
Arretinum et Nomentanum,
omnisque reditus pecuniae

eius constabat in
possessionibus Epiroticis
et urbanis.

Ex quo potest
cognosci, eum solitum (*esse*)
metiri usum pecuniae
non magitudine sed ratione.

15. Neque dicebat neque
poterat pati mendacium.

Itaque comitas eius
erat non sine severitate,
neque gravitas sine
facilitate,
ut esset
difficile intellectu, utrum
amici vererentur eum
magis an amarent.

Quidquid rogabatur,
promittebat religiose,
quod arbitrabatur non
liberalis sed levis

polliceri,
quod non posset
praestare.

Idem erat
tanta cura, in tuendo,

quod semel adnuisset,
ut non videretur agere

ani téż majątku wiejskiego
w Italii prócz
arretyński i nomentański,
i wszelkie dochody w pienią-
dzach

jego pochodziły z
posiadłości epirejskich
i miejskich.

Z czego można
poznać, że zwykł był
mierzyć używanie pieniędzy
nie podług ilości lecz rozumu.

15. Ani mówił ani nie
mógł cierpieć kłamstwa.

Dlatego uprzejmość jego
nie była nie bez surowości,
a powaga nie bez
przystępności,
że było
trudno zrozumieć, czy
przyjaciele szanowali go
więcej czy téż kochali.

O co go proszono,
przrzekał sumiennie,
bo sądził że nie
hojnego lecz lekkomyślnego
(jest cechą)

przrzekać,
czego nie może
dotrzymać.

Równie był
takiéj troskliwości w dokona-
niu (tego),

na co raz przystał,
że nie zdawał się spełniać

agere. numquam suscepti negotii eum pertaesum est: suam enim existimationem in ea re agi putabat, qua nihil habebat carius. quo fiebat ut omnia Ciceronum, M. Catonis, Q. Hortensii, A. Torquati, multorum praeterea equitum Romanorum negotia procuraret. ex quo iudicari poterat non inertia, sed iudicio fugisse rei publicae procurationem.

XVI. Humanitatis vero nullum adferre maius testimonium possum, quam quod adulescens idem seni Sullae fuit iucundissimus, senex adulescenti M. Bruto, cum aequalibus autem suis Q. Hortensio et M. Cicerone sic vixit, ut iudicare difficile sit, cui aetati fuerit aptissimus. quamquam eum praecipue dilexit Cicero, ut ne

broni. Nigdy nie żałował przyjętego na się obowiązku; mniemał bowiem, że idzie tu o jego dobre imię, nad które nie miał droższego. Stąd poszło, że zajmował się sprawami obu Cyceronów, M. Katona, Kw. Hortenzyjusza, A. Torkwata i wielu innych rycerzy rzymskich. Z tego wnosić można, że nie z zamilowania do bezczynności, lecz z wewnętrznego przekonania uchylał się od służby publicznej.

XVI. Że posiadał umysł wysoko uszlachetniony, na to nie możemy lepszego postawić dowodu, jak, że będąc młodym człowiekiem umiał się podobać staremu Sulli, będąc sam w wieku młodemu M. Brutusowi, z rówieśnikami zaś swoimi, Kw. Hortenzyjuszem i M. Cyceronem w takim był stosunku, że trudno osądzić, dla którego wieku najlepiej się stosował. Wszelako naj-

rem mandatam sed suam.
 Numquam pertaesum est
 eum suscepti negotii:
 putabat enim agi
 in ea re
 suam existimationem,
 qua habebat nihil carius.

Quo fiebat,
 ut procuraret
 omnia negotia Ciceronum,
 M. Cat., Q. Hortensii,
 A. Torquati praeterea mul-
 torum
 equitum Rom.
 Ex quo poterat iudicari
 fugisse (eum) procurationem
 rei publ. non inertia
 sed iudicio.

16. Humanitatis vero
 nullum testimonium maius
 possum adferre, quam
 quod idem adulescens

fuit iucundissinus
 Sullae seni, senex
 adulescenti M. Bruto,
 vixit autem sic cum
 suis aequalibus Q. Hortensio

et M. Cic, ut difficile
 sit iudicare, cui aetati
 fuerit aptissimus.
 Quamquam Cicero
 praecipue dilexit eum,

rzeczy poleconej lecz własną.
 Nigdy nie sprzykrzył
 sobie podjętego obowiązku:
 sądził bowiem, że tyczy się
 w tej rzeczy
 o jego dobre imię,
 nad które nie miał nic droż-
 szego.

Czém się działo,
 że spełniał
 wszystkie sprawy Cyc.,
 M. Kat., Kw. Hort.,
 A. Torkwata, prócz tego wielu
 rycerzy rzymskich.
 Z czego można było wnosić,
 że unikał zajęcia się
 sprawami publicznymi nie z
 gnusności
 lecz z rozsądku.

16. Szlachetności zaś
 żadnego dowodu większego
 nie mogę przytoczyć, jak
 że ten sam (człowiek) jako mło-
 dzieniec

był najmilszym
 Sulli staremu, jako starzec
 młodemu M. Brutusowi,
 żył zaś tak z
 swoimi rówieśnikami Kw. Hor-
 tenzyjuszem
 i M. Cyc., że trudno
 jest osądzić, któremu wiekowi
 był najstosowniejszym.
 Wszelako Cyc.
 szczególnie kochał go,

frater quidem ei Quintus carior fuerit aut familiarior. ei rei sunt indicio praeter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus sunt editi, sedecim volumina epistolarum, ab consulatu eius usque ad extremum tempus ad Atticum missarum: quae qui legat, non multum desiderabit historiam contextam eorum temporum. sic enim omnia de studiis principum, vitiis ducum, mutationibus rei publicae perscripta sunt, ut nihil in iis non appareat et facile existimari possit, prudentiam quodam modo esse divinationem. non enim Cicero ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixit sed etiam, quae nunc usu veniunt, cecinit ut vates.

XVII. De pietate autem Attici quid plura com-

więcój kochał go Cycero, tak że własny brat Kwintus nie był mu droższym lub bliższym. Świadczy o tém prócz wydanych dzieł, w których o nim wspomina, sześćnaście ksiąg listów pisanych do Attyka od początku swego konsulatu aż do czasów ostatnich. Ktoby je czytał, nie potrzebuje żadnej historyi w związku opowiedzianej owych czasów; tak bowiem tam wszystko dokładnie jest opisane, o dążeniach przywódców, błędach wodzów, zmianach w państwie, że wszystko staje jasno przed oczyma; łatwo można zrozumieć, że rozsądek jest niejako darem przewidywania. Cycero bowiem, nie tylko to przepowiedział, co się stało za jego życia, lecz wyprorokował jak wieszcz nawet to, co się dziś dzieje.

XVII. Cóż mam się rozwodzić o miłości Attyka

ut ne frater quidem
 Quintus fuerit carior
 aut familiarior.
 Indicio ei rei sunt
 praeter eos libros,
 in quibus facit mentionem
 de eo, qui editi sunt
 in vulgus, sedecim
 volumina epistolarum,
 missarum ad Atticum
 ab consulatu eius
 usque ad extremum tempus:
 quae qui legat, non
 multum desiderabit
 historiam contextam
 eorum temporum.
 Sic enim omnia
 perscripta sunt de
 studiis principum, vitiis
 ducum, mutationibus
 rei pub., ut nihil non
 appareat in iis, et
 possit facile existimari
 prudentiam esse quodam
 modo divinationem.
 Cicero enim non praedixit
 solum ea futura (*esse*),
 quae acciderunt se vivo,
 sed etiam cecinit ut vates,
 quae nunc usu veniunt.

17. Quid autem
 commemorem plura de
 pietate Attici?

że brat nawet
 Kw. nie był droższym
 lub bliższym.
 Dowodem téj rzeczy są
 prócz tych ksiąg,
 w których czyni wzmiankę
 o nim, które wydane zostały
 publicznie, szesnaście
 ksiąg listów,
 pisanych do Attyka,
 od konsulatu jego
 aż do ostatniego czasu:
 które ktoby czytał, nie
 wiele potrzebować będzie
 historii ciągłej
 owych czasów
 Tak bowiem wszystko
 opisane jest o
 dążeniach naczelników, błędach
 wodzów, zmianach
 rzeczyposp., że wszystko
 jasno przedstawia się w nich, i
 można łatwo osądzić,
 że roztropność jest w pewnym
 sposobie darem wieszczym.
 Cycero bowiem nie przepowiedział
 jedynie, że to się stanie,
 co istotnie wydarzyło się za je-
 go życia,
 lecz także przepowiedział jak
 wieszcz,
 co dziś się dzieje.

17. Cóż zaś
 mam przytoczyć więcej o
 miłości Attyka?

memorem? cum hoc ipsum vere gloriantem audierim in funere matris suae, quam extulit annorum nonaginta, cum ipse esset septem et sexaginta, se numquam cum matre in gratiam redisse, numquam cum sorore fuisse in simultate, quam prope aequalem habebat. quod est signum aut nullam unquam inter eos querimoniam intercessisse, aut hunc ea fuisse in suos indulgentia, ut, quos amare deberet, irasci eis nefas duceret. neque id fecit natura solum, quamquam omnes ei paremus, sed etiam doctrina: nam principum philosophorum ita percepta habuit praecepta, ut iis ad vitam agendam, non ad ostentationem uteretur.

XVIII. Moris etiam maiorum summus imitator

ku swoim? kiedy na własne uszy słyszałem, jak słusznie sam się chlubił podczas pogrzebu swój matki, którą pochował jako staruszkę dziewięćdziesięcioletnią, mając sam lat 67, że nigdy nie potrzebował się godzić z matką, nigdy nie poróżnił się z siostrą, która była prawie w równym z nim wieku. Jest to dowodem, że albo nigdy żaden spór nie zaszedł między nimi, albo że on był dla swoich tak uległym, że uważał za grzech, gniewać się na tych, których kochać powinien. Nie czynił też tego jedynie z wrodzonego usposobienia, którego wszyscy słuchamy, lecz także wskutek swego wysokiego wykształcenia; albowiem zasadami najznakomitszych filozofów tak się przejął, że zastosowywał je w życiu praktycznym, a nie dla nadania sobie blichtru.

XVIII. Był także nader gorliwym naśladowcą

cum audierim ipsum
vere gloriantem in

funere matris suae,
quam extulit annorum 90,
cum ipse esset 67,
se numquam cum matre
redisse in gratiam,
numquam fuisse
in similitate cum sorore,
quam habebat prope
aequalem.

Quod signum
est aut nullam
querimoniam umquam
intercessisse inter eos,
aut hunc fuisse
ea indulgentia in suos,
ut duceret nefas,
irasci eis, quos deberet

amare. Neque fecit id
solum natura, quamquam
omnes paremus ei,
sed etiam doctrina:

nam habuit praecepta
principum philosophorum
ita percepta, ut
uteretur iis ad
agendam vitam non
ad ostentationem.

19. Fuit etiam
summus imitator
moris maiorum amatorque

kiedy slyszalem samego
sluszenie chlubiacego sie pod-
czas

pogrzebu matki swojej,
ktora pochowal majaca lat 90,
gdy sam byl 67-mio letnim,
ze on nigdy z matka
sie nie godzil,
nigdy nie byl
w sporze z siostra,
ktora mial prawie
rowiesnica.

Co znakiem
jest, ze albo zadna
sprzeczką nigdy
nie zaszla miedzy nimi,
albo ze on byl
takięj poblazliwosci ku swoim,
ze uwazal za grzech,
gniewac sie na tych, ktorých
powinien

kochać. A nie czynil tego
jedynie z natury, lubo
wszyscy sluchamy jej,
ale takze z powodu wykształ-
cenia;

albowiem mial zasady
pierwszych filozofow
tak pojete, ze
uzywal ich do
prowadzenia zycia nie
do popisywania sie.

18. Był równie
bardzo wielkim naśladowcą
obyczaju przodków i miłośni-
kiem

fuit antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine exposuerit, quo magistratus ordinavit. nulla enim lex neque pax neque bellum neque res illustris est populi Romani, quae nē in eo suo tempore sit notata, et, quod difficillimum fuit, sic familiarum originem subtexit, ut ex eo clarorum virorum propagines possimus cognoscere. fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu Iuniam familiam a stirpe ad hanc aetatem ordine enumeraverit, notans, qui a quoque ortus, quos honores quibusque temporibus cepisset: pari modo Marcelli Claudii de Marcellorum, Scipionis Corneli et

obyczaju przodków i miłośnikiem starożytnych dziejów ojczystych, których tak dokładną posiadał znajomość, że je w całości skreślił w tém dziele, w którém opisał kolejne następstwo urzędników. Nie ma bowiem ani żadnego prawa, żadnego układu pokojowego, żadnej wojny, ani żadnego czynu narodu rzymskiego, któryby nie był tam pod właściwym rokiem zapisany, a co było rzeczą najtrudniejszą, tak połączył z tém wszystkiém początki rodzin, że z niego zapoznać się możemy z rodowodami sławnych mężów. To samo uczynił oddzielnie w innych księgach, np. na prośbę M. Brutusa wyliczył kolejną następstwa ród Junijuszów od jego początku aż do naszych czasów, dodając, od kogo każdy pochodzi, jakie piastował dostojęństwa i kiedy: podobnie postąpił na prośbę Marcellusa Klaudyjusza o rodzie Marcellusów, a na prośbę Scypiona Kornelijusza i Fabiju-

antiquitatis;
quam habuit
adeo diligenter cognitam,
ut exposuerit eam totam
in eo volumine, quo
ordinavit magistratus.
Est enim nulla lex,

neque pax,
neque bellum,
neque res illustris
populi Rom., quae non

notata sit in eo
suo tempore, et, quod
fuit difficillimum,
subtexuit sic originem
familiarum,
ut possimus
cognoscere ex eo
propagines clarorum virorum.
Fecit hoc idem separatim
in aliis libris, ut
rogatu M. Bruti
enumeraverit ordine
familiam Iuniam a stirpe

ad hanc aetatem, notans,
qui a quo ortus, quos
honores cepisset,
quibusque temporibus:
pari modo (*roz. hoc idem fecit*)

(*roz. rogatu*) Marc. Claudii
de (*roz. familia*) Marcellorum,
Scipionis Cornelii et
Fabii Max. (*roz. rogatu*)

starożytności;
którą miał
tak dokładnie poznaną,
że wyłożył ją całą
w tej księdze, w której
uporządkował urzędy.
Niema bowiem żadnego pra-
wa,
ani pokoju,
ani wojny,
ani rzeczy znakomitęj
narodu rzymskiego, któraby
nie

była zapisana w niej
we właściwym czasie, i, co
było najtrudniejszém,
podszył tak początki
rodzin,
że możemy
poznać z tego
rody sławnych mężów.
Zrobił to samo oddzielnie
w innych księgach, jak np.
na prośbę M. Brutusa,
wyliczył porządkiem
rodzinę Junijuszową od po-
czątku

do naszego wieku, dodając,
kto od kogo pochodzi, jakie
zaszczyty piastował
i w jakich czasach:
w podobny sposób (to samo
zrobił)

(na prośbę) Mar. Kl.
o (rodzinie) Marcellusów,
Scyp. Korn. i
Fab. Maks. (na prośbę)

Fabii Maximi Fabiorum et Aemiliorum. quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiae clarorum virorum. attigit poeticen quoque, credimus, ne eius expertus esset suavitatis. nam de viris, qui honore rerumque gestarum amplitudine ceteros Romani populi praestiterunt, exposuit ita, ut sub singulorum imaginibus facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisque versibus descriperit: quod vix credendum est, tantas restam breviter potuisse declarari. est etiam unus liber Graece confectus, de consulatu Ciceronis.

XIX. Haec hactenus Attico vivo edita a nobis sunt. nunc, quoniam fortuna nos superstites ei esse

sza Maksymusa o rodach Fabijuszów i Emilijuszów. Nic zaś nie może być więcej zajmującego nad te księgi dla tych, którzy mają pewną chęć poznania sławnych mężów. Zajmował się także i poezją, jak mniemamy dlatego, aby nie był pozbawionym jęj przyjemności. Przedstawił bowiem w tęg formie mężów, którzy swém stanowiskiem i wielkimi czynami innych Rzymian przewyższyli, a to tak, że pod obrazem każdego opisał ich czyny i stanowisko urzędowe, nie obszernięj jak w czterech lub pięciu wierszach; ledwie możnaby temu uwierzyć, żeby tak ważne rzeczy dały się w tak krótkich wyrazić słowach. Jest także jedna jego księga napisana w greckim języku, o konsulacie Cycerona.

XIX. To dotąd wydałem za życia Attyka; teraz, kiedy los chciał, abym go przeżył, opowiem resztę, i ile

(roz. de familia) Fabiorum et (o rodz.) Fabijuszów i Emiliuszów.
Aemiliorum.

Quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui

habent aliquam cupiditatem notitiae clarorum virorum.

Attigit quoque poëticen, credimus, ne esset expers suavitatis eius. Nam ita exposuit de viris, qui praestiterunt

ceteros populi Romani honore amplitudineque rerum gestarum, ut sub imaginibus singulorum descripserit facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisque versibus: quod est vix credendum,

tantas res potuisse declarari tam breviter. Est etiam unus liber confectus Graece, de consulatu Ciceronis.

19. Haec hactenus edita sunt a nobis Attico vivo. Nunc quoniam fortuna voluit nos esse superstites ei

Nad które księgi nic nie może być przyjemniejszém dla tych, którzy mają jaką chęć poznania sławnych mężów.

Dotknął także poezyi, mniemany, aby nie był bez przyjemności jej. Albowiem tak wyłożył o mężach, którzy przewyższyli

innych z narodu rzym. godnością i wielkością czynów, że pod obrazami każdego opisał czyny i urzędy ich nie więcej jak w czterech lub pięciu wierszach: co jest ledwie do uwierzenia,

żeby takie rzeczy można było przedstawić tak krótko. Jest jeszcze jedna księga ułożona po grecku, o konsulacie Cyncerona.

19. To dotąd wydane było przez nas za życia Attyka. Teraz kiedy los chciał, żeśmy przeżyli go,

voluit, reliqua persequemur et, quantum potuerimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus, suos cuique mores plerumque conciliare fortunam. namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affinitatem pervenit imperatoris, Divi filii, cum iam ante familiaritatem eius esset consecutus nulla alia re quam elegantia vitae, qua ceteros ceperat principes civitatis dignitate pari, fortuna humiliores. tanta enim prosperitas Caesarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod cuiquam ante detulerat, et conciliarit, quod nemo adhuc civis Romanus quivit consequi. nata est autem Attico neptis ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. hanc Caesar

możności rzeczywistymi faktami wykażę czytelnikom, jak to wyżej wskazałem, że zwykle własny charakter zapewnia los każdemu. Albowiem Attyk zadawałnając się swoim stanem rycerskim, w jakim się urodził, doszedł do powinowactwa z imperatorem, synem Boskiego, dostąpiwszy już przedtem jego przyjaźni niczém inném, jak tylko swém życiem pańskim, którém ujął był innych znakomitych obywateli, równych sobie stanowiskiem, niższych majątkiem. Tak wielkie bowiem szczęście stało się udziałem Cezara, że los niczego mu nie odmówił, czego przedtém komu był udzielił, i dał mu to, czego dotąd żaden obywatel rzymski nie mógł dostąpić. Urodziła się zaś Attykowi wnuczka z Agryppy, któremu był oddał za mąż swą córkę, pannę. Tę to zaledwie rok mającą zaręczył Cezar z swym pasierbem

persequemur reliqua, et,
quantum potuerimus,
docebimus lectores
exemplis rerum, sicut
significavimus supra,
plerumque suos mores
conciliare fortunam cuique.

Namq. hic contentus
ordine equestri, quo erat
ortus, pervenit in
affinitatem imperatoris,

filiu Divi,
cum iam
ante consecutus esset
familiaritatem eius
nulla re alia quam
elegantia vitae, qua
ceperat ceteros principes
civitatis pari dignitate,
fortuna humiliores.

Tanta enim prosperitas
consecuta est Caesarem,
ut fortuna nihil non
tribuerit ei, quod
detulerit ante cuiquam,
et conciliarit,
quod nemo
Romanus civis adhuc
quivit consequi.
Nata est autem Attico
neptis ex Agrippa,
cui collocarat filiam
virginem. Caesar
despondit hanc vix

przejdziemy resztę, i,
ile zmożemy,
pouczymy czytelników,
przykładami faktów, jak
wspomnieliśmy powyżej,
że zwykle własne obyczaje
sprawiają szczęście każde-
mu.

Albowiem on zadowolony
stanem rycerskim, z którego
pochodził, przyszedł do
powinowactwa z imperato-
rem,

synem Boskiego,
gdy już
przedtęm osiągnął był
przyjaźń jego
żadną rzeczą inną, jak
wytwornością życia, którą
ujął innych przewódców
państwa równęj godności,
co do szczęścia (zaś) niż-
szych.

Taka bowiem pomyślność
otoczyła Cezara,
że szczęście wszystkiego
udzieliło mu, co
dało przedtęm komukolwiek,
i udzieliło,
czego żaden
rzym. obywatel dotąd
nie zdołał dostąpić.
Urodziła się zaś Attykowi
wnuczka z Agryppy,
któremu był oddał córkę
pannę. Cezar
zaręczył tę ledwie

vix anniculam Ti. Claudio Neroni, Drusilla nato, prigno suo, despondit: quae coniunctio necessitudinem eorum sanxit, familiaritatem reddidit frequentiore.

XX. Quamquam ante haec sponsalia non solum, cum ab urbe abesset, numquam ad suorum quemquam litteras misit, quin Attico mitteret, quid ageret, in primis quid legeret quibusque in locis et quamdiu esset moraturus, sed etiam, cum esset in urbe et propter infinitas suas occupationes minus saepe, quam vellet, Attico frueretur, nullus dies temere intercessit, quo non ad eum scriberet, cum modo aliquid de antiquitate ab eo requireret, modo aliquam quaestionem poeticam ei proponeret, interdum iocans eius verbosiores eliceret

Tyb. Klaudyjuszem Neronem, urodzonym z Druzylli. Związek ten wzmocnił ich przyjaźń i ściślejsze pożycie obu domów sprowadził.

XX. Wszelako przed temi zrękowinami, nietylko, gdy go w mieście nie było, nigdy nie pisał do nikogo ze swoich, żeby również i do Attyka listu nie przysłał, donosząc, co robi, osobliwie co czyta, gdzie i jak długo zamyśla zabawić; lecz nawet, gdy był w mieście, a wskutek nieustannych swych zajęć nie mógł stykać się z Attykiem tak często, jak chciał, żaden, prawie dzień nie upłynął, w którymby do niego nie pisał, już to zasięgając od niego wiadomości z starych dziejów, już to przedstawiając mu jakieś zagadnienie z dziedziny poezji, a czasem w żarcie wydobywał od niego obszer-

anniculam Ti. Cl.
Neroni, nato Drusilla,
privigno suo: quae
coniunctio sanxit
necessitudinem eorum
reddidit familiaritatem
frequentior em.

20. Quamquam
ante haec sponsalia
non solum,
cum abesset
ab urbe, numquam misit
litteras ad quemquam
suorum quin mitteret
Attico, quid ageret (*roz. Cae-*
sar),

in primis quid legeret
quibusque in locis et
quamdiu esset moraturus,
sed etiam,
cum esset
in urbe, et propter
suas occupationes infinitas,
frueretur Attico minus

saepe, quam vellet,
nullus dies intercessit
temere, quo non scriberet
ad eum, cum modo
requireret ab eo aliquid
de antiquitate, modo
proponeret ei aliquam
questionem poëticam,
interdum iocans eliceret
epistolas verbosiores eius.

jednoroczną z Tyt. Kl.
Ner., synem Druzylli
pasierbem swoim: który
związek utwierdził
przyjaźń ich
i uczynił pożycie
częstszém.

20. Wszelako
przed temi zrękowinami
nie tylko,
gdy nie był
w mieście, nigdy nie wysłał
listu do kogoś
ze swoich, żeby nie pisał
do Attyka, co porabia,
osobliwie co czyta,
i w jakich miejscach i
jak długo myśli zabawić,
ale także,
gdy był
w mieście, a z powodu
swoich zajęć nieskończonych,
używał (towarzystwa) Attyka
mniej
często, niż chciał,
żaden dzień nie przeszedł
darmo, w którymby nie pisał
do niego, kiedy bądź
żądał od niego czegoś
ze starożytności, bądź
stawiał mu jakieś
zagadnienia poetyczne,
czasem żartując wyludzał
listy obszerniejsze jego.

epistolas. ex quo accidit, cum aedis Iovis Feretrii in Capitolio, ab Romulo constituta, vetustate atque incuria detecta prolaberetur, ut Attici admonitu Caesar eam reficiendam curaret. neque vero a M. Antonio minus absens litteris colebatur, adeo ut accurate ille ex ultimis terris, quid ageret, curae sibi haberet certiore facere Atticum. hoc quale sit, facilius existimabit is, qui iudicare poterit, quantae sit sapientiae eorum retinere usum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non solum aemulatio, sed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit intercedere necesse inter Caesarem atque Antonium, cum se uterque principem non solum urbis Romae, sed orbis terrarum esse cuperet.

niejsze listy. Stąd poszło, że kiedy świątynia Jowisza Feretryjusza, zbudowana na Kapitolijum przez Romulusa, ze starości i zaniedbania bez dachu rozpadła się w gruzy, Cezar za wstawieniem się Attyka kazał ją odbudować. Równie téż i Antonijusz zaszczycał go z oddalenia listami, tak dalece, że miał sobie za obowiązek, nawet z najodleglejszych okolic obszernie zawiadamiać Attyka o swoich zamiarach. Jakie to wszystko ma znaczenie, ten tylko zdoła ocenić, który może osądzić, jakiego mądrego postępowaniu potrzeba, by zachować stosunki przyjazne i życzliwość takich ludzi, którzy nietylko wzajemnie ubiegali się o najwyższą władzę, ale także takie sobie nawzajem stawiali przeszkody, jakie koniecznie wyniknąć musiały między Cezarem i Antonijuszem, gdy obaj pragnęli zostać panami nie tylko Rzymu, lecz całego świata.

Ex quo accidit, cum
aedis Iovis Feretrii in Capi-
tolio,
constituta ab Rom.,
prolaberetur detecta
vetustate atque incuria,
ut Caesar admonitu Attici

curaret eam reficiendam.
Neque vero absens
minus colebatur litteris

a M. Antonio, adeo ut
ille curae sibi haberet
facere certiozem Atticum
ex ultimis terris,
quid ageret.

Quale hoc sit,
is existimabit facilius,
qui poterit iudicare.
quantae sapientiae sit
retinere usum eorum
bonevolentiamque,
inter quos
intercedebat non solum
aemulatio max. rerum,

sed tanta obtrectatio,
quantam fuit necesse
intercedere inter Caes.
atq. Antonium, cum
uterque cuperet
se esse principem
non solum
urbis Rom.,
sed orbis terrarum.

Z czego poszło, gdy
świątynia Jowisza Feretryju-
sza na Kap.,
założona przez Rom.,
waliła się bez dachu
ze starości i zaniedbania,
że Cezar na wezwanie At-
tyka

kazał ją naprawić.

Lecz (choć) nieobecny
nie mniej zaszczytany był li-
stami

od M. Ant., tak że
ten starał się
zawiać Attyka
z ostatnich krańców ziem,
co porabia.

Czém to jest,
ten oceni łatwiej,
który będzie mógł osądzić,
jakiéj mądrości jest,
zachować obcowanie tych
i względy,
między którymi
zachodziło nie tylko
ubieganie się o największe
rzeczy,

ale taka zawiść,
jaka musiała
zajść między Cezarem
i Ant.; skoro
każdy (z nich) pragnął
żeby był panem
nie tylko
miasta Rzymu,
lecz okręgu ziemi.

XXI. Tali modo cum septem et septuaginta annos complexisset atque ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratia fortunaque crevisset (multas enim hereditates nulla alia re quam bonitate consecutus est) tantaque prosperitate usus esset valetudinis, ut annis triginta medicina non indignisset, nactus est morbum, quem initio et ipse et medici contempserunt: nam putarunt esse tenesmon, cui remedia celeria faciliaque proponebantur. in hoc cum tres menses sine ullis doloribus, praeterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset, subito tanta vis morbi in imum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistulae puris eruperint. atque hoc priusquam ei acci-

XXI. Gdy w ten sposób skończył lat 77, a do najpóźniejszej starości wzrastał równie w cześć jak w znaczenie i majątek (wiele bowiem spadków otrzymał nie dla innej przyczyny jak tylko dla dobroci swego serca), i cieszył się tak czerwstwem zdrowiem, że w ciągu lat trzydziestu nie potrzebował lekarstwa: wpadł w chorobę, na którą z początku i on sam nie zważał i lekarze; sądzono, że to jest parcie, przeciw czemu szybkie i łagodne zadawano środki. Kiedy w tym stanie przepędził trzy miesiące bez żadnych boleści, prócz tych, których doznawał wskutek leczenia, nagle choroba rzuciła się tak gwałtownie na kışkę odchodową, iż naostatku przerznęły się przez lędźwie ropiace wrzody. Nim jednak to go dotknęło, widząc że boleści wzmaga-

21. Cum tali modo
 copleisset annos 77,
 atque crevisset
 ad extremam senectutem
 non minus dignitate
 quam gratia fortunaque,
 (consecutus est enim
 multas hereditates
 nulla alia re quam
 bonitate),
 ususque esset
 tanta prosperitate
 valetudinis, ut non
 indiguisset medicina
 triginta annis, nactus est
 morbum, quem initio
 et ipse et medici
 contempserunt: nam
 putarunt esse tenesmon,
 cui proponebantur remedia
 celeria faciliaque.

Cum consumpsisset in hoc

tres menses sine ullis
 doloribus,
 praeterquam quos
 capiebat ex curatione,
 subito tanta vis morbi
 prorupit in imum
 intestinum,
 ut extremo
 tempore fistulae puris
 eruperint per lumbos.
 Atque priusquam hoc
 acciderit ei,
 postquam

21. Gdy w ten sposób
 dopełnił lat 77,
 i wzrósł
 do ostatniej starości
 nie mniej w godności
 jak w cześć i pomyślność,
 (dostał bowiem
 wiele spadków
 niczem innem jak
 dobrocią),
 i używał
 takiej pomyślności
 zdrowia, że nie
 potrzebował lekarstwa
 przez 30 lat, dostał
 chorobę, którą z początku
 i sam i lekarze
 lekceważyli: bo
 myśleli, że jest parcie,
 przeciw czemu zadawano środ-
 szybkie i lekkie. [ki

Gdy przebył w niej (choro-
 bie)

trzy miesiące bez żadnych
 boleści,
 prócz, których
 doznawał z leczenia,
 nagle taka siła choroby
 rzuciła się na najniższą
 kiszkę,
 że w ostatnim
 czasie wrzody ropy
 dobyły się przez lędzwie.
 Ale nim to
 się przydarzyło jemu,
 skoro

deret, postquam in dies dolores accrescere febresque accessisse sensit, Agrippam generum ad se arcessi iussit et cum eo L. Cornelium Balbum Sextumque Peducaeam. hos ut venisse vidit, in cubitum innixus „quantam” inquit „curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil necesse est pluribus verbis commemorare. quibus quoniam, ut spero, satisfeci, me nihil reliqui fecisse, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est ut egomet mihi consulam. id vos ignorare nolui: nam mihi stat alere morbum desinere. namque his diebus quidquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. quare a vobis peto primum,

ją się codziennie, i przybyła gorączka, wezwać kazał do siebie swego zięcia Agryppę a zarazem z nim L. Kornelijusza Balbusa i Sekstusa Peduceusza. Widząc ich przy łożu swoim, oparłszy się na łokciu rzekł: „Ile starania i troskliwości łożyłem dla utrzymania mego zdrowia, mając was za świadków, nie potrzebuję się szeroko rozwodzić. Ponieważ, jak się spodziewam, dałem jasne dowody, że niczego nie zaniedbałem, co by się mogło przyczynić do mego wyzdrowienia, nie pozostaje mi jak tylko, żebym sobie sam poradził. Nie chciałem zostawić was bez tego zawiadomienia; powziąłem bowiem stanowcze postanowienie, przestać podtrzymywać moją chorobę; gdyż tym pożywieniem, które w ciągu tych dni przyjąłem, o tyle tylko przedłużyłem życie, że powiększyłem bóleści bez nadziei polepszenia. Proszę was tedy naprzód, abyście postanowie-

sensit dolores accrescere
febresque accessisse, iussit
Agrippam generum arcessi
ad se et cum eo

L. Corn. Balbum
Sextumque Peducaeam.

Ut vidit,
hos venisse,
innixus in cubitum
inquit: Nihil necesse est
commemorare pluribus
verbis, quantam curam
diligentiamque adhibuerim
hoc tempore in tuenda
mea valetudine, cum
habeam vos testes.

Quibus quoniam satisfeci,

ut spero, me nihil
reliqui fecisse,
quod pertineret
ad sanandum me,
reliquum est ut
egomet consulam mihi.
Nolui vos ignorare id:

nam stat mihi

desinere alere morbum.
Namque quidquid cibi
sumpsi his diebus,
produxi vitam ita,
ut auxerim dolores
sine spe salutis.
Quare peto a vobis
primum,
ut probetis

czuł, że boleści wzrastają
i febra przystąpiła, kazał
Arg. zięcia wezwać
do siebie a z nim

L. Korn. Balb.
i Seks. Ped.

Gdy zobaczył,
że ci przyszli,
oparty na łokciu
rzekł: Wcale nie potrzeba
przypominać liczniejszymi
słowy, jakiej troskliwości
i pilności używałem
w tym czasie dla utrzymania
mego zdrowia, kiedy
mam was świadkami.

Którym (świadkom) ponieważ
zadość uczyniłem,

jak się spodziewam, że niczego
nie zaniedbałem,
co należało
do uzdrowienia mnie,
pozostaje, abym
ja sam radził sobie.

Nie chciałem, abyście nie wie-
dzieli o tém:

albowiem stanęło mi (postano-
wienie),

zaprzestać żywić chorobę.
Bo co tylko z pożywienia
przyjąłem w tych dniach,
przewlekąłem życie tak,
że powiększałem boleści
bez nadziei wyzdrowienia.
Przeto żądam od was
najpiérw,
abyście pochwalili

ut consilium probetis meum, deinde, ne frustra dehortando impedire conemini."

XXII. Hac oratione habita tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare, cum quidem Agrippa eum flens atque osculans oraret atque obsecraret, ne id quod natura cogeret, ipse quoque sibi acceleraret, et quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suisque reservaret, preces eius taciturna sua obstinatione depressit. sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit leviorque morbus esse coepit. tamen propositum nihilo secius peregit. itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Kal. Apriles Cn. Domitio

nie moje uznali, powtóre abyście daremném odradzeniem nie starali się wstrzymać mnie od tego."

XXII. Wypowiedział te słowa tak silnym głosem i z takim wyrazem twarzy, iż się zdawało, że nie ustępuje z życia, lecz przechodzi z jednego mieszkania do drugiego. Agryppa ze łzami całując go błagał i prosił, aby sam nie przyśpieszał sobie tego, do czego natura sama przymusza, a ponieważ teraz jeszcze może przebyć te ciężką chwilę, aby się sam dla siebie zachował i dla swoich; atoli on udaremnił te prośby upartém milczeniem. Gdy tak przez dwa dni wstrzymywał się od jadła, nagle ustąpiła gorączka, a choroba się zmniejszyła. Mimo to, postanowienia swego nie zmienił i umarł ostatniego marca, w piątym dniu po powzięciu swego zamiaru, za konsulatu Kn. Domicyjusza i K.

consilium meum, deinde,
ne conemini impedire

frustra dehortando.

22. Hac oratione habita
tanta constantia vocis
atque vultus,
ut videretur
migrare non ex vita, sed
ex domo in domum,
cum quidem Agrippa
flens atque osculans
oraret atque obsecraret
eum, ne ipse quoque
acceleraret sibi id,
quod natura cogeret,
et, quoniam tum quoque
posset superesse temporibus,
reservaret se sibi suisque,

depressit preces eius
sua obstinatione taciturna.

Sic cum se abstinuisset
cibo biduum, subito

febris decessit morbusque
coepit esse levior.

Tamen peregit propositum

nihilò sécius.

Itaque quinto die,
postquam inierat
id consilium, decessit
pridie Kal. Apriles

postanowienie moje, powtóre,
abyście się nie starali prze-
szkodzić

daremnie odradzaniem.

22. Po téj mowie mianéj
z taką siłą głosu
i oblicza,
że zdawał się
przechodzić nie z życia, lecz
z domu do domu,
kiedy zaś Agryppa
płacząc i całując
prosił i zaklinał
go, aby sam równie
nie przyspieszał sobie tego,
do czego natura zmusza,
i, ponieważ teraz jeszcze
może przybyć te chwile,
zachował się dla siebie i swo-
ich,

udaremnił próśby jego
swoim uporem milczącym.

Tak, gdy się wstrzymał
od pożywienia przez dwa dni,
nagle

febra ustąpiła i choroba
zaczęła być lżejszą.

Jednakże dokonał postanowie-
nia

mimo to.

I tak piątego dnia,
odkąd powziął
ten zamiar, umarł
dniem przed pierwszym kwie-
tnia,

C. Sosio consulibus decessit. elatus est in lecticula, ut ipse praescripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. sepultus est iuxta viam Appiam ad quintum lapidem in monumento Q. Caecili, avunculi sui.

Sozyjusza. Niesiono go do grobu w prostěj lektyce, jak sam rozporządził, bez wszelkiej wystawności pogrzebowej wśród udziału wszystkich zacnych i ogromnego natłoku ludu. Pochowano go przy drodze Appijuszowej, przy piątym kamieniu w grobowcu wuja Kw. Cecyljusza.

Cn. Dom. C. Sosio consulibus.	za Kń. Dom. K. Sozyjusza konsulatu.
Elatuŝ est in lecticula, ut praescripserat ipse, sine ulla pompa funeris,	Pochowany został w lektyce, jak rozporządził sam, bez żadnej wystawy pogrzebowej,
comitantibus omnibus bonis maxima frequentia vulgi. Sepulŝ est iuxta viam Appiam, ad quintum lapidem in monumento Q. Caec. avunculi sui.	z towarzyszeniem wszystkich zacnych, przy ogromnym tłumie ludu. Pogrzebany został przy drodze Appijuszowej, koło piątego kamienia w grobowcu Kw. Cec. wuja swego.

OBJAŚNIENIA RZECZY.

A T T Y K.

1. *T. Pomp. Atticus* wywodził swój ród od Pompona, jakiegoś syna króla Numy Pompilijusza.

Equestrem dignitatem. W Rzymie były trzy stany: senatorski, rycerski, plebejuszowy. Rycerski prawie wyłącznie polegał na majątku, senatorski oprócz majątku na piastowaniu najwyższych godności.

Ut tum erant tempora, majątki ziemskie były wówczas nie wielkie.

C. Marius filius, syn owego Maryjsza sławnego; *Cicero* znany mówca.

2. *P. Sulpicius Rufus,* naczelne dowództwo oddane Sulli w wojnie przeciw Mitrydatesowi, królowi Pontu, przeniósł na Maryjusza. Wskutek tego Sulla powrócił z armiją do Rzymu i kazał wywołać z kraju Sulpicyjusza i Maryjusza i tegoż syna. Następnego roku, gdy Sulla walczył w Grecyi przeciw generałom Mitrydatesa, konsul Cynna przyłączył się do stronnictwa Maryjuszowego; jakoż on z oboma Maryjuszami opanowali Italię i prowincyje zachodnie.

Athenas se contulit; udał się tam r. 86. przed Chr. gdy Sulla zdobył Ateny, które się były połączyły z Mitrydatesem.

Qui modus mensurae, t. j. *sex modii, medimnus* miał około 54 kwart.

3. *Phidias* nie jest to ów słynny rzeźbiarz z czasów Peryklesa, lecz obywatel zasłużony i rówieśnik Attyka.
4. *Sulla ex Asia decedens*; Sulla wracał ze swojej prowincji z wojny przeciw Mitryd. z wojskiem swoim do Italii, gdzie pobił stronnictwa Maryjuszowe.

Comitia eorum, t. j. zgromadzenia wyborcze, w których Attyk swoim wpływem wiele mógł czynić.

Sestertium (zam. *sestertiorum*) *ducenta et quinquaginta milia*. *Sestertius* była moneta rzymska, którą zwykle liczone, mniej więcej 5 sestercyjów równało się 1 frankowi czyli obecnie 40 kop., 1 sestercyjusz równy 8 kop. czyli 16 groszom polskim, więc 250.000 sest. (czyli jak Rzymianie znaczyli HS.) równało się 50.000 fr. czyli 20.000 rublom.

Remigravit Romam L. Cotta et L. Torq. cons. t. j. r. 65 prz. Chr. bawił więc w Atenach lat 21.

5. *L. Licinius Lucullus* prowadził po większej części trzecią wojnę przeciw Mitryd.; człowiek nadzwyczaj majątny i prowadzący dom z wielkim przepychem.

Ex dodrante; *dodrans* była waga równa $\frac{3}{4}$ częściom funta (*libra* lub *as*).

Circiter centies sestertium; tutaj *sestertium* jest substantivum gen. neutr. połączone z mnożną 100.000 (*centena milia*).

Q. Tullius Cicero, brat mówcy Marka.

Hortensius był pierwszym mówcą przed Cyceronem, ten go jednak przewyższył.

6. *Hasta publica*. Licytacje publiczne, tutaj np. dóbr skonfiskowanych przez Sullę, Cezara i tryjumwirów, odbywały się pod znakiem dzidy (*hasta*), subhastacje.

Nullus rei - praes - manceps. Całe gospodarstwo finansów publicznych u Rzymian opierało się na wydzierżawianiu dochodów, i na dostawach. Kto przy wydzierżawianiu

wianiu dawał najwięcej a przy dostawach żądał najmniej, temu rzecz oddawano. Dzierżawcy (*mancipes*) musieli stawiać poręczycieli posiadających nieruchomości (*praedes*), którym odstępowali pewną część zysku.

Subscribens. Skarga wniesiona, musiała być podpisana przez oskarżyciela we własnym imieniu (*suo nomine*) prócz tego podpisywali ją ci, którzy skargę popierali.

Iudicium habuit nullum. Sąd u Rzymian składali przysięgli z wyższych stanów; otóż Attyk nigdy nie zasiadał jako przysięgły w sądach.

Consulum praetorumque. Konsulowie i pretorowie wybierali sobie swoich urzędników, z którymi udawali się do prowincyi.

Praefecturae są to posady trzeciego stopnia między namiestnikami tak przy wojsku jako i przy zarządzie świeckim, zwykle zajmowane przez ludzi stanu rycerskiego. *Legatus*, był po namiestniku i tegoż kwestorze pierwszym, zwykle ze stanu senatorskiego.

Cum Q. Cicerone in Asiam, udał on się jako propraetor do Azji.

Suspiciones criminum, t. j. przekupstwa, zdzierstwa, łupieżstwa, czego się tacy urzędnicy często dopuszczali.

7. *Aetatis vacatione*. Z rokiem 60-tym obywatel rzymski nie był obowiązany brać udziału czynny w sprawach publicznych, z wyjątkiem senatorów.

Pompeium non offendit, roz. przez swe pozostanie w Rzymie. *Concedere aliquem alicui*, ułaskawić kogoś ze względów na kogo. Kw. Cycero i siostrzeniec Attyka zostali ułaskawieni.

8. *Brutus* i t. d. M. Iunius Brutus i D. Iunius Brutus Albinus tudzież Kassjusz byli głowami spisku przeciw Cesarowi.

Provinciarum, quae datae erant a consule. Prowincye nie są to kraje, lecz polecenia, dane im przez Antoniusza. Brutus i Kassjusz z obawy przed weteranami Cezara,

oddalili się z Rzymu; jako pretorom zaś nie wolno im było na dłużej miasto opuszczać jak na 10 dni. Aby więc pokryć właściwą przyczynę ich oddalenia się i usprawiedliwić wobec prawa, otrzymali polecenie (*provincian*) dostarczenia zboża do miasta, a to Brutus z Azji, Kasssyjusz z Sycylii.

In exilium proficiscerentur; tak ogłaszali oni w swoich odezwach; w samą rzecz zaś zajęli Macedonię i Sycylię i gotowali się do wojny.

In Epiro, gdzie Attyk miał rozległe dobra.

9. *Antonius Italia cesserat*, udał się do *Gallia transalpina* do Lepidusa.

Liberos extinguere parabant; gdyż podług litery prawa również i dzieci proskrybowanych podpadały śmierci.

Atticus Ciceronis familiaritate i t. d. Cycero był najzacieźszym przeciwnikiem Antonijusza, i był wtedy głową senatu; *Brutus* listownie udawał się do Attyka.

P. Volunnius, stronnik Antonijusza.

Vadimonium stiterit por. Timol 5.

In diem, t. j. z tym warunkiem, że miała spłacić na terminie.

10. *Conversa fortuna* przez utworzenie tryjumwiratu między Oktawijanem, Antonijuszem i Lepidusem.

Adventum imperatorum t. j. tryjumwirów. Tytuł imperatora otrzymali od wojska przez aklamacyją.

Multis hortantibus roz. *ut Atticum prosciberet*.

11. *Quam florentem*, t. j. gdy Cezar był u szczytu swój potęgi, który był jój bardzo przychylny, następnie gdy syn jój Brutus opanował władzę.

12. *Adulescenti Caesari*, t. j. Oktawianowi, który adoptowany przez Julijusza Cezara otrzymał nazwisko *C. Iulius Caesar Octavianus*. Był on wówczas panem zachodu, Antonijusz wschodu. *Agrippa* zaś był najlepszym generałem Oktawijana.

Nuptiarum conciliator. Pośredniczenie tego małżeństwa odbyło się w Tarencie gdzie Oktawijan i Antonijusz byli się zeszli.

Augere possessiones roz. przez nabywanie dóbr proskrybowanych.

Lucretius pisał poemat dydaktyczny *De rerum natura*; *Catullus*, przyjaciel Kornelijusza pisał drobne poezyje satyryczne. Pisma ich utrzymały się do naszych czasów.

Post proscriptionem equitum, t. j. po zamknięciu listy jeszcze dodatkowo; stan rycerski popadł był w wielką nienawiść u tryjumwirów z powodu aprobowania mordu, spełnionego na Cezarze.

Praefecto fabrum. W armii były zawsze oddziały rzemieślnicze (podobne do dzisiejszych saperów, pionierów i t. p.) *fabri*, używano ich do zakładania obozu, stawiania mostów, do robót oblężniczych i fortyfikacyjnych, do utrzymania broni w dobrym stanie. Przełożony ich był *praefectus fabrum*.

13. *Tamphilianam* po swoim pierwszym właścicielu *Tamphilus*.

Familia, służba, czeladź składała z samych niewolników.

Forma. Bogaci Rzymianie uważali na to, aby mieć niewolników urodziwych.

Librarii (cap. 14), głównym ich zajęciem było przepisywanie dzieł.

Pedisequus, był to sługa niższego stopnia, który szedł za panem.

Artifices, rękodzielniczy. Domy bowiem zamożne dla własnych swych potrzeb miały u siebie wszelkich rzemieślników.

14. *Acroama* właściwie: zabawa dla ucha.

Quam anagnosten. Zwykle podczas biesiad bawiono gości muzyką, śpiewami, sprowadzano aktorów lub kuglarzy.

Urbanis possessionibus t. j. domy, sklepy, warsztaty, fabryki i t. p.

15. *Catonis*, jest to *Cato* młodszy, z przydomkiem *Uticensis* z *Utyki*, w którym to mieście życie sobie odebrał. *A. Torquatus* należał do stronnictwa republikańskiego; po zwycięstwie Cezara żył w Gracyi, potem połączył się z *Brutusem*.
16. *Humanitas*, jest to istne wykształcenie człowieka na człowieka przez uszlachetnienie całego jego jestestwa.
Sedecim volumina epistolarum, które i dziś posiadamy.
Cecinit; canere, śpiewać mówiono o prorocत्वach, gdyż czyniono je zwykle wierszami.
18. *Magistratus ordinavit*. *Attyk* przedstawił kolejne następstwo urzędników. Przy każdym roku zapisał wyższych urzędników (*magistratus curules*), jest to dzieło, o którym Korn. wzmiankuje w *Hann. 13. annalis*.
- C. Claud. Marcellus*, był konsulem, szwagrem *Oktawiana*; *Cornelius Scipio*, adoptowany przez Kw. *Metellusa Piusa* i zwany wskutek tego *Q. Caecilius Metellus Pius Scipio*, teść *Pompejusza*: *Q. Fabius Maximus* konsul. Nie tylko on ale także *Scipio* zajmowali się rodziną *Emilijuszów*, z których dwaj bracia, synowie *Emilijusza*, *Paulusa* adoptowani zostali, jeden do rodziny *Scypionów*, drugi *Fabijuszów*.
19. *Imperator, Divi filii*, *imperator* syn *Boskiego*, jak zwykle *Oktawiana* nazywano. Ojciec, który go adoptował zwany był „*Divus*” „*Ubóstwiony*”, to ubóstwianie potem było udziałem każdego cesarza.
Dignitate pari, fortuna hamiliores, odnosi się to do *Oktawiana*, który po pokonaniu *Antonijusza* zawładnął całym państwem.
Ti. Claudius Nero który później został cesarzem pod imieniem *Tyberyjusza*. Matka jego *Livia Drusillia* lub popolicie *Livia* nazwana, była zamężną naprzód za tegoż ojca *Ti. Klaudyjusza Nerona*, następnie poszła za *Oktawiana*.
20. *A. M. Antonio*, ten sam co *cap. 12*.

21. *Annis 30 medicina* i t. d. roz. pomagał sobie innymi środkami, a jeszcze nie uciekał się do właściwych lekarstw.

L. Cornelius Balbus, starszy, był to zaufany dworzanin Cezara a potem Oktawiana. *Sex. Peducaeus*, stary przyjaciel Attyka.

22. *Iuxta viam Appiam*. Rzymianie zwykle swoje grobowce mieli przy głównych drogach; jedną z najgłówniejszych była *via Appia*; *lapis* roz. znak milowy.

INSTYTUT
 BADAŃ LITERACKICH PAN
 BIBLIOTEKA
 00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
 Tel. 26-68-63

F

23.840